

Egil Andersen
stud. theol.

Udvikling

af

de christelige Hovedlærdomme.

Vij

Dr. Henrik Nikolai Clausen.

Kjøbenhavn, 1844.

S. Commissjon hos Universitetsboghandler Beitzel.

Tegnt hos Dreyer hos Hestens Skrifter,
Kongens og Universitets-Bogtrykkeri.

F o r w d.

Sommeraaret 1841 hørte jeg, for en talrig Reeds af Billehørere af begge Kjøn, en Stalle af Beredning over de Christelige Hovedstadsområder; og efter vanlig gennemarbejdet og udvalgt Plan gjortog jeg for en tilgængelig Reeds det samme Kurssæt i Herøyaet 1843. Døds Beredning udgjorde Grundlaget for nærværende Skrift. Det umiddelbare Hørhørd, hvori det muntlige Beredning stiller den Beredningsgrunde Ansigt til Ansigt til Billehørerne af hans Ord, gør det usige lettere at vindre Herrdommen over det foreliggende Sted, end hvor der spøles med det stiftlige Vætruf for blot tonste, uridse og ubehandlende Væste. Det bliver krisse at træffe og at fastholde det Spor, ob hvilket Landen kan blive ført tilherrene imod, inde Indgang og blåbænde Sted, og et udhørd de Siger, fra hvilke Indholdet kan træde frem i det fuldeste Lyd; og det vil sigesledes som ørdest være en unisærlig Vornemmelse af, hvor dybt man kan gaae, uden at komme til at gaae Vien alene. Jeg har desfor træft, ifle at funne gøre bedre, end at holde fast ved det Aulag og den Behandlingsmæde, jeg har hatt den mest forsonende Hellighed til at prøve; og ved den Udvikelse eg nærmere Udforsje, der var uekendig, har det været min omhyggelige Bestrebelse, at bevare Hornens og Tonens Enhed.

Det er ikke tilfælde eller en flugtig, forbigneante Kunst, der har bragt mig til at forsøge en Behandling af de Christelige Verdenimme, som falder ind under den jedvanlig saafalde per-

Odense
Universitätsbibliotek
69. 11783

valgte Degunni. — De theologiske Universitetslektører staae hos os ikke — saaledes kom det paa sicke: Siedtner, Althædt, — i nogen umiddelbar Forbindelse med Kirken, med Kirkens og Menigheds Virk. — Selv den praktiske Doctrin, af de unge Theologer, fikke udvist Universitetet, og Pastorale Seminariet, fikke udvist en Albert Universitet ved Universiteten i Altona; man den theologiske Videnskab i sin Udvikelse, paa det religiøse og teologiske Visse, at Kirche og judeo-Torinaal, karakteriserer theologisk. Kald er dette, at Taulens Kraft at opstare og begrunde, hvad der i Indholdet i al Christelig Bevisstheit og Tro; og det er desfor en katholisch Trand, der bringer den theologiske Videnskabs-Kultur til, som saa egen Person et: søger en Forbindelse mellem Menigheden, at vores Videnskabs-Resultater ind i det Større, modstaaende Virk. — Det er Verholscheden: herem, der religiøs har bragt mig til, i en Række af Vær (fra 1830 til 1835), efter som Dio og Relighedens verdi-gavtes, at seelinde Prædikstolen med Raadet. — Men Prædikanion uden bestemt Menighed, til hvilken han har at henvende Dret, bliver ikke i en sikkert Stilling; det bliver nogen Hosptiterende, Usammenhangende, i denne endelste, vilkærlige Opræden nu og da; som i Følgende alle-tider, han ikke tilfredsstillesse. Denne har jeg drevne fundet i rigt Maal, ved at udvise mit Forordning over religiøse Gjenstande, særligt afledt af den denne Verstamme, til en Større Kreft af Tilhørere og tilhærtende. — I Ejernaret 1836 holdt jeg Forordning af denne Art over Reformationen; til den stadt, der foransette Forordning sig, og udgjorden af disse iv-Fortsettelserne, min Vijsomhed i denne Oletning. — Det hører, jeg har tilknyttet en hellig Kirke, som med voldsomt Skud ej var slutteligt konciliing mig, — heri til mit Ønske bestre og vigste, og Hæfthægelsen med hin Forordnings Forbeholder; al Tyskken har ledet mig gennemskede dem, som al-

Hvor en Drift og tilhørlighed, ikke vende sig hen til Alderslabens praktiske, først skræddbare Giver er grundet i den andelige Givendommelighed, der til den Behandlingsmaade, hvorfra den Speculativ-Theologiske Skole i Sydsland udvredet sig, mere og mere, naturligen henvist til udvillerkenne Metaling. — Man kan være gennemtrængt af Erfarenheden af den Gjenfødsels, hvorefter Theologie har: it de næste Værk arbejdet sig frem til et nyt andeligt Liv, man kan erkende, at det er det frie og starke Samfund, der er udgaaet fra den philosophiske Speculation, og kendt store Organer, denne Øjenfølsomme, styrke, kan vide, at man ikke den Virksom i Glynspunkter ved Christen i Behandling, drifit Styrkebedring i Begrebendeling, som udværelsen, den moderne Scholastik, på selve Ideer ved Kunsten, hvormed man forsøger at stemmelle som Uset og Ucert; hvad dog kun i Ullverbringning, og Sammenstilling, er nyt; overfaaet dens. Det følger dog mere, at den aldernske theologie, faser, i Begreb, med, at slags ind paa den Alfrede, dinar Speculationen, hvem, og ved Beskræftningen af de religiøse Idet, ud i Abstraktionens Instinktive Religioner, egentlig gør sig. Min af at have det fuldstændig, med fuldførmene Mæltighed, lægger sine Materialier tilrette, og felder til at opføre sin Dansekønning, helere ej allid heltere; da kunne vi med logist Interesse forfolge dette Udgivningsarbeide, hvormed Selvstillingen paa de fuldstændigheder, Kunnskabigheden, der ved at indeholde og formidle side til alle Giver spids og starpe tilbørende Begrebsformer, indtil de afslutte sig til et velafslutet Øest. — Men vil man berefere forsegret fore disse Resultater, til hvilke man fandt at være virkent ifrem ved Dialektikus' strengeste Nodwendighed, tryggede tilbage til den religiøse Bevidsthed, — fulde det, da ikke mangengang gennem Andet, som mig, at de forgjordt sege en Blads, et tilknytningspunkt for hvilket het, hvore de dog netop

manne have desv. naturlige Øjensigt? Men den findigste Læser-Gemination, den mest overrasende Slutnings-Mølle bliver på Theologiens Øjenblikker uden Bevisning, derpå det religiøse Hændelse ikke overhinder sig den, somom den ikke formørker at gøre sig glædende udenfor Speculationens Region, ikke let og naturligt sejet sig ind og fastet Det i den religiøse Verdenkanoniske og det religiøse Et. Glædende dyrnes Erfaring, jeg her har anført, bærer en almindelig Erfaring, da turde det tjene til Denlið selv, at megen dialektisk Ballast er i Begejstreb om at samle sig, der vil vise sig at være til ikke rigtige Hindringer for en fregetbar, levende og indtrængende Behandling af Teologien, ind den historiske Utdeling, som esterhaanden er fastet overford, og en librenering til denne Elde vil etter Mine fornobsen, herredømme Teologien skal kunne tilføde højnisse sig til det Vorhoved, der er udganet med Philosophien.

Hør at stille Læseren på det Standpunkt, hvorfra nærværende Skrift måtte og bøe sig betragtet, skal jeg tillade mig her at gennægts et idylligt Ord. Ved den Utdeling, her vi givit af de kristelige Vorhovedværene, er Ønskigheden den, at komme Dem imøde, som, uden theologisk Dommer, men med alvorlig Christeligt Sandheds, føle Liang til en Erfjendelighed af Vorheds Indhold og Strand af Økterhåndlingsens og Prevelsende Vel; at velche til en Orientering i den store Mangfoldsrigdom af Meninger, ved at lære de aandelige Økterhåndlinger, i hvilke den hele Mangfoldsrigdom samler sig, trære stem i muijske Skrifter, og at føre al Undresegrlige tilbage til de store Grundpunkter i den religiøse Verdenkanon, for faaledes at give Kom om højere og bredere Grundbok, hvorfil den trænger i Undsigtingens Udb. En saadan Tid er den nærværende: hvor stærke og stærkende Modsatninger angaaende religiøse og ureligiøse Øjenblikke møde hinanden, — og det ikke, som mangengang flere, ved enkelt Danskier of rin-

gelse og spredelse Interesse, men ved selve Grundlaget for al Religion. Mindesunduet af den Christelige Tro, og troet Striden foregår ikke, som i gamle Dage, mellem os for de øvrige, men i Menighedens Baaghøj, og dog icke Mandige, hvoreud Mange herfra maae blive drague ind med i de Christendoms Kreder. En saadan Udværelse af den religiøse Christendom og Undersøgelsens Grundlægning i den religiøse Christendom, som man ikke kan troe van at ville bremme, og den hører han også højere højnisse i en evangelist-kristianist Kirke, at et Klagermaal her vilde være ikke anbragt. Men desv. mere siger det i hen Aftning, som denne Prædagelse hos Mange har laget, en naturlig Optagelse for Lævere og Christevare i Kirken til, ikke at fortælle, at alle til den i Kirken angennemte Viessomhed, som under sådanne Vorheder kan være nogenlunde tilstrækkelig, men at sige, at tilsvarende Vorheder, Grundlæsning uvidbet for en aandalig Kirken i Christendommens Tjorste.

Det et Christ, som vender sig til Læseren van meget fortælligt Danmarksprænt, er det at forudsætte, hvor lidet det ved sin Henv. vil kunne tilfredsstille Mdr. Møgler ville finde Touen fremst for højt, Andre for lavt; Møgler til Undersøgelsen forforsomme at gøre for dybt, eller at omfatte for meget, mens Andre ville muntre, at den burde gaae dybere og strælle sig videre. Møgler ville jo altså sige i Bogen, uden at finde, Andre derimod finde, hvad de ikke høre sige. Men det er en trofunde Kjendegjæring, at Øpristeligheden i den almændeligoidfaaalende Dommer har langt ringere Indsladelse van den religiøse Møglegelighed end det skulde synes, naar Undersøgelsen selv ikke falder ud af den religiøse Charakter. Jeg har i denne Hensende en Erfaring for mig, som er mig af stor Bedømmung. — Med Angivelse af Ultratitur har jeg, van taleste Undtagelser næst, troet at burde indstramte mig til Det, der er

tilgængeligt, som Original eller som Overførsel, i det danske
Sprog. Luthers Barkar er citireret efter Wach's Udgave.

Angaende den theologiske Charakter henvisjer jeg hilst til
Bogen selv. Om det kundgaarlig og det gavnlige i religiøse Vor-
stillingheder har jeg der højt tilliges til at ydre mig, saavel som
om den andelige Genhed, der kan ligge til Grund selv for store
Vorstillingheder. Til denne grundtværtelig Genhed har jeg stræbt
at føre endnu Undersøgelse tilbage, og saaledes, spesialt mig,
hvor selve Vorstillingen ikke har været udvist.

København, den 18de December 1813.
En af de vigtigste og mest
betragtede mænner i vores lande, og en af de
beste Forfattere.

forfatteren.

22

Det er et vigtigt arbejde, hvilket herigenet varit udført med
en godlykke og velsindet venskab fra minest Veninde, og hvilket
har været et vigtigt udvalgt arbejde, med et voldsomt

vegt omgang i egnehånd, og da en vigtig opgave har været
udført med en voldsomt voldsomt vigtig venskab, og da
vært ved sig selv i en godlykke og velsindet venskab med den
veninde, og da endelig arbejdet nu er færdigt, så vil jeg
nu vige.

Indhold.

Denne opgave er udvalgt med et voldsomt voldsomt
vægt omgang i egnehånd, og da en vigtig opgave har været
udført med en voldsomt voldsomt vigtig venskab, og da
vært ved sig selv i en godlykke og velsindet venskab med den
veninde, og da endelig arbejdet nu er færdigt, så vil jeg
nu vige.

II.

Christendommen som historisk Religion.

Christendommens Forhold til Vorstilling og til Herrenstab, —
imod de andre Vorstigheder: Sammenfalden med det Jødiske,
der udfolder Christendommens religiøse Glædningmelighed, og
absolut Vorstilling til det Hebreiske, der mistænder det andelige
Stægtstab af alle Religioner.

III.

Christendommen som guddommeligabenbaring.

Udfoldelse af naturlig, overordnet Abenbaring, der omfatter
alle former af den religiøse Vorstighed, og hoveds. postio Aben-
baring, der foregår ved enstede indviste Guds-Organer. Guds-
gjørelsen af en Abenbarings Sandhed: dets indre Øjen, Ind-
bold og Kraft, og det Udebefaide i den høje Fremtræde. Udti-
ling af Uderets Mægt.

IV.

Christendommen som Abenbaringers Fuldbedelelse.

De forskellige Religionsformer som Udviling, i grævnis op-
sigtske Linie, af den religiøse Øre til Dette Reehed og Skæbde,
Udstilling af denne Skæbde ved Christenommen, som Sandheden

beleire og evig gyldige Mættelstæ. Uejrlæste af denne Plads i
den vorste Ald. Den kristelige Kabenbarings Stilling til Læn-
ning og Philosophie.

Christendommen som den fulbende Religion. 94.

Udvisning og Mærtzgjærelse af dette Begreb efter Christendomme-
menhethold; som den fuldkomne Guds-kabebetragtning hos Mennesker,
den fuldeomme Forvending af Menneskene mod Gud; ejer den form:
som Detalj, Dialekt, Kristens Religion, Forvending af Gudske-
dommende Håbemænighed med en fremprægende Udvisning af dens
Læresorter.

Den hellige Skrift. 111.

Forheldet imellem det Guds og det Jesu Testamente. Den
historiske Mægtighed og Troeværdighed af det N. Testaments Mægt
efter hellige Kirkeinde. Christens Charactere som hellig Skrift,
grundet i dens Forhæft til den kristelige Kabebetragtning, som det oprin-
delige og ereste præstelige Mættelstæ-Middel. Det religiøse Be-
grib af Inspirationen, og dens Præstesættelse, som foret i Skriften
med de menneskelige Phænomener i Skriften, med Henlyd baade
til Indhold og Form.

Skriften i Nirkken. 133.

Den evangeliske Kirkes Princiv: Christen som kristelig Saab-
heds Regn og Verden, nærmere udvist og tilsædtagt, og
Bibelskabens Rettværdighed til ret og tillægning af Skriften,
men efter det kristelige Samfund, her almindelige kristelige Be-
viophed og Andagt, verbedig for at løse og fuldfærdiggøre den
Gudske Ønske af Skriften. Herved Mægtet den kristelig Tra-
dition. Denne forfæstlige Opfattelse i den folkelige og den præ-
stelige Kirke.

Guds Vorhen og Øbenstaber. 137.

Dobbelt Forhæften af Guds-Mægtets Sandhed: Tilknytning
af Gud til Verden og Mennesket, hvorenden unendelige Kunskabme-

mæthed betegnelse (den vigtigste Kunskab i alle Guder, den
jordiske Ørkeliggjærelse), og Ørketænkning Guds fra Verden og Mæn-
nesket, som den hellige, en høj Vorhen Mættelstæ hælt for
erlænde og intet kælige (de mystiske Skoler). Herimod har visse
bestre Speculations-hypotekation: at Gud og Menneske er Gud,
som er blant om til den anden Vorhen: at Mættelstæ er Gud,
Gud har et Verbum af den menneskelige Tanke. Det mestelige
Begrib om Gud: som Øjenstand for Gudsverden, og dog som den
unignemængelig Mæsterium: som Gud, den fulde, uend-
lige Personlighed, og som den unendelige Kunstlighed, hvilz Vorhen er
Selvoverskabelse og Selvmedbeklædelse.

Gud som Skaber. 176.

De henværende mægtigheder i Opfattelsen af Vorheldet
imellem Gud og Verden: Verdens Kosmologihed, som Mættelstæning
til Gud (Materialisme, Dejisme), og dens Sammensættelse med
Gud, som blot Øjenstænk af den gudommelige Virkelighed (Vorheldemt:
Gud er Alt, og Alt er Gud). Hørf. Paa den ene Side Vorhen
en Materiens Virghed (Den græske Philosophie), paa den anden
Side Vorhen, i hvilken den næste Ørketænkning mædes med den øb-
de, om Verden som Verdaalen eller Virkning af Guds eget Vor-
hen. Christendommens Fede om Verdens Øpklædelse: som gud-
ommelig Handling, grundet i den gudommelige Tanke, som et
Ville og faderede Kraft.

Det gudommelige Vorhen. 192.

Mægtet om gudommelig Verdensstærkelse jordfælder Begrebet
om Gud som personlig Vorhen, derfor udelætet både i de mater-
ielige Øystemmer, hvor Materien har sin Universelles Ørke i
sig selv, og i de præstelige, hvor Verdenstævet ikke er en guds-
kommelig Ørke, men Udvalgning af Guds eget Vor. Vor-
skabslæren ses først givet i den jødiske Religion, men endnu
renlig og usædvanlig: Gud som Agent og Dommer, daænde
udenfor Verden. Den kristelige Vorhæft: Gud er Alt, og
Gud i Alt. Forvending af denne Vorhen med den menneskelige Fre-
hed og mod det Endes Økonomi i Verden (Theodice).

20

en de vliegtuig niet te gebruiken. Deze voorzichtige voorstelling bleek echter een goed idee te zijn.

Det nye Testaments gejstetræder over Engle, vedes højværdige Verhöld i de jødiske Forældrelæser, og derved bliver Geistetleder til at begrænde en værelse om eller en Mandatelse af døds Vorherre. Det samme Vorhøld innehæller de senere Jødiske Forældrelæsninger enten endnu, slands Kæder, og Mittengerne i det Nye Testamente, og det Usynelæg og Usammenhængende i de forskellige Mittenger. Samtidig Opdrætske af Theologisk Væsen: det Dødes Magt i sin Helehed som Gerningsmæn.

and the first half of the nineteenth century, the number of slaves increased from 1,000,000 to 3,000,000.

an der Wette von Godes Bühne.

Begyndelæs af Mennesteds værdier og karakterer ved konf.
Deane Guds Ejighed, som Mennesteds økendeelige Statue, ikke
al sege i noget historist Udsnit af et Mennesteds, men udensor
Den, i Menneskebeds Rose, i Mennesteds deltaget alene i det
Forhold til den guddomskelige Guds Vætherlægen af den Ebal-
ge Fortelling (dm. bet. første Mennestedspræd) — som indgjærente
Mennestedspligtig indehæle Døsen, usæddelig og uafvistlystig. Den
præstiske Betræffing af Deane Rose, en vigtig Mennestedspræd

XIII

Menneskets lidelighed.

Udbetlighebs-treens Minstelighed, - Medstilling til dømme
Tro, hvor Man og Materie-silles i fuldstændig Medstilling til
Hværtien: hvori Døden betrædes uden som Døphus af Livet, som
Folge af den legemlig Organisms Verbindelse, else sejd Ven
udsiede Mandes Lidsagsfryd i den almændelig Verdensand. Den
skævhedige Udbetlighebslære omfatter Ejder- og den legemlige Hve
gan-er. Hvor um Wennelsis Begivenheden som berfortigt Huktoib,
jen legemligt vifende Verhøjelighed (Verhøjels Ostendelighed). Udb
etlighebs-treens Verhøjing ved Udvilning af det præsenslige, - selve
vistie Liv, - hvilket er en af de vigtigste og grænsestillede deler af

XIV. *Antennae and head*

Den menneskelige Syndighed. 27

Djælden og Udvælgelsen af bestyrkeende medlemme til den
rente Børsen: I hen enestående Handlung, i hvilket Hæder, som Men-

nestestrigtend almættelige Bob. Doplæstning af den Christelige Læres
Kulstændighed i højde til en folgeskabninges & Vergegning af Ghaden
enten alene som dyrkelse over Stubb (Bogmærke), eller alene Israe-
lægtig Natur-Lære (Augsburg). Christelæsk. af samme Genfældig-
hed i den lutherske Kirkes Mærtelighed, os i Protestantismund, Re-
formering i protestant Engelskland.

XV. *Diego de Alvarado* 100

Jesus-Werkstattleben. — 2. Auflage. 204.

Belydningser af Jesu Personlighed i Christentummet; Belydning af gudomskelighed og meneslægts Natur. Jesu, som del sande Menneske, også del fuldeadte Menneske, del hilleriske Menneskes Ideal, opbydet over Gudsens Magt. Udtolstring af Begrebet om Jesu Gudssehed, vedt. Kærligstiggjortse og sædelige Belydningser. Det Underskølle. I Jesu Kædel, ester, sør religiøse Belydningser.

XVI

Nein. Gottesunmenschlichkeit. — Nein. Gott ist nicht gut.

Den forhellige Opfaldelse af Jesu guddomelige Natur hørte
Gehnungen (som Glæd, jævnglæd, tillykkeladende Menneskelighed) og
hørt Hederne (som Menneke, Prophet, mst. blot tillykkeladende Gud),
dommerligethed). Kirken Dyrge: at lade begge Sider komme til
lige Art. Virk på den hellige Faders Udvildestingang, og van
den næste Speculation, hvil Stiller Menneskeligheds Idee isidenfor
den højeste Gudssted. Lorex om Jesu Gud-Menneskelighed har:
En Lydning i Lorex om Menneskeligheden smellest. Hvis og Menne-
sel, egnebetegner Christendomens ene Guds. Nabenkærtet i Werbenzonen
Gud som Menneke.

XVII. — *Concordia et concordia in concordia.*

Jesus from Worcester, 1820, 1821, 1823.

Det maaledes ved John Reimme til Berber: Christus' og Mægretes
delse af Guds - Mige blottede Meæning, "Delle Mæjet" forbredt
ved den heilste Vorventud om Messias, i andelig Stænked opfø-
læget i Jesu Plan. Gute - Mige Først-entflede Meæneste omfatter
Gjæsdelsten og Hellighævnden herfor ved teologiske Mælt i Chri-
sti Kjærligelæse. Kristi forkeheds - Wallensheds Dæk og givet
M. noderet ved Sædende Mæresborh.

XVIII.

Jesus som Høvding. 366.

Kærlighed til Borsning i Brudskabet om tilbligelse, bøfvenhet og Syndesteds. Den gamle Blieders Borsning: Øffet og Deb for at gøre Guds Hjælp; den samme Borsning i den katolske Kirkes Antolæg over Glænningens Korrætlighed. Den kristelige Borsenlægelse udslættet i Kirken i dobbelt betydning: nemt umiddelbart Borsning af Jesu Videls og Øffered i Minnesmælk Efter, til Hjælpehjælpelse af den gudommelige Religionsheds (et Antekomst System), og som beviset af Menighets selv ved Anger og Omstændige. Etstiens Første grundet i Begrebet om Guds Ørket, jens Kjærlighed: Gud forsøet Minnesmælk med sig ved Jesu, napplig ved Jesu Død, Ubwilling af denne Første, i Motivering, til den kristelige Kjærlighed.

XIX.

Mitsfærdiggjørelse af Første. 380.

Ubwilling af Mitsfærdiggjørelsens Begreb, af den tilsvarhedsrende Første Ørket, og af Øjetningernes Forholds til Første. Den katolske og den protestantiske Kirkes Charakter, Hjælpehjælpelse i tidenes Første; fremadstræbende og trædende — tilbageførende og indehavende. Misfærdiggjørelse af vor Kirkes Lære ved Interpretation af Førstes Begreb.

XX.

Troen ved Naaden. 402.

Der Spørgsmålet om Troens Ubwilling, eller om Forhåbent inddelen Naade og Frejde, rebelt Hjælpehjælp: enten en Eliten og Detalj inddelen Ørket og Menighed (prolapsiæp), eller en Forudsætning af Ørket, som erhvervet af menighelig Frejde (Anguillæ), og selv føret System og Verhæftelsen tilbage til Ørket (Galvinæ Maadevalg). Ørfeningen al seje i det kristelige Begreb af Guds Almøgt som Kjærlighed, ved Hjælpehjælp af Hjælpet til Randen; Forhåbent overfor Gudssagen af den jordiske Menighed.

XXI.

Det kirkelige Samfund. 421.

Religionens Kraft til at drage Menneskene sammen til det religiøse Øres Ræmme. Ubwilling af det kirkelige Samfunds Ørken,

betrugt som Gotts-Rige, i Medsalutning til den dobbeltte Gudsdig-
hed, der enten vil have den auarbejdende legemlige Form hjæret
fra Kirken (sværmeriske Parler, i øvre og neder Ebd), eller til
have Kirken båndet til øvre, historiske former, som dens auarbe-
jdlig Ørken (den katolske Kirke). Den protestantiske Kirkes Idee
som den rette Mæle. Kharacteristisk Hjælpehjælp i den katolske
og den protestantiske Kirkes hele Virksomhed.

XXII.

Den Kirkelige Cultus. 434.

Gudsverdens oprindelige Ørken, best. foregne Charakter i
Gudsstab og Herdom, ifølge den religiøse Glæncommelighed. Den
Kirkelige Cultus efter sin Ide, en vildt Højt, sine Gode-
bekæftelse: Gud (Men og Tale), Tone, Handling, Kirkelig Vir-
kungskunst, og de assidiente Ræster i Kirkens Ejendomme.

XXIII.

Sacramenterne. 479.

Den religiøse Symbol i de gudsbedrige Hættelægter; den
frestelige Anhængelse i den katolske og den protestantiske Cultus.
Sacramenterets Glæncommelighed i Ørken og Glæsommehed. Daabets
Sacrament; den Forhåbent til Første. Hjælpehjælpens Relativit-
et. Bladverkets Sacrament. De tre Hjælpehjælpere, i den
katolske, den reformatoriske, den lutherske Kirke. Den kirkelige Ver-
hæftning af Hjælpen imellem Luther og Galvins Lære. Abse-
tningens Ubwilling i den katolske og den protestantiske Kirke.

XXIV.

Kirken: Fuldenhedsse. 510.

Kirkenes Ubwilling til Fuldenhedsse af det kirkelige Hjælpehjælp; en Sammensætning af det Dommedags og det Glæbige som Ør-
ken. Den fulkommenste økumeniske Opstandelse, hvortredes at træde?
Kirkens Mellemstænder mellem Ørken og Øppnadselen ikke læng-
ere som Afspredelse af Ørket, som Ørkelevn, heller ikke som reen-
arrædig, ulegemlig Ørken, — et Indtrædelsen betegnet af en ny
og højere Tingenes Ørden, et nyt og højere Samfundssæde. Hjæl-
pestillingen om enlig Forhåbelse og enig Hjælpehjælp opført i Begre-

bet om Christi andelige Seier over sine Fjender og tilbagførern
af Kærlig til Guds. Udvilning og Velgørdighedsrette af denne Seier.

XXV.

Grenigheden. 635.

Udning af Christens Fre-hed: Gud i sit Gabenbarings-
Hedhold til Verden, i Verdens Glæde som den første Gabenbar-
ingstid, og i Christi Menneskeverden i Christus som Gabenbar-
ingers Gudstadelse. Hvilket var den firslelige Læres Udvilning, van
Grenighedskirkerne med samme, og kaa de forskellige speculative Uds-
tyninger. Grenighedskirkens Tilbagevenden til det quisstelige Guds-
begreb om Gud som den personlige, den levende Gud, hvis Ba-
sen er enig indes Visen, der oppeholder sig i al høje Gabenbaring.

I.

Christendommen som Historie.

Near Christendom, christelig Religion, christlig Kirke uds-
nes i en christelig Folksamling, da er herved uavnet noget
Andet, noget Sterre og Hjere end en Kært, en Bekjendelse,
et Samfund, der er tilstede udenfor os, og som heder Gjen-
stand stiller sig hen for os til Betragtning. Vi vñes ved
diese Røgne tilbage i vojt eget Inderske; thi finde vi iffe
her Christentire og Christenhed som Grundlag for vor aans-
delsige Tildækning; som Stoltspunkt og Kilde for enhver aans-
delsig Bisættning? Forsaavidt staar Christendommen for os
som noget oprindelig Givet, der fra først af modtager, bærer og
oprettholder Mennesket, ligesom Verdbunden, hvoraf vi drage
vojt Næring, som Lusten, der opholder Livsaanerne i os. Men
men alt Delle er Christendommen dog iffe anderledes givne,
end at den endnu bestandigt danner et adskillende Maerk for
en Deel af den menneskelige Slægt, stiller en Christenhed,
en christelig Verden mod en ikke-christelig. Og nact nu denne
Robjæring er til en vis Tid opstillet og indkommet i Ver-
den, da føres Landen uvisstærligt fra det nærværende Givne
tilbage til det engang Skole, fra den Magt og Myndighed,
hvormed Christendommen nu staaer paa Verden, omstændende
og styrende en Verden, til dens Hedsel — til den ringe og
ubetydelige Stikkelse, hvori Christendommen først er fremtrædt
paa et vist Sted og en vis Tid, som historisk Kjenngjerning,
der har set sig ind i Begivenhedernes store Mølle.

Christendommen som Historie bliver faaedes natur-
ligen den første Gjenstand for vor Betragtning. Og hvilte
ere da de store Hovedpunkter, som denne Betragtning tilber
her for vor Tanke?

Vor Tanke føres hen til Stedet, der var Christendoms
møns Bugge; og vi finde her et Land, der efter sin geo-
graphiske Beliggenhed viser sig som Forbindelsessted imellem
den østlige og den vestlige da bestjende Verden, til den ene
Side landfast med det indre Asien, Religionens, Culturnes,
Videnskabens og de historiske Traditioners Moderland, til
den anden Side uabent ud mod Havet, der forbinder Euro-
pas helligste Lande — Grækenland, Italien og de vestligere
Riger — med Asien og Nordafrikas Kyst. — Vi finde et
Høf, der paa markværdig Maade — ligesom Landet, der
beboede — har forbundet Orient og Occident, forenende i sig
hos der synes gennsigtigt at udelukke hinanden: den sterke,
legemligt stævende, formende, udøvelende Forbundningskraft, fore-
net mellem en reflecierende Mo, en ødmuelig Elb for det oppige,
vildt udskrivende Phantaspil. Skæret træder denne Jødes
jollets Eiendommelighed frem paa Religionens Gunnarer.
Dti det er i dette Høf, at Læren om og Troen paa den
ene sande Gud har sin oprindelige Jordbund, og har slægt
sin dybe Rød. Bisnuok var det i menneskelig Indstørrelse,
at Jehovahs Vorser blev opfattet, og Hocholdet imellem ham
og Menneskene fremstilles som Forholdet imellem den mæg-
tige Gøtter og hans Undersættere. Men hvor mærkelig er
dog dette Phænomen! I de ørige Døle af Orienten, i de
Egne, der pristes i Oldtiden for deres Bliddom i guds-
dommelige og mænneskelige Ting, i Indien og Egypten, træ-
der en Mangfoldighed os imede af eventyrlige Gudestiftelser;
hvort Phantasiens har udgivet sig i bizarre Sammenhængninger,

hos Mother være henvist fra Menneske-, Dyr- og Plantes
verden; og det lille Jødehøf, til alle Sider omgjort af
Gudsbilleder og Altare, har fundet Tilfredsstillelse i Til-
bedelsen af den ene, den usynlige Gud, Himmelens og Jordens
Staber, den mægtige Herre og retsfærdige Dommer! Denne
Kære havde sin historiske Grundfæstelse ved Moseloven, hvori
Troen paa den ene sande Gud er det første og største Ved; den
er indstillet i den hele jødiske Skriftenstue, er Grundlo-
ven i den hele hebraiske Literatur, Lyftestangen i alle na-
tionale Fortingender, Endepunktet i den hele historiske Udvilting.
Dti under alle Afghederiets Forfolger og Misfagter, der
bragte ensle Dele af Høfset for en Tid til Grasalb, under
alle Torturier og Lidelser, der lagde Høfset under Naget af
nøjagtige Missioner, finde vi delle som den aandelige Birkning, at
den monotheistiske Kære er blevet uvislet til altid størt Menighed
og Fæstethed. Og af denne Tro udsprang fremdeles Begrebet og
Forventningen om en tilkommende Gressens Tid, hvor Jeso-
val, hans Hellighed og Maade, skulle i rigere Maal verde
aabnenbar for det udlændne Høf. Ogsaa denne Tanke var
ved de prophetiske Forhætter og Sælleringer lidt efter lidt
gaaet over i Folketroen, og den havde estershaaben Malet og
uvislet sig til Herrestillingen om Messias som Gjenopretter af
det aandelige Samfund med Jesuval ved Forsoning og For-
læning — paa den ene Side udrustet med Guds Vand, ja
en quiddommelig Person, den synlige Abenbarelse af den
usynlige Gud, paa den anden Side virkende for Menneskene
paa menneskelig Vis: leverende, sidende og stridende for dem;
— Vor Tanke føres fremdeles hen til Tiden, da Christens
dommen indtraadde i Verden; og vi finde en Tidsant, der
Iun tan betegnes som Selvoverlevelse og Forsalg af Det, som
hertil havde bestaart, uden Gne og Dugtighed til at frems-

bringer noget Næt og Bedre. Den hellige Periode af det grønne Liv, som en støvende Aand har foreviget ved Philosophiens, Poetens og Kunstners Mesterverker, var for lange siden afsluttet. Vel gavdes der endnu Blåsbomønstoler, som cabinede sig, prængende med Hergangenhetens betonede Naevne; thi endnu bestandigst vilde Ordalerne havde Ord for at "segt Vilstdom";^{*)} men Sandhedsdriften og Blåsbomønstanden var for lange siden bortvogen fra dem. Vel var ikke længere en trist og fri og aandstyrkende Granseling, der havde sit Hjem inden disse Mure; men hvor ikke en bundles Dreleluge havde laget Sade, hvemlig Man til en jorfined Myrdels Rigdom som Eve-Blaasommens højeste Opgave, eller man segte at skue Mandens Nemod under et Dæk af Sophismer og Goldsfriidigheder, der fun hente til et freie Høkets for det Saade og Mette; det var, som Paulus siger,^{**)} "for idet Måldem af Verden ikke vifteinde Gud i hans Vilstdom". Og ikke anberedes varer Forholdene hos Isærerne. Det propheticke Ord var forsummet; den høje Begeistring og den dybe Afvor havde meæltigt vigt for en Kast, der kan sætte sig paa Levens Bud for at vise en forhengelig Skarpsindighed i at tyde dens Begivenhav; og efter det Grentpel, der blev givet af de Skrifskløge, havde hos Hollæs Vogster, Ceremonie og ydre Form mere og mere gjort sig glærende, og en Raaff af mechaniske Andagsstænder, en tanfællos Ceremonijsmæste var uvaad i den levede Gudsfrugtligheds Stad. Men på den anden Side gætt der igennem hin Tidælders Historie en mere eller mindre klar Bevidsthed om egen andelig Ufmage, en almindelig Træng til vedkende Lys og Stolt i den raadelige, hjalpeloje Elsplant. Philosopherne vovede ikke længere at fortælle sig til

Tantens egen Kraft, men jegte Christe for deres Gvoaghed i Historietten; de vendte sig til Gottsens siere Lovret, Plato og Kristioteles, som guddommelige Drakler, og meente at skulle udfinde Sandhedens Sum ved at sammenstille Hovedsatserne af deres Systemer, og ud af dem at bringe et kunstigt sammensat Heft tilveje. Og ligesaa lidt fandt Hollæne sig tilstædtillide ved de nationale Guder, under høj Marektagt Hæderne havde fundet Tryghed og Fred; hvor en ny Guddom uventes, en ubekjent Dyreføle omtaltes fra fjerne Lande, gribes den med Begeistring, og Alten og Rom varer Samlingssted for Guder og Gudebryllser fra de forskelligste Egne, om hvilke Man stolledes i engelsig Frengt for at skulle tilstædtelle og ved Elsidesættelsen forlære hæmmelige Magier, Man ikke kendte. Selv "for den ubekjende Gud" fandt Paulus et Alter oprett i Althen.^{**)} Men hermed var den religiose Udfoldelse Kloft imellem de forskellige Lande ejtheranden uafsydt, og ogsaa ved de øvre Forhold var de brugte høvndre uænriere. Det romerske Herrerdomme havde tilsvareagt en statsborgerskig Enhed, som Verden hidtil ikke havde set. Den romerske Keiser strakte sit Imperium fra Alaskbjergene til de støtste Hollænde, fra det vestlige Ocean til Gufhydrat og Ziger, i en Længde af 600, en Bredder af 300 Mile; saaledes var ikke blot Guldhornens Hovedlande samlet til Eri; men et Vaard sammentrykkede Orient og Occident, Asien, Afrika og Europa. I denne store Enhed var ogsaa det jedisse Folk optaget, og naar dette Folk ved Helligere Omvolninguer havde været draget mod Østen, havde havt sine Herrefore ved Enghraats Bræder, meðig det nu sine Statholdere fra Liberens Fred. Denne Stats-Erhed besvædte

^{*)} 1 Kor. 1, 22.

^{**) 1 Kor. 1, 21.}

altier Sprogets Genhed, og det grosse Sprog udbredte sig til alle Sider, blev forstaaret og brugt i Tale og Skrift i Italien samværelse i Palestina og i Egypten. Dette er i Religionshistorien, som i Kulturhistorien overhovedet, et Moment af den højste Bedeutning; thi ved den borgerlige Samfærd, som fandt Sted mellem alle Dele af det romerske Rige, var Vejen aabnet og banet for enhver aandelig Indvirkning, der forhen var bunden til en suceret Streds.*)

Samle vi de her anførde Tegn under Et, vilde de give os Villedet af et Tidspunkt, der med sine latide betegnede med det betydningsfulde Navn som "Tidens Sydne", d. v. s. som en Tid, der, efter Indre og Ydre Ulfacer, var forberedt og modnet til at lade en ny Religion opføre de gamle Templer, som havde opført deres Bissermølle, og nu stode i Begreb med, i Oplosnings-Tilstand at falde fra hvers

*) Allerede i den gamle Aarh. har Max været opmærksom på det Religionsskifte, hvori, at Christendommens Fremtræden er samtidig med det romerske Monarchiens Stiftelse. Origenes fra Alexandriaen, den berømte Farer i Christenhedens første Anthundret, og Christendommens førstefølgende Forpionerer inted den højeste Blis-
tof Joseph Galus († 253) skueret højkørsel, i sit Skrift med Denneaben Beg. N. 80): "Det er uvideligt, at Jesu er født under Augustus, som havde forbudet en lot Maagde Guds, der var omstredne over Dettes Kirke, til et Rige. Denne Maagde af Riger ville have været til Hindet for, at Jesu varre Innde vorde tilbedt over den hele Jord; hvorende fulde denne fredelige Korr., som al engang tilskedt al hvores Glæde og Beredelighed, havde funuet sine Magt, derjom iste vog Jesu komme Kemplerne høje værel forsonede og Glædeligheden tilskede over den ganze Jord?" Den samme Beværing er gjort af Kirchhistoriens Fader, den berømte Bisep Eusebius i Cesarea († 340) i hans demonstratio evangelica (evangelig Bevisning), 2de B. S. 140 (Goth. 1698).

andre. Det er ikke alene indenfor Kirvens Grænse al denne Tidssalder, efter Apoklypsens Tempel (Sal. 4, 4) bliver højstes fremstillet. Ogaa til det hødeste Rom var Højet trængt om Forventningen af de store Ting, der skulle komme. "I det hele Østerland var den gamle og faste Tro udbredt, at dei stod stort i Skebnius Beg, hvoredes paa den Tid De skulle udgaa fra Jædeland, som fulde saae Magten over Verden." Saaledes berettede navaakundige romerske Historieforfattere; *) og hvor dybt og fast man ikke Grunden ligge til en Forventning, som har formaaet at brede sig saa vidt!

I dette Land afsaa, i dette Folks Midte, paa denne Tid fældes Jesus Christus i Bethlehem. Om hans Barnedom havdes fun legendeagtige Fortællinger i de saaledes apostrophiske Evangelier; vorr hellige Boger lade ham, med Undtagelse af ganske enkle Nothcer, først fremtræde fra den Tid af, da hans Liv og Døden, indviet ved Johannes Døberens Daab, tilhørte Verden. Ved sin Lære og sine Gjerninger maalte han saart blive Gjenstand for almindelig Opmerksomhed; talrige Elskynger fulgte ham fra Sted til Sted, og blændte Dem, der stillede sig til ham efter et indre Kald, udeaglede han Enskelte til sin fortroligere Dingvælde. Med disse drog han om, fortundte det nye Guds-Rige, der ved ham skulle ståsles paa Verden, helbredede og gjorde vel. Men hans Lærz var en Opfordring imod de Kirkekirker, der sadde paa Moses Stol og i Folkets Maad, med al den religiøse Forvanskning og sabelige Forbryrelse; som udgik fra dem. Disse

*) Suetonius, i hans Kejserkistorie af Keiser Despasion, 2de Cap. Tacitus, i hans romerske Historie, 2de B. 18de Cap. Jos. Josephus's Verteinlag om den jødiske Krig, 2de B. 14de Cap.

mægtige Gjender mente han snart vabne mod sig; Sammens fædret blev, ved hans gjenegnede Opførsel i Jerusalem, altid forstørre, og efter saa Mars Birken saldi han som Offer i den ulige Skamp. I saa saa Krel er Dommedag givet af Jesu yder Liv; det fælder omstænd sammaa med Eligen af de mange andre og nogen Sandheds-Martyrer. Historien har at fornemme. Men dette er kun den ene, den menneskelige Side af Vereinningen, som er esterladt os i vores hellige Beger. De berettede ogsaa om den Modighed, hvormed han fremstod som Guds Riges Slægter paa Jordens, det store Viduesbyrd, han aflagde om sin Natur og om sit Forholds til Faderen og til Menneskent, som Guds Son og som Menneskens Son; de berettede om mægtige Gjerninger, der godt gjorde hans Vidues byrds Sandhed, hvorsomhelt han kom frem, om en underskudt Glands, der omstrækkede ham, behudende og ledsgænde hans Hedsel og ikkeht Hovedoptrin i hans Liv, om den Magt, hvormed han tog Livet tilbage, og frengit af Graven, befogtede sic guddommelige Kalb og bestemmede sine Gjadders tilsyneladende Triumph, om et lett og hemmeligt hedsjult Saulis med Disciplene efter Opstandelsen og en overnaturlig Vorrigang fra det jordiske Liv, — endelig om hans Apostles Forstørrelse af den begyndte Virksomhed i hans Morn og med Mandens Kraft, og om Kirkens Grundfestelse og Udsverdelse, som varslede om den nye Verdensmagt, der var indtraadt i Mennesketslagens Historie. Dette er den anden, den guddommelige Side af Jesu Livshistorie.

Hvad have vi nu i disse Beretningerne? have vi en rækkelig Historie? eller Husle vi noxes med at se den i en form Digtning, hvor det Mandelige er legemliggjort, Menen er stillet hen til Verden, i den sandelige Form af historisk vitskunde og handlende Personers Liv?

I forgangne Tider vilde et saadan Spørgsmaal kun have vælt almindelig Stundjen, eller være blevet afvist som bespotteligt Bankeid, og man vilde uden Krel have ment at trode Christendommens Kære for uer, ved at læge Sagten aforlig, og indslade sig paa Prevalse og Bevisesvrelse. Thi vel kende vi lignende Angreb paa den historiske Charakter af Jesu Liv og Gjerninger, saa gamle som Christendommen — den ældste Modstandere blandt Hedninge og Jøder fremstille øste Jesu som Gjægler og Folkebedrager, og de underjordiske Momenter i hans Liv, hans Hedsel, Taab og Opstandelse som epsondne Fabler for den lettvoerke Mængde, der skalde være opfundne og dannede i Lighed med de mytologiske Sagor^{*)} —, og de øre østere vendte tilbage under en eller anden Form. I en senere Periode, paa Reformationens Tid — om der end er blevet gjort Vore Krel den 10de Uret ved det Udsagn, der almindeligen er blevet tillegt ham, om den store Herred, "Has bellen om Christus" i saamange Aarhundrede har bragt Bavar og Cardinaler,^{**)} saa er i alle Tidsalde Opfindelsen, som har lagt Christenhedens Gader disse Ord i Munden, træfende til at karakterisere en Tidsalder, hvor "det hørte til den gode Selfabstone, at tale med Christendommens Grundselninger, hvor man ved det pavelske Hof hin talte spøttende om den katholiske Kirkes Verdormne og den hellige Skriffts Mærlinger, og foragtede Kroens Hemmeligheder".^{***)} Og denne frivole Irreligiozitet, som betegnede de flotte Manden i Disse

^{*)} Blandt de gamle Kirkefabre, setz zaatog sig Christendommens Forstør (Apologeter) er det især Justinus Martyr, Origenes, Eusebium, Arnobius, som har opbevaret og imødegået disse Detlydningser.

^{**)} Bower, Hist. der Pæbis, X. S. 80 f.

^{***)} Rante, die tömischen Pläber, I. S. 76.

som før og under Reformationen, var endnu kun Torspil for en Mandserinng, som to Machandredes senere blev hørende i England, Frankrig og Tyskland — det allende Marhundredes Christenlere —, da Vid og Klegi blev opbudt for at fremstille det Historiske i Christendommen som Presteredrag. Besjælest i denne Retning ere de "wolkenblütende Fragmente" (af Neimarus, udgivne af den berømte Lessing, Bibliothek i Wolsfenbüttel), uavslig "Vom Zweck Jesu und seiner Jünger" (1778), og den saafaldie "natürliche Geschichte des großen Propheten von Nazareth" (af Venturini, 1800), hvor den evangeliske Historie er formelig travestieret, omstøbt i en letfærdig Roman. Men det er et usige hvære Tid, det er blevet forbeholdt vor Tid at bestige. Den har udført og fæstret det litterære Broderskab, som i senere Tid har erholdt en egen Celebriitet under Navn af "det unge Tyskland", og er optraadt med Ungdommens helle Mod og Overmod, med henfynslos Brug af rigt Vandævner: glistrende og vippig i sine Kæsbilleder, vittig som frivol i sine Anstuelser, genialt som gennylles i sin Ironie, sin Bespottel af Livets Åber og Mands dengs Mysterier. I dens Streben ejer at forsyge Tyskland eller — hvad der i ungdommelige Tyskernes Øje ikke sjældent er det Samme — den hele dannede Verden, blev det en Hovedopgave at udlese Menneskene af det saafaldie Sædlighedskag, som Christendommen skal have vægget, af den Selvforøgelse og Selvopofrelse, der gisalder som Dyd i den skjulte Verden, og gjeninsatte Sandfæligheden i dens hele, ubeskrænkte Ver; og at fremstille de historiske skjendsglemeringer, der dannet Christendommens Grundvold og Middelpunkt, som Sammenhænd i den skjulte Legende-Sunag, blev et Hovedmiddel til at godtgjøre den Usurpation, hvoreud Christendommen skalde have forsyndet sig imod Menneskelegens natuelle Friskhed og Ver.

Ansægelsjer af denne Natur råbe imødelevd usordhaft besvis Udspring af et fra Christendom og fra Religion overhovedet berhændt Sind, og deres Baaben ere, om end blen betræb, dog slette og lufthøje. Det er en ungdommelig Ræsen, som man vel ikke tor kæmpe paa at standse midt i dens Storm-løb, men som man vistigt vilde kunne lade udtonne sig, overslæbende dens Helbredelse til den andelige Tugt i Livets alsværkende Skole, dersom ikke Sagen selv en stærke Bevirkning børbed, at det er lykkeset Retfærdigheden at finde en tilsyneladende Bundssorvari i Videnskaben. Men netop fra denne Side er det, at det alvorlige Kampflejen bliver givet ufuldsom. Den Baastand, som her nedlagges, gaaer ikke ud på Mindre, end at det skal ligge i Religionens og Christendommens egen velverhaade Interesse, at give Slip paa den historiske Virkelighed af de Begivenheder, der udgjøre Indholdet af den Hellige Historie, at det kun er under denne Betingelse, at Rogt af Christendommen kan staae til at redder for Videnskabens Dem. Når der gives Sagen denne Betingning, og man derfor gaaer frem i Underjegelsens og Prebelsens udvortes religiøse Slædigang, da gaaer det ikke langere an, enten at ignorere eller at afvise Modsigelsen; heller ikke kan denne Sag betragtes som et theologisk Anliggende, hvor det skalde være overskud til de Verde alene at bringe Alt i Rigtsighed. Det gjelder her om Det, der til alle Tider har gisaldt, og fremdeles vil fortænke enhver uhdælt Betragtning gisalde som Christendommens interne Baaben; Kampen for dette tilhører det hale christne Folk, og det er allerede draget ind i den, og vil blive det altid mere. Enhver Christen, som heem Christendommen er Mine end et Bekjendelsens Navn, bliver det berjor Krang at vide og at kunne giøre sig Augustus for, om og hvorledes Chris-

stendommens Historie kan, ligesom al anden Historie, rafhæv
blyggiere sig mod Indsigter og Modgrunde, ofte indflødt
i Svoetens og Haanels nægt jaende Form.

Det første Sværgemål bliver nu upaatvisteligt dette:
hvorsidt de Skrifter selv, af hvilke Beretningen om Jesu
Liv og Virken nærmest er hentet — vore Evangelier altsaa,
kunne giælde for påalidelige og fuldgældige Viden, hvorevidt
vi ter antage dem, først virkelig at vore frene af Her-
rens Disciple, lybs Navn de bare, dernæst at staae til
Troende som historiske Berechninger. Det kunde synes rimeligt,
at det hærdelshed måtte være denne Side, Angrebene hen-
vindte sig til; thi Enhver begriber, hvor heftigt vanfæltigt, ja
umuligt det maa vere, at here et fuldkommen tilstedeværende
Bevis for Verfætterskabet af Skrifter, som ligge uten Aarhun-
dreder tilbage i Tiden. Alligevel er det ikke heri, at Skepticis-
men har sin egentlige Mod og Grund; thi — hvad der i ørste
sil blive forbeholdt i et følgende Assalt (det slette) al nedsættelse —
en uheldet Undersøgelse vil føre til det Mefullst, baade at Mægt-
heden af vore Evangelier er saa vel begrundet, som det er Til-
fældet ved saa Skrifter fra Oldtiden, og at den Samlemdomme,
som findes Sted baade mellem Evangelierne indbyrdes, naar
man ikke misbørligt drøjer ved underordnede Gudselskeder, og
mellem dem og andre historiske Nilder, sidner tilstrækkeligt for
deres Troverdighed og Vigtighed.

Men det er selve den riendommelige Bestaffenhed af den
evangeliske Historie, hvorfra Hovedvaabenene hentes til Angreb;
det er det Overnaturlige i Begivenhederne, som udgør Evan-
geliernes Indhold, der giver Livet og Andvendinger deres
Betydning og Styrke. Ved enhver anden Bereitung, holdt
det, ent Begivenheder, som skulle være foregaarde, et der givel-
es en Maalestof, hvorefter vi næbstaltig bedemne dens Tro-

verdighed; hvorevidt den nemlig stemmer overens med al
anden bestændt og siltelig, ved Erfaring og Erfarvne
prevet og besvært Sandhed. Og netop den Sandhed og Cons-
equents, hvormed denne Regel aaneedes i alle paa kommende
Tilfælde, er det, der afdæller den højere og den lavere Op-
lysing og Danmarks. Der er en Tide i Individets som i
Sægtens Liv, hvor det endnu foster ringe Meie at staae
bet Ubegribelige Indgang som Troesætning; men efterhaanden
som Aanden kommer til Bevægelse em sin Met, om Herholder,
hvori dens Love staae til Naturens Love, beriske der den bet
Ubegribelige som usandt og opdiget, og overalt giælder det
som uformulirt, at antage den historiske Sandhed af Det, der
ekskluderes at være uforeneligt med Erfaringens og Lærfuus-
gens Resultater, saaledes som nogen anden Ubvi saaer
nogen. Men nu er det ikke nogen ringere Fordering, den evan-
geliske Historie gjor til os i sine Berechninger — fra Jesu Gudsels
indtil hans Himmelfærd; og hvorebæs skalde vi da kunne lade
denne Fordering giælde, uden ved aabenbar Contradiction, ved
Gudselskede mod Formulens Love, som ere Gudsdommens Love? ^{*)}
Mægt mere maa den Slutning staae fast, at "det Gudsdom-
melige ikke kan være stæt saaledes som den evangeliske His-
torie beretter, eller at det saaledes Skete ikke kan have været
gudsdommeligt.") *) Det skal saaledes være til Krescendung for
Christendommen, for at frelse dens gudsdommelige Charakter i
højere, andelig Betydning, at der maa forsegles en Lyding af
de evangeliske Bereitunger, hvorefter det Historiske kan ligesom
bringes i blydende og dresjer i fordunde Ellstand.

Man gaaer her altsaa ud fra denne Sejring, som øverste
og uomstadelig Grundæstning: at iflm det Højtligste, Det,

*) Strauß, Das Leben Jesu, I. S. 2.

Hver til den almindelige Erfaring i Naturen og Menneskelivet har Sidestykker at fremvise, fuld funne gjelde som Sandt og Sandhedsrigt. Og efter denne Forudsætning vil Udviltings-Arbejdet kunne fortages paa dobbelt Maade.

Den ene Tydnings-Methode gører ud paa at omfatte det Overnaturlige i det Naturliges Form. Det bliver nemlig indrennet, at Jesu Livshistorie næstlig indeholder en Række af historiske Skjendsglænninger, men vel at mærke ikke saadan, saaledes foregaaende, som det berettes; thi det Underjulde og Overnatuelle deri skal alene have sit Udspring fra Misforståelse. Og hvor let og naturligt, hæder det, ledet ikke en saadan Misforståelse af det virkelige Historiske sig forslare? Thi vel foregik hinc Begivenheder for Discipulenes Eye; men disse Disciple varre Mand uden aandelig Uddannelse, ikke i Stand til at opfatte, jænde og fastholde de store Begivenheder, hvertil de varre Bidner, efter deres sande Basen og Forbindelse; som Østerlændere og endnu mere sent Disciple af den suere Meester, her hvem Grefrygt og Bevurdering opfylde deres Sjæl, måtte de være tilbørlige til at se Tegn og Undere i alle hande Øjenvinger; og ligesaa lidt funne vi anledning, at de, selv hvor de saae det Rekte, varre i Stand til at gjøre Rede for deres Erfaringer, at opnægge Berevinning om der Sæte og Herte med den Huldstændighed og Roingelighed, som er nødvendig for at behyggje den rette Forståelse af det freme Ord for senere Lægere. Af disse Forudsætninger sluttet man, at Evangelisterne ofte havde misforstået, hvad de oplevede, ofte ogsaa ved en forsydig eller dunkel Fremstilling have givet Anledning til at misforstået, hvad de selv havde forstået rigtigt, men hvoreom de ikke havde vildt at forslare sig med forneden Tydelighed; og den historiske Sandhed i Jesu Liv vilde altsaa ikke forselet, berson man blev faaende ved

simpel Fortælling af deres Ord. Herst og fornuntneslig skal nu Dette gjelde om det Overnatuelle. Hvorom helst en klar og naturlig Forbindelse mangler mellem Kæsog og Virkning, der skal det Undersølle antages at være grundet enten i en urigelig Dykkesesse af de hellige Forfætter eller i en ubegrum Maade at udtrykke sig paa, hvorevæ de saae Udseende af at sige, hvad det aldeles ikke har været deres Hensigt at sige. Hør altsaa i saabanne Tilfælde at komme paa det rette Spor og udfinde den historiske Sandhed, gjælder det, at gjøre sig den færdige Begivenhed et levede og nærværende, at sætte sig ind i de talende og handlende Personers Sjæl, og tage alle Omstændigheder tet stærkt i Dic, for herved at ledes til at beriglige og udnytte, hvad der i Fortællingen kan enten mangle eller være blevet ubetydlig, til at styrke den hellige Sandhed bag den, og lidt ejer lidt at drage Sleret saaledes tilbage, at det virkelige Hældum træber frem i sin Mennhed, frigjort fra den udnymkende og forhængelige Indskrivning. Denne naturatferdende Fortolkningsmæde af den hellige Historie har nogle Alt tilbage i Eden spillet en betydelig Rolle, og for Kæden og Styrkstændighed er blevet anset ved paa det arbejde, at reducere den hellige Historie til en simpel Hverdagshistorie*). Men Xerten træder her selv fram som Selvager, og nedlægger Protest imod en saadan Behandling. Dertil er sidst, end at Apostlene varre gjennemtrængte af den Overberetning, at det var goddommelige Kræfter, der efter højre Virkelse uabenbarerde sig i Herrrens hele Liv, og som hølge heraf bewog deris Fremstilling sig heftig igennem paa

*) Eneste, ved Kæden og Styrkstændighed udmarkede, Ærkelegat Edithorn i Wittenberg, og Paulus (etoux levende i Heidelberg) ere at anse som Repræsentanter for denne Afnning.

det Underfuldes Jordbund. Enkeer intseer derfor, hvort haengribelig en Overlast der ikke anses, hvoredes Dydene mane stræs og twinges, forend det skal kunne hilles at støtte det Overnaturlige til Side, og for hvilke Vilkærtigheder, hvilke lustige Hypotheser, kunsfede Sammenstillinger og rommelige Digtninger, i historisk Henseende ligejaa, usandskyldig som smagelse i oskelligt Henseende. Deren er cabnet, naat man vil legge an paa at konstruere en faakaldet naturlig Historie udaf en Text, hvilke Charakterer freider aabenbart imod.^{*)}

Henne lyde Bestrebelse er nu ogsaa at anse som forelæbet, og uansig et der den moderne Stole, der ses ned paa den med ubestridelig Minnegagt — isti jordi den fulde misbillige Maale, hvortil der er frecht hen; thi i Grandsetningen, at det Underfulde er fortusiftridigt, og at derfor Alt man skal vere forsegts, end at den historiske Sandhed af det Underfulde skalde indremmes, er den eldste enig. Men hvad den fra jn formennlig højere Standpunkt finder bekærligt, er, at Man overhovedet satter Prism paa en vore, historisk Virkelighed, ej, for at reddet et historisk Gehalt i Jesu Liv, tager jn Blasfugt til smaalige Undresegelser og jammerlige Qualiteter, sledensfor at have Mod til at synge sig op i den rene Kortlings-Sphære, hvor man kun lever i Ideer og af Ideer, som det ene Sande

^{*)} Til dette kan følgende Eksempel tjene. I Mat. 17, 27 befaler Jesu Peter at hæfta Hæng til Templets Stol, som var affordret ham, med disse Ord: "gå til Gæa, indiok en Krug, og lag den hæfte Blæs, som kommer op; og når du har udledt den Blæs, vil du finde en Mynt; tag den, og giv dem der for mig, og jeg vil giv". Disse Ord blottet ikke hæderets udlagte, men en Jesu blot hat vænlagt Peter til forskalte Historiel, indtil de foreudne Hæste vore fangne, som han bærer paa leje fra Krugen, og derpaa følge for en Mynt, som hørte være tilstrækkelig til at udebetta Hægten. (Paulus, Corin. ubet das. M. I. II. S. 67.)

og det ene Hornedne. Hermed have vi betegnet Charakteren af den faakaldte spesulative Behandling af den evangeliske Historie. Denne er forelægt, naat man seer hen til Tendenzen i Almindelighed, ingenlunde ny. Allerede i Christenhedens første Kachundredes mættte Kirken værge sig imod Larere, som visstnok blevne drevne af Krang til en dybere Indsigt i de goddommelige Ting, men meante, at der ikke var Elfreds-filosofi af denne Krang at vente, uden ved at have sig ud over Begraadningens af alle sandelige former; de meente at forherlige Christus, ved at erklære det Menneskelige og Verdiisse ved ham for et blot stichende Skin, at forherlige Kristiendom ved at agte dens Begyndelse ringe, forfaste den Mening, som er algeform givne i Ordene og deres Sammenheng, og stille en anden lusligt selvbanet Mening i dens Sted, at forherlige den evangeliske Historie ved at fremstille det Historiske som noget Ugegældigt, som en blot Indslædning for en eller anden andelig Sandhed, der blev betrægtet som Forskellingers egenlige Væsen og Kjerner. Om dette Parti, som spiller en Hovedrolle i den gamle Kirkes Historie — br. talbde sig Gnostikere, af det græske Det Gnojs (Indsigt) — ville vi nedenfor østere sine Beillighed til at handle. Selv stode de udenfor den christelige Kirke; men den forbudte Blisdom, at den helstillede Land og Sandhed skalde gribes ved en Regniven fra dens Dogmat og Form, fandt Indgang hos mange af Kirkens udværtide Larere. I Alexandria, som i de nærmeste Kachundredes før Christus var blevne Hovedsædet for den græske Blisdom, fremkomstrede ogsaa en Stole for Christelig Vidensstab, som blev det sjælestne Lyspunkt i den christelige Østdid, men isti blev fri for den gnostiske Gensidighed, at betragte enhver øvre Form — Materie, Legeme, Begyndelse, Historie — som siendlig Medsæning til Manden og Mandens

Liv. Ejet denne Auguste's fulde ba også den hellige Christ først blive til et levende og levede givende Ord ved en fri og ubundet Allegoriseren, der, udelukket om den historiske Mening, forbeholdt sig Ret til at lægge Speculationens Resultater ind i Skriften; og for en ligeså vilkaarlig Behandling maatte det historiske i Christendommen, Kjendisgjerningerne i Jesu Liv være udsatte.

Men denne Øvredeling og Forstyrrelse af det Historiske i Christendommen, som tidligere selv her varer skædig og lød, er først i den næste Tid fremtrædt i Forbind med et specielt System, og med uforbeholden Consequente fremførelse i det bestjende Værk af Strauss om Jesu Liv, og senere af flere Efterfølgere i samme Spor. Det skal nemlig med den evangeliske Historie have samme Bestraffethed som med de digtelige Sagn, der lade sig i den fjerne Oldtid. Naar Oldtidens Mennesker fremstillede de uskyldige KræFTER, der ligge til Grund for alt Liv og al Virken i Naturens og i Måndens Rige, som kendende Personer, Guder og Gudinde med forsiktig Charakter og forsiktig Magt: da maa vi ikke træft os dette som en Digtform, kunstnerisk beregnet og anlagt. Det var en Naturdrift, der bringte dem til at forme Indholdet af deres Taufet til en Historie; thi de kunde ikke på anden Maade blive Herrer over det rige Stof, ikke tydeliggjort sig det Ejendommelige i de forsikklige KræFTER, uden ved at lade dem træde frem som historiske Stiftelser, eller det foregne Forhold mellem dem, uden ved at fås dem sammen suart i Venstab suart i Hjendstab, suart forbundne suart adskilte. Dette er Mytter: legendariske Andelskæmper af Måndens Lanter, fremstaaede jo ikke en andelig Naturlig, som gjentager sig allevegne i Menneskeslægtens Verdens-Periode; det indre Liv funde ikke blive Objektsind for Verdensheden, uden

ved at træde ud og forme sig bestyrligt som et ydre Liv; Ideen kunde ikke blive fastsat i sin Dybde og sit Omfang, uden ved at udsøbe sig i en Massa af historiske Momenter, der lade udenfor hverandre i Tid og Raum. En saadan Historie-Digting vil i senere Tid naturligvis af dem, der befunder sig på det samme Trin, ikke kunne betragtes anderledes end som virkelig foregaaet Historie; de højre Mænnerne derimod ville deri erkende en Form for den religiøse Ide, som visstof har sin Sandhed, men en gaang anden end den historiske Virkelighed. Og saaledes skal da også Jesu Liv, medens det for det kristelige Folk gjælder som det virkelige Liv af en virkelig historisk Personlighed, have en gaang anden Bedydning for den kendende Christen: den skal for ham hvorken være mere eller mindre, end en indholdsvigtig symbolisk Belegnelse af Menneskeheden's Kreds-Udvilning. Thi det sande Godmentske, som på engang er Måndens og Naturens Barn, er ikke Mennesket — ikke som dette eller blot enkelte Individ, men taust i fuldkommen Mænghed og Almindelighed som Menneske; den sande Undergiver er alt Mennesket, som allid fuldstændigere tilkæmper sig Hertedemne over Naturen. Og Mennesket, i denne Bedydning af Ordet, er fremdeles syndfrit; thi al Syndens Smidte slæber har ved de enelle Indholdsder; Glægens Udvilningsgang er reet og fast som Solens Wei over Firmamentet. Og Fortællingen endelig om Det, Øystendelse, Himmelstfart har netop sin sjælestue og sandeste Bedydning, naar den overstøres på Menneskeslægten: Det nemlig i den menneskelige Hand, som tilhører den jordiske, nationale og personlige Vergrundning, man efterhaanden børde og gæte til Grunde, for at Månen jo ikke kan opstaae til at rette Liv, sin Enhed med den uendelige Hand.*)

*) S. Strauss, Das Leben Jesu, II. S. 740.

Dette er den Nøgle, der bliver tilbuddt og anpræst, ja paanledet som næste Middel til at ført den hellige Historie, som det summer sig lærende Christus. Og dog — i saa voldsom en Hært laget den menneskelige Maad fra Den til Den, naar den først har maact verken, hvor den vil være sig selv. Det er Alt — og da paa denne Standpunkt ser Man allerede tilbage paa et overvundet og utilfredsstillende. Thi i det Strauss'ke Werk løber endnu en vis Pleiter-Choralter sig ikke misførende: en Sky ser at trække den christelige Helligdom i dens Allers helligste, en Auerkendelse af den religiøse Formedenhed, og en Bedræbelse ejer at tilfredsstille den, ved at reddi et vist Christeligt Gehalt. Men nedenpå dette bliver, fra den radikale Side af den speculative Skole, i de stærkeste Udluft forelastet denne Høvatter, som en Læring af aandelig Freldom, en videnstedselig Halskæde; en Mæglen imellem medsatte Principer; og da selve forbeholder de derfor Mæren af en fuldkommen consequent Gjennemførelse af Kærligheden, der har gjort sig los fra enhver religiøs Begyndning, og ikke tager i Betenkning, at stille den evangeliske Historie ligesom i Digtningernes og Tablernes Raafte.^{*)}

Tilfulje er det et alvorligt — det kunde vel ogsaa synes, et foruroligende — Lidens Legu, naar vi see Mand, som si hværfen kunne nægte sig aandelig Begavelse eller, i andre Rethninger, en heiret Livsanslutelse, iste alene vindes

^{*)} Dopperorganist for denne antichristelige Sprengningen var et Dras-
grise: "Gallische (seiner deutsche) Lærebücher", hvis Udgivelse um-
størst blev forbudt i Tyskland. Som Forfætterne er intetledt
jeges etblommet en Samling af Utdruckninger i samme Maad og
af samme Forfættere: "Anzüge zur neueren deutschen Philosophie
und Publicistik", 1843. De vigtigste Medarbejdere i denne Ret-
ning ere: W. Weier, Feuerbach, Krause, Novalis, Hugue u. s.

jet en saadan Betragtning af Christendommen, men endogaa vedslende sig det som Livsbygave, at fælrente den historiske Christus fra den Blæde, han indtager i den christelige Verden. Det en ikke ringe Del kan imidlertid dette Phænomen finde sin Forklaring i den Maade, hvorpaa den fromme Ridderhed har troet, saa sin Side at maaate forsøge den evangeliske Historie's Sandhed. Der er nemlig en, vist udbrædt, Ansættelse, hvoretter den christelige Fremlægning ikke skal kunne finde sig tilfredsstillet, med mindre den kristne Prædelse, der overalt andensteds bliver etableret som ubetydelig, er albedø boetvist fra den evangeliske Historie. Her skal Alt heltes fast som historisk Utlæselighed, hvormange usynlige Grunde der end stille sig derimod; med engstelig Hestighed klarer man sig her fast til Det og Dogmaer intet Kunstmæd, ingen Udsflugt, frøgter ingen, selv den haandgræbelige, Medsigelse heller end at opgive meget Det som uhistorisk, det vere nok saa ubetydeligt og for den religiøse Interesse ligegyldigt. Men det gaaer kun til en ris Tide an, at ville gjøre gaaelende i Religionen, hvad man paa ethvert andet Omstændighed er enig i at erhæve for ugyldigt. Her som overalt udestrøs Zulæt ved at ville fortælle; Etterret bører ogsaa her Spiret til sin Medbestyring i sig selv, og fortræder det voldsomme Domstol til den anden Overlighed.

Het løder sig saaledes begribe — paa en Tide, da blidt Klyst-
ritualisto maa rige for et friere Landstid, der besjælende glemmest-
trænger den menneskelige Stroben paa alle dens Veje — at
Mange, bortsommende af en ligesaa uhistorisk som idioletisk
Behandling af den hellige Historie, kunde finde sig tilstalte ved
den genialste Præstighed, der vel opfordrer til at give Ifstald
paa det historiske Indhold, men byder et Vederlag vedtor ved

Judeojetten i en højere Region, hvor den rene Jøde-Jøde skal have Tilfredsstillelse af Mandens sande Formodenheder.

Men det ene Extrem kan forklare det andet, det retfærdiggør det ikke. Det er viselig en Øerligthed, der fører til Øerlighed, naar den hellige Historie udspilles til et erti Sketi, hvor Manden er vegen bort, der alene leverdegter Historiens Legeme; og han alfor øste er det Historiske i Christendommen, men således blevet behandlet som dødt og usikr Stof, der ikke beholder sand og levende Betydning for Religionen. Men det Historiske bliver også dødt og usikr, naar det bliver slaaet som Historie, og dette er ikke mindre en forværlig Øerlighed, at ville nedbryde det Legeme, i hvilket Manden er fremtrædt som et edelt, opførtende Tempel. Det lufttomme Rum er ligesaa lidt tilfæld for den menneskelige Lunge som en Atmosphære, opsydte med urene Dunster; thi Mennesket, selv paa Mandelighedens højest Punkt, er Jordbeboer, i hvem Sandheds og Mandeligheds udståssem mæn Enhed, er en Del af Menneskestængels store Helse, og Forbindelse med dette Helse er nødvendig til at sand og sund Udvilting. Det er derfor han en uhjem Illusion, en homolog Selsforglemmelse, naar Mennesket kan mene, jaaledes at have Rok i sig selv og sit Tanke, at han skal kunne undvære ydre Kabenbarelse og Gladssætelse af Sandheden, han bærer i sit Indre, naar det kan oversees, hverledes Christendommen just berved er blevet fuld Tilfredsstillelse af Menneskets aandelige Trang, at det Gudsdommeliges Idee ikke langere staaer blot som Gjenstand for Tanke, men at det er indtrædt i Historien som viselig, levende Gifstelse, indvirker paa Menneskets Bosætning med sin hele Virksomhed som det historiske, legemliggjorte Ideal.

Områderind er denne Øerligheds Grenzøse engang nogen i vor Eb. Oplosnings-Procesjen af Christendommen som Hi-

storie drives for Alles Dine med livlige Krester, og dens scierrige Udgang beubdes allerede i høverende Triumphs-Sprug. Det vil fortrolle os til, at ogsaa delle Angreb vil verde bestemmet, at Christendommen ogsaa her vil gedijsjere sin Magt til at træde til sig, hvad der vender sig fra den med forsmaaende Kulde? Hvor skal Fortrossningen finde sin Aktersigt, naar ufermede Arbejdere kun sege at udhule Unden, paa samme Eb som voldsomme Kastevinde føre ud paa Øerbet? Vi være: Just derpaa skal Fortrossningen bygges, at det er klart og vitterligt, at det er en gennemgribende Gensiglighed og Skjævhed i den hele aandelige Reining, der ligger til Grund for denne Bestrafelighed at opnose den evangeliske Historie i specielle Ideer — den Gudsrigtighed, hvorefter Mennesket, skedenfor at slutte sig altid nærmere og indertigere til Naturlovels og Menneskelovels midtmættelige Mægtom, og derfra hente Stof og besvrigende Indretning for sin Kærb, vil drage sig ud af denne Vernerig, og indslutte sig med sin Tanke, som Guldbegrebet af al Sandhed, der skal gjøre Kvæst Verluring oversleddig. Thi ved Menneskets egen Natur og naturelle Trang, ved de Baab, der holde det enstede Menneske fast sujnnet til Livets Hælsed, ved de ustillige Kilder, der ubenyra fore Reining til hans aandelige Liv, er der tilstræbelig forsøgt for, at den menneskelige Mand ikke kan skride frem i en isolerende Reining, der omfoder ham fører til en aandelig Udhungring, en udmattende og fortærende Indspinder i egne Tankehob.

Kogel nærmere funne vi imidlerind — uden berfet at gaae ind i Undersøgelsens Endeligheder — tydeliggjøre os, hvort for en Billigkraftighed der ligger til Grund for de Fortrossninger, hvort til hvilken hele Fremgangsmæde sætter sig. Thi det er vilstaargt, at danne sig et saadant Begreb om et Overnaturligt og

Overordnligt, at det skalde være vensiglig med det Unatmelig og Hornukselige, og som saadant skalde berettige og opfødre den menneskelige Hornuks til at forlæsse det som usandt. Og ikke mindre er det vilkauligt, fordi en historisk Begivenhed kan betragtes som syndig Fremstilling af en eller anden højere Sandhed, deraf at ville slutte, at Begivenheden ikke længere skal kunne gisalde som historisk Virkelighed, men at den skal være et Werk af den skabende Phantasie, alene for at give en legemlig Beleghelse af denne Sandhed. Thi glæsder det ikke om Historien overhovedet, at den ikke er at vænde som et uanimerhængende Spil af tilskelige Sammenhæd og Løbning af disse, men som en Udfoldning og Uspærring af menneskelige Kræfter under højere Ledning, hvor Hornuks-Guder træde virkende og syvende ind i Menneskeverden? Men sad er det da også en Sejlesfolge, at Historien maa, ligesom Naturen, vise sig for det dybere Øje som en Symbolisering af det andelige Øjs Liv og dets Kræfter, og at denne Symboliske Hvervedeleshed maa troede frem i udmarkede Persontigheders Øje. Der kan dersor ikke give negen bedre praktif Øjendrørelse af hin Tilnærtigheds af den evangeliske Historie, end at henvis til den Myroendesse, som consequent vilde følge paa alle betydningssalde Momenter i Historien, i hvilke Den man siges at have aabnethavet sin verbundehedsrude Magt. Der er faaledes gjort opmærksom paa, hvorledes med jævnsamme Ret Historien om Helten fra Gorsta — ligesom fremstægen af Havet for at bringe de øvrige givende Kræfter til Ma, stolt stridende frem paa sin strælende Skiersbane, indtil han berettes af Dødestulens iskønende Haand i det fede Norde, og endster laaet tilbage i det sydlige Ocean, bunden til den ferne Klippege — knude, dersom det ikke var selvoplevde Elbrosseter, fristet til at betragte den historiske Virkelighed som en

Romandigning. Og ikke mindre sei vilde et Øje som Lutherø, med saa tankevige Momenter som Udtredelsen af Klosterlivet, Udsættningen af den pavelige Verdenmagt, Toget til Worms, den pludselige Horsvinden til Klippeborgen og den sigejan pludselige Fremtræden til formyret Kamp, ved nogen Efterhjælpen lade sig omsette i en Række af Idee-Symbolet.

Men sadere endnu er vor Fortretning bygget derpaa, at Jesu Øje ikke er, som saamændt et andet Øje, et offhulset Hælehus, der spørlest er punket tilbage i den ferne Tid, hvori det er fremstaaet. Jesu Øje har sit Vidne i det store Phasmonen, Historien har et fremviske — den kristelige Kirke. I denne Kirke fornøjes Jesu Øje etter og efter; thi det er dette Øje, hans Birken og Viben, hans Død og Opstandelse, som fra Kirkens Stiftelse indtil nu har været dens Grundstof, Foreningspunktet for den kristelige Bekendelses i Lore og Cultus. Et benagte den historiske Virkelighed af dette Øje er derfor uden al Betydning, er en Paastand, der kun kan overraske ved sin Herrovenhed, isalange Beviset ikke er fort, hvorledes det da skal være muligt at sejlaare Kirkens Tilkloven og Vrataen. Thi Kirken vilde da ikke være bygget paa Sandhedens Klippe, men paa Misserstaelsens Sandgrund; en aldeles ubegribelig Forverding af Idee og historisk Virkelighed maaatte have fundet Sted i selve den Generation, som havde modtaget Loren af Apostlene selv, som selb Kirken næst baade i Elb og Rum; og ligesaa ubegribeligt blev det, at den historiske Virkelighed er forbleven nærmestest af den nye Lorens Tilhængere og manegte af de Modstandere, der omgave dem fra alle Sider og betydede ethvert Vaaben imod dem, -- forbleven den Grund, hvorpaa Kirken har staet fast og uroffet gennem Mars Hundrede. Vi kunne faaledes med al Mosighed lade det komme an derpaa, om det skal lykkes en Speculation,

sem nævndes Menneskets Krang og Læs, at udrynte
Ham af Historien, hvis Navn er Bliven Historiens Udgangs-
og Endepunkt.^{*)}

^{*)} Nådende de Skrifter, som nu bliverne fremstalte ved Christ's Ver-
hældning af den evangeliske Historie, vilde vi her indspende os til
at nævne: Tholuck, die Glaubwürdigkeit der ewig. Geschichte,
1837, og Neander: Das Leben Jesu Christi, 1831. Af begge
Skrifter nævntes Projekt meddelede i "Tidsskrift for teologisk krel-
ligkultur." V. S. 107—179, 691—661.

II.

Christendommen som historisk Religion.

Like som det enkle Menneske er for sig bestaaende Individ,
i sig affluttet Personlighed derved, at det almindelige Mennes-
kelige er i ham kommet til Uabundbarende under bestemt, sær-
egen Form, der meddelede hans indre og ydre Væsen det eien-
dommelige Præg, men dog ikke anderledes, end at det Oprin-
delige og Eindommelige bliver i sin Udvilning afhængigt
af de mange og mangeflags Forhold, under hvilke Udvilningen
foregaaer — af Idealisten, hvori hans liv indfaller, Was-
tionsen, hvortil han hører, de Bejægerer, der i fænre eller
nærmere Berøring snart vise befærdende snart hemmende
paa det andelige Væsen; ja også et egaa enghet andelig
Kunstbringelse, et videnstabelligt Verk, et Digtverk eller Kunst-
verk, at betragte som et sammensat Product. Det har sin
Mod umiddelbart i Individets Grundvægen, den andelige
Eindommelighed, der adfiller denne Personlighed fra enhver
anden, men middeles ikke i den hele historiske Forbin-
delse, hvori og hvorunder det er gaaet frem; og til en fuld-
ständig historisk Betragtning af det enkleste Phænomen hører
nødvendig en Forbindelse af begge Synspunkter. Dette gjal-
der ikke mindst om de forskellige Religioner, som, enhver med
sin særige Charakter, intinge deres bestemte Plads i den
menneskelige Vands Historie: at de i en vis betydning funne
ansæts som Nationens, Stæbens, Idealistens Verk; og
paa jo lavere et Trin en Religiøske stader, jo mindre
Øden endnu i den er kommen til sit rene, andelige Utryk,

besto mere ender denne Naturhøje frem, denne Forbindelse med de øvre, tilhørsigen givne Betingelser, der givt Religionen ligeledes af et Naturproduct. Religioner som den Scandinaviske og den egyptiske kunne ikke træfes at embofte Fordansk, saa idt som Mahomet's Religion vilde kunne være fremstaaet under vesterslands Klima.

Dgaaet Christendommen er et historisk Phænomen. Den er fremtrædt paa bestemt Tidspunkt og bestemt Sted, har sit Fædreland og sit Hovedsaaar; og naar vi — som i det Foregaaende er vist — ikke tor høi see nogen Tilhørsighed, ikke funne anlæge, at Christendommen ligefra vel hunde være fremstaaet paa hvilkenenkelt anden Tid og andet Sted, saa er allerede herved forudsat en vis Indsydelse af de øvre Forhold paa Christendommen, som opfoderer til nærmere Undersøgelse. Og joaledes forholder det sig virkelig. Thi Christendommen viser sig for den historiske Betragning som undergivet den almuelige Lov for de endelige Ting's Tilbliss og Tilværelse, hvorefter Alt staaer i et jaadant Forhold til det Forbiganue og det Kartærende, at det i den øvre Skifte, hvori det træder frem, er afhængigt deraf og betinget derved. Og just til at erlænde den Stilling, Christendommen indtræder i Verdenshistorien, ville vi bane os Vejen paa naturlig Maade, ved forelig at tydeliggøre os denne — den menneskelige og historiske betingede Side af Christendommen.

Mest er nu Christendommen naturligvis blevet betragtet ved den historiske Samtid, i hvilke Midie den er trædt ind: altsaa ved det jødiske Folks almuelige Villaaar paa den Tid, Christendommen fremstod. Thi disse Villaaar udgjorde det Mællemmed, gennem hvilket Christendommen var udsat til at gribe ind i den menneskelige Udviklings Gang; formerne var her givne, som maatte benyttes til Sandheden's Fulby

fløning og Begrundelse. Fremstaaet til anden Tid eller i et andet Folks Midie, maatte Christendommen nødvendigvis i mange Dele være fremstaaet i anden Form. Dette aleuc var herved givet en bestemt sproglig Form, i hvilken Evangelieslets Lære maatte føle sig ind; thi del hebraiske Sprog var hemimod Christi Tid dels udvaret ved Sammenblanding med andre bestregede østerlandiske Sprog (Syre-hadsaljs), dels fortrængt af et urort Christ, en schein Sammenblanding, hvor hebraiske Udtryksemråder varre indtrængne i græske Ord-former (det saaledes Hellenistiske, i Modstilling til det vokselig Helleniske). Men selv Charakteren af den religiøse Læring og Fremstilling, som Gøerne for en Del havde tilfældes med de øvrige østerlandiske Folk, for en Del havven ser sig, havde mere og mere anlaget en faststaaende Form; de religiøse Ideer havde dannet sig visse Forstillingsformer, disse efter visse Fremstillingsformer: en vidt skred af Belegninger for det Kanceslige, mest i Sagnet og billede Utrej, i hvilke Tale og Skrift uafværligt bevoegde sig, en vis Mæde at bevise og begrunde den andelige Sandhed, nævntig ved Genvisning til de prophetiske Drafter i det Gamle Testamente. Ud af denne Skred fandt Jesu og Apostlene ikke træde, naar de som Folkesærer vilde forslages af Folket; og Enkeer, som har henvendt nogen Dommerhensynd paa Sammenligning af det Gamle og det Nye Testaments Beger, vil have overværet sig om det historiske Slagstykke i Tanke og Tankens Udtryk.

Men Samtiden viger tilbage til en Fortid. Thi den hele Evidensmælighed af det andelige Lov hos Gøerne, hvilket altid gik op i det religiøse Lite, havde sin historiske Grund — og havde igjennem en lang Række af Aarhundrede hørt den — i den mosaiske Lære og Forstilling. I flersidig Danneelse, i Opdyrkning af Vibensfabens Gnæsler, i kunstnerisk

Christ og Frembringelse staaer det jodiske Folk tilbage for mange andre Oldtidsfolk; men den religiøse Mægt og Dybhed, den Magt, hvormed Jøden af den allerede nævnte, Alt sunde og Alt beskyttende Jehovah har gennemtrængt Livet i alle dels Betninger og Stiftelser, gør dette Folk i aandelig Henseende noget særerigt Udmærkende og Impresjrende. Konger og Dommere var Jezechahs Sønner, der regerede og dømte i hans Navn, Propheter og Propheter hans Døgner, der talede og handlede efter hans Mandes Indstedsbølle; Litteraturen drevide sig om hans Villies Voldhånding, som den var givet i Mose Lov, om hans Navns Forhelligelse i Naturen og Histerien, om Opfording til Bob og Tilbedelse af den Hellige og Rejseværdige. Men hermed er Christendommens historiske Stilling til Verden ikke udmaalt; den sunder sig vidt ud over Jødedommens sunde Grænse. Udenfor denne Grænse staaer Indbetrækket af alle de Religionsformer, vi sammenfattede under Navnet Gudenstab, med alle dels rige Forgreninger. Igennem disse har den hele Oldtids Land og Livsauksust optræget sig; den menneskelige Mands Udvikling har i den sine Hovedpunkter, sine store Afslutninger, og hørledes skulde da vel Christendommens historiske Forhold til Verden blive fuldstændigt opfattet, nær den hele Række af Oldtidsreligioner lades udenfor Betragtningen?

Men naar saaledes Spørgsmålet er em at bestemme det Forhold, som finder Sted imellem Christendommen og de øldre Oldtids-Religioner, da kan Sandheden forskelles i hørende, hinanden modsatte men lige venslige, Retninger. Egentlig kan Christendommen blive rykket de andre Religioner fra nær, at Måstanden mellem dem har godt fået forsvinder; hvad Christendommen her holdes med sine Forgengere, kan blive saaledes fremhævet, del Einundtredelige derimod saaledes

blive trængt i Baggrunden, at der ikke synes at blive synlig. Andet tilbage end Hormen og et tilsværtigt Øvre, hvorefter Christendommen adskiller sig fra de øvrige Religioner. Eller også kan Christendommen saaledes betragtes som noget afsolutt Nyt, at den veksler ud af sin historiske Forbindelse med de tidligere Religioner; det Einundtredelige bliver her saaledes udhævet paa Beslutning af Det, der er holdes for alle, at det Christelige synes at træde i fuldkommen Modstætning til alt Æste-Christeligt, som den ene Sandhed til mangelhaende Blendværl, under hvilke tof Legn og Bedrag skal være sjæll.

Bagge disse Enighedsheder kunne vi forsøge i Christendommens Historie gennem seværs med hinanden, men saaledes, at det i Allmindelighed er den jodiske Religion, med hvilken Christendommen har staaet Bare for at sammenstillet, mens Man øste har været utilsydig til at indtæmme noget andet Forhold til Gedenstabet end et reelt Modstætnings-Forhold.

Hvad også for det første Jødedommen angaaer, da har Man vel ingenfundne til alle Tider været enig i at bestemme det aandelige Forhold, hvori den staaer til Christendommen. Ellerede hos Apostlene falder en Forstørrelighed i Mæsseskriftet i denne Henseende i Diskene. Nogle af Disse findes vi ved Førstere Gaard knyttede til den Lære, hvori de var egyptiske, og derser også bestrebende sig for at forene det Nye med det Gamle, al indklaade de christelige Ideer i jødiske former, og med Forhjærlighed opføje og doale ved Forbilledeerne for Christi Lære og Liv i det Gl. Testamente — som Exempel herpaa Mathias Evangelium, Peters Lære og Breve, og brevet til Hebreerne —; mennu den friere Mæning har sin Representant i Paulus, for hvem Jødedommen vel er noget Ærverdig og Helligt, men dog altid den ringe Bis-

grundeligt, beregnet paa den menneskelige Barndomsalder, som nu er afsløst af den moderne Manddoms-Tid; derfor har Paulus nu, mere end nogen anden Apostel, hægjert sig fra de fordiste Hornet, og de dybe Lære-Udviillinger af denne særstede christelige Theolog ere Vidnebygdt om Evangelietz Kraft til at stabe jeg nye Zermér for sit nye Indhold. Denne Beskrivelse af Paulus imod at indviede Christendommen paa Nedenbornen er endegaa i den gennem Riche hos Christenlunde placet over til en fuldkommnen Mislyndelse af det gjenfølige Slægtstab, en radikal Opposition imod det Gamle Testamente og alt Det Gode. Vi have allerede nævnt de sækreste grøfteste Pariser, som higede efter en Sandhed, der skulle gjøre Erfaring og Historie overflødig, efter en Hellighed, som skulle være højt ophevet over Bligslærenz rafkete Bud og Sædelighedens Hornet. En saadan Mandbetning kunde ikke finde nogen Hus terhøj ved at betragte Christendommen fra dens historiske Side; og fra Døbedommen naturlig, med den sandelige Ind stæding af de religiøse Ideer, den ceremoniøse Gudsdyrelse, den funktiøle Uspalen af Livets Virkemheds paa det døjsortfælleste Grænser, sollte de sig frøslede med afgjert Mod bydelighed. De forfaste derfor Forstillingen om ethvert Slægtstab imellem det Christelige og det Gode, og næmne, ikke bedre et kunne sylle Christendommens Sandhed i lys, end ved at sille den i Modstæning til Jøbedommen i alle Hovedpunkter: Jøderens uendelige Skørerlighed i Modstæning til Jehovahs affluitede Strenghed, Mandens Frihed til Lov bogslærens Trældom, den andelske Frelser til den politiske Mæstas. Denne Oppositions-Mening — der har sin Grund i Mislyndelse af den reverbendige Sammenhæren af Mand og Horn, som naturligen til forstellig Lid vnu dannet sig paa forstellig Manne — drager sig, ligemindt forstellige

Pærtier, langt ned i Middelalderens Warhundrede, og Nedstættelse af den jødiske Religion og dens hellige Vøger er hos alle disse et staende Træf. — Men denne Mislyndelse af Forholdet hører til Undtagelserne, og den er i Kirken aldrig blevet betragtet som ubegrundet og feilagtig. Saamæget til bevidligere har Man derimod været til at henfalte til den anden Øversigthed: at betragte Christeligt og Godligt som Det. Ligesom det Gamle og det Nye Testamente udgjøre de tvende sammenhørende Dile af Bibelen, og særvarulgen ere samlede til Det, saaledes er det almindeligt at betegne den moseistiske Vore og Forfædning, ligesaa vel som Christendommen, som Guds Ord, Guds Lov, Guds Vagt, det Gamle Testaments Forfattere som Mand, der kan have street efter Guds Mandes Indgåvelse; — og hvor let forst ille allerede Dette til at oversætte den væsentlige Christel imellem begge Religioner! Naar, i den gamle Kirke, Jøder gik over til Christendommen, var det en almindelig Forstilling, at de dannede ikke trædte ud af den særre Religion; thi Christendommen betragtedes som estest ille som selvstændig Religion, men som Tilbageført til den oprindelige Mose-Religion, som Grundfælde af denne fra den Udartning, hvori de indtraennebe, at den var nedskunken i Tidernes Lov. Og selv Kirkens Lætere beskyrde ikke ydeligt denne Mislyndelse. Saaledes var det almindeligt, at føre Berild for Christendommens høje Velde, ved at erlägge Moses al værdiens første Elister, ja endog ved at regne Patriarcher og Propheter som Christene for Christus. Ved denne Betragtningssmæde er Man i det Væsentlige blevet staende indtil de nyere Tider. Det Gamle og det Nye Testamente er, som Grundstabstids og som Leveregel, særvarulgen blevet betragtet som Enhed; Usnit af Propheterne saavelsem af Apostlene ere henpicede som lige sidste Grundlag for det christelige Forbrug ved Guds-

dyrkelsen, og ved Udvilting og Begrennelse af de christelige Verdome, ved Ordning og Indretning af de christelige Hov-hold etc. Betydende ligesaa fuldt hentede fra det Ol. som fra det Nye Testament.

Men det er stærke og klare Ord, vi harve af Jesus selv om Uforenigheden af den gamle og den nye Verre (den nye Indfældning i den gamle Skjorte), om den foregaaende Undergang af Tempelhøjen og den nødvendige Tidssommeringelse af Loven, som først Evangeliet har bragt; *) og Indholdet af disse Mitringer er nærmere udviller af Vanhuus. Det er hos ham et Hevedhæng om Christus som Lovens Ende, som har udelejt os fra Englemesteren, der kun giver Herstrifler om Spise og Drikke og udvortes Helligheds-Eveller, holder Ejden med qualende Troldboms-Frigt, og dricer den udad til tem Vorhøjhed. **) Thi "heri viser Vifanden sig imellem det Ol. og det Nye Testamente, at Loven hifst indstribes paa Tavler, her i Hierarterne, at, hvad der hifst indrager Straf udenfra, det valler her Velbeklag indenfra, hifst bringer Hovdervelse ved det døende Begynd, her Skærtighed ved den levenbegjortede Mand." ***) Men denne Vifand overspærs, naar det Jødiske øste er i Øjerningen blevet stillet lige med det Christelige, og Folgerne af denne Sammenblanding liggé fun aktet Helt for Dagen. Thi havd enten vi see hen til den historiske Udvilting af den christelige Verre og Guds-dyrkelse, af det jødede Livs Charakter, eller af de lirfelige Horsfattings-Horner, da sjæde vi overalt paa fremmedartede

Bestanddele, som have trængt sig saaledes lid, at det først joent, og funt med Moses og deelsis, ic lykedes at fåre dem trængte tilbage. De rene christelige Begryber om Guds aanselige Væsen, om Sjælens Natur, om det tilkommende Liv ere blone forvariske ved grove sandelige Forestillinger; en vortsløjet Ceremonihæste, hvis enkelte Dele gruppere sig om et formeligt Førsningsoffer (Misæssofret), er lidtligt blevet indført i Kirken; og et Hierarchie — en Præstestand, der indlager sin gamle Blads hem forsonende Medlemmed mellem Gud og Menneskene — har dannet sig i den katholiske Kirke, fuldstændigere og knæligere sammenfælt end i den forchristelige Tid; og den Mand, som har bragt det hele Bodskaben, Alt hørende til Hrømheds- og Helligheds-Eveller i System i Kirken ligé ell Reformationen, har en aabenbar pharisæisk, udportes og lønsag, Charakter. Disse Forestillinger og Foranstaltninger have den christelige Sandhedsregel ligesaa aabent imod sig, som de findt Method i den jødede Religion, og det vilde være usædvanligt, hvoredes de fusde have formaaet med saadan Magt at sæste Rod i Kirken, dersom ikke Forefællingen om Enheden af det Christelige og det Jødiske tærligt var blevet almindelig, og havde givet en jødisk Mand Magt i det Kirkelige; thi det Christelige lod sig letttere drage ned fra sin Holde, end det Jødiske lod sig opføre til den. Efter Reformationen gjorde ogsaa i denne Henseende den christelige Sandheds Met gisalende; hvad der var blevet udolt af enkle dybere seende og friere sindede Karere i den gamle Skjorte: at "det Ol. Testament val skal holdes i Ere som Kunnen, ved hvem vi er blevne opfødt, men at vi som Menneske ikke længere trænge til Jødenes Mess" (Theodoreet, Bisstep i Syrien i det 5te Aarhundrede), maatte af Reformatørerne gjortes til ledende Grundsetning, naar det fusde have

*) Mat. 9, 16 f. Joh. 4, 21. Mat. 5, 21—48.

**) Rom. 10, 4, 8, 15. Gal. 3, 25, 5, 19. Eph. 2, 15. 6d. 3, 14, 23 c. f. Ol.

***) Augustin, de spir. et lit. (om Mand og Vergano) c. 26.

Fremgang med Klecats og Kirkelerens Udvæning fra de mange nye tilslutninger, der lode sig forsøge ved Guds dommens Autoritet. "Moses" — siger Luther, som den anden Paulus — "er ikke givet os, men alene det jedviste Gott til Lovet; Moses er kun en Stolmester, og larer om videres Gudsajmeste, at Man skal føre sit Liv på det Strengeste; men disse Ejerninger gøre ikke levende eller fællig; — derfor gaaer han os ikke an, uden forseværdt som han stunner med den naturlige Lov. Dog holder de Bub, som Moses har givet, ikke fordi Moses har bidet dem, men fordi de ere ikke plantede mig af Naturen. De falske Profeter har vel fremt, og sige: Helligt Gott! det er Guds Ord; ja, det er sandt; vi kunne ikke nagle det; men vi ere ikke det Hellige Gott, til hvilket dette Ord er talt. Altsaa skal du førete dem: lad Moses og hans Gott blive hos hinanden; han vedkommer ikke mig, jeg hører Ordet, som angaaer mig; jeg hører hen til Evangeliet og det Nye Testamente. Den Forsiel skulle Prestere, som havde at lære andre Gott, vel mærke, falle og tage til Hjerte, — ja, alle Christne; thi der ligger stor Magt derpaa."*) Endnu i vores Dage er en saadan Præmiedelse ikke overskridig. Saaledes kan det rette Herhold imellem det Gamle og det Nye Testamente ikke siges at være tagtagel, naar det af Bibelselskaberne, i deres udstrakte Virksomhed for at befordre christelig Bibelundervisning, er opstillet som Regel, at det Ol. Testamente, ligesaavel som det Nye, kun tot udgives i fuldformen, ubestaaten Herhold, uden Udtog og Udsalg. Thi naar det er uimodsigelig Sandhed, at det Gamle Testamente ikke i samme Betræffing som det Nye Testamente kan gælde som de Christnes Bibel, at det indeholder Mæget, der er os

som Christne aldeles uvedkommende, Mægt, der maa berigtes med ejer Evangeliets Sandhed; da kan det umuligt være forgrænset paan det Hellige, naar Man, vellevel ved christelig Indsigtig Lyk, foretager sig at udville de Døle, der have Behyndring og Opstandighed for de Christne. —

I en ganst anden Tankeretning findes ej os hente ind, naar vi hersra vende os til den Buedering, der er blevet Gedenkstabet til Doel i den christelige Verden, og den Sildeling, som er blevet anslist Christendommen til denne Side af den religiøse Liv. Jesus Jesu funde — efter den Grændst, der var draget for hans forte personlige Virksamhed — ikke traevd i umiddelbar Verering med de hedenste Nabosoll, som til alle Eder omgavt Jædeland. Og hvor Apostlene utalte sig om Hedenstabet, ere de ikke gættede ud over den Sildelse, hvori dei hedenste Liv som dem intede i den aldeles ulevende og udyrkede Lid, da elbvoet Glæmt fra den høje, skønne, blomst- og frugtrige Jordtid var udslukket, da de ugyldige Fortællinger havde tabt den symboliske Betydning, der gjorde dem til Grundlag for Religionen og Gudbedyrkelse, og stodt tilbage i den anstrengelige Mogenhed, hvor de bare Vidnesbyrd inod sig selv ved gudsdyrlige Ceremonier og Optog, i hvilke de vildeste Udsværelser trædte i Religionens Tjenest, og ved et Liv, hvor alle Sædelighedens Baade varo lofte. Saaledes har det Bispele, Apostlene udeløste af den hedenste Verden, sin fulde Melstædigjærdie: naar de betegne der som et Djævelens Mægt, givet til Preis for en bundles Fordrævelse, naar de betegne Mjægudbedyrkelsen som enestlydig mod Summen af alle Bedræggeligheder, Mjægudsofferne som Offer, der bringes de ande Landet som Hylding. *) Danne store Riffi for Heden-

*) Waldb's Nbg. III. S. 11. 14. 15. 16. 1243. VII. S. 1913.

*) App. 26, 18. Rom. 1, 21—32. 1 Cor. 6, 5, 10, 20. App. 5, 5. c. a. Et.

gabet gik over til de første Christjønne; de heftige Forfølgelser føregode den, og det blev i den christelige Verden, ligesom ialdiger i den jødiske, fastslaaende, at samle alt Hedenst under Blindhedens, Korstofstellsens og Herdommelsens Begreb. De hedenst Religioner, den hele hedenst Gudsdyrkelse med alt, havde dermed stod i nogen Forbindelse, blev ligefrem betragtet som Djævelens Party, Afhænding af dets Vandt og Ugudelighed, og De, som fra Hedenstabet gikk over til Christendommen, måtte deraf i Daaben heildestige afførtse "Djævelen, hans Pragi og alle hans Gjerninger"; — en Formel, som, hvor livet den end passer ind i albeds forandrede vore og indre Verhold, ved Daaben af christne Gotalvres Barn, har vedligeholdt sig lige indtil vore Dage.

Vel mangede det ikke hos Enkelte paa et friere Vil og en billigere Bedommelse. Blant Kirvens ældste Lævere varre Hjelle, som før deres Overgang til Christendommen havde dyrket den græske, især den platoniske Philosophie, og Djebe bevarede, opfør som Christus, en Erfjendelighed af dens Vorb, en Pietetsfølelse mod de forдумs Lævere. For denne Hjelle blev det en Trang, at se Østdiabas Visse undtagne fra den haarde Herdommelsedom, og hos de philosophist dommeude Kirclævere, Isardelshed de alexandrinske, blev jaaldest den Jomme og beroligende Heretilling almindelig: at den guddommelige Laufe og Eternit (Egoos) — den samme, som var kommen til sin fulde Kabenbarche i Christus — havde været virksom i Sokrates, Plato og de andre Hovner for den græske Vilddom, og udstred Sandhedens gylne Horn i deres Øjne. Noenlig vor Platos Arterie jo fastbegrundet, og det aandelige Slagtslab imellem ham og Christus i mange Punkter saa økensyntigt, at Man fandt det betenklig i Christendommens egen Interesse, at bryde Staven over ham;

meget mere sagde man at slappe de christelige Lærdommes Hæng med blandt Hedennerne, ved at parojsse den merkelige Overensstemmelse mellem Platons beundrede Lære. Men for ikke at indremme den hefteste Philoseophy Man for denne Overensstemmelse, vilde Man have udfundet, at Plato skulle have set Et. Testament at tælle for sin Wijsdom; "den ættiske Moses" er i den gamle Kirke et almindeligt Tilnamn for Plato, — ikke alene som Haderknæv; men dermed fælles et Sagn i Forbindelse, som viserigt er blottet for at inde og vore Sandhedsrigtighed, at Plato skulle paa Meier til Egypten have indhvet sig ind i Mose og Propheternes Skrifter, og derfra have hentet de store Grundtræk af sit System. Men efterhaanden som Begrebet udbannede sig om Christendommen, om den heilige Tro og Doeb som ene saliggjortende, i Modstning til enhver anden Religion, daac det en naturlig Opførseling til at sege Hersvar for denne Haardhed i Forstillingen om Hedenstabet som Logos og Ugudelighedens Mørke, hvor Djævlen, der blev anpriste, stusde, ejer et bekjent Udsagn af Augustinus, ikke vore Andet end glærende Vester; ogjar maatte jo Christendommens Lyk stræale i saa meget stærkere Glæde, jo mere Hedenstabet Grund, der tjente den som Holie, blev holdt i fuldkommen Sorthed. Vel var det senere hen enkelte Tidstrum — en philosophist Periode i Middelalderen, i Frankrig og Tyskland, den saakaldte scholastiske, og den mediciniske Periode i Italien henimod Reformationen —, hvor Plato og Aristoteles blevet Gjenstand for et begejstret Studium; men Kirke og Videnskab holdtes bengang saaledes atskilte, at den videnskabelige Interesse og Interessens interesse ikke kunne have Indflydelse paa den christelige og firskele Stemme. Scholastikerne indgik en Slagd Capitulation mellem Kirken, sittende sig en vis usorstyrret Frihed til Speculation,

ved i al Ødmugghed at underlæse sig den hellige Magt, og hydrauen, at det philosophist Sande, som var Tænkningens Majstret, kunde være theologist falskt, og alltsaa kunde, uden at besyngte Indstygelse fra decob Søde, blive ferdent af Kirken som Brængtare. De senere italienske Lærde derimod fædte udensor af religios og christelig Interesse, og sagde at give deres Studier en Retning, hvorevæn hvorevæn med Kirken blev unødig. Selv Reformationen tilberigtede ingen Foranbringning i Stemningen mod den hedenste Tord. Christendom og Hedenstads træsteds endnu fædte i samme skarpe og usorsonlige Modstæning til hinanden; og lige indtil den nyere Tid har man maatte være beredt paa at vælte Mistro mod Menigheden af sin christelige Tro, ved at erkænde en Sandhed og en færdig Stroben i den hedenste Verden. Endnu i Midten af det 18de Jahrhundrede viste det almindelig Forargelse, da Marmontel i sin Fortælling "Belisarius" valgte en af Oldtidens store Charakterer til Fremstilling af et Exempel på menighedslig Holmodighed og Dyr, der maatte have Adkomst til Guds Belbehag og Ræde. En Mængde hellige Skrifter råbte imod ham, og Pariser-Universitetet fordelede Bogen offentligt, og udgav "37 Sandheder i Modstæning til 37 Ugrundligheder i Belisarius". I Tyskland blev Stroben overført ved et Etat, som i sin Tid (1772) gjorde stor Sensation, af Presten Eberhard i Berlin, hvori han, under Titel af "My Apologie af Socrates", vorede at angribe Læren om Hedenningernes almindelige Hordenmælje.

Men ville vi nu engang jo ikke den Fortælling nærmere i Tid, at det islamitiske Religions stude alle og udelukkende være heddommen, ved hvilken Beflen er blevne becendet for Christus, — da man vel allerede det Spørgsmål peaktunge sig: hvoredes en Religion, som er bestemt til

Verdensreligion, kan have sin Forberedelse i en eneste enkelt-faade Religions, som ismed var indførtes inden de nere Grændser af et assondret Folk, og neje afrettet efter dette Folks Lære? Og ille mindre mange vi vil spørge, hvoredes det kan bestaate med den hellige Missions, at Gud skal have unddraget sit Værens Abenbarelse for Jordens Folk udenfor sine Grændser, og dermed givet dem undgaaeligt ill Præis for Bildfærdens og Skudens Magt. Men Historien er også her den påalideligste Herre til Sandhed. Thi det behøves ikke Videre end et uhdert Vill i Historiens aadne Dag, for at ledes til en gaafte anden Opfattelse af Forholdet mellem Christendommens Lære og de hedenste Religioner. Det jødiske Folk i de nærmeste Machhundredreder før Christus flob nemlig, i aandelig og religios Hensyn, ikke langere føledes assolutt mod Hedenstads, som det i ødere Tid havde været Tilfældet. Det højsjærlandsbyggende Opførd under det babylonske Køngestads ved Caphreat hæde bragt Jøderne i Beværing mod den persiske Religion; og senere, især efter Alexander den Stores Tid, blev mange Jøder som Nybyggere udsprede i forskellige græstakende Lande, hærvæshed i og ved Alexandria, som dengang var Hovedstad for græst Kultur og Bildenskabelighed. Mod disse aandelige Indvirkninger fra Øst og Vest lunde Jøderne ikke værge sig; mange Bestandsdele baade af den persiske Religionstære og af den græske Philosophie gik over i den jødiske Religion og Cultus, og det er for en Del netop saadan, at hedenste og jødiske Bestandsdele sammenfattede, Fortællinger, der staae den christelige Sandhed nærmest. Nærlig er det fra de hedenste Religioner, at et levende Ubedelighedsstaab, Troen paa en Fortællelse hin-sides af et bevidst, personligt Liv, paa et hinsidig Gjengjeldes-Eststand er gaaet over til det jødiske Folk. Saaledes

Gaaer den senere Jødedom nærop som det historiske Mællemød, der har forbundet Hedenstab med Christendom. Historien fører fremst beles, hvad allerede Paulus fremhæver med saa stærkt et Øfvertryk, at Evangeliet, medens det blev forstået af Jøderne, blev begierligt sagt og modtaget af Hedeningerne; men ligger da ikke heri et Vidnesbyrd, som ikke kan mislignedes, ent en forberedende Kraft i de hederiske Religioner, ved hvilken Hemmutterne ere blevne stænke og modtagelige for den sande Lære? Og endelig — naar det allerede ligger i Gagens Natur, at ingen Religion kan mangle alt Sandheds-Øholt, joedt den da aldesles ikke vilde være Religion, ikke vilde være Udtryk af en Bevidsked, som syrer Sind og Læste opå, eller være i Stand til at vise den frodme Trang ugen Tilfredsstillelse: da vil også, ved nærmere Betragtning, den Grundsyneth ikke kunne overses, de store Grundtræk, som ere fælles for alle Religioner, under den største Mangfoldighed af Formar. Thi de berørte sig alle om et oprindeligt Åbentighedsprincipl, hvori det Endelige staaer til del Uenbelige, om et oprindeligt Forbund mellem Guddommen og Menneskel, om en Fortryllelse, som er indtrædt af dette Forhold ved Billiens Bræfale, Synd og Gjenstrædighed, og om Gjennepretelsen deraf ved Udsjeling af Synden. Jo mere det lykkos at trænge ind ind i de Billedformer, i hvilke en phantasiig Oldtid har funnet Udtryk for sine tanker, Kængster og Forhaabninger, at opløsсе den hemmelighedsfulde Symbolik, desto klarere træder denne religiøse Enhed frem, som forbinder selv den ufuldstændige Religion med den fuldstændige, Begründelsen med Fuldstændelsen, og Modsetningen, hvori Man har villet stille den Hederiske til det Helligste, falder hen af sig selv.

Men forbi vi sædeos paa den ene Side manne holde fast deredt, at Christendom er i Basen forskellig ikke alene

fra Hedenstab, men ogsaa fra Jødedom, paa den anden Side ikke mindre holde fast deredt, at et Slægtsfællerheds forbund der den christelige Religion ikke alene med den hellige, men ogsaa med de hederiske Religioner, følger ingenlunde — hvad der kun vilde være en ny Overtrædelse —, at Hedenstabet skulle staar i samme religiøse Forhold til Christendommen som Jødedommen. Allerede Paulus minder her om den store Forstjel: medens saavel Jøder som Hedeninger staar udefor Christi Alge, ere de Forste, siger han, "nær" dets Grænser, medens de Sidste ere "langt bortssjernede" deraf.^{*)} Bedyndingen af denne Adskillisse foerstaaer han jævledes: at, medens Hedeningerne kun hænde Gud, som han kan hændes af sin Åbenbarelse i den synlige Verden og i Menneskets Indre, ere Jøderne opslært og dannede ved den guddommelige Lovs Åbenbaring, vælledede ved Profetiers og Forfætteliers Lys^{**)}, saa at deraf Jesu Kristi Undgået fra dette Folk.^{***)} En frugtbar og indholdsrig Uttydning er her givet af det Charakteristiske, der adskiller Hedenstab og Jødeodom.

Hedenstabet omstiller en Gruppe af mangfoldige, højt forskellige Religionsformer. Men een Grundcharakter, et Hovedthema gaaer, i bestandig varieret Form, igennem dem alle; de trede sig alle om en Modstilling af Lyk og Ørlæ, Skærlighed og Hjælpslab, Fraudsning og Tilsættning, Seier og Nederlag, Liv og Død; og dette samme Slægtsmælt peger umisjendeligt hen paa et Udspring, der er fælles for alle. Barnet, og jævledes ogsaa Elæger i den andelige Barnedomsalder, henter sin Kreds af Forestillinger fra jæbse

^{*)} Eph. 2, 17.

^{**) Rom. 1, 19, 20, 2, 12, 17—24, 3, 1, 2, 9, 4, 5.}

^{***)} Joh. 4, 22.

lige Indtryk, fra Tagtagelse af Det, der foregaaer i den legemslige Verden; og saaledes ere ogsaa de hebede Religioner, som Udtryk af den menneskelige Barnedoms- og Første Ungdoms-Periode, udsprungne af Betragtning af Naturen og det vorende — gjærende og spirende, glemme en Stofte af modstridende Forhold sig udtværende, i sig selv tilbagevendende — Naturlig. Af denne Betragtning fremstod den talrige Gudsslægt, Guder og Gudinder i nedstigende Linie, alle indbyrdes beslægtede, men suare forbundne snart stendlig udslite; det er personlige Fremstillinger af Elementer, Naturkrafter, Himmelsgenner eller mogelige Gjenstande paa Jorden, saaledes som de vise sig for Tagtagelsen fra forskellige Sider, under forskellige Forhold. Spørgne af denne Herkomst ere overalt henvist i den hebede Gudslære. Thi, som Hedenstaats Religion er en Naturergudelære, saaledes blive de hebede Guder ved Materien, hvorfra de ere udsprungne; de ere, ligesom Naturtingene, begrænsede i deres Kraft og Virken, sammenholdte ved en helte Styrkelses Lov, undergivne en Styrke, ubeklig Magt, og den hele Historie om de indbyrdes Forbindelser og Udstillelsler, Bevæbner og Fjendskaber i Gudverdenen er hverken Mere eller Mindre end symbolst Fremstilling af Naturkrafter, saaledes som man trælte sig, at det havde ordnet sig i Gudernes Begyndelse ud af de gjærende Masser ved Krafternes Samvirkel og Modvirken, og saaledes som det udfoldede sig i det værtige Kredslæb. Man seer, hvor vidt et Spillerum der var eabnet i disse Religioner for den opfindende og fabrikske Phantasie; men dermed maaette det saedelige Element blive tilbageværen og forsvant, hvor den physiske Naturjæde var den ene gældende. En menneskeligt Liv, udbretet efter Gudernes, vilde have været et Vind paa Gædelighedens Lov, og det var naturligt, at Gudsdyrkelsen

antog samme Charakter, at Man mente at hjælpe og dyrke disse Naturgudommme ved pragtsude Oplog og voldsomme Hverfrelser, at forsone dem ved Gæter, Øfringer eller øjea ved legemlige Schopninger.

Het træder nu den ejendommelige Forstjællighed af den jødiske Religion frem i staende Klaged. Isedentor en Fleeks hed af Guder med indstrænset Gave og Magt, der på menneskelig Visse bevæge sig i uroligt Liv imellem Hverandre, stundent ogsaa mellem Menneskene, hvorefter den ene usædige Gud i sin Majestat, sigeaa lidt fremgaact af Materien som udvillende den af sig eller afhængig deraf, men ephsiet over Verden som Skaber og Behersker ved sin Tanke og sin Willes almoechtige Kraft. Og hæberet Det, der i Hedenstaats Religioner udgør Hovedindholdet — en Gudehistorie, som under den krogede Dragt stuler Speculationer, der ofte tilhøre Physiken mere end Religionen, om Verdens Tilbliven, om Naturens Ord, om en foregaaende Forvandling — blive vi her ikke ferte udenfor det Religiøses og Gædeliges Gnemærker. Det er Forholdsret imellem Guds Lov og Menneskets Gjerninger, imellem den guddommelige Hellighed og Retfærdighed og den menneskelige Syndighed, Begreberne om oprindelig Ustyrlighed efter Guds Willde, om Syndens Virjen og Magt, om Lov og Dommedisse, Forskoning og Venlighed, der udgjør det aldrig udtomte Indhold af Jødernes hellige Beger. Thi det er iste den physiske Verden, men Menneskets andelige Verden, ingen Naturbetragtning, men en Gudsbestielse, hvorfra den jødiske Religion gaaer ud; og saaledes serer den ogsaa Gud og Tanke i samme Retning; dens Indholds Krebs er enkelt den i disse Verdomme, der have deres Mod i Gvoedshedens Dyb, have umiddelbar Betydning for elbvert enkelt Menneskes Liv.

Saa overbevægigt er Jøheitet imellem Jøedommens Religion paa den ene, og Hedenstabet's Religioner paa den anden Side; og et lignende Eksempel kan nævnes i Hedenstabet's egen Måde, i den græske Philosophies Historie. Det er Sokrates, der — halvtreds-hundrede Åar før Christus — betegnet et Middelpunkt i den menneskelige Mands Udvilting, fra hvem Skødet og Kræften er udgaaet til en ny Religion. De græske Wise før Sokrates gjorde dels Naturtingene i Himmel og paa Jordens til Øjenstand for deres Bevulnen, og opstillede forskellige Teorier om Verdens Oprindelse og Dommerne, dels behandlade de (de saakaldte Sophister) Disputationskunsten som Bisdommens Kunst: et Færdighed i at opiske og sammenfatte Begreber, fremstille Grundt — ikke meget om jande eller usynelæggende — for og imod enhver Scrutiny. Sokrates's Bisdom derimod er karakteriseret ved det bestjende Ord: at han først fikte Philosophia fra Himmel ned paa Jordens, ind i Menneskenes Huse og det daglige Liv, og ikke mindre ved Valgsproget over Indgangen til hans Skole: "Kend dig selv". Mennesket selv, dets Natur og Bestemmelser skalde være Granskingens Øjenstand, Philosophiens Middelpunkt; Mennesket skalde fønde Blif og Tanke fra Tingene uden omkring sig, for at sige, forsøende og prøvende, ned i sig selv, skalde lære Ødmughed og Selvbestemmelse ved at erkende sin Drægtighed og Slethed, men tillige at denne Virke vinde Kraft til at bringe sit indre Væsen og sit hele Liv i Overensstemmelse med det Gode og Ghjennem enige Lov. Saaledes kunne vi sige, at den jødiske Phlosophie — naar vi see hen til Endmaalet og den hele praktiske, fædlig-religiøse Retning — indiager en lignende Blads i Østens Phlosophie, som den jødiske Religion i Raadet af Østens Religioner; og det er ved denne Retning, at

den jødiske Religion er i højere og større Betydning blevet forberedet for Christendommen.

Saaledes erkjende af Sandheden af Apostolens Ord: at Jøerne, sammenholdte med Hedeningerne, staae Guds Rig "nær"; men desfor ter det ikke oversers, at de staae "ubensoer" dette Riges Grundser, at Christendommen obbillig sig bestemt fra Jøedom som fra Hedenstab. Det er endnu i urene og mangelfulde Udtale, at den fædlig-religiøse Ide her er sammen til Abenbaring: vi behøve kun at minde os om, hvoredes Jehovah i sin Himmel staarer som Verdensregent offentret fra sin Verden, og som Jøernes Gud i en ganske anden Betydning end Hedeningers, hvoredes Gudsdyrkelsen og det hele religiøse Liv er bundet til sine, hømmende Germey. Det Mandeliggjede Utdeling af disse Baard, for at komme til fri og fuld Udvilting, staarer saaledes endnu tilbage: et Begreb om Guds Væsen og Herhold til Verden, frigoet fra enhver particularistisk Strand, en Guds-Abenbaring til Mennescene, ikke blot som Meddelelse af den grædommelige Willie i Lovens indstrakte Hora, en Gudsdyrkelse, ikke bunden til ydre Skil og Germone, en Fortjening, ikke stiftet ved menneskelig Fortjeneste eller blodige Øfere, en Helliggjelse i Mand og Willie, ikke ved den positive Lovs Opførelse. Og saaledes føres Tanken ydere fremad: ist en Abenbaring, hvori det Bundne er lost, det Begyndelsede uvidet, det Begyndende fuldendt. Selv Mand og Tone i det Gl. Testament, den stærke Heilse af Utrædstillelse ved det Narværende, den urolige Langsel og Hjælp, den beglebtede Udmaling af et tilkommende Høje — med et Ord den prophetiske Charakter — peger hen til Gudsindelsen, der først skalde stjæle Skatshed, Hjælp og Hjælp for den fogende Sjæl. — Saaledes famler da den hele Betragtning af Christendommen som historisk Reli-

gien sig i Begrebet om en nærdelig Herberedelse af Menneske-
slægten, — i hvilken de øldre Religioner have hvert sin Andel
til Gud og Sted, men saaledes, at den jødiske Religion udstil-
ler sig af det stort Utlal, som det historisk nærmeste og det
rigtigste Middel, hvorevangelie Sandhed er blevet
indledet, dels Indført i Verden befordret, dels Virkomhed
ogjort i de følgende Ålder understillet.

III. Christendommen som quodoutmelig Abenbaring.

Før her at gøre ud fra et ganzt almindeligt Begreb, som
er givet både i Detet selv og i Spregtrugen, — jorstan
vi ved Abenbaring: en Meddelelse af Gud til Mense-
ne, hvorev det Skjulte bliver åbnet og tilgængeligt,
bliver Gjenstand for menneskelig Erfjendelighed. Det er
altsaa det særige Forhold, hvori Christendommen staaer til
Gud, som her bliver det egenlige Hovedpunkt; og hvorledes
— dette bliver det første Spørgsmaal — finde vi dette For-
hold af Jesus og hans Lære til Gud beveget i den hellige
Skrifte selv, i Jesu og Apostlenes egne Utringer? Jesus er
— saaledes vñner han om sig — "nedstagen fra himmen,
sendt af Faderen; hans Lære er ikke hans egen, men Fader-
ens, som sendte ham; Faderen har givet ham Besallug, hvad
han skal tale, og viser ham, hvad han skal giere; og saaledes
taler han i Faderens Navn, hvad han har set op hert hos
Faderen, og Øjerningerne virker Faderen selv i ham."^{*)}
Saaledes også Apostlen: "Faderen har udsendi Sonnen,
og i ham uabenbaret Guds Riges Hemmeligheder, som være
forborgne for Verdens Begyndelse."^{**)}

^{*)} Joh. 3, 13, 16, 17, 5, 36, 37, 6, 38, 8, 28, 42, 10, 37, 38,
14, 10 f. 21, 17, 3 o. f. St.

^{**) 1. Kor. 4, 1. Ep. 3, 5, 10 ff. o. f. St.}

I hvilken betydning bliver det nu — naar vi følge den Velledning, som er givet i disse Utringer —, at vi talde Christendommen gudommelig Åbning, åbningstid?

Vi kunne ikke nævne Åbningens Navn, uden at Modsatningen rinder os i Tanke, der er ligesom hestet til vores første Religionsbegreber: mellem naturlig og åbenbare Religion. Men skulle der være givet nogen Modsatning mellem det Naturlige og det Åbnebarede overhovedet, da maae jo det Naturlige blive et tank fra et absolut Oprindeligt, som Noget, der jaaledes bestod i og ved og før sig selv, at dets Udspring ikke skulle være til sage i Gud. Men nu er det Hovedkunnen af al Religion, der er udtrykt i Apostelordet, og findes sin fulde Ujærlig i Enhverens Veridshed: at det er Gud, af hvem vi have "Liv og Mande og Alt, i hvem vi leve, reves og ere til", at Mennesket har Findet af sig, men at Alt er ankommet.^{*)} Hvorledes skulle da det Naturlige ikke være ankommet, nogen Kundstab kunne tales "naturlig" i den Forstand, at den ikke tillige var meddeelt overfor? hvorledes skulle Forholdet mellem Gud og Verden kunne tankes anderledes end som et levende og uafhændigt, saa at Gud åbnerbarer sig, meddeler sit Basen og sin Willie i Alt og til Alle, for det legemslige Øje i den lejemilige Verdens umindelige Rum, for Mandens Øje i den aandelige Verdens udtiermelige Dyb? Naar Mennesket, nu som i Eternes første Begyndelse, ved at see Naturens Kraft, der omkring sig i Ørner, ved at høre Tordenen gaae hen over sit Hoved, grises af den stærke Hølelse af sin Afmagt, og denne Hølelse høier ham i Stovet for den usynlige Magt,

^{*)} Ap. 17, 25, 28. 1 Kor. 4, 7.

hvis Mørkebånd han fornemmer, da er her Stadsfæstelse af Psalmens Ord: at "Himlene fortalte Guds Øre, den udstrakte Besættning forkynder hans Hænders Værk";^{**)} — og naar den opgaaende Sol og Besigelsen, den bringer, gyder Klartid og Livsglæde i Sjælen, og oplyser den til Ham, der lader sin Sol opgaae over Døde og Gode, regne over Hetsfærdige og Uretsærtige, da have vi Stadsfæstelse af Apostelens Ord: at "Gud ikke lader sig uden Blodsbyrd, men giver Regn og frugtbare Tider fra Himmel".^{**)} Naar Forgangsigheden af Alt, hvad det omgiver os, bringer det forsøgende Villede af Tonhed, men just denne Tonheds-Hølelse leder Sjælen til at seje sin Høle, hvor den er at finde, i et holere Ørkt og Uforgængeligt, da er det Guds Nest, som her tilraaber Stosvel: at, om end Himmel og Jord forgaaer, stille hans Ord ikke forgaae.^{***)} Og naar Mennesket, hensat midt i en sandfjelig Verden, bestormet af lollende og fristende Indtryk, ikke formader at undertrykke Stemmen i sit Indre, der træder op med Myndighed og Majestet imod Sandernes Lyft, ikke formader at stille den indre, forlorende Kro, naar Manden har hens givet sin Adel under Hjællets Træbom: da er her Blodsbyrd om den holere Magt, der giver Mennesket Løve og dommer ejer hem, — derom, at, naar Tankeerne vidne for eller imod, 1) det ikke er Mennesket selv, men Gud, der gaaer i Nære med ham. Og endelig, naar vor Gransken over Livet udenfor os og i os ikke findes Hvielpunkt, forend Tankestellen er fort tilbage til alle Tings Grund, der ogsaa er sit eget Basens Grund, og en dyb, en aldrig stillet Træng drevet Mennesket til at

^{*)} Ps. 19, 2.

^{**)} Ap. 14, 17.

^{***)} Matth. 24, 36.

^{**)} Rom. 2, 15.

tydeliggjøre sig dette Forhold ved Kæføg, atter og atter gjentagne af alle Tankens Veie; da er også her et Vidne om, hvorledes "Guds Mand vñner med Menneskets Mand", *) fører og drager den til sig ved dens Væsenes hemmelige Vand.

Saaledes er al Gudsbevidsthed, efter sit Udspring og i sin Grund, Retning af den oprindelige og nophørlige Meddelelse af Gud til Mennesket. Og forholds det sig anderledes, var ikke Religionens Kilde og Udspring at føge i Guds selv: da vilde den være uden et Begrundelses, idet al Kraft til at bringe Forvisning, Fasched og No i vort Væsen. Derser faste vi Lid til vor Erfjendelse af Tingene omkring os, fordi de selv igjennem vores Sandser qabenbare os deres Natur og Væsen; og dersom vor Erfjendelse om de guddommelige Ting ikke paa lige Maade var grundet i Nabenbarelse af Gud til os igjennem det andelige Organ: Hvad vilde den vel være Andre, end en Taxen over det Guddommelige uden Erfjendelse, en Søgen uden Hinden, en from Digten, uden at der var nogen Vorpen for dens Sandhed, en Blagren med Wingerne uden Cygne til at løfte sig ud over Begets Strand? Men just Det er det, der i vore Dage — fra en Elpe, som gør Paastand paa at hindrage Blædommens højest Trin — bliver forkyndt som det sande Evangelium: at en Gud over Verden som Skaber og Herre, en Gud, i højst Billede Mennesket skalde være stolt, et intet Videre end et Taxebilled, der stiller hen til Gylding og Tilbedelse, ligesom de synlige Usqubebilleder fordom, uden større Sandhed og Virkelighed end disse. Det vilde — hedder det i denne nye Vildebomålere — være en Wølle, en mere

trænde Mengelse for Mennesket, at vide Gud som hvire, overmægtig! Vøsen, derom denne Gud var i Væsen noget Andre end Mennesket selv. Og netop heri skal da det store Fingerpeg være givet til Sandhedenes Erfjendelse for Den, der har Skift til at gaae Sandheden under Linene. Thi det er den menneskelige Mand, der skal være Manden i sig selv, det menneskelige Væsen, der skal være det sande Væsen, det sande og virkelige Uendelige — ølsmof ikke det menneskelige Væsen, saaledes som det, usubstantielt og afmægtigt, kommer til Syn i de enkelte Menneskeexemplarer, men Mennesket i sin reelle Stillelse, Menneskenaturen, som den er i sig selv, ren og stærk og fri, Verdens Herre og Mester. Men idet Mennesket gør dette sit eget Væsen til Gjenstand for sin Betragting, skal dette Væsen — man ved ikke hvorledes — fåsle sig hell, som om det var et fremmedt, udenfor Mennesket bestaaende Væsen; og ved en folsom Illusion vender Mennesket sig med Bon og Paaskelade til dette Væsen, medens det i Virkeligheden ikke er Andre end sin egen Natur, han tænker, troer, elster og tilbeder i dette Spejllsløbe. Saaledes skal Besværelshed om Gud i Virkeligheden ikke være Andre end Selbsvennidhed, og al sand Selvsfjendelse skal gaae ud paa at fors Mennesket egen Væsen, som han tidligere har forlagt udenfor sig selv, tilbage i ham selv, og at lade ham finde Gud i sig selv, erkende som meget Menneskeligt, hvad der hidtil er blevet anført og tilbedt som Gud. Det er joist Speculationen, som glemmerstuer dette Religionens forberede Væsen, opdager, at den hele Modsatning imellem Gud og Menneske kun er et Blendværk, og saaledes bringer Mennesket ud af den phantasirende Tilstand, og opreiser Majestælets Throne her, hvor Guddommen alene har sit Sæde: i Menneskets eget Indre. Saaledes bliver da Mennesket selv sin Gud, al men-

*) Matz. 8, 16.

nestelig Blid om Gud tan Viden om dets eget Bæfens Natur.^{*)}

Men det er Religionens Grundvæsen, at gaae ud fra en Tøhed, en Modstilling af det Endelige og det Uendelige, Verden og Gud, og al fore til Øphovet af denne Modstilling, formedelst det Endeliges uindstændede Afhængighed af det Uendelige, til Hveroning og Enhed. En Almindeligt altsaa, der forlaster denne Modstilling som Indbildningens Hoster, der vil gjøre det menneskelige Beg til det eneste Virkellige, den menneskelige Tanke til Skaber og Forsoner, forhindrer al Religion, i Det�s rette Velheden, krig paa Liv og Død. Sin Retsordiggjørelse søger den imidlertid i den menneskelige Besoldshed selv. Den spørger, hvad vi da vel vilde om Gud, der skal være til udenfor Mennesket og over Mennesket, uden forhåndssom vi kunne dit, — om da ikke hermed Tanfungten er sat som det Verste, det ene Oprindelige, — om det ikke er ved et usikkert Spring, at vi lade Det gælde for virkelig tilværende, der alene er til i eg for vor Tanke, — om det ikke meget mere er det eneste Consequente, at blive staaende ved Erfendeligt og Hylding af Tanfens Skaberkraft og Majestati. Herom altsaa bliver tilsist Spørgsmålet: naar der pastores, at Troen paa et Hinstidi, det ligge ud over det Etmeliges Ørændje, paa en Gud ubenfor og over Mennesket, et en uordig, menneskesornedende Spøgelsetro, at meget mere Forholdet maa vendes om, jas at det Uendelige ses ges i det Endelige, Gud i Mennesket, og al Tilværelse er

sammensænkt i Tanfungten som dens Grund — om vi i dette System kunne seet Vilbdommens Fuldestende eller meget mere maae se en Værtre af den endelige Tilværelse fra dens naturlige Mod. Det er til vor egen Besiddshed, vi manne vende os med dette Spørgsmål — thi Culver maa her give sig selv Svær; og vi spørge: om ille al Selvbestuelse, al Elsterkanke over sig selv fører og driver Mennesket med vilfaarlig Magt ud over sit eget Beg. Thi vi kunne ille blive os besidste som sambrende og tankende, som følende og vilstende Bæfener, uden tillige at blive os besidste som Bæfener, der staae i Forhold bænde til en høje Verden, som Grund til Forhommelser og Forfællinger, som Øjenstand for Ultramod og Vestræbaser, og til en højere Verden, som Grund til Ideer, Følelser, sædlig Villen. Virkeligheden af dette Forhold pånder sig paa ethvert Punkt af Tilværelsen, og det viser sig som umulig Forståelse og Forstolkelse mod den hele Tilværelsens Vidnesbyrd, at ville afejse denne Afhængighed som indbildt, og blive stanende ved sin egen Tanfung, som om den sandelige og den oversandselige Verden havde sin Grund i den.

Det er saaledes Dette, hvortil vi her komme tilbage: at den religiøse Besiddshed, den religiøse Tro og det religiøse Sind ikke kan modtage Beviset for sin Sandhed udenfra, men har det i sig selv; det vil sige: at den religiøse Ide vilse sig saaledes indslættet i den hele menneskelige Organisme, at den vilfaarligt træder frem og udwiller sig ved enhver sandelig Bewering med Livet, ved enhver forhat Tanfung over eget Beg og dets Forhold til Verden; og jo fuldstændigere Naturudviklingen fortgaar i et Menneske, jo rigere Livets Indhold er, og med jo større Besiddshed det foret, desto fuldere, renere og klarere vil det religiøse Forhold udtolke sig.

*) Dette System, som hører hen til den sandlige venske (redaktør) Gise af den Hegeliske Skole, er ikke udskilt i Hegeloth's Skrift: "Das Wesen des Christenthums" (1811), samlet fra i en Mængde Skrifter i det jøden værige Tidsskrift: Hollische el. Deutsche Tidsskrift.

Dg ikke mindre bliver Mennesket sig bevidst, at det Forhold, hvori den Religiøse finder sig til Gud, saaledes virker tilbage paa det andelige Væsen, saaledes oplojer Livets Dissonanser, saaledes giver Tilværelsen Klarched og Fred, Virkneheden i ethvert Forhold Fasched og Siffrerhed, at deri ligget umiddelbar Forvisning om, at det er Livets og Tilværelsens Herre selv, som har ordnet Forholdsret imellem det indre og øvre Liv saaledes, at al Udevisning peger bca til dette Endemaal, at det er Mandernes Fader, som ved Mandens Magi fører og drager Menneskeets Vand til sit Værens Erfjendels. Men for denne Bevragning bliver saaledes den hele Tilværelse en stor Guds-Gabenbaring, og en Modstillelse af naturlig og gabenbarer Religion bliver i denne Forstand et Ord uden Bedyning. —

Derimod fører Gabenbaringsbegrebet, saaledes som det her er blevet anført, til en anden Modstillelse; af oprindelig, naturlig — og historisk, positiv Gabenbaring, ikke forsættige i Væsen og Natur, men i Formen, hvori den fremtræder, og i Virknehedens Grad og Art. Når Guds Vand uden Øphed og ad natallige Veie indvirker, opnarkende og ephysende, paa Menneskeets Sjæl, da er denne Gabenbaring saaledes for Alle; den foregaaer igennem det store Verdenstalt, af hvilket ethvert Menneske udgør et Led, igennem den hele Kosmobilizing, hvori ethvert Menneske indlager sit Led. Hør saaledes kan den religiøse Bevidsthed, udekket paa denne Maade, saaledes en Naturvirkning, hvori et Almindeligt og Frejleds danner sig i natallige Størrelsheder. Men paa den anden Side følger det ogsaa, at Det, der er den Enkeltes personligste Eiendom, hvori Individets Charakter allertydeligst afsprænger sig, ogsaa i sin Hesthed hvilket har Ogsidighed for ham; saaledes staaer Enhver altsaa endnu osfluet for sig, uden at forlange og uden at vente, at Det, der yder ham selv Tilfredsstillelse,

ogsaa skal finde Anerkendelse hos Andre. Og hvor uhyre stor er ikke Forstiel og Afstand imellem de forskellige former af den religiøse Tænkning og det religiøse Liv: imellem de modvirkende Spiser eller de mange Misforstærd af en plat, af Sandhedsbegreb behersket Tænkning, eller af en opbudsret, seglegt overspændt Phantasie, og de rene, harmoniske Udspringninger af de religiøse Ideer! Forvolge vi nu denne Forstjellighed opad, da føres vor Kursus uviskansigt til det højere Trin, hvor den Enkelte træder frem, bestemmere hovedet ud over sin Slægt. Vi tænke os et Menneske, i hvem det guddommelige Blide er givet i ualmindelig Rechthed og Schenhed, hvis Vand, i samme Forhold som den er nærmere beslagtet med den guddommelige, ogsaa er modtagelig for en rigere og fuldere Indvirkning af den, som saaledes er indvejet til at være det Guddommeliges Organ blandt Mennesken, med renere Indsigts i de guddommelige Ting og med større Kunne til at meddele sig derom. Når nu denne Meddelelse kommer sig til en Lære om Gud, hans Væsen og hans Forhold til Verden, da vil denne vismok, efter sin øvre Form, ikke fornøjte den naturlige, historiske Forbindelse med andre givne Forhold, men dens egenstlige Væsen, dens indre Gehalt har ikke sit Udspring i disse, men i Stiftetens hørgne Forhold til Gud. Dette giver Begrebet af en særegen, historisk Gabenbaring; og fordi her er Mere end det almindelig Menneskelige, kan en saadan Lære være ophevet over den sædvanlige Mensdigheds Prag; den vil derso ikke blive erklaerd og holdet af Mange som Uttryk for saaledes Overbevisning, som Støttepunkt for saaledes Trang, og derved vil den etter sunne blive Middelpunkt for en, større eller mindre, religiøst Samfund, og for en rigere og fuldstommere Udevisning af det religiøse Liv, saaledes som den kun kan ses i et Samfund af Mange.

Omød en saadan fremstilling af Abenbaringsbegrebet, hvorev den guddommelige Anbefalelse og Meddelelse taltes tilgesom sammentrængt i de Højeste og højst Begavede i Stægten, vil der neppe i sig selv findes Noget at indvende; men hvad der vel kan synges om, er Dette: om der, ved nærmere Betragtning, vil kunne opstås Etendemærket, der kunne hente til Bevisledning ved vor Præcelse og Begrundelse ved vor Dom, at vi Iste skulle være utsaatt for Selbedrag, naar en Lære anmelder sig selv som Guds: Abenbaring i sørigen, højere Betydning.

Hvor nu denne Præcelse først og formeltlig måtte være at sige, salver vel af sig selv. "Dersom Nogen", siger Jesus, "vill giøre Guds Willie, da skal han hende, om Lærdommen er af Gud, eller jeg taler af mig selv"; — Hvo som følger mig, skal ikke vandre i Mørket, men have Lirels Ly; — I skulle hende Sandheden, og Sandheden skal giøre Eder frie.^{*)} Det er Lærenas eget Væsen og indre Beskaffenhed, dens Sandhed og dens Kraft, hvortil vi her finde os henvisle for at vindre en fast Overbevisning om, hvad der er fra Gud. Thi Guds Vand kan kun aabenbare sig for Menneskets Vand, kun aabenbare sig i Sandhed og Sandhedens Kraft. Men naar vi al Sandhed, alt andeligt Liv overhovedet er et aujet som meddeelt af Gud, da kunde det synes at maatte være en ganse søregen Art af Sandhed, der skulle kunne afgive Bevis for en søregen, høiere Indvirkun fra Guds Side. Og ved første Dækast fandt da her Intet synes at ligge nærmere, end at der i en Lære, der skulle kunne glæde som guddommelig Abenbaring, maatte jeges og ventes noget absolut Vigt, Meddelelse af undgrundelige My-

sterier. Thi saaledes vilde jo, saa synes det, den Christendomme Ugefrem måtte påanede sig, at der her var Mere end menneskelig Indsigts og Viddom. Men dersom saadanne Sæninger virkelig vare af den Beskaffenhed, at de ikke skulle kunne tænkes udprungne af menneskelig Tanke, eftersom de behandles at staae udenfor al Forbindelse med Tankeindringens Vore og anben etvidt Sandhed: da vilde be usædvanlig, og saa efter den stede Meddelelse, forholdsvis utilgængelige for vor Tanke; thi derved at de meddeles, tilstede de ikke Væsen; der vil nu saa lidt som for gives nogen Side, hvorfra vi skulle blive i Stand til at tilsgue os dem, at tudlemme dem i vor Tankeindringes Krebs. Men i dette Tilfælde blev jo Intet os aabenbaret, og saaledes vilde vi stande ved den Modtgælse, at Det skulle antages som meddeelt af Gud, der forfældte al Meddeleßes Hensigt, at blive forstaaet, opsatet og anvendt. Vilde man dermed indstranke Mysteriets Begreb saaledes, at det vel, efter at være blevet meddeelt, skulle kunne være Gjens-stand for menneskelig Christendomme, men uden at det skulle kunne være udskrift og udprængel af menneskelig Tanke: da er dette en Udfillelse, som i Virkeligheden ikke lader sig holde fast. Thi kan en Lære, en Savning virkelig forstaaes, efter at være blevet fremsat og udviklet, er Tanken i Stand til at gennemtrænge den, fatte dens Betydning og dens Forhold til andre Dele af Christendommen, da er herved givet, at den ligger indenfor Tankeindringens Sphære; det kan vel intet mindes, at Menneskene til en vis Tid, han et visst Land of Danmark ikke vilde være i Stand til at finde, udvise og fremstille den; men umuligt kan det betegnes, at den menneskelige Vand jo, foretædet videre frem paa Udviklingsens Vej, vilde kunne frembringe af sit Egte, hvad den nu har formaaet at optage i sig, at vedhænde sig som stemmende med den indre Sandhedsrægel.

^{*)} 3. q. 7, 17, 8, 12, 32.

Men overhovedet har hele denne Forstilling, at det skalde være ved det Nye, det Ubehjærdte, det Ubegribelige af Sandheden af en Habenbaring manche godtgøres — kun sin Grand i jeilagtig Opfattelse af Religionens Basen. Saa lidt som Kristendoms Rigdom er at sege alene i Kunctstabens Omfang og Mangfoldighed, saa lidt som det religiøse Liv bestaaer alene i Bidet om de gudommelige Ting: saa lidt er Religionens Basen at fåne i et Antal af Urettelinger. Den egentlige Basen og Bestemmelserne er ikke et uvidte Kunctstabens Overordnede og tilfældesville den menneskelige Udbevægelsighed, ved at tilføre my og ubehjærdt Øyes, men at voffle hvad der helligter samme og dybt i Menneskets Indre, her at opklare det Dunkle, at bestaffe det Vællende, fore det Villeshedie tilbage, udvise og befriuge de andelige Ulyspiter. Og nuar derfor en Xere fremstaaer midt i en samlede Slægt som andeligt Liv og Stættedom; nuar den er manglig til, ved egen indre Kraft at samle og sammenholde Menneskene i et hvile Samfund; nuar de religiøse og fadelige Ideer, ved den eindommelige Herre, der er træde frem, erholdt en biblik uljeadt Magt og Indflydelse, blive det faste Grundlag for Livet, for et Lærling og Virken: da sige vi med Sandhed, at den gudommelige Vand her, igjenem den menneskelige Vand som sit Organ, har sat sig i et faregå, nærmere og underligere Forhold til Menneskene, til deres andelige Livs Udevisning.

Saaledes maa altsaa ogsaa ved den kristelige Habenbaring Bevæftelsen gaae ud fra Middepunktet, det indre Verden og Indhold. Hvor enher ubildet Sand vil vel vise sig joent unaturligt, om Detuden blev vendt om, og Det, som ligger i Omstredsen, de historiske Forhold, som ved yderste Forbindelse ere knyttede til Xeren, stilledes i Spidsen; thi den hele historiske Omgangslese henter netop sin betydning fra For-

bindelsen med Middepunktet, og de vilde derfor først da kunne vurderes, naar Habenbaringens Indhold er blevet erkendt efter sin Gudommelighed. Visste man saaledes for Erempele mene, at det egentlige Hovedbevæld maatte være at sege i Legn og Undergjerninger, da forsynet Koranen, Mahomedanernes Bibel, med Mirakler, i langt større Antal og langt mere stillede til at rafle Herbandselsse, end dem, der berettes i det Nye Testament; de tre tilmed paa det Utrysteligt stodssætete af historiske Personer som Davidiner, og det kan ikke overses, at der her er Tale om Begivenheder, som ligge vor Tid 600 vor udnævnte end den evangeliske Historie. Eller vilde vi sege Bevæftelsen i Xeren maegte og sejerrige Udredelse blandt Folkene, da meber her den skjendsglerning os, at Islam ikke alene har grebet om sig med forbausende Hartighed, men ogsaa paa Christendommens Besetning, idet Hahemann har fortængt Korset fra Egne, hvoer blomstrende Menigheder, Bispedammer og Kloster havde været grundede gjennem flere hundrede: fra hele Koranen, Tysket og den nordafrikanske Kest. Et aabarende Erempel paa, til hvilket Resultat Man vilde komme, ved at lagge Hovedvægten paa det historiske Vand!

Vien paa den anden Side vilde det være et, ikke meget mindre, Misgreb, om man oversæae de historiske Forhold, der have ledfaget Christendommen ved dens Fremtræden og dens Fremgang. Og hvorledes skulle overhovedet her det Indre kunne udlefed fra sin ydre Omgangselsse! Hvad der gjælder om Menneskets Legem, at det er "den Hellige Kands Tempel"*, gjælder i holere Betydning om den legemlige Verden i Almindelighed: "Himlen er Guds Throne, Jorden hans Godstamme".**) Og visste du ikke den fulde Habenbaring af Guds Verdens

*) 1. Kap. 6, 19.

**) Def. 66, 1.

Centhed maatte træde ligeligt til Syne gennem den andelige og den legensige Verden ? Naar Jesu Christevirksomhed er Blæsede af den gudommelige Øden, Sammeittighedens Stemme Ghjensyd af den hellige Billie, de varme og milde Gjælser i Menneskets Bryst Uspreg af den evige Hjertelighed, da er den syngende Pragt og Sterhed og Enheden i den uendelige Mangsfoldighed Magiens og Bisdommens Abenbaring. Og Mennesket selv, som tilhører begge Verdenet, med Hoden bundet til Jorden, med Diet jegende det sierne Uendelige, hvis Væsen bliver lige halveret ved en sidig Tilbagetrækning fra det Synlige, og ved en sidig Fordybelse deri, vilde såne den fulde, på Menneskenaturen beregnede, Tilfredsstillelse, hvor den ene Abenbarings-form var udelukkende tilslæde : hvor Sandhedens og Hellighedens Abenbaring mangede en Dingvisse, der hente den til synlig Stedsstillelse og Fortholdslelse.

Denne historiske Side af Abenbaringen kan betragtes fra dobbelt Side : i dens Forhold til Rummet og til Tiden ; eller med andre Ord : deels kunne de historiske Kjendsgjerninger, som ledsgage Læren, sammenhældes med den bestiende Natur sammenhæng, med Tingenes Orden og indbyrdes Forbindelse, jaaledes som den er Gjæstand for vor Erfaring ; deels kan Abenbaringen betragtes i sit Forhold til den fremstidende Verdensudvikling, til de historiske Begivenheder for og efter dens Fremtræden. Den første Betragtning fører til Begrebet af det Undersølle og Overnaturlige, den sidste til den Maade, hvorpaa Historien viser os Abenbaringen at være forberedet i andre Tid, og senere selv at have udført og udstrakt sin Virksomhed.

Ordet "Undergjerning, Mirakel" hører til dem, der vanskelig kunne nævnes for tenkende og oplyste Christne, uden at en tvivlende, misstrofist Stemning viser sig. En Mængde

Judeendinger, om end ofte kun halv bevidst, fremstille sig for tanken ; ja, man kan vel sige, at, ligesom der var en Tid, da Verolskræften af de christelige Undergjerninger er blevet meget overvurderet, jaaledes er en Stemning af Antipatiale trædt i Stedet, en Tilbevelighed til at frise det hale Bevæb på Overtroens og Fordommens Regning. Det er ikke alene engelske og franske Critikere i det syttende og attende Jahrhundrede — de saafalde Naturalister eller Deister, Hobbes, Rousseau, Collins, Volingtrose o. f. i England, Voltaire, Helvelius o. f. i Frankrig —, som have angrebet Underet, dets Mulighed og Virkelighed, med forstillelige Præben, for dermed tillige at vinde en Ret til at bryde Skaven over den christelige og over al historisk Abenbaring : naar tale Mand, sagde Voltaire, havde voret tilstrækkelige til at udbrede Christendommen i Verden, skulle han levere Beviset for, at en Mand var nok til at nedbryde den.^{*)} Mangfoldige med levende religiøse Gjælser, som med Renéanu have deelt Begejstringen for Christendommens Moral og det historiske Ideal, som er givet i Jesu Person, have også deelt med ham den ubetingede Forfærtelse af det historiske Underfulde i Jesu Liv. Og selv hos Menb, i hvem Kirken har sine Trois-Hjelte, stode vi på starpe Mitringer i samme Retning. Allerede den fromme Chrysostomus, Patriarch i Konstantinopel i det femte Jahrhundrede, siger :^{**)} "den heilhjertede og vise Mand trenger ikke til Undertegn ; thi salige ere De, som ikke see og dog troe ;" og den troebærte Lukhers Ord ere bestandte : "Gud har maalt give Hedningerne udvortes Tegn, som man funde see for Disene og grise med Hænderne, niaaltes drage hem, der tilhører

^{*)} Condorcet : vie de Voltaire. t. 70 p. 119.

^{**)} Homilie over den 11de Psalm.

intet vidste om Gud, til sig ved øde Tegn, ligesom maatte taage Møbler og Værer for Børn. Men at Christus alben Øphet virker i Christenheden ved sin guddommelige, almægtige Kraft, det er i Sandhed at udvise Djævelen, forsøge Slanger, og tale mod nye Tunger for de Troende. Hine synlige Gjerninger ere Tegn for den uforstandige, vantroe Folk; men vi, som allerede vide Saadant og trece Evangeliet, hvortil fulde vi have dem behov? *) Og synes ikke endelig siige Domme at finde det bestemte Medhold i Hælinger af Jesu selv, naar han siger Jøderne, "den ende og afslidne Slægt" det til Bañ, at de fordre Tegn fra Himlen for at free. **)

Sæmneget lader sig nu høvas upaaaldeeligt stille forelæsningen, at der er en Maade at forestille sig det Underfulde paa, som ikke kan beskræves for den venere Lærling, som ikke desto mindre er meget almændeligt udbredt, og som for en stor Del bører Skjolden for den Miscredi, hvori det hele Begreb er kommet. Desto svigtere bliver det, at sage Fortællingen retset fra Misforståelsen.

Hvorledes altjæt forestiller man sig i Almindelighed Undergjerningen, den mætalske Begivenhed? Det er en Fortælling, som er gaaet i Uce fra gammel Tid og har vedligeholdt sig indtil den nyeste: at det Underfulde skal ligge udenfor Naturkrofternes Maaderum, altsaa skal kirkens brevskrift ved en umiddelbar Indgraben af Guds Haand, der for en Tid lang sæter Naturen, det hele Indbegreb af Krofster, der virle efter engang bestaende Love, i Stikland. Men det forsste, der maatte forlanges af en Fortælling, som er beregnet

*) XI. S. 1889—41.

**) Matth. 12, 38. Luk. 4, 48 c. a. St.

paa et stalle anvendes ill at styrke Overbevisningen om Abenhæringens Sandhed, bliver umøgelig Detle, at den virkelig lader sig anvende. Man fortæller altsaa, at det Naturlige og det Overnaturlige, selvfølgelig guddommelig Virkede, som stilles imod hinanden, lade sig adstille ved bestemte Skjoldnemærker, eller at det med Bestemthed kan angives, Hvad og Hvormegel det kan virkes ved Naturens Krofster, og Hvad derimod ligger udenfor blæses Grundst. Men hvor sesom en Missundelse af Menneskets Stilling og Cyne ligger dog her til Grund! Skulde man ikke troe, at Talen var om et Basen, der stod udenfor og over Universet, i Stand til med et Blik at omfatte og udmaale det Stadies Krebs, at glemmemstue Naturens Rige, Himmel og Jord, og de Krofster og Love, der aabenbare sig i den mindste som i den største Naturorvirking? Men Naturen i sin Herlighed saaer for os, som den stod for Oldtidens Mennesker, som tilsvaret Stillelse. Bistros blottet et altid sterke Antal af Phænomener dræget ind under Betragtningen; ved ni sammenholdte disse indbyrdes, lykkes det ogsaa mere og mere at komme den lebende Regel paa Spor, at samle Naturervirkninger, der synes at staae langt fra hverandre, som ligeantede under de samme store Grundkrofster; men disse Krofsters Domfang ubmunder Ingen, og Den, der jerr dybest i Naturens Lite, ved ogsaa bedst at angive Herheldet imellem det Edel, der ligger aabent og flort for hans Blik, og det store undergrundelige Mysterium. Isederaas Mødsættungen af det Naturlige og det Overnaturlige træder saaledes en Missundelse af bestendige Naturervirkninger, som falde ind under Det, der forheit er oplevet og lagttaget, og ubekendte, som ligge udenfor Erfaringens Krebs. Men med denne Missundelse er Intet uretelt, fordi Det, der ligger paa

den ene og paa den anden Side af Kunstdstabens Grundst, gaaer uundskueligt over i hinanden. Vi talde del Christnaevne, der tidligere forbundet; men vide vi da velsig at sejle over os det, naar herved skal forståes, at giøre os dette Grund og Dyrende klar, og Forholdet, hvori det faaer til det hele Naturstystem? Vi sjende de forskellige Apparater, som udserdes til at frembringe de elektriske Phænomener, funne forudsigte, beregne og styre dem; vi vide, under hvilke Betingsgæter i Jord, Luft og Vand Spiret formuer til Udvikling og Modenhed, og kunne fremstille eller tilbageholde denne Udvikling; vi ere os bevidste, hvoredes Sælen formuer, ved Billiens blottte Magt at sætte Legemact og dets eneste Lemmer i Bevægelse. Men hvad er dermed sejleget om Kraften selv, om Forbindelsen mellem Kraft og Virkning? "Guds store Underværker", siger Luther, "cre hemme i Foragt hos os, fordi de ere jo almindelige, og ske næsten daglig; — thi al Foragt vojer hvert Aar, og at hver Dings Art, Dyr og Vorter bliver opført, er ligesaa stort et Underværk, som det, at i Østen vi faa Ørø kieve til mange; men vi ere døde og blinde og forstolde, og undre os ikke over Andet end Det, der har et egen Udsende og Skin".*) — Og hvad der nu paa den anden Side stilles hen som uforklaarligt — hvor sejrende og vallende er ikke dette Begreb! thi det er jo ikke Andet end den menneskelige Kunstdstab til Naturen, som her ligger til Grund; denne er, som en hvert Kunstdstab, forskellig hos forskellige Folk, forskellige Indleider, til forskellige Tider; men sam for Den, der ikke selv ere sig de nære Grundsæjer for deres Kunstdstab bevidst, kan det Uforståeligt gælde som gudommeligt Tegn. Den Lynild og Verden, Spanierne

medbragte i deres skanorer, bragte Amerikanerne til at hylde dem som overmenneskelige væsner; og haede Nogen bengang forslaget at sejne sig op over Elvene i sit Luftslib, eller at flyve Slibels Hart hen over Hæret uden Wind eller imod Winden, vilde han have fundet samme Hylding.

Alle ringere er den Modstand, vi finde paa ved den her anførte forestilling om det Underfulde, nare vi betragte den fra den religiøse Side, tydeligjæste os, i hvilket Forhold Verden her ses til Gud. Det er Forholdet mellem den menneskelige Kunstner og hans Kunstværk, der uforandret her lagges til Grund: Verden udrustet med det bestikkede Maal af Kræfter, med disse ligesom lessadt fra Guds Haand og overladt til sig selv, for at fuldføre sit maastrængige Lov indenfor den anvisht Banz, i en vis Orden og Folge, bestemt ved den forud beregnede Indgræben af de enkelte Kræfter i hevrande til Lid og Sled; medens Gud saaer indenfor Verden med den fordeholde Del af sin Guddomskraft, for med den fra Lid til Lid at gribe ind i Verdenshøjlene, standse deres Gang, og indsyde et eller andet Led, som ikke vilde have funnet uovlde sig ad den natuelle Wel. Det er altsaa en ligesom Ophævelse af Naturens Lov og Orden, der efter denne Forestillingsmaade er det Mæsselige i Underet; hvor Gud viser, hører Naturen op; hør Underet begynde, hører Naturbetrægtningen op. Men det er ikke et saabant, afmaalt og begrænset, Forhold mellem Gud og Verden, der er givet i Christendommen, og retsædiggjør sig for den religiøse Tænking, men et løpende og uafbrudt. Er Gud i Sandhed "Alt i Alt" — "Ikke langt borte fra Nogen af os, men Den, i hvem vi leve, vres og ere til"), da maaer vi ilje, at Verden, medens den i Viejen

*) I. S. 2660.

*) I. Sec. 16, 28. App. 17, 28.

er forhjellig og adskilt fra Gud, i Verden og Vrlden gaaer op i Gud, som Habenbaren i Lid og Rum af Guds hele Krafts og Værens Hylde. Eigdom altsaa alt, hvad der står i Verden, virkes af Gud og ved Gud gjennem Naturens Kræfter og ejer dens Rose, saaledes fremmede og uwoeller sig Alt, hvad der virkes af Gud, som Led i Naturens alt-omfattende Skab.

Saaledes hinder ogsaa fra denne Side Modstæning, der syntes given som saa sienhulig og haandgrubelig, uaclem det Naturlige og det Overnaturlige, os id af Handene, og vi overbevises om det Misforståede i, at ville sege det Undersøkelses Væsen udslukkende i den physiske Bestaffenhed af Mandet. Jesu selv indrommer, at der blandt Jøderne foreteget Gjerninger, der for det udvores Gie viste sig som Udvivelse af onde Månder, Tugt og Undergjerninger, og som forsaajet kunde gjøre Herdingaaet at stilles i Klæde med med hans egne Undere^{*)}; de gamle Skriftekære indvammede sigledes, at usærlige Gjerninger skægtavæl lode sig prævise blandt Jøder og Hedsninger som blandt de Christsne, Gjerninger, som en ydre Betragtning ikke kunde nagle Navn af Underværker. Til den pragthulde Stelle af Mahomets Undergjerninger have vi allerede henvist; og ved Canoniseringen i den katholiske Kirke, saaledes som den endnu sedje bliver udført, forlanges det fuldstændigste Bevis til, at Enkever, som bliver indstrenget i Helgenernes Rosse, har i levende Liv udfort mirakuløse Gjerninger; alle en rellig Undersøgelse børne vilde tagtlagne; og herst nuar denne først til et fuldestgjørende Resultat, stillet paa Bispebneres Betræftning og Saghundiges Bekræftning, bliver Canonisationen besvigtet. Og

^{*)} Mat. 12, 27. 24, 24.

for at anføre historiske Eksempler — hvilken Hovedrolle have ikke Mirakler, miraculøse Hedsnedslæss spillet i den heilige Paracelsus, som i et hekt Aarhundrede har sat den katholiske Kirke, nærmig i Frankenland, i Bevægelse: mellem Jesuiterne og Janselijerne! I Midten af det 17de Aarhundrede (1656) udbreedes Rygget om en vidunderlig Hedsnedslæss i den jansemitiske Klosterkirke Port-Royal udenfor Paris ved en Relique, en Torn af Christi Tverrelrone; Sagen blev underlagt af Legger og Chirurgen, som erklærede Underretts Virkelighed; og selv den berømte Pascal tog ifst i Bevægning at erklaende Guds Hjørner i det sive Tegn. Til langfristliggenude Egne blevde Klæder forsendte, som havde berett Reliquien, og den hedsnedslæss Kraft viste sig allægnetlige virksom^{**)}) Henimod firehundrede Aar senere (1730) gjentog det samme Optrin sig midt i Paris. Syge og Kroblinger blev hedsnedslæss paa en helig Mandas Grav (Abbed Paris); Underret foregik i Tusinders Mætreordens Klostren, under Dørligbødens Tilsyn, uden at noget Bedrageri lod sig opdage, og en bitter Modstander af det Parti, hvortil den formærtlige Højen havde hørt (Grev Montgeron), blev empevd ved at varre Måne til disse Mirakler, og fremslod i en udsærlig Berechning hem deres Talmand. Ved sige Eksempler maa det vel blive indlysende, hvor ilde Christendommens Interesse vilde vareriges, dersom Christi Mandre blevde betragtede alene saa beret Naturslæde, hvorende de derved vilde synke ned blandt en Stelle af Begivenheder, som de her anførte, der, med al deres Ujorflighed, dog kun ere Gjenstand for tilgængeligt og vanlig Betragtning.

Men paa den anden Side kan Dette ifst være at forstaae, jom om det physiske Moment skal kunne oversees. Det

^{**) Reuchlin: Pascals Leben. 1840. (Klost. f. udm. theol. 2. H. X. S. 682 ff.)}

bliver ved Underet — som Davuel selv tilhænges — altså det første, at det væller Forundring og Studsen, og en uforstaaelig, mysteriøs Bestaffenhed kunne vi saaledes ikke taage hørte som første, foreløbigt Øjenbelegn. Men for at dette Øjenbelegn skal kunne føre os videre, blive isærne forhållige Uter af det Uforstaaelige, det Studsen Øverstinden vel et afslille. For saa Decentier siden glædte det som utrolige, at en Sejlskude kunne stå uafhengig af Winden, ja til Trods for den. Hvor før Forbauselse varle ikke den Opdagelse, at det kan overstådes til Egjet selv, uden Kunsthens Mekaniken, at præge Øblikkeninger af de behøftte Øjenbundne paa Mekanipladen! Og det er før os ikke mindre uforstaaeligt og ubegribeligt, hvorledes, ved holste Midler Ø hjælp man nogeninde skalde blive i Stand til at undersøge Himmellegemernes Natur og indre Økonomie, end det var for andre Slægter, hvortedehman skalde formane at udregne deres Baner eller al forudsige Øphenomenerne paa himlen. Men i dette Opdagelsernes og Opfindelsernes Rige, hvor ubevigetlig det's Omfang end er, kunne vi dog endnu forfulgt Øporet af elbveri Skrædt fremad. Det er endnu her bestandig Materien og dens Kraftet, som blive den vendeende Grund derved, at de lebed af Mandens betragnende Klog; og hvor før end Overrasselsen er, saa er det dog kun den nye Form, der overraster; der Studsen oploser sig i Glæde over den nyerhvervede Indblik i Naturens Krester og i Beundring af den menneskelige Øplundomhed, Sharpeden og Sitterheden i det øndige Blit, Endrigkeden i at befrire Mankeligheder, og ved nye Forbindelser af Naturlofferne at bringe nye Uforskninger for Dagen. Men her er en Art af det Uforstaaelige og Forbausende, som viser gaangte anbueledes paa Øjlen: Øjningerne, hvori Manden paa umiddelbar Maade fundgjor sin Magt, hvor Billungs Kraft træder isledes jo de færdelige

Mellemlæd, og ved sig selv alle sine sammentrænger i et Giebli — ligesom ved en fremstændet Naturtyros — en Birking, der ellers udviller sig langsomt, ved en Række af velberegnede og velanvendte Midler. Til saadan Øjningerne vilde vi ikke kunne blive Vidner, uden at føle os hemmelighedsfuldt berette af Guds egen Retted; thi naar Øggdomme holdtes, naar Øuet vender tilbage ved det blotte Øuds Kraft, da træber her det Mandelige Herredommme over Materien og umiddelbart imøde; Guds egen Staberkraft, som "lalede, og det stært, som bob, og det stob der") — oabenbarer sig her for os i det menneskelige Østblikke, og gjennem Mandens magtige Øjning er det, som om den øverste Verdenælv, det højestre Formaal for den hele Verdenskyrke lyse os imod.

Men saaledes, med opbyggende, oplopende Kraft vil den underjordiske Begivenhed ikke formage at indvirke paa det religiøs dannede Slad, med mindre den aandelige, sædelige Side af Underjerningen føler sig til den yder. Thi det er dog ikke det physiø Store og Magtige, hvori Mandens Væsen nærmest oabenbarer sig; ikke alene som Magt, men ogsaa og vojskligt oabenbarer den sig som Hellighed og Raade. Rebdyrende, ødelæggende, forbrevlige Øjningerne, eller Øjningerne, der træde seem med forsængelig brammeende Mandes uden sædelig Betydning, vilde med al deres Glimmer virke frasvende paa den religiøse Sancte, kun jore Tantzen hen til onde og forfællede demoniske Magter. Juist saadan Øjningerne er det, hvortil Opfordringen er lagt Grinden i Munden i den evangeliske Høkstilling*); og naar vi læse de eventyrlige Øfsmynninger af Jesu Liv i de uregte (apokryfiske) Evangelier — hvorledes i hans Hedselstime den hele

* J. 33, 9.

**) Matth. 3, 2, 5.

Udbringning stansede intet ved, Huglene under Himmel og Hjørneerne paa Mørken bæredes i tilbedende Ørkefrygt, eller hvoredes Jesusbarnet i sin Leg dannede Hugle af Leer og gav dem Glyvekraft, — næst vi lade Bestrafelsen af Moahemets Mirakler, hvoredes han gjennemførte alle fra Himmel og indvældes i deres Mysterier, hvoredes han stærnede Tører hen til sig, faldle Maanen ned fra Himmel v. s. v.: da bliver Udstanden og hvidlysende mellem det sorte, paa Sudsen berygnde Zecken og det religiøse Under. Hvorfor fordeles fri er ikke den Simpelhet, hvormed, i Modstilling til hine, Jesu Øjerninger træde frem, hvoredes at den physiske Side af sig selv underordner sig den frejdlig-religiøse! Sådsv det første blandt det N. Testaments Undere, Lazarus's Opvækkelse — hvor let lader det sig ikke tanke udseri paa en Maade, som i langt anden Grød vilde have sat Sandser og Phantasier i Bewægelse! Personl. i Ex., istedenfor den Dybe, som blev fremstillet af Grawen, de omhypotiske Dobningedeon havde paa Christens Bud samlet sig til et Legume, og det i Alléts Maasjen var blevet bækket og levendeplørt (hvæltes som det beskrives i Ezechels prophetiske Skr., Kap. 37), vil ingen mangle, at Øjerningen vilde have vindet i vidunderligt Øde. Men i den samme Unders-Charakter vilde den have tabt; thi Sandserne kunne vælles paa en Maade, hvorefter Landen kun overvældedes og bedryves. Derimod — hvor Det, som i physiske Henseende er usærlig, viser sig i andelig Henseende som Udenbaring af Helligheds og Almæltigheds Lov, viser sig som det rianspørlige Mittel til at vælge og danne Menneskene til Sandheds-Erfjendelse og et højere sadeligt Liv, hvorto faa ledes det Physiske og det Almæltige stifter sig sammen i en Enhed: det er det, som om den guddommelige Skryelse — der øjne unddragter sig for det tydelige Øje, og mere mag-

ahnes og øres end stues — træder synlig frem, og herunder Mennesket, til Beskyttelse af hans Tro, et Indbille i Verdensordenens store Harmonie.

Når vi faaledes betænke, at det Underfulde, for at være virksomt i Religionens Ejendom, måa opfattes ikke alene med den ydre, men også med den indre Sands, forståas vi Jesu Øjerninger, som ved forstede Ølefest kunde synes at stemme fidel med hverandre: hvoredes han kunde paa en gang bedle det undervæghe Sind, der mente, først ved Undergjerninger at Hulde bringes til Tro, og tillige henvise til sine Øjerninger, som det store Vidnesbyrd om Guderne, som virkede i ham. —

Men den historiske Betragtning af en Udenbaring er endnu ikke udgjort ved at agte paa de Begivenheder og Øjerninger, der træde frem som Lovens Ledsgætere og Sandheds-Bidner. Vi maae ikke mindre sage den hørende Guds-Hinnger i den Plads, der er anset den anbændbare Lov i det sandelige Livs Historie, i den Maade, hvorpaa den er indordnet i Mælken af de store Udvællingsstæder: paa den ene Side forberedel ved tidlige Religionssformer, paa den anden Side knægtigt indgrindende i det religiøse Livs videre Udvælling. Dette er det Merkværdige og Undersølde, der udfolder sig i Tiden for det betragtende Øje, og først ved at udvide Skrystens herrel, vil den historiske Betragtning af Christendommen som guddommelig Udenbaring være fuldstændig afsluttet.

IV.

Christendommen som Abenbaringens Huldendelse.

Saaledes som Begrebet af historisk Abenbaring er blevet udtillet i det foregaaende, har det inden et stort Umsfang, funnet besvarende Religionermer om meget blandt Indhold og meget forskelligt Vand. Og saaledes er også i den kristne Verden Loren på Sinai, den jødiske Religion og Korsfæstning til alle Tider blevet erkjendt og hyllet som Abenbaring fra Gud; det hedder ent Moses i det G. Testamente — med Udtryk Ugivende dem, der i det N. Testamente betegne Jesu Forhold til Faderen — at han fremmed ikke af egen Drift, men sendt af Jehovah, som Mestermed indlem hans og Søller, at han havde modtaget Leben af Gud, havde flact hans Hertighed, og var rigelig begejret med Guds Hånd; og over Profeterne, som forhafte del af Moses begyndte Vær, hylde Guds Hånd; den sydliche dem med Lyb og Kræft, og vplob deres Læber i beglænsket Tale. Men Moses og Profeterne staae ikke alene; for den samme religiøse Opfatelse af Historien famler det hele Umtal af Religionshjørner sig i en fortukende Stelte af Bepræbner for at bringe de religiøse Ideer til Liv og Utrev; og disse Herafter, der staaer som etenkligst epokebegrænde i den menneskelige Hånds Historie, som kraftig Udtalelse af den religiøse Sandhed, som vielhørt Middel til at fremme Guds-erkenheden blandt Menneskene, og fører den ind i Menneskeheden som Lov og Regel, samme vi ester det foregaaende iste antet end betrakte som en Skovhæd af Guds-Abenbarin-

Christendommen som Abenbaringens Huldendelse. 75

ger, der staae ikke blot udenfor høerandere i Tiden, men tilhøje i et vist inde Forhold til høerandere, som en fortukende Stelte af Guds Mandb's Lebeser af Menneskets Vand. "Gud har givet enhver Lid sin Læser",^{*)} siger Luther; og saaledes maae Mand sein Jorواشر، Konfusius, Sokrates erkendes som det Guddommelige Abenbarere og Høghandtere paa Jordens.

Det Forhold, hvori den christelige Religion staaer til de øvrige Religioner, kan ikke træde i det rette Døs, uden et Overblik over disse Religioners indbyrdes Forbindelse. Det vil saaledes vise sig, hvor saadt det er, at Religionernes Historie er Menneskehedens Historie, at ensoer af dem er Mindebemærke om det Punkt, Menneskenaarden til en vis Lid har naest, og tilige er blevet Middelst for den til at indtage det næste højre Trin. Menneskehedens Verndomstider er, ligesom det enkle Menneskes, et Sandstøje: Mennesket sender sig ligeoverser Rournen, emgivet af Naturring, der ligeom tilskyde ham deres Tjedelse eller fortæs krock imod hans, enen vedværtigt lett, ølfre og forsommeligt ham Liver, eller hæmme hans Vitessværd, træs hans Liv; højere Magter, gode og onde, synes saaledes at virke i og glemmen disse Naturring; Tro og Kilde, Værg og Hav, Lust og Lid vilde ham besjælede Øjenlande eller Boliger for magtigere Bøsener, Øjenland for Dyrfælde eller for Beskræbelse ejer et tilhørende sig deres Gunst. Dette er den første, barnligste Stofstøje af den religiøse Tro — den jødefauste Anticimeti.^{**)} Men Mennesket lever nu et ghene sædven de lavere og de højere Trin af Naturlivet, og Dyrefælde biver Miser Mennesket Øjenland for en færegen Jagtlægelse. Disse medfølde magtige Kræfter og stærke Vaaben, disse funks-

^{*)} III. §. 1810.

^{**) af "Betijo" (og. et Stofstøje), et Ord, hvormed te nyttaeste Regerfolk betegne deres Gudstjen.}

fulde Dryster, denne usoranderlige Charakter, der er udpræget i de forskellige menneskelige Egenskaber, denne bedenude Virkemheds, hvormed enhver Dyreart, fra Krabboldet til Ornen, fra Insekter til Ørlets Noddyt, giver ind i den store Menneskens Husholdning, træder Mennesket innedt som en sum, men fuld og betydningsfuld Abenbarelse af et aandeligt Væsen, forskelligt fra den menneskelige, af den store Naturmagt, under hvilken Mennesket måtte bøje sig med sine Werksfabriker. Saas-ledes opstacer Dyredyrkelsen, som vi finde den isærdeleshed hos de gamle Egyptere. Men fremfor nogen anden Gudsform havde Scherndyrelsen (Sabbatidner) sit Hjem i det gamle Østerland. Det er Menneskets naturlige Skifteelse selv, der leder Blitket sove også fra Jorden, og i Nemadaliaci blev den sunnende Hvelving i de solstære Dage og de høje Næchter, på de vidiestrale Sletter, Øjenstand for stille Beundring og tankefuld Betragtning. Ifst blot det ene opstående Lys, den stærke velgivrende Straalernegt, der gav Sætern Lys og Frugten Modenhed, ogsaa dette uophørlig verlende Lys og denne uregelmæssige Regel i al Afvoeling, som tidligt fengslede Oprørshuntheden og jyskelsaate den berigende Gote, bleo Øjenstand for Elbedelse, Lovfange og Døsninger. Selens periodiske Lys igjennem Jorddegns- og Solhvervs-Sædlerne er Hovedindholdet af de gamle Religioner; det verder tilbage i alle disse Mythes om en mægtigt kampende Heros, som, forberiget ved en Ralle af glimrende Bedrifter, omstider aldeles, synger og gører sin Dob innede, men opstaaer fornyet til et ny og højligere Lys; og ikke mindre udbrædt var Grebet på en himmelighedsfuld Forbindelse mellem Himmel og Jord, på varslende Tegn i Stjernernes indbyrdes Trælling, der bebuldede de store, folgerige Begivenheder på Jordten. — Saastedes havde Naturdyrelsen høret sig til et Punkt, hvor ikke

lengere de enkelte Naturting, blandt hvilke Menneskene fæddes på Jorden, med Naturens store Underverker og gjen- nem dem de store Grundkræfter varer Øjenstand for høvlig og taknemmelig Elbedelse; og hermed var Man kommen nær til det End, hvor den sandelige Betragtning riger tilbage for Phantasienes Fabrikide Egne. Manden stansede ikke længere ved Legemverdenen, påa Jordten eller i Himmel, men igjennem denne sagde den tilbage til Det, der ligger bag og under Schöningens Hele og alle dens enkelte Dele: det uendelige Rastrum, det undtænkelige, overalt fremspredende Vand af Kraft og Sjionshed; hvoref Alt fremgårer, for atter engang at vende tilbage til sit Udspring. Dette er Hindus-Religions Døe, og en oppig, oftebom Phantasié lante den sin Ejendomme, for at anfælgsommere denne eue, store Naturannd under dens forskellige Forhold, i Gudsbilleder, som på den selsomme Maade ere sammenhælle af de forskellige Bestanddele fra Menneskets Dyr og Planteverdenen. Det flyer tilbage for disse modbødelige Ulyrer; men Farben forhener sig med dem, naar den fører at reuge ind i den rigt symboliske Betydning; thi det er netop den udelundende Henvendelse af Interessen til det aandelig Betrydningsfulde, som har bragt enhvert Hensyn til Hormans Færdighed og Skenhed til at olge. — Selv her endnu besidde vi os imidlertid på den sandelige Naturens Enemester; men på dette End er Overgangen fra denne Villevorden til det Mandelgeb Øktemaster nær. Thi Lys og Mørke, og overhovedet den hale Dagstid og Natstid i Naturens Lys — påa den ene Side Fred, Harmonie, Frugtbarthed, påa den anden Side Høsttyrelse, Clementens Oprer, Kræftens indbrydes Spild — er det naturlige Willede på det sædelig Gode og Onde, Reisærlighed og Synd. Denne sædelige Side af det religiøse Lys fremdearer først i den persiske Res-

ligion, hvor det Mytiske og det Moraliske er paa særlig Maade blandet imellem hinanden; et godt og et ondt Principl jævner her oversor hinanden, og Demuze er ligesaavel Personification af det sædlig Gode som af den altoplivende Sol, Michael ligesaavel af det sædlig Døde som af den flunde, alkoholstyrke Mælt. Kampen imellem disse Kræfter, og Jesuus og Sandhedens endelige Sejr er denne Religions Indhold. — Guddommens reale Willde, den menneskelige Personlighed er i alle disse Religioner endnu ikke fremtrædende; — den sandelige Betragning seger uaf, og Phantasten finder sin Mæring overalt i Himmel og paa Jord. Det er først i Reflexionens religiøse Periode, at Mennesket seres ill at sege den Guddommelige i sig selv; og dette er det store Skridt fremad, som betegner de vesteuropæiske Religioner: den Scandinaviske, den græske og den romerske. Et opholdt Familieslo og Statskunghed af Guder og Gekinder lemmer os her imade, overordnede og underordnede, samforbundne og hverandre modstribende. Det er det ogsåaa het Matrision, fra hvis forskellige Guder og i hvis forskellige Udvilings-Epoker, der ligger til Grund for den hele Mythologie, der er ligesom oplost og fordelt imellem disse symboliske Gestalter, som have hver sin Deel af Verdensregimentet; i den Scandinaviske Gudelore finner denne oprindelige Bedydeling af de religiøse Myter klart igjenem. Men mældige og qulidige Guddomme fremtræde her som bestiente menneskelige Personligheder, Enhver med sin egenbarmhjertige Charakter, formet efter den menneskelige Verdens Hvervillede, men saaledes, at det er eufemistigt, hvælvedes den nationale Grundheralder er blevet overført paa Gudeverdenen. I den Scandinaviske Mythologie er den naiv, nauckjærste, trohjertige Kræft ligesaa karakteristisk, som i den græske Mythologie den sine Guds for Skønhed og Harmoni-

sie, der syer enhver Overlighed, afhunder og formilder, og fun gører den majestatiske Heilige Blads, forsædelsom den lader sig fremstille i tilstalende og illustrerende Form; medens i Rom, hvor Statens, Verdensherrredommets Idee var den forherskende, Guder og Hjelper optrædt med dictatorisk Strenghed og Irskrigs Mælt. — Men disse Guder gjøre kun Hetsdring paa at glæde jom meneskelige Besæter af højre Rang; ses ikke fornøjet de den menneskelige Herkomst, at de både bryuges hid og bid af menneskelige Altaraer og Eddensabat, Glæder og Smørter, og selv ere underlaadt en højere, umiddelbarlig Skjebnes Lov. Det hold tilbage, at høye Guddommen ub over den forgangelige, forlængelige, omstiftende Verden, og dette Kunst er nægt i Godesdommen, hvor Jehovahs theoner i Himmel, held opholder over Verden, som det personlige Østen, som Glæder, Konge og Dommer, vilts i Tanke, mægtig i Willie, retfærdig i Dom.

Men Hjelten det er Hjeltemannenheden og Gengældigheden, der vaa elhvert af de fortgaende Triu har trede Aanden videre frem paa dens Wel, saaledes er det endelige Hjeltepunkt ikke endnu fundet. Thi Guds Throne var i den jødiske Religion rykket langt bort fra den menneskelige Verden, og den majestatiske Heilighed var tilløst med Opprorelse af den guddommelige Mælted. Mædens Hænningen havde sine Guder overalt i Naturen, og med Tillid funde vendte sig til Bachner, der selv kendte menneskelig Svaghed og funde sympathisere med den, saae Jøden med sin Vægning op til den himmelske Regent, og funde han ved Bachner og Gæter og blodige Øffere funde Udgang til Maaden. Det var derfor ille uben Grund, at Profeterne udkalte Haabet og Lønjen efter en Livens Hylde, der skulle bringe Mennescene deres Fred og Forsoning. Thi havd der endnu bestandigt farvneb

eg hvad der alene var i Stand til at bringe Tilsæbtsstilletten, var en Tilbageførsen af Gud til Verden, idøm at det guddommelige Væsen derved tabte i nærdelig Menighed, — ved Gaberbarelsen af den uendelige Magt og Hellighed om den evige Rigtighed, Gaberbarelsen af Menneskets Værens Flugtslab med Gud.

Herned ere vi komme til det Punkt, hvor Christendommen træder ind i den ørverdige Række, — men endnu ikke vdece, end at den i denne Række indtager sin Plads, ligesom en syv af de øvrige Religioner. Men sålde dg ikke ogsaa det Samme gæsde om den som om dens Forgængere: at et bestemt Tidsrum er ansiest den, hvori den skal have Gyldighed og Magt, men at den, naar en vis Tidsgrænse er nært, er bestemt til at afføres af en renere og fuldkommere Sandhedsform? Dette er netop den Baastand, der nedslægges af en Deel af den moderne Speculations Ørbjørre. Thi Man er haimsbig nok til at betragte Christendommen — omirent som Protestanten betragter Middelalderens Katholicisme — som en interessant og værdig Relique, der har sin umidstændelige højstoflydning, forståelsesform den er den form, hvorf Sandheden til en vis Tid nødvendigen måtte fremføres for at blive satte og frugtbargjort. Men det skal være Misforståelse, at sollte holde den saa, efterat den menneskelige Aand er udvist til den Selvständighed, hvor den kan undvære sin Kryfke; ligesom Jøbedommen havde udlevet ved Christendommens Fremtræden, ligesom Reformationen viste, at Hierarchiets Tid var omme, saaledes — hedder det — man det christelige System gæste under, for at den moderne Danckelse, Humanismen, Philosophien kan følle sin Triumph. Den nye Verdens Brud med Christendommen skal være indtraadt; Mennesket skal staa i Vergeb med at affulde sin Regning med det Forbipassne, for med

den uudele Kraft af sin frigjorte Selvbevidshed, al opføre sig en egen aändelig Bolig til usortablig Eje.

Men Saameget et for det første vist, at det er en ganske anden Plads og Mang, paa hvilken Christendommen gør Forbrug, end den, at være en midlerdig gældende Religioner, et Gjennemgangspunkt for den menneskelige Aand. Vi kunne ikke forholde den forslæbende Række, den opadgående Trinfolge af Religioner, hvor det Usikkerhedsprincip har berebet Vejen for det Guddommere, uden at Læren søger hen til en endelig Afslutning af Rækken, et højeste Trin, hvor Sandheden, der hidtil har machet noet med enstige og usikkerhedsdige former, kommer til sit fulde Gjennembrud, og den hele Mangfoldighed af Religioner, som hidtil have suppleret og berigligt haevandt, gører op i en Enhed, der uvsalter dem alle, idet den opträder i sig og samler i et hørende og varmende Brændpunkt, hvad der findes af Sandhed, i frage Omrids og urene Stilleller, i de tidlige Religioner. Det er denne Plads, paa hvilken Christendommen gør Forbrug. Thi Christus betegner sig og betegnes af Apostlene ikke som en Guds Ejner is blandt mange Andre, men som "Guds Son og hans etnuarne Son" som den guddommelige Taufe og Hornst, der "er blevet Kjøb", er fremstaaet i menneskelig Stillelse, — *) ikke som Den, der har den levetdøgjende Sandhed, men som Den, der selv er "Vejen, Sandheden og Livet" **) — ikke som Den, der har sin tilmaalte Deel af Aandens Gaver, men som Den, i hvem "Guddommelighedens Hylde over legentlig", i sin høe Virkelighed, ***). Christi Lære betegnes som Guds Ord ikke til enkelt Folk eller Elsægt, men som Ordet til Verdens Frelse, selv Gjensand for Englands Mitraa; i) han

*) Joh. 1, 14. 18. 1 Joh. 4, 9. Hebr. 2, 5. 6. **) Joh. 14, 6.

***) Col. 2, 9. 1) Joh. 3, 16. 1 Joh. 2, 2. 1 Ps. 1, 12.

Komme til Verden er Umbud af den nye Tingernes Orden, Stiftelse af et helligt Guds-Rige paa Jordet, der omfatter Alt og Skaber uroffeligt, hvori Christus herlæser som overordnet Konge, og skal underlægge Alt under sine Fodder, indtil al fiendtlig Magt er overvunden, og Rigt skal gives Haderne tilbage.^{*)}

Saaledes bliver Christendommen høvet ud over alle andre Religioner, der hidtil syntes at være den Absoluute, den fuldstommeste Religion. Men hvorledes skal dette Begreb ræsfærdiggjøres? Hvorpaa skal den Tro sætte sig, at Christendommen skal være undtaget fra den almindelige historiske Afsløringsskøn? hvori skulle vi overhovedet sætte Begrebet af den fuldstommeste Guds-Abenbaring til Menneskene? Besvarelsen af disse Spørgsmaal fører ind paa Forholdet mellem Abenbaringen og den menneskelige Tænking, — et Forhold, som både i ølbre og nyere Tider er opfattet paa den næste forskellige Maade.

Paa den ene Side har man nemlig meest at male seje Besjet for Christendommens Fuldkomstighed i en fuldstommens Overlegenhed over den menneskelige Tænking. Jo dybere Man nedtrykte den menneskelige Natur, jo mere Man trækte sig den givendeprængt af Møde og Herbervelse; desto nærmere lød den Forstilling, at det fuldstommeste måtte være afstedt affuldt og utiliggengeligt for den menneskelige Formus. Men Man gik endnu et Skridt videre. Da nemlig Det, der erklares for formusstridige, nemlig tilstige er erklaaret, ille at kunne have sin Rod i Formusens Virksomhed, saa lunde det selv komme til et gældende som Bevis for gudsdommeligt Udspring, naer en Lære begrundes stribende med

^{*)} Mat. 16, 18. 1. Kor. 16, 24. 25. Hbr. 12, 28. Apol. 2, 10, 11.

Tænkingens Regler og Resultater. Saaledes begynder Man det ubhørige Paradox af en berømt Klostelerer i de første Kirkehundrede (Tertullian fra Carthage, i Midten af det andet Kirkehundrede): at der netop er Grund til at troe, hvad der er absurd; og hvor stort end den naturlige Guds sindet sig opvært ved den Sætning, at det Hornuststridige og det Sande skal lunde være ensåndigt paa Troens Cuemærker, saa har dog denne Sætning — i hvilken den træske Supernaturalisme har sit Udtryk — ikke manglet Forstørre i Kirken. Der hører en vis heroisk Selvopoffrelse til, saaledes i Landens vigtigste Religionsdører et henfæste sig selv, at give Aftalt paa Ret og Retfærdighed til at styrke Sandt og Halst, og at seje Tro og Frelse i en ubetinget Henqævelse under Draklets Autoritet. Denne Selvopoffrelse er ofte kæren forvretet med den sande religiøse Dommerighed, og saaledes er det ikke hældent Mæren anset som Fremhedenes rette Kjendesmærke, at betragte Tro og Erfjærdelse som modsatte Væller, Tænkning og Philosophie som Troens naturlige Fjender. I den middelalderlige Scholastik var det en almindelig antagelse Sætning, der for os flinger som Irmenie: at Kogen hunde være sandt i Philosophien og falskt i Theologien; og selv Mæformatorerne, nævnlig Luther — saa tydeligt som de helle Hornustens Upperrighed i de menneskelige Ting, saa stærkt udtalte de den Trodelig, at Religionens Cuemærker skulle erhentes opbølde over dens Synskreds. I de græskeomligke Ting, hælder det, er Hornusten blind, og Intet harligere, end at betroee sig til den; men til Guds Ord skal Man holde sig, uden at spørge eller bekymre sig om, hvoretledes det ledet sig fornede med Hornusten. Saaledes blev det til Fremhedenes Symbolum: at tage Hornusten fangen under Troens Uhygghed.

Det mangler nu ille paa enklede Uthinger i den hellige Skrift, som funde synes at omfatte en saadan Hyldest af

Christendommen, som ubetinget Understøtelse fra Menneskeets Øje. Vi finde Anspænding af "de Gengoldige", hvem Evangeliet er abenbart, medens det er forblevet skjult for "de Vise og Forstående", finde Abværlser mod "Vilbodenmen", der opblejer, der han er "Daareslab for Gud", mod "Philosophien, der kun er kant Bedrag".*) Men vi behøver blot at agte paa, hvorledes Christen synes til om Dem, der ere blinde paa Ejelen, stive paa Troen, osv., uden dog at se, how, uden dog at høre,**) — hvorledes Jesus og Apostlene opfordret til at ransage Christinerne, at prøve Karen for at erkjende Sandheden, og regne Værdens og Forstående Vind og Ejelens oplyste Øje blandt de øverste Raadgivere,***) for at overtydes om, at det kun er den falske, besværende Sinsværdighed, som hine Abværlser gislerde. Det gives ingen sierre Misfærdighed af Christendommens underste Basen, end at tanke den som en Magt, der skalde blinde Ejelens Øje og laanne Tankens Øje. Christus er Verdens Lyd; men som Solen vilde lyse forgyves uden Legemet Øje, saaledes vilde det andelige Øye være forgyves opeundet, naar det ikke optyges af Ejelens Syn; og det er Villeder, rigt paa Bevijning og Opførting, naar Christendommen filles i Modstæring til Israhælmen, som Manddommens Alder til Barndommen, som Frihed til Kærlighed, som Værdelighed til Stængelslæde. Dertil hedder det: "voigt Dig, at ikke Jesu, som er i Dig, skal vorde Merke".**) Og naar det er Troen, hvormed Mennesket kommer i den helliggjørende og saliggjørende Samfund med Christus — hvort-

*) Luk. 10. 21. 1 Kor. 1. 19 ff. 8. 1. Col. 2. 8 c. j. Et.

**) Matth. 13. 13. Joh. 12. 40. Hebr. 5. 11.

***) Joh. 5. 39. 7. 17. 8. 32. Eph. 1. 17. 19. 1 Thes. 5. 21 c. j. Et.

**) Luk. 11. 36.

ledes kan da dette Samfund bestås uden Mandens selvbestyrte Virksomhed? Eigeent de fuldeste Gedenkter kun give Legemet Maran og Ølyfe, naar Legemets Organer have Kraft til at modtage og bearbeide dem, tilghej sig dem som Bestanddele af Legemet, saaledes er det kun ved Optagelse af de andelige Værdomme, ved deres Indlemmelse i Menneskeets Væsen selv, at det andelige Øje kan fremmes. Kun ved Juds-virken paa Menneskeets Tantning kan han blive udskilt af Vandfærdighedens og Overtrovens Merke, kun ved Juds-virken paa Vilbenen udskilt af det sædige Ende. Men saaledes bliver det saa langt fra, at Gudsommensheden Bagreb skalde være at sege i en imponerende Autoritet, ligeoverset hvilken Mennesket måtte forstunnede og føle sig overvældet, at den meget mere maa sages deri, at Religionen træder i et ret underligt og levede Hochold i Mennesket, at den gaaer over i hans egen Værdigheds Øje, og saaledes virker — ikke udenfor Inden, men indenfra mod — medtændende og bestyrrende paa de andelige Livsstætter.

Men bestager et saadant andeligt Hochold imellem Christendommen og den menneskelige Væn, og kunne vi ikke tenke dette Hochold anderledes, naar Christendommen skal gislae som den fuldstændige Sandheds-Meddelelse til Menneske, saa selger endvidere heraf, at de enkelte christelige Værdomme maae kunne udværdigjære sig for den menneskelige Formist. Formist i sin Umindelighed, vil nu en Slutning som denne synes heel ubejæfelig; hvorem synes Man lettere at kunne ens end derom, at Christendom og Formist i Virkeligheden udgjere en Enhed, at Christendommen selv maa tankes som den højeste Formist? Men i desto vanskeligere Hochold og mindligere Collisioner føres vi ind, naar det gisler Virkeligheden, gisler Mæden, hvorpaa de christelige Værdomme blive at retfærdiggjøre ved menneskelig Tantning.

Det denne Forturst, med hvilken Christendommen skal være Det, hvor findes vel den i sin Mænghed? Hvor findes vi såge den nærmestelige Tankning i dens Guldkommenhed, som det rene Mællestede af den græddomstige Tankning? Vi finde os her henvist til de forskellige Verke-Systemer, de forskellige Philosophier; og nærlig er det ingen ringere Bladé, den nævnte Philosophie anviser sig selv. Med samme Medvendighed som Solen beskriver sin Bue, skal Begrebet her beskrive sin Bane; ligesom de øldre Religioners Mætte har fundet sin Aflutning i Christendommen, skaledes skal hele Rækken af øldre Videnskabs-Systemer være afflyttet i det Hegelstige System, som det rene evige Evangelium, med hvilc Indtrædelse i Verden det Gamle skal være forsynet, og Alt være blevet nyt. Hvor nu en saadan Selvanskeling ikke vækker Misstro, der vil Men have den faste og paalidelige Sandhedsregel til Presterne af Christendommens Indhold. Men vi har her et Phænomen, som er oplevet mange Gange i hhv. Beskedenhed hvoreffle blandt de philosophiske Døgter; der speculative Argumenter fører et alvorligt Sprog til begge Sider; sine Egne anviser det Chronec for at dominere Høkene, men de udenfor Staaende viser ud i det yderste Mørke. Og medens Historien viser, at i den forgangelige Verden Vider er forgangeligt cab Stolesystemer, har dog de fleste haft en Ed, hvor de ere blivne hyldede som usforgangelige.

Hvor der nu gætes ud fra en eller anden saadan Philosophie som den rene Forturst, som Sandheden's Hovedsund og Indbegræb, følgelig også som den jævnerde Maalestof for Christendommens Sandhed: der bliver det ille vanfægtigt at forudse, hvilken Vendring Sagen vil tage, og hvoredes den vil udvælge sig fra Ein til Ein. Saalange nemlig som Christendommen endnu bliver anerhjendi som ukennenbart Løve,

vil Man uden Videre forudsætte, at de christelige Kærdommne, rigtigt forståede og udlagte, måde fuldkommen sammen med det paagjældende System. I det Nære bliver saaledes Christenborgs bevarci, men besværet paa den høje Christenborgs Beklædning; thi det er umuligt, at jo det Christelige vil blive omstøbt i fremmede Stiftelser, til Kunst for den engang forudsatte Mening. Vænge vil imidleret Illusionen her iffe kunne vedligeholdes. Den indre Forskjelligheds bliver efterhaanden for eiemulig, og Arbejdet med at omfatte de christelige Kærdommne og fremkomstle Overensstemmelsen for brydshart og besværligt. Saaledes vil, efter Tingenes naturlige Gang, den gode Forstaesse være brudt, og Christendommen blive nødsaget til at vige Bladet for Philosophien, som Mængdenheden for Solen, Dæmningssædet for den Skare Dag. Hvor langt end i den gamle Kirke de gnosfistiske Partiers phantaserende Kærdommne fjernede sig fra Evangeliet, vilde de dog på ingen Maade intremme, at ille den øgle ej være Christendom just var at sege i disse Speculationer, — hvad fun besvor Palde være skjult for Mængden, fordi den ille var i Besiddelse af den rette Fortolkningsnegle til det aabenbarede Ord, ikke vosede, som de, al sole ill, tage fra og rive sig los fra Bogstavens Form. Dette var det første Trin. Men et andet Parti i Midten af det andet Kærlighedsbrede (Montanifernie i Phrygiaen) gik det næste Strid. Ligesom Mosjolovens Periode — læste de — var Menscheliheds Baubemælk, saaledes er Christendommen dens Utagdomsild; den tredie Periode, den med det Manddomsvaler, var endnu forestaaende, hvor Sandheden, som i Christendommen endnu var tillært, fulde træde frem uden Delle og Villde; med Partiets egen Stifter fulde denne Periode have meget sin Begyndelse. Ganske den samme Scene er det, som — ifsum i skarpare Trak — gjenlægger sig

i vore Dage. Høe Detenier tilbage var endnu den saa-fattie Nationalitets herstade. Man sagde Indbegrebet af et Gærdhed i disse Førnisi-Satninger, som nærmest stammede fra Kanis' Philesephie, men vore tillempede efter den saafattie funde Menneskejord og nærmest beregnede paa realistisk-sædlig Virkemhed; hvad der lade udmenes denne suvære Grandie, blev fortalt som uferståelig, fælt og phantastisk, men det blev tillige præstaet, at den reformaade Christendom indeholdt hverken Mere eller Mindre end netop denne forstandige Quintessencie; og ved forståelige kunstige Operationer viste Man at befæste og tildele den christelige Tro saaledes, at den syntes ikke ikke et passet ind i den forud opstillede Model. Denne Retning er set Edder øjest af den moderne Speculation, som vil have fundet Gærdhedens Guldbundelse i det Hegeliske System. Ogjaa her er nu den samme Kunstpræstation gjentaget. Et System, som hvilket enhver Modstilling imellem det Denkende og det Håndværende, Menneske og Gud gjælder for al Mænigheds Gilde, måtte, saa synes det, selv vedgaaar sin Uforenighed mod Christendommen, der netop gaaer ud fra denne Modstilling. Aligraal er det Utrolige blevet udsett; for en Edd har Man vistelig mentat at finde en fuldkommun Overensstemmelse, og den Ware fulde, saa passet man, være foreholdt denne Stole, at ført til den fulde Horstaadje af de christelige Lærdommene, ved at udlæde deres indre Rødeentighed af sine Hornsprincipper. Men udenfor Stolen tristed snart den Slagte, at det var et fersjængeligt og trofæst Spilsgallerie med Ord og Øbrosler, hvorpaa den hylé Procedure hvælde, og indenfor samme fundt Man det ejerhaanden ubet værdigt for Speculationen, et fulde Uførsom tilhøbe sig sin Kristniis ved en angestlig Maglen og Tingen med Christendommen. Sealedes blev det afslørende Stolt

bestaltet; Man ved sig les fra den Autoritet, hvilc Kunjt Man tidligere havde heftt fast til enhver Præls, og jordvægle nu ikke længere, at der var en uoploselig Modstild imellem den speculative Gærdhed og Christendommen. Løsenet blev nu: Philosophie eller Christendom, og De, der ob den her bestrevne Wei havde arbeidet sig frem til at erhænde Modstillingen, fandt ikke være retskommne om Valget. De fandt ikke have andet Vidnesbyrd behov for Christendommens Usandhed, end denne Uforenighed med den rent Begrebels-Speculation, og de fandt hun handle consequent ved at berolfe dens krylle, ellers overlaade den til de andelige Kryblinger, "de Legende" nemlig, med hvilke "de Vidende" ikke have noget andeligt Beværtungs-punkt. Fra Begrebels rent Himmel ses Diose ned paa den taages- og dumfærdige Menneskehære, som er sine nødvendig til et fulmerligt Livs Opheld.

Istedensfor den forjættede Retfærdiggjørelse af Christendommen som Abenbaringens Guldbundelse, er sealedes et uferbeholdent Uførsom fra den christelige Tro blevet det Samt, hvortil denne Speculation har ført; "en Sæls Fortjøllelse af Herren" — for at bruge et Udtryk af en indst Teolog (Joh. Müller) — "er trædt istedensfor Indsatslyset", en aabenbar Hornøgtale istedensfor en trofæs Misshandling, som under Christi regnskab og Dommerheden Maabe indsmuglede i de christelige Lærdommens Sted Speculationer af allede forståelig Charakter. Og i denne Forværding er der i sig selv intet Vaafslende. Til naar Man fra først af legger en eller anden Videdomsløve til Grund, og forudsætter en fuldkommun Overensstemmelse af Christendommens Ware med dette System som Belægge for den christelige Tro: hvad er dette vel Andet, end ligefrem at erlære den saafattie Abenbaring underordnet den menneskelige Fornisi? Og naar nu tillige den Philosophie,

der sattes paa Dommerfaædet, forholder dette som Indbegrebet af al Sandhed, at den menneskelige Maad er Det med den græddommelige, at Mennesket's Videt om Gud er Guds Videt om sig selv; naar den saaledes betragter Virfeligheden af den Tohed, som bliver forudsat i Christendommen og i al Abenbaring — paa den ene Side en personlig Gud udenfor og over Verden, paa den anden Side en selvstændig, men derhos begrænsset Menschelighed —; da vil Dommen tilført ikke kunne gaae ud paa Verbet end en Verkstælle af Christendommen som Abenbaring fra den nærdelige Maad til den endelige. Men naar Mennesket, efter dette System, har Alt i sig, og gjeninder sig selv i Alt, da kan Christendommen heller ikke gælde for Verdet end et Spil af den menneskelige Karke med sig selv; Jesu turde — som en genkøbt Hochstatter (Gustav Schwab) har bemærket — ikke egentlig havde sagt: Hvo som feer mig, men Hvo som feer sig selv, sej ogaa Faberen; og Christendommen kan, som menneskeligt Taufes Prædigt, ikke undbrage sig den speculative Taufes Værnehylning. Abenbaringen man i denne Henseende dele ved og Ellebue med al anden Virfelighed; thi Vorere for den menneskelige Tanfung skulle tillige være Læve for den hele Virfelighed; Mennesket — saaledes lyder det stolt Dåd — bærer den hele Virfelighed i sig. "Hørledes skalde vel Maaden kunne give Maab paa sin Rei til at demme, hvad den erklærer at være set af den selv? Endog om Det, den har Maab som bevidstus Naturanub, hørledes den har ordnet Øjernernes Løb, indenrat Planternes og Dyrenes organiske Begning, har Maaden ikke saaledes taft Grindringen, at den jo ved Graften og Øjernen formoer altid mere at oplyse den, og at erklærete Karre paa Næje Gremarker; og af Det, den selv, som bevidst Menneskeanub, har frembragt, skalde Noget, efter at være traadt ud af den, have

saaledes fortalt sig, at den ved Øjernane ikke skalde være i Stand til at givemættage Det?"*)

Men naar det paa den ene Side er vist, at Troen paa Christendommen joent Abenbaringens Huldendelse, efter hvilken ingen højere er at vente, man have sin Grund i leende Sandhed om, hørledes al den Sandhedsselde og Sandhedstræft, som det menneskelige Verden kan rumme og hævtil der har Træng, er indslutte i Evangeliet og medvælt sig i rige Stromme til Enhver, som andelig flutter sig til Det: saa er det paa den anden en Selvseige, at Christendommen ikke givt Indsigtsly med at prævise og bedømmes af en Sandhedsretning, som gæuer ud fra modsatte Principer. Skal Christendommen retsordiggjøre sig for den menneskelige Maad som Wældom fra Gud, da man naturligvis en Retning i Tanfningerne være forudsat, ser hvilken der overhovedet kan være Tale om Meddelelse fra Gud til Mennesket, — en religiøs Tanfning, som ikke gør Mennesket til Virfelighedens Middelpunkt, men som indrommer en Virfelighed både udenfor og over Mennesket, af hvilken Mennesket er afhængigt, som ikke anlægger et afsluttet og færdigt Tanfesystem som Maaclesol for det Sande og Virfelige, men, kommande fra Tanfet som fra Willens Begrænsning ihu, søger Sandheden, og erklærer sin Træng til at medtage højere Verkning og Velledning. Det var en Dåd, da en suafaldet Philosophie over Naturen var paa Vejen til at fortænge den oldenstabelige Dagtagtsgle over Naturen; Man mente, at det paa Speculationens Vej maatte lade sig af ren Formulærbegreb udfinde, hvorledes Naturens indre Dekonemie er bestaffen, uden at det gælde være fornødent, ved smaalig og besværlig Objekteren og Experimenteren at undersøge og efterspore,

*) Steaus,クリスチヤンカウニティの論理。I. C. 300 f.

Hvervoldt Virkeligheden joarer til disse Lærlæge-Constructitioner. Men Denkningen er her blevet fort tilbage i det rette Øje, og det erhjendes klarere end nogensinde, at den hele Virkelighed, som den udfolder sig i Naturens Phænomener fra det første til det mindste, maa ransages og hændes i alle Guds-heder, for at kunne erhjendes og forståes i sin Hærdhed, som System af Marsager og Virkninger. Men til den historiske Virkelighed hører også Christendommen, og det er en Mæ-
hendedse af al Virkeligheds naturlige Ret, en Mæhendedse af Lærlæns Forhold til Virkeligheden, naar Man paatager sig at ville fremstædtre de christelige Vor-dommene, at ville, ved at stille sig frem efter visse forud opstillede Grundsat-
ninger, afgøre, Hvad der skal være christligt og hvad ikke-
christligt. Den sande Christendoms-Philosophie bliver heri-
mod ben, der gaaer ud fra Christendommen, saaledes som den
er historisk givet, stemmer den i forstamlig Huldstændighed
og Høiiglighed, og derefter syter den tilbage til den religiose
Bevidsthed, giv den til Gjenstand for Betragtning, Estetiske
og indre Prøvelse. For denne vil den christelige Læres Selv-
retfærdighedssøgelse ikke uoblivie.

En berømt Kirkeslærer fra Middelalderen, Anselmus,
Erkebisop i Canterbury († 1109), har opstillet den Grund-
satning: "Jeg forstaaer ikke for at troe, men jeg troet for at
forståe", og vor Tids sterke Theolog, Schleiermacher,
har jæltet denne Sætning foran sin Udsilling af den christ-
lige Troedlære. En anden, ikke mindre nærenfundig theologisk
Lærer, Abellard († 1142), har derimod sagt: "at Gudet
bør troes, forend det er forstået". Begge Sætninger slutter
sig sammen i en, og saaledes forenede ville de betegne den
menneskelige Erfjendelses Natur. Troen næmlig er det første;
 thi ved at Læren og Erfjenden er meget oprindelig Givet forudsat,

en virkelig tilværende Gjenstand for den sandende og tankende Virk-
somhed, der maa tages og fastholder umiddelbart saaledes som
den er givet. Men forbi Grunden til dette Hørste og Oprin-
delige ligger ud over vor Erfjendelses Grænde, maa det
Givne selv ligefaldt faaerne forståes; Lærlæn maa være i
Stand til at undersøge det, tydeliggøre sig dets Natur fra
forstellige Sider og dets Forhold til den menneskelige Mandes
Væsen, og forsi ved denne Bearbejdelse af det Givne vinder
hjem, halv uviskellige, troende Untagelse Klarched og Vis. I
det samme dobbete Forhold træder Christendommen til den
menneskelige Land. Hørsavridt som Christendommen i sin
Hærdhed selv er Udvirkt af den religiøse Bevidsthed, af Det,
der ligger dybest og roer sig stærkest i Menneskets Indre,
bliver en troende tilslutten til Christendommen det Hørste,
den umiddelbare Virkning af det Christeligt Sammenhæften
til Gud med det Hunde i Mennesket selv. Uden en saadan
troende Stemning, en forelsklig Tro bliver Christendommen —
men al qædelig Dammelse i anden Reinlig — uforstået i sit
eigenlige Væsen, fordi Lærlæn ikke har taget Faste i Middel-
punktet, hvorfra det Gufelle maa betragtes, for at ses i den
rente Elsfæsse og det rette lys. Men etter er det forsi ved
den prægende Betragtning, den bevidste Tillegnelse, at det
Troede aabner sig mere og mere for det nærdelige Blif, oab-
ner et stedse dybere og rigere Indhold, jo sundere og skarpe-
Blifset er, og saaledes er det Erfjendelsen, som, medens den
fremgaaer af Troen og dens Hornstetting, nejep etter bliver
Troens Melserdagsjærlise:

V.

Christendommen som den absolute Religion.

Vi have i det foregående set, at Christendommen anmøder sig selv som Abenbaringens Guldbelte — ikke blot i sammenlignende Betragtning, forståsvidt som den har sluttet sig til Abenbaringers Række som det sidste og mæste Led, men også i og for sig, faaledes at med dette Led Rullen er afsluttet, Guds er naært, det Gudsomme givet, Guds Væsen oabenbaret i sit janke, levende, frastige Udtros, faaledes som det kan flettes og tillegnes af Mennesker. Det er Dette, der betegnes, ved at nævne Christendommen som den absolute, i lig fuldendte Religion. Spøges det nu om Grund og Betragtelse til faaledes at have Christendommen ud over det Gudsomme og Hergengeligt Krebs, da have vi endvidere set, at en religiøs Grundstyrning, en Samstemmen med den Christelige Grundansættelse om Guds Væsen og Forhold til Verden nødvendig maa forudsættes fra Menneskets Side, men at, hvor denne Betingelse er givet, Bevillelsen maa løbe til Overbevisningens Højhed.

Det er drøjt Sært, vi her skulle forstørge. Og, for at vor Gang ikke skal ske med vaskende og fanclende Glæde — hvori have vi overhovedet at sege Religions Guldkommunehed? Hvad er det, der maa forstås af Christendommen, for at vi skulle kunne betrage den som den endelige Afslutning af Guds Abenbaring til Menneske? Dette, saare vi, maa forstås: at den Gorenlig, som er al Religions Opgave, som er Mennes-

Guldsels ånde Gormal: Foreningen imellem Gud og Men-nesket, her er beviset på saadan Maade, at den religiøse Trang ikke minder noget Høiere, hvortil den flidte vendte sig hen som noget endnu Tilbagestaaende, der fuldevente sin Guldsomme. Men denne Forening er en dobbelt, efterom den gaar ud fra Gud eller Mennesket: Gud formet sig med Mennesket, ved at oabenbare sig i sit Værens Hylde og Heds-hed for den menneskelige Aand, og Mennesket forenes med Gud, ved at føge tilbage til Gud som Den, af hvem, ved hvem og til hvem Hellig er, ved at give sig ind under den gudsomme Maade, lade sin Willie gaae op i den gudsomme Willie. Det er altsaa Guldstændigheden og Aanenheden af Guds Abenbarelse for Mennesket, Guldstændigheden og Aanenheden af Menneskets Forening med Gud og Helliggjelrelse i Gud, hvorefter al Religiøs Guldkommunehed bliver at bedømme. Hvor Gud træder frem, bestyrlig alene fra en enkelt Side af sit Væsen, som den Magiske og Uteplivende eller som den Hellige og Kærlige, eller hvor Mennesket henvises til egne Øjerninger og Gedæsser, for efterhaanden at erhverve sig Guds Raade, og opnaae Lighed med Gud: der er Religiønen endnu behestet med Ufisdommenhed. Idemlet er endnu ikke givet, hvori Tanken kan finde sin Helle, Sjælen sin Fred, og Livet sin Reehed. Saæt da er Guds Abenbarelse for Mennesket fuldstændig, naar den er en Abenbarelse i Mennesket, naar den fuldkomne Willede af Guds Væsen træder synligt frem i det fuldkomne Menneske. Men Menneskets andenlige Væsen er Enghed af Tankning og seli, sig selv bestemmede Willie; Tankningens og Frihedens Guldbelte er derfor Menneskematurens Guldbelte, og faaledes maa Guds Abenbarelse præsies som Sandheden og som Helligheden i en urenhellig Personlighed, for at den skal have naært Gulden-

delsen. Og Mennesket er først da i Sandhed forsonet med Gud, saa at Ejendoms Præmialighed ikke stræmmes tilbage ved Tanken om Gud, naar det ikke er Mennesket, der selv ved sin Øjerning skal erhevree Maaden, men naar Guds Hellighed og Kærlighed tillige aabenbarer sig som Helligheden, der er naadig og barnhjertig. Menneskets Fortning med Gud i Hellighed er først da sand og virkelig, naar Livet ikke bliver oplost i Efterlevszen af en Mangfoldighed af Bud og Forstrifter, men naar det udviller sig som Genhed af det indre Trods- og Skjærtighedsliv. Men disse Punkter kunne her kun foretænkes paa peges og angedes. Hvervæld de gledede om Christendommen, kan først vise sig efter en Udvilning af Lærens hele Indhold og det er dersor til denne der man henvises, for at Christendommen skal kunne retfærdiggøre sig som den fuldkomne Religion.

Men der er næste almindelige Synspunkter, der faste blyser over Aabenbaringens Form og Charakter og Indvirkningen paa det menneskelige Liv overhovedet. Disse vilde påsænde her kunne betragtes for sig.

Legemverdenen er Maadens Djævel, og saaledes har Maaden mange forfællelige Organer og mange forfællelige Veje i den legemlige Verden, der føre den andelige Sandhed til og ud blandt Menneskene; men Belene føre ikke alle lige nar, heller ikke lige knægt frem, og Måderne ere højst ulige i Begevemhed, ejer som deres Natur staar den andelige Verden mere eller mindre nar. Her Oldtidens Religioner er det eindommeligt, at de høede til billedlige Legn for at fremstille de himmelstue King, Gudernes Basen og deres Forhold til Menneskene. Den religiøse Undervisning var her endnu overleadt til legemlige Afbildunger eller Gestmouler, som paa sindbilledlig Maade

skulde fændseliggøre de guddommelige Mysterier; Det blev kun taget til hjælp som Legesager og Djæver af Billdebu, for i fortællende Form at udbyde de billdede Fremstillinger af Gudegæsterne i deres Oprindelighed, deres Liv og Bedrifter, eller for at understøtte Ceremonien, som hellige Formular ved Paschalstolen af de himmelstue Magter eller ved Døffets Indvieelse; til en egentlig Lære om de heile Sandheder og deres Frugt for Livet hørte man ikke. Underlydtes i den jødiske Religion. Her er en hellig Lov, gloet i Jehovahs Naen, som Udtryk af hans Willie, ledsgivet af Koraniske og Trajet. Men paa den ene Side overstredes denne Lov langt den religiøse Grundlæggelse, ligesind i de jødiskke Forhæld af det borgerlige og det kongelige Liv, anledner hvir ydre Stil og Form, Klædesdragt og Levemaade i den Heiliges Naen; — og naar derimod hensettes til Religiørens egenlige og virkelige Lære, da er denne Form af Ordet, som Lov, endnu kun fattig og ringe. Thi det bydende Ord er indstrænget til det Enstede, der fundbedes og forbrydes, og angaaer derfor alene Handlingen, det yderste Endepunkt af Maadens Virksamhed. Ni foretrække denne Handlen i dens enkleste Delt, at føde Loven, hvor den var dunkel og udestemt, at udhylde den, hvor en eller anden Maordering fattedes, var de jødiske Priesters egenlige Kald, medens Ordets Brug til Belæring, Beundring og Trost var overleadt til Folkekære og Profeter, som fremstode efter det frie indre Kald. Herst i Christendommen er Ordet kommet til sin hele og fulde Ret — ikke blot som Lov, men som Lære til Kunstdab og Overbevisning. I Christus selv staar Ordet i sin hele stærke og velsvadige Magt ved Siden af den ydre Ringhed i Livets Billde, medens den magiske Øjerning fun nu eg da et traadte bestyrkende og beseglende til; og saaledes var det ogsaa den apostoliske Profeten, Ordet

om den Korsættede og Dystaudne, som grundlagde Kirken, og førte Tøngheder til den christne Døb^{*)}). Det gælder dertil som det allmeste Tegn på Forvilkelse fra den christelige Mand, naar hvore Stil og Ceremonie faaer Magt til at overvælde og forbunse Ordet, og just derved har Reformationen godtgjort sig som skiftens Gjenfædre, at Ordet under alle former, i Tale og Skrift, i Kirke og Skole er igjen blevet indsat paa den Plads, hvorfra del i de mere Aarhundreder var blevet trængt ud. Og hvad ligger ikke Alt i denne Begegnelse af Christendommen som Ordets Religion! Thi Ordet er den legemliggjorte Tanke; Hvor stark end den Magt er, hvormed Kunstens Genius kan give Ideerne Stiftelse i klare Omrids og levende Gyldt, eller den Magt, der er givet Toncharaktererne over det menneskelige Indre, saa er det dog Ordet, der er Mandens og Mandelærets fuldeste Mabenbader; det er kun Ordet, der kan udfolde Billdet af den hele indre, gradvist fremstændende, til alle Sider sig udslydende Viessomhed, af de fine Tankestræde, de lette Swingninger i den becaglige Hølelse, de drukne Anseer, der hvile i det stilleste Løb. Baggrund; og ligesom Tanlen, for at meddeles ved Ordet, måtte allerede være uddannet til klar og bestant Stiftelse, saaledes er det alts ved den gjensidige Meddelelse af Ordet, at der først bringes den fulde Klæthed i Erfjendelsen, som formøger at lægge en Grundvold for det religiøse og sædelige Liv. Og ogsaa herre er Ordets veljegnede Kraji, at denne Grundvold kan ved Ordet danne sig allevegne; thi Ordet kan til samme Tid ved glemmemstaelig Klæthed og malende Varme blive forstørreligt for den Ensoligste, som det ved sin Dybde og til Indholds Rigdom kan give den Højste Nøring. Saaledes er det samme christelige Guds-Ord Aarhundreder igjenomt bles-

^{*)} Bla. 2, 41, 3, 4, 4, 31, 33, 6, 7.

ret Opbyggelsens og Christens Kilde i Menighedernes simpelste og læreste Kredse, og Gjenstand for de dybstdigste Tænkers Gransten, Grundlag for en christelig Philosophie, Vidensdokument for en heel videnskabelig Literatur. Saal Mæget ligger deri, at Christendommen fortrinsvis er Ordets Religion.

Men naar saaledes Ordet er den umiddelbare Mabenbarelse af Tankekvælt, saa er der en anden Form, vi sage hen til, naar vi ville have Bisped om Tankeens Magt over Menneskets Willie: dens Frugt i det sædelige Liv. Det er en naturlig Sandhederegel, som bringer os til at vente og forlange hos det guddommelige Ordets Forkynder at finde Kværet, hvad dels Hovedretning og Grundcharakter angaaer, i Samtlæng med Læren, hvilc Forkynder han er. Thi er Ordet, der gaar over hans Læber, ille gaar et af hans eget Sudte, ell bet mangl Selboverbevisningens Kraft og Varme; og dersom hans egen Willie viser sig uberoet af Ordet, han forkynner, da ligger heri et aabenbart Vidnesbyrd imod dette Ordets Magt over Sjelen. Sisternes Personlighed er dertil stedse blevet betragtet som Gud med Læren selv, som Mabenbarelse af den samme aandelige Sandhed under anden og forstændig Form. Saaledes faaer Mojes som historisk Personifikation af den fællesame hensynsles strenge Retfærdigheds-Idæ, der er Grundstenen i hans Lov; den aandelige Ligevægt, den harmoniske Samstemmen af alle Sjelens Anlæg, som i Sokrates's Sædelære er Æthydens Indbegreb og Følge, træder hulig og handlende frem i hans Person; og den samme Ulandning af religiøst Svoertvært med glebende Sandelighed, der betegner Mahomeis Lære, er ogsaa Grundtonen i hans Lv. En Mabenbaring vilde dertil ikke være den fuldstændige, den absolut sande, naar ikke den religiøse Idæ

fremtrædte i Stifterens Personlighed som det sædelige Ideal, naar den ikke her var givet til Beslutlse i sin Skjønhed, som den i Kæren er givet i sin Sandhed. Dette Ideal, hvori det Decovise og Styllevise græter op i det Utlomfattende, Maade-hed, Retsfærdighed og alle enstede Dyder i den plætfrie Hellighed, er først givet i Jesus som Gud med Faderen, som Gudmenneset, den synlige Tørring af det Gudsdommelige og det Menneskelige; — og saaledes er Christendommen ikke blot Livets, men ogsaa Livets Religion, er, som Luther siger, "ikke Kære, men Liv, ikke Død, men Væsenet selv, ikke Tegn, men Hjorden selv". Denne højeste Fremtræden af det sædelige Ideal (hvoretværket bliver at handle udenfor, i det levende Udsnit), denne Fremtræden af Sandheden og Hellighedens rene Lys i en formansel og forbavret Verden — er det højeste og største Under, mod hvilket de enstede Gjerninger, der staae som Ultimater af hennethedsfulde, uforklartigt virkende Kræfter, tage sig, ligesom Sjænelysene blegne hen for Solens Lys. Men det sædelig Gode kan vise sig for os i lidende Stiftelse, afmågtigt, ude af Stand til at gjøre sig gældende i Livet. Heller ikke saaledes vilde endnu det Højeste være naært; et Endeligt som Sokrates's, en tragisk Undersigten af den høiere Retsfærdighed og Sandhed, hvor saarende er det ikke for den religiøse Betragtning, der søger en tilfredsstillende Opløsning af Livets Gæder, mens det er oplostende for den sædelige Gudløse, som holder sig til Døpoffensens eget Vand! Hulvendt er Blæbnerharten først der, hvor det Gode træder frem som seirende Magt, som Villedes af den høiere Medvendighed, der fører Udvillingen af det hele Verdenslob til dets Undemdal, hvor de modstræbende Kræfter maae hjæle til at forhøje Sandhedens Magt. Ogsaa her er det først Christi

Liv — Sejren efter Kampen, Døphøjelsen efter Bernebergen — som giver den sande Hjelpestjørrelse.

Men den sejrlige, triumpherende Magt kan ikke komme indstrækket til Religionsstifterens Person og personlige Liv. Religionsstifteren nedlægger sit gændelige Væsen i Religionen, han forkynder; i den og gennem den er han tilstede, levende og vielsom, i sine Besjælernes Indre, i deres Samfunds Mide, meddeler af sin Mand til Alle, og fuldfører sin Gjerning i Eddernes Lev. Og saaledes staaer Christendommen, som Livets Religion, også i Historien som Kraftens Religion. Thi Liv føder Liv; hvor Sandheden, Helligheden er gabenbarer i et personligt Liv, maa der også være Kraft til at meddele Livet udenfor Sandheden og Hellighedens Præg. "Christus tier vel mi", har en gammel Kirkeserer (Dels genet) sagt, "og farer ikke med egen Stemme; men sit Forfar har han i sine øjne Besjælernes Liv; — hvorledes fulde et Mennesköd Natur, som ikke har noget Fortrulinligere end sig selv, kunne embanne den hele Mængdes Gemyter? men efterdi Christus var paa en gang Guds Kraft og Faderens Værdom, har han udjort alt Delle, og udsever det endnu bestandigt." *)

Det er egen indre Erfaring, til hvilken vi her finde os henvist. Hvor denne Erfaring tier, hvor Mennesket, ved at ransage sit indre Liv, intet finder at vide for sig selv om Christendommens Kraft til at faare og loye, bringe Uro i Ejelen og altid stille dens Uro, ydmige og gjenopprelse, kæltre og besvugle, der vil det synes sommaasende Tale, naar Jesus selv (Joh. 7.17.) anviser denne Seloprevilsens og Sjæles-Erfaringens Vel, for at vinde Overbevisning om, at hans Kære er fra Gud. Men

*) med Celsius, I. 2. II. 79.

Hvo som Æraer ubenfor ethvert andeligt Samfund med Evangeliet, har heller ikke Begreb eller Denom om dette sande Væsen. Hvor derimod et christeligt Liv kun har taget sin Begyndelse — med sin Smerte og sin Glæde, sin Mole og sin Løn, sin Stolt og sin Seier —, der bliver det altså mere og altså klarere forstået, hvad der ligger i det Ord, at "Manden selv vindner med vor Mand".^{*)} De Gamle kastede denne indre, andelige Verisjonsrelle for Christendommens Guddommelighed "den Hellige Mandes Vidnesbyrd", for at betegne en Overbevisning, som ikke holdes udenfra henvende Grunde, historiske Undersøgelser eller Historietters Begejst, men som oprinder af sig selv i ethvert Menneskes Sjæl, der ligesom berettes af Guds Sandhed-Mand, og som udviller sig altså fuldere og stærkere, jo nære denne Mand saaer Bolig i Mennesket.

Men Vidnesberedene om Christendommens gjenfødende og helliggjortende Kraft kunne ikke være indstransede til det enkle Menneskes-Jæder. Kirken er, efter Christiens Ord, Christi Regeme, og det bliver snaledes i den, i Christenhedenes Hedsched, at det jældt tilsvarende Uttryk er at sege af Christi personlige Væsen. Et Christendommen virkelig — ikke dette eller blant Folks, men Verdens Religion, da maa den ogsaa historisk have gædtgjort sin Kraft til at overskrive ethvert Grundfestel, at samle Folketslag, vidi fjernede fra hverandre i Stum, i nationel Charakter og i nazbelig Kultur, i en religiøs Enhed; og er Christi Mand virkelig Sandheden, Fröheden og Hellighedens Mand, da maa ogsaa Kirkens Liv være Billedet frem for os af Sandhedens Erkendelse til sædlig Forlænging og Helliggjortelse.

Hvorvidt giver nu histocien, naar vi ses tilbage til Kirkens forste Lever, en Gladstædtse af denne Forventning?

^{*)} Rev. 8, 16.

Den viser os, hvor hurtigt Evangeliets Udbrevelse til alle Sider blev Førsteling af Frelsernes Nignelse om det ringe Genopstørt, der fulde rote op til det magligsteggende Træ, hvorefter Hedenliger og Jæver samledes i den ene Bekendelse, Alsguderne fortvagtes, Templer og Synagoger forvandledes til christne Helligdomme, og det foragtede og forhaende Nærværelse blev, inden tre Højrhundredears Tid, sejrigt og herskende i det romerske Rige. Og om Evangeliets Magt over det indre Menneske er ikke alene det ene store og mægtige Vidnesbyrd givet i Pauli Historie; men Apoštlenes tilhøje varer fældte og opværedes midt i de Hordomme og urene Vorstillinger, som forbarvede Livet i deis' Rød, og ud af den store andelige Stolt og Glæde, som de maatte have at gennemgaar, fremgik de som Kroens stærke Hæle, indviede til et selvopfrende Liv for Evangeliet. Og i de døjelige Mænigheder er det ikke blot de glimrende Eremonter, der her komme i Betragtning, af Glanhastighed i Evangelier, af Hvismodig Voragt for Død og Vinster under Evangeliets Vorfelgelse, men det hele Antal af stille, fordringsløse Døder, der fremblemstrede som løsende Punkter midt i den almindelige Forbarvelse. "Giv mig — siger en af den gamle Kirkels Lætere (Pacientius, † 325) *) — en Mand, som er vedagtig, bagtalerig, tollig; jeg skal ved Guds Ord suare give ham frem som et Lam. Giv mig en Mand, besjælig, gjerrig og farrig; jeg skal give ham tilbage, genvild og rede til at bortgive sine Penge med fulde Hænder. Giv mig en Mand, som frøgter Død og Smerte; suare skal han foregå Skors og Baal. Saa stor er den guddommelige Blisdoms Magt, at den, indgået i Menneskes Bryst, uddriuet Daarstabben, som er Moder til alle Fejl, og det uden Betræffing og uden Begær eller lærdé Grundlægger."

^{*)} inst. dir. (guddommelig Universitæring) 3, 26.

Men det kan ikke nægtes, at Kirkens Historie også frembyder Scener af ganske anden Art. Allerede naar vi følge de Spor, ad hvilke Evangeliet er draget sin Vej mod de forskellige Himmelsgnste og har fået Rod under de forskellige Zoner, standse vi ved Grænser, som Christendommen ikke endnu har formaaet at overstride; — efter alten Aarhundredears Forløb er det dog kun de to niende Døle af Jordens Beboere, der besejrende Christus, medens Mahomet's Lære har vundet ikke Mindre end en ellest Deel af dens Befolkning.^{*)} Og naar vi glade os ved Christendommens færdelige Virkninger, kunne vi paa den anden Side ikke oversee, til hvormange bittere Stridigheder, habsustne Forfolgerer, blodige Krige Søden er blevet udstrædt tilligemed Evangeliets Ord, og hvormange Foglige Udarhlinger af Fremheds-Præst der ved Christendommen have facet ny Kærlig: intolerant Døren for Bogskov og andre Øst, overtroisk Selvpræsterie, ufrugbar Gvoægen i dunkle Tølester. Vi kunne ikke oversee, at Middelalderens Kirke og Geistlighed giver et Bistede af aandeligt Mørke, færdig Fordervælt og Mandæs-Udtrykksløse, paa hvilket de fleste af de Trof kunnen oversores, med hvilke Pausins har bestrengt Hedenstaben og Jædedommen i den ørste Udarheling. Og i den ved Reformationen gjenstøtte Klæde kunne vi heller ikke oversee paa den ene Side, hvorledes den færdelige Understuele blev afsløst af en sanderrevet Tilstand ved Secher og Partier, som bestredt, forflekkede, fordeunte høverandre indbyrdes, paa den anden Side, hvorledes den frie Læren her har haft til et Frihedsstærke, der ikke er standset, foend det ex-

^{*)} Af de 1135 Millions, til hvilke Jordens Befolkning opstages, regnes 260 Millions Christne, 760 Hønninger (blæst hølle 200 Millions Buddhasister og 60 Millions Brahmanister), 110 Millions Mahomedanere, 5 Millions Jøder.

Kommet til aabenbar Formøgelse af ethvert Samfund med Christus.

Saa store Skæggepartier frembyder nu virkelig Kirkens Historie; og tilviæs man det herrester indrummes, at der gøres en overspændt Forestilling om Christendommens Gudsdomsmagt, som paa uigjærdeligt Manne modiges ved Kirkens Historie. Men heri vilde først da ligge en Indvending imod Kroen paa Christendommen som aandelig Magt, naar vi lunde glemme, at Christendommen er indtraadt i Verdenshistorien som virkende paa menneskelig Vis, følgelig ikke kan være undtagen fra de almindelige Vilkaar, under hvilke de aandelige Kræfter virke. Christendommen har sine aandelige Modstandere, ligesom Christus selv havde dem, talrige, berige og stærke, og det ligger i Tingenes Natur, at det Uchristelige af enhver Art netop ved Christendommen styrer sig opfordret til at opbyde Kræfterne, ligesom det stede ved Christus selv. Det kan selv ikke undre os, om denne Modstand kan til en Eld synes overmaglig, ligesom det etter syntes at være tilfældet ved Herrens Ølv; ja, om Dørlinger af det christelige Liv mangengang lunde synes at forene sig og giøre fælles Sag med det Uchristelige. Et Christendommen måtte ikke virke saa dybt indtrængende, saa stærkt bewegende paa den menneskelige Aand og det menneskelige Gemist, dersom ikke Svindlunger blev fremkaldte, Overstændinger og Forvildester, som ikke selhent have berort Overlighedernes Grænde, dersom ikke de religiøse Kræfter ofte traadte op i hæstig Modsatning til hverandre. Men over denne menneskelige Side, som Kirken har tilfældes med sin Herre og Meister, og fra hvilken den synes ringe og afmægtig, kunne vi kom, ved overstørst Betragtning, oversee den gisdommelige Side, der viser den som maglig og stærk. Et hvorfra et Kraften udgaet til at forene de indbyrdes modstænde

Krofster, til at bringe den auandelige Eigeoeght paa my tilfælle, til at reise Christenheden af dens Hornedrelses-Stand, udenfra Kirken selv? idet Christi Land har ikke ladel sig uden Vidnesbyrd; men har dømmet sig sine Organer med Dyrkels og Mod til at udsætte dens Sag, og at udrense den fordyrvede Masse. Og ikke Dette alene; men Historien vldner, at der kan ikke nærmest nogen Gibr, nogen Retning af det aandalige Liv, hvorf jo et myt Elverrelsels-Erin er indtrædt med Christendommen. Det er ikke blot den religiøse Tro og Gudsdyrkelse, som ved den er blevet glemstillet til et holere Liv; men det har ligesaavel sin Sandhed, naar der nærmest christelig Stat og Evnglosning, christelig Bidensfab og Kunst, christeligt Huns- og Familieliv. Eghesom den jodiske Religion har sit alvorlig strenge, den mahomedanske sit højtjordelige Præg, hvilket er beregnet paa Hjerternes Haardhed, paa at bryde Willens Selvrettedighed, og hvile den under en højere Lov, denne beregnet paa at frembringe en hvilende Resignation og en stærkerist Heroisme ved Troen paa den forudbestemte, usvindelige Skæbne og en Udmalen af de sandelige Ryddelser i Paradies, som skal holde Stadeslos for enhver Opoffrelse paa Jorden, — saaledes er Christendommens Symbolum: Tro og Kærlighed. Og hermed er som Christeligt betegnet, Hvad der vender sig ligeligt til Menneskests hele aandalige Verden: det Gænde og Klare, det Røne og Sterke, Det, som frigør og adler Tankegang og Billie.

Hør den rette, overfløende Betragning vil saaledes Christi Kirkes Historie vise sig som Menneskestagens Krigsrørelses og Færedlings-Historie; og heri ligger Fortrystningen til den Magt, hvormed det store Forsonings- og Færedlings-Værk vil virke fort til sin Fuldbindelse. Det er en Bevillshælse, som i Tidernes Gang fører altid sterre Vægt, efter som enher Slægt fører nye Dokumenter at seie til de andre. "Derved-

nerne paa Christi Tid", siger den dybtindige Eseling, "harde kun Grundvolken for sig, paa hvilken de, i Overbevisning om dens Sælighed, vovede at opføre en stor Bygning; vi dermed have denne store Bygning selv for os; at Grundvolken er god, ved jeg nu, da Huset har staet saa længe, med fastere Overbevisning, end De funde vide det, der saae Grundstenen legges!" *) Der er imidlertid et dunkelt Punkt i Christendommens Historie — allerede antydet i det Foregående (S. 61) — som synes at indeholde en stark Abwendung imod Christendommens Bestemmelse som Verdensreligion. Vi kunne begribe, at en Religion ikke kan ligesom med et Slag sløvlade sig Seier, ikke heller til alle Elver øltre sin Virksomhed med lige Skræle; men naar den fortrænges fra sine Quæmerker ved en anden, senere opstået Religion, synes ikke Dette uimodsigeligt at lyde hen paa en overlegen Kraft, et Huldkommere, for hvilket det Christi er bestemt til at virke Bladet? Dersor synes det en Gaade, hvorelles Islamis sejerrige Fremtrængning, Christendommens fuldstændige Udrydelse i såmange Egne, uden at det senere har funnet lykke den at vinde sine gamle Grændjer tilbage, skal være at forene med Troen paa Christendommen som den Religion, der afslutter Maffen, uden selv at skulle vente sin Afledning. Men det Gaadsulde i denne Tingmed Værding vil tage sig ved nærmere Betragtning af den mahomedanske Lære, naar vi betenke, at den i den Besænklelige kun er sammentrykket af sine Forgangere, af Isabernes og de Christnes hellige Bøger, og at det Røde og Glædommelige indstørker sig til en broget Uosynfulug, en phantastisk Billedpragt, en omhyggelig Tilpræsentning efter østerlandst Tankegang og Smag. Hvad der

*) Schriften V. S. 164.

faaledes nu også kan siges her at være bestift, er netop den religiøse Productivitets Øpfer i den efterchristelige Tid, den religiøse Sandheds Udbredelse i den christelige Lære. Hædermåstens rivende Fremstridt, som skyldes den Klogslab, hvori med Sisjleren har vist at føre sig Folkeskærteren til Ryte, udelukker derfor også en videt Udbredelse til saadanne Folkeslag, som i aandelig Henseende ere andresledes organiserede. Og lyd den tilsynelænende Seier over Christendommen angaaer, da iher den sin Betydning, naar det betenkels, at Mahomet fremstod paa en Tid, da Kirken og dens Lære var i det dybste Gørsel, da Lærlere og Menigheder var adspilitede ved en lang Række af Stridigheder i stadtige Medspartier, og Paakalbelsen af Maria og den hele Høvelfare af Helgener synes at have gjort det christne Folk fra Verdensomre af den ene jæde Gud og Den, han udsendte, til Dyrkere af falske Afguder. I alt Håb vilde vi her — ligesom senere, i de Lande, hvor Reformationen (f. Ex. i Böhmen) er blevet aldeles tilbagegrængt af en leas Katholicisme — have en alvorlig Mindelse om, hvordiel et ydre Bekjendelse har at betyde i det Aandelige, naar den indre Tillegnelse og Ennen dertil hørtes. Hvad derfor ved et Græsland om det, vi her have for Gud, kan siges at være godtgjort, er Dette: at Overgangen, som i sin Tid er stuet til Christendommen, er foregaact for tidligt, har været for lidet forberedt, for svagt begrundet. Men hvor faaledes den aandelige Sandhed fun tilsynelænende har fået Nod, kan den også fun siges at være tilsynelænende udryddet. Tilbagegangen bliver her at betræfte, ligesom de øldre Religionsperioder for Christus, som Indhøjen af det forhen Forsomte, som fortsat Forberedelse til et fremtidigt Tidspunkt, da de for en Tid frastille Døle — i Sandhed, og

dersor med Varighed — ville paa ny funne indkommens i den christne Verden.

Allsa — dette er den christelige, paa Indtrængen i dens Verdens Indre som paa Betragtning af dens ydre Historie stoltede, Tro: at Christendommen ikke er et forbigående Øphejnomne i den religiøse Verden, ikke et Overgangs-Trit, et Øjennemgangspunkt, men at den er den absolute, i sin Fuldkommensheds affluttende, Religion, som indeholder Det, der vil yde alle Tider og alle Slagter fuld aandelig Tilfredsstillelse. Men folger da ikke heraf, at Christendommen maas tankes som aldeles usoranderlig ikke blot i sin Grundvæsen, i de Lærommende, der udgjør dens eindommeelige Indhold, men ogsaa i sin Form, i den hele Fremstilling, hvori Verdommene ere givne, at enhver Tank om og Beskræbelse efter en Huldkommengelserje af den christlige Lære (dens Perfectibilitet) maas afgives som en skjult Hernaglelse af dens Gudommelighed? Det kan ikke undre os at here dette paastaaet af fromme Christne, som en del maalet være en Usynlig Hellig af sind christelig Tro, naar vi betraffe, hvilken Række af de vilkaarligste Omstændigheder den christlige Lære har maatte lade sig behage, Alt under Navn af Modighed for at føre den en større Fuldkommensheds inmode. Men desvært — hvoredes skalbe det aandelig Huldkommune kunne tankes i den menneskelige Verden som fuldstændende Usoranderlighed, som Det, der udelukker enhver Landens Indvirklen fra menneskelig Side? Og naar vi here i det Foregaende overthæld os om, at det nødvendigvis maatte for en Del være afhengigt af ydre Verholt, baade Head og Hvorledes der kunde læres af Jesu og Apostlene; naar vi here Jesu Ord om det Neget, han havde at sige Disciplerne, men som de ikke var i Stand til at bære, og hvoredes han fortroster dem til en kommende Tid, da Landen skalbe

fore dem til al Sandhed^{*)}; naar vi see Apostlene trænede læmpe sig fremad til rencere Indholdt, og ompræggetigen tillempe deres Undervisning efter de Svageres Gattere, for i blant de Mange at vinde Nogle^{**)}; da paanøder den Gesindelse sig os, at der er en Fremstædt af den christelige Vare til Huldkommunehed, som begyndt fra Apostlenes Tid, fortjantes indtil nu og skal fuldt kommes i Tidernes Tid mere og mere, — en altid klarere Udfüllen af de christelige Ideer fra den ofte sandstige Horn, i hvilken de maaatte have sig, et altid renere og bestemmere Udtryk af det oversandselige Indholdt, en altid fastere Sammenhæften af Verdens forskellige Dialekt, som først, bragte i seaden Enhed, tilsluede belyse og understøtte hverandres indbydes. Bistøt kan nu dette Måbde komme med ad menighedslig. Vel, ved Menneskers Venne; men berører stukk vi ikke mere, at Arbejdet er overladt til Menneskene; ogsaa her er det Christi Hand, der har Magten til at lede og styre. Saaledes elver da Dette den væsentlige Hændelse: at det Største overlever sig selv, det Største forvinger sig selv, at, medens Hjælp maa hjælpe tilsvarende, bodes og udfyldes udenfra, indtil dens Tid er omme, har dette Kraft til, indenfra at vore ud, udviste og udfolde sig. Og heri afsaa harer vi at helle Christendommens Huldkommunehed: at, medens den har Kraft til at udfylle fra sig de frammedartede Efter af antik eller modern Menneskelærdom, som paatrangende Hender ville paanøde den, er dens indee organiske Dannedeskraft ifle ringere til felo at fuldkommengøre sin Horn, at færre sine Ideer fram i altid renere, edtere, frugtbædere Udtryk, som Idens uferantværtige Enhed i Formend verlende Mangfældighed.

^{*)} Beh. 14, 26, 16, 18, 18. ^{**) I Cor. 9, 19-22.}

VI. Den hellige Skrift.

Efter fødeværlig Spredning betegner den hellige Skrift "den gamle hellige Skrift" d. e. det Gamle og det Nye Testamente, de prophetiske og de apostoliske Skrifter sammensatte i Det. Men allerede ved den blot historiske Betragning oploser denne Enhed sig for os i to store Hovedheder. Hovedbegrene i det Gamle Testamente nemlig, hols Ufattelseshold lader os bestemme — Davids, Salomes og Prephelernes Skrifter — bare, ogsaa efter Maccenes Minde, med Det Høje af de gamle. Ælle mindre end 600 til 1000 Åar ligge mellem deres Tid og den apostoliske, og det er et indholdsrigt Tidssrum, der saaledes afslører det Gamle og det Nye Testamente; indenfor dette Hændelse liggende de store Punkter af den jodiske Nations Tid: hinrides og denneside det Waarige Hængerslab i Babylon. Medens saaledes de digteriske og prophetiske Skrifter i det Gamle Testamente, navelig de ældre blandt dem, bringe Hovedpunktet af Nationens politiske Mælestue og nærdelige Udvilting (Den danieliske og salomoniske Tidssalder) og et Mindesmærke om det religiøse Livs Eindommelighed hos dei moralyardige Høf, sare derimod de apostoliske Skrifter her til det samme Høfs offentlige Alberdems-Tid, og bare Uldenesbyrd om den nærdelige Schververhæftelse, da det Nye maaatte træde i det Gamles Sted, for at Mandens Liv kunde erholde sit Udgangspunkt. Endnu bestemmere træde disse toende Hovedheder ud fra hinanden, naar vi see hen til Indholdets Bestemmehed. Det Gamle Testamente er for en

ster Deel af historist-politisk Indhold: Patriarchernes Liv, Udsættelsen af Egypten, Lovgivningen paa Sinai, Rebsættelsen i Palestina under lange forsøgt Kamp med de aldeude Bedøvere, Oprydelse af Kongedømmet, Statens Deling i toende Riger, deres grabvise Hensygtjen, Oplesning og Ejendomme til en svag og afhængig Tilværelse. Den første Deel (i første Mosebog) er rig paa dyrligt stjælle Livsbilleder med den indtagende, usortabelige Kraft, som den naturlige Sandhed og Simpelhed giver; den senere er ikke mindre rig paa leserige Charaktersfælde, paa styrkende og abvarende Eksempler, og alle de hæderiske Enkelheder samle sig i det klare Billede af den gudommelige Slyrelse af de menneskelige Ting, som Fuldbrydelse af den retfærdige Ejengjeldelses-Lov. Men det er dog altid det ene Høft, der sætter sig selv som Middelpunkt for den gudommelige Verdenslyrelse, om hvilket den hele Beskrivelse dreier sig, og mangfoldige Vele af denne ere af den Art, at de kan have Interesse for dette Høft selv og for Dem, der gløre deris Historie til Ejendom for et nærmere Studium. — Men en anden og større Deel af det Gamle Testament, de poetiske og prophetiske Boger, er af een religiøst og sædligt Indhold; og den høje religiøse Lyrik i Hymnen, de dybe Slegetoner i den elegiske Digtning, den klare Korstaudighed og frøsige Synidighed i Dankesproget og Leveregalen, den annehmehulde Begeistring, det rige Billedsprog, hvori de religiøse Ideer træde frem i Prophetien, ere Formere af det religiøse Liv, som harve Betydning og Gyldighed overalt, og hvildest Deel er gaaet over i den christelige Psalme og den christelige Opbyggelses-Tale.^{*)} Men ogaaer her vil det

dog paatrænge sig, den christelige Læser, hvis religiøse Sandhed er uddannet ved Evangeliet, hvorledes den religiøse Betragtning bevæger sig inden en jøver Skreds, hvorledes det Guds

wilsten Meete, welches die Stammwirte von den vier Dörfern der Welt treiben. Hier sieht her Furcht und Sorge vor zünftigem Unfall; dort führt Gedanken her und Traurigkeit von gegenwärtigem Lebel. Hier wehet Hoffnung und Vermessensheit vom zukünftigen Glücke; dort blaft her Sicherheit und Freude in gegenwärtigen Gütern. Solche Stammwirte aber lehren mit Christ reden, und das Herz öffnen, und den Grund herauszuhüten. Denn vor la Furcht und Noth steht, redet viel anderes vom Unfall, denn der in Freuden schwebt, und wer in Freuden schwebt, redet und singet viel anderes von Freuden, denn der in der Furcht steht. So geht nicht von Herzen, wenn ein Kranker lachen und ein Fröhlicher weinen soll, d. i. seines Herzens Grund schaut nicht offen, und ist Nichts herauß. Was ist aber das Meiste im Psalter, denn solch wundlich Neben in allerlei solchen Stammwirten? Wo findet man kleinere Worte von Freuden, denn die Lobpsalmen haben? Da sieht du allen Heiligen ins Herz, wie in schön, liebliche Ghelen, ja wie in den Himmel, wie heine, herzliche, lustige Wäumen darinnen aufgehen, von allerlei schönen, fröhlichen Gedanken gegen Gott und seine Wohlthat. Wiederkum, wo findest du Klarheit, Klugheit, hämmelichere Worte von Traurigkeit, denn die Klängesalmene haben? Da sieht du abermal allen Heiligen ins Herz, wie in den Tod, ja wie in die Hölle; wie finster und dunkel ist da von allerlei schrecklichem Mühlste der Horns Gottes! Also auch, wo sie von Furcht und Hoffnung reden, brauchen sie solche Worte, daß kein Mahrer also könne die Furcht und Hoffnung abmahlen, und sein Glaue und Fleckenwidiger also vorbilken. Deut' wo man sonst gegen Menschen in solchen Sachen redet, geht es nicht so stark von Herzen, brennet, lebet und bringet nicht so fest. Daher kommt es auch, daß der Psalter aller Heiligen Brüderlein ist, der Beglicher, in waderlei Sachen er G. Psalmen und Worte darinnen findet, die sich auf seine Sachen rühmen, und ihm so eben sind, als waren sie allein um seineweilige also gescheit, daß er sie auch selbst nicht besser sezen noch finden kann noch wünschen mag." XIV. S. 26 f.

^{*)} Døbere er det Gl. Testaments religiøse Enhæder næppe kroen felt end ej Luther, og næppe nogenstede mere træffende påbret, end i følgende Ord: "Ein menschlich Herz ist wie ein Schloß auf einem

dommelige er bundet til usfuldsomme faststøbte former, i hvilte den evnokkende og oppvarmende kraft ofte viser paa den aandelige Reinheids og Friheds Bekostning. Saaledes maa da Christenheten vel holde det Gamle Testament i øgt og øre; ikke alene for, hvad det har været, for den Tjenest, det har ydet Christendommen ved dens Indtreden i Verden — "saar lidt som det Nye Testaments Grundlag og Verdiis et at agie ringe," siger Luther, "saar dyrkebart maa det Gamle Testament ogtes; . . . her stunder du Svebet i Krybben, hvori Christus ligge, hvorell Engelen viser Hjældeerne hen" —; thi endnu bestandigt er det, som Paulus betegner det: "nyttigt til Lærdom, til Overbevisning, til Rettsesse, til Optugtelse i Rettsværdighed."^{*)} Men derfor ere vi ligefaldt besatte til at sige med Luther: at "Man maa handle og fare varlig med Skriften; ikke alene see efter, om det er Guds Ord, men ogsaa, til hvem det er taler; men vi ere ikke det Høf, til hvem Herren har taler det . . . Altsaa bliver det Gamle Testament rettelig forstået, naar vi fastholder de skjonne Øyreg om Christus og Profeterne, vel saette eg mærke os de skjonne Eksempler, og bruge Lovene efter vort Velbehag, og føre os dem til Nutte."^{**)} Vi maa saaledes, som Christne, have os forbundet, at behenne, vurder og bruge det Gamle Testaments Ord efter det Guds-Ord, som er vort ejet, er taler til os, hvori den Sandhed, der er indeholdt i den gamle Vægt, er optaget og gjengivet, men i den Reinhed, Hulstændighed, Umindelighed, som endnu mangler hist. Det er altsaa det Nye Testament, de Christnes Bibel i naturne og egenlig Betydning, som her alene skal bestaette os.

^{*)} 2 Tim. 3, 16.

^{**) III. §. 14. 18.}

De Betragtninger, vi i det foregaende Affair have anstillet, forudsette Indholdet af en christelig Vor og en christelig Historie som bekjendt.¹⁾ Men hvorena stammer da tilfældt denne Kundstab? hvortil støtter den sig, denne Forvaltning, af Evangeliet, det forlyndes isbladt os, er det samme, som udgik over Palestinas Lande for 1800 Aar siden? Dette Spørgsmaal fører os tilbage til den hele Mætte af historiske Vidnesbyrd, gennem hvilke fra Slægt til Slægt det seje samme Indhold af Historie og Vorre er overleveret som Troens Grundvold, indtil vi funde ved det første, det oprindelige Vidnesbyrd af Jesu egne Disciple om hans Liv og Døre, hans Kirkes Stiftelse og Grundfestelse. — Ogsaa i denne Samling af Boger holder Indholdet i en historisk, fortællende og en diktatisk, berlarende Del, men saaledes, at ikke enhver Del staarer offentlig for sig, men at begge dele af Indhold ere ligeligt forbundne mellem de enkelte Boger. Ligesom Jesu Vorre, som den er fremsat i sammenhængende Taler eller sammentrængt i eneste Fundspreg og Vigneser, Parabler og Bildedeber, findes indslætter i Evangeliernes Historie, saaledes indeholder de apostoliske breve, ved Elben af en sammenhængende Udvilning af Lazar, mange Bidrag baade til Forfatternes og til de eldste Christne Menigheders Historie.

Men oprindeligt havde vi satte dette Vidnesbyrd, som er indeholdt i de apostoliske Skrifter. Med hvilken Eye? thi oprindeligt visde det dog sun være, dersom det var Jesu eget Ord, vi het hørde for os, nedskrevet af ham selv eller dog ubekræftigt beseglet af ham selv. Men er da ikke denne en mangelfuld Form, at det aabenbarede Ord først igennem Vidneres Mund er kommet til os? er ikke den dybe Træng til Bispede saaledes utilfredsstillet? og hvormanden Strib i Kirken, hvormange sorgelige Befruninger af den vilde iste, som det forede, være blevne

forebyggede, om vi havde, isædsvor de forskjellige Disciple, Herrn selv, isædsvor de forskjellige Opfattelser og Udviklinger, hans eget, det ene, i sig afsluttende Ord til Dommer og Beleghetsmænd? Bistof synes det saaledes, og Tantze og Dunsse ligger her saa nær, at vi have Myie med at trænge begge tilbage. Men vi skulle betænke, at, saa uundværligt som Ordet og Dogstavet er — Formen, der først giver det Andelige Holdning og Fasthed —, saa stor er den Ulempe og Fare, som er forbundet med Ordets Brug, og Karen vores i samme Forhold som Ordets Myndighed og Anseelse. Det er et alvorligt Faamindeselsord, der' er givet om "Dogstavet, der ihjelstaaer", og sunt alt for til har det skadelige Dogstav været brugt til at ihjelstaae Tantzen. Nu, hvemme deng's frie Gang, dens natuelle Udvikling. Ikke alene det esterlade Apostel-Ord i de hellige Beger er mangengang blevet hyllet med en Krygt og Børen, som grændede nær til overtrojs Reliques-Dyrkelse, men selv det simple Menneskoord af Skriften's Udlæggere, af firkelige Larere og firkelige Magthavere, har øste, for fortære eller langere Lid, virket med lignende, bindende og forhunende Magt. Men hvilken Dogstav-Dyrkelse, hvilket Ord-Erzbom vilde da ikke have oprettet sin Throne i Riesen, ent vi havde Ordene tilveide af Christus selv! Hvor viseligt er det ikke beregnet ejer Menneskets Larv, at Herren taler til os igennem Disciplenes Mund og Pen, at den ene Sandhed saaledes er kommen til os i en Hørstelighed af Formen, hvor Hørsteligheden selv paanoder os den Formanlig, at vi ikke syneligt hangende os i Ordene, skalne men, at Sandheden er bunden til Dogstav-Ledler".*)

*) Augustin: *de consensu evangelistarum (om Evangelisternes Samlommex)* II. 128.

Ligesom nu de hellige Boger i den hele ydre Skrifiform ikke adskille sig — hvad heller ille lader sig trenke — fra enhver anden Bog, saaledes maae naturligen de samme historiske Spørgsmål, opstaae angaaende disse Boger, som angaaende andre Skrifter fra Oldtiden. Bliver et Werk fremlagt for os af en geest eller romersk Forfatter omrent fra Christi Tid, af en Historieforfatter, en Philosoph, en Digter, da vil enhver esterlankjent Læser opfatte sig det Spørgsmål: hvoraaf det da viles, at her virkelig foreligger et Werk af denne Forfatter. Thi hører øste stort det ille, at et berent Navn bliver benyttet af Uekommende, for at forstasse beris Veretsning eller Fremstilling lettere Indgang og stærre Vægt? Hvad børger da for, at Dette ille ustop her et Tilhældet? thi den Tante maatte vel ligge Forfattere i den christelige Oldtid nu, at syde sig ind under Apostlenes eller deres Disciples Autografer; og hører undsydelsigt funde ikke et saadant Kunststykke synes, naar Hensigten dermed ikke var noget anden, end at tilhænde det christelige Sandheds-Ord en Tilsted og Anseelse, som Forfatteren vel mente at det forstiente, men som han misvirlede om, at det vilde finde ved sig selv! Han vil fremsedes spørge: hvoraaf det fant viles med Tilhældelighed, at dette Skrift ligger for os og hører for os, saaledes som det er gaet ud fra Forfatterens Ven. Thi betenkels det, hvorelledes selv det rigste Ord, naglest al orvendt Gild og Omhu, er utsat for Fejl og Forvanskning; - betenkels det, at Man i henved 14 Aarhundreder efter Christus endnu ikke havde andet Mittel til at bringe Skrifter i Omloeb, end Uffriuning, hvor Ordet var betroet til enkelt Uffriwers Redelighed og Roigstelighed: hvad Sifferkred havdes da vel for, at vi ikke nu læse noget gaarfe Andet, end hvad det oprindeligt har været presret? Det kunde man ikke synes, sem om en sandan Sifferkred

møatte være givet i den Krefrigt, hvortied Uppostelstristerne blevet hyldebe som Sandhedens Grund og Regel. Men kan ikke netop her tænkes at have ligget en stark Felselte til at forgrise sig paa det hellige Ord: deels af missforstået Mds-hjælphed, der troede sig holdet til, for Skriftenes Værest Skuld at forandre, hvad der i en eller anden Henseende syntes at kunne være tilfældet, enten paa Indhedsord eller paa Udmeldelses Begre, dels, og vel endnu mere, af egoistiske Partihedsym. ? End, naar det, under de hyppige Stridigheder om Læren, måtte være enhoer Part af Viglighed, at have Skriften paa sin Side, hvad lade da nævntes, end i Stikked at opnåne hvad Man ønskede, ved at tillempe Skriftenes Ord, ved at tage fra eller at fje til? Deine Skibne har Skriften heller ikke undgaaet. Allerede fra de ældste Xarkundredere lyde Klager til os over "den store Forstyrrelighed i Uppostelstristerne, dels formedest Uppostelstristers Skjebneskæb, dels formedest staunmelig Wormstyrrelighed hos Nogle i et vilke rette det Skrifte, dels ved Saadanne, som tilfejde eller bortløge, hvad de fandt for godt".^{*)} Og vi have selv Syn for Segn. Efterat Dymarskjæbden er blevet henvendt paa disse Undersøgelser om Lærens Raaddelighed i det Nye Testamente, har Man med stor Glæd i Kloster og Bibliotheker opdagt gamle Uppostelstrister af de hellige Bøger, og paa det Omhyggeligste sammenholdt disse med hverandre, og denne Sammenstigning har givet et Udblyde af et meget stort Antal af forskellige Lesemæader — man taler ikke først end 50-60,000 —, hvilke dog næsten alle angaaer enkle Bogslaver eller enkle Smataord, som ere udeladte eller tilsatte eller ombyttede, uden væsentlig Indstyrrelse

^{*)} Origenes fra Alexandrien, den sterke Kære i den gamle græske Kirke († 255), i hans Commentar over Matth., 15de Afsnit.

paa Meningen, og i alt Fald uden nogen Betydning i religiøs Henseende.

Saaledes ere her Spørgsmaal, som forude Besvarede — hvil, som mane seses hervede. Men den fornødne Oplysning og Beroligelse henvor paa en Raadte historiske Undersøgelser, som her naturligen maa ligge ubenfor Betragtningen. Kun Retningen, hvori disse Undersøgelser forest, deres Indhold og Utdgang i Utmindelighed kan her angives.^{*)} Naar der da for det første spøges om Grunde for, at vore Evangelier kunne anses Skrøne af Matthæus, Markus, Lukas og Johannes, de apostoliske Breve af Paulus, Petrus, Jakob, Johannes og Judas, da man Svaret — ligesom ved Spørgsmaal om Vigligheden af enhvert andet Skrift — seses hos Dem, der var i Stand til at give Svær, altsaa hos andre Forfættere, der have levet saa nær henimod Apostlenes Tid, at de måtte have haft Kunstdab om deres Skrifter. Til ilige Vidnesbyrd finde vi os saaledes nærmest henvisté, og disse mane aller understøttedes ved prægende Bevagting af Skrifternes selv: om disse, ester Indhold faavelsom ester Udmeldelsmaade, ille indeholde Under, end hvad der kan antages fra vende til den apostoliske Tid, og til Det, der er belagt om den enkle Forfætters Charakter og Danneff, og om de Livssforhold, i hvilke han har levet og virket. Naar der videre spøges om, med hvad Dele vi entage de hellige Bøger at være i alt Besærligt formet uforvanslede til os, da mane vi sammenholde Skriften, som den nu lodes, med de Gamle Skrifter, som ere levnede fra den christelige Oldtid, eller med de

^{*)} En omhyggelig og almenfærdig oversættelse af disse Undersøgelser findes i Prof. Scharling's Skrift: Hvad er Henfægen, Beipænning og Resultaterne af Theologernes videnskabelige Undersøgelser om det Nye Testaments Skrifter. 1853.

talige Overjætter, som allerede i de første Aarhundreder forplantede Skriften i en Mængde forskellige Sprog, og saaledes overtyde os om, hvori de indbyrdes Afvigelser bestaae, og hvorledes disse albede ikke angaae Overensstemmelsen i det Vænslige. Denne hele, viglige og vildomfattende, Undersøgelse om Mægtigheden af det Nye Testaments Beger har i den protestantiske Kirke sit egentlige Hjem; den er her blevet ført med den fuldkomneste Frihed, med Anvendelse af stor Lærdom og stor Størstindighed, men ofte vistnok ogsaa med stor Letstindighed, med en forsørgelig Bagten efter nye Menlinger, Især Trotselgrunde, spidstindige Beviser, hvorved denne Deel af de theologiske Undersøgelser er blevet bragt i et ikke ganske uforståeligt Vaarrigie. Men derfor bliver det ligefaalt en stor Misforståelse og et stort Misforståb, naar Man yder sig, som om slike Undersøgelser burde være handlyste, for ikke at vælge Tro til og fåste Forargelse. Overalt hører Esben er reist, man da mødes med Grunde; og saaledes bliver, her som overalt, den grundige Videnskabelighed det eneste rette Børge mod den letfordige Drug af Videnskabens Baaben.

Som Hoved-Resultat nu af denne Kritisk-videnskabelige Undersøgelse kan Følgende gisætte — ej til Detle maae vi her indstrukne os: Det er ikke ved alle Beger i det Nye Testamente lige sikkert, at de ere skrønne af de Forfattere, som de tillægges — allerede i den gamle Kirke toldeledes der nærlig om Brevet til Habriterne, om Peders andet Brev og om Johannes's Åbnenbaring, tildeles ogsaa om Jakobs, Judas's og Johannes's toende mindre Breve —; men de Beger, som den gamle Kirke overintimlig har antaget for Apostelskrifter, maae, med al den Bisped, joht ent sadonne Gjenstande kan haues, eller dog saaledes som Matthæus-

Evangeliet^{*)}), Brevene til Timotheus og Titus) med oversættede Sandhedslyghed gisætte som ægte Skrifster, og de, som i denne Henseende have været og ere underfaaede Trost, maae i ethvert tilfælde antages skrevne af Apostlenes Disciple, saa at de, i videre Betydning, ere at anse som apostoliske, ligesom de ogsaa med Hule, paa Grund af det apostoliske Prag og Stempel, ere blevne indlemmede i den apostoliske Samling. Det vilde fremstedes, hvad angaaer Texten i de hellige Beger, vere urimeligt at antage, at den ikke i disse, ligesom i alle andre Skrifter, skulle være undergaet Forandringer, saaledes at der gives en stor Mængde forskellige Lesemåader, uden at det aldrig er muligt at bestemme, hvilken der nu er ansees for den rette; men det er historisk godt gjort, at den Forskellighed og Uenighed, som i denne Henseende findes i Skriften, ikke har den ringeste Indsydelse paa Historien eller paa Læren, saa at det, i hensyn til religiøs Betydning, er ligegyldigt, om iblandt flere Lesemåader den ene eller den anden bliver foretrukken.

Snæblende viser deg denne hele historiske Undersøgelse sig endnu kun som foreløbig og forberedende. Thi der kunde ståres: vi indromme, at der ingen egentlig Grund er til at tvivle om Mægtigheden af Skrifternes i det Nye Testamente eller

^{*)} Hugoærde Mathæus Evangelium, som, ifølge gammel Beretning i Skriften, oprindeligt har været skrevet paa Hebreisk og berestet, nojst af hvem, er blevet oversat paa Græsk, et bet ved de øvrige Unites sogster, nojst af Schleiermacher, gjort højt sandsynligt, at Jesu Saler, som ægteske Evangeliet nærmest mulige Hovedtekst (Mægtighedsiten, Cap. 5-7 — Salen til Apostlene, Cap. 10 — Parabelsamlingen, Cap. 18 — Salen imod de Skriftnøgne, Cap. 23 — de prækeliste Saler, Cap. 24, 25) hører fra Mathæus selv, men at den historiske Deel styrkes Den eller Dem, som ved Overensættelsen harst ilhøjet de historiske Partier, til Forbindelse af forskellige Dele til et Heelt.

om Tertius væsentlig uforvanskede Menighed, at der meget mere gives fra Oldtestoster, for hvilke et fra tilfredsstillende Besværs fant færs, fra at Den, der her er visende, maa til, for at være consequent, være Træster overalt; men vi behøve her en Blißhed, som ikke er et forneden ved noget endet, historist eller philosophist, Skrift, og find Blißhed vilde dog, man måske, kun havde, dersom vi havde Apostlenes egen Haandskrift for os, befreet ved gyldige Vitterlighedsdækken. Alt Dette lader sig ikke nægle; thi det ligger i den historiske Vidnesbærer Natur, at den ikke kan bringes videre, end til en storre eller ringere Grab af Sandhedslyshed. Såd. altsaa en Blißhed blive opnævnt, en Troens Herroldning, da man Befragtningen sege hen til et højere Standpunkt: til det Forhold, hvort Skriften søger til selve den christelige Abenbaring; og det er dette Spør, vi nu skalle følge.

Det er den menneskelige Personlighed, i hvilken den personlige Gud har sin sande og fulde Abenbarelse, og Personligheden gabenbarer etter sit Øksen i Ordet. Men det mundtlige Ord er et flygtigt Element, en forblændende Lyd, der ikke erstatter det mundtlige Øksen, naar dette drager sig bort. Såd. dersor Personligheden forbliue, levende og virksom, i Menneskets Midte, da man det ikke igjennem en Hymn, der er liget og træg og til enhver Tid den samme. En saadan Hymn er det Strenge Ord; fun dette joaaer fast, fun dette — fordi vi i Ordet have Den selv, fra hvem Ordet stammer — er dersor i Stand til at betrygge Abenbaringen mod falske Relninger, med Indbrængten af fremmede Verdomme eller egenhændige Foranstuer. Hvor dersor Religionens Indhold er ubollett indtil en vis Ord, er det almindeligt, at finde bei nærdelige Element hestet til en strijjlig Ordform, der gialde dens Befehbere som hellig Skrift: Glæduerne havde

deres Vendebod, Perserne deres Zind-Uresta; den stambearvste Guddære er opbevaret i Odøa; hos Graekene varde de oldste Digtter: Homer, Hesiodus, Orphens, som havde overlevret Sagene om Guddernes Oprindelse og Bedrifter, i hellige Forfatteres Skib; — fra den østchriststelige Eld er Roslen af hellige Beger forsøgt med Keramien. Og uavslig er det i Kirkens Historie teende Epoker, i hvilke Underordeligheden af det strenge Guds-Ord træder ret indlysende frem. Den ene er Christendommens Højsæltid, da Evangeliet havde ikke alene den aabne Kamp at bestaae med Modstandere, som angrebe og besprækkede den, men ogsaa den fulde, jætligere Kamp med jedistartede Gordonne og hedenskariete Kæromme og Systemer, der sagde et jætte sig i Forbindelse med Evangeliets Lære, og et slæsse sig Indgang ved opdigtede Evangelier og Apostelskistorier. Vi kunde vanskeligt fortælle, hvorledes Christendommen fulde høje formaal at holde sig reen og fri for dette forvanskende Samfund, dersom ikke den jætte, paavistlige Sandheds-Regel havde været givet i det strenge apostoliske Ord. Og endnu sterre var Neden paa Kirkens Glensdøses-Tid, ved Resurrectionen; thi det var Kirkens Læret og Ledere jælo, som holdt Hjelset paa dit dybe Hornedøses-Tid, og Regnsgen havde vist at drage den hellige Skrift ud af Holteis Hænder. Det var en Eld, da Bibelen var blevet set fremmed en Beg, at Luther først Geng som Monk i Erfurt sat den i sine Hænder, og Eislestadt, senere en af hans ivrigste Medhjælpere, blev Doctor i Theologien, uden at have læst Bibelen^{*)}). Ogsaa her maa vi vel spørge: hvorledes det skulle være blevet muligt at prænge de Baand, med hvilke det christne Folk var set om-

^{*)} Marcklinck, Geschichte der Reformation. I. S. 6. 96.

nsret, derom der ikke havde været et streevet Ord, som Mæsterne "maatte lade staae", et Ord, som kunde gives alt fulstet i Hænderne, og kunde sætte Enighed i Stand til at donne Højen og Luther imellem.

Men naar Skriften saaledes erkendes som det Organ, igjennem hvilket den personlige Christus er endnu bestændigt tilstede blandt os, vedlyver al tale til os, som han talede til sine første Disciple, som det undværlige Midlertil den kristelige Sandheds Betrygghed i farefulde, uvenende Tider: da er Skriften hermed indlempet i Abenbaringsens Charakter, og Troen paa denne omfatter tillige Kroen paa Skriften. Thi Enighed står den aabenbare Modsigelse i et antage Christendommen for guddommelig Abenbaring til Verdens Oplysning og Helliggjerelse, og tillige er ment, at der ikke skal ved tilstrekkelig Heraudkaldning være farvel for dens Bevarelse. Men der vilde ikke være tilstrekkeligt farvel herfor, derom Skriften, som er Christendommens Overbringer til de følgende Tider, ikke stammede fra Dem, der havde modtaget Loven af Jesu egen Mund, eller derom den i Tidernes Løb var undergaet Forandringer, som havde Substydelse paa dens Indhold, gjorde den usikkert til at forplanle Handskab om Evangeliet's rene Lov.

Det er denne strategie Forbindelse med den kristelige Abenbaring, der gør Skriften til hellig Skrift. Hvorfor naar vi holde dette Synspunkt fast, ville vi se des til et jækkert Svar paa de Spørsmål, der kunne opstås om Skriften's høje Beskaffenhed og dens historiske Strebun; og endnu vigtigere all det vise sig at holde fast derved, naar vi saae Skriften's indre Beskaffenhed i Øje. Det er først her, at Begrebet af hellig Skrift faae sin fulde Vænadelse.

Allaa — naar vi holde Skriften "hellig Skrift": hvilken Beskaffenhed ville vi have den tilagt ved dette Navn? Hvori have vi at sege den hellige, guddommelige Charakter? Man har meent — og dette har til sin Tid været den almindelige Menighed —, at Vennerne af Skriften som hellig Skrift blam da vilde have Sandhed og virkelig Velyding, naar Skriften var i Besiddelse af en mindstrænet Huldkommunehed, som havde den ud over alle Menneskelighedens Ullerat, en Huldkommunehed i Fremstilling, i Udtryksmæde, i Spræg; og Man har ikke taget i Betenkning, at tilogge Skriften en saadan Huldkommunehed, hvormed enhver historisk Urigtighed, enhver spreglig Unslaglighed og Uterretshed blev ligefrem udslaffet og beseget. Men ligesom de Lande forlengst have overhadt sig om — ved at sammevalgne det Greske i det Nye Testamente med Sprøget hos Græernes klassiske Høfstars —, at Apostlenes Gresk er et senere, urent Dialektsprog en egen Ustanding af Hebreisk og Gresk, saaledes som den var naturlig hos græskalende Jøder: saaledes vil Enighed kunne overhadt sig om, at Udtrykset, ved siden af den indtrængende Sprægelhed, den græbende Klarhed og Skarpe, ofte er ujældskomment i grammatiskest Henseende; og Enighed begriver, at Mind af Folkeets Måde, der havde levet som Høstere over Tiderne, ikke havde brug Benzin som videnstabeligt dannende Høfsstærke; "de havde" — som Erasmus af Norteborg siger — "isse lørt deres Gresk af Demoskhenes's Tale, men af Folkeets Talebrug; deres Tale suaredt til deres Dragt, deres Levemaade, deres hele Liv, og den Fronde han ikke havdes mere ved deres udannede Spræg, end ved deres ukadede Legem og deres plebejiske Dragt"). Fremdeles findes vi,

) Ann. til Xpg. 10, 39.

ved at sammenholde Evangelierne indbyrdes, at Jesu Ord, der dog kun kunne være sagt på en Maade, ofte ere i de forskellige Evangelier anførte på forskellig Maade — man sammenligne f. Ex. Begyndelsen af Bergprediksen hos Matth. 5, 3, 6 og hos Luk. 6, 20, 21, eller Matth. 11, 12 med Luk. 16, 16, Matth. 12, 40 med Luk. 11, 30, Matth. 23, 25 med Luk. 11, 39. Vi finde, at de historiske Fortællinger afspejle fra hverandre, med Hensyn til enkelt Døle, til Lid, Sted eller Personers Nævne: Bereolerernes og de Håndskudtes Uddrivelse af Templet, som i de tre første Evangelier (Matth. 21, 12 f. Mat. 11, 15 ff. Luk. 19, 45 ff.) henlagges til Jesu sidste Døge, er, efter Johannes (2, 15 ff.) foretaget ved Jesu jordiske Mærceresse ved Paaskefesten i Jerusalem; Marias Salving af Jesus, som af Markus (14, 1, 8) henføres til enden Døg før Paaske, er, efter Johannes (12, 1), foregaaet før Døge før Paaske; det sidste Maalid med Disciplene, ved hvilket den hellige Nadver blev indstiftet, falder i de tre første Evangelier (Matth. 26, 27, Mat. 14, 12, Luk. 22, 7) sammen i Lid med det jødiske Paaskemaalid, Aftenen før Paaskedag, hvormod det, efter Johannes (13, 2, jvf. 18, 5, 19, 14, 31), er holdt anden Aften før Paaskefesten; Markus (15, 25) lader Jesus blive forsykket i den tredie Time af Dagen (o: fil. 9 om Morgenmad), hvormod Johannes beretter (19, 14), at Dødsdommen først er blevet afført ved den sjette Time (o: fil. 12 Middag); på samme Maade forholder det sig med den ene og de toende Damoiselle, den ene og de toende Blinde, den ene Engel og de toende Engle, som nævnes på de tilhørende Steder i de forskellige Evangelier (Matth. 8, 28 og Mat. 5, 2. Luk. 8, 27 — Matth. 20, 30 og Mat. 10, 46. Luk. 18, 35 — Matth. 28, 2. Mat. 15, 5 og Luk. 24, 4. Job. 20, 12). O.f.v.

Vi finde endelig, at Evangelierne, ved at anføre Steder af det Gamle Testamente, have nu og da forevlet historiske Personers Nævne: Matth. 23, 36, hvor Zacharias Barachias Son (Propheten) er forvaret med Zacharias, Joabas Son, — Matth. 27, 9, hvor et Sted af Propheten Zacharias er tilslagt Jeremias, — Mat. 1, 2, hvor et Sted af Propheten Malachias er tilslagt Jesajas.

Alt dette er hændighedsfulde Virksomheder, om hvilke der ikke kan tvivles eller stridges, og det er kun et Bewis mere som på den værkerdige Magt, den forudsatte mening kan udses over Menneskernes Sind, på hvoredeles Troen i misforstået Religion kan, istedsom atflare det aandalige Øjn, helve Øinene tilflusles, at Man saaknænge har haardnæstent vugget sig ved at indramme, hvad det simple Ølesyn læter. Men paa den anden Side kan det heller ikke overfeob, hvoredeles denne uroffelige Haftholden ved Kristens Gudsommenshet, uanjet Alt, hvad Ølesyn og Erfaring synes at vidne derimod, er løsende Bewis for, hvor nar og usig denne Lære er forbundet med den religiøse Interesse, hvor dybt og rigtigt det er blevet følt, at Kristen — det vil sige: Kristens gudsommelige Charakter — ikke kan opgives, og Christendommen desværre holdes ved Magt som gudsommelig Sabensbaring. Men visinet er det reale Spor ved Opsatelse og fremstilling af dette Hochold forsejlet, nact man mener, at Kristen, som hellig Skrift, ikke skulle have sin menneskelige Side ved Siden af den gudsommelige, medens det jo dog er vist, at det retop er Foreningen af det Gudsommelige og det Menneskelige, der giver både Christus og Christ Kirke den eindommelige Charakter. Man kan ikke sig nemlig en Inspiration, en Venanden og Indvirken af Guds Land, hvorep ved denne træuble arbejdes i den menneskelige Mandes Sted, ja

et Lanferne skulde være gaaede gennem Apóstolens Øjel, Ordene vore sydte ud af deres Høi, uden nogen brudst Bilde og Virksomhed fra deres Side.

Allerede i den forchristelige Tid var dette en almindelig Forstilling. De graaest Døster kanttes som Gudernes Ød ligemmel menneskelig Mund; Øphøie paa den delphiske Trefod var greben og overholdt af Gudsommens Gud, Apollo, og i ubeklædt Hencyldelse stemmændte han, som man træde, hvad Guden lagde hende paa Tungen. Om deres Profeter lærte Zederne: at "Øjeben drager ud, naar den guddommelige Hånd drager ind, og først vender tilbage, naar den viger bort; thi den udødelige Hånd kan ikke bøe sammen med den dødelige" *) ; og om den gamle graaest Oversættelse af det Gl. Testamente vor del behændige Egn, at "H. Oversætttere havde, indsluttede heer i sin Helle, udført da selskamme Arbejde, og et saaetlige Oversættelse blev, som Ifølge af den Hellige Aarbs Indgåelse, besuntre stemmende indtil det mindste Ød. Den samme Forstilling blev nu almindelig i den kristelige Kirke. De gamle Kirkeledere pleie at fanne almindige Profeter og Apostle med musikalske Instrumenter, med Kitharen og Gleiten: de skulde nemlig intet Videre vare end Elved, hvorens de hellige Ød høde, medens disse i Virkeligheden tilhørte den guddommelige Hånd, der rette Strengens og Indaandende Tonen. Og efterat Reformationen havde givet Kristen den Russiske tilbage, som den i Middelalderen havde havet, sagte de protestantiske Theologer at hellige den, ved i de oliekræfteste Udmyd at jæffrise de hellige Kirkeledere enhver selvberoldst, selvskindig Under i Arbejdet: den Hellige Hånd, lærie man, havde indgivet dem, baade Fred

*) Øphilo: Qvo sit er Regnus illi de guddommelige Ling. S. 316 (Plat. 1610).

der fulde friedes og hvoredes der fulde frires, Ødene og Ødeenes Sammenhæng og Stilling.

Det er nu uelop denne Forstilling, der — som det ovenfor er vist — syrer ind i uoplæslige Vandfæligheder, gør det umuligt at fortære Kristiens Beskaffenhed, saadan som den eienhedsligt ligger for os, med menneskelige Mangler i Form, i Fremstilling og Udmyd, og faaedes neder til at hulde Øjet for uimodsiglig Sandhed. Det er tilige en Forstilling, som glemmes ved den personlige, individuelle Forstilling, der kommer os imøde i de jorfhellige Apostles Skrifter, og ved den Maade, hvorpaa Apostlene selv vitter sig om deres Virksomhed som Skribenter. Naar Lukas, i Indledningen til sit Evangelium, vil godtgøre sin Adkomst til at "forsait en Historie om de Ling, som ere fuldtværdede blandt os", da syder han sig ikke ind under den guddommelige Hånds Dicit, men han beraader sig på egen erindret Omhæggethed: hvoreches han "neie har udsetset Alt forfra". Paa lignende Maade er en menneskelig Verkstyrke mægtiget Johannes' s. Evangelium: "Denne er den Discipel, som vittner om bloße Ling, og harer Strebet dette; og vi vide, at hans Blodsbyrd er sandt" **) ; og naar Paulus omtalser, hvoredes han "ilse verb", hvoredt Dette eller Hænt forholder sig saaledes eller anderledes **); naar han gjer Røde for de Hensyn, ejer hvilke han tilkører og nedstører sin Behandling af Lazarus ***): da heter det en Justitien i jordudskælt Mening til et mistjende, at de hellige Kirkeledere have hørt fulb og klar menneskelig Venndelighed af deres Hånd til at frøve, at de have regtet dem Hånd paa menneskelig Vis, ved at seje, prøve og vele.

*) Joh. 21, 24.

**) 1 Kor. 1, 16. * 2 Kor. 12, 2.

***) 1 Kor. 3, 2, 9, 10, 29 f.

Dg endelig bliver den egenlig religiøse Grund for denne helle Tresfælling, at sege i et faadant Begreb om Forholdet imellem den guddommelige og den menneskelige Hand, hvorefter den ene kunde nødvendigen at maatte udelukke den anden. Men dette er nulop et Begreb, som er forvist og i Øjerning gjendreven ved Christus og hans Lære. Det er Gud, ejer Evangeliet, den uendelige Personlighed, og er Mennesket ståbt i Guds Billde, just som det personlige, det selvebedste, trænende og feltvællende Væsen: hvorledes skal da Guds Hand, ved at indvise paa Menneskets Hand, kunne tankes at virke til at forstyrre denne Personlighed, isærhver at ugleste den paa et højere Trin af Klarhed over sig selv, fra Billde ej Hænden? Og naar Tresfællingen er givet i Christi Person af det Guddommelige og det Menneskelige, da er hermed den Tresfælling gjendrevet ved historisk Virkelighed, at Guddommeligt og Menneskeligt skulle være hinanden modsat. Saaledes fører Christendommen til at løfte Inspirationen ikke paa en udvortes, mekanist, men paa en indre, nærdelig Maade: som luttende og opklarende, udvoldende og beskyttende Erhjælpsen og Kunnen til Meddelelse, som lærende, påmindende, vejledende til Sandhed, varslende og begejstrende^{*)}; — ikke nevhværende, men forhørende, udvilkende og styrkende den menneskelige Individualitet. Og medes ikke her christelig Lære med vor egen Værdesfaring? Det er en ødel Tanke, der er udtalt i et bekjent Ord af Clero^{**)}: at "ingen stor Mand nogensinde har været til uden en vis guddommelig Bevægning". Og er det ikke vienskligt ved admærkede Personligheder, ved Digttere og Kunstnere, hvorelbes den menneskelige Virken i sin jord-

^{*)} Doh. 14, 26, 16, 19, 13. 2af. 12, 11 f.

^{**) Om Gudets Ret Malm. II. 66.}

vanlige Gang, som forud beregningende, anlæggende, ordnende, weder tilbage, og en højre Genius ligesom intinstinctivt gribber stående og dannede ind? Gives der ikke Momenter i det religiøse Livs Historie, som lever i Menneskets Ande, hvortil ligesom fornemme den gribende, opvæltende, af Frost og Målsdøv forstyrrende Magt af en højre Hand, "høre ligesom dens Sagen, uden at vide, hvorfra det kommer eller hvor den hører hin"^{**)}? Vi finde os her paa et Spor, som vi kun behøve at forholge videre, for at komme til den Punkt, hvorpaa vi måne træfe os de Mænd at have Stært, der varde faldte med det hellige Skab som Vidner for Jordens Elgæster em Christenens Liv og Lære.

Near vi paa denne Maade opfatte Forholdet af de menneskelige Forhænitere til den guddommelige Sandheds-Hand, vil det helle udville sig paa fri og naturlig Maade. Der bliver ikke længere Tale om at påtvinge Skriften en Fuldkompletheit, som den selv vidner imod. Thi til det egentlige Guds Ord eller til det Indhold i Skriften, der gør den til hellig Skrift, hører ikke alt Det, der findes indenfor dens Bogers Domæst. Det gives Dele af Skriften, der ligge ligesom i den yderste Omsteds af det Christelige, udvortes Bi-Domstændigheder, som berore Jesu Lære ganske middelbart og i lang Trafstand — samledes er det i dyridlig Hmseende ligegnigtigt, om Jesus har rygt bei siste Maalstid med sine Disciple den ene eller den anden Kristen, om han er førtføjet nogle Timer, tidligere eller senere, om det er en Shg eller toende Shg, der paa given Tid og Sted ere helbredebe af Jesus, om et prophetisk Ord af det St. Testament findes hos den Enne eller den Anden af Profeterne — ; og det gives ligeledes Dele, som ligge

^{**) Doh. 3, 8.}

aldeles ubenfor denne Krebs, angåae Ting, der i ingen Hensynne vedkomme christelig eller religiøs Sandhed. Naar saaledes i Solens Læb en Dickeug forelemmer om Solen kom op, og medgaaende^{*)}, da er det langt fra Jesu alre Apostelens Tanker, her at ville give en Lære om Solens reelle Forhold og Stilling til Jordien; Udtækket er sun hentet fra dette Forhold, for at oplyse en andelig Sandhed ved et Billede fra Sandse-Erfaringens Verden. Det er altsaa sun Misforstaadelse, at ville sege en usikker Autoritet i Skriften om deslige Ting i Himmel og paa Jordien, eller at mente, at Skriftenes Hellighed saaer Saare, naar der indremmes Urigtigheder af jordan Art. "Den guddommelige Land" — siger Craswars af Rotterdam^{**)}) — "som har styrct Apostlenes Sjæle, har tilstaaet sine Apostelbøker at være viedende om Regnet, standom at seile, og føre vild enten i Omverdenne eller i Sündsbestrafningen, men uden Umenie for Evangeliet". I samme Forhold derimod som Indholdet ligger Midtpunktet af den christelige Historie og Lære nærmere, folger det af Skriftenes Bestemmelser, at dens Læb erholder større Betydning og Vægt. Thi heri bestaaer Skriftenes Hukommensheds, saa vi ikke kunne opgive, fordi Kroen paa den er udstillet fra Kroen paa den christelige Aabenbaring: at den saaledes er i Stand til at forsynne Jesu leidende og levende Virksomhed, at een, fuldstændig og frugtbart Sandhed om Jesu Lære og Liv, om Evangeliets Basen, Indhold og Kraft ved den evigtigengelg for Alle og sikkert for alle Tider.

^{*)} Malch. 5, 45. Gyld. 4, 26. ^{**) Annoteret til Malch. 2, 6.}

VII.

Skriften i Kirken.

Naar der gaaes ud deraf, at vi have i Skriften den første og oprindelige Meddelelse af den christelige Historie og Lære, i Bidnebryd og Udvilssinger af Dem, som stede Herren nærmest, som varer Ogenstand for hans personlige Indvirksten, af ham selv varer velbede og dannede til at fortsette hans Virksomhed: da kan der ikke være nogen sikkerte Vel til levende Samfund med Christus, i Sandheds Erfandelse og Helliggielse, end indertlig Tilslutning til det andelige Lære, som leverer os imede, beleverende og opvattende, fra dette hellige Ord. Herved er den Plads ansiist, der tilstammer Skriften i Kirken. Men jo højere det Sied er, jo nærmere Troen anviser den hellige Skrift, desto nærmere ligger Spørgsmålet, hvorsidt her en historisk Virkelighed saaer til vor Tro, — altsaa: om Skriften virkelig har indtaget denne Plads i Kirken, om Skriften virkelig har været og har gjort det hellige Samfund i Verdens lange Rølle, hvad her formidlets, virkelig har ju væsentlig en Andel i Kirkens Udvilssing. Et Vill paa Kirkens Historie, med henbryn til sirkeligt Lære, sirkeligt Gudsdienerste, sirkeligt Videnskab, vil give Saaret paa disse Spørgsmål.

Øjebraaenden som de Mand hvilhede, der havde sett Herren Ansigt til Musket, og sunde forlynde, hvad de selv havde modtaget af hans Mund, maaatte det skriftlige Skriftenstab fra deres haand naturligen vinde i Wert og Betydning. De Menigheder, som varer i Besiddelse af evangeliske Betydningser eller af Apostelsbreve, meddelede dem til andre, for

at der funde tages **Ursskrifter** af dem. Saaledes blev disse Beger efterhaanden udbredte; mindre Scrifflinger kom i Stand; disse blev lidt efter lidt fuldstændigere; og hvorsomhelst den evangeliske Lære fasteude **Med**, derhen fulgte snart de hellige Skriften i Oversetelse i forskellige assafiske, afrikanske og vesterlandiske Sprog, som vi endnu have tilbage. "Dersom Apostlene" — siger en af Kirkens ældste Lærere fra det andet Jahrhundrede — "isfe havde ejerladt os Skriffterne, da maaled vi følge den mundtlige Overlevering; — men Apostlene, som først lorde umiddeligt, overgave derpaa, efter Guds Willie, Skriften til at være Grundlag og Statte for vor Tro."*) Og saamægt mere lorde Man et saette Præis paa de øvrige Apostelskriften, som snart en Mengde opdigtede Skriften, tilbørs under Apostlenes Naam, kom i Uasleb, der sagde at foreansætte den hellige Historie ved smagelse Gabler og Laren ved phantastiske Lærdommme. Sit faste Sted sit Skriften alerede tidligt i de Kirkelige Forsamlinger, som den øfentlige Gudstjenestes Middelpunkt og Grundvorden for det Kirkelige Herredrag; thi den Knoeden, som har vedligeholdt sig i Kirken indtil vore Dage, af en festfærende Nelle af Evangelies og Episkel-Affnit som Predikernes Trel, raffer op indtil Kirkens ældste Eder; Hørbilledet var givet i de jødiske Synagoger, hvor Mose og Profeternes Skriften blev bemyttede paa samme Maade. Hette mindre var det en Hovedgenstand for fremme og udøvere Læreres Bestrebelser, at forstaffe de hellige Beger Indgang i det Christelige Samfund, som det ypperste Middel til at fremme Andagt og renere Gudsakselab; vi funne i

*) **Frenzus:** adversus hereses (Med Ritterlyne) III, 1, 4.
Han havde evige mohaget Utkællingning af Volkene, Afspæder Johannes's Discipel. Saa var jo altid bestret, men New Bispe i Ebor, og døde 202.

denne Henseende henviset til en af de ædlestes Personligheder i den gamle Kirke, høst Navn er blevet Symbol paa præstelig Fremhed — Johannes Chrysostomus, Patriarch (Eckebispe) i Constantinopel: "Vent ille", siger han, "paa andre Lærere; du har Guds Ord. Intet kan lære dig joaledes som dette; den menneskelige Lærer forholder dig øste Megel af Forsonghedsliget eller af Misundelse; — men Læring i den hellige Skrift er Indgang med Gud. Lader os allsaal deskjærlige os med den hellige Skrift, ikke blot i Gudsstenestens enkle Linier, men bestandigt. Og er det ikke syndligt, at enhver Beger ved veie at gjøre Nedre for sin Kunst, enhver Handværker for sin Haandtering, men at Den, der falder sig Christen, ikke kan offslægge Regnstaab for sin Tro?"*) See vi endelig hen til den Christelige Videnskab, da har Gud og Græsning tidligt formet sig om disse Beger. Fra det tredie Jahrhundrede af har vi en Nalle af Skriften, hvortil ingen anden Literatur har noget lignende at opvisse, som i Form af Psalmen eller af Fortolning tyder og udlegger det eige Indhold af det apostoliske Ord; og i alle de Undersøgelser og Studiigheder om Læren, som have sat det Kirkelige Eb i Besværgelse, har Man fra alle Sider henvist til og påpektaadt sig dette Ord som øverste Regel for Sandheden. Selv i

*) Johannes, som af sin Patriarchehed kaldt Illinoeni Chrysostomus (i Øgbernævnt) er den beremmte hellige Taler i den Kirkelige Skrift. En stor Mengde homiliar og populære Skriftekortlinger have vi tilbage af ham. Hans Eb indhældt i en heil utrolig og forståeligt Eb, og som Læser for Højtids- og Festdagslæser, har han i Landstugsgårdet Bl. 407. En Biographie af ham, med meget interessante Rødeg af hans Skriften, harer af den beremte Kirkehistoriker Meister: der heil. Joh. Chrysostomus zubr. für Kirche, bestredet bei Olsdorf, in Dessen Beholder. 8. D. 1821. De øverste aufrørte Steder findes hos Meister: I, S. 188, 198, 345.

Middelalderen, hvor sag end, i dens ørste Periode, den andelige Drift og Duglighed var, gæde den hellige Skrift den samme tilstrækende kraft. Mindstærke Fortolninger havens fra disse Karhundreder; men Kunsthånden manglede, og Arbejdet måtte derfor trives på andres, mekanisk Maade, ved Udstriuen og Sammenstrømen af de adels Ritteres Bøger. Fra samme Periode havens også faa Oversættelser af det Nye Testamente i forskellige andre europeiske Sprog — det franske, italienske, hyske, engelske^{*)} —; disse har Man intidssidt ikke været i Stand til at holde efter den græske Original; den latinske Kirke-Oversættelse er brændt i dens Sted. Men, da er først ved Reformationen, at Skriften er blevet givne ud over den Mobe, som den indtog i den gamle Kirke, og i den protestantiske Kirke har der dannet sig en Bibelliteratur, både i videnskabelig og i populær Form, der er lige uafhængig og uabhængig. Naturligt er det Luthers Oversættelse, som i denne Henseende har gjort Spodde. Ved den er den hellige Skrift, færdiggjort og tilstillet, blevet indgået i Menighedens Liv, og den er blevet Stammoder til de senere Oversættelser i de øvrige protestantiske Landes Sprog.^{**)} Betræder man de mægtige Udgaver og Oplag af dette Skrøde — alene fra en enkelt Bibelanstalt, den Gaußstift i Halle^{***)}, ere udgaaede entrent halvtredte Mission Exemplarer af den hele Bibel og

^{*)} Døges i det døde Engs havens en forholdsrettfærdig Oversættelse ("den eldste danske Bibeloversættelse", udg. efter et Haandskrift i det store lgl. Bibliothel. af Roskilde, 1428); men denne omfatter alene en Del af det NL. Testament.

^{**)} Sev. mors "Historiske Fortegning over Reformationen". T. 184-140.

^{***)} grundet af Dronen Gaußstift, en fortrolig Ven af den berømte Opern, Stifter af den vigtigste Skole. Fra hans Buebog nogen tages tegnlig 12,000 Afr.

herind mod halvtredte Million Exemplarer af det NL. Testament —, så vil Man kunne danne sig en Borskilling om den Indstedsel, hvorfra et udover på den almindelige Christendomskundsfab; og det er blyen vor Gud forbeholdt, at ses Luthers Fortolknings fremmet ved det mest storartede Institut, Christiens Karbøger have at fremvise — Bibelfabrikken, til hvilke Grunden er lagt i England (Aaret 1804). Den Tank, som ligger til Grund for disse Gaußstifter er: at giøre Bibelen til religiøst Danmarksmeddel tilfør for enkelt Høf eller Land, men for Menneskeslagten overhovedet, og til den Ende at befjedre dens Udbredelse i alle Lande, ikke blot christelige, men også mahomedanske og hederiske. Til den Ende er den hellige Skrift foranstaltet overjet i over halvtredtethuandede forskellige Sprog og Dialetter: arabiske, asiriske, amerikanske og austroasiiske, og Antallet af de hældt uddelte Bibel-Exemplarer løber sig op til over fire Missioner. Coatedes ere de christne Høf rejstede det Lidspunkt nær, der er ligesom prophetic betegnet af Reformationens stede Borganger,^{*)} "da Korset kan røjes til Helle, ved at fortælles i alle Tongenmaal af alle Slags Mennesker: da Blommanden ved sin Blom kan synge de hellige Psalmer, da Væveren ved sin Væv kan læse sig Arbejdet ved at synge af Evangeliesbogen, da Skrymanden, bunden til sit Mort, kan synge sin Sang, og Koen ved sin Mort kan høre fortælle af en Engelsning eller Heninde."^{**)}

Men dette Historiens Blad kan også vendes om, og det entvendte Blad giver et Billede med ganske andre Træk, der synes et stille bei i Livet, om det mylig udkastede Bløde er Wore end et jæntigt og indloggende Skin. Hvad Menigheden angaaer,

^{*)} Erasmus af Rotterdam: Verløn til Land Omstædning af Evangeliet.

da ligger det i Horholdenes Nætur, at i den gamle Kirke — da ikke alene det christelige Ord udbredtes langsomt og ikke altid var let at overkomme, men det heller ikke var hvert Mands Sag at læse, endnu mindre at samle og satte det bort — det mundtlige Ord måtte være det almindelige og det vigtigste Midstel til Undervisning. Og heromt havens Bidningsbyrd til Overflod. Den samme Christoforus, som saa indstrømmede opfoedrer til Bibelens stiftige Brug, klager bitterlig over det frugtledte i denne Formanning: hvorledes de forfældeligtesten Undervisningsgrunde og Udflygter blevet bemyttede, suart Mangol paa Penge, suart paa Tid, suart paa Gode til at forståe; "Eterninger hedder det, sind vi hos de Heste, men Bibelen ingensteds else hos ganste Haa, og Diese handle bremmed, som om de higen hæde; ... jeg hører Gott gjøre sig til af, ikke at de kunne Bibelen udmed, men at de havde en Bibel, freven med gylne Bogstaver"; han anserer ogsaa, hvorledes "Ovinder og jataas Vera hørte Evangeliebøger som Minsteler om Halsen."*) Men saadan klager Jones at vidne om, hvor langt det er fra, at det frevne Ord er i den sirkellige Ørbud blevet agtet og bemærket som Kunstdabsfilde eller Treosgrund, da glæder Dette endnu i ganste anden Grad om de følgende Machambredere, i hvilke der ved det hele sirkellige Livs Aarbejding blev systematisk arbejdet paa at bringe det christne Gott ind under dei geistlige Formunderstab. Det sirkellige Ord fortængte derfor mere og mere Skriften, indtil der i mange Egne ikke var Mete tilbage end et dunkelt Mygle om, at slike Bøger varer til, hvilke dog — ja sagdes der — fulde alene være forståelige for de Lærde. Vi skal man der nu intremmes, ved Reformationen at være indtraadt en Goresforandring i denne Henseende. Men der findnu-

*) S. Mander i det holl. Christoforus, I. S. 190-95. 344 f.

altså spørges, om ikke en stor Del af den vafte Interesse skalde være at skrive paa den blottte Myheds Regning; og endnu alvorligere findes der spørges — som der egaa fra fatholff Side ofte nof er blevet spurgt — om virkelig saa glædelige Folger ere at spore af denne utrættelige Arbeiden paa at bringe Bibelen i Hvermands Hænder, om det ikke er naturligt, hvor Alle ville være Bibellesere og Bibeludtagere, at en homolog Selvraadighedsland fører Overhaand, som ikke er ejender ugen Autoritet, og joaledes forstyrer enhver Samfundsorden, om det ikke er denne Land, der har skabt den protestantiske Kirke i et Mangfoldighed af Bøxer og Secter, hvor Almindenorden har Bibelsprog tildele til at forsvare enhver Missionstaats, og Mange gaae til Grunde i sig selv forstyrrende Græblerier, i apokalyptiske Drømme og føgelige Sværmerier. Og selo med Hensyn til den peabevæchte Hjælpe-gjerning, at Bibelen dog nu, fremfor nogenstede fer, her findet et Hjem i hver Mands Hænd som Andagts- og Opbyggelsesbog, kan det Spørgsmaal reises: om dette ikke er et Skin suarere end en Virkelighed, om Sandheden ikke suarere er den — hvad ogjaan man suibes ganste naturligt, ettersom enhver Tidsalder har sin egen Form og sit eget Sprog, hvori de holere Sandheder klude sig —, at Formanden heller søger hen til saadan christelig Udvikling i belærende og opbyggende Tale, som i den hele Behandlingsmaade staaer vor Tids Tare og Danmarks nærmere. Og — for at fuldhøre den sirkellige Ordsgelse — naar Skriften bliver, paa Kirkens og Vibensfabrens Enemarker, hylset som Sandhedens Regel og Dommer, skulle da Dette være syndeligt Mere end et symbolisk Skæbaplads? Thi til ingen Tid har det jo dog derved funnet forhindrads, at fa Prædiken er, som Udtryk af Individets egne Anstrengelser, gaati sine egnz Verte, mangengang i Stærk Meds-

satning til det selvansvare Bibelord, som ved Prædikenen skalde være udviklet og bestyrket; og det samme gælder om den videnstabelige Brug af Skriften, hvor det selv er blevet til Mundhelse, at Bibelen er fremfor nogen anden bliven den Bog, i hvilken Enhver indlægger efter Behag sine egne Meninger, for at efter Behag at tage dem frem deraf.

Det findes derfor jører, som om den katolske Kirke her ikke har haft højderig Uret lige overfor den protestantiske. Modsatningen er befjendt, og den er saa skarp som vel muligt. Medens denne paa alle Maader henviser og fører Folket hen til Gudsbejægtigelse med det hellige Ord, er den katolske Kirke skredet saam ligesindigt forhindt imod den frie oversættning af Skriften. Almoechte i det treende Aachundrede (1229) har en Klickesamling i Toulouse forbudt paa det Strengeste, at Engfolk maae høre de hellige Bøger oversatte i Medersmålet; og dette forbud er blevet gjenlagt efter Reformationen, ved de pavilige Regler (A. 1561), der havde draget den bestemmende Grundloje mellem tilladte og forbudte Bøger. Til diöze ere uenlig henregnedt alle Bibeloversættelser i levende Sprog, som ikke ere approberede af Papen; og selv disse var ikke laedes af Enhver, uden hejere kirkeelig Tilladelse: "eftersom det ved Erfaring er aabenbart, at, naar Bibelen tilledes Enhver uden Forfælt til Kasning, der da, formedest Menneskets Uhorstand, opstager deraf sinne Skade end Gavn." Bibelhelskaberne have desaarsag maatte velle Papens kirkelige Lovisse; og forslellige Paver — Pius 7 i A. 1816, Leo 12 i A. 1824, Pius 8 i A. 1829, Gregor 16 i A. 1833 — have udtaalt denne i aarlige Paamindelsesstrikkelser, hvor de opfordre til Forholdsregler imod denne "Pestilenie", paa det at "ikke Christi Evangelium skal ved Oversættelserne fortredes til et Djævelens Evangelium."

Den Modsatning, der i dette Stykke træder frem i det kirkelige Liv, har altsaa Grund i Læren: i en meget forslellig Betragtning af Skriftenes Bestemmelser og Betydning. Naar Luther, paa Rigsdagen i Worms, 1521, da erklærede sig berebt til at fønde tilbage, hvad han havde lært, daom Modstanderne funde overbevise ham "ved Bidneskyrd af den hellige Skrift eller ved aabenlyse, klare og tydelige Grunde"; naar de evangeliske Stender og Christer, paa Rigsdagen i Speyer 1529, imod deres Modstanderes Førdring, at de skalde bøje sig under Majoritetens Beslutning, udlagde den højdelige Prelest: "at blive, i Prædiken og Kære, alene ved Guds Ord, og der at forsløre og udlægge een Text i den hellige Skrift ved den anden"; da er her den protestantiske Kirkes store Grundsatning udtaalt: at "den hellige Skrift er den eneste Dommer, Regel og Rettsmød, efter hvilken alle Karbonne ere al præce og bedomme, om de ere jomme eller usjomme, sande eller falske";^{*)} — at "ingen sond Christen eranger til anden Regel eller Lov til Rettslighed og Salighed, end Jesu Christi Kære, som er den hellige Skrift, usovrasket ved menneskelige Fortolkninger, Tilsættninger eller Opdagelser";^{**)} thi "Skriften indeholder Alt, hvad der er nødvendigt til Frethe, saaledes at Det, som hverken leses i den eller kan godtgøres af den, ikke har forstås af Nogen som Christen".^{***)} — Omstre

^{*)} Concordiaformelen, den mørke symboliske Bog i den katolske Kirke (fra Aaret 1580), som dog kun er gjældende i noget Lande, nærmest ikke i Danmark.

^{**)} "De Reformationes Actus", der blive fremlagte, ved Reformationens Indsættelse i Danmark, paa Hoveddagen i Kjøbenhavn, 4 Juli 1530. Prof. min "populære Fortælling over Reformationen", S. 122 f.

^{***)} De 39 engelske Artikler, den eng. Kirkes Liveresolutioen.

anderledes den Katholiske Kirke. Skriften — saaledes skrives her — kan kun da udtages rettig, naar den bliver fortolket af den samme Hellige Land, som har opfattet den; men denne er, i sin Sandhed og Huldstændighed, kun at finde i Kirken, det vil sige i det hele Samfund af Bisæpperne, Kirkeas overste Styre, under Pavens Forsæde; selgeslig er det "Kirken, som det alene tillommer et domme om de hellige Skriflers sande Mening og Høgtolkning, og Ingen maa forvirre sig ill at forstå Skjønen imod den Mening, som Kirken, den hellige Moder, har vedtænkt og vedhænder sig." Saaledes lyder Beslutningen i den siste almindelige Kirkeforsamling, i Trident. (A. 1545—1563), hvor, i Underskrift af Reformationen, den Katholiske Kirkes Lære og Mæcenning er blevet undergivet omhyggelig Prøvelse.

Men ogjea i vor Kirkes Mæde leder en lignende Retning sig væbne, med henhen til Forhøret, hvori Skriften skal sælges til Kirken og dens Lære. Det er ikke sjeldent at høre Høritinger, som staaer i besynderligt Forhånd til den Økserfrugt og Høgtolkning, hvormed vor Kirkes Øjenfoder have fortalt sig til den hellige Skrift. Man synes al lade haant om den, som et døbt og dedende Ord, og man henviser derimod til, hvad man talder, det levende Kirkord, den kirkelige Troebelsindelse som den reale og viesomme Sandhedsregel. Der var en Eid, da der ikke vilde have behævedes Mere, end at gjøre opmærksom på den Tilmærkelse, til Katholikosmen, der aabenbart her udtales sig, for at vække den kirkelige Vor mod den; det var den Eid, da man betrægtede den Katholiske Kirke saaledes hensynen i Bildsættelse og den protestantiske Kirke saaledes i Besiddelse af Sandheden fuld og fordyb, at man mente ikke at kunne givre bedre, end i Gæt og Alt at holde sig i den stærkeste Modsetning til den katholiske Lære. Nuomstunder

funne vi lykken es til at være samme staat vidt, at Man ikke mistender Bigigheden af at have Modstandere, for at fare af dem; og en Prøvelse af Grundene fra begge Sider, anført med jordensfrit og uheldet Skrid, vil her, som i de fleste Tilfælde, føre til den Erfendelse: at, om end Sandheden er paa den protestantiske Side, trænger den dog til nærmere og nætere Bestemmelse, naar den ikke skal blive forværet ved overspændte Praastande, der fremstalte velgrundet Modsigelse, og at den katholiske Kirke, om den end mistender Skriftenes sande Betydning og saaledes er fejlende i sin Hovedretning, dog fortæller Øpmærksamhed i sine Studierne imod vor Kirke, fordi de gjore opmærksom på mangen Ensidighed og Overdrivelse, hvorfor Man fra protestantisk Side maa arbeide paa at holde sig fri.

Disse Ensidigheder og Overdrivelser samle sig i den Misforståelse: at, hvad der læres om Skriftenes Sandhed og Hættelighed og Tilgængelighed for Alle, skalde være at forståae saaledes, som om blot Enhver behovede at gaae lige ill, hvor det gælder om at udlagge Skriften i dens Sandhed og udrolle christelig Lære af dens Ord, at dybere Grunden og videnstabelige Hjælpemidler skalde anførs som undvænlig til dette arbeide. Hjælpen viser, til hvilke Ærkerheder og Urimeligheder en saadan Mening fører. Skriftenes Ord: hvorledes Evangeliet er "skult for de Wise og Høftandige og aabenbarer for de Uundyrige") ere ikke bengtende paa den selvomstre Maade. En Mand som Carlstadt, i den jostie Eid en af Luthers hengivne og næhjørste Medarbejdere, erklærede Vidensstaben ligefrem for stadelig til Skriftenes Høgtolkning, aflagde sin theologiske Doctordragt, og raadsførte sig med Haandværkere og Bonder om den reale Maade at lyce

^{*)} Matth. 11, 25.

Skriften paa^{*)}; og er det ikke den fellesamme Forestillingssmæde, der dogliggi kommer til Syne, naar vi se Menneskmænden træde, selvslog og hærdningshals, op i religiøse Sintigheder med et eller andet Bibelsprog, uden Andel om, al noget Andre og Mere her skalde være fornødnet? Men hvorledes — man må vel spørge — er det dog tankeligt, at Skriften, i hvilken det høieste Indhold er fremstillet i menneskeligt Ordets Form, ikke ogsaa, til den reelle Opsættelse af dette Indhold, skalde giøre Forstning paa de høieste menneskelige Evner, den heieste menneskelige Domstol? Det er der saa, at Guds Ord i Skriften har en Skarhed, en Varme, en Myndighed, der virker paa Ejelen anderledes end elovert menneskeligt Ord. Eti høiste Ordets Indhold angaaer ikke Noget, der ligget udenfor Mennesket, skal læres og optages udenfor, ikke Noget, der angaaer Denne eller Højn i Besynderlighed; den udtaar, hvad Ejelen gjenkender som sit Eg, hvortil Alle have lige Forståndenhed og Trang. Og hvorledes er ikke ved den hele Form, hvori dette Indhold er behanledt, den sterktmægtige Virksomhed paa den menneskelige Sjel betragtet? De religiøse og sædelige Ideer fremtræde her i historiske Stiftelser, de høieste Sandheder ere her udtrykte ikke i Begrebets strenge Form, i Skolespogens Erhæd, men faaledes som de ere oplogne af det troende Gemt, og her have dannet sig selv deres Udtryk, i disse varme, griseende Ord, disse talende, evig friske Billeder, der fikke os ind i Ebets forskellige Forhold; og det er ikke Urvillinger af Keren i en eller anden enestet Retning, der her forefindes, faaledes som de senere ere fremfaaede ved forskellige kirkelige Stridigheder, rettede mod en elleranden Gensidighed, og derfor altid selv behestede med Genu-

^{*)} Seidenboess: Euthanasieus Historie, C. 108.

vighed; men det er de store religiøse Grundaccorder, som her ere anslaaede, de fulde Harmonier, der endnu omfatter alle enkelte Aandretninger, og derfor finde Ejensind hos de forskelligste Individuaaliteter. Saaledes givede det vistnok en Forstning til Andage og Opbyggelse, hvortil ikke forbred anden Betrængelse end gudstryggheds Forstning og akcepteret Gud; — og var det ikke faaledes, da voldsat stort Unsvær høile paa enhver Bestræbelse for at fremme og udbrede Ebets Forstning. Men naar derimod Talen er om nærmere Forstning, bestemmere Urvilling af Skriftdordet til at begrunde Koen, denne de religiøse Begreber, og forbinde dem til den reelle Enhed, da gisler Plato's Ord (i Phaidon): at Skriflet i sig selv er suunt, hvorenn kan opgive Forstning, naar det adspores, eller forseere sig, naar det angribes, men alihv uenges til Gudens Bistand, — gisler her mere end ved Ordet i Almindelighed. Eti je holere den Verden ligge, hvortil dets Indhold hører hen, deslo styrke er Afstanden fra den Kreds, de sandelige Enemarter, hvorfra Dredene jo høre magtet hentes. Det ligger faaledes i Sagens Natur, at Udvirkket måa være uegenligt, billædlig, tauseprogsligt; hvortil endnu kommt, at den hele Udvirkelsmaade har hjemme i en fjernliggende Østland, saa forskellig i den hele Maaßhuse, Opsættelse og Belegnelse fra vor Ebosalber, og desforinden har maattet opnæbes efter saamange føregående Forholds- og Omstændigheder, som ere os som usfuldstændigt kendende. Og endelig er det en Folge af Skriftenes nærmeste Bestemmelser, at Verdommen ikke ere behandledt fra den præstlig anvendelige Eb; paa Modsatningerne, som ligge indsluttede i den øste Form, og som ved nærmere Erfarande uovervindeligen maae træde frem, er det ikke genet ind; istand ved enkelte Bisk og Fingerpeg er der henvist til de forskellige Retsninger, som skulle sammetarbeides i Enhed. Men heri ligget da den

øenskuelige Nødwendighed af dyberegaende Uveffling af Skriftenes Indhold, for at det Billædige, Glædige, Ordspregelige kan blive hørt, det Velighedsweise ikke almindeliggjort, det Domspræle samlet; og hørerledes skalde til dette arbeide den Omblåf, den Modenhed i Tænkning og Domhemme kunne undsvares, som er Frugten af den øgtes videnstabelige Dannelse! Man har derfor også, fra den anden Side, set sig nødiget til at tage sin Tilhugt til den Uferflægtige: Hl tu umiddelbar Naasbeværfning, et guddommeligt Lyd, som skalde oprinde i den Grømmes Sjel, og erstatte al enden andelig Mangel. "En Bondemand, som er usædlig i menneskelig Verden, ja, et engang hører dens første Begyndelsesgrunde, kæd; næar han hører Skriften foreløse, ved den guddommelige Mand forstaae ej, om det behoves, fortalte den"); — dette er Grundlagsning hos Debatere, Usabatister og lignende Partier, som bører først og sidst formane og opfordre til, i Stilhed at bie på Manden, der vijselig vil komme, og med den al fernsken Indsigt og Herstald. Men saa sandt som Dette er, rigtigt fortaaet — thi al anndelig Evne og Udgåldhed er Mandens Gave —, saa er det ikke mindre sandt, at den gudsdommelige Mand virker paa Mennesket al menneskelige Vise, at den ikke indskyder i Sjelen, hvad der ikke har sin naturlige Rod i dens personlige Vise, dens Tænkning og Dannelse: "God Mand være Mand", siger Luther **); "igz har ogsaa været i Manden, har ogsaa født Manden, og verd vel, hørerledes det er Manden, som alene gjer Altting; men alligevel vilde jeg være kommen til fort, dersom Spregene ikke havde hjulpet mig, havde glemt mig fast og sletter paa Skriften".

*) *Bærklay, Christus første Threolog*, som forelø i den første Del af det 13de Aarhundrede: *Kpologie for den saade Christl. Thol.* 10de Thes. § 19.

**) X S. 563 f.

Altsoa: *Skriften kan*, for at bruges og anvendes rettelig, ikke undvære menneskelig Videnslab. Forhemsnes denne, da kan Skriften vistnok blive et farligt Vaaben, et Midde for Alle til Util. Der ligger en betydningsfuld Uboarzel i Evangellets Fortælling om Jesu Kristelse i Ørsten: hørerledes den ende Vand indleder enhver Kristelse ved et Bisbelsprog. Vi mindes herved om Ordspreget: hvor Gud har oprettet sit Tempel, der bægger Øjeblikken sig et Kapel ved Sisden, — mindes om, hvor let det Hellige, behændlet med plumper Hander, bliver til vanhellig Caricatur. Skriften kan ikke undvære Kundstab til den hele Givendommelighed af de Syreg, i hvilke det hellige Ord er last og strevet — de tre, som Luther siger **), "Steden for Mandens Secord, Stinet, hvori Klendtici findes; og bører man Spregkunsten være tilstede, berjom man skal komme om Skriften; ellers er het ubr". Ligesaa lidt kan den undvære Kundstab til de mange forskellige historiske Forholds, til hvilke det er lagt og har maatte tages Hensyn i det strenge Ord. Men fremfor Util bører den rette Behandling af Skriften paa Indsigt og andelig Hjemmederen i de kristelige Ideer; thi først saaledes kan Bogstavet finde sin Fortælling i Manden, der Enstede opfattes i Samtlæng med Skriftenes Heelhed. "Deter ikke" — et vi alter skulle tale med Luther **)— "den rette Maade at fortaaet og tilslagge den hellige Skrift, naat man sammenplæsser forskellige Ord fra forskellige Steder, uden at se paa Sammenhæng eller Sammenligning; ja, dette er netop den sværtelige Vei til at fare vild i Skriften; men dette er en Egenslab ved den hele h. Skrift, at den udslægger sig selv, ved allevegne sammenholdte Steder og Spreg, og alene vil være fortaaet ved sin Kroeæregel". Til at for-

**) X S. 548.

**) XV S. 1265. III S. 2042.

staae Skriften rettelig — pleie Reformatorerne at sige — hører Christi Vand; og hvor denne ene Hordring bliver udtalt med fuld Bevidshed, der er enhver anden Vætingelse indbefatet i denne ent.^{*)}

Men naar nu saaledes Skriften ikke kan undvære Videnskaben, vil da ikke Gogen i Vielfeligheden ikke sig saaledes, at Skriften er givet Videnslærdemandene til Præis, at den er udset for den enkle Verden, den enkle Theologs vilsaartige Behandling? og er det Nædet end ca even Mission, noget det desvagtet hedder, at det ikke er os, der skulle stige Guds Ørd, men vi of stalle lade os flyve herof? Denne Indværdning visde have nogen Grund, bensom Meningen var den, at Skriften's Utdragning skulle være ubelukkende forbundet de Lære af Hegel. Men allerede Videnskabelighed i Hukommelighed er, i Detdels rette Vandring, meget ganske Andet end Bevidshed, Samling af mange og mangefoldige Kunnskaber; Verdom og Bekjæb er fra Middel — og ikke det eneke Middel — til at trævere den Sandhed, Neembud og Kærhed i Læntringen, som et vel rette videnskabelige Marke. Denne har nu visstnok sit naturlige og uudeundrigt Stættepunkt i den kæde Stand; men ved Indbyrdes andeligt Samle, ved gjenstig Meddelelse om de andelige Gjennemhænde kan en videnskabelig Sandheds og Retning efterhaanden blive Gjendem for Glæde og Glæde, deng Brugter efterhaanden blive forlige i alid videre Kreds, uden at de Enkelte skulle behøve at gøre den samme misjonære Vej af Studium og Erfaringsom.

Dg af ganske jordenes Betydning bliver dette andelige Samle for Religionsordenen, fordi Indholdet af denne Vidensstab mere end af nogen anden er Misses Sag. Det bliver ikke

^{*)} Sej min "ret Rye Esbemanns Hermeneutik", S. 32—77. 260 ff.

mindre til Herhævelse for den videnskabelige Theologie, der som den drager sig i leib Hornenhed tilbage fra det hele christelige Samfundsliv, end det vil være for dette, der som det vil undbrage sig Vidensstabens Bedyning. Den christelige Religionssidenstab harer meget mere Læren hen til det hele Samfund af Christne, sammaaet som der fore herser Tro med Bevidshed, hvilc Tro er dogget paa tankem Præcette og levende Overbevisning; eg saaledes — naar Skriften ikke kan undvære Videnskaben, da kan Videnskaben, den theologiske Vidensstab, heller ikke undvære det kirkelige Samfund. Ligesom Skriften vedkommer alle, saaledes er dens Utdragning at betrage som Alles Ejerning, hvori Enhver kan og bør have sin Andel — visstnok ikke i samme Form, med samme Kunst og Færdom, eller med samme umiddelbare Deltagelse i Fortolker-Næbeldet, men i samme Mand, suart med nærmere Hensyn til Videnskaben, suart til Livet, i videre eller i suverre Kreds. Den Enkelte vil kun i samme Forhold være i Stand til at udvikle Skriften's Indhold i hans Moralhed og hans Hedsch, som han ikke, i sin Læren og System, suarer udenfor Samfundet, ejfølter sig i sig selv og sit eget Læstesystem, men ligesom graafer og arbeider med alle i Misses Sted, har optaget i sig den Mand og Indsigt, som ikke undviller sig heel hos nogen Enkel, men opnåes ved Beregningen af de forskellige Gener og Kræfter. Og er det ikke saa, at de almindelige Grundsynninger, som dannes Grundorden for den kæde Fortællning, blive holdt og overlebte, med mere eller mindre stor Bevidshed, af eneher, taansom og danned Læser af Skriften? Det bliver jo dog almindeligt erforsket, hvorledes det kan rober Missforståelse af Detdels Natur og Bevægelse, at ville presse eksevert Uttryk i den hellige Skrift, eller letsligst at rive det ud af den fulde Sammenhang, hvori det læses, og hvorledes af Fortællnings-

funst tilfødt beroer berpan, som Luther siger^{*)}, at leve sig ind med Profeterne, med Jesus og Apostlene.

Dette nu, at det først er i det Christelige Samfunds Bible, ved de andelige Kræsters forenede Lære og Virksomhed, at den hellige Kristi bliver talende og udfolder sin hele Rigdom — er Noget, hvorom der ikke er Unighed mellem Katholikker og Protestantter. Men ved nærmere Indgåen paa Sagen, naar Spørgsmålet bliver om Bestemmedelen af dette Lære og denne Virksomhed fra Kirvens Side, advarer jeg en nærfærdig Forskellighed, som paa det Tydeligste betegner begge Kirfers egenbommelige Charakterer.

Når det nemlig hedder og man hedde: at den hellige Kristi man fortolkes i og af den samme Hånd, af hvilken den er udgaet: da vil den Katholske Kirke have Dette forsøgat paa aldeles egentlig og historisk Maade. Ligesom Skriften ligger for os som et afflunt Heft, med gudommelig Autoritet, saaledes skal ogsaa en fuldstændig Fortolkningforegåel være giveet, med lige gudommelig Autoritet, — en umundtlig Lære urimlig (Tradition), som, ved Siden af Skriften, skal være overlebet fra Jesus og Apostlene, for at udnydte, hvad der kunde mangle, udnyde, hvad der kunde være dumt eller usandsomt i det skrevne Ord, og som skal være nedlagt og uforandret bevaret i Kirvens Skjød, ved den Hellige Hånd, som opfølder og styrter Kirken. Men hvældes kommer denne hemmelige Lære til Orde, saaledes at den kan blive modtaget med fuld Forståelse til dens Egghed? Hjemmest Kirvens Hader og Styrere — er Scaret —, de hellige Bisstopper. I Nøffen af Disse skulle Apostlene selv have været de første; af dem skulle Efterfølgerne være blevne indviede ved den hellige

Ordination, som meddeles hemmelighedsfulde Gaver, og ved en lignende Indvielse skal den samme andelige Stat være forplantet indtil de seneste Tider, saa at Bisstopperne endnu den Dag idag skulle være forbundne med Apostlene ved en uafbrudt opfølgende Række af Mellemlæd. Og ligesom der læres, at Petrus var Apostlenes Hoved og Kirke, og derhos Hellige den første Bisstop i Rom, saaledes skal Apostelkirkens Verdighed og Ufeilbachet være gaast i Lære til enhver af de følgende Paver, som Christenhedens Hader og hellige Herre, der indtager den ejendomme Herres Stet. Hvor nu — saa læres der fremdeles — Bisstopperne ere forsamlede i Kirkenmede (Concilium, Synode) under Pavens Forside, eller hvor Pavnen, i hvem al bisstoppselig Hylde og Hulde er sammentrængt, lever og anordner paa sit Embets Bagne, der er det Christus selv eller den Hellige Hånd, som taler og syder, da er den hellige Overlevesting, som her bliver meddeles og udnydtes, til ubedragelig Forvisning for enhver rettværende Christen.

Saaledes vil Alt befjordes ørnenel med den sterke Grundighed; og hver blot Treen paa Kirken er tilført, fast og uden Træf, der man måtte mangle, at der er sorget for, i ethvert enkelt tilfælde at give Bisshoppen de hellige Ting, baade faa fuldstændigt og faa bequemt, som det kan rørkes og passes. Men med denne Tre paa den sikkelige Inspiration vil det have sin overveindelige Bevægeligeballegrene, hvor der forlanges Grunde for Treen. Thi hvad der bliver fremsat som simpel og virkelig Historie, man umuligt ogsaa kunne godtgøre sin Sandhed paa historisk Maade, ved historisk Biernesbyrb. Men nu saaer det hele System ikke alene uden historisk Bevis — thi den uafbrudte Række af Bisstopperne, navnlig af Paverne, hvorpaa det Hele bererer, kan ikke bevises, og Ugeaa lidt den underfulde Virksning af Ordinationen —; men det gjendrives endogsaas liges

sern af Historien. Chi denne beretter baade om Paver, hed hvem Kirkesamlinger have fundet hellerste Bispevalser, og om Paver, som samtidigt (under det saakaldte avignoniske Tængensab i det 14de Aarhundrede, da een Pave rejstede i Rom, en anden i Avignon) have forhjethret og bantet hinanden. Saaledes er det falsoleste Kirkesystem vistnok en dristigt udvendt og dumfældet sammenhæng mellem Begning; men den holder paa følgefuld Grund, som ikke taaler Kritikens Sonde.^{*)}

Med alt Dette vil, naer Æren holdes tilbetydligt adskillig fra Formen, en dyb og rigtig Sandhed vifjendes at ligge til Grund for dette Kirke-System. Det Forstørrelse er et sige deri, at det andelig Friheds og Følelse er ligefent stort set, er — overlunde den naturlige Lov for alt andeligt Liv — bundet til en siv høje Form. At lønne ej udfris den andelige Sandhed af den kundre Elbamb, er den protestantiske Kirkes Opgabe.

Saa fast nemlig som vor Tro er paa Christendommen som den sande Guds-Aabenbaring til Menneskehedens Helliggivelse og Frelse, saa fast vil også den Tro være, at Lovet, som kendes i Verden ved Christi Komme, er bevaret igennem alle, jels de merfeste, Tider, at der paa elbvert Punkt af Kirvens Historie ell funne passeres en uroligt Christelig Grundværdi, en Hovedsum af evangelist Lære om Guds Nades Aabenbarelse i Christus, at der ved denne Lære er blevet dannet og op holdt en christelig Menneskaand, en Enhed i Læren og Haabet, som er forplantet fra Slægt til Slægt, meddeelt og overleveret igennem Dydragelse, Undervisning, Indvendinger i det flestlige og i det bergerlige Liv, og, om end paa meget

forskjellig Maade og i meget forskellig Gend, har virket med oplysende og helliggjende, frejdiflende og forslagende Kraft. En christelig Sandhedsmagt alsaac har ingeninde manglet i Kirken, men visstof tilstedt og virkende paa ganske anden Maade, end Sagen fremstilles i den halvstille Kirke: iste bunden til Bisropper, iste nedbaret ved en høje, magisvirkende Kirkeoffis, iste autoriseret ved ladelige Hverfamlinger, men glemmedremmende og sammenhældende det hele Samfund, levende og virkende gjennem usædige, her paa sin Blis vifsende, Organer. I denne fælles Christendom har det religiose Liv hos enhver Enkelst sit Middelpunkt og sin Skyer, al Undersegelse og Græsken over Læren sin Regel og sine Dommer; og det Samme gælder om Skriftenes Fortolning. Jo mere det lykkes, ligesom at tegne Plads og Sæde i dette Grundchristeliges Middelpunkt, al fulstre og udspilde det Andelsdusele ved Det, der altid og alltid har været Grundvæsen og Hovedsummen af den christelige Tro, desto fuldstændig vil Skriften blive forstået; saa dette Middelpunkt vil også af sig selv brede sig over alt Det. Hvo som veri med staar udenfor de christelige Æders Krebs — en oprigtig Beskynder j. Cr. af den jødiske, den mohammedanske Religion — vil kunne forklart Skriften som historisk Bog med al Lærdom, Størphindighed, Rosagtighed, men det egenlige, religiøse Gods hold vil være tilhillet for ham.

Men spørges nu efter: hvorved denne christelige Indsigt er blevet næret, bevaret og beskyttet under alle de Danskeklinger og Overvalninger, Tiden har bragt over Christi Kirke, — da føres vi nioop tilbage til den hellige Skrift som det sterke og vigtigste Middel. Vel er det saa, at Skriftenes Indhold er efterhaanden sammenføjet med vores eget Væsen, gaaet, under mange forskellige Former, over og ind i det

^{*)} Den nærmere Uvisning af to hørt antydede Momenter findes i min "Katholizismen og Protestantismen", S. 10—68.

helse Elv, saa at dens umiddelbare Indtrykkes ikke længere med Bestemthed kan lade sig nævne fra al anden værdelig Indvirkning. Det vilde fremdeles være en Misforståelse at mene, at Julet skulle have Ret og Adskiltil at ej gaae op gialde som christelig Sandhed, uden hvad der lader sig påvisse ordlydende i Skriften og træder frem i dens egne Udtryk, at Skriften skulle giøre andre Skrifter til christelig Velæring og Opbyggelse overflodige, eller at det, ved enhver Udsættning af de christelige Læromenne, skulle være formodent, bestandig paa ny at høje tilbage til Skriften's Udsagn; — fra en saadan engstelig Hængen og Skæben ved Ord og Bogstave udlejer nioop Skriften, ved at give den christelige Verdenskæhed og Siferheds til at børge sig i egne former. Men hvad vi mene og holde fat, er Dette: at det er det store, uundværlige Hæren ved den hellige Skrift fremfor ethvert andet Skrift af christeligt Indhold — vores sig theologiske Systemer eller Andags- og Opbyggelsesbøger —, at den er Udtryk af de christelige Ideer, hermed denne endnu ere trædte ud i Kamp med Modstællinger, og derved et blænde opleset i Bestemmelser, som øve beregnerede paa at fuske vores Domstællinger imod en ølter anden enest Opfattning af Verden. Den hellige Skrift bliver staande ved de christelige Ideer i deres storartede Hæshed, deres Velhedsing for det hele, samlede Elv. Derfor har dette Ord lige Sandhed og Ghylighed for Alle; og medens ethvert andet Skrift bører sin bestemte Farve, og derved strækker den En, medens det tiltrækker den Anden, este ædfliller ligefuamagt som det forbindes, viser Skriften kun udsontende, som Fredens Værd til at vedligeholde Troens Enhed i broderligt Samfund. Og saaledes er det da at forståe, naar vi sige, at det er Skriften selv, som tilslutte bevirker og betrygger den rette Fortolkning og Anvendelse af

sit eget Ord, fordi der nemlig til enhver Elv udgører fra den en Kraft til at være den sande christelige Vand, opstare og styrke Indsigten i det rette Ternodue. Om derfor end det Samme man indremmes at gjæste om Skriften, sent ghælder om den borgerlige Forgyllning: at det ikke er under Livets religie, jomfru Gang, men i enkelte kristne Perioder, at dens Myndighed viser sig i sin hele Viglighed og Undværlighed, — saa fan dog en stærke Bel ikke gives til at betrygge mod religiøse Ørderigheder, til at bære Læren rett og Livet sundt, end den, som vor Kirke antiser: at det tilbage til Skriften, hvor Christus træder os inde i sin Glorify, Apostlene i deres Begejstring, hvor Livets Ord er givet i sin oprindelige Reinheit, og har histerisk godtgjort sin Kraft til at omdanne og uddanne Livet indenfra.

Gaarde andreledes lyber nu vistnok det Vidnesbyrd, som gives vores hellige Bøger af Dem, der ville gjelde som de næste "Julidenbare" af Christendommen. "Man kan ikke holde den Tanke ude" — siger Schelling *) — "hvilkens Hindring de saakaldte bibelske Bøger have været for Christendommens Julidenbelse (!)... Egenlig er det disse Bøger..., som bestandig paa ny have sat den empiriske Christendom i Verdens Stid, hvilken kan besluge usikrighed af dem, og bliver lydeligere forkyndt igjennem hele den nye Verdens Historie i Sammenhæng med den gamle Verden, end igjennem sine Bøger, hvor den endnu laae meget uudviklet". Hegel**) er af samme mening: "Den bibelske Text beskriver den Maade, hvorpaa Christendommen først er kommen til Syre; og hermed kan endnu ikke Det være inteholdt paa henderlig esterregtselig Maade, hvad der ligger i Christendommens Princip, nem

*) Udar die Wirktheit des altesten. Skriftem. S. 198.

**) Gesç. der Philosophie. III. S. 111.

snarere kun Muelen derom... Man kan næsten sige, at Christendommen, naar den føres tilbage til sin første Fremtredes-historie, bliver bragt paa Mandelshedens Standpunkt⁽¹⁾. Og Strauß²⁾ finder det "ligesaa sorfægtigt, at ville giøre disse Boger til Regel for det Christelige, som at ville sige Idelet af den menneskelige Skabning i Barnets former". Herved er kun dette Enge at findre: at disse Ultringer og Paastande ville befndes at være fuldkommen i deres gode Ret, naar det betraffes, hvad den haafalde Haldehedsstøt af Christendommen vil sige — hvorfor Mere eller Mindre nemlig end Opfattelse af Christendommet, haaledes som den er historist indkommen og historist gialdende i Verden, med Underskyden af disse almindelige religiøse Idéer i de christelige Sejendsgjerningers Sted. Her denne Operation maa der erkendes, at det strenge Dio er en meget udrogenv Hlubke; og vi ville dertil, fra voet Standpunkt, i hine Bestragelser netop have det stærkeste Bidningsværdi om Kristens stort Betydning i og for Kirken: hvorledes den ogsaa i vor Dio, ligefrem i Ettidet og i vores Fadres Dio, er den faste og stærke skilje, mod hvilken uchristelige Stromninger bryde sig.

¹⁾ Økcl. Østafdeling, I. S. 177.

VIII. Guds Væsen og Egenskaber.

Når al Religion har sit Middelpunkt i Herhabet imellem Gud og Verden — dels saaledes som dette Herhabet er givet eprindeligt, dels saaledes som det skal frembringes og dannes ved Kvæsts Virkemhed —, saa kan det Guddommelige og Gudsatselskifice i en vis bestemt Religion ikke træde nærmere tilspne, end ved at agte paa den Fremstilling og Udvilning, som deri er givet af Guds Natur og Væsen. Vi have i det Hovedgaaende (S. 75-79) betragtet Raffen af de forskellige Oldtids-Religioner som ligesaaomange fremadstridende Hochog paa at udlese Begrebet om det guddommelige Væsen af den handne Tilstand, hvor deri moatte befnde sig — som naturlig Ufers-virkning deraf, at Begrebet selv eprindeligt har udvistet sig af Naturtingenes Vertrægning; vi have sett, hvorledes Religionen er gaaet ud fra Forestillingen om en herstende og styrrende Magt, hvorledes denne esterhaanden er løst i højere op fra Dio til Dio, indtil Magten omstører Indbyggere Forening med Bæredem og Godhed, og Udvilningen fuldendes i Begrebet om den hellige og retsærlige Gud, som det uacadelinde og alkærlige Væsen. Man behøver kun at udvælgere sig Herhellen imellem de hedenske Guddomme, der endnu ere fællesde under Gudelighedens forskellige Indstrengheder og Modsatninger, sævel i henseende til Magt og Egelse som til andelig Huldkommunikation, og Gudernes Behov, den Allmægtige og Hellige, eller efter inmellem Dennes strenge, affluttede Mestærlighed og den christelige Gud, hvil-

Væsen er Skjærlighed, for at sætte, hvor forsiktig en Livs-
anstrengelse herved er givet, hvor forsiktig en Charakter Livet
maa anlæge, hvor det styrer af et saa forsiktigtskt Gudsbegreb.
Og den hele Mangfoldighed af former, som vi ser det re-
ligiøse Liv anlæge, alle de forsiktige Udtællinger — fra den
uvig træle Verdhedsrigt til den nærmest rigende Selv-
beffæstning, fra det strenge Bodeligt til den fanatiske Gørelgelses-
Dver — har det sidste Udspring paa intet andet Punkt end
i tilsvarende forestillinger om Guds Væsen og Vilke.

Dette Forhold intet mindre End og Verden, nemlig den
menneskelige Verden, om hvilket den religiøse Lære og det
religiøse Liv bevoeger sig, er Forholdet af en Afhængighed,
der omfatter Menneskets hele Væsen og Døren, Livets
Udspring, dets Nutid, dets Fremtid, og saaledes paa tængang
begrænser Menneskeis Liv og Haab, bestemmer hans Stas-
ben og Virken. Herved vilst du de kendte Govedmomenter af Gudsbegrebet være givne. Thi da Væsen, som er
Livsverdens og Livets Grund, maa paa tængang løftes
ophøjet over den hele Livverden, og ikke udstillelig fra
alt det Livende. Paa det første Led beroer Begrebet
Kæneth og Mandighed, paa det andet det Gudhøje, Liv og
Frugtbarhed. Og heraf frenganger da videre, ved Udtællingen
af Begrebet om Gud, en dobbelt Retning, som leder sig
vaarbi gennem den hele Religiøse-Historie, og hvilc Forening
er Opgave for al religiøs Tænking. Thi da folder af sig
selv i Dine, hvad Folgen maa blive, vaar Bestræbelser
bliver eensindigen henvenbøt paa enten at hæve Gud ud over
Verden, eller at forene Gud med Verden: paa den ene Side
nemlig en fjernelse af Gud fra Mennesket, der vil berøve
Religionen dens praktiske Betydning og sædelige Indsnydelse,
paa den anden Side en Tilmærmelse, hvor den praktiske

Biersomhed af Troen vil blive tilfjet på Kænethens Bes-
kræftning, og saaledes nødvendigen selv maa blive uret, hens-
vendt paa et sædligt Slin i den sædelige Verdheds-Sidet. Og
vi ville endvidere kunne seje os selv, at den forstørrede Ret-
ning vil være den forherstende i de historiske givne Religioner
og i de religiøse Folkesættelser — thi disse gaar nærmest
ud paa en umiddelbar Tilfredsstillelse af den religiøse Trang,
og maa altsaa lade Mennesku finde, hvad han søger og ikke
kan finde: en bestemt og ret uer liggende Øjenstand for
Maatsættesse, Tilbedelse og Fortretning —, den anden der-
med i de theologiske Skoler, hvis naturlige Kald det er at
vægne over, at de religiøse Begreber ikke drages fra deres
Høde ned i en Sphere, hvor den gældige Kæneth gaaer tabt.

Se vi saaledes, paa den ene Side, hen til de poly-
theistiske Religioner, da hvor vi her en Fordeling og Uds-
sætning af Magten og af den gældende Gudsommenskabens
Kæneth. Enhver af de mange Guder og Gudinder har sin
særegne Charakter og sin Myndighed inden visse tilmaalte
Eneuerter. Hvac denne Magde er der tilstætteligt forsynet
for Tilgangeligheden fra Menneskens Side; Enhver ved, i
hvilkun Guddom han har at henvende sig, som Hjælper og
Beskytter, i de forskellige Ualliggender og Hornedenheder, og
hvorledes enhver af disse Guddomme skal behandles efter sin
Charakter-Klendomslighed. Men en lignende Deling, hvorts
vel paa anden Maade, kan selv vaarbejds i den jodiske Mono-
theisme. Vel er her den berømte Beretning om en Glor-
hed af Guder oversvunden: "der er ingen Gud uden En"; men i denne ene Gud Jan Væsenet selv siges al vores best, idet
det er undergivet en bestandig Verden af andelige Stemnings-
gør. Hvereb, ved denne Foranderlighed i Sindeslag, er det
Samme opnået som hitt ved de forskellige Guddomme: at

Abgangen til den guddommelige Majestet blev ligesom gjort Mennesket letere; thi en Indvirkning, efter en vis forelæseren Regel, paa det guddommelige Wesen, til at formilde, bøse og forsonne, blev faaedes mulig, nedenfor vistnok Begrebet om den Uendelige og Alsfuldormne herre var udelukket. Men endelig gjælder noget lignende selv om de christelige Forestillinger, faaedes somme disse i Mennindelighed forefindes. Saasomme nemlig som de jødiskke Egenstaber, der tillegges Gud, træst ligesom faaende idensur hørandre, begrænsende hverandre indbydes, saa et den ene skal betegne en Gudsommelighed, der skal ligge aldeles udenfor den anden, saaomme som f. Ex. den guddommelige Skjærlighed nævnes i Medsætning til den guddommelige Rettsdighed, og denne til hin, — saa lange er i Virkeligheden en Deling lagt ind i Guds Wesen, som ophaver dens Enhed og Halskommunehed.

I Forestillinger af denne Bestandschæd vil man nu indtæmme, at der er givet start Opfordring til Kritisk Rensning og rigeligt Stof for samme. Men naar Talen faaedes er om al berigelse, klare og udrens Begrebent Gud, da er det herre forudsat, at Mennesket overhovedet er i Stand til at kjenne og erkjende det guddommelige Wesen. Forholder dette sig faaedes i Sandhed? eller fuldt det ikke komme Sandheden nærmere, at kjenne vor Afhængt til at føle Gud, at tilbede ham som den Ubekendte, den Ukanalige og Ubeskrivelige, og at afvise enhver nærmere Betegnelse som Forgrænselse paa det hellige Mysterium? Faaledes har Man allerede i Oldtiden forestillet sig den menneskelige Tankes Forhold til det guddommelige Wesen. Det er en bekjent Fortælling om en af Grækenlands gamle Vise, Simonides, hvorledes han, opfordret til at give Ærlæring om Guds Wesen, ubehag sig Betræffningsstid, hvorledes han rykkede den længere

ub fra Dag til Dag, og omseider endte med den Erfaring: at, jo mere han efterhælte over denne Egenstand, desto dummere viste den sig for ham.^{*)} Lignende er et navenkundigt Udsagn af Plato: at "det er vanfæligt at finde Gud, og, naar man har fundet ham, umuligt at udale ham for alle."^{**)} Og i Skriften selv drager sig, fra gamle Tider indtil de nyeste, en Rekke af christelige Lærlære, henbryrende til de misstille og spændende Stoler, som have paa det Sterkste udstalt sig imod det Begreb, der ligger til Grund for al Tanfning over Gud: Gud som personligt Wesen. Thi hvori — hedder det — er et Værens Personlighed al jælt? hvorfor tiltagge vi Mennesket Personlighed, Dycet derimod ikke? Hordi Mennesket er sig selv bevidst, det vil sige: Jan gjøre sit Jeg til Egenstand for sin Tanfning, kan forelægge en Opførtning, give en Bestrievne af sit eget Wesen, gjøre Nedre for sin Billige Bevagelse og Nehning. Men idet Mennesket faaledes satter sig selv som et personligt Jeg, satter han sig jo tillige i Modstæning til Noget udenfor sig, som han klart og bestemt adskiller fra sit eget Jeg, sätter hen som Egenstand for sin Tanfen og Virsen. Mata det da ifst synes, som om det selvbevidste Liv, der er Personlighedens Wesen og Mærke, indeholder en Begrænsning i Tilværelsen? faaledes som det udtrykkes i et bekjent Ord: "Uden et Du intet Jeg", — det vil sige: Jun forsøværd som jeg kan adskille mig selv fra enhver Anden, er jeg et personligt, for sig bestaaende, mig selv bestemmende Wesen. Og hvorledes kan Man da tanke sig en personlig Gud, uden dermed tillige at gjøre ham til et begrænset Wesen, rykke ham ned i Endelighedens og Modstæningernes Verden? Faaledes stuttede man da: at, faaovl som Guds Wesen er det Uendelige, Alsfuld-

^{*)} Ciceron: om Quæstiones Naturæ, I. 25.

^{**)} Platon, E. 313 (Apollon. Wdg.)

tomme, Absolutte, saa vist man Begrebet om "Gud", givt Blads for Begrebet om et vist "guddommeligt Noget", man mente sig nu Dette som Kraft, Liv, Vand, Tanke, som ikke som persons ligt Wesen. Og man gik til Skridt videre. Saaltese som vi — saaledes sluttede man — ville bestemme, udtrykte Noget om Gud, tiltagge Gud nogen Egenstab, overbevisse os om, at vi ogsaa herved gjorde os skyldige i en Besværsning, en Endeliggjortelse af det guddommelige Wesen; thi enhver enkelt Egenstab saaer jo sin berygt Betydning, at den bliver trillet imod alle andre Egenstaber, at Det, som bliver betegnet ved den ene Bestemmelse, bliver holdt ubensor, ubeklaret fra enhver anden Bestemmelse. Men naar der saaledes ved enhver Bestemmelse om Gud bringes en Modstyrning ind i det guddommelige Wesen, maa da Dette ikke gælder som Bewiis for, at de saakaldte guddommelige Egenstaber ikke have Noget i Gud selv, som pointer til deres Navn, men at de alene skydes den menneskelige Dogttagelse over de forskellige Forhold, under hvilke vi saalede os selv til Gud, eller under hvilke Guds Wiesen fremstiller sig for os? ligesom vi lagttage, at Selskabet smelter Venet og harber Venet, men ikke Huden og bleger Liundet, medens det er den folskjonne Lydkraft, der synes at virke modsatte Ting. Saaledes kom Man da, ved denne Dommer for at holde Begrebet rent og puuri, fri for enhver menneskelig Tanke-Tilsættning, til de paradoxale Sætningsper, i hvilke de mystiske Theologer i Middelalderen saa stort Behag: at Gud ikke er Noget, at han er Intet — at Den næste ser Gud, som i Alt sær Intet — at Det at nægte Gud, er at prise ham — at Gud ikke selv reed, hvad han er, fordi han ikke er Noget.^{*)}

^{*)} De begrundede Venet, som repræsentere der Christelige Mynd, lever i det 14de og 15de Aarhundrede i Dreyfland, nabo til Rhin-

Men til det samme træsteelse Rejstalt have ogsaa skarpe og strenge Tænkere set. Efter Kant's System er vi jævnof Tilværelsen af en Gud, der har indrettet og styrer Alt til fædellige Formaade Fremme, umuldbart vis, fordi vi ellers finde os i uoploselig Modsigelse med den jedelige Lov i voit Inde; men det guddommelige Wesen selv skal være et tilhulset Mysterium; Alt, hvad vi formaae at vide derom, skal være reen Illusien, og ved nærmere Betragtning besindes at ephæve sig selv. Endnu videre gifte Sichter, der, som bekendt, paaadreg sig Bestyrdning for Altheitme, da han forte, at enhver Bestemmelse om Gud er en Oversættelse af Menighets endelige Wesen paa den kændelige, uden al Sandhed og Gyldighed, at Guds Begreb maa frigjores fra al Sandhedsdig og al sandelig Tilsættning, og at Man dersor ei engang kan tillægge ham Tilværelst, fordi ogsaa dette Begreb hører til den sandelige Freds.^{*)} Saaledes ere vi forst il et Kunst, hvor Begrebet om Gud er udhuslet og udmarvet indtil det Nederste; det er den blote Naevnebly, der er tilbage, eg en Uessende af dette Navn kan Intet have tilhørsda med en sand Guds-Tilbedelse og en virkelig Guds-Baalsdelse; thi den levende Ghensand er verldspunktert: et Wesen, der er Ghændand for Tanke, Erfjedelse og Andagt. Imod denne Sammenhæften af Troens Begning tilligemod dens Grund lever nu den moderne Spes-

landene, ej i Belgier, sasom Meister Eckert, Joh. Tauler, Joh. Knysbrodt, Henrik Suso, (Paf. Mortensen: Meister Eckart, 1840. Eckhardt: Joh. Tauler, 1841, i Tidss. f. indl. Kult. VIII. S. 646-681). Ell den fuldte sig, i bel 12de Aarhundrede, Angelus Silensis o. fl.

^{*)} Nebst den Gruub uafs Glaubens ar eine gütliche Vertheilung, 1798. Bezeichnungsschreiben gegen die Auflage des Altheitmaed. 1799.

culation af formeden Hjælp. De gamle Mytikere, for hvem Religion var Livs- og Hjælps-Sag, havde føgt denne Hjælp paa deres Maade. Imødes de nemlig gjorde Gud uøthellig for Lanthen og uncrenlig for Døbet, sagte de Erkendelse for Tomheden ved en Robstolen af Gemyttet i Gud, ved en aandelig Berusning i Vestuen af det gudommelige Lys. I en saadan Tilstand, læste de, blev Guds Erkendelse af sig selv tillige Mennesrets Erkendelse; og, da denne Erkendelse juist er Guds egenlig Væsen, fia vor derved al Forstid fortolden imellem Gud og Mennesket. "Jeg hører ikke — fraledes lyder den mystiske Tale — ejer ikke, troer ikke, lever og tilbeder ikke; thi jeg giver Gud intet Fortrøst for mig; der er kun en Gud; med ham er jeg Et, den samme En, som han selv er; med ham har jeg fået alle Ting; uden mig er han Intet."*) Saaledes berort ogtaa het Extremerne hinanden; Andagten staaer, i bærekraftig Øfthold-Spørg, over i himmelstomme Himmelstofte. Men isedentor denne formelle Sammensætten af Gud og Menneske, der i alt Yd-fun fuldkyndes i eneste, Andagten heilste, Mementer, gører den næste Speculation ud fra Begrebet om den væsentlige Enhed af Gud og Menneske, som Grundværd for og Guds begreb af al Sandhed. Enheds — siger Man — har Mennesket en Erkendelse af Gud, og det en albede sand og utsæmmende; at nagle eller omvibile Delle, er den største Vidhs-fælde, den største Philosophiedelse og Fornebelse af Menneskets Natur. Det denne Erkendelse er ikke egenlig Menneskets Viden om Gud, men den er Guds Viden om sig selv; denne Guds Viden er ogsaa Menneskets Viden, fordi det er i den menneskelige Land, at den gudommelige Land — i sin Ud-

*) Ord af Mühlberg, f. Matthesen: Melet. Gadt, S. 63.

villings-Proces, som foregaaer i det hele Verdenstale — komme til Verdsstædt ent sig selv.**) — Men naar Dette bliver det forståede Sandheds-Udbryte, at Gud ikke skal være et tanke som et Væsen ubenyg og ub over det Verdsstædt, men at Guds Væsen er Tanftningen selv, saaledes som den fuldkommes i det menneskelige Begreb om Gud, da slægter antageligt Intet nærmere, end at vende Forholdet om: giøre den menneskelige Tanftning til det Høste og Oprindelige, og herfra udele Religiøvens Oprindelse. Saaledes følger da, ved naturlig Udviltingsgang — som vi ovenfor have set, S. 52 f. — at den hele Verdsstædt om Gud bliver oplost i den jævnstille Illusion, der skal bringe Mennesket til at betragte sit egen Lanthes-Værk og Skabning som et for sig bestaaende, heilste Væsen, Døpas til den endelige Verden. Den heiligste Samling: at "Gud og Menneske er Et", har saaledes afdelte maalset lade sig afsløse af denne: at "Mennesket er Gud"; eller at Gud er personligt Væsen, forsaavidtsom han er menneskeligt Væsen; og Menneskets Viden om Gud, der, ejer Hegel, skulde være at betragte som "Guds Viden om sig selv", er nu blevet "Menneskets Viden om sig selv". Dette er det yderste og sidste Punkt, hvortil Speculationen for Edder har drevet dit. Det har man ikke haabes, at Munkier som de, der findes udtrykte i de efterfølgende Møninger (af "Hollische Zehnbücher", 1811), juærl ville kunne betragtes som højst overvundne; men som Mindevarme om en Land, der med stor Omvendelsesliv har villet påaaude Verden til Evangelium, ville de her påaende have beriget Sig: "Ingen sand Philosophie har betjene sig af Udtynket 'Gud'. Thi dette Ord er i den helstelige Verden sun bes-

**) Saaledes Schelling: ven det Billsele — og Hegel: Relig. Philos. II. S. 309. 406.

Hænd i Betydningen af et personligt Bøfen udmønt og over Verden, evigt, fuldtommen, fælgt, som ikke trænger til Verden, men løber den af egen Skjærlighed, og flyrer den efter vise og mudgrundelige Planer. Eller er det dog envidet: også Gud er ikke den theologiske, den christelige Gud, og hører allsaa, for deg engang at gjøre en Ende paa den usalige Kiv, ev med at betjene Øder af Navnet "Gud"! Thi de Prædicatorer, som I forvinde med Ørdbud Gud, passet ikke til det Subject, som Theologerne og de Lærende havde fast i Tanzen ved dette Ørd. For Philosophen er Verden, Universet, en altonomatisende Organisme det heilste, alene saadie og vistelige Princip; han hænder Intel, der skulle være hinsides Verden, da Universet nioep er Alt. Theologie er Mandens Schmord — en Tankemaade, hvormed den uovervindede Ød er blevet færdig til Bunde." Frihed — hedder det videre — er usovernelig med Gudsfrugt, thi denne er Underkastelse under et modsat Selv; at lyde Gud mere end Mennesker, er et usæd Ørd; thi der gives kun en Lydigkab: med den ene Hornst."

Saa delte allsaa ere de Veie, ab holde den menneskelige Land har jegt at besøge sig Grundspørgsmålet i al Religion: om Guds Bøfen og Herhold til den menneskelige Land; saa vidt fra hverandre liggende, ja polarist modsatte ere de Punkter, hvor den græslende Sjæl har jegt sin Anfangsgrund: paa den ene Side et sandfæltigt, trængende, af Menneskene prævirkeligt Bøfen, paa den anden Side en blid Landsgård, som i Virkeligheden falder sammen med Menneskels eget Bøfen. Men det er ikke muligt at følge Læringagens Gang ab disse labryinthiske Veie, agte paa denne usikre Hamlen, denuz Overspringen fra et Øerpunkt til et andet, som glemmer sig under forskellige Skifteser, uden at den Erfjendesje passerer sig stærk og levende: hvorledes den menneskelige

Kaab har, ved sin Sagen paa de oversandselige Enemærker, en Vedestierne behov, — har den netop sammeget mere behov, jo længere den er fra at føle sin Træng til dens Veiledning.

Og hvilken er da Christendommens Lære? hvilke ere de faste Punkter, der ere givne os som lebende Lyb i Guds aabenbarede Ørd?

Paa den ene Side er det Christendommens Lære: at Gud er Gjenstand for Menneskets Erfjendelse, Tilbørelse og Erfjerning. Han er aabenbaret allerede i den physiske Natur; thi "hans usynlige Bøfen, hans evige Kraft og Guddommelighed besnus fra Verdens Skabelse af, og fortlanes af hans Gjerninger"; han "har ikke ladt sig uden Bidenesbyrd, idet han gør os godt, sender Regn og frugtbare Tider fra Himmel, sylder os med Hede og vore Hjerter med Glæde", og selv Himmelens fugle og Lillerne paa Marken visne om hans Magt og hans Godhed.^{*)}) Men Naturen angiver endnu sun de himmelle Dogstaver; det er Menneskene, som udgjorte de hellige Vokaler, uden hvilke dens Skrift ikke kan læses;^{**)}) thi det er først Mennesket, som er stadt i Guds Billede, er "Guds Slave", og bærer Guds Lov "Freen i sit Herte".^{***)}) Fuldestend er borsor Guds Bøfens Aabenbarelse først der, hvor den menneskelige Natur er givet i sin Fuldestend: Christus er Gaderens "ubryggle Billede", er "Høi med Gaderen", saa at "Høi som seer ham, har set Gaderen".^{****)}) Saaledes er der allsaa (jof. S. 52, 56) et bestandigt Aabenbarelse-
Herhold intetlen Mandernes Hader og de endelige Manders Rige.

^{*)} Rom. 1, 20. Apøl. 14, 17. Matth. 6, 26, 28.

^{**) Jacciobi: Mæle, s. 327.}

^{***)} Sof. 3, 9. Apøl. 17, 28. Rom. 2, 15.

^{****)} 1. Pet. 1, 9. Døb. 10, 30, 32, 46, 14, 9.

Mennesket er ikke bestået, hvoreledes hans Væsen har sin Næd i dette Forhold, hvoreledes det hele Bla tjenet til at udstille denne Besvisthed, og al Videns først har sin Hyldestighed under Herudstilling af dens Sandhed. Dersør er det en Selvmedsigelse, en Tillitstilgjørelse af al Virkelighed, at tenke denne Tilværelsens Grundværd manglende Sandhed og Justhed.

Men paa den anden Side er Gud, efter Evangelists Lære, et Mysterium for den menneskelige Mand. "Ingen ved Det, som er i Gud, uden Guds Vand, som ransager alle Ting, ogsaa Guds Dybder";^{*)} Thi "Gud hører i et Øys, som Ingen kan komme til"; hans "Domme ere unanfogelige, og hans Væie usporlige"; vi hører kun "syftkeits", sej som "ved et Spell, i Dunkelhed"; vi "vandre i Tro, ikke i Bestrøje"; og det er først i en højere, hinsidig Tilværelse, at "vi skulle se Gud, som han er".^{**)} Saaledes tilbageviser Christendommen da som Karmasselse og Menneskesorgværdie enhver Tænksom om Gudsindstuen af det guddommelige Værens Grund, som om Mennesketet Videns om Gud skulle fæste sammen med Guds Videns om sig selv, Guds Væsen gaae udvaltes op i Mennesketets Begreb. Men — indebettes der fra deres Side, for hvem Læren om den væsenlige Enhed af Gud og Mennesket gælder som Sandhedens Første og Sidste: naar Dette skal gælde ogsaa om de Christne, at deres Tro ikke er Bestrengt, deres Erfjenden ikke er Syftkevert, da er jo Ingen blevet aabenbart ved Christus; hvad Betydning besholder da det betydningsfulde Ord: at "Ingen hører Gaderen, uden Sonnen og hvem Sonnen vil aabenbare det", at "hvad intet Dre har set, intet Dre har hørt, og hvad ikke

er opfønset i noget Menneskes Hjerte, hvor Gud aabenbart er formedesst iu Hand?") Saaret paa dette Spørgsmål ligger dog nærl ved Haanden. Thi det følger af sig selv, at den naturlige og nødvendige Grundlse for Væbenbaringen maal være givet i det Værens Natur, som Væbenbaringen bliver til Det. Det bestænder da fuldkommenet vel med hinanden, at Gud er aabenbart for Menneskene, uden at han derfor er blevet eller kan blive aabenbar for dem, — at Gud altsaa kan hændes og eksistere af Mennesket, naar derved nævnes paa det guddommelige Værens Grundtræk, men uden at derfor Tanken kan udmaale, omfatte og gjennemstrænge dette Væsen indtil hvis indertid Dyb. Menneskets Erfjenden af Gud kan være Sandhed, uden at være Sandhedens, den hele fuldstændige Sandhed. Og saaledes giver Christendommen paa engang en Besgrundelse og en Begrenzung af den menneskelige Videns om Gud, saeret paa engang at fortryde sig til denne Videns Indhold, og i Indholdet al erkjende dens Ufuldkommehed.

Hvad er da Gud, efter den christelige Lære? Saaret ligger allerede i det Foregaaende. Thi hvad den fysiske Verden — dens Enhed i Mangjeldigheden; dens Styrke i Enstyrkeerne som i Hæsheden — sører Ejelen tilbag til, er en ordnende Tanke, en styrende Willie, som samler sig i Begrebet ent Gud som det væsenlige Væsen. Det er dette Tankens og Williens Øje, der ogsaa udgør Mennesketets Væsen i dets eindommelige Natur; og naar denne Natur er i sin Fuldstændige aabenbart i Jesu, da er det just Tankningens og Williens Fuldstændighed, som herved er betyget (§. S. 99 f.). Saaledes er det christelige Begreb om Gud givet i Ordet: "Gud er Hand."^{**)}

^{*)} 1 Kor. 2, 10, 11.

^{**) 1 Tim. 6, 16. Rom. 11, 83. 1 Kor. 13, 12. 2 Kor. 5, 7.}

1 Joh. 3, 2.

^{*)} 2. 10, 22. 1. 6. 2, 9, 10.

^{**) 1 Joh. 4, 24.}

Dg hvad er da det Begreb Ændhold, som er indslutet i dette Døb? Hånd er modsat Materie; og saaledes kunne vi da ikke behænde Gud som Hånd, uden at vi dermed sammenfatte alle saadanne Bestemmelser, som sierne enhver Indstrækning, der følger med Legemligheden: Gud som Hånd er dermed tiliggæ den Usynlige, den Uendelige, Den, som er udehør og over Tid og Rum (den Ewige og Allejordsnærværende), den Uafhængige og Usoranderlige. Her ligger altsaa Regelen, hvorefter vi maae berigtligt saadanne menneskeartede (anthropomorphistiske) Fortællinger, som overfører på den Endelige, hvad der netop begeuer den endelige Natur som endelig, underkastet Verden og Omstillingen. Med disse Bestemmelser er imidlertid et virkseligt, fuldt Ændhold af Begrebet om Gud ikke endnu givet; de dannende funn Hermen, ligesom Indsalningen af dette Ændhold. Men Vandens Væsen er, som allerede anført, Tankning og Tankeks Kraft til at bestemme Willen; og det er dette Tankens og Willens selvbestilte og selvstændige Liv, der udgør det personlige Væsen. Gud altsaa — som det Væsen, i hvem der ikke er Hånd, men som selv er Hånd — er den fuldstommme, uendelige Personlighed, i hvem den tankende og vilende Virken er en uoploselig Enhed, er ophevet over enhver Delthed, Indstrækning og Modstæning. Men det er, som vi mylig saae, netop dette Begreb om Gud som personligt Væsen, man vil have berettiget og trængt tilbage, som usædvanligt og urent, fordi det personlige Liv skal forbundet et Andet, fra dette Væsen forskelligt, ligesom et Centraspunkt, hvormod Tanken man staae an, for ved denne Modstælse og Modstæning at blive sig Selvstændigheden af sit eget Beg bestilt. Og ristnok — ville vi esterspørre, hvorledes det personlige Liv i os er blevet valgt, Bevidstheden om vor Personlighed blevet levende, da bliver Saaret: herved, at den

høje Verden indvirker paa os med al denne Rigdom af Indtryk, der give os paa en gang Ettersindelsen baade af Tingenes Tilbærelse udenfor os og af den Stilling, vi selv indtagte i Verden, som modtagende og virkende, handsende og tænksende Væsener. Men naar man nu vil overhøre den samme Lieslos paa det guddommelige Væsen, og deraf kan vi se os Balget imellem en endelig, men da ogsaa upersonlig, og en personlig, men da ogsaa endelig, Gud: da bliver altter Saaret fra vor Side dette: at Juoret berigtliger til at overføre den Lov og Regel, som gjælder for de endelige Væsener, til det uendelige Væsen. Juft joebi Mennesket tilhører Endelighedens Verden, er det personlige, selvberidste Liv et opstaaende, vordende, som Aldt ejer lidt formater til Uvisstning ved det gennsiddige Forhold imellem Mennesket og Tingene i Verden. Men juft fordi Gud ikke er endelig, han Livet i Gud ikke kan ligesundet til Endelighedens Form; det personlige Liv er her ikke et jaadant, som først skal blive til, men som er, som har sin Grund i Guds eget Væsen, sin Ejendom i sit eget Tankeleje. Den høje Indvending har derfor funn Gyldhed, naar Hovedsæren i den moderne Speculation: den væsenlige Enhed af Gud og Menneske, bliver forudsat som gyldig; men dette er netop en Lære, som har Christendommen saaledes inmod sig, at den for den Christne kun kan gjelde som Vilbafærsel.

Vandens Væsen altjau er Liv og Virken, og juft saaledes, som "den sande og levende, den altid Virkende" fremstader Gud i Evangeliet. I det uendelige Væsen, som har sin Tilbærelsens Grund og Lov i sig selv, kan denne Veren og Virken kun tankes som reent Udtryk og Hædenbarelse af dette Væsen selv. Men denne Selvstændigheds kan træde ud under forskellige former, og det er disse, der ligge til Grund for de guddommelige Egenstæder, uden hvilke Guds Væsen

endnu bestandigt forbliver tilhukket og u tilgængeligt. De have altsaa deres Sandhed og Kjærlighed, ikke visuel som Kostskønner i Guds Væsen selv, der er Enhed uden Deling — og enhver Egenstab maa dersor, ved fuldstændig Udevisning, føre til alle verlige —, men som Forskjelligheder i den Mandne, hvorpaa det guddommelige Væsen træder virksende ud i jude Værker. Ved denne Bestrabelse efter et højt og udviste os Guds Væsen af hans Åbenbarelse i Mandens og Naturens Liv undsgaas det vansteigt, at jo næste Bestanddele indblande sig, og sætte sig fast, og det kritiske Renings-Arbeide var dersor aldrig hvile. Men nuar vi, ved vor Tænkning over Gud, lægge det menneskelige Væsen til Grund, udsigte, behjende, og tilbøte ham som den Kjærlende og Kjæreste, den Hellige, Kjæfærdige og Algodø, da skulle vi ikke lade os stramme ved den Indeending, at vi jo saaledes, ved menneskelige Betegnelser, drage Gud ned i den menneskelige Verden. Det er et Ord (af Jacob) som sinder sin Øjenlang i Menneslets Jubelst, fordi det udtaler den første Grund til vor religiøse Fortrætning: at, nuar Gud har stolt Mennesket i sit Billede (theomorphisket Mennesket), har Mennesket ogsaa ionte sin Gud i sin Eignelse (anthropomorphisket Gud). Guds-Lighed hos Mennesket er Menneske-Lighed hos Gud, ligesom den jævndomme Menneskelighed i Christus var det jævnomme Billede af Gud.

Men hvori har vi vel nu at søge Fuldendelsen af det menneskelige Liv? Dertil, seere vi, at Mennesket viser sig paa retgang som personlig Individ og som Del af den hele Menneskehed, — dertil, at det rændommelige Skelet i det enslede Menneske udvider sig til og omfatter det Hele, og dette efter et ligesom sammenfaldet og optaget i den Ensfelie, — i et Liv altsaa, hvor det Individuelle og det rene Menneskelige yderer og åbenbarer sig i lige Styrke og Styrke, idet den

Ensfelie har ligesom optaget det Hele Vel og Vice i sig, som Øjenstand for Længe, Interesse og Streben. Men hvad har det er vel herved belegen, end Kjærlighedens Væsen, i dens Modsetning til Egoismen i Sind og Lite? eller hvori skulle vi sætte Kjærligheds-Været, uden i denne Leven i og med og for den Væden, hvor Interessen fører over paa Denne som vores andet Dig, i en bestandig Selvmeddelelse for at symme den Guds-Liges Vel, hvor Denne ikke længer fraer ubenso, udslit ses vores andelige Væsen, men er det med dette? Og atter her staaer vi ved det christelige Gudsbegreb, ved dens side og endelige Udevisning. Thi Evangeliet tilslægger Gud forskellige Egenskaber, til at betegne Tænkningens og Vællens mindstrenede Fuldkom- menhed; men om Kjærligheden alene hedder det: at "Gud er Kjærlighed".*) Kjærlighed er saaledes Enheden og Fæl- den af Guds Væsen, og hvad der udseges om Gud, er udsegt om den guddommelige Kjærlighed: Guds Kjærlighed er altsaa evig, uendelig og usoranderlig; den omfatter Alt og Alle, selv de Krysselene og Øjenstridige. Og Guds Væsens Åbenbarelse i Christus er dersor ogsaa Kjærlighedens Åben- barelse; eller er det nogen sondere Betegnelse af Jesu Liv, end Åbenbarelse af Kjærligheden til Menneskene, af hans Væsen, end Kjærlighedens Skolden og Dragen af Alle til Sande- hed, Fred og Salighed? Og saaledes er det ogsaa først Christi sendommen, der har opklaret Synet til at betragte den hele Menneske-Historie som den evige Kjærligheds Tercelse og Styr- relse af Menneskeslægten fra den bunde Tilstand til den hunde Friheds- til Samfund med sig ved Udevisning af det Guddom- melige i Mennesket.

Er nu saaledes Kjærlighedens Begreb Hovedindument af den christelige Værelse om Guds Væsen, da man ogsaa envoer

*) Joh. 4, 8.

anden Egenstab modtaget sin Fuldstændelse af den. Og hvad er Magt uden Kjærlighed andet end Uvirkelighed, Vildom uden Kjærlighed andet end uerskøn Contemplation? er ikke Hellighejen uden Kjærlighed affulstet i sig selv, uden Bevægelse og Liv? Retfærdigheden uden Kjærlighed, henfynslos Strenghed, kan Øjenstand for Frygt og Radsel? Og omvendt finde vi ikke gudommelige Egenskaber inddelede i Kjærligheden. Thi de ere alle enkelte Betegnelser af den gudommelige Tanke, og den gudommelige Willies Huldsummenhed; men Kjærligheden, hvilket Væsen er Schmiedelesse og Sammenstillet i den underligte Herening, forudsætter netop Tanke om og Erfordrelse af sin Øjenstand. I den fuldkomne Kjærlighed er derfor den fuldkomne Enhed givet af Tanke og Willie; og netop denne Enhed er det, der opfører den underlige Væsen over det endelige, hvor Tanken endnu kan ligefrem staae uden for Willien, tanke forblive uden bestemmede Indsindelse og uden tilsvarende Virkelighed.

Og ligesom vi fra først af have bemerket, at det er Begrebet om Guds Væsen, der givt Religionen dens egenomstændige Charakter, saaledes givs det ingen ander Charakteristik af Christendommen, end at betegne den som Kjærlighedens Religion, — og ingen behyndlingsfaldere; thi den er vermed betegnet som Grevens, Forsoningens, Fortæringens Religion. Derser kan der heller ikke givs nogen årslerre Præsteen for det samme christelige Liv, end Troens Virkemhed i Kjærlighed; thi Kjærligheden er af Gud, og heer Den, soni elster, er jedi af Gud, og hænder Gud; men Gvo som ikke elster, hænder ikke Gud; — dersom vi ikke hvorandet, bliver Gud i os, og hans Kjærlighed er fuldkommet i os'.*)

Og selv for den christelige Charakter af Theologien glæber den samme Præste: efter som den ikke henviser til Enforenend Udvilning alene som det menneskelige Værens Huldcadelse, men fører at sammenfatte det hele aarbejdige Liv som Christo.

Men herem maae vi affer og mindre os, at det hele Begreb om Guds Kjærlighed og affer om Øjenkjærlighed til Gud staaer og jælder med Begrebet om Gud som den personlige Væsen; og saaledes er det dette Begreb om Guds Personlighed, vi have at fastholde som den sidste Grundvold for Christelig Lære og Christeligt Liv.

*) 1. Joh. 4. 7. 8. 19.

IX.

Gud som Skaber.

Gud er "den levende Gud", Skaber, som skaber altid^{*)}, den endelige Personlighed, hvis Taufe er Skabende, hvær hvem Læren, Billen og Kirken er udstillelig Genkend. Dette Væsen kan altsaa ikke tankes uden jævlig Abendbarelse, hvori dette indre Liv og dens Kirken troder frem. Det christelige Begreb om Gud fører saaledes umiddelbart til Begrebet om en Verden; og vi finne i denne Betydning sige, at Gud uden Verden ikke ville være den Samme; d. v. s. kunne det tankes, at Verden ikke var til, da blev Guds Væsen et tankesom et ganske andet; det hørte da ikke til hans Natur, at uabenhængig sig selv, meddele os sit Værens Hjelpe; han var da den tanke, forsvinlige, i sig selv hvilende og indsluttede Gud. Men saaledes maa vi da ogsaa finde os henvisse til den spørgje Verden, for af den at lære Guds Væsen at hænde. Thi er end Bevidstheden om Gud overhovedet i Mennesket, haa hvilken den, som det hele aandelige Værens Grund, i Sjælens Dyr. Den maa derfor drages frem for Dagen, og det er Menneskets Sammenslæb med Verden udenom ham, som først vækter det sumrende Liv; og dermed ogsaa Bevidstheden om et Magt, som er sterkere end han selv; den maa udholde sig, klares og modnes, og det er etter den opmærksomme Besjuen af den hele Livscarelse, Sjælens Indretningen i den hele Organisme af Verdens som af Mandens Verden, i de aandelige Verdens-

^{*)} Seeb. 5, 37.

love, der bestaae træffede, medens Hormerne stille mellem hverandre, som lidt ejer lidt udviller vores Begreber om Gud, giver dem Indhold og Hjelpe. Men ligesom faaledes Velen til det Uendelige gører for Mennesket igennem det Endelige, vil efter den bestiende og jævnlende Kirken, der har den endelige Verden til Ghjenstand, først finde sin Afslutning og Huldebudelse i Bevidstheden om den Uendelige som Endelighedens Grund. Først for det troende Blif, der holder fast ved den Enne, af hvem, ved hvem og til hvem Altting er, udfolder Verden sig fra en uordnet Masse til et organistisk Hele, Verdenslivet fra en Indvirkning, der foretruer Gud, til et Liv, der stander sin Udviklings knebe, og vor egen Kirken erhøber sit Christepunkt og sit Endemaal, uden hvilket den vil være og blive en løs og usladig Flugten til alle Sider.

Verden, i sit Forhold til Gud, bliver saaledes det andet Hovedpunkt for den religiøse Tankebetragtning. Men dette Forhold er endnu lidet bestemt derved, at det betegnes i Alminnelighed som et Uabhängigkeits-Forhold. Og til den christelige Lære om dette Forholds særegne Natur og Bestaffenhed vil Velen også her blive naturligen beredt, ved først at læse et Udk på de Uverskueligheder, der til begge Sider danne Modsatning til Christendommens Lære. Det gølder her en Modsatning, som, naar den i tidligere Dage var lidet beskjeftiget og nægget udenfor den videnskabelige Verden, nu mere og mere er gaaet over i den almindelige kristelige Forestilling. Sammeget juerslere er Opfordringen til at føge en klar Forestilling om dens Indhold og Betydning.

Paa den ene Side nemlig — jo mere Verden lægges beraaet, at det er Verden, hvori Gud aabenbarer sig, Verden, der lærer Mennesket at hænde Gud, desto mere bliver det af Virksomheden for den religiøse Interesse, at Virksomheden af Verden,

dens Selvstændighed i Verden og Witen Udgiverer Gud ikke bedre. Dette synes paa den simpleste Maade opnaaet, hvorefter, at Verdens Afhængighed af Gud udeløs mere eller mindre indstrækket og betinget, at viðje Gudsarbejder bliver satte fra Verdens Side for Indvirkningen af den gudommelige Magt. Det er en Slidten imellem Begge, hvorpaa der legges an, en Bestrafelse efter at see Kraftens Momenter ligeligt fordelede, haardt muligt, til begge Sider. Dette er den materialistiske eller deistiske Religion, i hvilken der kan gives mange Gradationer, efter som der tillægges Materien eller Verdens Grundstof en stærke eller en ringere Selvstændighed, og efter som, i samme Forhold, Gud bliver mere eller mindre begrænset. Paa det yderste Punkt, hvor Materien gælder som sig selv tilstrekkelig, som den, der har sin Tilværelse og sin Virksomhed Grund i sig selv, fører den ligestemt til Hornsgælse af Gud udenfor Materien — Atheisme. I dens formindelige Form derimod noget man med at gjøre Verden efftan indtil en vis Grad udhængig af Gud, ja at der findes imellem Det, der har sin Grund i Gud, og Det, der har sin Grund i Verden. Men ogsaa faaledes bliver dog bestandig Det, der tillægges Verden, taget fra Gud, og Modstillingen til Religionens Ære bliver den samme, om den end træder mindre aabenlyst frem. Thi medens Religionen gaaer ud fra den uendelige Enhed, og fører al Mangfoldighed tilbage til den, lades vi her forende mellem en Lohed, som deleter Ejelen i dens Læren og Virken: viner plænlig forhættende ind paa den hele Betragning af Verdens Ærb, og holder Viðs Virksomhed godt imellem Gud og Verden, Worden og Materien.

Maar del nu erkjendes, at enherfaabam Deling, paa hvilket Punkt den end forstages, har Religionens Æsen mod sig, bliver Juærelsen naturligen fort i den medfattede Religion: til

at stille Verden i den størst mulige Afhængighed af Gud. Men der synes ingen sikkere Maade at udløse enherfaabtillægelse af Gud og Verden, end ved Sammensmælling af Begge — faaledes at Gud og Verden er Eet: Gud nemlig det ene Virksomhe, Verden et blot Skivafæn, ellers den fægtige, forbløgaaende Form for det Virksomhe. Og her staae vi da ved det andet Extrem, ved Pantheismen (et græst Ød): at Gud er Alt, er det gennemstremmende Lie, den sammenholdeende Kraft, den begaardende Ejel — Det altjæn, der i Tingene er det ene Virksomhe og Varende. Det er her en dyb Religionsstænk, der kommer os侵øde, — en Stænk, som i Alt seer Gud og Æret uden Gud, og som dersor findes sympathiserende Udstang i den frontne Følelse. Thi ogsaa i Andagtenes Diktat, hvor det egne Jeg vindes hen i den umiddelbare Bevidshed af Guds altopphævde Hærdhed, synes jo enherfaabtillægelse af Gud og Æret udenfor Gud et forsvinde, den hele Verden et tale sig i Gud. Udestaaende frentrange dersor Ærteinger sig i Andagtenes Sprog, i Vennen, den religiøse hymne, som have et pantheistisk Anstreng, lade os det tilsvarende synke hen i Gud; og selv i det Nye Testamente forekomme Ærteinger af den underligste Religiositet, som umøgdeligt flinge pantheistil, dersom man tusef det ud af Herblæselsen med den christelige Læres Hærdhed; faaledes naar der hedder hos Paulus: at "vi leve, og døde og ere til i Gud", ellers at Gud er "Alt i Alt" ^{*)}). Men faa end som der kan vort at indvende mod slige Ærteinger, hvor det mere er Udtrykkes Varme og Sterke, hvorpaa det komme an, end deis Reingtheth og Hærdhed, saa meget vil den christelige Sandhed blive forselet, dersom slige Ærteinger blive betragtede som

^{*)} Chap. 17, 26. I Cor. 15, 24.

egenlige Lærebegættelser, som Genuuglag, paa hvilke der skal brygges videre frem. Men saaledes er det netop, at Pantheismens Sæninger i den nyeste Tid bliver benyttede; og just fordi de let indsmidige sig hos den fromme Folke, overordne de til næreste Præselle: til Præselse nemlig af, hvorledes denne Forestilling af en Einhed af Gud og Verden maa virke tilbage paa selve Begrebet om Guds Wesen, og paa den hele Kostanskurse, den hele Kostbarhedsitet. Og paa den ene Side er det klart, at den Sæning, at Alt er Gud — indeholder en ligefrem Døphavest af den christelige Hovedlære om Guds personlige Wesen; thi er Verden et tank — ikke som Abetbarelse af Guds Wesen, men som dette Wesen selv i dets Virksomhed, da komme vi ikke videre end til en Kraftens, en Levens og Regelmæssigens Enhed, et uendeligt Hornufløje, som ligger til Grund for og kommer til Utrift i den helle Udviklingsgang; men et højstligt Wesen, uafhængigt af Verden, Verdens og Menneskelivets saderlige Styrer mod Selvbeværtethed og Frihed, en heilig, hærlig og retsædig Gud er herved udelukket som en menneskelig, en barnlig Forestilling. Og betragte vi Sagen fra den anden, fra Verdens og Menneskets Side, da kunne vi ikke seje: Gud er Alt, intet Liv og ingen Virksomhed har Sandhed ubenfor Gud, — uden at dermed Verden synker sammen for os som et Etaggebillede. Denne spegelagtige Skintlivverelse maa udstrænnes til Alt i Verden, det menneskelige Wesen selv ikke undtaget, og saaledes ville de menneskelige Andebøder, ligesom enhver anden Unfehlighed i Verden, ikke blive bludet end tilhukommende former for det uendelige Wesen, der skift og forsvinde som opdæffende Belger, som forstørrelsesfarvede Skumbøbler. Verdsfæden i os om sel Selvbestemmelsets-Guds; Hørligelsen i os til selvhændig Virksomhed, Tilregnelsen og Dommen i os Samvittighed fan for denne Betragtning ikke gælde for Andet end en fors-

fængelig Illusion; Verdenshistorien selv bliver Guds eget Livs Historie; hvad der viser sig som Menneskesægtens Udvilting, er den fremtrædende Udvilting i Guds egen Selvbeværtethed. Saaledes maa Alt antages at udspinde sig efter folg Nødvendigheds-Lov; alt det Viefelige maa som saadant ogsaa være godt, og Malet for Menneskets Streben kan fornuftigvis alene være en Resignation, der gør sig los fra Bindbilledningen om Drift og Førte til fri Selvbeværtethed, eller — paa et holere Trin — en Redskabet i Bestyrelsen af den goddommelige Enhed og Styrke, hvori Mennesket borde fra sig selv og fra Verden, for at gøre op i oändelig Enhed med Gud.

Af saa gennemgribende Indsyndelse paa det helle religiøse Liv ett disse trende Extræmer, det heilige og det pantheistiske. De vende tilbage under mange forskellige Formar i gamle og nye Systemer; og vi ville oftere face Relighed til at dovere ved dem. Men Saamæget er allerede heraf indlysende, at det sande religiøse Forhold mellem Gud og Verden kun er det, hvor begge hine Extræmer ere udelukkende, medens det Sande i enhvert enkelt er optaget: en Bestrauen alsaas og Tilbørelse af Verden for sig, en Virken af de frele Kræfter for sig, men saaledes, at Verden ikke kan ses milit fra Gud, bestaende uden Gud, idet den har ikke alene sin Tilsvorelses, men ogsaa sin Virksomheds Grund alene i Gud. Dette er Christendommeus Lære: Paa den ene Side fremstilles den helle Verden som den sunde Abetbarelse af Guds usynlige Wesen og Alt, selv de frele Handlinger herske tilbage til Gud som Den, der viser Alt i Hile^{*)}; Intet alsaas kan nævnes, som skulle være uafhængigt af Gud. Men paa den anden Side fan enhver Sammenstilling ikke kan ses bestemtret udelukket, end næar Verden og Menneskesægten og hvort enkelt

^{*) Rom. 1, 20. & Cor. 3, 6. Phil. 2, 18.}

Jævndøb fremstilles som Øjenstand for Guds Kjærlighed, som Jesu Sendeelse og Besommethed, hvor Menigheden opfordres til selv at stille sig til den aabenbarede Sandhed, og til at beraffe Timen til Negativerets Afslagelse. —

Gaae vi nu, efter denne almindelige Orientering, nærmere ind paa det religiøse Forhold mellem Gud og Verden, da samme vil ikke faaude ved det Nærerende: ved Øjenstanden, saaledes som de nu ligge for os, og aabenbare deredt Natur i deris Virkneheds Gang og Orden. Det hele verselte Vis, den hele Vidni og Virken, der foregaaer for vere Nine, er Udvilting af et oprindelig Stof, af Analog og Kæsler, der pege tilbage paa en sidste Grund. Hvor bliver da denne et sogn?

Mobstillingen af de toende nys ansiere Extremer træder her paa det Dienstligste form; vi serde Hedenstads Misglerne og philosophiske Systemer delte mellem dem.

Den græske Philosophie kunde ikke rive sig los fra den legemlige Materie. Ved al dens Grublen over Tingens Oprindelse blev det Princip lagt til Grund: "af Mutter bliver Datter"; og saaom nu som Regel er til, skulde Man, at et Datter maaette fra Enighed af have været til. En Stabesse altsaa, i Ordens rene og styrke Bevægning, som Frembringelse af Grundstof og Grundkrofster, maaette vise sig selvfølgende. I dens Sted traadte en Ordnen, Udsormen, Udvilting; og Bestaffenheten af det oprindelige Stof, der ved den ordnende Magt var bleven Spire til den hele Vilskelte, blev Øjenstand for grublende Øjertanke. Men saa, hvorledes Verden er det befrugtende, altingrende Element for det organiske Vis; og saaledes mente da Regle — saaom Thales, en af de syv Vise —, at Vandet var det Verste og Oprindelige. Andre — og dette blev den almindelige Forestillingsmaade —

tenkte saa ti Chaos, en uformet, uordnet Maas, i hvilken Spirer og Elementer til Alt lade i den Tilstand imellem hverandre. Guds Pleie kunde ikke undvære et saadan Grundtag for sin Verden. Men den religiøse Mand i hans hele Tankning drægtede ham til at betegne denne oprindelige Materie saaledes, at den kom til at mangle alt Indhold, egenlig altsaa blev et Antal. Den skalde være usynlig, uden al Form, Bestaffenhet og Egenskab, for at saaledes ingen Hindring fra Materiens Side skulle kunne tenses af være traadt den guddommelige Ordner i Veren, men et han havde samme Maabighed over denne saaledte Materie, som om den var fremstaet ved hans Faberord. Detimod troede det materialistiske System hos andre Philosopher (Democrit og Epikur) frem i sin sande Skiftelse. Hjeldefor den chaotiske Maas var disse som det Oprindelige uendelig smaa, udelesige Partikler uden noget materiel Egenstaed (Atomer), men i evig Bevægelse. Ved denne Bevægelse, enten tilfældig eller styret ved en mekanisk Grundlov, skulde natlige Sammenstof høje fundet Sted, ved disse mindre og lidt efter lidt flere Sammenhæninger være frembragt; eg, som det sidste Resultat af disse natlige Forsag i det Vilde, skulde omfølde Verden være fremstaaet, med den hele Uendelighed af forskelligartede, forskellige formede og forskelligvisende Væsener og Ting. Det bedst sigte i denne hele Legitigmænde troede mest aabenlyst frem i den Uprørste Form; thi det er her det blinde tilfælde eller den forståelsesfrie Kraft, der troede i den guddommelige Tanke og Villets Sted. Men ogsaa under enhver anden Form vil den religiøse Besidshed rive sig imod denne Forstilling. Thi det legemlig tilskrænde, hvorvidt man end serfaser Øjenskinningen eller hvor langt man end fører det tilbage til en forstede Begyndelse, kan ligesaa lidt lønnes uden nytte Egenstaber og Bestaffenheder som uden vis Uds-

skroftning og Skiftefæl. Settes nu Dette som evigt, som besættende af og ved sig selv, ikke frembragt af Gud, da han den guddommelige Møgt og Værdem vels kentes indtil en vis Grad, ved at udølle, ordne og sammensætte, at lade paa det Ufuldkomne, at bringe Materien i et ejerende Hæckhold til Landen, og ikke sig en Andshjælpe paa Verdens Leb; men den guddommelige Ordener træder dog i Klasse med den menneskelige Kunster. Det Oprindelige, Grundstofet selv staaer uderfor hans Krefters Raadighed, begyndser hans Virksomhed; der kan ikke gives nogen Forvisning om, at Verdens Udekkelsen skulle sammen med den guddommelige Willie, og selv Menskihs Leb og Ejendomme hæver under en højre Grundloev end denne Willie, under en oprindelig Naturnebendighed.

Fra et gantæ ander Punkt og i en gantæ anden Retning er Læreningen givet i de østerlændiske, pantheistiske Religioner. Helt iste her findes der — ligesaa lidt som høst — disse Tale om Skabelse, egenlig Frembringelse af Verden, men ej modsat Henric: høst iste, fordi Materien afgedes som den rette, og derfor som den enige, Virksomhed, — her iste, fordi Materien betragtedes som det Usandt, der manglerede af virkelig Ellesærrelse. Men ejer den Maadt, hvor pga det Physiske og det Mandelige, det Guddommelige og det Menneskelige upphoerlig spiller over i hinanden for den østerlændiske, phantastiske Betragting, nælti man sig alt Elles værende ubenfor Gud som udvundet, udspunget, udstrækket fra Gud som Røts og Øjels enige, undismmelige Stilbe, for ejer en lert Slin-Tilberrelse alder at vende tilbage i det store Livsverd. Den større eller ringere Guddommelighed betegnede den Orden, hvori det eneke Ding skal være fremgaaede. Afmaa del Guddommelighed og Mælest, den andelige Verden, skulle nemlig være fremgaaet umiddelbart af det guddommelige Væsen selv; de-

verige Ding dannede en nebstigende Række, hvort elhvert Det konkret at være nærmest udgaaet fra det øllerede tidlige Tidsskrænde, og saaledes kan at have middeblært Udspring fra Gud. Denne Forestillingsmaade om Einigenes Emanation (o: Udsprælling) ses Gud, som harer den østerlændiske Phantesibildnings Præg, har naturligvis iste funnet gæte over i den mørke Speculation. Men naar den bildelege Form afdædes, vil Grundstofen bestedes at være den samme. Det er nemlig betegnende for den moderne Speculation og dens Stilling til Christendommen, at der iste er nogen Kære, som er blevet bestyrkere og mere førfestet, end Læren om en Skabelse, en Frembringelse af Gud. Denne Kære er, paatager den berømte Sichter, "Grundvoldsfarrelsen i et falsc Philosophie og Religioen", idet den serer Gud frem som virkende i Liden, paa endelig og tilhældig Maade, herimod Gud og Verben man nævnes ligesaa uadstillelige, som Circelens Midtpunkt og Omfreuds ere uadstilleslige, altsaa ogsaa lige éonige. I det Hegelske System er vel iste Tale — saaledes som ejer den bildelege Forestillingsmaade i Oldtiden — om en Fremgangen af Verden ut af Guds Væsen, men derimod om en Udvikling af det guddommelige Væsen selv, hvoreb Verben skal være den Form, hvori det Mandelige selv træder frem. Men nemlig, ejer dette System, det guddommelige Væsen et den rene Tænkning, som følger deraf, at der iste kan blive Tale om guddommelig Virken, som Tankens Udtradelse i Virksomhed ved Willens Kraft; men lyed der i Christendommen og i al Religion bliver opfattet og fremstillet som det personlige Værens Virken, viser sig for den sande Tænkning hin som den rene Begrebss-Udvikling, saaledes som den fuldkendet sin Gang ejer en nedvendig Tankelov, den samme, som ligger til Grund for al menneskelig Tænkning. Nu er alt bredest Tankelov et Spil

af Tankeindes indre Vermagelse, idet Tankeingen ligjæm opfatter sig selv, og det Tankebliver tilstår han som noget Under, for sig Beskærlende, mens det i sig selv er Det med Tankeingen. Dette af Guds Kærlig, denne Øjenland for den guddommelige Guds betragtning, som ses ikke at være noget Virksomt, for sig Tilsvarende, men i sig selv er Det med Gud, — et nu nærp Verden; og naar det i Religiens Sprug hælder, at Verden er Skabt af Gud, da skal Sandheden simpelthen være den: at det er Gud selv, som træder ud i Gudelighedens Form. — Døgfaa her vil Speculationen anses for at have holdt fast ved Evans geligt Lære; Højtælligheden skal alene angaae Formen, joas ledet nemlig at den sandstige Forstillingssform skal være renset og klarer til Udtrykket for det ene, enandige Begreb. Men der behøres kun et sandt christeligt Blit for at hjælpe, at Højtællien ligger langt dybere, at den christelige Lære og den speculative Udvilting angaaende Verdens Oprindelse gører ikke eg rette tilbage til et gantse forstelligt Begreb om Guds Væsen. Efter det speculative System nærlig skal Verden være fremgaaet ifølge en hidre Linieudvælling hos Gud, en Tankebestregelse, der stiber frem efter en andelig Lov, med samme Rettvendighed som den, hvoriifor Spiret drøber frem af Guds egenet Lov, og fulbender sin Udvilting igennem de enkelte Liner i den engang jordiske Naturverden. Verden har joledet på sin Grund i Gud, nemlig i den guddommelige Tankeindes Natur; men Gud er ikke Verdens Mætsag — ikke del Væsen, som ved Willius Kraft har ført det Hjerte-Udskærende til Liv og Tilværelse. Men dette eg ingen anden er Evans geligt Lære. Efter den er Staben en Handling, der har sin Grund i Guds frie Willie, mænnes den højt blot er en Begivenhed, et Moment i den guddommelige Tanke Udviltings-Proces. Med et Ord afsaa: den christelige Lære om

Verdens Staben gører icke Begrebet om Gud som det personlige, vilende og handlende, Væsen, og den kan derfor kun finde sit Stab, hvor dette Begreb staaer ved Magt. Hvor dette dersur — saaledes som i den moderne Speculation — er Øjenland for medvensom Betragtning, som Kvæling af urene Trods-Højtællinger, der er det kun forståeligt Dids spil, beuguet at tale om Staber og Stabelse. Det visteade, saaledige Visse Gremieret ere her opgaaet; og embuende med tems legiske, hvor en Udvilting af Begrebet som aandeligt Masterprodukt træder i Handlings Stab. --

Vende vi nu herfra voet Blif til Christendommens nærmeste Forfængler, den jødiske Religion, da er het et Kunst, hvor denne Religion træder frem i sin hele unpenetrerede Højhed. "Gud stabelde Himmel og Jord — han talede, og det fale; han bød, saa fæd det der". Et uovergjældig Majestæt ligger i disse simple Ord, — og hvilken Kærest i jeres Tanke! Det er sta den nærmestlige Personlighed at Analogien er hentet: Mens aefter undsanger Tanke, udeviser og medmer den til Verstilling, og lader den ved sin Willies Kraft træde frem som Øjeblik. Hvor judeiske vel en renere Tankeform varer givet, under hvilken Guds stabeende Virken kan opfattes, end i det Væsen, der er stabel i Guds Billeds? — men da egaa i dette Væsend Højhed, hvor Willius Liv og Kraft formuer Hjælpen til sin Rat som Tankeindingen.

Dette Begreb er også det christelige. Men hvad ovenfor (S. 344) er blevet bemærket i Almindelighed om det Gamle Testamente Galilejske var de kristelige Højtællinger, fulbender nærlig Unvendeligt her, idet det sente Gehalt af Christendommens Lære om Gud som Staber er blevet fordualet og forvansret ved allehåndede Højtællinger, som have bereg Rob i den Mening, at det Gl. Testaments Højtællinger fulde

have set og kommit til at indlempes i Evangeliet's Verden. Denne Mæsbog begynder med en Fremstilling i ferielende Form af Verdens Verdens Skabelse i ses Dage. Samle Kirkelæser seje ikke i Beletrering at indbrømme, at denne Fortælling var af forstaat paa billede Maade. Men i senere Tider og især i den protestantiske Kirke, mænte Man, at Bibelens Mysterier fulde forstod, at en Abenbaring af Hjelpest Sandhed her blev anuerkendt. Man indbrømmede i alt Fald, at de ses Dage kunde være af forstaat som ses i særte Tidernes af ubestrat Udstrekning, saa al altsej Fortællingens egenlige Indhold blev den estrehaanden foregaaende Udtælling og Ordning af Verdenselementerne fra den almindelige nær og ufermede Tilstand; men saamægt stortræ paasled Man, at underordnede Optydninger varer indeholder i denne Fremstilling om Det, der gaaer forud for al menneskelig Historie, og at alle naturvidenskabelige Undersøgelser heri havde deres Regel givne, og fun kurde gjældt for sande, forsyavelsora de fæste til Rejstater, stemmende med den Gang og Orden, her vor belegnet. Man betraffte ikke, at dette er en Værstand, som alene holder paa højeste Menig, iskr paa noget egenlig Grund. Thi Fortællingen selv anuerkeder sig aldeles ikke som meddeelt paa overnaturlig Maade, og ligefaa lidt forekunner der andensteds i det Gloriale Testamente eller nogensteds i det Hje nogen Uttræng, som fulde bejcie til at tilslagge den grædommelig Autoritet. Det behørig berører ingen Refardiggjelseste — sovidt det er der Modsatte, der maa nu trænge til Venstre —, naar vi i denne Fremstilling af Det, der isfolge sin Natur ikke kan være Gjærtand for menneskelig Erfaring, ses et menneskeligt, et færdingsloft, men i et fra Fortællingsskabet hertil cælt og sindrigt, forseg paa at bringe Mysteriet om Zingenes første Allmælle nærmere til Menneskeos Lande. Man bejchte jemt

bedøs ikke, i hvilke Bansfoligheder man indviller sig, for hvilke Unstigelser og Subversioner Doren nødtes, naar man vil bringe en økellig fortgaast Historie ind i denne Fremstilling. Thi — ses ikke at ubhøre Kraft som dette, at det bliver Dag og Nat, forud endnu Solen er sat paa Himmel — med al den ophejede No og Simevhed, hvori den hele Fremstilling er høstet, er det dog vensponsigt, at det samme indstrækkede Begreb af Verden ligger til Grund, som var det almindelige i Oldtiden. Iskedenfor et Verdensalt, hvori Verden er kun et Stegtræ, hvor Mangfoldigheden og Hvorhelligheden af Verdens Skønninger kun er Billede paa Verdensernes Mangelsdigeth og Hvorhellighed, der udgabenber sig for Ejet i det umundelige Rum, og hvor Synshældsen, som gaaer igjennem de jordiske Skabingers Mengde, er Billede paa den Gjenhed, der sammenholder Verdmær og Verdensystemer, — træder Verden her frem som den helt Verdens Middelpunkt. Og ses Dage vedklinet den af Mennesker beboede Klode at være Gjenstand for den gudommelige Skaberværelsemhed, mens de øvrige Himmelslegemer alle til sammen afferdiges paa den Dag. Og Verden selv er fremstillet som en Glade, udgrænset af den store Blod, dækket af det ubjændeblede Element, hvor de store og de mindre Lyd ere hensatte, og hvor Regnens Bande holdes i Fortværing, for til sine Tider at udgådes igjennem de nabuede Elsler.

Den christelige Lære altsaa — naar den hølbes reen for det viseristiske, men læren vedkommende Element — er denne: at "Alt er af Gud".*) Og dette, endnu ubestrente og stærktidige, Målet har sin nærmere Fortælling foaledes: at det ikke er noget usikkert, naturretvedentlig Frengaden af Verden, enten physisl eller ved en andelig Udebillings-Proces,

*) Rom. 11, 36, 1. Cor. 8, 6.

hermed er meant, men Frembringelse ved et personlig Guds-sæt. Thi, hæder det videre, Gud har Stabt Himmel og Jord og Alt hvad deri er, stabet Alt af Døtet, — d. i. uden noget føreliggende Stof, uden noget tjenende og hjælpende Mittel — stabet det ved sin egen Hane, sin mægtige, kæmpebringende Guds. Og þveriges der videre: hvorledes denne Guds og dens Grund er at løse, da den christelige Besværke af dette Spørgsmål ikke vore tilhånd. Thi som Christendommen lærer os Guds Væsen at kende, maa al menteftægtslig Misskarlighed holdes inde og fjern fra den gudommelige Guds; og ligefas øst kan Glaubens Grund være at sage i hogten Naturstændighed i Guds Væsen, for hvoreb først at løse til fuld selvbredst Tilsvaretje. Men nær Guds Væsen og Guds er Kjærlighed, hvor fulde Glaubens Grund og Hjørnaal da vore at sage uden i den gudommelige Kjærlighed? og nær Kjærlighedens Natur og Væsen er Glaubensbarrelse og Glaubendelighed, hvorledes fulde Verdens Frembringelse vore at betrægte, uden som Selskabsfredspillest af Guds Kjærligheds Væsen? Verden er sagelædes Guds Væsen's Glaubensbarrelse: Glaubensbarrelen af den menselige Genkend i den kendelige Mangfoldighed,^{*)} af den evige Væren i den evihedlige Verden, hvori Gud som ligesom befinde sig selv og kan bestues af ebeuet Væsen, som han har pealrørt til Væsen's aandelige Guds.

Mot et Spørgsmål staaet endnu tilbage, som til alle Tider har højsat den menneskelige Tænking. Maar næmlig Verden er frembragt ved Guds Willer, altsaa ikke er lige enig med Gud: hvorledes kan det da undgaas, at tænke denne Frembringelse, uden at dermed en Forandring sattes i Guds Væsen selv? Thi have si ikke joaledes en Overgang fra Efes-

^{*)} Kbh. 17, 24. Rom. 1, 25. Ørb. 3, 4, 11, 3, 2 Ps. 3, 5.
Øpf. 9, 11, 20, 6, 14, 7. ^{**) Rom. 1, 19, 20.}

Boken til Virken eller, hvad der er det Samme, fra Jesu til Roger? Allerede Plato har her fjernet indlem en Tankeverden og en Sandfeverden; i den gudommelige Tanke, forte han, har Verden som Idee været evig til, men Udførelingen af denne Idee i de særlige Ting er foregaget i Eden. Og vi erklærende her et Glæmt af Christeligt Sandhedsakys. Thi Christendommens Lære serer nødvendigen til Begrebet af en evig hidre Virken i Gud, der kan træde ud som øde og særlig, uden at dens egentlige Væsen derved bliver forambret; del er hun Glaubningsmaaden, som her er forskellig; og forsærlighed som Verden tentes ikke som den særlig tilhørende Virkelighed, men som varende i Guds Tanke, som den siges at være evig som Gud er det.

Jævrigt herer Actitica om Verdens Glaubelse til dem, der have været Tankeplads for den menneskelige Disputationshøjt og Disputacionshøjt i Tider, da man med Ærthærlighed, opsigte jordaniske Problemer, paa hvilke Skærpindigheden fandt over sig, uden at noget religiøs Udybde betredt blev eftertrægt. "Mængelhænde selskønne og utallige Spørgsmål" ere her blevne opført, med hvilke allerede Luther arbejdede; men hvad der har Vigtighed i religiøs Hverstende, er — som han vilere erklæret — sammenhæng i den Lære: "at Verden har haft en Begyndelse, og er stabet af Gud af Jesu". Denne Lære har hei og væsenlig Betydning; thi den er, som vi have set, sunn videre Ubeilling af Christendommens Lære om Gud som det personligt, over Alt ophevede Væsen, og om et Tilsvarelses fuldkomne og ubetingede Abhængighed af Gud; og selv om Gud ikke samles udtrykkeligt nævnet og fremstillet som Staber, maatte enlyer christelig Tankevugt nødvendigen seze til den Samling: at Alt er "af Gud", ligesom Alt besværer ved ham.

X.

Det guddommelige Forsyn.

Betrætningen af Verden har fort vor Tanke fra det Mors værende tilbage til Tingenes Oprindelse og Tilblivelse; men den fører ikke mindre vor Tanke uded, fra Enkelhederne til Hælheden, som omfatter dem, og indad, fra Det, der påller paa Overfladen, til Tingenes indre Natur. Verden falder ud for os i en uoverskuelig Mangfoldighed af Enkelheder, — hvoraf ingen er saaledes som den anden, enhver har sit eindommelige Præg og Mørke —, men som altsamme sig i Hælheden, der selv ordne sig ind under større Hælheder, ind til Tanke udevider sig til Noen om et Verdensalt, en Verdens-orden og Verdens-Hælhed. Og i midtsal Rauning — hvilken Rigdom af Hælhederne udfolder sig ikke i enhver ensartet Øjenstand! thi Tilbærensen er ingen Høje, men et spændende Liv, hvor Alt er paa eengang bevægende og bevæget. Hvad der er til, bliver bestandig til, gennemslaber sin Udvillingsbare igennem en Række af forskellige Tidstimer; og saaledes har Mennesket og den organiske Skabning, har alt det Enslede, der opfoder Jorden, har Jordkloden selv, Verdens-Systemerne, det hele Universum sin indeholdende, vernerige Historie. Hvor er Grunden til dette Liv og denne Virken, denne Verden og denne Hælheten i alt det Verlende? hvad er Maaler for den ukundelige Hart, hvorendt alt Tilbærende føres fremad? Det er denne Undersøgelse, der først afslutter Verhældet mellem Gud og Verden.

Det kan ikke være andet, end at din selvførmne Mod-sættning, som medie os ved Spørgsmålet om Verdens Oprindelse, også måtte gængete sig her, og give os Nøglen til at forståe den forskellige Maade, hvorpaa delle Verhældet er blevet opfattet og fremstillet.

Thi paa den ene Side — naar Gud tankes i Verden selv uudstillelig fra Verden, Gud med Verden, tankes ikke anderledes end som den Alt gjennemværende Christiane, der er Principet for alt Liv og al Bevægelse, den evige Naturens Grundloev, som sammenbindes, former og ordner Alt (Paraphrasen, f. S. 180): da bliver en Styrke af Tingenes Gang, et Verdensregimente Rigtsaabel Ord uden Begyndning, som en Stabelse og Grensbegrænselse. Thi, skal Talen om disse Ting være Mere end et forsangelsigt Spil med Ord, da er jo dog ved Verhældelsen betegnet en Virken, grundet i den formstille, den sic Billit; hverimod — hvor Gud og Verden er Gud — det Helle epleser sig i et Usvillingselb efter en uforanderlig mekanisk eller aandelig Nebvoendigheds-loev. Saaledes lærte den gamle Hindu-Religion, at Alt i Verden var opført og sejngert med det Guddommelige; Naturesset blev derfor Guds egen Liv, og i Natuuringene tilbedes former af det guddommelige Verden selv. Under en eller anden Effekte kommer dette Resultat fram i alle paradoxale Systemer. Den døbtislamiske Spinoza, en berent jødisk Philosoph i det 17de Jahrhundrede, hvis System har haft ikke ringe Indflydelse paa den kristelige Teologien, tankte sig Verden, det hele Indbegræns af legemlige og aandelige Materier som former af det guddommelige Verden, i hvilse Gud joist kommer til virkelig Tilbærelse; og i den hegede Whiteophie ses der den guddommelige Virken sammen med Indbegræbet af alle endelige Krafters Virksomhed; Verdenshistorien er Guds Liv

Historie, Menneskens Fremstinden i Verdiethed om Gud er Fremstinden i Guds egen Selvbevidshed (jof. S. 181).

I denne Al-Gudhedsstare hører det Gud eller Gud er det Samme som Verden, og Alt eller Verden er det Samme som Gud falder faaledes Begrebet om et gudommeligt Høysyn, en epholdende og styrrende Gud, bort tilligentlig Begrebet om den personlige, levende og virkende Gud. Men til et knænende Resultat kan også den aldeles modsatte Betragningsmaade føre: hvor Gud og Verden holdes faaledes adskilte, at Gud icke stårinde udenfor Verden, i samme holdning til den som det, hvori Kunstenavn staar til sine Handverk Verk. Vi have i det Høregaaende (S. 183) nævnt nogle Philosopher i den græske Oldtid, som mente at kunne forklare sig Verdens Oprindelse ved Sammenslæb af utallige, uendelig smaae materielle Dels. Hvad der varaa jævnen Maade havde dannet sig, måtte paa lignende Maade kunne bestaae og indslutte det Gud paa det Autet, saa at en gudommelig Opførelse og Bestyrke blev overstodig; og naar Man nu berøg, faaledes som Epikur, jætter det højeste Gode i usigterret No, Frihed for Genere og værigt Velvære, syntes der ikke bedre at kunne forges for Gudernes Salighed, end ved at frønage dem for alt Tilsyn med Verden, al Bekymring for at holde i Orden og styrke til Rette.

Sælges er her en aaben, usorbeholden Vermægtighed af det gudommelige Høysyn. Dette er hundretid ikke den nødvendige Folge deraf, at Gud og Verden holdes stregnig adskilte. Man kunde netop løse sig fra, udenfor Verden stående, Gud at indevirke paa Verden med en saa overvældende Magt, at derved enhver endelig Kraft blev tilintetgjort som selvstændigt virkende; faaledes Mahemet, naar han læser, at enhver Begivenhed, Udsædt af enhver Bestyrke, er formod bestemt af Allah, uden at det skal have den ringeste Indflydelse,

f. Ex. paa Udbredelsen af en smidem: Syge, af en udbrudt Skit, om Menneskel enten opbyder alle Kroster til Modstand, eller han holder med Hænderne i Sljæbet (Gaatkøne). Men den almindeligste Forestilling er den, at der jeges en Fordeling træffen mellem Gud og Verden, faaledes at Begivenhederne stalle for en vis Del have deres Grund i Naturens Kroster i sig selv, for en vis Del derimod i en Indvirkning fra Guds Side. Øftere, end vi føle er os ved højdeligt høvdinge, staae vi os til No ved en saadan Deling. Man tænker sig Verden som et hundsfoldt hovedet Værl, ubrukt af den gudommelige Guds bør med disse Kroster, der, overladte til sig selv, ere beregnete vaa, at et sikkert Maal kan maas; men udenfor Verden har Gud sit Eled som Overherre og Tilsynsmænd, for med den tilbageholdne Magt at gribe ind, hjælpe tilrette og fremstende, efter som det gieres behov. Det er faaledes — som vi i det Høregaaende have set (S. 67) — at man i Almindelighed tænker sig Undret, som Virkning af en udenfra indgrindende Guds-Kraft. Og hvor ganske anderledes end det nu er tilfældet, hvor langt klarere og sikkere vilde iste vort indre Liv danne sig, derjom vor Dio paa det gudommelige Høysyn virkelig var saadan, at Alt, uden regen Undtagelse og Indstrekning, blev betrægtet som Tilsynsfælle og Brovælse fra det gudommelige Høysyn, desom der ikke uvisuartigt indtræng sig i vor Forestilling en Modstælse af Dio, der skal have sin Grund i Gud, og Dio, der skal ligge udenfor! Men Dette, at den samme Gud, som holder Verden i sin Haand og styrer deres Leb, har talst vore Høghæder og bestemmet Tid og Lid for den Enstille, er overordnende for den menneskelige Tank; og selv Den, der tilbedende ersterude Guds Høysyns Haand i Naturordningens Regler, i de store Optin i Naturen og i Menneskenes Leb, kan ikke mene, at det vilde være en Forståelse, om

ifte Det, der synes ham finaal og kluge, specielt efter tilfaldet, blev holdt ubenfor den gudommelige Kirken og strevet paa Skabningens egen Regning. Saaledes kan Forfændens Troen, i denne Uundskuelighed og med alle de Undtagelser, hvortil den fører, blive uden sand Brug for Kvæst; og heraf denne Mistrius og Forstagen, nætop hvor vi mangenkang trængte mest til dens Trost, som om vor tilstand var gudfortladt, og Gud var langt borte fra os.

Denne Forstilling, der staaer ved Hochsædet mellem Gud og Verden som et gøre og mekanisk afmaalt, er endnu det Største punkt, hvorpaa den jødiske Religion er blevet staende. Det er Ord, rige paa Hældhed og Olsenhed, i hvilke det St. Testamente tilber den Magt og Wildeom og Godshed, hvormed Jehovah opholder og styrer Alt: Han har grundsætter Jordien og ansættet Værdene dervi Gævner, som de ikke kan overstridte, og hans Hervedomme reerer fra Slægt til Slægt; hans Hand formærker al Skabningen; drager han den til sig, da falder Alt tilbage til Himmel; han seer til Jordien, og den besyr, han reuer ved Bjergene, og de ryge; han bruger Måndene som Sendebud, Isdæiner som Tjenere. Men han oplader ogsaa sin Haand, og munter Alt, hvad som lever, med Viltsignelse; han leder Kilder udgryde sig i Bække, og vander Bjergenz fra de høje Sæle; han leder Græs grot for Ørret og Ulter til Menneskernes Tjeneste; han frembringer Bro, som gør Sterk, Bün, som glæder Menneskets Hjerte, Ølie, som forfejster hand Aksen.^{*)} Og Gud væller Menneskets Dage, serum's nogen af dem er til;^{**)} han bestemmer Time og Tid, afsætter og indfælder Konger;^{***)} han er næst hos alle Dem, der yaafulde ham i Sandhed; han støffer de

Uundskuelige Hæl, løblader de Bunde, opreiser de Nedbrydere; Gaderloose og Guler beskyller han, men han forvender de Usundeliges Veie; ^{*)} Mennesket udtaner sin Hæl, men Gud hys ter hans Skridt; Kongens Hjerte er i Guds Hånd; han leder det som Vandkraft.^{**)} — Men hvor hvilc end denne Horsenslære staar, hvor Guds Kirken iffe er rent en ubestemt og upersonlig Krafts Kirken, men som den mogelige, hellige og vise Verdensregents, hvem Alt er underlagt og hvis Magt og Wilstandhed opråger sig i Alt hvad der er og Alt hvad der ikke: saa er dog Dette det Ufuldkomne deri, at Verden gælder om den personlige, over Verden opholdede Gud indstrækker og tilbagtrænger Begrebet om den levende, i Alt nærværende og vickende Gud. Indenfor en vis Grense nemlig træder Verden frem som uafhængig af Jehovah; Forhenvært er iffe en Kirken i Verden, men en Juds Kirken paa den, og denne Kirken opleser sig derfor ogsaa i forskellige Arter og Grader. Den jødiske Religion hjælper imellem en middelbar Skæltelse — gennem Kræsterne, som engang ere nedlagte i Skabningernes Natur, og virke selvstændigt for sig eftersom den engang givne Naturer —, og den uniddelbare, hvor Guds Hand og Magt selv strider virkende ind. Ligesom Jehovah i den eldste Tid træftes mi og da at sige ned fra sit himmeliske Hofhæde til Jordien, for paa Regentens personlig at overtræde sig om Tingenes Tilstand og Menneskernes Sænster^{***)}, saaledes vedblev han ogsaa i senere Tid ved enkelt Lejlighed at gribe ind ved overnaturlige Gjerninger; hans Hand satte sig ned i Profetens Bryst, holdte ham med Vildoms Gave, og cabnede hans Læber til begejstret Tale; og hvor en saadan gudommelig Indvirken fundt Sted,

^{*)} Ps. 104. ^{**) Ps. 139, 16. 34, 14, 5. ^{***)} Dan. 2, 21.}

^{*)} Ps. 146, 146. ^{**) Odtpr. 16, 9, 21, 1. ^{***)} Dette Mef. 3, 6, 11, 5.}

blev det en Selvfølge, at Månens Lov og det menneskelige Verdens Personlighed måtte tankes for en Deel ophørde. Det skjulte fremdeles imellem en højere og en ringere Grad af Verborg; det udevalgde Højt er trygt under Israels Blas-
ger, han har for en Aldt forskedes fra hans Yahua; de øvrige Højt derimod staaer stort fra den guddommelige Maade; det sidstnævnte Højt's Fiender ere Jahovahs Fiender, opberørde til den strenge Gjengjeldsskødten — en Fortælling, der selv stort er blevet vurderet og udvistet til Guden af et Verden, som omfatter Alle med Klarlighed, og vil here Alle til Sandhed og Glædesfrugt. Det skjulte endelig imellem en bestyrrende og en stræffende Gjengjeldelse, som antages at følge umiddelbart paa den enkelte gods eller endes Øfning, — en Fortælling, som maaht blive en rig Klude til færdig Fortællelse; thi ligesom den Yllelige derved selvsteds til Hørentdig Selvforbiens delse angaaende mit færdelige Verden, og hos Andre blev Gjendland for iherigt Beundring, saaledes maaatte de endes Dage og Livets Hemmehøjer enten — som Debs Tempel viser — vælte Fortidelse over formoentlig Fortidelse, eller ogsaa, hvor der var Bestridt om egen Brede, sonderfusende Fortidelse; og fra Raejens Side blev Foragt og Haardhet den Måden, som den lidende maaatte vente sig.

Saaledes staaer Huldendefens Trin af Gjensens Læren stede endnu tilbage. Dette Trin er først naaet i den 2ste, hvor Gud besjendes som Den, der ikke alene er over Alt, men ogsaa er i Alt. Og hermed er den christelige For-
syns-Lære dænguet. Thi efter den er Gud ikke alene Den, "ved hvem Alt bestaaer",^{*)} Den, der søger Fuglene under Himmel og kleber Blomsterne paa Mørken,^{**)} Den, der

"giver Alle rigeligt", maaer vere Hjertet med Høde og Glede",^{**)} — alt Dette funde ogsaa siges, og er tildeels sagt i det Of. Testament — men ogsaa Den, der "er i Alle og gjennem Alle", "i hvem vi leve, rever og ere til",^{***)} ved hvilket Alt gjens-
nirrigende og Alt evigværdige Land enkeer Gjensand, enhver Kraft bares og opholder. Gud er ikke alene den levende og virkende Gud, der har alt Haarne paa voet Hoved,^{****)} "Garmhjertighedens Fader og Trosts Gud",^{*****)} som til-
skrives Enhver Christen efter hand Guds til at have den, til-
skrifter Enhver Engelsken, som han behover; thi men Han er
ogsaa Den, der begynder og fuldserer det Gode i Mennesket,
"virker saade at ville og at udrette".^{****)} — Og ikke alene
ved Gud, men ogsaa og fornemmelig ved historisk Virkelighed
er dette Guds Hætsel til Verden og Menneskeste kælen an-
fæltigjort i Christendommen. Thi Jesus, i hvem Guds
dommelighedens Hylde boede, i hvem Haderen selv talede og
virkede, var tiliggæ det sande Menneske, den Christiske blandt
 sine Brødre; saaledes er da, i Lighed med ham, Guds Land
ogsaa i os; det er den, der vinder med os, virker Sandheds
Gjendelser, Tro og Troens Frugt, og middeler sine Manders
gaver til Alle og Enhver far.^{****)} —

Men naar dette er den christelige Lære om det guddom-
melige Verden, ikke blot som et Verdensregimente, men
som en Gvoen og Gjennemtværgangen af Guds Land, da
synes det jo ligefrem at følge, at den fuldstændige Aftryk af
Gjendelserne af den guddommelige Hellighed, Misidom og Ged-
hed maaatte kunne paavise overalt i Verden, at, hvilket som
helt Punkt der end tages ud af Verdenshistorien og af det

^{*)} 1 Tim. 6, 17. Eph. 1, 17. ^{**) 1 Tim. 6, 17, 28.}

^{***)} Matth. 10, 30. ^{****) 2 Kor. 1, 4.} ^{*****) 1 Kor. 10, 13. Hebrew. 12, 5 ff.}

^{****)} Phil. 1, 6, 2, 13. ^{*****)} Rom. 8, 14, 16. 1 Cor. 12,

enfelta Mensesets Historie, blint Øeb maatte funne gjentages: "Se, det er Altsammen saare gøbt". Det er en dobbelt Van-
delighed, der her møder — og møder med sin hele Magt.
Forst nemlig — naar Alt har sin Grund i den gudommelige
Villie, et da ikke dermed den menneskelige Villies Frihed
opgivet uden Rechning? thi bliver der indrennet denne end-
egaa han den ringeste Evne til fuldstændig Selvbestemmelse,
da er jo den gudommelige Villie ikke længere den ene og
Alt bestemmende. Og fremdeles — naar Alt har sin Grund
i Guds Villie, hvoredes blive vi i Stand til, hermed at forene
Virkeligheden af det Onde i Verden? thi dersom der virkelig
findes en Modstilling imellem Gødt og Ondt i Verden, da
synes det umuligt at anlæge en tilspændende Modstilling,
en Dobbelthed og Deling enten i den gudommelige Villie
selv eller i den verdenstredende Magt, mellem hvænde lige mag-
tige Væsner, et godt og et ondt.

Banseligheden er her fra enhver af de toende Sider
stor og truende, og vi begribe, hvoredes Loeningen af dette
Problem — besejdt under Noen af Theodicer eller Mis-
serdiggørelse af Gud — har senest negel maatte opført
christelige Tankers Esbulen i andre og nyere Tider. Thi
som en Ven af toende synes her nu staae os caben: enten
at holde fast ved Virkeligheden af den menneskelige Frihed
og Virkeligheden af det Onde i Verden, saaledes som nimbos-
kellig Erfaring bekræfter det, men hvormed da Veren om et
allstærende gudommelige Forhøjen synes opføret; — eller em-
nevedt at gaae ud fra Begrebet af det gudommelige Forhøjen
som Alt og entvirkende, og i Hensholt derifl at benægte Mens-
sesets Frihed og Virkeligheden af det Onde.

Men hvad enten vi forsøgle det ene eller det andet af
diese Spør, vil Modsigelsen, der reiser sig i vor Besiddethed,

Forhørsels, der beluges ind i vor Tro ej vor helte Blicke,
snart overlyde os eva, at vi befinde os paa Billspor. I det
ene tilfælde nemlig nægter det hødd: Intet er visere, end
at Besiddetheden har Rue, naar den liger os, at Grunden til
den mænneskelige Handling ligger i Mennesket selv som fri
Væsen, og Erfaringen her ikke mindre øvet, naar den jyret
fram for os sammeugen Brug af denne Frihed, som vi maae
kalde Mørkets onde Øjerninger. Dette Trole nu og denne
Misbrug af Friheden falber ikke ind under den gudommelige
Villie; men Detle funne vi sige, at Gud tilsteder, at han
ikke forhindrer denne Misbrug af Villien til det Onde; ej
hermed, med denne Absolutte af Det, der vistes af Gud, og
Det, der alene tilstede af ham, selv det gudommelige Forhøjen
være retsædiggjort. Men er hermed virkelig Møgten retsædige-
gjort? Menseset vistno, niet sin indstørkede Magt, man
hude sig i det Onde, som det ikke staaer i hans Magt at
forebygge; ej han faaer da bredsji. Men for Gud gjælder
ingen Retsværdighed uden den, der er givet i hans egen Va-
sen; en tilstede — hvoreb et alid maae kunde os en Dods-
strafning i Villien, et crædet Samfælt — er alsaar her et
Øde uden Vergåring. Skal nu denne Allype undgaaes, ej
alsaa den gudommelige Villies Hellighed og Magt haands-
kerves som den første Forhædus, da vil dette synaaes ber-
ved, at paa den anden Side Friheden af vor Villie brins-
ges som Øster, bringes som Blæbær, idt Villien ful,
uden at vi føle side det, i ethvert enflet Tilfælde være uab-
hændig bestemt ved senud givne Grunde. I Lighed hermed
maan du ogsaa Begrebet af det Onde i Verden set lange
børkebæs, indtil der hilles beraf et udslæde, hvad der moes-
strider den Helliges Væsen. Altsaa: Hvad er vel det Onde? spørger man. Alt hvad der virkelig og i Sandhed er ill,

maa være samstentende med sig selv, maa være godt; men det Gode altsaa er virkelig til, og funt det Virkelige er til for Gud. Det onde derimod fun ikke tankes anderledes, end som en Venegjen, en Vorkeværen af det Gode; det er altsaa i sig selv et Niel, og det er derfor uden Begrundning, naar der spøges, om Gud vil eller ikke vil det Døde. Eller ogsaa — med mindre Spødesindighed: man hukommere det Ondes Udværelse, fun ikke som egenlig Ondt. Det Onde — hedder det — er Utrig af den mislæste, udarrede Kraft, den Utrig iblandt uistige andre; og saaledes har det fun besættigede Blods i den fuldstændige Verden. Thi til Fældommeus heden hører Fuldstændighed i alle det ondtlige Blods Schattringer; men Shaden er i Livet, hvad Elgagen er i Materiet, den ykante Charakterlegning i Dighningen — Ufrygtelse af den ykende Kontormighed; den ruer ikke blot Døden til Helle, men den oversynder den fædliche Kraft til Modvæge, over og styrker den i Striden. Da joledes ogsaa, hvor det Onde træder ud i Menneskets Gjerning. Thi under alle Velingesser — hedder det videre — er Det ikke værd end det Livløse, Ubevægelige, Døsse; det er i det Mindste en Streben efter Selvstændighed, — vños, fra en Side betragtet, trodsende Egoisme, hemmedig Modstrid imod den gudommelige Willie; men joem en Overgang, bestemt til at opnøres, kan man heri se en Dyvaagten af det personlige Bevidstheds-Elo, som er den første Velingesse for al fædlig Streben og Birken. — Upræcisværligt er der Sandheden i enhver af disse Scenlinger, naar den tages ent for sig. Men istedetomindre — det er her et Spørgsmaal, hvorpaa Enhver kan hente Svarer i sit eget Bryst, thi Handskab til Synden er en bitter Frugt, der i Livet bliver Enhver til Del, — og ville vi da spørge os selv, om vi virkelig kunne vedhænde os en saadan Belegnelse af Syndens

Forfæd, hvorejler den iste skalde være Andet end Viccis Stegges parti eller den nærmesteværdige Utdreven fra det upersonlige, ubevistte til det personlige Bevidstheds-Elo: da er det visstlig fun i jordiske Tider, da Ejelen er berjende fra af Uller, at al vilde døve at beseare dette Spørgsmål med Ja.

Det vil ikke være vanskeligt, nitter her et gjenlænde de jelsamme rende Sver i modsat Stilling, nem i det Foregående tre værste. Hvor man nemlig tager sin Tilslutning til Skjærti imellem en gudommelig Kirken og en gudommelig Kirkedeler, der have vi en cabenhav (bejst) Deling imellem den gudommeligt og det menneskelige Willie; og desmund — hvor Gaarden skal lejes ved at giøre det Onde til noget Uoflækligt eller noget Ufrigt, have vi ikke mindre cabenhavent (pantheistisk) Beratgelse af den menneskelige Personlighed og Willies frihed. Men hvorelles — maa vi vel spørge — skal da ugen medie Udeli være trædig? Thi enten man jo beg vil uden Hængelisse være berjkt af Gud, folglich ogsaa vil man være saaledes bestemt, at det fun tankes som Bark af Gud, med andre Ord: der er intet virkelig Ondt; eller ogsaa maa der være Mogt, som saaledes er Menneskets Døl, at det iste tilfælge er Guds, — med andre Ord: den gudommelige Birken har din Grundlse. Forholder nu Sagen lig saaledes, hvad upræcisværligt maa indremmes, da følger heraf, at Sandheden ikke kan være al sige paa et nyt og træde Spor, men ved at sage en Forening af hinse hænde, ved at have den Modfældning, der synes at afstille dem. Det Heilige maa altsaa regnes i den udelukkende Retning enten til den ene eller til den anden Side, hvorevæ enten Læren paa det allmængende Forfæd eller Bevidstheden om vor Willies Frihed klarer bringt som Offer. Hvor den religiøse Tro og den fædliche Side bewidshed er lige stærk og levende, den maa det forud gjæsde

jem en Sandhed, der er umiddelbar vis — saa vis som vor egen Liberalise, at begge Begreber, om Høysynet og om Friheden, komme bestaae med hinanden. Derfor kan heller ikke Danlen hvile, jyend det høfes os at bringe en saadan Hørmning tilvoe.

Afsaa — skalde virkelig Læren om et alstyrrende Høysyn gjøre Menneskene til villieløse Rødkababer? er den urettelige Frihed uforenlig med denne Lære? — Visstnok vilde du være saa, dersom der ved Friheden skulde forstaaes Gode og Magt til at fare fram paa alle Visse, til at gjøre ethvert Godbedindende til sin Lov, skille egen Willie med den guddommelige, og holde den overist og uovervunden i denne Kamp. Høri vilde en Indgriben være givet i den guddommelige Ethyelse, en Skredjen af dens Visse og Planer, hvor ved Strid og Øglestning vilde trode i Stedet for den Genuhed, hvortil den religiøse Idee fører. Men skalde en saadan Magt og Gode virkelig være Frihed? skalde Frihedens Wasen ikke være noget Arret og Storre, end ville, ibundet Vilkaarighed, uden Formaal og Regel? Vi behøve kun at spørge os selv, hvori vi sætter den Tilstand, der med Sandhed kan kaldes fri. Uheldsartig ville vi seere: Det Menneske falder vi jo, der ikke er underkastet fremmed Willies Lov, ikke ved dens Magt trænges til at afole fra den Virksamhed, som stemmer med hans egen Natur, hvortil han føres ved den Willie, der er hans eget Døses Udtryk. Uhel er afsaa Den, der maa virke og handle mod egen Willie, og jaaledes trode i anaturlig Modstød mod sit eget Wasen. Men dette gjalder først og formainelig om Den, der esler Evangeliers Ord, er "Syndens Tro"; *) thi det gjalder om ham, hvad Paulus siger: at han ikke ejer, hvad han vil, mit ejer hvad han ikke vil.**) Uhel er derfor Enhver, som fyres og drives af den sand-

*) Joh. 8, 34.

**) Rom. 7, 15.

selige Begjæring, den vilde Lust, det uforstandige Lære; isti Indi af dette udgjist Menneskets Wasen. Og det end andre Magter, der het røade over Mennesket, saa eri di deg frems mede for Menneskets eigenlige Idee; de hørte deres Styrke fra Tingene udenfor, og vendte den mod Mennesket, for at dregga ham bort fra den Vis, der er forestrevet ved hans sande Wasens Lov. Denne Lov er Mandens Lov, den fordeligt Lov, Guds Stemme i Mennesket; og som det er Manden, dens Kraft og Lov, der begrunder Menneskets Wasen og Verdighed samt Guds Styrke og Blitze, saaledes stærk Mennesket da jojet som friet Wasen, uafhængigt af enhver trængende Magt, opshælt over Alt, hvad der er ubehovet det andelige Jeg, naar Formisens Lov har Kraft i sig til et tilbagevise frems midbarde, fortællende Jubelstænger, og saaledes bliver Vilkiens og Virksomhedens Styrke. Afsaa: nuor vi tale om Frihed som Visse og Kraft hos Mennesket, hvori stelle vi da jolet dens Wasen? Det er ikke den blotte Gode til at træffe et Valg imellem mangfoldige forskellige Handelmaader, til at bestemme ca. til den ene eller til den anden Side, ligemoget om efter eller hvemmed Hornstuen, til hør Lime at stille Sind og Vilkestretning, — vi vilde netop i en saadan, sig selv modstridende og urettig forlærende, Kraft seone et Hærnstheds Præg; — men det er Venen hos Mennesket til at givse sig fri, til at afreste, ent end kun for en Tid og ved Anstrengelse, de Vaabn, hvori Sandeligheden har indspillet ham, til at give Mandens Kraft det hæftige Herredemme tilbage, og jaaledes arbeide sig henimod det rette Friheds-, Uafhængigheds-, Hærnstheds-Waal.

Frie Wasener nu i denne Venhed — Wasener, udviste mede Gode til at jævne hen betil, at deres Willie gaaer op i Get med den guddommelige Willie — ophørte ingenlunde

Begrebet om et alstgrelende Højsyn. Møget mere er det christelige Begreb selv om Guds Væsen den stærkeste Støtte for Beredskeden om Menneskets særlige Frihed. Gud, hedder det hos Apstelen, "giver alle rigelig, og forholder Dinger".^{*)} Dette er kun et Udtryk blandt mange for det guddommelige Væsen, som er Kjærlighed og øster sin Kjærligheds-Mater udgører, meddeles, aabenbarer sig af sin Fuldes Uendelighed i uallige Stiftelser. Men denne Selvmeddelelse og Selvækens værelse vilde savne sit Hovedstykke, da Huldevalses-Krone, hvorm den var indstillet til Selskninger, nem vel bare Prag af den guddommelige Magt, Glædem og Gedhed, men intet Bidningshærd afgør om Helligheden, der har sin Billies Grund og Lov i sig selv, ligesaa intet kan fristes som selv. For at afsaa den guddommelige Kjærlighed Funde syldesgjøre sig selv, lade sit Billede træde frem i Reinheit og Fulde, maahte Gud — for at tale paa menneskelig Vis — ligesom ved en Selvbegrænsning aabenbare sig i Besæner, der høje Gene til et Hende Sandheden og bestemme sig selv til at følge den, Gene til at viste med Selvstændighed i en øltere Kreds, fra hvilken Gud ligesom drager sin Haand tilbage. Og et saadant Herhold er netop det, der ligger til Grund for Begrebet af Højsyn. Thi "Højsyn" betegnet jo ikke en umiddelbar Styrken, Mædretten, Ordnen, men en middelbar Væsen, som Højsorg, Ledning, Tjættelseren; den forudsætter just Strafser, forsælliige fra Den, fra hvem den forsigende Omhu udgaaer, Krester, som Justitie — ikke paa der Maade besies, men ved aandelig Foranstalten og Indvirken ledes til Maale, bringes til selv at sege og Strabe den. Dersoc har den christelige Berfyselere sond i Huldenesse i Læren om

Sortessingen, hvorvidt det Gode bliver den sejrende Magt, og om Dommen, der er den senlige Forberligelse af den syndige Verdensorden. Men hvilken Bebydning vilde Berledning gaa Noen have, uden frie Besæner, som ville lade sig lede obo de guddommelige Høresker til Frihed og Frelse? hvilken Bebydning vilde Dommen have, uden frie Besæner, som kunne følges til Rigtskabes-Utlæggelse for deres Liv? — Holde vi nu fast ved denne Tank: at Grunden til de frie Besænres Mater er at sege i en fri Selvbegrænsning af den guddommelige Magt, — da kortsalder derved Forstillingen om en Ulykken fra Menneskets Side, der stolde kunne bringes som Indgeset i Berfysels Skryfe. Christendommen giver os Begrebet om Guds Kjærlighed, for at tydeliggjøre os Guds Herhold til Verden. Men den menneskelige Fader berigter ikke sin Magt og Mændelighed, fordi han indrømmer Verden den frie Prag af dens Gene indenfor en afmaalt Grænse, forbeholdende sig selv det overvænende Ulykken. Og naer alligevel i den menneskelige Verden Hensigten visstefor kan forseles, da er Grunden ikke at sege veri, at den menneskelige Fader er indfranket til Opfør og Ulykken med alerede givne Gene, over hvilke hans Magt ikke strækker sig; men den Øvige, som er Mandernes Fader, enlyver aandelig Krafts og Genes Udspring og Kilde, er oplyst over enhver Melbæring og Medstræben; det er hans Bisdom, som har tilmaalt Friheden dens Maal og Grænse, og de frie Krestlers Spillerum er saaledes i seng i Beregning i den guddommelige, alomfattende Verdensplan.

Men ordnu staar det Onde tilbage som uafvænt Blaade, som tilspændende Hjændevæsse af, head her er jegt; thi hvorefters fulde det Onde ille være at betragte som virkelig Indgrib i Berfysels Billie og Verdensplan? Visstefor maa det nu indsemmes, at det Onde leder sig næste saa fuldstændigt og ublandet, som

*) Kap. 4, 15.

overmægtigt og herstende i Verden, at det, hvormed det i denne Stiftelse og Sygele fandtes i Virkeligheden, vilde omfønde Erem paa et altstyrkeende Forhyn, vilde drive os tilbage til det Hunkt, hvorpaa Ondkdens Høf befandt sig, naar de tankte sig Verdensherredommen vedt imellem vende Væsenet, et godt op et ondt. Det bliver faaledes nødvendigt, at sage en vis Gernilselte, en vis Ugrundning af det Duds Begreb, derom det skal være foreneligt med den kristelige Forhundlere; men denne Gernilselte maa intet have tilhæftet med en Slappelse af Godes Urighedens Lov, hvorefter Gud og Ondt er stillet imod hinanden i usortelig Medstænding.

Oti er en dobbelt Side, hvorsia det Onde stiller sig hen for vor Betragtning. Den fædrlige Uurbering stamper ved Forholdtet imellem den onde Handling og den fædrlige Lov paa den ene, og den menneskelige Billie paa den anden Side. Og faaledes viljer det Onde sig som Brud paa Loven, der af Mennesket selv er kendis som hellig og ubrydelig, som Uhydigheb imod Loegteeren, hvis Will er udbenbarer i denne Lov, som en Færsen af Mennesket fra sit Værens Øphob, idet han trodsende satter sin egen Billie imod den guddommelige, — og, paa Syndens sidste Udvillingstein, som Forhærdelse i det Onde, som Fjendstab imod Gud. Dette er det mere Billede, Samvittigheden foreholder det syndige Menneske, og den fort holder ham det som hans eget Ørke; saavist som den menneskelige Billie er fri og uretningen, saa vist er den onde Handlings Menneskets egen Gjerning, og enheet Besnyttelse, der søger at afslutte Skolden, biver fun en Forøgelse af denne Skjd.

Men ved denne Betragtning, hvor sand og gyldig den end er, kunne vi ikke blive trænende. Har da Onde sin Plads i Verden, da maa det nødvendigvis staae i et vist Forhold til det hele Verdensliv, som i sin Heelhed er Abenbarelse af

Guds Væsen, af den guddommelige Mogt, Værdeni og Gods kæd; og nærlig, som fremgaaer af den menneskelige Billie, viljer det tilbage til et vist Forhold til den menneskelige Natur i Menneskelighed, og igjennem denne til Gud, der har dannet det menneskelige Væsen og i det har udbenbarer sit øje. Dette er den religiøse Betragtning, fra hvilken lagen Virkelighed i Verden kan være undtaget.

Denne Betragtning leber os for det Første til at Fjelne i selve den syndige Handling mellem Det, der gør den til Synd — Hensigten, hvori den oves, Meningen, hvori Willen står over ud —, og Det, der betegner den blot som Virkning af andelslig Kraft. Det Onde nemlig har, ligesom det Gode, sin sidste Grund i højre, andelslige Muler. Thi Lewens Dyrkning deler forudsætter ogsaa Kraft til at olyde den; Fjendstab fra Gud kan fun næres der, hvor der ejer er Gene til at besvare Samfund med Gud, Fjendstab imod Gud kan der, hvor Gud kan være Gjerning for Gjærlighed. Saaledes viljer Synden vel imod Mennesket som personligt Væsen; men den vidner tilige om og ser de andle Kraftter, der er nedlagte i den menneskelige Natur; og iust fordi den et Menneske om disse, og dermed også om den umærtige Forbrening og Foranstning af dem, er den jo stor en Anklage mod Mennesket. Hvor ofte er det ikke tilfaldet, at vi i den syndige Gjerning, der fylder os med Billie og opører voet Indersle, maa lede ikke alene den Ilde, beregnete Forstandighed, men ogsaa Billiens Udgiftighed, ders Energier og Udehedsenhed værsarets Ret! Men er nu det Onde faaledes i sit Væsen at betragte som Unatur, som uelcom Udragten af de sandelige Gøter fra det ved Naturen selv anlagte Spor, da kan det ikke tankes som rent og ublandet Onde; da er som et fremmeddærtet Sygdomsstraf, der vel kan angive Legemei og fordræve dels Gæfe

ter, men intet hvilket Organisæmen ikke undlader at værge sig, som den streber efter at Magi at udlade igen. Vi ses saadan Kamp, imellem det indre Øjen og det udenfra indhørende Ønde, hvær et hvort kendige Liv og enhver Del deraf mere eller mindre ydelse Spor. Hvor Synden først er kommen til Medenhed, virker den vistnok tan fraledende; men Dabliftet i Synbens succesive Fremstriden og Udvilling kan være både tiltrækkende og lærerigt, fordi det viser os denne Kamp mellem de modsatte Magter, mellem Vand og Skjæb, ihvervel under højst ulige Forhold. Men fremdeles: Hvad der sagdeles er fjendeligt indtrængt, kan — om det end for en Tid er i Stand til at tilvære sig Magien, ikke tankes at beholde denne Magi; meget mere vil det, tertimod sin Hensigt, blive tjenende Middel til sin egen Undergang. Og er det ikke sienstligt, hvorledes Verdenalivet er ordnet paa saadan Maner ved den Hjelpest Båndet, at det Ønde under alle Stikkeser væller Strajer imod Ig, frenkilder Smertet og Udelser, forevilling og nægrende Usret, som suart givt Mennesket den Erfjendelighed klar, hvorledes det Ønde kun fortærer og opriber sig selv, nedsænder sit eget Værk, og bereder det Godes Seier? En Henvælling til denne uslygske Side, som ikke har overstaaet ved Betragtning af det Ønde i Verden, er allerede givet i den første apostoliske Prædiken, hvor der mindes om, hvorledes det syndigt Landt og Øjort kiver ved den guddommelige Båndet hen til det Godes Herhertigelse: "I formagte — jaaledes tilskuer Peder Døerne — den Hellige og Reit forsvige, og hørdt, at en Morder måtte sjænkes Edet, og den Livets Høste sluge I ihel. Men Gud havser opretholdt ham af de Døde — og jaaledes fuldkøbvet, hvad han joend fortalte ved alle Profheters Mund, at Christus fulde Side."*) Dette

*) Agp. 9. 14. 15. 18.

er Troens Standpunkt, der leder os fra den hele Mångfolds blæhed af medstridende Kræfter og Ræninger samle sig, feste ved den urentee Hånd, i det Godes Genkend; og til dette Standpunkt maa vi opleje Betragtningen, ved det maae vi holde fast, naar Troen paa det guddommelige Hørn selv varer betryggt imod den Usigtslse, som udgaaer fra Ejendoms tilsynelæggende Magt paa Jordens. Thi jaaledes kiver endnu fra det Spørgsmål tilbage: hvorfor vel Gud overhovedet har fået en endelig Verden, hvor det Ewie ikke kan komme til Alabenberelse uden i Ejendoms Form, hvor Kraftene kan kunne udvise sig i jævnretten en Røffe af Modsatninger. Men dette Spørgsmål hører til dem, paa hvilke Stabningens man joare sig selv med Apostolens Tale: "Hvo er du, o Menske! at du vil gaae i Reie med Gud? men Noget, som er dæmt, kan sige til Dem, som dannede det: hel glorie du mig jaaledes"**)

Men nær den dybere Betragtning jaaledes giver os en ledende Troad i Hænderne, hvilke vi dog ikke ferdighe er føle, at Troen paa det guddommelige Hørn kan stilles paa haadet Præster i Kirke, og at det er et smalt og vanskeligt Spor, Kunden har at holde, for at Sjelen selv kanne finde Fæshed og Ro, uden at falde hen til den ene eller til den anden yderværlighed. Hvor datz Pær, vil altså noget Høftsi indhønge sig i Troen, som, i Begyndelsen incasses uformælt, senere hen vil bringe Glæshed i vor Forretning og vor Streber. Men just ved den umuldbare og maglige Andelsbedelse, som Hertugen Troen udser paa Ejendoms Stomning og det hele aanselige Liv, er en ubedraglig Præste gjort os, hvorefter vi kanne vurdere den christelige Sandhed af vore Forstillinger. "Væger og bider"; **) — i disse toende Troas sammenhænger

*) Rom. 9. 20.

**) Mat. 26. 41.

Evangeliet Virksningen af den jænde christelige Tjenske-Tro, paa Sind og Venne. Da hvor saaledes Troen paa Guds Forsyn stemmer til Verden, til Himmelten og Herren til Gud, medens den vil gjøre egen Væraaagenhed, ufertræden Arbejden aarlig og fulde overskridig, der er den christelige Sandhed ligefaa vist forseilet som den er da i den Tro, der vel joerder og ansperer Menneskets egen Kraft, men agter Himmelnen enige, fordi Mennesket kun vises hen til sig selv, som om han var det Guddommeliges Hulde i sit eget Bryst. Først da, naar Mennesket føler sig saaledes baartig og oprettholdt af det gudommelige Forsyn, at den samme Taale, som giver Elsk og Hilmadighed i onde Dage, Idmighed i de gode, ejeret giver Styrke til at bære, Mod og Drift til at arbeide, vil han have Vidneshyrd hos sig selv om den christelige Sandhed af sin Tro.

XL

Om høiere Maader.

Forheden imellem Gud og Verden, saaledes som dei udgør Religiøns Indhold, formindsker sig om Krøden af de førs mægtige Baftner. Thi oabenbarer Gud sig end i den hele Skabning, sac er det dog det formindste Væsen alene, for hvilket Gud som ikke oabenbarer i sit Væsen og sin Visse; og er end den hele Skabning Øjenstand for den gudommelige Tjenske, sac er det dog det frie Væsen alene, som er Øjenstand for Guds Nanes Pacolser og Lehning. Men Mennesket seer sig sun emgjort af underordnede Skabninger, seer disse i bestemt Trinssalge, fra Slekt til Slægt, fra Art til Art, hente dybere ned, indtil det Smal, hvor Overgangen umelselig seer til den lavere Klasse. Efter en naturlig Taales forludelse sees vi til et forfægt en Opadstigen i lignende Trinssalge, og saaledes træde Væsener frem fra Taalen, paa et højere Religiøssets Trin, i hvilke en fuldstedt Oabenbarelse er givet af den ucadelige Huldeuniversitet, og rigere ej rette Knejter til at formare Guds Riges Udvilling. Jo mere, paa den ene Side, Blæst uendtes og stærkes til at give ind i Skabningens uncadelige Omfang, opdag nye Verdener i Raumet, der omstuter vor Klode, eg jo mere vi, paa den anden Side, blive os klart bevidste det Trin, Mennesket indtager i Verden, Afstanden imellem vore Idealer og vores Knejter til et Induge til Virkelighed, hvad der forsvaret Taale, Ønsken og Ønsket; desto mere Magt og desto stærk Wirket saaer denne Taale om højere andelige Væsener; thi den

har sin religiøse Betydning, som sushere og høvere Gudsbit i Guds stærke Himmels holdning og i det hele System af sammeledende personlige Kræfter i Guds Riges Tjeneste.

I de hedenstke Religioner gaaer endnu Guds og Menneskes Verden over i hinanden. Der skjæres imellem Guden af alde og af yngre Vor, af højere og af lavere Rang, og til disse slutter sig Herre og Halvguder, bestyrkende Himmels guider (Monernes Rører og Penner), Ommer og Alfar, — forskellige Arter af Blaudings- og Basener: Guddomme, hvis Magt og Virksomhed er indstrømt til en enkelt Naturting, (Skoov eller Have, Vand eller Blod, Blomst eller Træ), eller Mennesker, som ere blevne ophevte til Guds Rang. Saasom meget stærkere er derimod i den jediske Religion Grensfejnen draget imellem det Guddommelige og det Menneskelige; og istandfor den hele brogede Stare af de hedenstke Overgangs-Basener træde her Englene, der blive betegnede som Lysets Mandar, af finere, mere ethisk Råd, med højere Blæddem og Hravnshed, der staaer om Guds Throne som Sendebud, vede til at udfører hans Willie.^{*)} De vænge over de Hromme, lelte sig om den Rukordige, og bringe Menneskets Bruner til Gud; de havde også det Hoero, som Skibbaander at vænge over enkelt bestemt Land og Folk eller over enkelt Menneske, og fundom afdætte de den blændende Hellighed, og vise sig for Menneskene i menneskelig Glæslelse og Drægt.

Det er faaledes aansyntligt — og det er Delle, som især forsynes Øpencelsomhed, — at Englene ikke ere henvist som Basener, der skalde udgjøre noget selvfølgeligt Samfunds, indtagte deres bestemte Sted i Verdens-Systemet, og der virke

^{*)} Det grøfte Ord (angællos), som, især nemt ved latinske, er gaaet over i de øvrige Orter (angælo, angel, ange — Engel), har også betydeligheden af "Sendebud".

for sig, i Lighed med Menneskene, men med fuldstændigere Kræfter. De trede derimod frem, — faaledes som alledevoen Noenot giver tillende — som synlige Fremstillelse og Alabambarere af Jehovahs Hellighed, for ligesom at bringe den ethenske, fremstændende Majestet nærmere til Mennesket, og derhos som Redskaber for det guddommelige Forsyn, som forbinderhæder imellem Himmel og Jord, der gjort Guds Værelse afdælig, faaledes som den kræfter jeg bestemmede over alle. Men det fulgte af Diodens indstignende Forstilling om Verden, om Verden og den mænnerlige Skægt som Verdens Middelpunkt, at deres vigtigste Dømme måtte blive den, at disse Menneskene, og besvare deres Vel, i det Emanuelle som i det Værdelige.

Saa da samme Pauli finde vi Forstillingen om Eagle hoset i det Nye Testamente. Det kan ikke påvisses noget Trof Englene angaende i de evangeliske og apostoliske Skrifster, som jo viser tilbage til heriske Forstillinger hos den jediske Samtid. De nævnes som hønende Mandar, der staaer for Guds Nasen, som Skibbaander, der bringe Menneskets Venner til Gud; *) man søger forgives noget Spec til selvstændig Beandredelse, Bredegæsse eller Udvældelse, og ligejaa sidst er nogen præcist Urvændelse givet af disse Forstillinger, nogen Henvisning til Englene som Fortillerie i selvlig Hældformuerheds. Ved forskellige Lejligheder indseres de i Jesu Liv som talende og handlende Personer, isærdeleshed beg i jædernes Fortællinger, hvor Evangelisterne have fortalt isfe som Øverskrifter, men efter Andreos Beretning, og hvor tildeles den digteriske Inddedeling, ester Herbilleder i det Gamle Testamente, isfe lader sig misfjende, scasom i Beretningen om Johannes Dø-

^{*)} Hebr. 1, 14. Ocl. 1, 19. M:He. 13, 10. Spec. 8, 2 f.

verens og Jesu Høfsl, om Jesu Kristelss i Ørken, om Jesu Vær i Gehenna, (medens Disciplene, heder det, være nedstukne i Sovn),^{*)} om Jesu Opstandelse, hvor de øste sig ikke for Apostlene, men for Drinderne ved Graven.^{**)} Samledes er det ogsaa, efter Fortellingen i Apostlenes Skriften, en Engel, som fortunder Disciplene Herrens Optagelse i Himmel, en Engel, som udfrir Apostlene af Himmelsetet, som yaas lagter Cornelius, den første Hebrøer der døbes, at sejt Herreds Belebning, som jeg klog Herodes med dedelig Sygdom,^{***)} og Engle stille "vægne Christus ved hans Gjennemgang til Verdens Dom.^{****)} Allerede her ligger det nør, at forstaaae denne Nationale af Guds Engle som Begrenesse af den virksende, næadelstulde Forhåbningsmagt, hvor den paa ret egenheds Maade griber ind i det menneskelige Liv. Og ngle si berneret har de forekommende Øtringer, hvor nogen nærmere Ophøjning skalde være at seje om disse høiere Vænders Personlighed, da entales de vel paa den ene Side som Væsner af fuldkommene andelig Organisation: som hellige, uudsligte, stærke i Magt og Kraft, som de, vi først i et høiere Liv skulle vorde sig; ^{*****)} men paa den anden Side nævnes de øster som underordnede Mennescene: som tjenende Vænder, der "udsendes til hjælp for Dem, som skulle arve Salighed", ja, som De, der skulle dominas af de Christne.^{*****)}

Saa meget vil herof være klart, at de enefelti Christ, som findes i det Nye Testaments Skrifter — overspredt, — og

^{*)} Luk. 22, 43, 46.

^{**) Mat. 26, 5. Mat. 16, 5. Luk. 24, 4. 12, 22, 23.}

^{***)} Ap. 1, 10, 11, 6, 20, 10, 4, 5, 12, 7, 28.

^{****)} Mat. 13, 41, 26, 27, 28, 31. 1 Thess. 4, 16. 2 Thess. 1, 7.

^{*****)} Mat. 22, 30, 25, 31. Luk. 20, 36. 2 Tim. 5, 21. 2 Pet. 2, 11.

^{*****)} Ober, 1, 14. 1 Cor. 6, 3.

afdeles lejlighedsvis uebragte, uden nogen Hensigt at give Englenes Natur og deres Herheld til Mennescene til Gjenstand for Betræring — Høje lade sig saaledes forbinde, at de fulde kunne danne en nogenlunde færdig og afsluttet Fortælling om de høiere Vænder. Thi hører vi om den Plads, der er anvisst dem i Slabningernes Ralle, eller om deres Egenskaber, deres Verdens Herheld til det menneskelige, eller om deres Virkemheds Natur og Omfang er givet nogen Oplysning eller noget ledende Vink. Eller fra den Side kan der til legges disse Fortællinger en, baade klar og frugtbart, religiøs Betræding: forfaalet nemlig som her er givet en historisk, personlig Begrenesse af Guds levende Væren og Kirken i Verden. Denne Betræding syldes ogsaa den hejlige Antændelse, der er givet af Englene i Hellestig Periode og Kunst; — og dog træder netop her det Særvarende og Ubestemte i Fortællingen frem paa ret giensthalig Maade, idet Man til alle Tider har valgt indenom en deobestemt Formstillingesform: suart som uskyldige, spogende og spillende Genier, suart som fuldrogne Personer, men uden Præg af individuel Charakter, holdt ind mellem mædlig Alvor og gründelig Blødhed.

Et en skræddelig Lære om Englene manglende scædeles og fornødne Materialier; thi hertil vilde udfordres, at de eneste Dele af Fortællingerne kunde slutte sig sammen i et Høfsl, til et faststaaende Bilde. Det er desværre heller ikke tilskaligt, at der i ingen Christelig Beghendelse findes nogen herkenbare Artikler optaget. I den katolske Liturgi indtage vel Englenes deres Side ved Siden af Dommer Maria og de Hellige, og de poedals des som Herbedere for Mennescene; men dette er jo præcisantist Side med hele blæren forlæst, med den Grundning, at Ven og Baakaldelse bliver uden Betydning og Kraft, hver klar og velgrundet Tro maas sattes paa Den, til hvem Vennen er

herberget. Endnu mere er det at hevragie som Besliss på gendelig Sæglelighed og overvindende Phantasie, hvor Man har udmelet sig et nærmere Forhold, et personligt Samspil imellem den menneskelige Verden og Englenz. Mærkværdige Erempler paa denne Vandsorvidelse havde i Stroedenborg, og i mindre Form i Hjungs-Stilling.^{*)} —

En ganske anden Interesse har Forestillingen om højre Væsener, jocfaaldbom de skal i modstræbende Stilling til Gud, som frafaldne og gjensidige Kander, og til Menske som efterstræbende og stadelystne Væsener, ligesom også denne Forestilling har i Religionshistorien spillet en

^{*)} Seunder Immanuel Stroedenborg, født i Stockholm 1689, død 1772, var en dygtig Dykker ej Matematik og Naturvidenskab, vedhøvbaade en stor Verdensomnub og en dyggig Praktiker, besjælt af videnskabelige Skrifter og af vigtige Opfindelser. Men han forhåndt havnede sjællomme Speculationer over Kandebandom, hvilke han prædikte at syde til Udingang med Englene, d. v. s. Number af aldygtige Mennesker. Med disse Kander var aldygtiges Kærligheder tilslorrede han, at han selv i den noische Forbindelse, saa at han, ved Sammenkomst og Samtale med dem, vedtag Kandenbaringer saavel som det tilkommende Kloft Deltagelighed, hvoretom han modtredte beprægningerne, som overhovedet om de gudomelige Ting; at denne Del vilde han ualmig ansees at være blæren Indelet i den hemmelige Müsbom, som i Oldtiden fulde høje varer arbeet i Orienten, men senere var gant tabt. Den jødiske Kirke, som han kaldte "det nye Jerusalem", tal, ejer hans Prophecie, forst daues lig, naat Døds værdige Betydning bløste fuldig erfandt; men denne Specke skal have sin herbergede ret de forskellige Mænigheder, som besejde sig til Stroedenborgs Øeve. Sandone befraa i Øverrig, England og Nordamerika. — Døgs Hjungs-Stilling (født 1720, død 181?) — hvis "Ulagbundne og Vandringsskor" giver et højt tiltrækkende Villere af barnlig Domheds. Ulykkes Læge og opoffrende Mænneskjærlighed — repræsenterede sig irigt med Bechler om Vandervezenen og Vestivelser af visionær Elskning.

langt betydeligere Rolle. Her jorsvinder den karakterløse Ubefintelighed; levende og virkende Verdenligheder føres frem paa Scenen, hvilke mystiske Natur og Virksomhed fører Leven og Phantasie i Drømgejse. Allerede i de Skrifter, der komme til Scene i den menneskelige Verden, har det Døde — som ovenfor bemærket (S. 209) — med alt Græsboldende og En Opvallende, dog, som Phantomenet af mærsjældig Unatur, noget satlig Illustrativt for den psichologiske Betragtning; det er doghos den bestandige Objektivitet for Menneskets Modstæmpel, ligesom Hvaesjesteren for Kandens Vaaben; og i sin Oprindelse og sit indehaver er det Døde, i Oldtidens Phænomenie, som den var i Oldtidens Religion, Opgave for en uudtaltig Grabden. Men hvor det Døde træder frem som en Magt, der har grebet og bremstiget sig et Samfund af højre begavede og mere formagende Væsener, og fra dem udvæder sig til den lavere placende Verden, ere nye Opgaver stillede, nye Udfigter aabnede. Vigtige Opbelysninger synes her at maatte kunne hentes angaaende de dunske Spørsmål om det Dødes Natur og først Udspring; og desuden — stal det hylles Mennesket, at gjøre en overmænglig, fristende og truende, Giente Modstand, da man vel Døde var det Henv, at leve at hænde hans Kræfter, hans Magt og hans Virksomheds Form og Maade. Saaledes man der indvormes en Undersøgelse om endre Kander, om Djævelen og hans Engle, både teoretisk og praktisk Betragning.

Forestillinger og Tægn om Mørkets Magier, som ofte gjalte Veie indvirk, fristende, efterstæbende og forbarvende paa den menneskelige Verden, hørte til dem, der findes rigest udværet og dybest rødfært hos Oldtidens Folkeslag, nærmest de østerlandske og nordiske. I den øgyptiske og den persiske Religion staaer saaledes det Dødes Magi, i Skrifte af en personlig

Gubben — højt som Typhon her som Whimen — modstrebende og kæmpende over for den gode Gud: Østris og Dræmud. Den ståndesviste Odalakere besøger sig om en uopberligt fernhet Kamp imellem de høje Wagnuder og Mørkets underfundige Land, Loke, der understilles i sine Idretter af Jætter og Trolde. Selv Grædene og Romer — hvor overvejende end Naturens og Livets Kyssede her træder frem, med en afgjort Antipathie mod alle Afsedliger af en vildslabende Phantasi — have Sagene om Titaner og Gigantet, der i trodsende Overmod ville storme Olympen, om Harpyer og Sirener, hvis Glede det er et foerudhøje og skade Menneskene, om onde Genier (Katedamoner), som værøre de Desdelse unge Elslebner. Det er de gaaende Phænomener i Naturen og i det sædelige Liv — allerede tidligt Ejendom for græblende og twislende Betragtning —, hvoref denne Forrestilling har haft sit Udspring. Man saae Giften lige under det jævneriske Dølle, Dyevæltene forsøge hærgadres Kræster i evig Krig, med Rov og Mord, saae Elementerne i vilde Udbrud rose mod hverandre, og Naturen som en Susturmus fortære sine egne Børn, tilintetgjøre sit eget Fjernem, langjæmt udslukkende og modnede Værk: hvilken usorsonalig Modstrid synes her ikke given, som tydebe hen på usynlige Magster, kæmpende mod hinanden paa Liv og Død! Døfet har disse Østblids-Sagn om den demoniske Verden hos Hellefleg, som ere hensatte i vilde Hjeltegne eller i de glædende Zoner, udsoede for voldsomme Natur-Udbud og edelaggende Øvreallinger, en mørkere Charakter og en karok eventyrlig Ulofsmæning, medens de hos Elsleboerne under templeret Himmel bare Brugte af den samme dyrligt-fredelige Charakter, som betegner den hele Natur-Domgivelse. Men her til kom endnu lignende Sagtagelser af det sædelige Liv, af markelige psychologiske

Særsyn, af vilde Lanter og Begjeringer, som springe frem i Sjælen, uden at Mennesket vedt at vedkende sig dem som sine egne, som indlæge ham selv uviskælig Øyen, — og dog staae de der på engang i fuldaaeren Skiftelse, som Virkning uden Marsag. Det er som Gjæstform, fastede ind i Sjælen af en usynlig Haand, men som, engang løsbede ind, rive Mennesket hen med uimodstædig Magt til Gheringer, der synes at ligge ud over den Grænde, der er sat for den menneskelige Syndighed, høst de modstridt al nærværlig Menneskeselskab.

Det herer dørfer til de stærkeste Vidnesbyrd om den Nemhed og Strenghed, hvormed i Jædedommen Guden er blevet haandhavet om den ene, alvorlende Gud, at denne vildudebede Forrestilling om onde Landet, med hvilke Jehovah maatte ligesom dele Verdensherredommel, iffe har kunnet finde noget Sted i den jødiske Verz eller Bro, for efter det babylonijske Fængselskabs Edder, hvilket i flere Hverstider blev et Verdenspunkt i Jædernes andelige Liv, ved den unimiddelbare Versting, hører de, under dens Udsandigheds-Eld, blevne dengje med andre esterlendiske Højt. Vaa Spørgsmælet: hvorfra da alt Det har sit Udspring, der bringer tusindfold Mel, Glensdighed og Smerte over Menneskene — havde Jæderen fun det ene Svar: fra Jehovah, som, efter sin Mæstervighed, varia gjenajlende Gudi med Dedi, henviager Misgjerninger føle paa Vernen i træde og hjerde Leb. Og det samme Svar blev givet uden Væsenhing, naar der spurgtes om den sidste Grund til den onde Gjerning, den Gud misbruglige Lanter. Det var Jehovah selv, som "forhævede Pharaos Hjerle, saa at han ikke hørte Moses og Aaron", da Diese, i Jehovahs Navn, forlangte Tilladelse til at udhøre Geket af Egyptens Land; og dog var det til Elras for denne Verzring, at Jehovah paastalte Kongen og hans Folk de forfællige Plager.

Det var "en ond Mand fra Herren, som angjæde Saul", og valte hans Mistankelighed og Hørfolgejse mod David. Det var Jehovas selv, som, da "hans Brede antændtes imod Israælitterne, tilskynde David til at lade hølle tale", og beg holdt det, efterat dette var fuldført, at "David's Samvæltighed slog ham, og han tilstod for Herren: sig har meget forsyndet mig i Det, jeg har gjort", og som Gwaf for denne Synd, sendte Herren Pest over Landet, af hvilken 70,000 af Indbyggernes omkom.^{*)} Underledes derimod efter Gangenabets Tid. Den perfekte Lære om Verbenskampen mellem Lyset og Mørket (Drmazd og Ahriman) syntes nu vel stillet til at løse Gnaden om det Endes Magi i Verden, at den snart børnede sig Bei ind i den jødiske Folketro, uden at Men betraakte det Brud, der herved blev gjort paa den mejselske Læres Grundidee. Saaledes udejslede denne Fortælling sig om Djævelen (Satan, Belzebul), som maglig Hersteller i sit Rig, bestyr af Manden, der havde samme Vest og Villie som dennes Hersteller, Menneskelugiens Arvfærende, ved hale Fortælle af de første Farvældre Døden er indfammen i Verden, som forløffer Menneskene til Alsguderis og allearter af Synd, og er deres Anklager for Gud. Dæmonerne øve deres Magt i den legelige Verden; de besætte de menneskelige Legemer, og Sygdomme, som viste sig paa usædvanlig Maade forstyrrende for Legemets eller Sjælens Organisme (træmpagtige Sygdomme, Slumrød og Døvhed, Vansid og Lungsyndighed), antoges at hidrøre fra Dæmoner, som havde taget Boelig i Mennesket paa legemlig Maade. Større vilde endnu Glædigheden være, hvisom der ikke gaves nids hemmelighedsfulde Midler — som isærdeleshed antoges at framme fra Salomo

^{*)} 2. Moseb. 9, 12. 1. Sam. 16, 14. 2. Sam. 24, 1 ff.

den vis, i Naturens Mysterier træskede Konge —, ved hvilje Hjælp det skulde være muligt at udvise Dæmonerne af de besatte Legemer. Sænt et eisenskålige Grævet på den Heraabning, der i dette Tidstidet er foregået i den hele Betragtning af Livet og dets Tilstilleller, kunne vi henvisse til en Berechning om den evneret anførte Hjælpetælling ved David, som findes i en senere historisk Bog, den jødiske Kronsriternes Beg. Hoved der nærlig i den afovere Fortælling blev tilslagt Jehovas egen Tilskyndelse, er her tilslrevet Djævelens Indsyndelse: "Dg Sa-tan sidt op — holder bei — imot Israælitterne, og tilskynde David til at lade dem tale".^{**)}

Hvad der nu ved Christendommen er tilslægt i denne Hverende, er en bestemt Begrænsning af de sædliche Hjælpetæller, til Værn imod den Rabelige og angstende Indsyndelse af samme. Thi den kristelige Lære ophører på det Bestemte enhver egentlig Modsetning mellem Gud og de onde Mand: Djævelen er en fælden Mand, som "alle beslod i Sædlededen"^{**)}, et endeligt Væsen, underlagt Gud, begrænset i sin Magt; og denne Magt er brudt ved Christus^{***)}. Djævelen kan desfor kun bringe Mennesket til hæft, når at friste og løffe paa Menneskelis†); men i den dyrlige Tre haas vi bel Hjælpetællig Verden: til at hjælle imod, og giøre alle Angreb til Stømme‡). — Sez vi derimod hen til Uttringerne, der forelommne om selve Djævelen og hans Engle: om deres Opholdsted snart i Læften, snart i øde, uvedeude Egnet††), om deres Hærru ind i og ud af Mæ-

^{*)} 1. Rezin. 21, 1.

^{**)} Joh. 9, 45. 1. Tim. 8, 6.

^{**)} Psal. 12, 31, 16, 11. Psal. 10, 19. 1. Joh. 3, 8. Col. 2, 15.

^{†)} 1 Kor. 7, 5. 1. Thess. 3, 6. Eph. 6, 11. 1. Tim. 8, 7. 2. Tim. 2, 25.

^{‡)} Eph. 6, 11. 16. 1. Joh. 2, 18. 3, 14. 5, 18. Col. 4, 7. 1. Thess. 5, 8.

^{††)} Eph. 2, 3, 6, 12. Luk. 8, 27.

nesters og Dyrøs Legemer^{*)}, deres Hængsling i Underverde-
nens Mørke^{**)}: da finde vi heri Juuet enten taget fra eller
faret til de Forestillinger, som forekomme i gamle jediste
Skrifter. Såle mindre beholdt disse Forestillinger i den
gamle Kirke deres Blads og deres Kunstdelte. De romerske
Kejseres og Dyrigheders Hørfelgelser imod de Christne gjaldt
som Djævelens fortalte Raser, og de Christne fandt, under
den blodige Kamp imod Hædningene, en Kilde til heroisk Be-
geistring i den Tanke, at det var Antichristen og hans Hær-
flere, med hvem de havde at stede. Overgangen fra He-
derstabet til Christendommen blev derfor (s. ovenfor S. 38)
almindeligen betegnet som "Hørsagelse af Djævelen, hans Bø-
sen og Gjerninger".

Dersom nu den christelige Sandhed og Vigtighed af en
Forestilling skulle uden Videre være at bedømme ejer det
Dømfang, hvori den findes udebedt i det Christne Gott, den
Mand, hvorpaa den har grebet ind i det hele Folkeslæg, og
er opbevaret i Sagn og Billeder: da vilde der ikke ligge
nogen stor Overdrivelse i den Baastand, at Læren om Gud
og Læren om Djævelen staae over for hinanden som lige
øjenslige, at den ene staaer og falder med den anden. D-
albte og i mere Lider ere de omhæggetligste Undersøgelses
anslilte om Alt vedkommende Djævelens Personlighed, og
det er tilsyneladende meget holdtigjerrende, i de sterkest
heder gaaende, Oplysninger, Men har viist at staae tilveje.
Saaledes er til Djævelens Gott forskellige Mellem engsione:
Hornmed, Misundelse, Øfierledenhed i et varcierge det Bes-
tredte; — af hans Personlighed og hele Mært ere nulags-
tige Sildringer givne, og ikke mindre af de mange forskjels-

^{*)} Mat. 8, 31, 32.

^{**) 2. Th. 2, 4. 2. Th. 6.}

lige Maader, paa hvilke han skal have for Gifit et aabenbare
sig og udøve sin Virksomhed; naturlig ere de mange jødske
lige Skriftemer engsione, paa hvilke Befattelser skulle være at
hente, særlig som Midsterne til at brolste de ender Vandres Ud-
drivelse (Exorcisme). Det er ikke længere end 60 Aar siden,
at den selskige Quæshandling hos os endnu blev ombet
med en Befærgelsesformel, hvoreyd Menigheten, imod at
forsvare sin Perion til hem, Tom i Verddelen af Rigdomme
eller af Magt til at stade Andre. Denne Tro har, igjennem
en lang Række af Warhundreder, grebet om sig midt forfæ-
rende Magt, bragt Mælet ind i alle Forhjeld, og brevet til
en affindig Raser mod Menigheden. Til at behandle de faa-
kalste Gepevocer blev Domstole eprettede og Løse oppa-
rede, paa sidsten Mæde, at inden Angivelige næsten unds-
gaaeligt maatte føre til Pinebæk og Baal; Delader i Tus-
indvis salst som Øfere for denne Djævlen, hvor Danheden
kappedes med Øjenslæben; endnu i Aaret 1782 blev en
Ren brændt i Glæsus som Her. Et leverrigt Biednesbyrd,
sem næppe noget endet, er her leveret om den formelig epis-
misst Charakter af Djævlen, hvor Phantomen engang har
taget Magten til sig; thi ikke nof, at der blev fundet Trold-
domsgyrring ej onde Knister overalt, hvor Nogen syntes paraf-
berde og baneufsig i en eller anden Hærhende; men endeg frivillige
Schlangeslæber hørte til Dagens Ordén, med virknelig Beskel-
vært af den høje Forhandling, som skulle have fundet Sted
mellem Bedkommende og Djævelen ved Opræcisie af Hornbus-
det. Denne Tro paa de ender Vandres personlige Ind-
sider paa den nærmestlige Verden har, som bekendt, ogsaa

af udmærkede Mænd været fæsholte med over Mørk, — af Ingen stærre end Vælger. Han tilstrier Djævelen "Mistæsse af Strid, Mord, Ørte og Krig, Uret og Hægel, Bordingvælse af Korn og Dræg, Borgfælse af Lusten" o. s. v.; og — hæder bei paa et andet Sted — "Men seer vel, saade i det verdslige og det geistlige Regiment, at Djævelen ikke er langt borte fra os. Hver jeg seer, at det ved Fyrsters og Herrers Hjælp ikke gaaer til, som det har gau, der er Djævelen visstlig; hør man er Fyrmene ikke, sochinde hans gode Raadslag og velhelge Regering, der er Djævelen. Saaledes ujsaa i det geistlige Regimente. Hver man seer, at det ikke vil gaae fremad, at Hjælpe ikke ville leve, som de skulle lese, der er Djævelen visstlig. Derser er Djævelen øvnermer, end vi tenke"). Og selv i vores Dage findes Skuespillerne at behandle Besatte og ubørne Damotter endnu bestandig sine Djævere. Raadkundigst er den, opaa som Digter behændte, valdemarskilegste Ven, Augustus Berner, en ivrig Djæver af den dyreste Magnetisme; paa de hemmelighedsfulde, her jærfommende, Phanomener har han bygget en Theorie om Mandeværenes Indvirkning paa Menneskene som Besatelse og en Curacmethode for de Besatte. Det er oversigligt at tilsaaz, at en Theoret, der havender sig indebødende og opfordrende til den løbsvægelege Phanose, ikke er blevet uden tilspændende Peaxis**).

*) Falckers store Antropologiske, til det 4te Ær af Herrens Ven. — Berlin, X. S. 1274.

**) Absolut Dem, vor hat været Rjensantz for Kerner's magnetiske Gunst, og den første Opmærksomhed vall for den fysiotro "Besatere von Preussen" (et Præsentier, Frederikke Danner fra P. en Ch i Württemberg, † 1829), hvilc magnethit Ulfstande — umulig Beskriv af hjems Øjenblikke, Forstyrrelsen af det Zil-

Men paa den anden Side saaeer den Kleriksgerning fest: at i samme Forhold som grundigt Studium af Naturens og Ejendoms Virksamhed, fri og selvstændig tankning er traadt i Forbindelse med det religiøse Elv, har den dunske Verden modsette sig for Lyset. I enghed saadan Periede har de nedarvede Forestillinger om de onde Manders Veren og personlige Indvirkning fremkaldt Medførte og Indsigelse.

Men hvilken Forestilling er det nu egenlig, Striden gjelder? Dette kunde synes et temmelig oversædigt Spørgsmål; men det er ingenlunde saa. Thi som det overhovedet er kun altfor hyppigt, at der, paa de aandelige og almindelig de religiøse Kunstmærker, drives et forsirrende Spil med Ørd og Formular, som affæddommeligt Strid, der vilde være undgaaet, dersom Folken havde haft tilhænglig Skævhed og Vestenshed: saaledes er Detaljen almindeliger, end at Djævelens Maade bliver fort paa saadan Maade i Munden, at det hunes nedsættigen at mangle forståelse i Ugejsem og almindelige gjældende Vridning, mensom det dog, ved nærmere et agte paa den høje Forbindelse, viser sig, at det er hvertaa Mere efter Minde end en Talemaade, hvormed blot det Djæle skal betegnes i sin Udførlighed og Virksamhed*). I saadent Tilfælde gjælder Striden allsaaz ikke Forestillingen selv, men alene det Rigtsige og Venstrede i et bruge et Ord, som efter almindelig Talebrug har sin bestemte, faststaaende Bedydning, van aabenbar visoldende Maade. Andre vilde have Djævelen kant

Kommende, Gangang med helle Manden o. s. v. — ere afsærligt besperrer i et Script af samme Titel.

*) Sænderet hælder det, for at mangle et Fremhæv i Wartheimtz's Dogmatik, S. 162: "Den onde Mand har, uden al virkelig Mæret, tilhængelse i Forfældelsen, som Tanke om den onde Tanke, der bliver holdt ud fra den menneskelige Silkesrelse" (!)

som et Væsen, henbørende til en høiere klasse af formstilige Skabninger, i hvem det onde har faaet Overmagt, i Lighed med hvad der findes Sted med Mennesket, men derfor heller ikke underledes, end at det onde her, ugesomt hos Mennesket, skal finde en vis Medstand i det oprindelige, undslaktelige Gode, og om sider lyk ventes at ville blive overvundet af dette. En sådanne Forestilling har viistnok ingen Venstelighed for Tanken; men hermed er heller ikke Begrebet om Djævelens udlomt, faaedes som det er blidstest givet. Efter dette hører der nemlig til Djævelens Væsen en fuldkommnen Formstofelse af Munder, en fuldkommnen Forverndthed i Villien, der vifte sig som Had til det Gode, Glæde ved det Onde, og faaledes udelukker Mulighed af Omvendelse og Beraadning. Og ligesaa vid er Begrebet om de onde Munder overhovedet udlomt, dersom man alene tænker sig dem i Umindelighed som syndige, til det Onde hengivne Væsener, emspredte i Verdensstøret, i Lighed med de onde Mennesker i den menneskelige Verden, vifkende for sig og paa hverandre indbyrdes. Thi det er nætop meget usædels Besætning ej blandt muligt, at de fremstilles som et afsluttet Samfund, et staaende, men verhos uraligt flagrende og emeankende Corps, for hvis Væsen Mennesket er Øjenstaud, Døden Skurpladsen, saa at alt legemsagt og aandeligt Ondt i den menneskelige Verden skal være følge af deres forderelevige Indvirken.

Denne Forestilling altsaa er det, vi have at holde fast, og Spørgsmålet er nu: om denne Forestilling er en Del af den christelige Lære.

Det første, hvoret her bliver Spørgsmål, er Dette: om her er Stof til en olitlig Lære, — om nemlig de Utdrager, som findes i Christen, indeholder tilstrækkelige Materiale, til at deraf et sammenhængende Begreb kan dannes

om Djævelens Personlighed og hans Indsydelse paa den menneskelige Væsen. Og hvad der allerede er bemærket engaende Englenes Natur, gjælder her i endnu høiere Grad: at Christens Utdrager eet meget for fua, meget for lejt hensætt og for blidtlige indslæbs, til at vi ved dem kunne føres til en riefelig Forstålling om de onde Munder, og naboet om Djævelens Natur, om Bestrafningens af dette Værens Virksomhed, og af denne Virksomheds Forhold — paa den ene Side til den gudommelige Verdenskyrke, paa den anden Side til den menneskelige Kirke. Eller hvorledes er det sandsynt, at det onde, hvor det ille skal være overindeligt, ikke være opstaaet i Tiden ved et Anfall fra Gud, stude have skintet gjort og udryddet det oprindelige Gode indtil den sidste Næt, at den sædige Natur skulle, ved en Syd eller ved Synder, som varer fremgaarde i og af denne Natur, være faaledes fernede fra god til ond, at Angre ej Omvendelse ikke var mulig? Hvortil er det sandsynt, at sådne høiere Munder skulle, med de fuldkommne Ærter, det næreste Øil, som nogenere deres eandelige Goetru, kunne tillufte sig for Erfjendelsen af det Komme og Trugtesle i deres Mubstreben imod Gud? Hvortil er det sandsynt — fortroligt med den christelige Verjsmæltare og den christelige Kristusbøsse —, at den menneskelige Verden skulle være jet i et sunde Forhold til en Skabning af høiere Natur, at alt Ondt og Fordærdeligt i denne Verden skulle styrke sig fra dette ene Væsen, at dette Væsen skulle kunne udvænge sine Tanker i det Sæl, følde den med sine Begieringer og Anslog? Hvortil er det muligt, at samle Forestillingerne om et Væsen, som paa den ene Side skal haeres tilstedeoverende, vlide og vifkende, overrett, som et Væsen, der trækker Gud nær, og hols Magt besværglet paa den anden Side ille skal være større og stærkere, end at den kan

mødestædes og opfølges ved samme Baabet som den menneskelige Christers Angreb? Og endelig — naar Forestillingerne om Djævelen, saaledes som de ere udtrykte i det Nye Testamente, beslissigen ere optagne fra det jediste Høf; naar den fremdeles her ikke er af Mose Religion at have uddelt sig, men nær dr. sent et fremmed Produkt, ere indførte fra de hebreiske Religioner (s. S. 221, 22): hvortræds selv da vore al forstare, at hine Høf skulle være blenne saaledes indviede i Møsterne om Mandeværden, at Jesus og hans Apostle ikke havde Vildere forneden, end at optage de forskellige Sætninger i uforandret Form, aldeles saaledes, som de almindeligen forefandtes hos det jediske Høf?

Men hermed er Sagen endnu ikke bragt til Ende. Thi det kunde indtrænes, at en ukjennemelig engelisk Dunkelhed heller over disse Forestillinger, at Lanter ikke formater at sammenarbejde dem til et Heelt, og at de derfor heller ikke egenligt har fælles frem til Udvirkelse i Verden; men dogvigtigt vilde det være nødvendigt, at lade denne hensigten som hensigtsmæssighedsfuld, men derfor ikke mindre sittler, Sandhed, dersom Kristens Udsagn befandtes at være fældanne, at den, fra det kristelige Troes-Standpunkt, vel kan ifølges om Djævelens Natur og Egenskaber i det Ensfelte, men ikke derimod om hans Virkevirke — vel om Alt og Munde af hans Virksomhed, men ikke derimod om hans Indvirkken overhovedet på den menneskelige Verden. Men selv om man lød sig usik med en saadan Antagelse af en djævelfs Personlighed og en djævelfs Virksomhed ganske i Almindelighed, vilde Sagen, ved nærmere Betragtning, have sin store Belovelselighed. Thi Religionen er jo dog — hvad vi ikke nok kunne tage til Hjerte — ingen Beregning om Ting og Forhold ubersigt, ber stal antages på den kelle Grund af Beregningens Trovare

ighed, men den er en Udtalen af Det, som ligge i Menneskelets egen Besiddethed, som just ved denne Udtalen vindes Stiftelse og Fasthed, og dermed stærke Liv og Kraft til at virke tilbage paa Menneskelets Indre; og her skal være Tale om christelige Landskommune, som ikke skal have noget egentlig Støttepunkt i Verdietheden, ikke være nogen religiøs Indskueling paa Land og Folk, men som det skal være Christengiltigt at troe elene paa Dødens Unertrædelse. Det meste Omstændig, som Philosopheringen over Christendommen har taget, meddeles i denne Henvende en ret farlig Beamindelse. Som besjældt, har Man nemlig forhørt troet, ikke at kunne holde og drive værti nok paa Antagelsen af en personlig Djævel, en personlig Modstænder af Gud og Christus, som en heiligt og rigtigt og umistlig Deel af den christelige Lære: er der ingen personlig Djævel til — denne Sætning betraffte Man sig ikke på at opstille —, ja behovdes heller ingen personlig Christus. En jeg ubetraffsom Sætning have Christendommens troende Bevælvere ikke undslået at føre sig til Ryte. Ganste vilj — sige de — har den ølber theologiske Skole Met i at påstaae, at det er at gjøre Welt paa Christiens Ord, at ville rive Djævelen ud af Christendommens Lære; men hvor slænende et Bevis leverer Man os ikke her før Det, der jæt vor Side sliver påståaet: at Christendommen er en Læring fra Menseslægtenes Barndomstid, som det er Lid at løse fra sig! Thi den personlige Christus skal jo, ejer Theologernes egen Erklæring, staae og fulde med den personlige Djævel. Men nu dette er en Forestilling, som dommer sig selv for enhaar fri og uhelda Bevægning, idet den renere Læistung ikke kan i Djævelen ses skridt end Personificeringen af det onde: ja er hermed indkommet, at vi lige

ledes have Det i en upersonlig Christus^{*)}). Dette er den Ejerneste, der er ved Christendommen ved den overvældende Døren for Djævelens Personlighed!

Men vi venne tilbage til Skriftenes Ord, som det Autoritet, der biver paaborgaet fra begge Sider. Hvorsedes altsaa forholder det sig med Jesu og Apostlenes Hitteringer om det demoniske Mige? Dette er det Spørgermaal, der endnu staaer tilbage at besvare.

Hjelpt hine Hitteringer højere nogle til jæregte hellige Lejligheder, hvor Jesus har et gjøre med saadanne Mensner, som antages og antege sig selv at være legemligt besatte af onde Mand, hengivne i deres Held, saa at ingen Ulojalitets fra deres Læsler aagedes mulig, fordi det lykkes at fatare disse Mand udberone af den Helig, hvori de havde trængt sig ind. Vi finde Jesus her forelægge de Syge Spørgermaal om Demonernes Antal og deres Navn, henvende sin Tale til Domenerne selv, træ dem og befale dem at droge ud^{**)}; ligesom han ogsaa indrømmer, at "Jædernes Sænner have Mægt til at uddrive Demoner"^{***)}. Bansfæltigt vil her Nogen betænke sig paa at indbringe en menighedsærlig Indgællen fra Jesu Side paa den syre Øde, som havde bemægtiget sig høje Læsler. Thi det er ikke som kører at Jesus her træder frem, men som Hælbreder; det er Udevelse af en psychisk Operation, efter de samme Rigler, som allevegne maae fulges, hvor det legemlige Ønde har sin Hold i Sjælens Forværring. — Underledes forholder det sig derimod med saadanne Hitteringer, hvor de onde Mand er tre,

som det synes ubegærdighed, indslæbbede i Talen, i det besærende, fornærrende, opfordrende Foredrag. Og da blandt disse er der intollerabile flere, hvor det ikke lader sig intolstende, at Navnet "Djævel" er brugt i uregelmæssig, figurlig Udgivning. Men det sædtes hedder: at "Djævelen falder ned af Himlen som et Egg", at han "gører om paa Jordens, som en brolende Lov", at han er givet Paulus som "en Tern i Skædet", der skal slæbe ham paa Mundens^{****)}, at "Guds Ord skal knuse ham under de Dremtes Hænder"^{*****)}; da harer upaatovalig Jesus og Apostlen gjort Regning paa, at den billedelege Brænding vilde være intolstende for Alle. Saalost er Sagten berimet ikke paa alle Steder. Hvor nemlig Talen er om den onde Mand, som søger at jæste, besmære og oversætte Menneskene, der leber vifnaf ikke noget Verds sig here for, at det skulle være nødvendigt at vide fra Ordenes ligepremie Mening. Dersom altsaa Nogen finder det sikkert, atter sig ikke mere beroliget ved at holde fast ved Dogmaten, mensens han ved de omtørk auftale Bansfæltigheder ikke finder sin Overbevisning røft i den denne Fortolknings Rigthed: da har en saadan Overbevisning ledes uvenført. Thi hvad der her er Hovedsagen, og hvad der man ønsker et ville blive erklaert fra begge Sider, er Dette, at der ikke er blevet tillagt denne Sag en Rigthed, som ikke tillæmmer den. Thi ligesom Heretoforeningen om Djævelen som personlig Andelighed kan bringes i en saadan Form, at den kan bestaae med den eneke Christentude, saaledes er det uomstrekkeligt, at der gives en aandelig Opfattelse af Skriftenes Usagti om den onde Mand, dens Væsen og Gjerninger, som har fundet Hold og Besviste til at ghalde som Christelig.

^{*)} E. Strauss skrift. Glædenslighed, II. S. 15, 18.

^{**)} Mat. 6, 8. 9. 13. 9, 25. Luk. 4, 41. 9, 42.

^{***)} Mat. 12, 27. Luk. 9, 49.

^{****)} Luk. 10, 18. 1 Pet. 5, 8. ^{*****)} Kor. 12, 7. Rom. 16, 20.

Vi naar vi besejde os til den Øverbevisning, at Jesu og Apostlenes Utringer om det domeniske Nige indeholder en — dels uvilkaarlig dels forhørlig — Koenflang af Forestillinger, som varer herstende i beret Samtid, da man der illsige fort enhver Christen i denne Verdenselje og Illustration ligge Beståd for, at Forestillingen har sin Sandhed og Betydning. Men denne Sandhed og Betydning holder opjæs Den ved Magt, som i Djævelens Ravn fører en stærk og trægtig Bevægelse af det Undes Ide — ikke alene saaledes som det Unde kommer tilsyne i det menneskelige Liv som menneskelig Synd, men i dette hele Udstrækning, saaledes som det ompræder Skabningen, og gennemtrænger dens Kræfter, i Aanden og i Legemeis Verden, som sienførtigt forstyrrende, det Gode modstridende Magt. Til at betegne det Unde i saadan Omfang har det menneskelige Sprog ikke starker Belegheder end "den ende Rand", som herstår i denne Verden, i Livets Werke, som er Syndens og Lognens Ørhav fra Begyndelsen, som alledegnede forbinder, frister og befriar, men hvis Magt er helbet og brudt ved Christus". Men det er næop disse Navne og Begrebsser, som Kristen har optaget; og naar saaledes Tanke ved biest Udtal færes ud over det Unde som menneskelig Synd, til Begrebet om det Unde som en Verdensmagt, da har dette Begreb vistnes sin rigtige religiøse Betydning. Vi først ved denne Betragtning af det Unde i dens Hælhed, stemmes et til at erhjende, hvad Alt der ligger i den Bon, hvormed Mennesket vender sig til Gud om at blive frest og forløst fra det Unde, til at modløge og bemyte de Kræfter, der bydes ham til at lade sig førtise. Men hvoreledes denne Erfjendelse og denne Stemning findes betoe derhaz, om Forestillingen om Djævelen og hans Selge bliver taget i legemlig eller i andelig Betydning, staaer ikke

til at indsej, og herom er det at hævde, at man mere og mere vil eris. "Efterom Det, hvorfra vi skulle fortæs" — siger Schleiermacher*) — "bliver det Telefantme, hvad enien der givs en Djævel eller ej, og Maade, hvorpaa vi skulle fortæs, ligesets bliver den samme: for icke Spørgermalet om Djævelens Tilordnelse aldeles ikke ueget Christelig Teologisk Spørgsmål".

*) Der skrifl. Glæube, I, §. 239. — En viber Uwoeling af Litter om Djævelen og Djævelsverdigelses-Siflerne findes i Berete Almanc, Unger af mig, i Almancste, i. Udt. XI §. 26—60, XII §. 361—396

XII.

Mennesket som Guds Billede.

Medens den eneude Tanke strider ud over Gennjældningen, der afslutter Skreden af vor Erfaringsskundslab og vor Besværligheds Indhold, indtil den, ligesom i sien Ufstand og misstil Halmverke, sluer Wesener paa et højere Tilværelses-Krin, som medindbegrænse i den gudommelige Maade Hertje, som de, der brøde dele den menneskelige Alraa efter "at gennemfue" den aabenbarede Sandhed^{*)}), og have deres Herl af den Strid, som vigtigst maa gennemfodes i samme Form og Retning af alle endelige Wæsener: er det dog Mennesket, den menneskelige Natur og den menneskelige Verden, hvori al egenlig Udvikling af Religionens Indhold maa blive indskrænket. Thi Øenstand for vor Erhjendelse er det endelige Formustæjen alene under den Form, hvori det kommer til huse i Mennesket, saaledes som Enhver er sig dette Wærens Natur, med dens andelige Krang og dens andelige Gene bevist.

* Den religiose Betragtning af Verden, i dens Forhold til Gud, har dervor sit Midtpunkt i Betragtningen af Mennesket. Og denne Betragtning falder igjen til toende Sider. Thi al Aabenbaring, saaledes ogsaa den christelige, gaar ud fra den Forudsætning, at Mennesket ikke er sig selv Wel, og derhos er sig bevidst, ikke al have Wel i sig selv, som om han fulde kunne undvare den gudommelige Maade

sem bærende og styrkende Magt. Uden denne Bevidsthed maae Aabenbaringen ogsaa ligefaa overflodig, som Loges midlet er det for den Sunde. Men ikke mindre gaar Aabenbaringen ud fra den Forudsætning, at Mennesket er i Stand til at modtage og opsaue, tiliggte sig og udvende den gudommelige Maade, der tilbydes. Uden saadan Gode vilde Aabenbaringen varer hensigtslosa, som Loget er det for den Minde, Ordet for den Dov. Saaledes er i Aabenbaringsbegrebet indeholdt Anvændning af den Gang, den tillige Besværtning af Mennesket hen at tage. Det er den andelige Krang og den andelige Kvinde, der maa bringes til lige klar og levende Erhjendelse. Ved Gengældighed til den ene eller til den anden Side vilde Religionsstolens Wæsen blive trængt i lige Grad: dersom enten Selvbevidstheden, Tilliden til egen Kraft figter til et Overdragt, der maaer ikke at trænge til andet Hjælp og anden Styrke, end den, Mennesket bærer i sig selv, eller derom Selvbygningen bliver en andelig Guds-Utlukketghed, hvor Mennesket sejkhender sig selv Gode og Dugtighed til at modtage Hjælp og Styrkningen fra even.

Nærede tilsligt maae Besværligheden vaagne om det Liv, Mennesket bærer — usæt af Alle og dog uophørligt vistende — i sit Indre, og hermed ogsaa om Mandens høje Verdi og Forståelse fremfor det Logemægle. Det ejer ikke herte Mennesket, opmærksommere at lytte til dette Livs Ralslag, til de lensige Venner gaaer af Tanke og Kontaktning, Alraa og Vertrædelst, Forhævning og Benjel, kerte at efterhøre dette Livs Oprindelse, at forsøge dens Retning, og blev sig hermed bevidst, hvorledes enhaer Utlæg af det andelige Liv veger hen til det og samme Udspring, ud over det menneskelige Tag, stanser til et og samme Formaal, ud over det Guds-gaas Grænde. Og idet vi nu i denne indre Erfaring have den umiddelbare

^{*)} I Sek. 1, 12.

Borgen for Sandheden af de religiøse Døer, er den os tilhørende Vidnesbyrd om et Slogestab, en vis Ligartethed af Det, der udgør Grundsten i Menneskets Basen, med Gudsdommens Basen. Det er denne Bevidsthed, der i den gamle Verden har udnyttet sig i de villedige Forestillinger om en euklerist Isæ, en Christus af det himmelske Lyk, der er nedlagt og fundet i Menneskets Bryst, om en Nubel i den guddommelige Mand, den alioptende Verdensel.

Med et langt ædлere og indholdsrigere Udtryk er den samme Tanke betegnet i det bibelske Spræg. "Gud sagde" — hæder det i første Mosebog (1, 26) — "Lader Dø Høje et Menneske i Verdi Billede, efter Det Egneste . . . og Gud skabte Mennesket i sit Billede; i Guds Billede såkte han det." Hvorledes nu dette Udtryk her er at forståe, hvori Menneskets Eghed med Gud her er sat, er forstaaet ved Ordene, som følge umiddelbart efter. "Og Gud" — hæder det videre — "vægnede dem (Mand og Kvinde), og sagde: vorde frugtbare, og formerer Eder og opføder Jordens; giv er Eder den underdanig, og regulerer over Hjælene i Havet, over fuglene under Himmelten, og over hevet Øer, som trækker paa Jordens." Altid — som Jordens Herre og Dyrernes Vætinger skalde Mennesket øges Gud lig; thi Han, der holder Himmel og Jord i sin Haand, har sit Billede i den Stabning, som er bestemt til at gjøre sig Jordens underdanig. Men, om det end er denne Herremagt, ved hvilken den gamle Forfatter er blevet staaende, saa er dog denne Magt selv af en sieden Natur, at den fører Tanke videre ud og længere tilbage. Thi hvorved er det dog, at Mennesket, den sjælbyggende, værgende Stabning, over sit Herredomme over Dyrne, som ved Instinctets Magt forsind paa Mennesket i hændeligt Ungebr, som Naturen har udrustet med frugtelige

Baaben? Den glæbende Rose i Ørkenen føjet et standfest, naar den ryges af Menneskets fæste, uscrevende Blif. Muligt er dette Iom et Sagt; men er det ikke i hevet Tilfælde et bevidningsfuldt Symbol paa, at det er Christus, i Diet ustryk, Magt, der giver Mennesket Milder og Rosser i Hjældeerne til at tæmme det Billede, underlagge sig den physiske overlegne Magt? Og naar Mennesket formuer at tæmme Skæderne i Himmelsrummet, som han kan maale Landens paa Jordens, formuer med sin Beregning et fulge deres Baner, at indshalte Lyset i dets Blogl; naar Mennesket kan svinge sig op over Skærtne, og jænde sig i Havets Dyb, kan bære og fastholde det Flygtige: lede Christis Gang, leste Lyset til Metalpladen, Detet til Blader, — kan formue det Haardelse og Stivelse, svænde Steen og Årter til levende, talende og aandende Skætter, — kan følle Naturkraft mod Naturkraft, Element imod Element, belynde Verdet ved Åden som Åden ved Vandet; hvorledes reader ikke Manden her, den store Tanke og den store Willie frem som den, der har Magten over det Egentlige, det Hornstofle! Derfor, naar Mennesket næres med Sandhed som Jordens kongelige Herre, "Kronet med Hæder og Krone, Herrest over Guds Hæders Hjerninger, hvem Måling er underlag":^{*)} da er han hermed ogsaa erfjendt som Guddommeliig Sande Billede — ikke alene af den guddommeliige Tanke og Blissdom. Saal sandt og fræsent er dette Billede, at selv Psalms digterens mest ophejede Vestivelle af Gud i Naturen: "Farer jeg op til Himmelten, da er du der, og uder jeg mig til Læle i Dybet, da er du der, og vilde jeg tage Morgentredens Vinster og bœ ved det yderste Hav, egtaa der fulde din Heire

^{*)} Psalm. 8, 6, 7.

tere mig" *) — som Gudselskabets overhøres og anvendes paa Mennesket. Og dog er hermed endnu ikke det højest og fuldstændigste Træn næret af den menneskelige Hellighed. Hør nu der, hvor Aanden ikke blot udøverbarer sig som Tanke-Kraft, i Stand til at glemme syv Dåb og Menn., omfatte, samle og ordne det hele rigtige Indhold, til at ransage det Skjulte og forsegle Læringen af Guds vundne Gøder, men hvor Aanden træder frem som Enhed af Tanke og Villie, hvor Tanken vender sin Magt, opklarende, oplysende og forstyrrende, til egen Villie, og saaledes frembringer et Liv, dannet efter Helligheds Lov, — er det sande, fuldstændige Guds-Billede givet. Naar Skriften henviser til et sogn dette Billede i Jesu, da er det ikke nærmest, fordi den guddommelige Buden, men fordi den guddommelige Hellighed og Helliglighed er blevet bestyrelig i ham, fordi han var Mennesken lig i Alt undtagen i Det, der fjerner Mennesket fra Gud, formæler vel guddommelige Villide i ham, — i Synd. Men just derefter har ogsaa Jesus det sande, fuldstændige Mennesket; og saaledes er da Ørret om Mennesket som Guds Billede først da opstillet og formidlet i den hele, fulde Berigding, naar Mennesket erindres flest til Helliggørelse, udruslet med Cone til at giøre den guddommelige Villie til sin, indvie sit Liv til Dyrkelse af Gud i Aand og Sandhed, og naar denne Ørte erindres et være det egentlige Middelpunkt af det menneskelige Væsen. Dette er det Punkt, hvorfra Christendommen lærer os at beiragle Mennesket. "Vi ere ståble ejer Guds Signat — ere Guds Elsægt, og hans Billede"; **) thi vi ere holdede til at være "fuldkomne, som Faderna i Himmel er fuldkomne — hellige, ejer den Hellige, som har skabt os" — Ik at "isere det nye

*) Psalm. 139, 8, 9. **) Dan. 3, 9. Apo. 17, 29. 1 Kor. 11, 7.

Menneske, som er ståbt efter Gud i sand Rettsværdighed og Hellighed." *)

Men hermed synes det nu lidet et stemme, nach Christendommen foreholder Mennesket med indhængende Ulcer, hvad Enhver finder hin altså vel bekræftet i sin egen Brudfælighed: heor sangi det er fra, at det naturlige Menneske søger Lyset fremfor Ørcket, holder Aanden fremfor Skæbris Lov. Vi kunne ikke andet end erkende en væsentlig Forskjellighed mellem den menneskelige Natur i sig Jesu og dens Tilstand, som den findes i Virkeligheden, en vis Modstilling til den oprindelige Verdenfælighed, en Fordramming og Straffelse af det Guddommelige i Mennesket; og det Spørgsmål opstaaer da: heor og hvoreledes hælt Oprindelige skal tempeles, den menneskelige Natur i usovrænster Rechtethed.

Dette Spørgsmål lører den sagende Tanke tilbage til Slagterns Begyndelse; og vi stande ved Fortællingen i første Mosebog om Mennesketslagrens Saaledes. Her altsaa, i det første Afsnit af det første Mennesket Liv, saaledes som Adams Tilstand før Syndafaldet i Edens Have findes bekrævet, synes Mennesketsliven i dens oprindelige Tilstand at træde os imøde.

Denne Fortælling i det Gamle Testamente om det første Menneskepar hader ikke alene; Fortællinger, som i alle væsenlige Træk ere den lige, sejefemte også i andre Østdiab. Religioner. Saaledes have nærliggende Persernes hellige Bøger (Zoroastriske) Fortællingen om den første Mand og Dineinde (Meschia og Mechiene); hvoreledes de, i deres Ulydighed, serie et højstligt Liv, indtil den onde Aand (Ahriman) bemærkede sig deres Tanke, løftede dem til et forægte Ejets

*) Matth. 6, 46. 1 Pet. 1, 15. Eph. 4, 24. Col. 3, 11.

Værd, at tilbede sig som Berdens Staber, og gav dem Grugter at spise, hvorefter de fikke den Lyksalighed, de hidtil havde makt. Men i Inden tanket på, her et seje Andet end et Forsag paa at udfase et Billede af Menneskeagtens første Livsstand, da all den tilsvarende Fortælling i Israels hellige Bøger fernuksigvis heller ikke kunne bringtes anderledes, med mindre bestegne Grunde lade sig anse for, at her skalde være givet en historisk Beregning om en egenartet Virkelighed. Men vi maa her gjenutage, hvad forhen (S. 188 f.) er bemærket angaaende Fortællingen om Skabelsen: saadanne Grunde ere ingensteds at finde; hvorens i det Gamle eller i det Nye Testamente forekommer nogen Betragtning af denne Fortælling som virkelig Historie. Som overnaturlig Meddelelse fra Gud til Menneskene er den ingensteds emtal; og kan vel Nogen give den Tankt Num, at vi her virkelig skalde have en Beregning for os, som stod sig fra den første Menneskevar, som af Disse selv skalde være blevet overleveret til de øvrige Efterkommere, og derefter, paa Overlegeringens Vis, være blevet bevaret igennem Martinusider, inden den er blevet nedstryret! Men allerede de gamle Lærere i Skolen erkendte, at en Fortælling, hvor Gud indstred varandre i Haven, sagende Adam og samtidende med ham, selv neder til at opgive den historiske Fortælling, og at seje Fortællingers Sandhed i neget Middel end i de udeortes Begivenheder, som udgjorte dens nærmeste Indhold. Og at erkende Dette og at udtales denne Erfahrung, var altsaa tilbage for dem.

Men selv osset fra Fortællingers Form, fra alle de Grunde, som hindrer os fra, i denne Fortælling at see en egenlig Historie, vilde den i intet Tilfælde kunne figes at meddele Oplysning om Menneskes oprindelige Tilstand, i dette Ords rette og strenge Bedeutung. Thi det Oprindelige

er jo nict Det, der er Målfag uden tillige selv at være Virkeligt af noget Ligeartet, — Det, der indeholder Fortællingsgrundet til det Efterfølgende, uden selv at have sin Grund i noget Ligeartet Forudgaet. Men hvoredes påsæt dette Besæt til vor Fortællings Indhold? Thi vi have ju her Fortælling om et virkligt Tilstand i et enest Menneskes Liv, en Messe altsaa af Tilstande og Begivenheder, som hører for sig have deres Grund i noget Endelig, fulgtlig ikke selv icke Det Uvirkelige, men visst tilbage til dette. Fortællingen sabs der i volds Afsnit: om Adams Liv og Tilstand før Syndefaldet og efter samme, og det er det første Afsnit, hvori Bildet af Menneskets "oprindelige Tilstand" skalde være givet. Men denne første Epoché af Adams Liv kan jo dog ligesaa fint som den anden tankes som noget Stillestaaende, uden Bevægelse, Forandrung og Udvilting, og dette saamogt mindre, som Syden — det store tristile Kunst, der gør Overgangen til den anden Epoché, og beviser Udvivelsen af Paradiiset, Omstlaget fra Jordens og Lyksalighedens til Misfornuftighedens og Stridens Tilstand — nødvendigen man tankes at være Det efter lidt forberedel ved Blues Indcirken paa Adams Sjal i den forudgaede, første Epoché. "Oprindelig" vilde altsaa tum det ene, første punkt af det første Menneskes Liv kunne falbes — det Moment, i hvilket den menneskelige Natur først komes til vere indtrædt i Livet, uden altsaa enten at have medtaget nogen Beregning, lidt nogen Paavirking af Tingene i Verden. Men vi have her ikke nogen Omskænd for Dagtagelse, hvoretom nogen Beregning skalde kunne opstilles og overleveres, men en Jøde, som ligger til Grund for og fortæller ved vor Dagtagelser — Jøden nemlig om den menneskelige Natur i dens egenlige Væsen, usvrykket og ubesvaret, som den maa tankes udgaet fra Skaberens Haand.

Men for at bedømme sig denne Idee, hvortil intet Menneske harer i det virkelige Liv, men som derimod indeholder Grunden til Alt, hvad der ligger inden Menneskelivets Gaemarker — Ideen om Mennesket i sig selv, om Menneskeheden, som omfatter den hele Mængdelighed af menneskelige Vortslægter — var det naturligt, at Man udførarlig fæste denne Idee ind i Livet selv, fremstillede det oprindelige og almindelige Menneskelige, som om det havde udfoldt en vis bestemt Del af et vist bestemt Mennesked Liv. Saaledes er Fortellingen i jecce Mosebog opstaat; det er en Mythe (j. overfor S. 18 f.), en Opstættelse i sandelig, historisk Form af Det, der ligger ud over al Tid og al Historie; og først ved at blive saaledes opstillet, vil den religiøse Betydning af Fortellingen træde frem for os i sin Gældhed.

Hvælvede nemlig have vi at tanke os den menneskelige Natur, i dens oprindelige Skønhed og Fuldmækommenhed? Ejter den Maade, hvorpaa man betragtede Fortellingen om Berasdit og de ferje Menneskerd Vilkaar for Syndefaldet, intente man at finne hente et Ugefrem Historist Saar paa dette Svergsmaal. Alligevel jf det Billedet, der saaledes blev tegnet af Adams Personalitet, intet mindre end en historisk Charakter. Allerede i den gamle Kirke lagde man fun an paa, at udlæsse en ret idealist Skildring af den paradijsiske Tilstand, og igiens nem Middelalderen vedklev Man i denne forhærigende Tankning, Adam blev præstet med alle optauelige Hænder og Legems-Getrin; Skønhed og Styrke, Videns og Wilddom, Hellighed og Retfærdighed blev tillagt ham i det rigeste Maal. Til ham fandt selv de forirritligste senere Mennesker i andelig Henscende staae i samme Forhold, som Gudspræbden Krybten til Buglens Flugt; han vænnes ephoist over Smerte og Lidelse, selv med naturligt Analog til at udgaae Dødelighedens Led.

Og selv den hele Natur-Dragtelle jf Det i da samme phantastiske Træk持有: Mordetent Sudre høste født uden Knobspise, Rosen blomstrede uden Larve. Det var, som om Man sagte en Slags Orakelning for de Dinder og Dreder, under hvilke den saare Slagt mochte lufte, ved at tilde Slægtens Stamader i et vel straalende Lys, — en fuld Liffredes stilkje, hvac Billedet af den forhundrte Glands just maatte læne til at foerstørre Indværelset af den forgyldige Mænnerestrum: som joede Skygger, ret egenhændt henfalte paa gylde Grund. Men, selv bei Seenderkunjende i denne Modsatning frægnet, mochte bei sel blive altidst uforstårligt, hvadde hoerledes en saa underfaerd udrettel Natur fandt bringes til Halt ved Guds forelsens Magt, og hoerledes datt Halt, der dog i alvoret Liffelde mochte tempeled forgyldet paa naturlig Maade, fandt have en Grundforanbringning i Naturen til Hølge hem den, Erfaringen fremstaae ved al sammenholde Adams Efterkommer — selv de farste, om hvilke Historien medder — med Stamfaderen selv.

Vi vende os afsaa fra disse Phantasiespil — thi for Nader kunde vi ikke lade dem gælde —, for at jeg et visstegligt Begerb med religiøs og jedelig Betydning, og vi spørge: hvorledes det Menneskelige skal tankes i den rene Oprindelighed, for at vi selv funne sic Grundformen for alt Detidualt, uden at det selv varer Indvidualitetens bestemte Præg, funne hvac Fortærlingegrundea til alle de forskellige Phænomener i Mænnerelivet, uden at det selv har sin Grund i det menneskelige Livs Vilkaar. Med andre Ord: der spørger, hvorledes Menneska med tankes paa den ene Side i det rene Forhold til Gud, som Guds Skabning, som den opprørle Del af det Verf, hvorom det hedder (Mz Moeb. 1, 31), at "Gud sacet alt Det, han havde skabt, og ses det var saare godt", paa den anden Side i det Forhold til Ver-

den og Verdeneligheti, saaledes at Syndens Oprindelse og Fremgang i den menneskelige Væsen kan ikke ses klarlig af dette Værens Natur. Det er i det sirkelige Sprog blevet saaledes sagt, at kenerne denne oprindelige tilstand af den menneskelige Natur som "oprindelig Retfærdighed". Men Retfærdighed er Ørdet, der beskriver det sædelige Liv i dets selvbewistste Udstilling, den Styrke i Villien til et haandstærke Lovens Hellighed; det Mandens Herredomme over Ejebet, som hos enkelte Væsener kan erhverves, hvor Modstyringen er opstaaet og er efter overvundet. Men ligefrem Retfærdighed er Livets Endemaalet, hvis fuldmæde Frugt, saaledes er Udfoldigheden at betragte som det Punkt, hvorfra den aquelige Krosudstilling har sit første Udspring, som den funde, rene Spise. Og saaledes, som oprindelig Udkyld — efter den, hvorvel ufuldstændige Lighed, der endnu er levet Verdenelighets første Drømagnen — men det Menneskelige konstår ved den første Indstrebning i Livet; som en uplejet Koenhed i Skelen, i Lænke og Villie, en ublandet Glæde ved det Sande, Gode og Gjælle, og en naturlig Drift og Tilhøjelighed til at sage Dette og holde fast ved. Udsnøf er i en saadan Udkyldstand den samme harmoniske Forhold tilhøede mellem de højere og de lavere Kræfter, den sædelige og den sandelige Natur, som i Retfærdigheden. Men det er kun Hæringen, det udvortes Symptomet, der er festløs for begge. I Grund og Væsen og Wirkning berimod ere begge forfællelige: her er Villiens selvbortførte og i sig selv begrundede Violen, hvis fun en injsluktaglig Sande, en umiddelbar Tact, der er ubefestet, og let bringes til Faab, fordi den er usørsgt, uden Præselse, Gjennemmarkelseligt og følgesværet Erfarlig.

Denne sædelige Uforståelighed og Koenhed hører saaledes, saa uadfilleligt til den menneskelige Natur, at den netop er

denne Natur selv. Thi fun i sin Grundhet er Naturen sig selv, i Regem som i Sjæl; al Sygdom er noget udenfra Kommet, imod hvilks Indvirkungen Naturen værger sig ejer Gøde. Det er derfor en pæafaldende Sehning, naar den katolske Kirke lærer: at denne oprindelige Fuldkommenhed ikke hører til selve den menneskelige Natur, men at den, som overordentlig Maadegevare, har været midgjæst den, ved en sagelig guddommelig Akt har været truet til de naturlige Konag. Ved første Dietstæt fandt denne Disputation jomt at være en alt Gyldighed, men den har sin vigtige Bedeutning til at karakterisere den katolske Kirke og dens Forhold til den protestantiske, som senere skal blive Objekstand for nærmere Betragting. Ved den kunslige Skænken nemlig imellem det Naturlige og det overnaturlig Maade Tilskrigtede, har Man villet gjøre det forståeligt, hvorledes Mennesket, ved Syndens Indvirkningen, har funnet tage hin oprindelige Fuldkommenhed, uden at dets Natur dermed skal have tilsat Noget af si Egnet. Men hvilken Forstilling beholde vi dog tilbage om den menneskelige Natur, naar den ikke oprindelig, ligefrem udtrekt fra den bærende Hoved, skal komme ubesmitet og ren, naar Bildfarelse og Synd fun ved en overnaturlig Foranstaltering fal konkret holdtude fra den! Og næar saaledes den oprindelige Fuldkommenshed skal have haft sin Grund i den overnaturlige Gave, der som et kostligt Smykke har været bestet til den menneskelige Natur, da vil Grunden til den Magt, som Synden nu uover over Mennesket, blive at forstørre paa samme Maade, blive at seje derti, at Verdnet er løst og Gaven taget tilbage. Og hvorledes vil nu herefter det hele Omstændeligheds og Hellegjærtetheds virke at være? Naturligvis ikke som andelsk Gjenfødsel, som Færdighed og Gjencapacitet af Kræfter, som ere Menneskets egne, og endnu bestandig, om end foabs-

løte og mislykcie, ere tilfæde i Mennesket, men altså som overnaturlig Tilbageferdelse af den engang berigende Maabegavt. Hertil vil Mennesket selv ikke kunne tankes i Stand til at undgå; men han bliver henvist til den overnaturlige Wirkning af Raadmedlerne, som Kirken glemmer i sit Elise, og hvori den gør de Troende Undst. Saaledes beskriver vi os paa en gang hensættet ved magiske Kunster, hvor det Hanlige folktakkes bevirket ved Versendelse af øvre Middier; og vi staae midt inde i Kredjen af en skadelig Tryllecløftsmhed, hvortil Welen er bauet ved hinan Samling om den menneskelige Natur, som i og for sig ikke har andre Begivenheder end den Verdenhed. Hvor indhændte, eg af indgrindende Wirkning, et ikke Sandheden her paa vor Kirkes Øde! Thi hvor den oprindelige Verdighed af Menneskenaturen bliver anerkjendt, der vender Helliggjerestds Kath. sig, som andenligt Mæsb, til Mennesket selv, for at tilbagevinde Mandens Freihed, Enhed og indre Fred, saa at Det, der oprindeligt har været umuldbart gøet, nu maa blive foreboldt og derfor uformidlig Givende.

Den høje, religiøse og sædelige Betræffing af Væren om Mennesket som Guds Vilse bliver her indlysende. Ved Misforståelse af den christelige Ædmeigheds Væsen, har der, igennem Kirvens forfællelige Tider og nævntig i den protestantiske Kirke, vittet sig en Minning til at misforske den græderneslige Øde af Menneskits Natur. Herdi der bliver en dumfærd Grund tilbage ved al menneskelig Erhjemmelse, fordi Christelighed hæfter ved enhver Lare og dens Fremstilling, og saaledes det ene System forstranger og afværer det andet, — har Man villet nagle Mennesket Gud og Helt til at finde Sandhed. Som en Skobning, der skalde vare givet redningsled til Græd for

Mennesket, skalde synde bei tilfældige øvre Verhælb, hvad der kom til at gisæde ham for Sandhed —, skalde bei være Menneskets fande Vildebom, at hvile om Alt, eller at lade sig i Mutorstænd Krone, lage Tanken til Hauge under den i Blinde gribende Tro. Hvor saaledes først Mistretshæbend og Christeligheds Mand har haaret Magt, der vil Taagen, som enkeltier Tankest Liv, ogsaa virke slæppende og bedrevne tilbage paa Billens Mæthæb, mere og mere fortynne dens Maal og forstørre dens Retning. Den dorfste Paschydien af Mæuren's Æsmagt og Kraftslæshed, for dermed at undbrage sig den saderlige Lovs Verpligelse, den rejse Henfæsten' eller den egentligste Verfælgen af egen Beg som vildest Mæsb for fremmed Vilse, og auur den ringeagende, villærtige, despoliste Brug af egen Overlegenhed over Andre — er Alt Minninger af et Sindelag, hvor Mælsen mangler for Det, der udgjør den menneskelige Verdighed overhovedet, et Sindelag, som, hvor Omstændighederne begunstige det, kan udvise til den fratadelige Krankelie af Mennesket naturlige Ma.

Men over denne naturlige Ma løjer Christentommen sin Greb. Thi et Menneskets sonde Aabel der Overhæbdige i Matinien, der uformidlige Kirundøcen, faa er der ogsaa en Mættervermagelse, en Gorluen, Rettrykken, Mæthænden af Mennesket, som ikke er Krankelie af det enkeltie Individ, men en Elenddom af den menneskelige Natur selv, imod hvilken den christelige Retfærdelse opererer sig. Selv i Naturens Uartsning er Mennesket, efter Evangelists Lare — sur at bruge en dyb christelig Læsters Ord?) — "en betrynkneret Konge-

) Blaave Paschal (omt 1632. † 1682), en af den næste Indhældte Kirkes domstolsgældere. Hvor almindeligt var dyb Milligglede og ved hel ømmedig Regnede — berent hæder som genialt Mæthændelser og som fuldtig Bekæmper af Sjællærdene, at Verdelighed

jenⁿ; vel fulden fra den oprindelige Værdighed, men med det uforlængelige Præg af sin Natura^s Højhed, med Kold til at røse sig af Falder og givende sin lebte Mæng. Men hvad hertil udfordres fremfor Alt, er Atgærtse for sig selv, si aandelige Basen: den høje og ureflelse Tro, at Lovens, der ere satte som Hovedhjernerne for Menneskets Tænkning, der udgjøre Grundlaget for enhver Tankeudgning, Ledethjemmen ved al Rositten af Sandt og Fælt, en Læbenbarer af den evige, gudommelige Hornst, at vi, ved et bevere os til dem, ville finde den Højhed, Sjelen ikke kan undvære, og kunne berolige os ved den Urighed, der bliver tilbage, — den høje og ureflelse Tro, at der ikke blot er høresæret Mennesket en Skulde, men også givet hem en Kunnen, en Gåde til at frigjøre sig fra enhver aandelig Drømme, og arbeide sig frem til alid্য ferre Lighed med Gud.

Til at segle denne aandelige Selvagtsle og Selvtillid bliverer enhver Virksomhed, som fører til Virksomhed om de aandelige Kræsters Venne og Drusang; og det kan ikke overses, hvilken praktisk, jæderlig religiøs Bevægning der i denne Henseende tilstemmer den philosophiske Speculation, hvor Kantens Epit forfølges fra dens hølleste Udspring indtil de yderste Endepunkter; uden Tro paa Tænkend Gyldhed vilde al Lærling være et tom Epil med logiske Formere. Det er her ikke det rene Udbytte af Speculationens Resultater, ikke Epitemets ureflelse Gyldhed, hvorpaa det kommer an. Men idet den rene aandelige Virken i og for sig vender Guds Interesse hen til Det i Mennesket, som har Bestand og har sit Værd i sig selv, bliver den det naturlige Væra imod alt slabis,

unbergtænkte Egne, i sit flæske og spædrugørerde Skrift: les Provinciales ou lettres écrites de Louis de Montalte. Om hans Exercitiephilosofie, s. ovenfor S. 69 i Stolen.

menrefesornedrende Bindelag, der giver Afsted van selvstændig Væren og Virken, imod den plate Muleriketetro og Utrejsst mod egen Overbevægning.²⁾ Men出入 — naar den phileosofiske Selvfælje staaer over i et Overmod, hvor det menneskelige Jag drømmer sig at være Det med Gud eller endog satter sig i Guds eget Blod, som det Oprindelige, det ene Virksomme, og betragter det som en tem Hædning af en ukontrollerende Tænkning, naar Blåbærmen, Skjærligheden, Mensedigheten, der findes i Mennesket selv, stilles ud af Mennesket og gæntager sig, i Stiftelse af et personligt Basen underfor Mennesket og Verden (jvf. S. 63, 90, 165 f.); da eroder Christus dommens Lære om Menneskets Væren frem, som Domper af den overflommende Selvbehagelighed. Og dette er en ikke minder vigtig og vælgjordende Bevægning af den evangeliske Lære: denne Mindesse til Slæbningen om Skaberet, hvis Billede den bærer. Thi Billedet, hvor nær det end formir sin Øjenbund, er dog netop ikke Væsenet selv, er sun den usindlymme Utlægning, det i Svaghed lignende Outlæde. Den jæderlig religiøs Selvagtsle er saaledes sun den, der bringer Mennesket til at sage sin Størhed i Selvhæmmedelse for Gud.

²⁾ Saaledes er det uanlig en hel jæderlig, religiøs Tanb, der, med sin helle Intrende og strålende Kraft, gører isøjensom Bant's Schriften, og i begyndel Opvisning, gennem lige af Sjældens Schriften, f. Ex. van den Wegen des Gudheit, vom Heiligen Geist. Det samme gjælder om Segels's Schriften. Hvor højt taner He i denne hæftende Mæletten over det stærke Bladet af Disciplene!

XIII.

Menneskets Hødelighed.

Det er som det personlige, lig selv bevidste og lig selv bestemmende, Basen at Mennesket alene i Stabningernes Nægte er Guds eget Villede: — som det Væsen, der, båndt hensillet i Tidens og Rummers Begrenzung, er i Stand til at have sig ud over Endelighedens Grundet, kan i sin Lære optage de høje Idere, ved sin Villens Kraft stræbe at virkeliggjøre Indholdet af disse Idere i det jedelige Ideal. Men i dette Bogreb om den menneskelige Endelighed stårer endnu en væsentlig Side for Betragtingen tilbage. Den Vændelige, Usæbte er udenfor Tiden, er den rene Væren, den over al Verden opnåede Guldkommenhed; den endelige Stabning dertil mod er til i Tiden, og dets Liv, det andelige som det lighedslige, er en bestandig Tilblivelse, i intet Lieblik gaaende det samme som i et andet. Skal der bestaagget være Sandhed i dette Bogreb om den menneskelige Værens Lighed og Stægtstab med det guddommelige, da maa der være en Tilværelse i Tiden, en besværet, stiftende Tilværelse, som tigejstilt kan være sandt Villede af den rene, den evige Væren; og dette er den Tilværelse, over hvilken Tiden ikke har Magt, den udsadelige Tilværelse. Det forgangelige Formuksbøn vilde være et Modstykke, en Parodie af den evige Gud.

Hvor derfor Bevælfsheden er vognet om den menneskelige Naturs Ødel som Stægtstab med Gud, der har også Læren dannet sig paa et uforetrængeligt Liv, paa en hinstig Ejensgældelses-, en forsøgt Virksamheds-Tilstand, — under forstaa-

lige Formet, men i hvilke de samme Grundtræk gjenlægges lig. Hos Hinduerne og Zegopterne findes vi Fortællingen om en Gjennemveanden af Ejelerne gennem en Melke af forskellige Legemer, som er udsonne Syden og vinfes fra den vædragnede Bejmistes, — hos Perferne, om en almindelig Opstandelse af de Døde til færdel Liv og ressædig Dom, — hos Scandinaverne, om Helclærets Fortættelse i Balshol, medens de Hejre hændte Livet i det mørke, togede Mørkehed. Men findes jo desværre ikke at finde denne Tro næst og fraført udtrykt i den Religionsskrift, som er nærmest beslaglagt med Christendommen, og hvor juist den sabelige Charakter, Mælestyrkigheds-Ideen er mere fremhædende end i nogen anden Religion. Men det er en trostesles Usagi, der i det Gamle Testamente Usiger næbnes Mennesket ud over Graven. Vel findes Mennescene samles efter Døden med deres Hæder paa et fælles Sted (Schich), men som kraftiske Styrgeværker skalde de judee hen, indhyllede i Mørke og Dødens Stillehed: "i Døden er ingen Grindring em Gud, og Skjægerns prisje ham ikke; — der er hverken Ejerning eller Kunst eller Indsigt eller Bliddom i Graven".^{*)} Saa væafaldende som det Hochold er, hvori den mensuelle Lære i denne Hviscende staaer til de samme Religioner, saa lader det sig dog fortolke af det rette Formaal, hvortil alle Verdemonne og Verdianlænninger i Mosaisken lige hen: at danne og grundfæste en forbist Stat paa Religionens Grundvest. Med Blitter joest høstet til dette Maal, er Grundjen offstullen og Spuskevæn bregnet til alle Sider. Menneskets Guldkommenhed, der er fremværet Førstikken som Ideal, er Lighedens imod Lovens Forstræber, sealedes som den sande verden fuldkommet allerede

^{*)} Bl. 6, 6, 84, 11. Skab. 9, 10.

i det jordiske Liv. Ved Begrebet af den guddommelige Mel-
færdighed, blev Man staaende ved en dømmende Gjengældelse,
der efter nogetligt Årveien betaler Guds med Guds, Dødt med
Dødt. Dogia her funde Gudsbedømmelsen ventes i det nærværende
Liv, og der synes ingen Trang til at sege ud til et blusidigt
Liv; og fløste iffebestomindre nu og da den retfærdige Gjengældelse
for alensyntigt savnus i de menneskelige Tilfælde, da
henviste Man til den efterlevende Slegt, i hvilken Gudrenes
Liv gik over tilligemed Menne og Estermalet. Det er jo
Baanefringen af Hedenstabels Religioner, nævnia af den
verulæ, som Israelskyde er levende Ubedeligheds-Haab, der
isse kunde fremvære af den mosaikke Religionens egen Jordbund;
og først i langt senere Tider (i Daniel's Bog, assauet
henimod et Par hundrede Aar før Christus, i flere af de
apostoliske Boger, som i Alder ikke ligge langt tilbage fra
Christi Tid, og i den berømte jødiske Høftatter, Philo's
Tidsskrifter, som var samtidig med Jesu og Apostlene) kommer
en bestemt Ubedelighedsbros imøde. Her hedder det: at
"Gud har stukt Mennesket til Uforståelighed, og gjort ham
i sin Riguelses Billeder", at De, "som føre i Jordens Ejend, skalte
synne evaague, Nøgle til evigt Liv og Andre til Stam og
Ejendom", at de Retfærdige skalte "strukke i Herlighed", og
"hænges med Særenheds Strands"^{*)}, og Philo fremstiller Dø-
den som Sjælens Ubedeling fra Legemet. Dog er det besejret,
at Gudsdyrernes Gott, stoltende sig paa Lovens Autoritet og
medie med dens Højtællerer, endnu paa Christi Liv nægtede
Læren om Opstandelsen.^{**)}

Det er oftaa en Kjendesgærtning, som Religionens Hi-
storie gør os i Hænder: at overalt, hvor et aandeligt Liv

^{*)} Dan. 12, 2. Skrif. 2, 23, 3, 7, 5, 17.

^{**)} Matth. 22, 23. Mp. 23, 8.

er fremdannede i nogenlunde Klarthed, har egna Livet på et
hinsidigt Liv som Høftælle af det nærværende vist sig at
være udeliglig fra Verdensheden om eget aandeligt Væsen
og Verdi. Men medens Religionerne ere fauldske ved dette
punkt, hvor den fædrlige, umiddelbar praktiske Interesse af
Læren er sammentrængt, ved den blotté Bekræftelse af Troens
Sandhed eller også ved en sandelig Udenåring af dens Gods-
held, her Tankningen ikke her kunnet finde sin Hvile. Den
møatte optage til Besvarelse de mangfoldige Spørgsmål, der
indstille sig ved nærmere Betragtning, imellem de Andven-
ninger eller Triv, der trøje sig fra forstærkede Elde, og fors-
øge en Rettsværdiggørelse af Det, der for det troende Øind,
i Troens store Liner staaer som umiddelbar, uomstadelig
Sandhed, men på dette punkt endnu er lidet i Stand til at
udholde Unlagelicens Præste i Rejserenes holdere Liner.
Fra Maties berende Dialog af om Sjælens Ubedelighed
(Phædon) ere de forstærkede Bele til dette Maal bleven ind-
slaaet i de phileopistiske Skoler. Thi Erfaringens Vidnes-
byrd stander vid det Phænomen, vi kalde Dob, ved den til-
fælledende Tilgrundeagten af det menneskelige Liv: "Der findes
dog Ingen, hem er vendt tilbage fra Dødens Land".^{*)} Og der
da Grund til at gøre ubesvaret denne Kreds, til at se
i Døden ikke Vibet end en Afbrydelse af Livets Form, hvor-
til Høftællen slutter sig af den aandelige Virken, under
andre Herheld? Dog i dette Tilfælde — er der Grund til,
imod hvad Erfaring senes umodsigeligen at lære, at udstræffe
denne Høftælle af Livet også til Legemet, at tilslætte dette
en Andet i den retværende Tilordelse og Virksomhed?

Det er Forholdet imellem Sjæl og Legeme, der her
bliver Punklet, om hvilket Problemet bevæger sig, — et Wur-

^{*)} Skrif. 2, 1.

holde, som, hvor nær det erib liggør os, dog tilsløst lader sig i et uiglemmendeængeligt Møste. Thi hvad vi ere os umiddelbart bevidste, er den nære og underlige Forbindelse, den bestandige gjenstende Inds- og Samvirken, der sinder Sted imellem begge. Derimod er det ikke alene Ødstillelsen, der foregårer i Dødens Øieblit, som er et Mysterium for vor Tanke; det er ikke mindre den første Begyndelse af denne Samvirkten af Sjæl og Legeme, den oprindelige Udstillingen af Sjælen til den legemlige Spise. Og vide vi nærmere bedre at fortære, at angaae Grund og Sammenhæng af Det, der foregårer i et hvilket Øieblit af vort Liv: ved hvilke usynlige Træde Sjælens Villie formaaer al helle Legemets Lemmer i Bewegelse, så hvilke Veje det legemlige Velbefindende eller Udbedejndende, den frie, eller hæmmende Gang af Blæderetnet, af Blodets Omsteb, af Forbejelsens Virksomhed er i Stand til at virke tilbage paa Sjælens Liv? — Men dette Spørgsmåal om Forholdet imellem Sjæl og Legeme fastsætter intet under det almættelige Spørgsmåal om Forholdet imellem Mand og Materie. Dette Spørgsmåal er besvaret paa højt forstændighed, ja paa modsat Maade, og i Maaden, hvorpaa dette Forhold bliver opfattet, kan den hele religiøse og jedelige Charakter af et Godes System eller af den Entledes Livsansueelse siges at være angivet. Betragtes nemlig Mand og Materie som staaende skært imod hinanden, saa at al Sandhed og Virksomhed lægges over paa den ene Side, medens det Andre bliver berørt som et glækkende Skin eller som det Slægt og Urene: da er dermed en hvilket Tanke opghvet om Forbindelse, Forening, Samvirken. Et det Manden, der hylles som det ene Sande og Virksomme, da vil Mandens Forherligelse ikke blive sat deci, at den viser sin Magt til at gjenrenovere og beherske, oplyse og befriuge Materien, men deci, at den drager sig ud

af al Vererlag derved, syver og syver det Legemlige som det Urene og Besværlige. Dette er den aandelige Retning i alle østerlandske Religioner og i alle andre og mere mystiske Skoler, og i den er Grunden givet til det hele astetiske Liv, det overspændte, unødigte Vedsævnen, der sæter Livets Hudsomnighed i Spæren og Deden af Legemet. Naar derimod omvendt Materien, Det, som kan ses med Øjet og gråbes med Haanden, bliver hyldet som Indbegrebet af det Sande og Virksomme, da man det ikke betragtes anderledes end som Forrykelse af det rette Forhold, hvor Materien bliver sett som lievende under Manden, det virkelig Existerende under det Indbundne; den formostige Bestrebelse maa selvsig gaae ud paa at vende dette Forhold om, hjælpe Materien til dens mættende Met.

Saa mæsst er Anførselen af dette Forhold, og Anvendelsen paa Menneskets Væsen, som er Mand og Legem. ferret, og paa dette Væsens Udsædlighed ligge umiddelbart over. Stal nemlig — al vi skulle tage denne Side først — Materien gjælder som det ene Skælt, Mandens Liv og Virksomhed alene som Virking af legemlige Kræfter, da vil den menneskelige Naturs elendommelige Fortid reducere sig til en fuldkommere, kænsigere Legems-Organisme. Tanfungen bliver en føregen Funktion, der har sit legemlige Organ i Hjernen, ligesom Sandbedrettet i Lungerne, Forbejelsen i Magen, Besæmstningen i Musklerne; og paa samme Maade vil enhver Mandens Øjerning, Billens Selvbevægelse, Samvittighedens Dommen være at fortære som Virking af de legemlige Organe under disse givne Velingasser. Heraf følger tilsløst en større Modtagelighed og en storre Virksomheds-⁺Gode hos Mennesket, en Rigdom og Mangfoldighed af Livsytringer og Livsnydelse, som er nægtet de laveste Skabninger; og dette bliver villigen bræde indsermet og paastjernet; men — freis

til — i denne store Øens til at ryde og til at biele han dog umuligt høje nogen Udkomst til at vente, at Mennesket stelde som Uldtagelses Staae udenfor den almudelige Naturloev: at Skabningens Bestemmelser er opført og Roslen udspillet, naar Organismen, idt efter lidt støvet og udslidt, stunder til Opsleuning. Men man, fra den anden Side, vaabreraber sig det grusomme Bedrag, for hvilket et saaledes ere givne til Præis, den Tomhed, der grüber vor hele Elveressens, der som den skal tænkes affslutet med dette Liv, den hidre Solid og Modsigelse, hvori vi finde vorst Batzen oplost; da syder Svaret derhen, at det vel maa beffages, at de højere Mælez saaledes blive Mennesket en Kløbe til Oval; men at Dette er saaledes, at Man findet Læren om Elveressens Dybke inde derte Liv træstelos og senderrivende, skal alene have sin Grund i Forvistelse af den sunde og naturlige Udvanskelse. Thi den hele Herventning af et hinsidigt Liv, denne Fortredning dertil, denne Langsel derefter — hvori, spørger Man, har den vel sin Grund, uden i dybtrofestede Herdomme, der flogelt blive bepræede som Midler i andelige Formynderes og Stryceres Hånd, til, både i det hemmelige, det bergetlige og det firkelige Liv, at indsiere Friheden — til den ene Side ved Skrækkelsester, til den anden ved Volkespiser, hentede fra den hulstige Land, som Augen hænder, og hvor Enhver dersor kan udsynke sig Scenen ejter Behag? Ithun herred er det, at Guden skal være synet hen i en unaturlig Vrangen af den jordiske Nædelse, en afnatende Langsel ejer den himmelle. Men Mennesket tage engang Mod ill ja, leve udeluffende i og for det Mærværende, og tanke Nædelsens Væger i fulde Drag! han vil da erkende, at denne Nædelse stencer en Tilfredsstillelse, som fællesel formøgter at trænge Læste og Ønske om det hinsidige tilbage. — Denne Levevisdom er Symmet af den, andre og

nyere, saaledte Lykkeligheds-Lære, som den hos Grækerne blev forlydt i Kristijs og Epikurs Skole, hos Hedernes navnlig er bestreven i Prædicerens Bog og sammenfaltet i Ordene, som Paulus anfører: "Lader os arbe og drille, thi imorgen skal vi dee" *) Den er i det antende Kachandrede blevet fornyet af de materialistiske Forsødere i Frankrig **), og senest, i vores Kachandrede, af det saaledte "unge Tyskland". "Skjedels Evangelium", hvis ene og store God er de skjedelige Begjæringers fulde og fulle Tilfredsstillelse, er her blevet prædikt med genialst Frihedsitet; og det er ganzt naturligt, at her til er folkt Opraab til Korssteg imod Christendommen som den menskelige Lykkeligheds Hinde. Hedenstabet — hedder det — leire Menneskene at finde Himmel paa Jorden; i Modseining hertil forlægger Christendommen Jorden til Himmel; og ved den Magt, den har vist at give de religiøse Forestillinger, er det lykkeligst den at røve den jordiske Elveresse af Bebydning; den religiøse Myden er forbitteret Menneskene; Syld og Galshed, cansdelig Ufridhed og hyggelig Fortvæsse er bragt ind i den hele Viesen. Thi dette skal være den Christens fordommelige God, at han ikke tar leve og arbeide i og for den Verden, han virkelig tilhører, men derimod drives og omgås til enstuelig Selvfortnægtige og Selvopfyrelse for en Verden, hvori der ikke er givet ham God eller Død.

*) 1 Cor. 15, 32, anført af 2.ii. 28, 13.

**) Denne, mod al Religijs og Håndeligheds kendilige, Meinung komme frem i en Volte af Skrifter fra Mælen af det alende Kachandrede, hvis Killer allerede betegne Indholbet: l'homme machine, l'homme plante, histoire naturelle de l'ame, art de jardie (af la Mettrie). Systeme de la nature (sem. udm. af den Raau 1770, jordbundet et Robot af flere kontinuierende Landet) — sur l'esprit de l'homme, af sjælvbeting.

Gaaer man derimod ud fra den modhalte Kunsthed: at Månden er det ene Sande og Virkelige, saa kan Dette, i sin hele Bedyning, kun være at fortælle om Månden i dens fuldendelighed, den uændelige Månd. All' endelighed, enhver Indbetalighed, for sig bestaende Personlighed bliver saaledes at betragte som en hindrende Strafe for det sande Liv; kun som Gjennemgangspunkt, skal den intidige sit Sted som en eindelstlig Form for det Uendelige, der dannes for i næste Øjeblik at nedbruges igjen. Legemet er en vænghed, besværende Bynde, og Kastelsen fra Legemet bliver Udfrielsen af den bundne Psyche, Bertrykelsen af Hindringen for det sande Liv, hvorefter Sjelen først kan synde tilbage i det store Verdensliv, som Hulgen i Hævedt Skøn. Troen paa Ubedelighed som uafbrudt vedvarende personligt Liv, bliver saaledes erklaaret for den dærligste Indbetalning; den skal have sit naturlige Hjemsted hos den store Hed, som er hildet i egenstændig, lønlig Herfængelighed, men derimod være uden al Sandhed og Verd for Den, der indtager det menneskeværdige Standpunkt, som Systematisken anviser. Således — vi har seet — bliver fortællingen fra denne Side — givet her en Ubedelighed; ja, Doden er for Den, der lever det sande Liv, et Ord uden al Bedyning; men denne Ubedelighed har intet at gjøre med det personlige Væsen og Liv. Den sande Ubedelighed skal nemlig være givet i Lænkningens Liv; men for Lænken er Intet forbrigant, Intet tilkommende, men Alt nærværende. Det rette Lænkelsis har saaledes i enhvert Øjeblik det evige Liv, men har det joent noget Dennesidigt, noget Nærvarerende; og i denne Bedyning alene skal Ubedelighedstroen have sin Grund.

Saaledes ses vi da trænde Extremet — som kun have det Ene tilfældest, at de gaae ud fra en uforståelig Modstilling mellem Månd og Materie, Sjel og Legeme — medes

i det samme Punkt: Betragtelse af den personlige Ubedelighed. Klosten imellem den speculative Philosophie, saaledes som den har uddannet sig i vores Dage, og Christendommen er her ikke mindre stor og dyb, end imellem denne og Materialismen; og tydeligere end paa noget andet Kunst, er det her kommet tillyne, hvorefter det forholder sig med den Vandstand, at den christelige Lære stulde først være kommen til sin fulde Sandhed, have erholdt sit fuldendte, begrebssæssige Udtryk i den hegeliske Philosophie. Man havde i denne Skole, hvor Talen var om Ubedelighed og evigt Liv, ikke forsemt, som sædvanligt, at betjene sig af christelige og tækelige Udtryk; og Dette var, i Forbindelse med en velberegnet Forsigtighed i den hele Behandling, en Lidung tilstrækligt til at befirle den Menighed, at der findt en upassagelig Forstaalesse Ereb imellem den hegeliske og den hegeliske Ubedelighedslære. Det varke berører ualmindelig Bevægelse, da en Discipel af denne Skole^{*)} første Gang fremstod paa den mest usorbeholdne Maade som Bekänner af Troen paa den personlige Ubedelighed, og paadervede sig, som Hovedbesøjs for Hegelianismens Sandhed, at den havde uabbrudt denne Overtro, der skulle være Neden til det meste Onde i Mennesket, til den bestandige Ulfredskhed med det Narværende, den urolige Dagen efter Forændring, overhovedet til det mere Verdens Mangel paa Resignation og jænt Ejektorhed. En saa overraskende Urtæring fremfaldte en Mængde Skrifter, idet Nogle af Systematiske Tilhængere entnu ikke vilde opgive det Forseg, at forskellige Ubevirke og Durvie at mægle Forlig, medens Andre tillærede Brudret for virkelig og uhelbredeligt. Og at Disse have Rechten paa deres Side, decorn er det — efterat Undersøgelsen har

^{*)} G. Richter: die Erbte von den lebten Dingen, 1888.

sat dybere ind end til den blote Ord-Terminologie — næppe længere ugen Troen tilbage. Det er hos dem, der sørge sig paa den rene Videns Hjældepunkt, blevet mere og mere almindeligt, at behandle den christelige Udbredelighedsstørke som Øjenstand for Mættelværdi, at henvisse til Troen paa et tilkommende Liv som Altid for andelige Skrædderier, der trænge til Blote for blodagtige Tilbærligheder og Altræder. "Det givnsidige, som tilkommende, er den sidste Fjende, som den speculative Kritik har at bekæmpe og, om muligt, at overvinde". Dette er Slutningsordene i den Strauß'ske Troesfær; *) og hermed er caben fældet imod Christendommen. Så den christelige Udbredelighed er ikke et Tantefly, en Leven i Æden, som i den Betrædning skal have Usorgelighed, at Æden selv er usorgeliggelig; men det er netop Troen paa det givnsidiges Virkelighed, paa den menneskelige Personligheds Vedvoeren, der ved Christendommen er blevet en Verdenstro. Apostolens Ord **): "Haabte vi paa Christus alene i dette Liv, da ere vi de eldligste af alle Mennesker" er den fældede og faste christelige Udbredelse; og i den have ikke alene de hereiske Dyster, Matthæus Oppfrelse, men enoer stille og stærk Christendomdyd sin Rob og Støtte. Videnof var bei ifle nægtet, at rent og streng Gædelighed kan findes, også hvor den personlige Udbredelighed er opgivet; den kan entdog ju, lige ved den resigneerte Kraftigelse af Haabet, erhulde nogen hæragent Impionerende i sin Fremtræden. Men naar det dog er vist, at den jordiske Elverrelse — i den Besgrændning, vi paa ethvert Punkt af den ere os bevidste — der alene kan beholde sin Betrydnig for Mennesket, at enoer Øjenstand for himelig Stranden og Kirken, med al den Gestalte

af det Småslige og Lormme, der ledsgør den, fan der kan haandhæve sit Værd i vores Dine, hvor det Jordiske og Tidelige bliver anset som det Gebudende, Begyndende, Forberedende til højre Liv og Kirken: saa vil Livets Virksomhed, hvor en saadan Forbindelse af Tidelighed og Evighed, af det Denneidige og det Hinsidige mangler, heller ikke kunne bære sin naturlige menneskelige Charakter. I den hensynsløse Oppførsen af det personlige Dog, den resigneerte Vigzælgelighed ved Elverrelsen selv, ligget en Overhænden af Kraften, en Underskuen af naturlig Drist og Hælelse, som bringer Usædhet ind i Livets Virkliger, og omstider man nedbryde dets Kraft. Øster Christendommens Liv og stal Oppfrelsen have sin Smerte, fordi der er Kærlighed til Livet og Livets Guder, der bringes font Øfser; men desnarigt kan eg selv Villien være stærk og freidig til at bringe Øfseret, fordi Det, der bortgives, ikke er tabt. Og saaledes bliver det christelige Livs Charakter sågt bortsjæret fra Egoismen, som gør det personlige Dog til Livets Middelpunkt, og fra den stroffe Apothic, der vil, at Dog'et skal agtes som et Hjæl i det store Verdenstof; det bliver en Forening af Styrke og Mildhed, af Heimod og Resignation. Den store Typus for denne Retning er givet i Christusbilledet, som dette er tegnet i Evangelierne, som det findes i den Grommes Sjel, og er Kunstens evige Ideal.

Hvilket er da den christelige Udbredelighedsstørke?

Christendommenstrar først: at Sjelen er oplyst over Ødelighedens Wilhaar, at "De, der slæg Legemet ihjel, kunne ikke ihjelslaae Sjelen", at, "naar vor jordiske Hjæl nedbrydes, here vi en Begynding af Gud, et Guud, som ikke er gjort med Hænder, evigt i Hjulsen". *) Men det funde synes, som om

*) II. S. 138.

**) I Cor. 15, 19.

*) Matth. 10, 28. 2 Kor. 5, 1.

der, nævnlig i de først anførte Ord af Jesus, er udtrykt en Modsatning af Sjæl og Legem, hvorfra Døden skal være at trække som Sjælens Frigjørelse fra al Legemlighed. Samtides vilde det personlige Liv, det menneskelige Individ synde bort for det Længe, og hvad vi beholdt tilbage, var intet Bidt end et rent Mandeliv, en Opgræselse af al endelig Personlighed, en Tilbageslyden i den uendelige Eternitet. Thi uden en Legemlighed — herom vil Enhver kunne overbevise sig — ere vi ikke i Stand til at fastholde Mennesket som personligt Individ. Det er igjennem Legemets Sandser at Sjælen modtager de tilstommende Indtryk, der værre det aandelige Liv. Den heftelvilling af dette Liv foregårer jo onsides med Legemets; i højsten Grad er ikke Sjælens Virksamhed afhængig af Legemets Tilstand! Og ligesom Legemet er Organet for Sjælen Biesen på den hele Omverden, saaledes optræder dens Charakter i de legemlige Træk. Først altsaa som den beundrede Legemlighed, den legemliggjende Hånd fører Mennesket for os som bestemt endelig Personlighed, med sin individuelle Begrundning, sin Form, sit forgigne Charakter-Træk; og det er derfor først i Læren om Opstandelsen, at den kristelige Udebelighedslore har sin Grundbelse; thi Livets Uferstørrelighed bliver herved ubraadt også til den legemlige Natur.

Udtrykket "Opstandelse" — der, som allerede bemærket, var optaget i den gamle persiske Religion, og deraf var gaaet over i den senere Jødebet — er et billedeagtigt Udtryk, og Visse ledet trænger her forn allevegne til at hedes. Bliver den billedeagtige Beskræftning oversat og Ordet taget i sin begåtbare Begyndning, da hører vi Herrestillingen om en Gjentopstandelse, en Gjentrodsel af de afflede, forbedre Legemer, om en fuldstændig Genvarterhed og Venhed af dei tilkommende Legeme med det nærværende. Det mangler ikke paa Steder i

Christen, som, forstaaende efter Ordenes Lyd, vilde give denne Herrestilling Medholt, — saaledes naar det hedder: at "Alle i Graven skulle høre Menneskets Sons Rest, og gaae frem til Kvæts og til Dommens Opstandelse".^{*)} Og da var det i den gamle Kirke mange Kyrere, som ikke vilde lade sig prætage denne Herrestilling, isærdelesched i den latinske Kirke, hvor overhovedet de religiøse Ideer blevne opsatte under en legemlig Form. Men forstillede sig endog, at den gudommelige Gjengjeldelse højet vilde mangle sin Retfærdighed, dersom ikke det samme Legeme, som her havde taget Del med Sjælen i Godt og Ondt, ligesaavel som den samme Sjæl medtog sin Del af Belsunthen og af Straffen. Igjennem Midtsalderen var det ligeledes høftende Lære, at Legemet opstod aldeles uforandret — dog saaledes, tilsvarende man, at hver legemlig Man og Skade skulle vorde hævet. Besiens og Kunstiens Fremstilling har bidraget Sit til at vedligeholde denne Herrestilling, som lige indtil vorre Dage er almindelig i det kirkene Højt. Men det er tillige en Herrestilling, som til enhver Tid har maattet fremfalte Modsigelse fra den kristelige Kounings Side, og Opstandelseslæren har kun altfor meget maattelet ikke derunder, at dens Ide er blevet forevetet med den billelige Form. Mest rede de cikenempske Philosopher, som opmærksomt havde hørt til Pauli Lære paa Korvet, "spottede, da de hørte om de Dødes Opstandelse".^{**)} En af Christendommens ældste Medstandere, Philosophen Celsus erklærede denne Ide, at Sjælen skulle vende tilbage i det dyde og oplyste Legeme, for "et Haab værdigt Orme"; og for at myde slige Angreb, tog Man endog sin Bislagt til at fortære Opstandelsen i aandelig Bergdrug,

^{*)} Joh. 5, 28. Joh. 1 Sec. 16, 52. 1 Thess. 4, 16.

^{**)} Elog. 17, 32.

at forsikre den om Gudsbedelsen til et my og blummelst liv, hvilken "allerede er stet". *) Og virkelig er den her anførte Forestilling om Opstandelsens Væsen og Bestaffenhed en saadan, som ophører sig selv ved simpel Gifternakke over dens Indhold. Ved den organiske Oplesning nemlig, som Legemet undergår efter Døden, bliver dets Dele lidt efter lidt indlemmede i andre Legemer; tankes nu denne Proces fortsat igennem en lang Række af År, vil det samme Stof have været Bestanddeel af mangfoldig forskelligartede Legemer; og en Gjenoprettning af et Legem i dets hele Hulstændighed vilde foligelig have Redbrydelsen af mange andre til følge. Og i religiøs Henseende — hvor langt ligger ikke Forestillingen om Jesuens Forbindelse med det samme hjælpe, forfrænkelige og stribelige Legeme, i hulset "vi hafte behovrude og længjelsede", **) borde fra den candelige Betydning af Modeligheden som Fremstelten til højere aansædigt Liv!

Men dette er ikke det christelige Lære om Legemets Opstandelse. Kristen skjælner overalt imellem Legemet og Kjødet. Christus siger ikke, ved Indstiftelsen af den hellige Mælkvare: "dette er mit Kjød" (og det, angående Modbrydningen til hans "Blod" nærmest kunne føde til dette Ord), men "dette er mit Legem". Og saaledes er det heller ikke, efter Kristens Lære, Kjødet, det hulstelige, jordløse Legeme, der skal opstaae — thi Menneskent skulle højet være "ligejom Guds Engle i himlen, hvorfra tage eller givs til Øgle", ej "Kjød og Blod kan ikke arve Guds Klge"***); men det er Legemet, der skal opstaae, et fuldkommene, "uforfrænkeligt, aundeligt, helligt, stærkt†), og dog, på den anden Side, det samme

som det nærværende Jordiste. En Forvandling altsaa, en Udvilting skal foregaae‡), hvorefter Legemet, i indre Væsen det samme, er i Form og Virksomhedsydning et andet, ligesom — for atter at bruge Apostolens indholdsrigte Signaler — en "Overstaden; son at det Forfrænkelige ihøres Kjødfreknelighed, det Dødelige bliver opslagt af det Udødelige"**), eller ligesom Planten udviller sig af Sædeformet, hvori den, efter sin Art, sin Fredighed og Brugbarhed, er indsluttet***). Der er i disse Anvendninger givet en Adstillelse af det vortende materielle Stof (Kjødet) og en usorgaangelig legemlig Kerner, — af alt Det, der udenfor bliver tilfert Legemet, og for en sole Sid indgaaer Forbindelse dermed, og den indre Organisme, som danner Formingæpnistet imellem den hulstige og den legemlige Natur. Og Livet selv giver os denne Forståelse anfænglig; thi med al, baade hulstig og usynlig, Omstinden og Foranbringning i Størrelse og i Stiftelse, forbliver dog, i den joebisse Tillstand, Legemet i Væsen det samme. Naar saaledes Livet selv kan betragtes som en succesiv Hendeen, men derhos tillige som en succesiv Formhen, da først Døden ikke langtre tilslerer; den er kun — saaledes som den også ofte betegnes i det almindelige Sprøg — den sidste Foranbringning, og bemand ogjaa den virkelige, gjennem hele det forudgående Liv forberedte og beklædt udførte, Forhøjelse. Men viselig kan det ikke oversees, at vores Livs Aflutning er, ligesom dets Begyndelse, et physiologisk Mysterium; Signaler, Analogier og Giftninger funne vel her tages til Hjælp, men de tor ikke inddelantes i den religiøse Troeslører. Vi drage os derfor tilbage til det christelige Hovedpunkt: at Legemets Opstan-

*) 2 Kor. 2, 17.

**) 2 Kor. 5, 2, 4.

***) Matth. 22, 30. 1 Kor. 15, 50. †) 1 Kor. 15, 42-44.

‡) 1 Kor. 15, 41. phil. 3, 21. **) 1 Kor. 15, 48 ff. 2 Kor. 5, 4.

***) 1 Kor. 15, 36 ff.

dersse ikke betegner Tilbagebringelse af det joðiske Legem i dets forærenelige Natur, men betegner Menneskets Vedvorten hinsidens som personligt Individ, som Legemligt virkende Mandevæsen.

Ubedeligheds-Troen hevde saaledes paa Bevidstheden om den menneskelige Personlighed, den eindomstelige Natur og Betydning af det personlige Beg. Og naar det hedder om Christus, at han har "Utvældt Døden, har bragt Liv og Uførstankelighed for Leget ved Evangeliet"^{*)}, da er den fulde Sandhed af dette Ord at sige deri, at Evangeliet er i den højeste Betydning Personlighedens Religion. Thi Christendommens Gud er en personlig Gud; og ligesom det er i sin Orden, der, hvor Gud taltes som den almindelige Verdenskraft, ved store Naturliv, og Verden altsaa selv bliver Gud i endelig Form, at der ligger kun lidt Magt paa det menneskelige Individ, hvis Beg er kun at betragte som giebstelig Form af det hele Verdensklo: saaledes har derimod den frie, personlige Gud kun sin sandeabenbarelse i frie, personlige Væsener, der kunne tanke og kende, elste og tilskabe, lybe og ligne Gud, og ere blivende Objektaade for hans Kjærlighed og Herlæse, — saaledes som det hedder, at Gud er "alle de Døbes, men de levendes Gud"^{**)}. Guds Abenbarelse i Christendommen er saaledes ikke en Abenbarelse i Natures tingenes Beg, men urop i en menneskelig Personlighed, i den Gut, der, ligesom han var den menneskelige Gud, saaledes ogsaa er det sande Menneske. Men er det i Sandheit saa, at det Guds, hvor den fulde menneskelige Personlighed er udpeget, derved tillige er den rene Uppsalig af Guds Væsen: da er herret den uforhængelige Betydning af den menneskelige

Personlighed historisk godsigort, og som jaabant mod den øjen tattis ses som uforhængelig tilværende. Og saaledes endelig er det heller ikke blot Mennesket i Almindelighed, som Christendommen anviser dets Blads i Stabningens som Guds Billeder; men den Opferding udgaar til ehevert enkelt Menneske, at uddanne det Guddommelige i sig efter sin sregne Gjendommelighed. Det ligger herf den store Sandhed, at Mennesket ikke, som Stabningen i enhoer af de lærede Mæller, er et blot Exemplar af sin Art, der alene gieer et Værk mere af den samme Naturform, men at i Menneskeverbenen Enhver stader for sig som selvstændigt Individ, derved at det Mandelige er i Enhver for sig udvægtet paa føregengen Maade, saa at Enhver indtager sit bestante Sted i Mandernes Rig, og det Kald, som er fælles for Alle, til at arbeide paa det guddommelige Riges Uvilling, er fællet for Enhver paa føregengen Maade, efter hand inde i øvre Vilkaar.

Der gies foligg Punt om Det til at besætte og begrense Troen paa sit Wesens Ubedelighed: at vende den bestiente Tanke indad, for at vinde fuld og klar Bevidsthed om sit indre Livs Betydning, sit personlige Wesens Natur. Hver Sjælen er udbundten i Skøhed, og Villien nedecarbetet til Vorkei for Uformist, for egne blinde Drifter eller for fremmed Vilkaarighed, der har Euel kun Præget af en Negativstabning Beg; der er ligesaa lidt Trog, som der formostligvis er Afkomst, til at vente Mere end et Dugnib, og det vilde paa saabant Sted være spildt Mote, udenfrat vilst tilhøre, vid Bevisegrunde og Slutningstrækker at ville bestreke Overbevisning om udsædt Beg. Derimod — hvor der er Bevidsthed om, at det eget Beg ikke er Objektagelse af noget andet menneskeligt Beg, at det staaer med føregengt aandeligt Præg, som føregeng Personlighed over for den hele menneskelige Verden og alle enkelte Individuer i den, — Bevidsthed om, at dette Beg, i

^{*)} 2 Tim. 1, 10.

^{**) 2 Math. 22, 22.}

af Livets vrede Ushængelighed, dog som inde Menneske, som aandelig Person har sin Ushængelighed i Tanke, Aftens og Vil-
lie, men tilslige, at disse Mulighed til Erfenden og Handlen ere
Spiser, til hols Udebillig vel en Begyndelse er blevet gjort
i det jordiske Liv, men skalbedt af Tanke og Troeben rækker
ud over de styrke Grundser, der ere satte for hans Virken,
og ligesom forudgeser en fremtidig Guldendelses Punkt: —
der er allerede det menneskelige Værens Udebelighed givet i
denne Verdiethed som umiddelbar Visshed. Thi vñsere er
dog Intet end Det, hvis Venligelse vilde føre til uoploselig
Stred og Modsigelse med den hele Tilværelse. Deraf er en
vis aandelig Strel, en fædlig Energie formeden, som Grund-
lag for en virkelig Udebelighedsstr. Hvor Livet er Slaphed og
Hørhængelighed i en Slægt eller i det enkelte Menneske, der
mangler Udebelighedens Borgen i det egen Indsæ; og herfra
altsaa, med en aandelig og fædlig Ejendomheds, man Begyn-
delsen gñres, dersom Ejelen skal komme ud over den pinende
Tilstand af skæmmedig Trist.

Men mangengang kan det fremmede Beg staa klarere til
Beslutelse for os end voxt eget; og nærlig ligger en nægtig
Beskyrdelse af Udebelighedsbroen i Betragtingen af udmarkede
Repræsentanter af den menneskelige Slægt, f hvilke det person-
lige Liv staaer for os med Skærpudprægede Hornmer, og dog
atler de stærke aandelige Haver denne være behestede med paas-
faldende Egentheder, Glædigheder og Strøbeligheder. Det er,
som om Umuligheden af en Vergaen af dette aandelige Bes-
kydningsfusle, ja rigt paa ejendommelige Træf og derhos
sa langt fra at være udtemt i sin hele Rigdom, her træder
fram i øjensynlig Klarhed. Hvor opfriet er ikke den aand-
lige No, hvormed Sokrates gaaer Øjsibægeret imøde! Den
fine astige Ironie forsøder ham ikke indtil de sidste Ord, i

Platos Apologie: "Men det er nu paa Tiden, at vi forføle
os herfra — jeg, for af den, I, for at leve; Hvo af os der
gaaer den bedste God imøde, er sjælt for alle midtagen for
Gud". Luther dyde med Bekjendelse paa Leberne af Ham,
som han havde hørt og beholdt, elstet og æret som Freher og
Forlyser*). Da Melanchthon paa sit Ærste blev cibspurgt,
om han attracerede Noget, svarede han: "Iniet uden Himmel",
— og bedende sejede han til: "Forskyrer dog ikke min føde
No, thi mit Livs Ende er jo ikke langt borte".**) Pascal —
hvis hele Liv er et markværdigt Bidnebbyrd om Mandens
Magt over Legemet, om den flæsje Kraft i den Udebelig-
heds fuldeste Tilstand — døde, efter Sacramentets Myrdelse, med
lydelig Von til Gud***). Af den dynde Herder er et Bil-
lede bevaret i døse Vers af en Ven (Knebel):

"Ah, ich sah ihn; die Herrlichkeit des Christus, die Ruhé der Seele
Wuchs, als der Körper sich schon trennte vom heiligen Band.
Rührer glänzt' es auch ihm; je fröhlig die goldene Sonne,
Sich von dem ewigen Gewölle lehnend, zum Himmel empor".†)

Hvor Ig blev ille Göthe's Mand sig indtil de sidste Timer,
klar og besindig, virksom til at modtage og at medbøle ††).
Og det Samme gælder om Schleiermacher; hans sidste
Handling paa det smertelige Dødsleie var Uddeling af den
hellige Radverz til sig selv og sin Famille, med de Ord: "i

*) Reichenau, Weijh, der Deutschen Reform. IV, S. 341.

**) Gallo: Charakterist. af Melanchthon, oversat i Krit. f. teol. theol. Litt. 1837, S. 660.

***) Stechlin: Pascal's Liv, oversat i Tidste. f. teol. theol. Litt. 1842, S. 714.

†) Grinnerungen over min Leben 3. G. Herders 1820. II, S. 331.

††) Wölfe, von R. W. Müller, S. 29—30.

denne Hjærlighed og dette Samfund ere og blive vi Get".^{*)} Slæner ikke Mennesket her, i sin aandelige Hølhed, som Dens Deseirer? og hvormange, ikke mindre fjerne og lysende, Exempler gaae ikke paa Livets ejendomme Steder ukunnet forbi? men de ere ifølgeligt til historist Stadfestelse, hvorledes der er Det i Mennesket, som er sterkere end Det, der er udenfor ham, forbliver uanastet selv af "den stede Hinde". Thi heormeget end disse lysende Hørbilleder forbindelse den evige Slagt, er det dog det almindelig Menneskelige, der het kommer tilsyne. Den aandelige Ressand, selv hvor den er stærk, er dog ufulgt ved ualige Mellemled, der ungentlig forhindrer de nærmeste Hverpunktler; og det er tilfældt dog alene Act og Ord, der afdanner den sterke Genius og den sunnestede Menneskenatur.

Men, indunder Månen, er netop ikke ogsaa denne den følelses Lod for den stærkeste og den yngste, den rigeste og den fattigste Mand; med den tiltagende Alder at føle Mandens Krofster, Ugesætter som Legemets, Dag for Dag at føleste og tage af? hvortil peger vel denne grabvise Hendeen hen, uden til endelig Udsukken af det udbændende Lyb? — Men Livet, i sit indre Grundvæsen, maa ikke forverres med Livskraftens ørkhellige Utrinjer. Herom minder selv den fænlige Natur, Et mere isolerede Billede paa Livets Opfør gives ikke end i Planten under dens Binetechniske, eller i Saædehornet, isæreret fra den modertilige Stamme; Hvo skalde her one en Spiro-kraft, der kun sammenbringer sig i det Indre, for at bryde frem med sammeget stærke Liv, naar Tinen dertil former! Saaledes ogsaa bei menneskelige Sjelen i hels forhellige

^{*)} Ædte: Minber om Sjelensmæder (Udstr. i ubud. theol. Lit. II. S. 716 f.)

Perioder. Der er et Uffadt af Sjelen, hvor Sjelen støter i den livligste Forbindelse med den ydre Verden, hvor den kan fuger og høger udad, for at indsamle og indsuge, vælkes, beriges og bespræges ved Indtrykkene fra den, men hvor den også næsten taber sig i Tingene udenfor, er afhængig af den ydre Indvirkning i sin Øjsen og Laden, sin Gang og Nemning. En anden Periode folger paa, hvor Sjelen indtager sin Stilling med klarere Besiddshed og fastere Holdning, jeges, medens den påvirkes af Verden, ogsaa at indvære paa Tingeneb Gang med den erhvervede Indsigt og Kraft. Endelig indtræder en tredje Periode, hvor Sjelen drager sig tilbage fra Verden, sommer sig i sig selv. Fra en Side er her unægteligt en Graafseje: i Krofsternes Klæftitet og Bevægelsighed til at optage det Fremmede ved Sanderne, umidte og fætholde det i Hukommelsen, bearbejd det ved Phantasierens stabende Gene og Forstandens Refraction. Men Gestrindlig herfor er givet i den uscravende Samten af Tanke og Interesse til Væsenets Middelpunkt, til det ene Hornedie, i Sjelens Skæthed og Ro, ikke længere forstyrret ved Sammeget, som tidligere virkede adspredende og utobringende ind. Dette er Oldings-Livet, hvor det søger til sin Idee, — et taust og stille Liv, men dybt og frædig, den acutslige og betydningsfulde Forberedelse for den over tilstandende Ellien af Virksomhedens Skryplads.

Når det saaledes er den menneskelige Personligheds Væsen, som begrænser Udebelighedsstren, da vilde vi ogsaa forstået Betydningen af det særige Efterlyst, hvormed Apostelen Paulus henviser til Jesu Opstandelse som det historist givne Underpunt paa vor Opstandelse. "Efterdi Doden" — hedder det — "er Kommen ved et Menneske, er og de Dodes Opstandelse Kommen ved et Menneske; den Kyste er Christus,

berøgdest de, som hørte Christus til; — ligesom vi have høaret den jordiske Adams Billede, skulle vi og høre den himmeliske Adams Billede^{*)}). Thi vel er Jesu Opstandelse en Ande-
gelse fra Tingenes salvantlige Orden, og en Slutning derfra til en almindelig Eb for Mennescene vilde altsaa ikke glosse, —
dersom ikke Christus netop var den fuldstændte menneskelige Personlighed, den Herstefede blandt sine Brødre, i hvem den
menneskelige Natur er uformet i sin Hulstændighed, og saa-
ledes ogsaa det menneskelige Eb aabenbart i sin Heelhed; —
det er det store Forbillede, der har Hyldestighed for Alle. Ders-
for var Herrens Opstandelsesfest allerede i den gamle Kirke Christenhedens første og højeste Fest. Den hilfedes med de
helligste Nøgne: som Særens, Frelsens, Lysens Dag, som
Festernes Fest, alle Fædregens Moder, og den fædelige Mat
begyndedes med den. Thi det festlige Ultaab, som gif fra
Mund til Mund: "Herren er opstanden, han er sandelig op-
standen" — var ikke blot Bekjendelse af den Seier, Christus
havde vundet over sine Fjender, men ogsaa Vidnesbyrd om
den synligt stedfæstede Opstandelse for Alle, der betog Døden
dens Draad og Graven dengs Seier.^{**)}

^{*)} 1 Kor. 15, 21. 23. 49.

^{**) 1 Kor. 15, 55.}

XIV.

Den menneskelige Syndighed.

Maaer den historiske Åbenbaring overhovedet — vi sammen-
satte herunder ogsaa de ufuldkomne former indtil Sandhedens
Galdentesse i Christendommen — viseades som den guddommelige Raades Nejladelse, den guddommelige Viddoms Frelse af
Mennesket: da er herved ogsaa forudsigt Åbenbaringens
Rødvendighed, — forudsat altsaa, at Mennesket selv, uden
Middelstøtte af det guddommelige Væsen og uden den aandelige
Kraft, som udgaaer herfra, ikke vilde være i Stand til at
opnare sin Bestemmelse. Denne Bestemmelse kan ikke betegnes
sandere og træsigere end som Tilbagevinden af Samfundet
med Gud ved Helliggjereske formedest Sandhedens Erfaren-
delse; og Alt, hvad der troder hindrende op imod denne
Straaben, head der formerler Sandhedens og Hellighedens
Vej, seer Menneskets Billie bort fra Gud og stinner den i
medsat Melning. — Det følger ind under Begrebet af det
Onde. Saaledes staar altsaa Åbenbaringen som historisk
Vidnesbyrd om det Ondes Virkelighed og Magt; og det
Åbenbaringen vender sig til den hele Menneskesogn, ifst
undtaget nogen Eneste, som skulle kunne undgåre dens Kyd
og dens Kraft, da fulger Synden som den colesiale
Magt, der med overlegne Kræfter griber igennem den hele
menneskelige Verden. Ogsaa det hele Forhold, hvori Mennesket
størter sig til Åbenbaringen, vil blive bestemt ved hans Opsatelse
og Anstuelse af Syndens Natur og Væsen; det er den, der nuart
forstærker, suart forringter Ultaaben efter den guddommelige Bi-

stand, og hermed også forstærker eller svækker Kraften til at tillegne sig den van ret Maade. Det er derfor flitt, af hvor stor religios og sædlig Virigtighed det er, at rigtig Guds-hed og klar Indsigt her bliver Menneskets Glæde; og den Dybhed, Huldstændighed og Kraft, hvormed Syndens Begreb findes udvist i en Kære, bliver faaledes et Hovedtræk til dens Vurdering.

De hedenstæ Religioner vare, som ofte bemærket, udsprungne af den frende Naturs Betragtning, og deres Indhold var nærmest Hjemstilling af Naturens Dio i dets Højsel, dets Hylde, dets Hedsen, og af dette Dio's mangfoldige verlende Vorhold til Mennesket. Naturligvis maatte her det sædelige Element spille en aaldeles underordnet Rolle. Det er et øveli, frit og lyft, frist og freldigt, Skønhedsstykke, der træder os imøde i de græste og temereste Gudstilfæller; men den sædelige Idealitet mangler; i denne Hensænde ere de, med al deres Højhed, endnu behæftede med menneskelig Gangs-hed. Og ligesom det faaledes kun er enklede Verdsstykker af det Ønde, der komme tilhørende i den guddommelige Verden, faa- ledes blev heller ikke det Ønde opfattet i sin Hældhed. Det var enklede Handlinger — faadanne, i hvilke man saa Krausesse af Guddenes Majestæt eller aabenbare Mistæd imod Rejser-dighed eller Sammelighed —, til hvilke Religionen indstørrelse sin Prætale, og til Udspring af Verden anviste tillige Midler, som havde videt eller Intet at gjøre med den sædelige Lov. Menes og ældre Begreber havde visuelt hjemme i de philosophiske Skoler; men Undersøgelsen herom vare forbeholdt de Indelevde, og kom ikke folket tilgode; og selv i disse var det som oftest en eller anden enkelt Side af det sædelige Ønde og Ønde, der gjorde sig gældende i Hældhedens Sted. I den jødiske Religion berimod, hvor Guds Hellighed, hans Rejser-dighed og Mitfjordet er Mid-

bepunktet, om hvilket Øvre og Læg bevæger sig, maatte Lovens firende Forbringer følge tungt paa Ejelen, og fremstalte en Syndebekæmpelse, der tungtligg syder igennem den gamle Bogts Beger, og ofte er kommen til dybe og stærke Udbrud som disse: "Der er intet Menneske paa Jordens ræsardigt, sent gør Gudt og ikke syndet — Herre! gal ikke i Røte med din Ejener! thi for Dig er ingen Levende ræsardigt — Hvo kan sige: jeg havir renset mit Hjerte og er ren for Synd? — Vil Gud gaae i Røte med Mennesket, da kan han ikke soare Det til Ensende"). Men sejge vi om det højest Punkt af Gudsfrugtigheden og Gædeligheden, da var det givet i den punktlige Lovepfældelse, og faaledes funde heller ikke Synten blive opfattet anderledes end i sin Overlighed, som Lovbubbeis Overtrædelse, som Gerningsgrund, hermodig Hæf- hed og Kernostelse.

I ganje andet Dydret fører Christendommen Ejelen ind, naar der sejges om Syndens Basen, dens Grund og Omfang. Visuel man Udviklingen ogsaa her begynde med den bestemte Elsfelde, hvori Synden træder frem som Handlen imod det guddommelige Bud, som Overstinden af den drage Blaue, som Vend paa Lovens Ødeba. Saalange som Betragtningen ikke faaende ved dette Kunst, fulder Øroden med Misfarets hele Vejt paa det handlende Individ, og her har endnu Modstætningen af gæde og onde Gerninger, af Rejser-dighed og Syndere sin Bedydning. Men ved dette Punkt har Betragtningen ikke stanset. Thi hvad der gør den endte Gerning end, er Willen, hvoraf den er udgaet; og Minnien, hvori Willen ved en eller anden enkelt Virkighed bestemmer sig, den enkelt Modstætten imod den guddommelige

*) Psal. 7, 21. Ps. 143, 2. Detpr. 20, 9. Job 9, 3.

Billie, det enkelte onde Forjet kan etter ikke tages ud af den hele Sündsbeskaffenhed; det har heri sin ligesaa naturlige Grund, som den enkelte Ukrudtsplante har den i den med det ende Fra opsynede Jordbund. Saaledes altsaa staaer den enkelte Øjerning ikke længere isoleret, men som Moment af det hele personlige Liv; det er den sædelige Charakteer, som andelig Enhed og Hæshed, der træder frem for den sædelige Udværtning i den enkelte Øjernings Sted. Men et Menneskes Charakteer staaer ikke til nogen enkelt Lid som noget Afsluttet og Fuldfærdigt. Denne Udværtning er Menneskets Livshistorie; alhverft Punkt i Livet er paa den ene Side medvirkende til denne Udværtning, og paa den anden Side viser det selv tilbage til et tidligere Punkt; enther enkelt menneskelig Besomheds har sine Nødder i det foregaaende Liv, og Nødder nye ud i det fremtidige Liv. Hører vi nu denne Udværtningsgang i opadstigende Retning, saa komme vi tilbage til Livets første Begyndelse, som Begyndelsen af den sædelige Charakter-Udværtning. Men af hvilken Art er denne Begyndelse? Det er Enen ill at modtage sandfælge Indtryk, der fra først af sætter Mennesket i Forbindelse med Verden. Denne Enone er beroer den første, som bliver påvirket og ud dannet, og det er saaledes de sandfælge Indtryk, som føre ill den første Forstilling om Modsetning af noget Gode og noget Ondt, som Øjenstand for Attraction og for Afstryk. Men her falder enten det Gode, og det Onde sammen med det Behagelige og det Ubehagelige, og saaledes beholder Øjelen, enten hvorend det bedste Liv opnægner, en Retning ill at forverle det Sandfælge og det Mandelige, ill at seje det Sandsesforstyrrende som det heilste Gode, og derimod unddragte sig som Ondt, hvad der kroerer Oppositiøse og Selvfornagtede. I denne Forretning, denne Higen og Tragten efter det sandfælge Behagelige er der

nu vistnok forsaavidt ingen Drede, som "Synden ikke tilregnes, hvor der ikke er Lov"**), og Loven er ikke til for Den, der ikke er lig Lovens Tilbørelse bestydt. Men tilhøede et Synden ligefuldst som den ubevistste Gang til at tilslidsejette Mandens Lov for Sandsernes Frisinde, og just i denne Gang slunker den Magt, der senere hen ikke vil undslade at gøre sin engang erhvervede Overlegenhet gjældende, ogsaa efterat Mennesket er vænget til det selvbevidste Lov. Og denne Magt er ilmenet i bestandig Voren og Stigen; thi just fra Sandsernets Side düber Øjelen uophørligt påvirker og bearbejdet ved Indtryk, som strømme ind udenfor, og ved hjælp Øjelen forholder sig modtagende, ligesom Plantelivet modtager sin Udværtning ved Solstjn og Mogn., medens derimod det andelige Liv kun udværttes ved Luftstrømme, og alhverft Fremstyrke her man tilkæmpes ved Billiens Kraft. Saaledes indtræder, alerede fra Livets første Begyndelse os, et Misforhold i det menneskelige Vesen mellem Kjædet og Manden, som tillager ad den naturlige Udværtningens Vis. At ses det andre Forhold gjenoprettet, er Livets Formaal, og hele Livet bærer Spor af Mandens Kampen for sin naturlige Met: "Jeg findes — saaledes mit Cahver lige med Apostelen — den Lov hos mig, idet jeg vil gløre det Gode, at det Onde hænger ved mig; thi jeg haver Lyk til Guds Lov efter det indre Menneske; men jeg fører en anden Lov i mine Lemmer, som førder imod mit Sünds Lov, og tager mig fangen under Syndens Lov"***). Denne Sandfælgheds Overvegt aabenbarer sig forstørrelsevis deri, at den sædelige Lov, som træder op imod Sandfælheden's Forlokkelse og falder Mennesket hans højere Bestemmelser og Verdighed ihu, netop maa bibrage til at forstørre

*) Mat. 5, 13.

**) Rom. 7, 21—23.

Begierligheden; hvor træffende er Ifse ogja her Apostolens Ord: "da Buddet kom, blev Synden levende; — thi jeg hændte ikke Synden uden Loven; selv Begierligheden hændte jeg ikke, dersom Loven ikke havde sagt: du skal ikke begære; men Synden henter Stryke fra Budbet, og visiter Begierligheden f. mæg" *). Saaledes altsaa vil den saade Betragtning af Syndens Basen ikke kunne standse, forend den omfatter det menneskelige Liv som aandelig Enighed; og et Livet fra sin Begyndelse af og i sin Heelhed behestet med Synd, da maa det Samme gælde om enhver Urfelched, som er indeholdt deri. Paa dette Punkt vil folkelig en Modstilling imellem gode og onde Handlinger i det menneskelige Liv ikke langere lade sig fastholde. Den aandelige Anstrengelse, som er forbundet med det Godes Udvælje, og som netop gør det enkelte Moment i Livet det jædelige Værd, forsædvihsom den vidner om den Kraft, Mennesket har vist at opbyde i det afgørende Dilett, et tillige Menneskethed imod Menneskets fædellige Væsen og Liv, som Heelhed betrakter. Thi just dette, at en saadan Kraft har maatte opbydes for at nedkompne den sandfelle Lyst og som Undtagelse tildelebringte det reale Forhold imellem Mandens og Guds Lov, der burde være det almindelige og naturlige Forhold, vidner om den Unatur, som efterhaanden er blevet til Natur, og som allevegne transper sin Indskjedelse ind. Maer dersor Paulus udfører Billendet af det menneskelige Liv som en Deelshed og Hævhed, en indre Spill og Modstrid — "Billen har jeg vil, men at udrette det Gode formær jeg ikke; thi det Gode som jeg vil, det gør jeg ikke, og det onde, som jeg ikke vil, det gør jeg" **); da er der, med at Forhøjelighed i Græd, intet

Menneskes Liv, jo ingen enkelt Del af samme, paa hvilken jo denne Characterelegning passer, — Men heller ikke her er endnu Endepunktet naast. Thi hørledes er ikke det enkelt Menneskes aandelige Væsen og Liv betinget — i den Retning, det har taget, og den Stryke, hvormed det forholder denne Retning — ved Omgivelses, nærmere og fernere, ved hensigts, borgersige og kirkelige Forhold, — ligesom Indvoret og indslættet i den Slag, det Folk, den Tidsalder, hvori det befinder sig, saa at det ikke er muligt, at obfylle Det, der oprindeligt er Menneskets Eget, og Det, der er tilhørt ham ad den ene eller den anden Vej! I denne Betydning gælder det da, at, som Slagten har sin Del i det Gode hos det enkelte Menneske, saaledes bører Slagten ogsaa sin Del i Individets Skuld og Brode. Og ikke Detta alene. Den Udviklingsgang, hvorefter Sandeligheden bliver overveiende og overlegen over Mandens Lov, er fældes for Alle, og Resultatet bliver hos Alle det samme. Ingen frøgter for at træde den Anden for nu, ved at paaske ham Synd, og Ingen finder sin Øre træuet, ved at lade denne Sigtelse sæde paa sig i dens Almindelighed. Thi, forskellig i Art og Græd, er Synden i Væsen fældes for Alle; den er Menseslagskogens Hælbedommer, ligesom der gives Grundtræk i Racer eller Familiær, som kunne variere i det Uendelige, men dog dog samme en staaende Form, som kommer overalt tilsyn. Det er dersor, at vi ere i Stand til at sætte os ind selv i det dybfunne Menneskets Sted, thi at forfolge det Onedes gradvise Tilvæxt, seclare dets Phænomener, fremstaae et Villæde af hans hele aandelige Tilstand, manegang sandere og noagtligere, end han selv formuner at give dat; og en beflagende Medsølesse kunne si sjeldent undertrylle, fordi det bliver os Hart, ved at glemmeaa hans Lives

*) Rom. 7, 24.

**) Rom. 7, 18, 19.

Historie, hvor haardt Kraften mangengang er blevet præstet, og hvor Lidet der er kommet Syngeden til Hjælp i Misfællets Tid. Det er dette Indbille i Syndens store voldsomme strafte Rige, denne Ugelendelse osv., hvoredes den menneskelige Verden er omspandt af dens Magt, der udtales sig i Christens alvorfulde Ord: at "Alle ere afvegne, og der er Ingen, som gør Gudt, end Isle Gen", at "Alle have syndet, og dem fortæsser Gudt for Gudt", at "Personen vi sige, vi have ikke Synd, da bedrage vi os selv, og der er ikke Sandhed i os"; *) det er denne Ugelendelse, der udpresser Apostelen det dybe, smertelige Sal: "Jeg elendige Menneske! Hvo skal frie mig fra dette Dabend Verdens! **) Og hvad der nu gjelder om ethvert Menneske uden Undtagelse, det har været Menneskets Vilkaar til enhver Tid, hvor menneskeligt Mandssky har udnævnt sig som et Liv i Verden og været underlaadt den naturlige Indvirkningen af denne Verdens Ring. Dette er Betragtningen af Apostelens Ord: at "Doden har herjet fra Adam af", er "indskommen i Verden ved et (det første) Menneske, og Døden ved Synden, og saaledes Døden trængt Igennem til alle Mennesker, idet de Alle have forstået". ***) Altsaa — Menneskeslægten som en Enhed under Syndens Magt; dette er det sidste Punkt, hvortil Betragtningen tilnuvært har ført os og hin: saalange som det naturlige Menneskely har været, og hvortomhelt det er, finde vi også Syndens Spor.

I Christenommens Lære om Synden ere saaledes tvende Synomaader forbundne til Enhed, af hvilke enhver har lige Sandhed og lige Rigighed: Synden som enhvert Menneskes eget Vær, og Synden som hele Slægtens Præg og

*) Rom. 3, 12, 28. 1. Joh. 1, 8.

**) Rom. 7, 24.

***) Rom. 5, 12, 14.

Mærke. Men just fordi der er Sandhed og riglig Sandhed paa begge Sider, bliver den hele Sandhed kun bevaret deros, at begge Synspunkter holdes fermede, gjenældigt ropsplerende hinanden; hvormed Sandheden er forstørret, naar den ene eller den anden bliver fremstillet som den hele og fulde Sandhed. Den ene Betragtning altsaa standser ved den eneste Syn, fatter denne stærkt i Ede, stiller den hen i dens bestemte Område som Menneskets eigne Værk; og medens Samværingen reiser en Anklage for den frenskede Leo, den misbrugte Billie med Mennesket selv, som han ikke dræster sig til at afvise, vender hen sig desuden til hans egen Billie Dyrforbringen til Bod og Omverdenst. Den anden Betragtning fører ud over den eneste Øservation til den hele Personlighed, ud over Individet til den hele Slægt, og opfatter Synden i dens hele Udsprængning, indtil dens Magten tager sig i et hemmelighedsfuldt Mærke; den nedstaaer den jævnlidsomme Fortretning til egen Kraft, og driver Mennesket til at sage hen til den quiddommelige Maades Visstand. Det er en Forskellighed i Synsmåade, som griber ind i den hele Lærebetræffing og Lærobjæmhet, og en tilhørende Forskellighed i Charakter og Tonemåade sommer os imede overalt i Læret. De bare, jævlig nedsjære, til Virksamheden henvendte Charakterer finde sig nemlig sympathetisk hændragte til den ene Retning, — de dybe, religiose, til alvorlig Selvbetruende tilbøjelige Charakterer, til den anden; og dat kan ikke være Rogen noget, naar Historien viser enhver af de toende Retninger at være blevet forfulgt med en udelukkende Mensidighed, som har forhanklet den saadte christelige Lære.

I Kirkens fire første Jahrhundreder var det nye aandelige Liv, som var valgt ved Christendommen, fornemmelig kommet til Uitleg i Kirkens øflige, grafstalende Lande, Egypten

ten, Palestina, Syrien, Lilleasien og Grækenland. Berømte Zerere havde her allerede lagt Grunden til en kristelig Videnskab; men den religiøse Interesse og den theologiske Gransking havde her endnu — i de forskelligste Retninger og ofte med voldsomme Vryduninger — næsten udekkende drejet sig om de enkelte Verbumme, der varer foregne for Christendommen: Zeren om Dreinigheden og om Guds Personlighed. Først i det femte Aarhundrede blev Georgiens Hovedstæder flyttet til Kirkenes vestlige, latinske Provinser: dei vestlige Afrika, Italien og Gallien. I disse Egte havde allerede tidligere Taarnfuglen taget en mere praktisk Retning, henvendt til Anvendelsen af Lazarus Indhold paa det fædrlige og fædrlige Liv, og der blev saaledes her, at Verbumme om den menneskelige Natur, om Syndens Oprindelse og Basen og om den guddommelige Maades Virksomhed til Menneskets Ejendomme først blevet Objekt for særlig, dybblaadende Undersøgelse. Den nærmeste Auledning hertil var Sammenkødet af toende Mand, som ere blevne uaknundige i Kirken, og hvis Navne have en bestændig Kløng selv for Den, der staaer udenfor den kristelige Theologiske Historie, — toende Man, hinanden omvendt polarist modsatte i henseende til ydre som til indre Wissaaer: den Enke sedt under Africas glødende Sol, den Anden i Kirkens nordligste Land, det taageindhyllede Brittannien; den Enke omhulvet i Liveris hæftige Bolgegang, og sun ved et fremsende Undervoer bragt ind i Christendommens Hjelhavn, den Anden henjet i Klosterris Stillhed, med Livet eendformigt deelt mellem Gudstjeneste, Godesøvelser og frontme Øjerninger; den Enke, hædraget med en dyb Konfusio, en rig Phantasies hele Magt til Vandens gaadefuldeste Problemer, den Anden, klar forstandig, edrvæltig, midtier for Lovens Hellighed og Liveris Ustraffelighed: Aurelius Augustinus, Bisshop i Hippo

i Carthages District, og Pelagius, Monk i et engelsk Kloster.^{*)} Saa først en forskellighed i Landslag og Charakter, i Danmark, Livsvillaaer og Kostretning mætte naturligen henvende Tanke og Interesse til forskellige Sider af Christendommen: hos Augustinus til den forjættende, naadebringende, forsøgende, hos Pelagius til den forpligtede, opfordrende, helliggjørende Side; og det er lærerigt at bemærke, hvorledes den forskellige andelige Hovedretning har indvirket bestemmende paa Udvilslingen af de enkelte religiøse og fædrlige Begreber. Af hvor glemmengribende Charakter den andelige

^{*)} Aurelius Augustinus, sybt 354 i Tagaste, en Stad i Numidia, af en heidens Farer (som senere gik over til Christendommen), og en ihjelstillet Moder Monica, som et blæser navnlig i Klæder af de komme Kvinder og Mødre, ved den velgjordende Indflydelse paa Sørrens hellige religiøse Dannelsje. Dogter venne, blev han i Carthage henvaaret i færdelige Uddrørelser, fastede sig dresler i Alyscamps paa en formentlig Grot, der manuskripte sine Tilhængere forborger Bibelomslæber, indtil han, efter flittig Forordning, fikke sig fra den, blev en dygtig Bisshop af den platoniske Philosophie, og optaade biskopst i Rom og Mailand som offentlig Biskop i Rhodens. I Mailand blev han selv, navnlig ved den fremsaae og velkønne Bisshop Ambrosius' Interven, hædraget til Christendommen, og medtag af ham, efter flere indre Kampe, den kristelige Døb, i en Alder af 33 Aar, blev senere Presbyter og endelig Bisshop i Hippo (nu Bona), †. 76. Vor gammel, K. 430, efter et Dio, hvis Blekfugter igjennem hans talelige Bisshops høv skrifte sig til alle følgende Slægter. — Pelagius, om hvis Års nekt Årel er bejerket, al engang hans Fødselssæer og Bodesæer, troué fra Brittannien til Rom, senere til Carthage, Hippo og Palestina. Hans Eklekticher med Augustinus og Denes Tilhængere entred med hans Hochstetræte og Udelukkelse af det fædrlige Samfund; dog fandt hans Lære, under en formelbet Form (Semipelagianisme), Misthold og forsvant hos mange Zerere, som ved Pelagius' Død for den praktiske Christendom, og fandt denne fier i fare ved det angustinistiske System.

Forskjellighed er, som har sit Udtryk i hine tvende Mands Persenlighed, skjennes ogsaa derof, at denne Strid — som del ved forste Dækast kunde synes, en blot og simpel Stolesstrid — ingenstende senere har tabt sig. Men nemlig alle paasgældende Marschandredre er en anguslinst og en yduglanst Reiting, blooen et Gardestrid for de forskellige Lærlere, Partier og Skoler, og den er selv blevet Hovedmodsatningen imellem den catholiske og den protestantiske Kirke. I den første er, i Pelagius' Spor, den sædelige, helligjørende Tendens forhenværende, i den anden, i Augustins Spor, den religiøse, forsonende.

For Pelagius altsaa stillede den christelige Lære om Synden sig saaledes: Det Christendommen kunne føre Mennesket til sand Omvendelse og Helliggjørelse, da man del gjoede som den første og vigtigste Sandhed, at Synden, hvorfra han skal vandre og frigjøre sig, er heel og udelukkende hans eget Værk, og at han i sig selv har al fornøden Krof til at begynde og fuldføre Omvendelsens Værk. At ville tilbregte Naturen en Andel i Synden, er den største og forbereteligste Vilshører. Naturen er endnu stedse ren, som den er udgaaet fra den blabende Haand; thi viistnok gaaer Begierigheden forud for al Gjerning, og den er for saavært naturlig og ustabt; men hvor Begierigheden bliver holdt inden sin Grense, saa at den ikke bryder ud i Gjerning, der er den heller ikke Synd. Syndens hele Historie, dens Kedsel, Fremvækst og Fuldkyndelighed ligger derfor afsluttet i det enkelt Menneske selv, inden hans eget Livs Ettemarker, og han bærer det hele, udelte Afhængighed. — Denne Udvælling, i dens Hovedbetning og dens Unvendelse paa Livet, er den Catholiske Kirke forbleven tro. Ogsaa den sætter Syndens Basen ikke i Begierigheden, men i Gjerningen; og saaledes kan det her læres, at det gives ikke blot rene og hellige Gjerninger, men ogsaa rene og

hellige Mennesker, Hælene, som ved et fuldkommet fædligt Liv endogsaa kunne erhverve et overflødende Maal af Berhjelste; og Igennem Gjerninger, der i sig selv skulle have Fremheds Kraft og Værd for Gud, blive unvist Menneskene som Middel til at udøse deres Synder. Det kan heller ikke misthændes, hvorledes praktisk Interesse ligger til Grund for denne hele Betragtning: Bestrebelse efter at bringe Mennesket til at anstrengne sin fædelige Kraft, ved at afdætte den begrenzne Indstyrken under Naturens Skrabelighed. Dersor er det, at Sytiden bliver fremstillet fra den Elde, hvor den træder nærest frem baade i sin Modsatning til den gribbemættige Lov og i sit Udspring af den selv Billie: som Gjerning. Men Virksomheden er het vunden paa Dybhedens Befortning, ved Indstyrkning af den aandelige Synskreds; thi Betragtningen bliver saaledes ved den enkelt Gjerning i og for sig, ledrenen fra den sædelige Mod i Billien, og saaledes bliver ogsaa Indstyrket ligesom taget ud af Slagten, til hvilken det dog hører naturligen hen, som Grenen til sin Stamme. Men i denne Begrenzung ligger Spiret til en fedtverdig Fortvælling af hele Livet og dens Virksomhed. Det er ikke Virksomheden i og for sig, men dens aandelige Reinhed, ikke Gjerningernes Antal eller deres stinnende Ære, men det fraværende, gudopjældte, fordringsløse Sind, hvoraf Gjerningen fremgaaer, der givet Livet fædligt Værd. Men naar Synden bliver sat i Gjerningen, betragtet alene for sig, da vil ogsaa Oprisningen og Erhællingen være at soge i Gjerningen, saaledes som den lader sig fortælle og ordne ved udeortes Lov. Den Virksomhed, hvori Billien drives og tilstændes, saaer saaledes en ren udeortes Reiting; og ejer den Magt, som de religiøse Ideer udebet over Mennesket, kan det ikke seile, at jo Livet vil antage en urelig Trævheds-Charakter, drives ud i en Rølle af uds-

søgte, kunstigt anlagte, omhyggeligt beregnede Øjerninger, medens Menselsen af det hele indre Menneske, den usynlige Hedsliggjorelse mere og mere viger tilbage for former uden sædlig Sandhed og Betydning.

I gavnlig modsat Retning finde vi Syndens Basen opfattet og udvist af Augustinus. Den Enkeltes Synd — saaledes lærte han — have deres nødvendige Grund i Slægtens Natur, saaledes som denne er blevet forvret ved Syndefalbet; ligesom der af det slette Træ ikke kan fremkomme Andet end slette Frugter. Straffen nemlig, som blev lagt på Adam, bestod netop i denne Forvretelse af Naturen, hvorefter Mennesket kun har beholdt Frisheit tilbage til at synde; og denne Synd forplantes, gaaer som Arvebed over til alle: "Ligesom det er et Menneske, der fra først af har forvret Naturen, saaledes er det nu Naturen, der forvretter Menneskene." — Reformatorene, navnlig Luther og Calvin, fandt sig tiltrukne ved den dybe, strenge Religiositet, som gaaer igennem Augustins hele Lære; Luther nævnelig et undtomælg i hans Røe: "næst efter den hellige Skrift, figer han, er ingen Lærer i Kirken atligne med Augustinus; om man tager alle de Andre sammen, vil man i dem alle ikke finde haft joa Mæget, som i den ene Augustin."^{*)} Ogaa i Begrebet om Syndens Natur og Basen, sluttede Reformatorene sig til ham; og det kan ikke være vanseligt, at udfille den Grevet-Idæ i det augustinske System, som bragle dem sua ubetinget over paa Augustins Side. Det er denne Idæ: at den jordiske Verden ser at opfatte Syndens Basen i dens fulde Sandhed er den, at gaae ud over den enkelte Øjerning og det enkelte Menneskeliv, tilbage til et Almindeligt og Valledts, som figger til Grund i al menneskelig Synd, som i et-

hvort Punkt af det menneskelige Liv frembringer en Modstilling til Menneskehedens Idee, og ikke er altså i det enkelte Menneske selv, men i Slægtens hele Natur, af hvilken ehevert Individ er en enkelt Form; hvoraf otter følger, at Styrken til at støge Synden imod ikke kan være at finde i Mennesket selv, men alene i den gudommelige Raades Kraft. Men denne Idee, saa sand og saa frugtbart, blev esterhaanden forfulgt med en saadan Enghedighed, at Individet selv, det frivirkende Værens egen selvstændige Andel i Synden tabtes af Syn. Allerede hos Luther og Calvin findes Uttringet i denne Retning, som ere Godeslighedens Grundlæg: at "Menneskets Basen er Synd, ja at Mennesket selv er Synd — at Guds Willede vel ikke er udsatet og udsættigjort ved Syndefalbet, men dog saa forvaret, at Det, som er tilbage, er en osdyrlig Hedslighed." Men det er dog først i et senere Besiddelseskrift i den Lutherse Kirke, Concordiesmølet (fra 1580), som i abfældige Lande (ikke i Danmark) er blevet symbolet Bog, at Christen er blevet nært i Besiddelsen af den menneskelige Naturs Syndighed. Det hedder her: at "den menneskelige Naturs Forvrelse er saa dyb, at den intet Snidt lader tilbage i Legem eller Sjæl — en uundgrundelig og uudsigelig Forvrelse af den hele Natur og af alle Kræfter, iherdeledehed af de højere og ypperste Gudsener, i Forstand, Hjerte og Willie, saaledes at ikke den ringeste Gnist af de andelige Kræfter er blevet tilbage, men Mennesket er i de andelige og gudommelige Ting lig en Træflods eller en Steen og Steles Støtte, et heel ejemmed end af Naturen, oprist og stendeligstuet imod God."

Den Retning, her er indslaget, finde vi i senere Tider fort i Livet. Pietismen er et Nørn, som er Alle besjælt, men uden at det dersor er almindelig besjælt i sin

^{*)} XIV, §. 209.

sanbe Velhdning. Det er øste Tidssalde, hvor en Kng har overlevet sin bedste Tid og kun hiedes i mere eller mindre udaret Slifkelse, at en eller anden Vibehdning hester sig til Navnet, til Skade for Hestillingens Sandhed. Da Pietismen fremstod, i Midten af det 17de Jahrhunderte,^{*)} var det en Tid, da den protestantiske Kirke var stivnet i en hold og hold Orthodoxie, og strafferne fortæredes i usprungbare Stolesrigheder. Pietismen gik ud fra den Erfjendelse, at Christendommen er Hjertets og Skelets Sag, Kroen noget mere end en skoleret Bekjendelse af Lovens Artiller, en levede og underlig Tilgivelse af dens Mand, og den arbejdende paa, ved Tale, Skrift og Øjning, at bringe Christelig Hjelpe og Christligt Lv i det døde Stof, esterkeste Lovens Indhold som

^{*)} Stifteren af den pietistiske Skole er Philip Jakob Spener, født 1635 i Qsph., Præst i Eichsburg, Frankfurt, Dresden og Berlin, † 1705), en af de vigtigste Charakterer, den nye Kirkehistorie har at fremvise. Billede van jude christelig Kronhed og Dør, mild og tillig i al sin Nidighed (Biographie af Hoffmann og af Wilsenhausen). — Af Speners Medarbejdere og Følgerne er fernemmelig at nævne: Aug. Herm. Francke, Profesor i Halle, (hvor Universitet en Maengd var Pietismens Hovedsæde), Stifter af det berømte Waisenhaus sommerhus, — tilligemod Paul Anton og Joh. Esp. Schade. Udgennende for de pietistiske Theologers Virksomhed er den utrodtidlig og indehedsstyrke Kirken for det hellige Lv i forskellige Metoder; for Kristianens Opbyggelighed, for Vædelsens Underviselse og Evang. Horing, for Bispekontakters Sprettelse. Som Psalmeudgivere rimerede sig J. A. Freylinghausen, G. Tersteegen og E. G. Wolterstorff, som også have haft betydelig Indflydelse paa den danske Psalmedigtning. — En nærmere Charakterisering af Pietismen findes i hørte Træster: af Mærlia (Utemalling og Krift af den moderne Pietisme) og af Vorner (Pietismen i dens Bokholder til Kirken), begge oversatte i Dtskr. f. udnl. theol. Læs. IX, S. 682-756. X, S. 205-298.

Nogen, Mennesket gjenfinner hos sig selv, oplever og erfarer i sit eget Indre. Saaledes måtte Pietismen blive et heftigt velgjørende Pendepunkt i vor Kirkes og dens indre Livs Historie; den blev, som Tilbageværelse til bibelsk og praktisk Christendom i dens eonfolde Storhed og Kraft, en Gjensættelse af Reformationens Land, da denne allerede havde fare for at underkies af System-Vognstørts Herredommme, — også deri sunde sig til Reformationens Forbillede, at den først og sidst opfordrede til at slige ned i Bevægelsens egne Dybber, for derfra at hente den fulde Erfjendelse af Ghjendens Storhed og Ghjelse og af den guddommelige Raades Modvindighed. Men også her udviste Gudsmodighedens Gytre sig mere og mere. I Kirkeighedens Sieb trædte snart visse ydre former, til hvilke Man henviste sig med Angstelighed: Skelets Kronhed skalde vise sig som Tilbagetrællen fra alt verdeligt Basen, fra Videnskab og Kunst; Lovens Sandhed skulle hændes paa Ord og Talemaader, der drejede sig om enkelte Hestillingsmaader; Angerens og Omvendelsens Drigighed skulle godtgøres ved den voldsomme Voldskam, oplevet i forskellige Trin og Grader, som i en betydet Orden skulle følge paa hver andre. Saaledes slog den junde pietistiske, den fromme, til Gyrrhet og Lvet henvendte, Nemlig snart om til en farlig, sig selv og Andre støffende Endrigeligheds-Mekanisme, ja endogga til sovermeriske Udsucceser, der table sig i formenlige Gabenbørelser og Inspirationer. Og van intet mindst kom det Horsælde i den pietistiske Spøkemaade klarere tillygne, end i det Billedet, der blev ufochter af den menneskelige Natur og den menneskelige Lv. Det var et Billedet, sammensat af modbydelige Træk og udført med de mørkeste Farver, saaledes som det kun kunde blive Gjensand for Afslø; det måtte synde Ejelen med lensig Gra, med en naturlig blændende Selvordernemhæ,

og nedslæge enhver Tanke om Kræfternes Opstrebet til christeligt Frihedsliv.

Efter den Gang, Uvillingen her havde taget, mangede det ikke paa Jordgøsset i Syndens Væsen; men det blev her — i lige Modstilling til den foregående Retning — en Dybhed paa Klarhedens og Sandhedens Bekostning. Thi et Dyb er udskudt, hvori Mennesket først sin Natur gaae til Grunde, sit Værens Frejhed og Selvstændighed opsliges. Med saa hensynles en Hespræghed et Alt her stillet paa Spidsen, i en saadan Haardhed er Dommen her udstalt over den menneskelige Natur, saaledes som vi ere ansigts til at leve og virke i den, at vi have Meie med, deri at erkende den christelige Sandhed og vor egen Bevæbthedens Udsegn.

Thi fort det Forste — naar vor Natur bliver fremstillet som grundsæderværet og uduelig til alt Gode, mens den, i sit oprindelige Væsen, skal være at kunne ganske anderledes, da ledet Spørgsmålet sig ikke undveje om Grundstenen til en saa mysteriøs Forvandling. Hvorfor altsaa denne Jordbarrelse af Menneskenaturen indtil dens dybste Grund? Svaret bliver: fra Syndehalbet, fra det første Menneskes første Synd. Men nu kan denne første Synd ikke være at kunne som påfærdt Mennesket udenfra ved en Nedsædighed, han ikke fandt modstand; den måa haaves som opfæret, udvæltet og modnet i selve Menneskets Indre, paa samme Maade som Apostelen beskriver Dyrindeljen og Fremværtien af al Synd: "naar Besgjærligheden har umdsanget, sedes den Synd; og naar Synden er fuldkommet, sedes den Død".*) Augustin selv erklærer: "at der i Enhver af os ikke foregælder Andet, naar han henvolder til Synd, end hvad den gang er foregaaet med hinne

Det: Slangen, Dræbden og Manden."**) Men hvortiltes — maa vi videre spørge — skulle vi da os denne ene Synd kunne tanke os en saa alhøje Virkning fremgaar, hvortil Syndens hele ørige Historie ikke har Nogen at fremstille, der i sierneste Maade skulle kunne silles det ved Siden? Som naturlig Virkning af Syndefaldet altsaa løber denne Naturfordærvelse sig ikke vægne. Det staar da kun tilbage, at tanke den som en Straf for Synden, ifølge Guds Dom: Gud har nemlig, som Augustin udtrykker sig, strafet Synden med Synd, — strafet Adams Overtrædelse med at give Menneskene hen som Syndens naturlige Bytte, ved at belage dem al naturlig Kraft til at staae Synden imod. Men Hvad er vel Dette andet, end at gjøre Gud selv til det Onsdes Ophus! — en Sætning, med hvilken den skadelige Besværlighed til ingen Tid har funnet eller kan forsvne sig. — Ille mindre nær legger det andet Spørgsmål: om Virkningen af den Natur-s Jordbarrelse, som her beskrives. Thi dersom Nogen, virkelig og med fuld Oprigtighed, formaaede at holde fast ved den Lære, at "der intet Synd er løbet tilbage i hans Sjal", at "alle den ringeste Gnist af de onddelige Kræfter er leonet", at "Mennesket er i de andelsige og gudommelige Ting som en livles Stolt": hvortiltes maatte han da vel betragte Vildfædre og Synd anderledes, end som en Naturnedvendighed, han ikke var i Stand til at unddragte sig? maatte han ikke vide al Tilregnelse tilbage, nedslæge enhver Samvittighedsbebreidelse som grundlagt Indbildung, og resigneret oppesse den Lime, da den skabende Almægt vilde saaledes formue hans Natur og føre de table Kræfter tilbage, at Gjerningsdens Verk kunde blive begyndt? Saaledes have vi her Vidnesbyrd

*) Gal. 1, 15.

**) om Genesis, imod Monacherne.

i den hele Christelige Lov, i Evangelie's strømende Ord og dets Opfordring til Lov og Omverdenslæs, at den christelige Sandhed om Synden er forsejet, naar den beskrives som Grundsædcervele af den menneskelige Natur.

Hvad derimod i Læren om Synden er det væsenligt Elendommelige for vor Kirke, og ti væsenligt Eljehus-mærke mellem den og den fælhølle Kirke, er Dette: at den, efter Evangelie's Anvisning, ikke standset ved den enkelte Gjerning eller det enkelte Individ, men at den fører det enkelte Syndige tilbage til den følleds Grund, til Slægtens almindelige Syndighed. Det funde nu Hus, som om vor Kirkes Lære her fandt et velsomment og fortuligt Støttepunkt i den nyeste Speculation; thi her træder det Onde netop frem som det Almindelige i den vildste Udstrekning. Men denne Samstunden er etter hin et sluffende Skin, tilveiebragt ved Debenes behovslige Brug, — og hvoredes fulde den kunne være Andet og Mere? Thi Begreberne om Synd og Skyld, Tilregnelse og Ørde, samle sig tilidst alle i det ene Begreb om det menneskelige Individs Personlighed. Men saa holdigt og levende som det personlige Beg træder frem i Christendommen, saa uddeligt og spøgelseagtigt er det Slaggebilledet, for hvilket det Hegeliske System alene har en Plads tilsvareb. Menneskene ere her nemlig intet Bidere end Gjen-nemgangspunkter for den uendelige Land, Momenter og Bestemmelser, i hvilke denne fulbynder sin Selvudvilling fra den oprindelige Unmiddelbarhed igennem Endelighedens Form til den fulde Verdietheds-Stillstand. Denne Endelighed nu, den endelige Naturlighed, i hvilken Mennesket — i sig selv Et med Gud — bestaaer som Basen for sig, adskilt fra Gud, skal netop være det Onde, forsejlvendt Mennesket bliver staande i det Naturlige, gør dette til Indhold af og Gjenstand for sin Willie.

Men denne Møfikkelhed fra Gud er tillige Naturnobundighed; thi det er nødvendigt, at det Uendelige træder ud i den endelige Mångfolkslighed, for at komme til Selvoverstøtbedens Punkt. Og ligesaa er det grundet i Nødvendigheden, at enhver saadan Udstillelse man vorbe ophører, og Enheden vindes tilbage, — med andre Ord: at det sækfæste Onde til bestemt Lid man af sig selv falde bort. Men hør ikke falder det iste her i Linene, hvoredes de samme Udtryk ere i den christelige Lære og det speculative System brugte i væsenlig forskellig Betydning! Hvad der i den Christelige Lære er sædelig Onde, Menneskets syndige Lov og Gjerning, grundet i Williens Forvenndighed, er her en urykkelig Naturorden, en der grundet Begrændning, en igennem Modstænger fremstribende Udevislingsgang, hvori Mennesket har at finde sig som i en bestiftet Lov; og naar Christendommen lever om en Forloshing fra det Onde, som sædelig Gjernedelse og Omvendelse, Formalet for de sædelige Kræsters Aflængelse, da fører Speculationen ogsaa her Lønken over fra Sædelighedens til U-tastur-nobundighedens Kæmper, henviser til den almindelige Udvirkningslov, der hin har fremstillet Modstæningen for atter at ophøre den. Men fulde vi, som der påaftaaes, her have den sande Udtydning af den religiøse Forståellings Indhold, hvad Andet blev der da for Mennesket at gjøre, end at røgne sig imod al Tilregnelse og Selvobhærdelse som cabenbar, om end usynlig, Selvmedført, som grundles, om end ubegrifelig, Selvval, — at tilbagevise enhver Opfordring til at udfrise sig af det Ondes Magt, som en umulig Forregnen, en hemmeligheds Hertørrelse af Kræsterne? Og ille mindre maatte den hele Lære om Guds dominerende Rettsindighed i Forhold til de frie Bøfner opføre sig i en Illusion; thi hvad blev vel dette Andet, end at denne sig selv og sin egen Verden overben!

Ja, var dette Sandhed, da hunde man med hvie tale, som Paulus taler "efter menneskelig Vis", som Menneske tale i deres Hjertes Daarstab: monje Gud ikke være uretfærdig, idet han fører Straffen over os, alderstund vor Uretfærdighed kun tjener til at oabenbare hans Retfærdighed, hans Styrelse af den hele Verdensorden?*)

Allja — fra denne Opfaering af Christendommens Lære og dens dybe, sædelige Absot, der finder sin Udtydning og sit Forstaelse i det alvorlige Menneskes Selvbevidsthed, men visuel ikke kan finde Anerskendelse her, hvor Willens og Handlingsens Væsen ikke bliver erkendt i sin Sandhed, fordi Vandens Værens sattes i Tænkingen alene, — vende vi ills bage til Evangeliet, og holde fast ved Det, som udgør Hovedsummen af deis Lære om det jædelige Døde: Foreningen af Syndighed som Slægtens arvelige Lod, og af Synden som det enkleste Menneskets frie Gjerning. Kunlig: Muligheden til at synde er givet i Menneskets Natur, som seit endeligt Væsen; Grunden til den overværende Gang til at følge Sandeligheden imod Formuljen er at søge i de almindelige Vilkaar for den menneskelige Udvilling; men Grunden til dens virkelige Overmagt, der træder frem i Willens Bestemmelse til det Døde, er ikke andensteds at søge end i Willens selv, og ethvert Selvforsvar for Synden er hermed afsvist. Allier het paatænker den Tanke sig: at, jo dybere en Lære griber ind i det jædelige Liv, desto sikkere er Regelen til at bedømme Døsfattelsens Sandhed at søge i Virkningen, som udgaaer fra den paa det hele Sandlag. Og næar kunne vi da fortælle os til, at vi, med vor Døsfattelse af Syndens Væsen, staae indenfor Christendommens Lære? Vi saare: da,

naar Synden bliver erkjendt saaledes, at Vægten af Tillegnelsens Ansvar falder ikke udenfor, men paa Mennesket selv, og hermed ogsaa Willen bliver opfordret til at vende om fra det urette Spor, og anvende de ikke misbrugte Tilleg og Gøner efter deres Bestemmelse, — paa samme Tid som det erkjendes, at Kraften til denne Udfrielse af Syndens Magt ikke er at føge i menneskelig Evne og menneskelig Hjælp, eftersom det Menneskelige ingensteds findes i sin Reehed og Styrke, men i Gud alene, som virker i Mennesket haade at ville og at kunne.

*) Rom. 3, 5.

XV.

Jesus Menneskelighed.

Den hidtil herte Undersøgelse gører ud paa at tydeliggøre paa den ene Side Guds Bosen, paa den anden Side Menneskeets Bosen: Guds, som den uendelige Personlighed, fra hvem, ved hvem og til hvem Alling er, som Den, der meddeles og aabenbarer af sin Bosens uendelige Hylde, — Menneskelets, som den endelige Personlighed, der er Meddelelsens og Aabenbarelsens Øjenstand, der modtager for at tildele sig og bringe til Anvendelse. Saaledes vil Vielen være bæret og beredt til at gaae over til Bestyrrigheden af det særregne Forhold, hvori Gud har sat sig til Mennesket, hvori Mennesket er bragt til Gud ved den christelige Aabenbaring.

Det ligger ligesom i Begejret af al historisk Aabenbaring overhovedet, at Sandheden om de guddommelige Ting ved den man antages at være fremstillet og modbevist i rettere og fuldkommere Form end den, hvor den findes i Samtidens almindelige Tro, saa at Slægten, ved denne Fremstilling og Meddelelse, kan blive ført ud over det Trin af aandeligt Liv, paa hvilket den hidtil har staet. Det er herredt etter en ligesom Forudsætning, at Den, ved hvem saaledes Meddelelsen står, og fra hvem den aandelige Indvirkken udgaaer, selv indbøger velte hvilke aandelige Trin, hvortil Andre skulle føres frem. Den historiske Personlighed af Den, fra hvem den aabenbarede Vare gaaer ud, bliver saaledes af ganlig vordenlig Betragtning (jvf. S. 99 f.), men dette dog etter paa højt forstellig Maade. Denne Personlighed kan nemlig seens ikke blot som Overbringer i Guds

Ravn og Meddeler af Det, der er blevet ham selv overgivet, som Den, der viser Menneskene bort fra sig selv som den Undervordnede til Aabenbaringens Dyrab og Glorie; her kommer det da alene an paa, at han er i Stand til at godtgøre sin gudsdommelige Sendelse og Fuldmagt. Men han kan ogsaa formstrebe som Den, der har Sandheden selv i sig, meddeler Det, der udgør hans eget Basen, falder og drager Mennesket til sig som Den, der er Det med Aabenbaringens Dyrab.

Det er Dette, der, i Henseende til Aabenbaringens Form, beugner Forstillet imellem Christendommen og de øvrige Religioner. Moses var vel den sterkeste Prophet, men dog, som enkeer af de øvrige Propheter, kun "Herrens Tjener"; *) Mahomet anmedte sig ikke anderledes end som Guddommens sidste Gejserdt, hvem Allah havde, paa fuldstændig, tydelig og overbevisende Maade, aabenbaret Sandheden ved Engelen Gabrial. Begge tre saaledes blottede Overbringers af den guddommelige Lov og Lære; de ville anses og hyldes som De, der tale og handle i Guds Navn; men de fordrer ikke Tro paa sig, men paa Læren, de forkynde; hvor denne er antaget, troes der dog egen Personlighed tilbage, og bliver alene Øjenstand for den historiske Grefringt, som tilkammer Guds uudvalgte Røbs stab. Ganste anderledes i Christendommen. Thi den christelige Tro er nærmest ikke Tro paa Christendommen, men paa Christus; han selv er Middelpunktet af den guddommelige Aabenbarrings- og Forløsnings-Anstalt.

Troen paa Christus i dens almindelige Udfrygt er indeholdt i den Velkendelse: at det Guddommelige og det Menneskelige er forenet i ham, saaledes at det En ikke udelaffer det Andre. Til at betegne dette Forhold har Ordet "Gudmenneske"

*) 5 Mos. 34, 5. Gab. 3, 5.

vænnet sig i den ældste Kirke, og Undersøgelsen af Jesu Personlighed bliver saaledes Udvilning af dette Ord's Betydning.

Begrebet af Gudmenneske opfører sig for tanken i de tolvte Sider^{*)}, fra hvilke Jesus fremstilles i Skriften: som "Guds Son" og som "Menneskens Son". En Forståelse findes imidlertid Sted i denne Henvisning, ejer som i nogle af de hellige Bøger den ene, i andre den anden Side er mere udhavret. I de tre første Evangelier, i Brevene af Jakob og Peder, træder Jesus frem for os som den store Prophet og Undervisrer, lige mægtig i Ord og i Gjerning, i hvem de prophetiske Drafter have fundet deres Opfyldelse. Visind er også her Jesus havet ud over det hele Amtal af den gamle Propheter, som "Guds eindbarne Son", som Den, der stod i et Forthold til, et Forbindelse med Faderen som ingen Anden; men det er en overbrugning, indre og ydre Hals-hed og Værdighed.^{**)} Det er den prophetiske Idee, der ligger til Grund for denne hele Fremstilling, den prophetiske Charak-ter, der her er uddannet til Ideal. Dette var det højeste Punkt, hvortil den jødiske Religion formaaede at hæve sine Besjendere; og det er nætop eicandommigt for de her nævnte Apostle, at de fornemmelig havde opfattet både Christendommen og Jesu Liv fra den historiske Side: hin i dens Forthold til Jøbedommen, dens Værslør, Forfatterer og Forbilleder, dette som en Række af store Gjerninger og undervulde Tegn. På et andet Stedpunkt fører den gemytige Johannes, den dybs-fuldige Paulus os hen. Her bliver Christendommen udvillet og reflekteriggjort indenfra, som den fuldende, i sig selv afsluttede Sandhed, og saaledes er også Jesus her ikke alene den store Prophet, udsendt af Gud, men selv den Guddoms-

^{*)} Matth. 11, 27, 28, 18. Luk. 10, 22.

mælge; den mægtige Kraft i hans Liv og Virken er ikke en meddelelse, til sine Elde virksom, saaledes som hos Profeterne, men selv Utring og Uabenhærlige af det Oprindelige, der udgør Grundpræstet i hans egen Natur,

Men hvad de hellige Forfattere alle tre enige i, er at betegne Jesus som sande og virkelige Menneske. Han nævner sig selv som "et Menneske, der har taget Sandheden"; "Mennesket Jesus Christus" stilles imod Mennesket Adam, og som Midler mellem Gud og Menneskene.^{**)} Han var "deslægtig i Kjød og Blod", "sødt af en Drinde", "af Davids Slægt".^{***)} Han var Menneskelighedens legemlige Bildear undergivet: han vorbede, fælte Hunger og Tørst, og Krang til Sovnens Holte.^{****)} Og saaledes også i det Vandbælte: han "styrkedes i Aanden, og forstremmedes i Blissdom";^{*****)} han "blev forsynet i alle Ting",^{†)} og delte de menneskelige Følelser af Glæde ††), og Bedryvelse: han "sæde omkring til Jøerne med Brede, og bedrevedes over deres Hjertes Forhårdelse"; han "værtes i Aanden, og blev hestigt berøget", som Bidne til Søstrenes Sorg over Lazarus's Død; han grad over Jerusalems Stad, ved Tanken om den Rabergang, den gif imøde; og i Getsemans-Have "begyndte han forstigen at angistes"; hans Sjel var "bedrevet indtil Dyben", og "han bad indenrigt i sin Dedsangest".^{†††)} Dagsaa var hans Bidne om menneskelige Ting på menneskelig Vis begrænset: augaende den sidste store Forandrings af

^{*)} Joh. 8, 40. Mat. 5, 15. 1 Kor. 15, 21. 1 Tim. 2, 5.

^{**)} Hebr. 2, 14. Gal. 4, 4. Rom. 1, 3.

^{***)} Mat. 2, 40. Matth. 4, 2. Joh. 19, 28. Matth. 8, 24.

^{****)} Luk. 2, 40, 52. 1) Hebr. 4, 15. ††) Luk. 10, 21.

^{†††)} Mat. 3, 5. Joh. 11, 33. Luk. 19, 41. Matth. 26, 38. Luk. 22, 41.

Himmel og Jord erklører han: at "om Dagen og Aften ved Ingen, hvænken Englene, som ere i Himmel, ej heller Sennen, men Haderen alene"; og i Getsemanc syder Bonnets Ord: "er det ikke muligt, at denne Kalf kan gaae fra mig, uden at jeg skal drælle den, da see Din Billie!" *) — Herved remmer aldeles det Forheld, hvori Jesus stillet sig selv og silles af Apostlene til Gud: Vigfem Mønken er Dovindens Hoved, Christus er Mandens Hoved, saaledes "er Gud Christ Hoved". **) Han er "sendt af Haderen, beseglet af Gud, salbet med den Hellige And og Kraft"; ***) Haderen har "givet ham Magt over alt Skæb, underlagt ham alle Ting, givet ham al Magt i Himmel og paa Jordet, og sat ham til Hoved over Alt for Menigheden". ****) Han udværer Haderens Gjerning: "Du intet gjøre af dig selv, uden hvad han seer Haderen gjøre"; han "har holdt Haderens Beslutninger", "blev ledig indtil Døden", og "lærte Lydighed af Det, han led." †) Han henvender sig i Ven til Haderen, som "Den, der er større end han selv", for sig og for sine Disciple og for Dem, der ved Diese skulle blive ført til Troen; ‡) og ejer fuldført Gjerning "Sal Sennen underlægge sig Haderen, som har underlagt ham alle Ting, at Gud skal være Alt i Alt." §§)

Men saa flort og reent og stærkt som Jesu Menneskelighed her træder frem for os, saa flot og stærkt er paa den anden Side den Modfætning, hvori "Mennesket Jesus

*) Mat. 13, 32. Matth. 26, 43. **) 1 Kor. 11, 3.

***) Joh. 6, 27. Avg. 4, 27. 10, 38.

****) Matth. 28, 18. Joh. 5, 27. 17, 2. 1 Kor. 15, 28. Eph. 1, 22.

†) Joh. 5, 10, 20. Johil. 2, 6. Obr. 5, 8.

‡) Joh. 14, 28. Matth. 26, 39. 42. 58. Joh. 17, 9, 15, 20.

§§) 1 Kor. 15, 29.

Christus" stilles til sine Brødre, saamange som de ere. Thi medens Disse alle tilhøbe ere bengrene under Synden, er han alene "uden Synd". Han "hændte ikke Synd" — "Synd var ikke i ham" — han "gjorde ikke Synd, og Svin fandtes ikke i hans Mund"; *) — han er "den Retfærdige, den Hellige, Ubesmitten, det hydelse Lam" **). — Ingen fandt "overbeviske ham om Synd"; — "hans Gode var fun, at glæde Guds Billie og fuldkomme hans Gjerning". ***). Her at satte den hele betydning af Modfætningen, hvori Jesus her ved er silles til Menneskene, maae vi erindre os, med hvilken Styrke Skriften udtaler sig om Synden som den fældes Bob, hvilken Alle ere undergivne, den Magt, under hvilken Alle uden Undtagelse ere hjemfaldne.

Men, naar Synden saaledes er Menneskernes almihedelige Marie, og Jesus bliver silles udenfor Synden, oppeist over dens Magt: synes da ikke hermed Jesu sande Menneskelighed at være ophøret? — Vi skal visse det varre saaledes, dersom Synden hørte til Menneskets Basen selv. Men herom ville dog Alle være enige, at i samme Grad som det leffes et Menneske at slippere sig fra Synden, i samme Grad træder det Menneskelige renere og klarere frem. Herved er da tillige erkjendt, at Synden, om den end er Menneskernes fældes Bob, dog først er blevet dette i Menselighedens Bob, at det er saa langt fra, at den hører til Menneskets Natur, at den meget mere er indtrængt i den, som en Sygdom, hvormed Menneskenaturen er forstunket og forvorsset (Cf. S. 247 f.). Mennesket i sin sande Virkelighed, svarende til sin Idee, er saaledes netop uden Synd; og den syndstue Jesus staaer vel i Modfætning

*) Joh. 4, 15. 2 Kor. 6, 21. 1 Joh. 3, 5. 1 Pet. 2, 23.

**) Avg. 3, 14. 1 Pet. 1, 19. 3, 18. 1 Joh. 2, 1. Øbr. 7, 26.

***) Joh. 8, 34. 44.

til Menneskene i det virkelige Liv, men ikke til den menneskelige Natur; han er ikke Ideal, f. hvilket denne Natur er i historisk Virkelighed ført tilbage til sin oprindelige Steenhed, ikke et Menneske blandt andre ud af den hele Masse, men Menskeset, Menneskehedens Repræsentant. Det er dette Forhold, Paulus udtrykker ved at betegne Jesus "den sidste Adam, det andet, himmelske Menneske",*) — Den nemlig, ved hvem Menneskeligheten er blevet gjenfødt, i hvem det fuldkomne, uforbundne Guds-Billede andengang er trædt frem.

Men dette Begreb om Syndighed, om reen fædlig Fuldkommunikation hos Jesus trænger viistnok til bestemmere Udvilting og nærmere Begrændning. Ehl, saa vist som Menneskeligheden, saaledes som den træder frem for os i Livet, udelukker Frihed for Synd, saa vist kan også Syndfriheden tankes saaledes, at den vilde udelukke sand og virkelig Menneskelighed. Det er selv forbundet med ikke ringe Vankelighed, at opstille Begrebet af det Fuldkomme saaledes, at vedmed intet Indgribet gjøres i den menneskelige Natur; og dog bliver det den første og væsenligste Fordering, at det reen Menneskelige i Jesus ikke på nogen Maade bliver forstyrret ved den ideelle Skifte, hvori hans Personlighed fremstiller sig for os.

Den første Fordering er altsaa den: at den andelige Fuldkommunikation i Jesus skal være sand menneskelig, og saaledes skal kunne henstilles for Menneskene til Efterlevning, at de skulle "efterfølge hans Godspor", "det samme Sindslag skal være i dem, som var i ham",**) Men Menneskeligheden er en enkelig Tilværelse i Eden, en bestandig Tillivelse, en historisk Udvilting, hvorev det Forbergske Alt efter alt træder synligt

og virkende frem, en Fremstilling fra det Mindre til det Større, fra det Svagere til det Starkere; og denne Udvilting — hvorev foregaaer den, uden ved en bestandig Modtagelighed for Indtrykkene udenfra, en bestandig Verelvirkel, der finder Sted imellem Mennesket og de øvre Verhold, den uudlæmelige Selve til Lyst og Smerte og den hele Mangfoldighed af vermed beslagtede Stemmluger? Saaledes kan da ikke heller den fædlige Fuldkommunikation hos Jesus, som Syndfrihed og Hellighed, saa sandt som den skal ligge bidenfor Menneskenaturens Grænde, tankes som fuldstændig, affluttet, tilslænende Fuldkommunikation, heller ikke som andelig Tillukthed for de øvre Ting, som Utlængsgelighed for elskvert fældende Indtryk; hvorfaf vilde følge en fuldkommen, i Naturen selv grundet, Unmulighed til at synde. Everett mod giver Skriftenes Skildring og Indblæsset i Jesu Indre, som glemmemstrommet og beveget af de forskelligste menneskelige Følelser; og ligesom han blev "forsøgt i alle Ting",*) saaledes "beskybedes han i Aenden, forsvimmedes i Blædom, og kerte Lydhed af Det, han lod,"**) Uden denne Forestilling om et reen og menneskeligt Sjelesliv i Jesus, vilde det være et usværligt Ord, hvormed Jesus møder Unglingen, der tilsteler ham med Rånet "Gode Meester!" "Hvad falder du mig god?" svarer Jesus; "Dingen er god uden Gen, som er God." ***) Altsaa — der er en Betydning, hvori Godhed man tillægger Gud alene, ikke tillige son tillægges Jesus; nemlig, selv den rene, fuldkomne Gud er dog kun en enskell, efter Timelighedens Wilfaar tillæmplet, Form af Helligheden, støttervis fremtrædende, betinget ved Tid og Sted, og begrænsjet ved Skriftenes Endelighed, væsenlig forstørret altset fra

*) 1 Cor. 15, 45-48.

**) Jes. 13, 15, 34, 18, 12 f. 1 Pet. 2, 21. 1 Jes. 2, 6. Psal. 2, 5.

*) Hebr. 4, 16.

**) Mat. 19, 17.

**) Eph. 1, 90. 2, 52. Hebr. 5, 6.

den Hellighed, som er ophevet over Tiden, i hvilken Ifse er Ændring eller Skægge af Omstilling, det Godes og Guds-
lounes evige Kælte og Udspring.

Men have vi nu scæledes gloet den ene Fordring Guds-
best, at helbe ude, hvad der paa nogen Maade kunne bringe
Forstyrrelse ind i den menneskelige Naturs andelske Orga-
nisatie, saa paægger det os ikke mindre, at sege den anden
Fordring fuldstigert: at helbe Jesu Personlighed i det rene
Lyd af det fuldendte sædelige Ideal, hvor Alt er udeluk-
ket, hvorev det fuldkomne Guds-Villede vilde vorbe mørknet
ved nogen Skægge, vanheldet ved nogen Plej, — altsaa at
tenke os vel inde Liv i Jesus som een Harmonie, hvor enhver
Bekomheds er blevet den fulde Glæde, del Hare Motryk af
den religiose, gudopfyldte Stemning. Heri er et dobbelt
Forhold indeholdt. Det første er Tankeus Forhold til Vil-
stien. Thi enhouer Ucrenhet, Skjæhed eller Uflachet i det
tilseende Begreb viser desværre de volds krammende
ind paa Billiens Liv, ligesom altid enhouer om Nething i
Billien viser formerkende og forvirrende tilbage paa de jæbes-
lige Begreber. Fuldkommen Edelighed forudsætter derfor
fuldkommen Nemhed og Klarched i den religiose og sædelige
Tanfung; mensens den fuldvel kan bestaa med begrænset
Viden ubehovet denne Krebs om Tingene i Liv og Mum (s.
ovenfor S. 301 ff.). Det andet Moment er Forholdsret inel-
lem Sandselighed og Mand. Begge Sider here væsentligt
til den menneskelige Natur, og den ene kan derfor saa lidt
som den anden lønnes undertrykt eller hammet; meget mere
maa den fuldkomne Menneskelighed træfes som fuldstændig,
stol og ligelig Natur-Udvejling til alle Sider. Men den rette
Udvilting af de sandelige Anlag er kun forerykket, hvor de
sædelige Tilskyndelser træde op som fuldstændig Magt imod

Uandens Kæb, og bringe indvores Syld og sortkænde Uri
i det menneskelige Bosen; det samme, Enhed stiftende og fred-
bringende, Forhold er alene der, hvor de sandelige Begreber
eve underordnede Manden, modtage deres Retning fra den, og
læmme den understøttende til Halsp. Maar vi derfor læse om
Jesus Kristelse i Ørken, om hans Unfægtelæsse i Gethemane^{*)}, da vilde viistnok den Ideale Fuldkommenshed være ophevet, der-
som vi trækte os nogen Tilstand af totelraadig Deelthed,
hvor Sjelen ligesom vallede mellem forstjellige Tilskyndelser,
der gjorde hinanden Overmagten stridig, uablit, ved en jædes-
lig KraftanstregELSE, Seirens blev bragt over paa det Andens-
sides Side. Thi Fristelsen er ikke endnu derfor "uden Synd",
fordi den Ifse bringer til syndig Gjerning, til Trolosched imod
det heire Livs Lov; det Syndige er allerede tilstede i Begre-
bningen og Lysten, idet denne holder Sjelen en Lidlang i
Spænding, og ikke lader af, førend den har proret sin
Styrke, og lader sit Marke blive tilbage, og da hør den bliver
overvundet. Men Begrebet af en saadan Kamp ligger ikke
nødwendigt i Kristelæssens Begreb. Vi kunne tenke os denne
blot som et højt Forsøg paa at bringe i Kristelæsse, uden at
nogen virkelig Fristelse opstaaer, — som en udenfra kommende
Unfægtelæsse nemlig, der ingensteds finder et svagt Punkt i Sjelen,
hvorch den kan styrre sin stiftende Magt, men allænge
meder Sjelen fast og uslagnælig, og scæledes gildet af, uden
at fæste anstrengt Modstand eller at ejerlaade noget Opr.

Men eet Spørgsmaal staaer her endnu tilbage. Maer den
sædelige Fuldkommenshed skal træbes tilstede paa ethvert Punkt i
Livet, støllgere og senere, er da Ifse hermed enhouer Frem-
striden udelukket? Thi hvor der er Fremstrid, er ogsaa

^{*)} Matth. 4, 1—11. 26, 38—42. Luk. 22, 41—44.

en vis Modbetning, en Gleethed af lavere og højere saaende Punkter; den fremadstredende Bevægelse bestaaer netop deri, at paa et senere Dækpunkt Det er opnået, som manglende paa det tidlige. Og vi hører seet, at en saadan Fremstreden er uabfældig fra et virkelig menneskeligt Liv, ligesom den ogsaa i Christen bliver med udtrykkelige Ord forudset hos Jesu. Hverledes lader da det oprindelige Huldkunne sig forene med det Fremstredende? en Huldkommunehed, som altid er i Ørnen den samme, sig selv lig paa elbveri Ein af Livet, sig forene med en Udvilting fra det Uhuskommende til det Huldkommende? Naturligvis kan en saadan Fremstreden ikke sattes i Virksomhedens Retning elsec i dens indre Væsen; thi herved vilde vi have en Overgang fra den døde Kraft til den høje, fra den usædte og blandede til den rene og samlede, fra Vællen til Højskyd; og saaledes vilde, paa det tidlige Punkt, den saedes lige Reehed være opgivet. Men derimod kan den fremstredende Udvilting henvendes til Skraftens Retning: træfes jo en Udfoldning af de andelige Kræfter, i Lighed med den legelige Vært. Saaledes vilde der hos Barnet Jesus vel være at tenke den samme andelige Ligeragt, den samme Reehed i Lanse og Villie, men ikke den samme Prædisched, den samme Indsigt og Oversigt, den samme Virksomhedsvyne, som hos Hugslugen og Manden. Men ogsaa saaledes bliver Hørkelsen altid væsentlig. Efter Menneskenes almindelige Vilkaer er Livets Udvilting en Krydsning paa mange forskellige Veje, en Breyden af nye Spor, en Indviingen af nye Standpunkter, hvor det Hafse eller det Komme og Forfællede i den tidlige Segen og Strebene først kommer tillygne. Hos Jesus derimod bliver denne Udvilting at tenke som en Horselgen af den oprindelige Retning, en Fremstreden i den lige Linie, hvor ingen Modstand har været at overvinde, ingen Afvigelser har fundet

Sted af det Forudgaaende, ingen Modbetning imellem et Tidsligere og et Senere, men hvor Evet alligevel har bragt foregået Skarhed, udevidet Synstred og stærke Væktskraft.

Høste vi nu fast ved dette Begreb af den syndiske, rene Huldkommunehed i Jesu Personlighed og Liv som oprindelig, da hanne ol ikke andet end derved jeres til Tanke om Jesu Indtræden i Livet. Thi vi have, som allerede siist, her at tanke os en Udvilting af Livet — ikke som besværlig Srid, men som simpel og aldeles regelret Udfoldning af de værdelige Ansat i deres hele Hylde. Men ved Høfelsen træder Mennesket allerede i Naturforbindelse med den menneskelige Slægt, og er derved indlemmet og gjort deltaglig i det menneskelige Væsen, saaledes som dette udviller sig i Skrivelighed og Synslighed. Et my Problem fremstiller sig saaledes for vor Tanke: en naturlig Forbindelse med Slægten, paa den samme Menneskeligheds Begre, hvoreob dog Indsydelsen af Slægtens Skrivelighed skal være holdt ude. Dette er det religiøse Punkt i den evangeliske Fortælling om Jesu undersulde Fødsel hos Matthæus og Lukas, hvor den menneskelige Moder forbinder Jesus med Slægten, medens Guds Hand træder i den menneskelige Haders Sted.

Hørkelsen maa vi erkende os om, at vi her har en Fortælling om Det, der ligger 30 År fernit for Disciplernes Forbindelse med Jesus, uden at nogen Antydning findes om, hvorfra Fortællingen stammer eller hvilken historisk Hemmelighed der har. Allerede herved adskiller denne Del af Evangelierne sig fra de egenlige Beretninger om Jesu Taler og Gjerninger, der havde Øpholdene selv til Ørner, og en nærmere Betragtning givt endydermere opmærksom paa de væsentlige Forskjelligheder, der findes Sted imellem Fortællingerne i de tvære Evangelier indbydes. Saaledes leverer de hver sin Stammeavale, for at

godtgjøre Jesu Redstammen fra Davids; men Navnene paa de anførte Forfædre ere, med enkelte Undtagelser, i begge Registerne aldeles forskellige; de Begivenheder, som hos Matthæus ere knyttede til Jordens (om de Blis fra Østerland, Berneværdet i Bethlehem, Flugten til Egypten), manglende hos Lukas, som har en gaang anden Mælle af Ulddragelser (Berhændelsen for Hæderne paa Macken, Domstolen, Kremstillingen i Templet), uden at der etter til disse Begivenheder findes noget Spec hos Matthæus, og uden at det løber sig bestemt, hvorledes disse forskellige Master kunne sammenstilles i en Historie; selv Beretningen hos Lukas om Jesu Fortædres Vandring fra Nazaret til Bethlehem, som havde Jesu Gudsels i Davids Stad til Helge, er forbiganet hos Matthæus, saa at, efter dette Evangelium, Nazaret synes her at fulde gælde for Jesu Gedsby. Ligesaa viansynligi er det, at der her ikke foreligger os nogen reen Historie, men at Fortællingen er behandlet med religies-digterisk Frethed; — saaledes naar den beruhende Engel indføres med det jødiske Navn Gabriel, og naar den gaangste jødiske jødiske Fortælling lyder iglethenem Engelsens Mund om den forrættede Frøsler: Hvorledes han, som væabenmægtig Konge, skalte reise Holst af dets Fortædres-Residé-Stand. Ell de enkelte Dels af Fortællingen, nævning til Engle-Mabenbarelsen og til de stjorte Lærlinge Inde desuden umisbjendelige Fortæller sig vaarisse i det Gamle Testamente, i Fortællingerne om Samuels og Samuels Gudsels^{*)}. Og endelig er det skjendøgjerning, at der intet heds i Skriften, hvor der handles om Jesu guddommelige Heihed, bliver henvist neget Berlis fra den underfulde Gudsels; meget mere bliver Jesu, ikke alene af Jøerne, men af Moderen og Bræ-

drene, nævnet som Josephs Son^{*)}). Det er, ifølge disse Grundt, at Sandhænhed for, at vi har have en Fortælling for os, som har dannet sig efterhaanden ved mundlig Overlevering, ikke med den Bestemmelse et fulle meddele Oplysning om den historiske Sammenhæng af Det, over hvilket uden Lovs allerede dengang hvilede et mystisk Slot, men for at veilede den kristelige Tro til Besvarelse af det Spørgsmål, hvorledes sel det Menneskelige og det Guddommelige funde varnes forenet ved Jesu Gudsels. Men her kan, paa den anden Side, ikke ligge en Besvarelse til at betragte denne Fortælling alene som fra Slutning. Det var i Oldtiden en herrende Tro, at udmarkede Maade, som stode over Menneskehedens almindelige Vilkaar, ligesom paa Grundten af Gudeverden og Menneskeverden, varer paa overnaturlig Maade, ved guddommelig Mellemkomst, satte ind i Livet; — saaledes varie Indianerne om Buddha, Perserne om Sołosch, Grækerne og Romerne om Herakles og Dionysos (Oachus), om Pythagoras og Plato, om Alexander og Romulus. Og hvad ligger vel til Grund for denne Slutning, uden den Overbevisning: at, hvor Livet udfolder sig sent et Under, kan dalig Begyndelse ikke være at tanke paa almindelig nærmestlig Maade? Hør nu denne Slutning — ikke vistno i den Unvendelse, som Oldtiden gjorde paa de foreliggende Tilhælde, men i og for sig selv — Sandhed og Gyldighed for Tanten, da kunne vi ikke andet end anvende den paa Ham, i hvem Alabensbaringens Fuldstændelse er givet; det er i hans Person, at den historiske Stadfastelse bliver at seje, som vi kunne sige, er ligesom blevet forgrebet i den gamle Verden. Mindeligt — Dette man først og sidst erindres, at det ikke er den historiske Bestaffenhed af det fortalte

^{*)} Romm. 13. 1 Sam. 1. 2.

^{*)} Matth. 13, 55. Luk. 4, 22. 6, 18. Joh. 1, 46. 6, 42. 7, 3 ff.

Zachum, som er Hovedsagen for den religiøse Betragtning; dette vil staae som et tilhyllet Mysterium. Men Evans gelerne lede os selv til at gribe det Punkt, der har religiøs Betydning og Vigtighed. "Hødt af den Hellige And" — dette er det evangeliske Vidnesbyrd, der ogsaa er optaget som Del af den kristelige Troesbessiddelse. Og hermed er Dette betegnet: at det ikke er først i et heilfetsomheds senere Tidspunkt, men ved selve Livets Begyndelse, at Jesus er blevet født, saaledes at han ved selve Fodselen er undtaget fra den almindelige Sammenhæng med den menneskelige Slægt, hvorfra Andet i menneskelig Syndighed er den uundværlige Folge. —

Havde vi nu i det foregående forsøgt, paa den ene Side at afgrænse Begrebet om Sædeligheds-Idealet i Jesu Person, og paa den anden Side efter at admiralde det i deis fulde Omfang, da staaer endnu tilbage, hvad der kunde synes at burde have været det Forste: den historiske Retfaerdiggjørelse af dette Ideal. Thi Intet synes at ligge nærmere, end at fortælle deis Oprindelse af en jordnærtet Hulderøje hos Apostlene. Hvad maa vel — efterat Jesus først var blevet Gjenstand for religiøs Krestigting og Tro — synes naturligere, end at hans Villede har vist sig for Disciplene i en forhøjligende Nimbus, hvis Strængelands udslantede enhver, selv den mindste Plej, den frugteste Skrygge? Og Hvad beriger os da for, at det jædelige Ideal, der formstilles i den evangeliske Historie, er Andet og Mere end Resultatet af en saadan from Idealisering, at det er Villede og Udtryk af historisk Virkelighed? Mærkest manne vi her juude os henvist deels til Jesu egne Udsagn og deels til Andres Vidnesbyrd om hans Personlighed og Kro. Og for Den, der allerede har Hødfestet i den kristelige Ere, vil viistnok intet andet

Beslis være forneden. Men den sande historiske Beregning vil have lige Gyldighed for Alle, uden Hensyn til Kroens Forhøjelighed; og hvor Jesus handler om sit guddommelige Blod og jn Personlig Heilhed med sine jædiske Modstandere, erklærer han selv: "Dersom jeg vildner om mig selv, er mit Vidnesbyrd ikke sandt" *). Og viistnok — for at eget Vidnesbyrd skal staae til Kroende som bevisende Grund, udfordres fuldkommen Selverkendelse og fuldkommen Sandrhed, — udfordres altsaa netop en Hoveddel af den jædelige Hulderøjeforhøjelse, for hvilken Beviset skalde føres. Hvad angaaer Andreas Udsagn om Jesus, først og fremmest hans Apostoles, da ict vi vel præstaar, at de have al den Vægt, de ejer Sagens Natur tunne have. Det er ligesaa sikkert, at den simple og kunsfleje Fremstilling i Kristen arbejds ikke bører Spor af nogen kunsfleje Forhøjelse af Jesu Person, som at det vilde langt have overstredet deres Cone — om' vi endog vilde tilkøge dem denne Hensigt —, at udviste og gjennemføre det idealiske Billede med Sandhed og Consequents. Hulder ikke staaer deres Vidnesbyrd alene; Johannes Døberen henviser til ham som "det Glads Vand, der bører Verdens Synd", den Ulydige, der lidet for Andrees Brode; Pilatus saadt som Dommer ingen Skyld hos ham; Judas vildne i sin Fortvivelse, at han "sørrede uskyldigt Blod", og selv den romerske Hævedsmænd ved Korsets Brod udbrød: "Jædelig, dette Menneske var retfærdigt" **). Saaledes ict vi vel sige, at den historiske Beregning består af den Hulderøjelighed, som overhovedet er mulig; det er ved disse Vidnesbyrd godtgjort, hvoreledes Jesu Kris, både i jn Huldhed og i sine enstille Dele, har tjent til at bestyrke Kroen paa ham som det fulds

*) Joh. 5, 31. **) Joh. 1, 29, 19, 6. Matth. 27, 5. Joh. 23, 47.

komme Helligheds-Ideat, og har efterladt Billietet herom udsletteligt i Discipulus Grindring. Men videre kunne vi ikke komme ud denne Bel. Tidkommunenbedens Begreb omfatter det hele indre Liv; et stærke og rigtigt Indhold ligger deri, end at det skalde kunne træde frem for Dagen i fuldig, vildværest Glædelse; det er et forborgent Væsen, som ligger udenfor Erfaringens Krebs, kun ligger næbent for Ham, der rønsager Hjertet og Kæder.

Men det vil også for den dybere religiøse Erfarenheds være indbrydende af sig selv, hvor afledes det er at mædesvælde den Religiøse i dens Grundcasen, at ville tage et Begreb, der hører til Christendommens indreste Middelpunkt, ud som et enstyk Stylle for sig, og ville bevise og stætte det ved Ugesaa enklestsæende, være Verdensgrund. Fra dette Middelpunkt i den christelige Tro nære vi gaae ud. Først skal desværre Sagen opfattet i sin Hældhed og sin naturlige Forbindelsesse; og det vil da være indbrydende, at den eandelige Tidkommunehed i Jesu, hans Persons rene Idealitet følger umiddelbart af Christendommens Begreb som den fuldstændige Guds-Mabenbaring, ja, et Det med dette Begreb. Thi Ugesom den fuldkomne Form af Mabenbaringen er den, der meddeles ved og i et Menneske, saaledes er etter denne Form selv fuldstændig Mabenbarelse af den guddommelige Hellighed og Kærlighed, ikke blot i Det, men i menneskeligt Liv, i Religionsstifterens hale Personlighed (s. S. 100). Derfor er det, at Lanzen uvisthaftig syver tilbage fra enhoer Forstålling om nogen, selv den mindste, Andel af Guden i Jesu Person; thi vi sige ud selv, at en Anden da mætte vente, at et højere Mabenbarings-Traa de mætte være forbundet en kommende Tid.

Dog er heller ikke den historiske Verdensfarelse her at opgave; hun kan den ikke jammerfæatte af enstede ledrevne Uds-

saga enten af Herren selv, eller af Andre om hant. Det er et helere og sterre Vidnesbyrd, hvortil vi her mæde høge hen: den hele Stilling, Christus-Ideen, efter hvad Historien fortæller, har indtegnet i Kirken, — den Magt, hvormed denne Idee har indvirket paa det kristelige Liv i alle dets forskellige Metninger og Delse. Et tilsvarende Begreb udenfor Kirkens Grænse har Historien ikke at opvise. I den forkyrkelige Tid havde Moses og Propheterne til de næste forstørrede aandelige Stiffler; den hele Beskrivning for det Guddommelige, den brandende Rødhærd for Herrens Kære, den rene Selvopoffring for det hellige Korb giver deres Personlighed en imponerende Charakter, og en Menneskemættning af den guddommelige Mand findes sig i deres Tale og Gjerning. I den hebreiske Verden er Sokrates en Berhøjelighed, som, hvad øste er Mæcen Ismarak, fremlyber nærmelige Paralleler med Jesus. Hans Charakter viser sig som naturligt Skifte af hans reen sædelige Philosophie; han var Middelpunkt for en taarig Skole af Disciple, som varer bunde til ham med stærke Baand; hans Liv var en Kamp imod forstørrede Religionssferner og en aandelig Mæddemølle, og hans Død en frivillig Opoffrelse for Sandheden, som han havde vildnet i sit Liv; og ligesom hans Eftermæle har fundet sine Evangelister, Zenothen og Plato, som ved Charakterforskelligheden endogaaer derme et Sidestykke til de tre første Evangelister og Johannes, saaledes er hans Død blevet Udgangspunkt for et nyt Liv i de mange forskellige Skoler, alle Forgrænninger af en Moderstamme, i hvilke den faldede store Lærer kan siges at være aandelig opfanden og helligjort. Men om et Ideal af sejrl Hellighed er her alligevel ingen Tanke; paa denne Hader gjordes ingen Forbring, hvortil højst eller her. Og vi selv — naar vi døgde ved Billietet af disse Oldtidens sterke Mand med en ganske anden

Stemning end den, der valtes ved Betragtningen af Jesus Personlighed, da han dette viselig ikke, som Man måske fande mene, sin Grund i forudsættet Tro. Vi kunne fuldstændigt tydeligt gøre Rede og Argument for Grunden dertil. Det hvad vi finde hér, er dog altid kun det Sædelle, fremstillet i sin Begrundning under en enkelt Form, fra en enkelt Side, med Præget af bestemt Nationalitet og Individualitet. Den prophættede Personlighed gengiver os den mosaiske Religions Charakter, i den strenge Alvor, den hensynsløse Fremheds-Over, ligesom Sokrates's Personlighed, den harmoniøs af-runde Humanitet, Ikoneringens fine Kunstmform, er Udsatte af den græske Nationalcharakter. Og den samme Modstyrning gennægter sig i Ørdsærernes Giendommelighed: det prophættede Ord er stærkt og glødende, udpreget i Skur og Barstør, der becage sig om det ene Punkt, Unejendelighed og Tilbedelse af Jehovahs Majestat; medens dens sokratiske Tale stiger, med overuiglig Forstandighed, ned i Refractionens og Læsets forskellige Forhold, men uden Kraft til det højere religiøse Opstigning. Kun hos Jesus finde vi de aandelige Forstærkheder, de særbelevrige Mauntringer oplyste i Enheden af denrene, fuldstændige Menneskelighed. Her, og alene her, findes den dybe Beskuer forsynet med den urettelige Vise, det varmeste Hjælpselsv med den stærke Mandelarkhed; Besjædighed og Tro, den uassaldelige Henvenden til det Himmelste med den klare Jagtagelse af det Jordiske Liv, den mest ophøjede Anstuelse af de menneskelige Ting med den usorbeholdne Deiltagen i Jordiske Nytelser, den alvorfulde Sadis-ughed med den skausomme Overbærelse, den ørefringende Høghed med den mildste Verkladen, den mest omfattende Hus teresse med den højligste Sympathiet med den Ensfelle. Medens derfor de andre store Hetsbilleder, der ere esterladte

Menneskene, have Hvor sit bestemte Physiognomie, hvoreud de fuldstændiggjorte hverandre indeberdes, og medens deres Virksomhed er indskrænket til en vis, stærre eller mindre, Krebs, stater Jesus over Alle og indvirker paa Alle, fordi det ikke gieses nogen sædlig Mandes og Kvindes Mæning, uden at den jo finder sit Villede og sin Regel i Jesus Personlighed. Det er ikke blot for den kunstneriske og diktatoriske Fremstilling eller for den formelle Beskuer og Andagt, at et uudtømmeligt Stof er givet i denne Række af de forstærkede Optina af hans Liv, som virkende og libende, i de forskellige Forhold til Folkene, til Disciplene, til Hjælpgivere og Fiender; men med sin støbende og befriende Kraft indvirker Idealiet paa Sind og Wilde, uden Hensyn til Nationalitet eller national Forstærkning, til Forstjel i Kjen, Alder og Damelße. Maar Christendommen er, i sædlig Henseende, blevet Gremfæsjel imellem den gamle og den nye Verden, da er det ikke nærmest Loren, men det er den i Veret udformede og virkelliggjorte Lov, der er Christi Personlighed selv, som er blevet Slaber af et myt saderligt Liv. Det er hans Vand, som er trængt ind overalt, har opfyldt og dannet det menneskelige Gemæl, og dersra er trængt igennem alle Livets Forhold, har fort at betragte disse, i et deres Forstærkning, som former af det ene gudommelige Liv, og middelet dent efterhaanden Merz og Mere af det kristelige Præg. Og i disse Virkninger, hvilé Kun foregår med hær ny Glægt, og som træde frem i altid mere fortryede og mere talende Skiffler, ligger Beviset for den historiske Virkelighed af Jesus som det menneskelige Gudselskabs-Ideal. *)

*) Om "Jesus Usynderheds" havde en uforelægbar Udgave blittet trykt som vel uffentl. Undersøgelse af E. Ulmann, Prof. i Heidelberg. Af dette Skrift (den næste Udgave af 1842) fiktes et Udgang i Tyske, s. neml. Theol. Lit. X. S. 389-391.

XVI.

Jesus Guddommelighed.

Med den foregående Undersøgelse er endnu intet Hensyn taget til den Side af Jesus Personlighed, der i Kristen er Gjensidet for en Rølle af opklaede og høitidelige Betegnelser. Chi Jesus Christus — stjært Menneske, og den Højestjedte af Verden — er tilige "Guds egen, enbaarte Søn", *) i Modselning til alle dem, der i videre Begyndning nævnes som Guds Barn, Guds Sonner, — er "Et med Faderen"; i ham "voer al Guddommelighedens Hylde," **) Det er den guddommelige Hornst og Lanke, der guddommelige Ord (Logos), som "var i Begyndelsen, var hos Gud, og selv var Gud", ved hvilket "alle Ting ere blevne til", der i Jesus "blev Skjødt", fremstod i menneskelig Skikkelse. ***) Saaledes er han deelagtig i "Herrlighed hos Gud, for Verden var"; "ved ham ere alle Ting støtte, i Himmel og paa Jordens", og han "bærer alle Ting ved sin Krafts Ord". †) Han er dertil "Guds Herrigheds Glæde og hans Værens udtrylle Villedede," saa at "Hvo, som har set ham, har set Faderen", "Hvo som ikke erer Sonnen, erer heller ikke Faderen." ††)

Dette er den eicadommelige og mæsterfose Lære, med hvilken Christendommen trædte ind i Verden, den Verhendelse og Hyldeblug af Kirkens Hoved, som fordeedes af dem, der vildt op-

*) Joh. 3, 16. 18. Rom. 8, 32.

) Joh. 10, 30. 38. Kol. 2, 9. *) 1 Joh. 1, 1. 13. 14.

†) Joh. 17, 5. 24. 8. vñ. Gal. 1, 16. 1 Kor. 8, 6. Hebr. 1, 2. 3.

††) Øbr. 1, 3. Kol. 1, 15. 2 Kor. 4, 4. Joh. 12, 35. 14, 9. 5. 32.

tages i de Troendes Samfund. Men tilsvarende maatte denne Lære lyde mysteriøst, og det Spørømaal ligger nat — et Spørømaal, der har både historisk og religiøs Interesse: hvorledes denne Lære maatte blive betragtet og forstået af de Elsager, til hvilke Evangeliet først vendte sig hen. Den gudelige Herrlighed, hvortil vi oftere ere komme tilbage, som adskillte Hedenuge og Røber, maatte nemlig her blive af samme væsenlig Indskytelse. Grækerne og Romerne havde i deres Mythologie Fortællinger i Mængde om Guder, der forlod de olympiske Boliger, og vandrede en Tid lang, i menneskelig Formlædning, om blandt de Dødelige; i Templer og Huse havde de Billeder af samme Gudssætter og -høvener, der stode paa Grandskjæller mellem de egentlige Guder og Menneskene. Her kunne altsaa ikke tages Anledning om Veren om Jesus som Gud og Guds Son; det var en Gudsæson, et Gudsmenneske mere; som det da viselig berettes om Keiser Alexander Severus (A. 222—235), at han gav et Billede af Jesus Blads blandt sine Gudsguder. Men naar hine Guder sejde ned fra de høje Sale, da var det kun et mæsteri Spil, et menneskelig Spevandt, som for en Stund blev påtaget; det var den guddommelige Natur, der udgjorde den rette og eneste Virkelighed; og, som en Natur, der i Verden var medsat den menneskelige Formlædning, Innde den vel skjulte under den menneskelige Formlædning, men ikke paa nogen Maade indgående Forbindelse deraf. Slutte nu heraf gieres Anvendelse, til nærmere at fortælle sig over det Guddommelige i Jesu Person, da maatte denne Fortælling nødvendigen falde ud dertil, at det Menneskelige i Jesus, ikke var Videre end et tilsynelædende Skim, en skuffende Illusion. Og Dette er da den ene store Bildestrelse og Misforståelse, med hvilken Christendommen fra Begyndelsen af havde at kæmpe. Den havde sin

Hovedstotte i de gnostiske Partier; thi efter den Maade, hvorpaa disse talte sig stundom i Modfæchtning til Materialism (s. S. 17), mente de, ikke at kunne hænde og bevare Jesu guddommelige Hjelpe, uden ved at jortstille sig den hele menneskelige Virken og Ebden, Døb og Opstandelse som en Eftergivelse af Menneskeligheden, et Spil, hvortil Jesus havde maatte begrenne sig, for at finde Anledning hos de kloekligfundede Mennesker. En ganzest anden Regel fandt Jøderne givet i de prophetiske Hørbillæder. Her var det ju den menneskelige Natur, som trædte frem i sin Sandhed og sin Storhed; men denne var tillige — thi det var Dette, der gav Profeten den særegne højere Rang — til sine Tider ligefrem lejet ud over Menneskelighedens Grundstof ved den guddommelige Hand, som tog Sæde i Mennesket. Og for Døde afsau, for de gamle Jødes christne maatte Jesus saaledes have funden den store Prophet, som et Menneske ejnede af Reine Ligdom enhver Neden, men ved Inspirationen beklagdig i et større Maal af guddommelig Kraft og Glædom.

Man seer, hvoredes det er grundet i den hedenske og den jødiske Religion's Majens-Eiendommelighed, at opfatte det christelige Mysterium i aldeles forskellig Retning. Hør den hedenske Betragtning af Jesu Personlighed gis den menneskelige Natur tilgrunde i den guddommelige, for den jødiske derimod den guddommelige Natur tilgrunde i den mormonistiske. Naar nu de gamle Klosterev, som havde deres Gedæste i Christendommens egen Rob, holdt fast ved Vergerbet om Gudmennesket hem dei, hører det Guddommelige og det Menneskelige maatte Komme til ligé Ret, begge maatte bevares i lige Hærdhed: for sunde de ille andet end finde begge Opfattelser lige forkærlige og stældende mod den sande christelige Charakter. Men med den klette Vorlæsten var Ni-

det udecidet, naar det ille tillige lykkedes at fortære, hvorledes det Guddommelige og det Menneskelige kunne og skulle bringes i Uemning. Vigesom denne Uemning er Grundlaget i enhver christelig Tro og Beskendelse, saaledes er den blevne Hovedopgave for den kirkelige Theologie. Den har, i den hele lange Række af Kirchundreder, fyldt de dybfindigste Forskere; de forstålligste Uemningsforsøg ere foretraadte i utallige Forhandlinger og Skrifter, og vje er Forhandlingen blevet ført med den højeste Elbenkabelighed, der har vært både Stridigheder, ogsaa hødefulde Fortjætnelser og grumme Hofsætgelser. Her Den, der udenfor fører et syngtigt Blif paa Verdens Historie, vñer denne hele Bevægelse sig let som en usædvanlig uforståelig som jævlig Forvirrelse, som henført til Bortførslen af Landem, Skarpsindighed og Tid, og det vñmende Maal er ofte blevet givet i Fremheden's Interesse, at vende Blif og Tanke bort fra denne ubegærlige Kampplads. Og tilvielse er her, naar man gaaer i det Enkelte, Maf at misbillige og beklage. Thi det er en Illusion, naar Man mangengang har mænt, ved knæsteude Ordformler og ret fåmt tilholdende Beskrivelser at fåsle kunne gribte Sandheden i dens Hærdhet, og besætte den mod Angreb; det er en Misforståelse, naar der er blevne lagt Blagt paa enkelte skadende Ord og Udtale, som om enhver Rigeligelse fra deres Begivenheds stude vare Afsegnelse fra christelig Hand og Tro; og det hører ill be sorgligste Optru i Menneskedoms Historie, naar vi see, hvoredes det Hellige kan ses klar til! Har vare Øjenstand for Tankens anstrengteste Virkommehed, uden at deraf spores nogen tensende og helliggjørende Indsættelse paa Slædelag og Wille, hvoredes Modkjærtighed for Jesu Personlig Hærdhed kan vñtre sig i fuldkommen Forglemmelse af hans Hand, jævne til sterminde, fordommende Vitterhed mod enhver Fersqg paa at komme til

Maalet ad andet Spor. Men paa den anden Side — bertrænge vi den hele Bestrafelse under Gott, siger der da ikke en aabenbar Krankelst og Forsyndelse mod Menneskestaaten og den menneskelige Mand i den Maastand, at Det Juelske varer noget Rigsrædsigt, Intelsyndende, der er vedklevet fra Slag til Slag af sejhsatte den menneskelige Tantning? Hvor der har været det tilstrækende Mittelpunkt for saermange af de sterke menneskelige Hander, maa dermed allerede have godtgjort sin aandelige Betrædning og sit Verdi; og derfor, naer den lange Række af Forstlinger og Strivigheder over dette me Punkt gjelder os som Vidnesbyrd om Sandheds-Drisken i den menneskelige Mand, der ikke tillader den at standse, senend et Holsteds er fundet, — som Vidnesbyrd tilige om Religionsens Basen og Bestemmelje, ikke at Husle klæde henstaaende som Ejendom for subjeakte Betragtning, næstles Behendelje, men for Mandens Indsigt og levende Tillegnelse: da er Dette visinoes den Maastue, der bærer Sandheds Præg, er den ene værdige for Tagen som for Mennesker.

Og trænge vi nu bybere ind i denne Modstilling af Meninger og Fremstillinger angaaende Jesu Persons Basen, da viser det sig snart, at det ingenlunde er en lobstintilistisk Frem- og Tilbagegaar i mellem Hørligheder, en velfaartlig, samlende Hållen suort i det ene suort i det andet Spor, vi have for os, men en sammenhengende Segen, hvor Impulstrene ere gaaede ud fra den jegende Mand selv, og have betryvet den fremad fra Trin til Trin efter en indre Retsvendigheds Regel. En vid Meinung er nemlig indskoaret, der fra først af syntes at vise sig som den rette, og denne er blevet sat lange forfulgt, indtil det Gensejde deri er trædt Hart for Dagen. Paa dette Punkt er Tantten da blevet nedsaget til at give en anden Træb, indtil det viste sig, at heller ikke

den lebende til Maalest. Man føgte nu at undgaae Gensejde's heden til den ene og den anden Side, ved at holde fast ved begge Meininger, indtil Man overhædte sig ott, at Forbindelsen ihmur var tilspændende, at begge Led, al anvende Bestrafelst uogt, dog faldt icke fra hinanden. Med ufortræden Hver blev Arbejdet da begyndt paa mig, og, i mere eller mindre forandret Form, efter for i gjennem de samme Tantfer Stedtearer.

Det kan naturligvis ikke overst Meningen, hvor al ville træde ind paa disse Gænmerker, hvor der hører et svæt Blif til, for at kunne finde sig tilstede. Men forholder det sig velfig saaledes, at den helle Undersøgelse, i alle sine Krydsninger og Bognlinger, har braget sig fremad efter en naturlig Tantlingsordens, saa man der overste Omsteds af denne Begegelse vedvarende kunne giøre Hart og fortægtigt for Enhver. Paa den ene Side altsaa måtte den christelige Interesse vende sig til de to andre Sider i Jesu Personlighed hvoer for sig, og fuge Ulfedstilslisse i at lade haade den gudommelige og den menneskelige Side træde frem i Uge Hælhed og Selvstændighed. Men i samme Græd som Dette flere fuldstændigt og bestent, i samme Græd måtte det blive velfig, at bringe en velfig Forening af begge Sider tilveje. Man usledes altsaa med Forstållingen om en blot Forbindelse, en Sammenfrysning af den ene med den anden. Men hør nu og indersig en saadan Forbindelse end blev træft, fandt det ikke undgacés, at jo det Gudommelige og det Menneskelige forbles staaende ubriter hinanden, som noget Selvstændigt hævt for sig, der ihmur paa udvortes, helst mechanist Maade bragtes i gjensidig Vernerig. Og for at overvære os om det Ulfedstilslende i denne Forstellung, behøver vi blot at forhænge en Kursivelse paa det hæste

riste Indhold af Jesu Liv, som det ligger for os i Evangeliet. Thi hører Jesus Person bliver tonet — og Dette følger ligefrem af en sandan Forbindelse — for en Deel som gudsdommelig, for en Deel som menneskelig, der maa den samme Tælling komme ind i hans Livshistorie; og saaledes vil den evangeliske Historie, paa jæsent og eventyrlig Maade, selve ud i en dobbelt Næste af Begivenheder og Virksomheder, os hvilke den ene skulde blive at henvise til den gudsdommelige, den anden til den menneskelige Natur. Noget Magist og Spøgelsagtigt bliver bragt ind i Jesu Liv, som maa overhede den Christelige Forstand om, at Sandheden her er forfældet. — Som det svage Punkt i denne Kæreform viser altsaa det indbydtes Forhold sig imellem det Gudsdommelige og det Menneskelige; og saamængs irigere sagde man nu at tentne dette sejre Sted til Hjælp. Hertja altsaa — ikke fra de eneste Naturer hører for sig, men fra det gjenstigende Forhold imellem begge Naturstader — gik den anden Betragtning og Slutningsrække ud; og før fra først af at befæste dette Punkt, at disse Virksomheder og Underliggheden af dette Forhold i det klareste Øg, fortælle Man enhver Forestilling om en yder Forbindelse, og satte i dens Sted en indre Forening. Altsaa: det Gudsdommelige skulde løftes — ikke forbundet, men ydmygt forenet med det Menneskelige, dog ikke saaledes at begge skulde være gænede op i et Tredje, i en, af begge Ugeført blandet, Natur; thi etter her vilde Man jo være standset ved en Halshed, et Blandingsoven, ved en Natur, som hvorten var gudsdommelig eller menneskelig, men Noget af begge. Saaledes fælles man da til Forestillingen om en Forening af de toende selvstændige Naturer, den gudsdommelige og den menneskelige, i een Personlighed. Og Dette er blevet udtrykket for den kirkelige Lære: Jesus, den ene Person, baade

Gud og Menneske — ikke saaledes, at det Gudsdommelige og det Menneskelige skulde være sammenhæftet ved en Forbindelse, som kunde løses, men forenet til en Enhed, — ikke saaledes dog, at det Gudsdommelige skulde være gaatt over i, og selv være gaatt tilgrunde i det Menneskelige eller omvendt, men saaledes at begge bestaae i deres Hælhet, men uafslørligt og uoploseligt forenede. *)

Men det er en bemerkning, hvilc Mighedelse maa sondes paa Religionens Enemærker, at Det, som læsseligen er blevet bragt i Ordform, derfor ikke er fuldkyndet i Tanlen. Toende Naturer, gudsdommelig og menneskelig, i een Person! Men Hvad er Personlighedens Væsen Andet, end selvstændig Tansten og selvstændig Blåst? og hvor har vi et sætte den andenlige Naturs Væsen, uden næst i Tanstningens og Blåstens selvstændige Liv? Saaledes synes da toende forfældige Naturer nødvendigen ogsaa at føre til toende forfældige Personer. Personlens Enhed med toende Naturer, toende Naturer i den ene Person — er der ikke en Sammenstilling, som Tanken ikke formaaer at fuldføre, en Ordseining, hvor Ordet bliver uden levende Begreb? Og naar endybertere det Gudsdommelige

*) Dette er Indholbet af den Delskabelse, som i en Klædeforsamling i Chalcedon A. 451, efter langvarige Diskussioner, der havde sat en stor Deel af Mæcen i styrmen Brøngelse, blev anlagt som orthodox, og som Æret er blevet givetbende i den kirkelige Lære. Den er rettel ikke be toende overfor andybe Gudsmaader: den ene, som, af Brugt for at sammenblande det Gudsdommelige og det Menneskelige, heller sat ved en Løhed af Naturerne, indbundet forstående (det nestorianiske Parti), saaledes benævnt efter Nestorius, Patriarch i Konstantinopel), — den anden, som, af Brugt for, at de toende Naturer ikke måtte helbre samlede, sammenmæltet dem begge i en Natur (det monophysistiske Parti, hvilc Herrefore var i Alexandria).

og den Menneskelige følles imod hinanden som Almagt og Afhængighed, som Mædeheden og begrænset Viden, hvorledes skal det blive muligt for Tanken, at tilveiebringe en Forening af Begreber, der ligefrem udelukke hinanden indbyrdes, uden at ved ethvert Foreningsforsøg enten det ene eller det andet bliver opoffret! — Saa langt er det fra, at Manseligheden er højt. Den selvstommne Modsatning, som vi har set, afskiltte de gamle Hedeningers Christne og Jøde-Christne, komme beständig, både i arbejde og i upræc Krist, paa my tilshøje, ved Oprørerelse og Fremstilling af Jesu Personlighed. Hvor nemlig den religiøse Interesse er overværende praktisk, der bliver det den menneskelige Side, der fremstiller sig som det Hærenlige. Jesus bliver da jællet — snart paa et højere, snart paa et lavere Punkt: som den store Vise, den nærmest fede Lærer, den ædle Menneskeven og Beskytter, den fremme Martyr, men dog aldrig paa et menneskeligt Punkt; og hvad som ofter ud over dette, bliver hovedsakeligt, som grundbet i Misforståelse af en digterisk forhørtigende Charakter i Kristiens Udtryksmaade. Hvor derimod en speculativ-religios eller en mystisk Interesse er forhørtigende, her ville hine Synspunkter ikke oversætte eller agtede ringe; det er det Guddommelige, Enheden med Gud, Deekagtigheden i guddommeligt Hæften, guddommelig Magt og Hærlighed, som bliver saaledes fremhævet, at den menneskelige Natur synes at fuldende hen som Stein og Støtte. Paa bagge Sider er ikke Sandhed, som først databer Sandhedenes Prag og dens Kraft, men den ene eller den anden Side fremstilles som det Hele. Men selv hvor Dette ikke er Tilfældet, vil Ægertagten faare vanskelligt blive bevaret. Uvilkårligt gør Forstætteligheden i den individuelle Religionslief sig gjældende i den Maade, hvorpaa Christus-Billedet oppejler sig i Ejelsen: som menneskelig Effjenhed eller som

guddommelig Højsæde. Og er det ikke en Klage, der lyder allevegne, et Savn, som Enhver øste bliver sig besidst, hver Delt Personlighed fremstilles i Det eller i Billede: at enten Mørkeden og Bestemtheden, hvormed Billedets Træf træde os nær, forsøgter det hellige Halbundet, der vil lade os ane, hvad ikke man sees, den guddommelige Majestat i Mæghedens Dragt, eller at den straalende Nimbus, hvori Billedet indfattes, kun blander Øjet, og gører en ubekomt hæftigende Indgåttelighed, hvilken fører de klare, mælt og forståeligt tilskalende Træf.

Men vi vende tilbage til den Forening af Guddommelighed og Menneskelighed, som er Indholdet i al christelig Lære og Bekjendelse. Saa Mægt vil nu være af sig selv indlysende, at, saaledes som Guddommelige og Menneskelige tankes i streng og fuldkommen Modsatning, vil det være hjælp Mæle at arbeide sig frem til et levende Begreb om en Forening af Begge. Nu er det i det Foregående vistne blevet erindret (S. 164 f.), hvorledes det i den nyeste Philosophie (hos Schelling og Hegel) ikke fremstilles som Hovedsæm og Indbegreb af al Religion: at Gud og Menneske er Eet. Og man behøver blot at holde fast ved denne speculativt Hovedstæning, for at al Manselighed ved Læren om Christus som Budmenneske skal forsvinde. Det hertil uleste, og som det synes usæelige, Problemat løser sig sig af sig selv paa den simpelste Maade, og den speculative Theologie synes her at seire sin stolteste Triumph. Men hvorledes det forholder sig med denne Bedriff, ladet sig i fra Træf gjøre indlysende. Den peabernæbne Enhed nemlig af Gud og Menneske er i det speculative System saaledes at forståe, at Gud først derved kommer til selvebedst Vis, at han ligesom træder ind i den endelige Verdens Form, i den uendelige Mangfoldighed af Indslutter. Dette altsaa "ester den nægtesulige Beslutning,

jemt Gud forud fattede hos sig selv^{*)}), men ifølge det gudsommelige Værens indre Naturlos, ikke "da Tidens Hyldelem"^{**)}, men fra Evighed af, ikke i "Ham, som Haberen har helliget og sendt til Verden"^{***)}), men i den hele Menneskehed er det, at Gud er blevet Menneske; og denne Menneskebliven er en fortidende; den fortidtes igennem alle Tider; thi den falder sammen med Guds eget Liv og Historie. Men Hvo er det nu, som efter denne Udtydning bliver at bestående og hylde som Guds Son? Ikke nogen enkelt historisk Person, men Menneskelægten som Hælhed og Enhed. Thi — hedder det?) — det skal ikke være Værens Væren, at udgør sig i et enkelt Exemplar af Altet, og være farrig intid alle andre, men derimod at afgjøre sig heel og fuldstændig i det hela Antal af Individier, som fuldstændiggjøre hverandre indbydes. Den hellige Historie, der nu netop dækter sig om det ene Individ som stikelig historisk Personlighed, må derfor nojs med at giælte som jævlig Symbolist, som historisk Indskædning af den Sandhed, intid hollken Mennesket forblinder sig selv i en misforstået Idomighed, som overhovedet skal være den menneskelige Strofæll. Thi istedsomfor at sage Gud, finde Grelsener og Trolleseren der, hvor han er at finde, i Mennesket selv, som er Et med Gud, stiller han sin Grelser og Trolleser hen som en Person ubensor sig (jf. S. 52 f.). For altsaa at naære den sande Viben om de gudsommelige Ting, er Methoden ganske simpelt denne: at Alt, hvadomhelst der er udsagt og berettet om den ene Jesus Christus, bliver overset paa den menneskelige Natur og paa Menneskeheden overhovedet. — Saaledes er det ogsaa her en

^{*)} Joh. 1, 9.

^{**)} Gal. 4, 4.

^{***)} Joh. 10, 36.

¹⁾ Strauss, das Leben Jesu. II. S. 139.

ikke ringere Præis, for hvilken den forjættede Lydning bydes os, end at vi skulle give Aftald paa den historiske Side af Christendommen, paa den helle Betydning af Jesu historiske Personlighed, og sige bei ene og samme Hornøde i Menneskeheden selv, som det sande, almindelige, saa føle sorlopende Gudsommelighed. Men den religiøse Bevidstheds Magt burde være stærkere, end Speculationen vil indtræmme; og til den vare Budskriften overladt af en Opdagelse, der ikke gører ud paa Mindre end et gjøre Christus og Christendommen overflødig!

Men, ligesom Satningen om Guds og Mennesket væsenlige Enhed medstrider Christendommen i dens dybste Rob, saaledes heller Christendommen, som af Abenbaring overhovedet, paa Forudsætningen om en Værens-Lighed imellem Gud og Mennesket, og den christelige Vare om den menneskelige Natur har sin Aflætning og Fuldstændelse Eddette Begreb (j. S. 238). Dette Begreb om Forholdest imellem Gud og Menneske i Almindelighed er den naturlige Mælede ved al Græsset over det Gudsommeliges og det Menneskeliges Enhed i Jesu Person. Og hvor naturligt finde vi os ikke hermed ledede fremad? Thi er der imellem Gud og Mennesket en Lighed, grundet i Væsenet selv, saa folger ogsaa, at alt Det, hvorved denne Gudsighed forringes, hvorved det menneskelige Væsen fjernes fra Gud, og Modstyring bringes ind imellem Gud og Menneske, netop er det Selvsamme, som ellers fører bort fra den sande Menneskelighed. Taenk vi os altsaa enpaa sanden Modstyring bort, da træder her det Menneskelige frem som Gudsommeligt, det Gudsommelige som Menneskeligt. Den rene Menneskelighed er tillige den rene Form, den fulde Abenbarelse af det gudsommelige Væsen, dets Lære og Billie. Saaledes er Jesus, som Menneskens Son, tillige Guds Son; som Den, i hvem Menneskeheden er gennem

I sin Huldendelser, er han tiliggende den synlig aabenbarede, menneskeblivne Gud.

Derom dette Spør er det rigtige, vil det ogsaa here til synsel og naturlig Forstaden af Mænnerne i den hellige Skrif. Og det er ikke alene den almindelige Begrebet af Jesu som "Faderens Afslands" og hans Værens udtrykte Blilde, som Den, der er "Gud med Faderen", i hvem hans Væsen er saaledes aabenbarer, at "Hvo som ser Sonnen, ogsaa ser Faderen", — som saaledes ligger klar og glemmestuelt for os. Det Samme gjælder ogsaa om disse mere enselstnærende Udsagn, over hvilke der stuer en hemmelighedsfuld Dunkelhed: at "Ordet, som var i Begyndelsen, som var hos Gud og selv var Gud, ved hvilket alle Ting ere blevne til", — at dette Ord "blev Kost, og boede blandt os"(*), at "han havde Herlighed hos Gud, for Verden blev til"(**), og at "alle Ting ere staaet ved ham, i Hulden og paa Jordens"(**). Thi dette er det første og store Punkt i Kristiens Lære om Jesu Personlighed: at det Guddommelige i Jesu er ikke at lese som et ubestemt Guddommeligt — hverken paa hedensk Vis, som et guddommeligt Mellemvæsen, halv Gud og halv Menneske, eller paa jødisk Vis, som en blot Meddelelse af visse højere andelige Givere —, men at det er Gud selv, Guds Væsen i udelelt Hælhed, hans Magt og Blidom, hans Hellighed og Skærnhed, Guds Væsen, saaledes som det i "i Begyndelsen" har aabenbart sig som den blabende og verdenstykende Kunde og Willie (det guddommelige "Døb"), der er fremtraadt i Tidens Sylde i menneskelig Stikkelse ("bleven Kød").

(*) Joh. 1, 1. 18, 14.

(**) Joh. 17, 5.

(***) Gal. 1, 16.

Med denne Lære om Jesu Forhold til Gud er saaledes Hovedpunktet naest af Guds Aabenbarelse i Verden: som Menneske for Menneske (Menneskeordnen, Incarnation), og det er, som allerede lidligere bemærket (S. 81 f. 95), just den Hæde, hvortil Aabenbarings-Begrebet her er oploftet, der anviser Christendommen dens Blads som den fuldendte Religion. Thi allerede i den fjerne Oldtid er det blevet felt, hvor sættig Natur-Aabenbarelsen er i al sin Uoplyshed og Rigdom, hvor væsentlige Eider af det guddommelige Væsen der her ikke kunne komme til synligt Udtryk; det er blevet erkendt, at det er Mennesket alene, der saaledes staaer i væsentligt Forhold til Gud, at den guddommelige Blidom, Hellighed og Skærnhed kan erholde sit Udtryk i Mennesket, og gennem Mennesket blive Øjenstand for menneskelig Erfendelse. I de gamle østerlandske Religioner, den hindu, persiske, ægyptiske, hvor Guddommen tankes som den usynlige Livsgård, den styrende Naturkraft, ythrer denne Trang sig paa mærkværdig Maade i Fortellinger om, hvorledes den usynlige Guddom ofte er trædt Menneske nærmere, aabenbarende sig i legemlig Form, som menneskelig Personlighed, der først har dræget sig tilbage, eftersom at have udfert sine Bedrifter, som Skærtreder over Verdens andre Magter, som Magter og Gudsstifter imellem Gud og Menneske*). Nogen lignende kan påvises hos Jøderne. Det var Medsamlingen imellem Gud og Verden der drægt med Starphed; at holde Begrebet om den uendelige, ulegelige og usynlige Guds fuldkommen roent var det Højest og Sterkest, og Taufen om Gud aabenbaret i

*) I Hindu-Religionen forekomme mållige saabanne Mærtninger af Vishnu i den menneskelige Verden, der under Navn af Krishna (o. den Gode). I den persiske Religion er det Mithras, som ujævnt denne Rolle, i den ægyptiske Osiris og Sem-særaphet.

menneskelig Stikkelse måtte dorfør være frastøbende for den jødiske Tænkning. Mågevel gjorde også her Krangen sig glæbende til en rigere og fuldstændigere Guds-Aabenbaring, end den er givet enten i den physiske Natur eller i Moses Law. Etterhaanden fandt Man denne Krang ikke længere tilfredsstillet ved Forestillingen om Propheterne som de inspirerede Guds-Mand; thi hvor rigt end disse varre bencabede, var dog Forbindelsen imellem Gud og Mennesket her en udvores; den var indskrænket til en vis Ald, og ikke saaledes gennemtrængende det menneskelige Væsen, at det fulde varre været for Sydnen. Saaledes samlede da den religiøse Interesse sig, sogenede jn. Gudsstygjelse, om Meissias, den forentede Grelser. Måde bestauntere blev hand Personlighed fremhævet, alidt helligere udtrykket, alidt længere rystet ud over Menneskelige hebens almindelige Grundlse, som "den underfulde Gott og første Gud, Hredens Første, over hvem Herrens Mand skal hvile, en Menneskeson, som bliver ligt Riget, Magten og Mæren, paa hvil Gherrebomme ikke skal være Ende, hvem alle Folk og alle Tongemaal skulle tjene"). Saaledes kunne vi da sige, at den religiøse Verdiethed, som her udformet sig i Gedenkslab og Jædedom, forestet sig i en Henstreben til den fuldkomne Aabenbarings-Form: Gud som Menneske — ikke som syndbekæftig Menneske, grubet ud af Engelsens Mæde, i hvem det Menneskelige og det Guddommelige endnu holdes ud fra hinanden, ligesom delende Personen mellem sig, men som det rene Menneske, som menneskeligt Ideal, det fuldkomne Organ for det guddommelige Væsen og Liv. Det er denne Aabenbarlings Form — den højeste, til hvilken Tanken kan have sig —, som, fra en Gjenstand for den ube-

stnede Mnen, den fromme Sagen, det prophetiske Tankebilled, er i Christendommen blevet historisk, personlig Virkelighed. Og idet Menneskets Herhold til Gud er blevet enstueligt i Jesu Person, er derved også en ny aandelig Kraft bragt ind i den menneskelige Verden, for at have den tilstalt storre og renere Eshed med Malet.

Bed denne Betragtning er allerede Tanken ført hen til den nule Forstning, hvori Læren om Jesu Personlighed staaer med Læren om Jesu Virksamhed. Det gælder om enhver Virksamhed, som overhovedet om alt Det, der træder ud i den hellige Verden, at den ikke findes efter sit fande Væsen, uden ved at føres tilbage til og udnydes af det aandelige Udspring; — hvort ofte han ikke der samme Gjerning være gjort, og dog den sædelige Bedyding være en gaafse forskellig! Men ikke mindre gælder det, at Personligheden først maa ses i virkende Tilstand, for at den skal kunne erkendes ester til Jesus Sandhed. Og saaledes — saa vist som det er, at Jesu Virksamhed, for at flettes i sin Heilhed og Heilhed, maa stedes til Begrebet om hans personlige Væsen, saa vist vil etter dette Begreb først erholde Hylde og Brugbarhed, naar det knyttes til Betragtningen af den personlige Virken, hvori dette Væsen træder bestueligt frem. Det er derfor et stort og dybt Indtryk i Christendommen, der udtaler sig i Melanchthon's Ord: "at Det at hende Christus, er at hende hans Belgjerninger, ikke at doale ved Betragtningen af hans Mæsterier og Bestaffenheden af hans Menneskeorden". "Paulus" — sier han til — "naar han i brevet til Romerne giver en fort Hovedsum af den christelige Lære, mon han der philosopherer over Troenighedens Mysterier, over Mæden, hvorpaa Jesus er blevet Menneske? Biselig ikke, men hvad han handler om, er Læren, Synden og Raaden, paa hvilke

*). Jes. 9, 6, 11, 5. Dan. 7, 13, 14.

Cardomme den christelige Erfendelse alene beror. Thi han forudsænse, at man vilde forlade de praktisk gænglige Lærdomme, og henvende Sjelen til folke Disputationer, som lidet vedkommne Christus^{*)}). Dette er Ord, med hvilke en Fremstilling af Læren om Jesu Personlighed påsænke kan slutes. Det er beroligende Ord for Den, der, ejer al Tanken og Grublen, deg finder et dunkelt Punkt staaende tilbage i den christelige Hovedlære, og det er Ord, som findes Medhold i Christendommens hele Aanb. Thi dersom Troens Sandhed og Kraft skalde beroe paa den naaigste og starke Indsigts i Troens Mysterier, hvad maalet vi da sige til en Anvisning, som den, der er givet i Jesu egne Ord; "Dette er det ene Liv, at de hende Dig den ene sande Gud og Den, Du adsendte, Jesus Christus"^{**)}). Et ikke den saliggjerrende Kundstab om Jesu Christus her udtrykkeligt indstyrket til Kundstab om hans Forhold til Jøderen, som Den, der er udsendt af ham? Men den hele Mæning af Christendommen til Livets Sandhed og Gudsfrigtslighed som sidste Endemaael opførdeer til at prøve Christeligheden af vores Foresættlinger om Christi Person ejer det Lyd, hvori hans Liv og Virken træder frem for os: saaledes nemlig, at Jesus der kan siges at hjældes efter sin Persons Sandhed, hvor ingen Deel af hans Liv staaer enten som blot menneskelig eller som blot gudsommelig, men hvor det Menneskelige løstes saaledes glemmestregt af det Gudsommelige, at det til hører Lid og Sted, i al Talem og Handlen, anstues som den rene Form af Goderens Viisdom og Hellighed.

^{*)} Loci theologici (theologiske Lærestykker), 1ste Udg. i Døgnbogen.

^{**) Ioh. 17, 3.}

XVII.

Jesus som Førloper.

Habenbaring er Meddelelse af Guds Vesen og Billie. Men saavist som Gud er den viftelige og levende Gud, saa vist ligesigter der i denne Meddelelse uendelig mere end den blottte Kunstdstab om Guds Vesen og Billie. Den religiøse Bevidshed — til Forståelse enher anden Viden — udgjør Grundvæsenet i den menneskestelige Natur. Udvisning af denne Bevidshed er derfor Udvisning af det hele aandelige Liv i Mennesket, af Tankens og Villiens Liv som Enhed. Hvor denne Bevidshed om Menneskeets Slægtstab med Gud, om Gud som levende og virkende i Mennesket, vindes Styrke og Klarhed, der optræder i Menneskeets eget Andre den styrkende og befriende "Kilde, som opvalder til det evige Liv", ^{a)} hvorfra alle gode Kjærligheds kraft til frodigt Fremstinden, til at danne et mere og mere godligt, gudinduet Liv. Hvor derimod Mennesket, i sin Streben og Træten, er blevet frammæd for sig selv, dræget ud fra sit egenlige Beg, ind i den legemlige Verdens Mangfoldighed, der er netop egaaa den religiøse Bevidshed undertrykt, dens Liv opslugt af det graadige Sandfelle. En Gjenoprettelse alfaa af det rette og oprindelige Forhold, en Tilbageføren til Menneskeets sande Vesen og til Gud, er Habenbaringenas, Gudsfundstabend's første Formaal. Det gjælder om Gud, hvad Apostelen siger om Jesus ^{**)}: "Hvoresledes stulde de vel vækhalde (o: dyrke i Aand og Sandhed, i Tanke

^{a)} Ioh. 4, 14.

^{**) Rom. 10, 14.}

og live) Den, paa hvem de ikke troe? men hvortidens fulde
de troe paa Den, om hvem de ikke have hørt? (som de ikke
fjende)?

Herved sammenholdte vi Christens Uthlinger en Gang
figten af Jesu komme til Verden og hans Kirken blandt
Menneskene: at "Minnegjorte Diavelens Øjetninget", at "ub-
frig Menneske af Mørket", at "jælle Syndet", "varvade dem
fra Mørket til Lætet", "overfere dem fra Døden til Livet". *)
Men ville vi føge den indholdsrigeste, næst betydnende og
omfattende Form, under hvilken Formualtet for Jesu Kirken
findes udtrykt i Christen, da er det denne: at ved Jesus er
Guds Rige blandt Menneskene, Gimmeriges Rige oprettet
og grundet paa Jorden. Det er Forholdet imellem den jor-
diske Regent og hans Underdømmer, som her er lagt til Grund.
Hvad der uafsluttmælt findes Sted i den berigelige Stat,
er her givet i Fuldkommehed og Hæld fra Borgernes Side:
Villens udbringede Hængiven i den grædommelige Villie, i volds-
stærket Læld og frivillig Edighed,— og fra Overherrens Side:
almægtig Værlæsse, ubegründet Raade; og inden dette Riges
Grændser blomstrer fuldsommen Fred og Lykkelighed.

I den østerlandske Oldtid var dette Villede det almægtelige
til et tydeligere Forholdet imellem Gud og Menneske. Re-
guden — tilbagebrullen fra Hellest Odine, jorboegen i sin hem-
melighedsfulde Majestat — var, i sin fra dei Hjerner besvarede
Glæde og Herlighed, det ligefremme Afbildede af Himmelens og
Jordens Herr. Jærdelighed havde dog denne Egnethed hjemme
i det Gl. Testamint. Thi Begrebet om et Guds-Rige var
paa det næste forbundet med den jødisk Vorfaulning; den jes-

disse Stat fulde netop varer den historiske Virkelighed, som
svarede til denne Idee; Konge og Øverstepræst glædt Indet
ved sig selv; de antoges hin at ræde og styrke i den usynlige
Konges Navn, som De, der Ju'de i hans Sted. Men hvor
bitter en Øjendrivelse af denne Tro findes ikke givne i Jesu
følelse historie! Dette Folk, som fulde varer fullet i Sleggen
af Jærværd almægtige Vorfaagt, blev en Spot for sine
Brødre, et Wyde for afgrænste Nationer, blev mishandlet og
nedtrædte, måtte se sin Helligdom gåar op i Lurr, sig selv
bortsæt i Lanter. Til at løse denne Gæde findes hin en
Urolig ombuet; at vise hen til Hollæs Alfeld fra Bohova.
Derved fulde Vorfaulnen varer forstyrret, Vorfaulnen nød-
vendig for at bringe Folket til at erkende og anstre sin Gud.
Men saa meget hengelighedere varde Blæst sig nu til Grem-
miden, til Fremtidens Helt, Messias, den forhættede Fræser,
som Den, der til sin Tid fulde givnopræje det forstyrrede
Guds-Rige, og besættet det paa en Grand, som ikke fulde
rossed. Ved ham fulde det hellige Land ikke blot vorde ub-
frukt af Hævelingenens Volk, Davids Throne vorde givnopræst,
og Gosset triumphere over sine Underhyltere *); men det Unde
fulde ved ham vorde havet i sin Mod: Villeder og Afgrader
udrydedis, al Besmæltse og Uderliggældighed borttaget, Guds-
den forsaglede og dens Straf bortfalte. **). Saaledes dannede
Villidel sig under Propheternes Hæder, af en goden Tids-
alder, opført med al eandelig og tilsiglig Besignelse: da Vand-
det fulde være fuldt af Herrens Skindstab, som om det vor-
bedækket af Herrens Vand, da ikke den Enne fulde lære den
Muden — thi Ville fulde hænde Gud, hans Lov fulde være streen

*) 1. Joh. 3, 9. 3. Joh. 12, 46. Col. 1, 13. 2, 13. Eph. 2, 1.
1. Tim. 1, 13. 2. Tim. 3, 5. Eph. 26, 18.

**) 1. Kor. 15, 22. 2. Kor. 9, 11. 2. Kor. 3, 1 ff. &c. 1. Et.

**) Mich. 5, 11. 2. Kor. 26, 25. 2. Kor. 3, 15. Dan. 9, 24.

i alle Hjertet, og de prophættede Gaver være saltede for Alle, — da Godhed og Verlighed skulle møde hinanden, Verlighed opvore af Jordens, og Rettselighed stue ned fra Himlen, — da Hedsningene, som forrum droge mod Jerusalem, skulle drage vid for at tilbede Jehovah, og Herrrens Huds vorde et Bedehus for alle Folk, hvor Alle skulle seje hen, som Stedet, hvorfra Loven og Guds Ord var udgaet.^{*)} Saaledes skulle Freden være stillet islandt Menneskene, — Guds Palde træde i Stedet for Veris, Sols i Jernets Sted; thi ingen Misgerning, ingen Slave og Hordærrelse skulle seest inden Landets Grænse; — og den samme Fred skulle udbrede sig over den hele Skabning: Uden skulle boe hos Hammur, Øerne og Øer græsse tilsammen, og Barnet stille sin Haand i Basilistens Hale.^{**)}

Da derfor Johannes Døberen udsendte sin Ros i Østen: "Komender Eder, thi Sommeriges Rige er nær";^{***)} da var Detet, som det her led, vel kendt for Døberne; både Opfordringen og Forhøjelsen, som Isaac i Døberens Ord, maatte i sin Uundtætheth blive vel forstået. Men i Døbernes Forudsættelse og Forventning var endnu det Politiske og det Religiøse sammenblendet. Messias skulle ligesaa vel være den væabenagtige "Konge over Jakobs Hus" (Johannesbølg),^{†††} som den store Profet og den forsonende Præst; hans Rige skulle være klemmende ved Magi og Hervedymme, ikke mindre end ved Kandstab og Sædighed. I hvilken betydning har nu Jesus optaget den samme Bemærkelse, ommeledt Stiftelse og Grundfestelse af Guds Rige som sit Formaal?^{††††} Vi mørde her en Menig, som i mere Tider er

jen store Sider blevet fremsat og forsparet, ogaa er uudfltet paa forhelligt Maade: at et, mere eller mindre stærkt, politisk Element skulle have vedhængt den Plan, som lebde Jesu Virksomhed. Det er ikke alene i den bekendte Stalle af de saaledes "woffenblænde Fragmente",^{††††} at Forføget er gjort paa at fremstille Jesus som en politisk Usurpator, der maatte bøde med Livet for den mislykkede Bestrebelse, at opfatte sig til verdslig Høvner. Andre Theologer have antaget en Forandring lidt efter lidt at være foregaaet i Jesu Hændinger, saaledes at han vel oprindeligt skulle have haft den tanke, at forbinde den sabelig-religiøse Øjenførelse af sit Folk med den politiske Udfrielse fra Romernes vangrende og jordbærende Hug, men at han efterhaanden, ved at komme til Øffentlighed af Hænderne, der fældte sig i Veien for den politiske Restaurering, skulle have lader denne Del af Planen fælde, og indstrenget sin Virksomhed heel og udealt alene til den andelige Side.^{††††} Efter den nye Fremstilling hos Strauss, skal Forstillingen af de yngjældende Hænger være at seje i et secureristisk Grundtræk i Jesu Charakter, hvorefter han vel ikke skal have tenkt, selv at værkstille en Øjenopretelse af et selvstændigt Jævnelig Rige, men desto haderligere have været gjennemtrængt af den Hærtredning, at Gud vilde udhøre dette Werk paa overnaturlig Maade, ved sine "Unglorer Engle";^{†††††} i denne Forventning skal selv hans Død ikke have gjort videre Forandring, end at han har maatte rykke Terminen, da denne Katastrofe skulle inddrage, videre ud. †) Sæmt Grund ill at antage en saadan Wallen ellers

^{*)} "Som Blæste Jesu midt sinne Dønger". 1778.

^{**) Sæledes i firede nihver Betræbelsler af Jesu Liv: af Paulus, Prej. i Galerberg (1828), og af Giese, Proj. i Den (1829).}

^{***)} Matth. 26, 53. ^{†††}) Oad über Jesu I §. 65.

^{†††}) Jes. 2, 2 ff. 11, 9. Psalm. 85, 11 ff. Jes. 3, 1, 2. Job. 14, 9 ff.

^{††††}) Jes. 11, 6 ff. 60, 17 ff. ^{†††††}) Matth. 3, 2.

^{†††††}) Psal. 1, 33. ^{†††††}) Matth. 4, 17, 10, 7.

en jødban Sammensætning i Jesu Plan af forstillinge For-
mæl, hvæn man beraabt sig paa enkelte Utrænger i Evangelie-
nere, sasom hvor Jesus tilskrger sine Apostle, "at finde paa
tols Threnes, og domme de tols Jørels Stammer", og Dis-
ciplene, som før hans Skylde havde forlært Huns og Hem
og deres Menneste, "at saae hundreksold Igjen";^{*)} hvortil
ogsaa kommer den Fasched, hvormed det hedder, at Disciplene
hængte fast ved den Herrenkong, at Jesus skulle "gjenoprette
Riget for Israel".^{**)} Det kan nu ikke nægtes, at disse
Utrænger, desom man bliver staaende ved dem alene, kunde
synes at tale for den ansættede Mening. Men en jødban Uds-
hæven og Prebæn af et eller andet enkelt Udsagn er en Frem-
gangsmæde, ved hvilken de største Skjønheder kunne fåne
Indgang, de største Misgrib befryndtes. Hvot Svergmælti
angacer Livets Formaal og Plan, man Svaret hentes fra
en Overstuen og Samler under Det af de store Grundstruk
af den hele levende og virkende Personlighed. Imod hine
Baastande ville vi dersor ikke sagmeget etter fælle enkelte
Utrænger af ganske medsat Indhold, hvor Jesus i sine Par-
rabler udvæller Guds Rige's Natur som et rent gænligt
Samfund, hvor han henviser Mennestene til deres eget Indre,
for der at finde Guds Rige, eller hvor han erflarer sit Rige
at være "ikke af denne Verden";^{***)} — som til den etendom-
melige Charakter af den hele Kære og den hele Færd, hvors
med han fremtrædte. Og sandlig — en Religion, der hen-
viser til Gudsdyrkelse i Mand og Sandhed som det højeste,
og anviser Troen som Salighedens Wei, er ingen Besleder
til at gribe ind i denne Verdens Handlet; en Sandlære, som

stiller Hornagtselske af al Selvsyge, Kærlighed til Hænder som overste Dyd, er en let Indvælse til revolutionære Foretagen-
der; færdingslös Stilhed i den hele Kirken, selv ved Ude-
vælden af underfulde Østninger, er ikke Riddelet til at svinge
sig op til Folkehøvæb, ligesaa lidt som Klærhed og Besættig-
hed i Det og Øjerning har Noget tilhældes med forværring
Dremmen om himmelstæ Hæstarer, der skulle træde til og ud-
fægte den Jordiske Kamp. Saarelst altsaa som her den samme
Statning maa glæske, der ellers overalt har Gældighed: fra
Virksomheden Retning til dens Formaal, fra Midlene til
Himmelbet, — male vi løbe Jesu Ord staae ved Magt, som de,
der med Sandhed og øst Virksomheden belegne hans Vir-
kighed og hans Rige: "Mit Rige er ikke af denne Verden;
var mit Rige af denne Verden, havde vel mine Ejendre staa-
det dersor; — men nu er mit Rige ikke deraf"; men "Der-
til er jeg født og dertil kommen til Verden, at jeg skal vidne
for Sandheden".^{*)}

Men vi træde hen til nærmere Betragtning af Begrebet
"Guds Rige". Og dette bliver da det første og almindelige
Mærke: at ethvert Rige indbefatter en Fleerhed, sammenholdt
og styret af en Enhed. Men Fleerheden, om hvilken her ex-
Kæle, behøver ikke altid at være en Fleerhed af forstillinge Individuer.
Ethvert Menneste omfatter i sig en Fleerhed af Aulag, Gener
og Kræfter. Disse kunne være samlede og forbundne til en
Enhed; men de kunne ogsaa blive staaende, som en Fleerhed,
enhver for sig; de kunne samvælte, i en Reining, under een
højere Billiges Lov, men de kunne ogsaa falde ud fra hver-
andres, stræbe hvor sin Wei, velse sig sandligt imod deres
Bærens Døphav. Saaledes kan der være et Guds-Rige og

^{*)} Mat. 19, 28, 29.

^{**) I M. 1, 6.}

^{***)} Luk. 17, 21. Joh. 18, 36. Joh. Luk. 18, 14, 20, 25.

^{*)} Joh. 18, 37.

et Verdens-Rige, et Fredens Samfund og en gjørende Oprørerstilling i Menneskets Wræf; og for at en Hælhed af Mennesker, i øvrige eller mindre Samfund, skal kunne være til Raadet "Guds Rige", da man den samme Venheds og Fred, som skal holde de Mange sammen, først være givet i hver Enkel af de Mennesker, der hører til dette Samfund; ligesom Legemets Sundhed forudsætter Sundhed af de enkelte Lemmer. Saaledes ville vi forståe det betydningsfulde Ord, hvor Jesus, paa Spørgsmålet, naar Guds Rige skal komme, svarer: "Guds Rige kommer ikke saaledes, at Man kan vise derpaa; ... thi se, Guds Rige er inden i Eder." *) Døg her er da også den reelle Udgang givet for Betragtingen af Jesu Virksomhed: ethvert Menneskes Indre skal ved Jesus omdannes til et Guds-Rige, hvor der er Villiens Venheds med Guds Willie, er Fred med Gud og Fortrættning til hans Raabe. Hermed er Jesu Virksomhed betegnet fra dobbelt Side: som forlejende og som forjenende.

Altsoa — det er den forlopende Virksomhed, vi først skal seje under nærmere Betragtning. Forloping, Udsprænge, Udstrekke ere Udtryk, der betegne sig om en Modsatning mellem Trædom og Frihed: "Hver den som gør Synd, er Syndens Træ". **) Kæmpest lunde disse Udtryk synes at vise hen til det forbundne, dybtpunkte Liv, blandt Jøder og Høvdinge, som Jesus og Apostlene havde umiddelbart for Dine (sie S. 4). Men Sidestykker til det her udfasede Villede ere til ethvert Ede at sluge. Historie og Erfaring lærer os, hvorledes det guddommelige Liv i Mennesket kan formorses, og Mennesket synes saa dybt ved Mansundighed og åndelig Skevhed, at Den, der er sligt "slbet

ringere end Englene", *) blæser Misan lidet højere end Dyrene, — hvorledes Vænoren kan bringe Mennesket til at fornachte den Stenme, der dog løber og drager til Gud stærkere end Blodets Stenme til de Mørkeste på Jordens, Overtroen kan forvandle de helligste Øjenhinde for Tanke til blodige og blodstige Spegel-Øjelieder, hvordem han holde Menneskets Øje til mod ethvert renere Sandheds-Lys, Døvlig kan emspænde Menneskets Hjerte og lamme de bedste Kræfter, — hvorledes al denne Verdenshermofolje, i Forbind med sandelig Begtrængs Magt, kan tyrannisere Mennesket, den frie Skabning, kan foresiggle ham det Unanfægtige sent guddelbehagelig Øjerning, med dannelsiss Magt gjøre enhver sandelig Anstrængelse til Intet og rive ham hen i vilde Ødensfabers Strom, hvor han løber sig blynke til den tommeste Verden, træder baade guddommelige og menneskelige Lobe under Fodden. Denne Verdom og Erfaring vil lade os forståe Christus Mitlinger om Mørkets Daner, om Forleining, den forlejende Magt og Raabe. Men egaa naar vi blive placende ved det naturlige Menneske overhovedet, efter de Ulfster, der ere givne for Alle, vil Forlopingens Begreb af sig selv oplyste sig for Betragtingen. Thi er det juu, at der er een Magt, som alle Mennesker ere underslagte, Syndens Magt, at denne Magt har sin første Grund i den Overlegenhed, som Sandsligheden har overværet sig for vor Øyneagen til det bevidste Liv, at den ylter sig i denne, halv uvisstlige, Heng til at følge den sandelige Tilstyrelse og Lyft imod bedre Ørfjendelse, til at attræne og efterstræbe det Behagelige, som om det var Det med det Gode, at unddragte os Det, der vilde seide mod vor Bequemmelighed, at besmykke Det, der smigret den sandelige Lyft (s. ovenf. S. 278 f.): er det da ikke klart, at skal Mennesket fra denne Tilstand,

*) Luk. 17, 20, 21.

**) Joh. 8, 34.

*) Mt. 8, 6.

hvori Sandeligheden har Magten, Tomme i fri Tidstand, hvor hens sande Værens Lov skal blive hans Billied Lov, da man han elves ud af det Spur, hvorpaa han fra først af er blevet joet ind i. Det er ikke en Mettefæl af en eller anden Øjeblik, ikke en Udforsning af en eller anden Mangel, som her giores behov; men Mennesket maa drages ud af den Taage, hvori han hidtil er vandret fremad; det hele Herløber af Livets Reinig og Hjemmaal maa vendes om, en Undannelse fra Grunden af maa foregaa i Menneskets Anstuehus, Øræben og Vielen. Dette er Behydningen af det indholdsvare Udtryk i Christen: Gjenfødsels, hvorev Mennesket aflægger den gamle Stifselfe og læser sig en ny, gaar frem i et Liv, som maa faa des nyt, fordi den øverste Lov og Grundstillingen for den helle Lydethemhed er ny. Men den Christelige Betydning af dette Ord er øje bleven misforstaet, og det ikke gældest af Dem, der mente det alvorligt med Sagen. Dette gisler nuvalig om Pietisterne, naar de ikke forstede Mindet end en formelig Forhandling af Mennesket, som først skal forberedes ved en Messa af Bodslampe, hvori Mennesket, efter en bestemt Skala, skal gjenemgangen en Skjersild af de næst forstyrrende Følelser af Fugt og Varom, Selvførtag og Søndersmufse, indtil han pladsfælt — i et bestemt Dække, hvori Maaden kommer til Gjennembrud — skal indtræde i Maadenstanden, og i den sole sig fra haablos Fortrolen sat over i undsiglig Salighed.^{*)} Det er Schæbdrag af den fastligste Art,

^{*)} Denne Bestredelse ejer at bringe Verds- og Universitets-Børn i methodistiske System, ved Klassificering og Specialisering af de enele Mænd og deres indbøghed Bohge, et værelst vist i det methodistiske Parti, som er døbt i England, i den spiste Del af det 18te Jahrhundrede, af tre fremmæ og med Kambens og Tælend strax højt begnævde Manb, Øvrigeene Johnau og Carl Wesley og Georg Whitefield, og nu er meget udtredt i England og Neder-

near del aandelige Liv med sine forskellige Perioder — som i et hvort Menneske man antage forskelligt Horn, ejer den forskellige Sjæls-Erlendommelighed og den forskellige Bestaffenhed af det foregaaende Liv — træges ind i en engang til-dannedet Horn, og Sandeligheden af dette Liv skal lade sig vurdere efter den bestemte Maade, paa hvilken det funner til Udtryk i det ydre Liv. Mennesket bliver herved ført til en fællig Augen over sig selv, en ængstlig Anatomeren af sit Indre, og han vil herved alder enten blive frijet til at forehylle sig selv de Symptomer, paa hvilke den sande Anger og Bed skal være at finde, eller han vil, hvor disse ikke kunne opdaget, være utsat for at blive Byste for en fortvivlende Sjælslangst. Det følger af sig selv, at et aandeligt Misforstehed, som ikke ejer lidt han blive rettet; men ikke destominstre kan den Bevælgelse, som paa Omverdens besværlige Del er Mennesket fornæden, for at Straffen ikke skal folgte, ligesom gråbed forad, i Øræbigheden om den mere og mere stigende Overvagt af Sandens Liv.

Dette er altsaa del første Trin. Men Godsele er — den aandelige ligefom den legemlige — kun Indtræbelse i Livet; paa Gjenfødesen maa følge den hele Livsudvikling, Fremvækst og Sterbling af de aandelige Kræfter i den nye Bestning, i hellen de ere førtre ind. Dette er, i Christens Cyrog,

annulla. Dette Parti er i aandelig Rechnung brægget med Pietisterne og de mähriske Brødre, bog med stærkere økrist Ghavaliter, og de laudstigelse paa det fællige Liv i England og Amerika er varemæg den samme som ikke bækkert i Tyskland. Det mindste religiøse Danmark, for Missionskonventet, for Oberhauptens Dybtelighed, og overhovedet for et Christligt Liv og Stemme der, hvor det ikke langt tilbage, er der vistet af Methodisterne med uakuelit Blitshed og rigtig Fugtigt.

Helliggjørelse, tilnærrelse til Sædelsighedens Ideel, som det er givet i Menneskeheden's store Forbillede. Ogsaa ved Udvillingen af dette Begreb træde mørkelige Gensidigheder frem, med usgående Indstydelse paa Livet. Saaledes syntes Nogle at mene, at den religiøse Huldkommunehed, som er Livets Formaal, omtræn falder sammen med og gaaer op i Kirkens delforske Huldkommunehed. Og vi snar — saaledes vilde det forholde sig, hvisom Menneskelets Æres var udtrent i Begrebet af det tankende og viftenhedske Æren, og det menneskelige Liv altsaa vilde være opfattet i sin Hedsched, ved at opfattes blot som Tankeobj. Men endhundt Tænkningen vistnok er det nærdelige Livs Udspring, det sædelle Livs Natur og Verden, saa falder dog Billiens Frihed og Noenhed ingenlunde sammen med Tankens; hvor langt er det ikke fra — hvad heraf vilde umiddelbart følge —, at De, i hvem Tænkningen har naaet det højeste Lin, aldrig staae overst ogaa i sædlig Henseende. Migt mere — ligesom Paulus siger *) : "det Gode, som jeg vil, det gør jeg ikke; men det Ønde, som jeg ikke vil, det gør jeg", — saaledes kunne vi sige med ikke mindre Sandhed: at det Gode, vi vilde, ville vi ikke, men vi det Ønde, som vi vilde, og henvende os Saadan. Thi Dette er netop Syndens Æren: den Deling og Sonderellemmelse af Livet, hvorefter, i dat ene Moment, den jængelige Lyk og Ulyk bliver den bestemmende Grund for Billien, medens til anden Lid den attrakte og fritende Gjenstande hele Verden og Daarslighed kan staae klart for vor Ejend. — Til ganske anden Side hører den mystiske Retning hen. Østelsen er her Middelpunktet for det nærdelige Liv, og saaledes skal Livets Huldkommunehed ogsaa kun være at sege i en Overbalben af den fromme Østelse,

hvort Mennesket synes hen i Beskuel, I ufravendt Stirren paa det gudommelige Liv, indtil det besidste Liv ligesom forinner ud, og Mennesket taber sit eget Beg af Synet. Her skal Tilværelsens nærdelige Hedschedpunkt være naaet: det endelige Verdens Sammenstemten med det uendelige; — som om ikke Guds beredelsheds klarhed er den første Veringelse for al nærdelig Sandhed. Det er nu netop Dette, som efter Andre mene ikke at kunne gjøre bestemt og stærkt nof gisalende; og da det bedste Lid træder klarst ud i Øjerningen, hvor man da vel — spørge de — Helliggjørelsens Sandhed og det nærdelige Livs Frugt være at sege, uden i det sterktmøgde Antal af ret-genuhedslige Fremhedsjerninger? Men hvor den sædelige Burderingsregel skal være at sege i Vedrislers Antal og Ølands, der vil Verden være anslist og cabnet til den tomme Verkhedslichkeit, som spiller sin stor en Rolle i alle Religioners Historie, til forsængelig prunkende Øjerninger, som have "Gudsfrugtighedens Skin, men fernagte dens Kraft," **)

I alle disse forstillelige Nehninger er Gensidighedens Grund den samme: at nemlig Religionens Æren bliver hensat til den ene eller til den anden enkle Side af Menneskelets nærdelige Liv, medens vi dog vilde det ikke os selv, hvorefter det netop er Religionens Æren, ikke at introlle, udeluffende eller engang overvelende, enten paa den menneskelige Tanke, Helse eller Billie, men paa Mennesket som ubetv. Hedsched. Vi skulle "hjende Sandheden, og Sandheden skal gjøre os fri"; **) disse Ord betegne fuldstændigt Religionens Forhold til Mennesket: dens gjennemgribende Indstykken, gjennem Tankens Opflaring, paa Helsagens og Billiens Liv. Men Helliggjørelsen er i Christendommen givet ikke joamt Begreb aleine,

*) Rom. 7, 19.

**) Pet. 3, 3.

**) Pet. 3, 32.

men som leende Virkelighed, og at tilgne os den selv samme Virkelighed — at følge Christus efter, at vandre som han har vandet, høre os Christens og lade ham vinde Elflæsse i os, lære Lædighed og Kjærlighed af ham *) — er derfor Christens og Christenommens eindommede og særegne Ops forbring til Helliggjørelse. Denne Østerfolgelse af Christus, som den Christus højte Formaal, er øste blevet opfattet som et, som en angstelig Troden i de selv samme ødre Spot. Men ligesom det vilde være en Daarstab, om Nogen mente at følge Christus efter, ved at gjenlægge hans Vandring, jaaledes saa den er bestreven os i Evangelietne, fra Stab til Stab i Gassila og Indbaa indtil den sidste Vandring til Golgatha; saaledes er det ikke mindre en Midtforstande, naar Olivedens Martyrer, for at blæse Christus lig, trængle sig ned forhengelig Begjærlighed til Kerjens Død, naar Middelalderens Munk segte forsættig at blive Øsenstand for Mångdens Haan og Spot og Forfolgelse, ellers overhovedet naar Man gjorde sig det til Øgave, i ødre Forhold, i Tale og Øjernlug at fremhæfte en Formlighed mod Christi Liv. Vi ville ei engang legge Vægt derpaa, at om Christus i saadan Betragning måtte være givet os til Øvsmæster, da måtte han, for at være det fuldsomme sifre Vorbillende, selv have gjennemgaaet den hele Mångfol dighed af Forheld og Stillinger, som kan paavises i Menneskenes Liv. Men der er klart, at en saadan angældig Østerfolgelsen af Helligens Spot vilde have en Tilgrundegøraa af enhver menneskelig Individualitet, enhver Charakter-Eindom melighed til Fulge. Men jaarvidt som Menneskets Bestemmelser maa søges i den personlige Udvilning af det person-

*) I Pet. 2, 21. Matth. 11, 29. Joh. 13, 24, 15, 12. 1 Kor. 9, 6. Rom. 15, 14. Gal. 4, 19. Fil. 2, 5.

lige Ørnen, saa viist er det han en saadan Tillegnelse af Christi Mand, hvor den hele Charakter-Elbwilling bliver ledet og styret af den, som han kaldes Christi saande Østerfolgelse. *)

Hære vi jaaledes udeliggjort et Velaffenhet og Domfang af den religiøse Herlesning, da vil det ogsaa heraf være ind lejende, ved hvilke Midler der alene kan arbeides paa denne Herlesning. Det Værdelige man overalt behandles paa anden delig Maade; og saaledes kan ingen Mæcen tankes af anden delig Maade, ingen Enhverelse af anden delig Frihed, uden ved anden delig Jævneren paa de værdelige straffer. Herlejer-Mæcen kan dersor tilkommne Enhver, som i sinigen Grad ved at bringe disse Midler til velgjordende Nutwendelse, og for facitstil kan Jesu forlænde Kirksamhet ikke være i Natur og Ørnen forskellig fra den, der er udgaaet fra andre store Personligheder, der staaet i Historien som Virtue og Ledere af den mens nedelige Slægt. Men paa den anden Side er det klart, at Den, som skal bære dette Navn i detta fulde Betydning, som skal udloose fri de Maad, som holde den hele Menneskethed omhænd og bunden, — som skal kunne bringe Liv i Mørket, Wiehed i Trost, Sterke i Kristelje, Fred i Krigs stoff, — at Han maa selv staae over den Ufridels-Tilstand, af hvilken Menneskene skulle færed ud. Og jaaledes ville vi skjonne Sandheden af, hvad ovenfor er sagt: at Jesu Virksamhed maaer i modstillet Forbindelse med hans Personlighed. Isle et Menneske — vækende, vildsævende og fejende joen hans Medmenneske — formaaer at være Menneskene's Frelser, men

*) "En Christi Østerfolgelse" (de imitatione Christi) er Zirklen af et af de nærmestrigde og forholdsærlige Opbyggelsesskrifts fra øster Tysk, som er oversat i de fleste andre Sprøge. Forfatteren er den gudslærerne Thomas a Kempis (ogentl. Th. Münnichsen, født i Steytes i det Tyske), † 1471.

alens Menneskel, i hvem det Menneskelige selv var guddomsmælt, Guds Værens rene Form og Abenbarelse. Denne Virken til Menneskernes Frigørelse fra det aandelige Dunde er, i det theologiske Spræg, blevet udtrykt ved det Navn: Jesu prophetiske Embede, — et Navn, som paa betydningsfuld Maade fører til nærmere Udvilting af Virksomhedens Natur. Thi Propheticus, den gudbevægende Gudsæser, kaldt var, ikke blot i Livet, men også i Livet at være Guddommens Tolk og Abenbærer. Og saaledes var også Jesus "en Profet, maglig i Ord og Øjerning",^{*)} og i de selvstamme to Momenter falder hans forløsende Virksomhed: i Ordet og Livet. Jesus var "kommen til Verden, at vandre for Sandheden"; han var selv "Sandheden og Livet", "Verdens Lyb", paa det Ingen skal "vandre i Mørket".^{**)} Hans Ord ere "Sand og Liv", et "Sandhed, til at hellige Menneskene i Sandhed"; thi "Sandheden ejer Mennesket fri"; "hvem Christi Vand er, der er Frihed".^{***)} "Salige ere De, som here Orden, og gjøre derefter"; thi det er "det evige Liv, at hende Faderen og Sannen".^{****)} Saaledes er det Ordets Kraft, dvs. Sandhed, Liv og Olhedsighed, der viser Menneskernes Udfrielse af Bonkundighed og Synd; og Jesus hyldest, som Augustin siger, i sin Skrift som "Værtines Vært, hyske Skole er paa Jordens, hyske Lærestol er i Himmel". — Men Jesus er også "Vrien" til Livet^{††)} derved, at han selv er gaast forud, vickende og lidende, lidende og sejrende, og saaledes kan drage Alle' ud den ansieste Vej til Faderen. Ved den historiske Virkelighed af Sandhedens Ideal, udtrykt i et

Menneskelø, er enhver Tro til om det Godes Mulighed for Mennesket opfæret; thi som saadan maa den selvtige Gudsformehed hos Jesus trædes, at det syndfrie Liv bliver hans Højtjeneste i samme Betrydnig, som det bedre Liv hos de aandeligtundede Mennesker, hvor den ædlere Natur vel et Maadsens Gave, men Udvillingen syldes Billiens Frifred. Men vi deraf tale om Unmuligheden af at finde hos Jesus, da funne vi dog ikke ikke tanke paa en Natur-Unmulighed, grundet i hans Væsen selv, men paa en aandelig, en fødelig Unmulighed, som havde sin Grund i Gudsformeheden selv, hvortil Billien var udtælet. Men ikke Dette alene: Enhedsordenen i Livets rene Sædelighed vækker, som al Enhedsorden, Hjelpe af Velbehag, Glæde og Kærlighed. I disse Hjelpper er et sandeligt Moviment tilstede, men intet ved og optaget i det Aandelige, og heri netop bestaaer Livets, Exemplis fødelige Indflydelse, at Hjellassen, som ellers, i Sandhedsordens Dienste, virker imod Sædelighedens Lov, bliver vunden for den aandelige Lov, og træder over paa dens Side, som medforbundne Magt. "Hvorledes — hedder det hos Augustin — kan Mennesket helbredes for Hermod, mens han ikke helbredes ved Guds Sens Hjælp? hvorledes fra Gjerrighed, mens han ikke helbredes ved hans Helligdom? hvorledes fra Bredagighed, mens han ikke helbredes ved hans Taalmob? hvorledes fra Ugjedelighed, mens han ikke helbredes ved hans Skjærlighed? hvorledes fra Frygttagighed, mens han ikke helbredes ved Guds Ens Opstandelse?"

Men naar nu disse Momenter, i hvilke den forlejende og helligejende Kraft er at sage af Jesu Virksomhed, dog ikke ere, og efter Gagens Natur ikke kunne være, andre end de, der ogsaa belegne andre fromme Sandhedsordners Virken: Hvad berettiger da til at tillægge Jesus en Virksamhed, hvors

^{*)} Luk. 24, 19. ^{**)} Joh. 18, 36, 14, 6, 1, 9, 3, 19, 8, 12, 18, 46.

^{**)} Joh. 6, 68, 17, 17, 8, 32. ^{††)} Luk. 3, 17.

^{****)} Luk. 11, 28. ^{†††)} Joh. 14, 6.

ved han i høieste og eneste Betydning paafaldes som Menneskenes Forlæser? Besvarelse af dette Spørgsmålet er kun derfor vanskelig, fordi det ju står i Christendommens Væsen som den sande Abenbaring. I hvilken Mennesket glemmer sig selv, at dens Sandhed, dens Liv og Kraft er samledes sammenværet med alt andeligt Væsen, alle andelige Udværtier, at det ikke er muligt at udvælle den christelige Indsydelse for sig. Alligevel lader vije almoejdige Punkter sig upage, som give Betragtningen i denne Henseende forseden Hæfted. En Sammenligning frembyder sig imellem den forchristelige Verden i sædlig Hensyn og den christelige Verden. Jo mere vi mere erhænde den religiøse og sædelige Forberedelse for Christendommen, der var givet i de østerlandiske Religioner, i den jediste Lov og Lære, i den græske Philosophie, desto nærmere ligger Spørgsmålet: hvilken der her blev den endelige Trægt? hvormed den gamle Verdens Cultur til Slutning endtes? Og nuar vi nu finde Hedenstabet, efter et fort Blomstringstid, opført i haabes Evig og soprøbst Ordgryder, hensænket i en plat Materialisme og en grændelses jædelig Fordærvesse, nuar vi finde den jediste Gudsthygighed udaret til en forstengelig Fromheds-Møste, der kun brugte Bogstaben til at ihjelslae Morden, Menneskelægen til at gjore Guds Lov til Dut: Hvortrædes kommer ikke her en indre Naturforstællighed tilspue! Hvor indlysende bliver det allerede her, at det er i en gaangste anden Bedyning end den gamle Verdens andelige Hovedmægter, nuar Christendommen gør Fordring paa at erhændes som sædelig Forlesnings- og Helligheds-Kraft! Ifje mindre nu ligger et sammenlignende Udsigt paa den christelige og den ikke-christelige Verden, saaledes som begge nu bestaae levnes af hlynanden. Naturligvis kan her ikke den blotte Stells-

gions-Behændelse legges til Grund. Det kan derfor ikke blive saadanne Blæ-Ghelyne, som leve mht i en Christelig Stat, hos hvem Modstætningen skal være al sege; thi Døde ville, mere eller mindre, besidst eller ubesidst, blive paavirkede af de christelige Hærs Magt, og Forstættigheden imellem saadanne hævdes Christinede og de virkelige Christne måa saaledes nødvendigt blive sybende og ubestemt. Men vi kanke paa de Religionshæftendere, der endnu bestændig leve i et affintet Samfund — Hedsinge og Mahomedanere. Man kanke her indvænde, at den andelige Overlegenhed, som maa indrennes de Christelige Stater, beroer paa en Mangfoldighed af Mønster, som ligge overfor Religionen: paa Regeringsform og Statsforfatning, Krigføring og Danmarks-Ansætter for Videnskab og Kunst; men alt Dette er netop at betrætte som Virkning og Udbredning af Christendommen. Det er en holst indskrænket Synsmaade, at ville sege Christendommens Indsydelse alene paa Religionens Enemærker, eller overhovedet at ville sege det Helligste alene indenfor Grundsen af det skriftlige. For den sande andelige Magt gives ingen Grundbem. Og Christenheden fordrager sig med ingen Skønhed, Udværelse, Ufremod, med ingen Menneske-Undertrykelse, med ingen Hærlighed, af hvad Man nævnes kan. Bea alle Enemærker derfor, i alle Retninger er Christendommen humaniserende; den læser og løser allevogne vilsaarligen paalagte Baad, og retfærdiggjør saaledes også i bergerlige Hochold, i Videnskab og Kunst, i forstående Kraft. Og kunne vi vel, ved dybere Betragtning, overse Udværelsenes om denne Kraft i den christelige Verden selv, til hvilken Side vi end verde vor Betragtning? Ikke naturligvis, som om der i den christelige Verden fulde til nogen Tid mangl paa stærke Udgivninger i det andelige

Liv, eller som en Indbrud skulle blive holdt ubet, selv af saadanne Mænninger i den religiøse Kredanstusse og det sædelige Liv, som ikke lægge Folkgemaal paa deres fiedtlige Stiftning til Christendommen, og debrugtet en Tidning, hvorende Rechold og Understuetelse. Naar Christendommens Mænninger skulle udholde sig i historisk Tidsselge, da maa Timeghedens Naturlov ogsaa her være gældende; den fremstribende Gang af christelig Grundstab og christelig Liv maa øste vorde afspejlet ved Sted med modstræbende Magter, og det kan jo ikke undgåes, at mangengang, både i Nationernes og i Individernes Liv, denne Gavnfalden kan vise sig ligesomt hin Læstegrinsgang til det hellige Land, hvor der, set et gjere Vejen længere og Malet besværligere, overgang blev gjort eti Skridt tilbage, naar to varer gjorde fremad. Men derved er Christendommen blevet, er og bliver, den i Sandhed forlejende og helliggjortede Magt, om ved den, og først ved den, er oprettet en aandelig Sandhedsmaagt i de christne Folks Midte, hvortil alle have Adgang, hvori alle have Andel, hvorfra alle hente Mæring og Styrling.— At der ved de christelige Ideer er tilvejebragt en aandelig Genhed, en følelsø Kirkehedsse angaaende de religiøse og sædelige Grund-Spørgsmål, der nogenfor Troens og Livets faste Middelpunkt, som ille er de Stoltzardes Guddom, men den hele Christenheds. Først ved denne sædelig religiøse Almenenbrodsiteth har Sandheden erholdt en Klippegrund til Underlag, for hels uroffede Fascheder ikke kan være Behyrring. Thi naar Vaagstände, Verdomme, Systemer, som træde op imod Religionens og Sædighedens, Husmanniteten og Metfærdighedens Grundsatninger, nu og da givet gældende i christne Lande, da bliver det ikke, som ses dum, Signal til en Skolestid blandt de Kærde, men Døraab

til en andelig Vaabtorm, hvortil den christelige Tro og Indbrugt giver Enhver Vaaben. Thi Skæmpen glæder Grundlovene for den aandelige Christen; det er et Verud paa, et Utentat imod den hele Stads, der hele Samfunds Verdihed og indre Liv, der holder til Vaaben. Og herved vil — med hvor store Ød og hoer udfejdende en Mine der end trædes frem — den aundgængige Dem og Sædene af hvor fiedtlig Verstrebelst imod Religion og Sædighed være udstalt. Hvvert Christenfolk har sin "Hovedhjørnestein", og Hvo som falder paa denne Stein, vil sanderstude; og Hvem den falder paa, ham vil den knuse^{*)}.

^{*)} Matth. 21, 42. 44.

XVIII.

Jesus som Forsoner.

Den hele Virksomhed til at omfatte og hellige Menneskeets Liv, som er sammenfællet under Forloftningens Navn, gaaer ud paa det fremtidige, foran liggende Liv, paa at bringe dette i sadelig Medsættning til det forudgaadre: nem i Friheds Liv, som Mandens Frihed, til et Ufrihedsens Liv, til Sandfærdighedens Trældom. Men naar en saadan Opfordring udgaar til Mennesket, at han skal forandre den hele Retning af sit Liv, opbyde sine Krester for at bryde sig en Ret, og at dens Spor strække hen imod Hellighedens Maal: da er Dette foreudsat, at han med rett og ubetyget Sind, med trist og udebet Kraft skal kunne tilstede Værdingen og den Kamp, der vil forestaae ham med indre og ydre Modstand. Men hvorføres skulle vel Dette være tilfældet med noget Menneske? Enhver har sin Fortid, og fra den fører Enhver sin Virke ned sig, der trykker og knuger: Bevægelseden om tidligere Synd, — en Bevidsthed, som ved alvorligst afordligt Tilbageløb bringer øengstende Frygt i Sjelen. Jo mere Tanken om den Uleidende og Misfærdige bliver levende i Sjelen, desto mere maa denne Tanke joae Overhaand; og, ligesom Kjærlighed og Tillid til Gud giver Mandens Krester Frihed og Frifryd til at udholde sig, saaledes vil, hvor Sindelaget, hvormed der føes hen til Gud, er en "Kresdoms-Mand til Frygt" *), Klospuren være knækket, eller den vil han bryde frem

i vildhedsbende, kraftslede Elbd. Den hele Virken vil bære Forstuegens Prag, være egennytigt beregnet paa at afsende den Straffedom, hvis truende Billede ikke lader Sjelen No. Stat altsaa Christus blote Skaber af et nyt, et reent fædeligt Liv i Mennesket, da maa han først og fremmest forløse saa den qualende, knude Frygt. Dette er Forsonings Betydning.

Men skulle der ikke findes nogen Overdrælse og Overhænding i Det, som her er anført og er påaeholdt som en Erfaringssandhed, hvorom Enhver skal have Vidnesbyrd i eget Øjet? Skulde det ikke være en usand Stilskrift af Sjælens Tillstand, i det Mindste ikke træffe den sindne og kraftige Sjæl, naar Sjælsbevidstheden fremstilles som indtrængende sig med jæv fortroliggende og forstyrrende Magi? Eller naar en Spise ill Synd jo dog allerede ligger i Menneskets Natur, naar denne Spise udeffles willaarligt tilligemed Kresterne selv, og dersor Synden bliver alle Menneskers Lov: skulle da Den, der ikke befinde sig i overspændt, sygelig Sludbsforsættning — maaelse netop fremslæbt ved de merke, tenende religiøse Herrestillinger —, ikke have Beroligelse i den Tanke, at Gud vil ille gaae i Nettet med Størvis Evighed efter Hellighedens strenge Lov? Den menneskelige Opdragter søger kun at sikre Fortrydelse og Forbedring; hvorledes skulle da vel den goddommelige Straf have anden Hensigt? og, er denne Hensigt epnact, hvorledes skulle vel Gud vedblive at behandle den Bedfaerdige og Omvendte som skyldig til at lide strafedes? Men, heor vel end disse Beroligelsesgrunde ere stikkede til at finde Indgang hos Mennesket, som just her er tilhørligst til at give Beroligelsen, hvorsomhelst den synes at tilbyde sig, saa behoves dog ingen Dybhed i Tanken, men alene Steenhed i den fædelige Bevidsthed, for at ekslende det Overfladiske i denne hele Betragtningsmaade af

*) Rom. 8, 16.

Retsfærdighedens Væsen. Sammeuligheden lader jo dog ikke denne Raajsheden af Naturens Syndighed gælde; den nævner Synderen selv, som frit og anseelig Væjen, for sin Domstol; hvoredes fulde da Mennesket kunne reserveriggjøre sig for Gud, ved at sydres sig ind under denne Naturstabelighed? Tremedes — naar den menneskelige Retsfærdighed, afgiver Domme og fuldbyrder Strafe paa den Skyldige, da søger den, forsvarsdusom Mennesket era i Stand der til, at have Retsfærdigheds- Ideen for Dic; og ved Begrebet om den guddommelige Retsfærdighed, som glædelende, fulde det være tilladt at træbe ud af Ideens vne Sphere, og synke ned til Forestillingen om en Overbaelte, der skal lade sig naz med Det, hvormed Mennesket selv ikke er noret, — en Overbaelte, som k alt hald kunde femme sig for Mennesket, der, ved at bedømme Andres Liv, bliver sig sin egen Shyd bevidst? Og endelig — selv i det bergerlige Samfund bliver Straffen betragtet ikke alene som Middel til Horsbedring, men ogsaa som Hyldestgjorelse af den fejede Retsfærdighed; og ved den guddommelige Øengtialdses fulde Synsamst oldeles falde det? Forbindelsen, som i den guddommelige Verdensorden er sat imellem Synd og Ebelse, fulde voere saa løs og udvældes, at den skalde borralde, naar Gud og Ømverdense fulgte paa? Men overhovedet kan der ikke stærkt nok exindres derom, at de religiøse Forestillingers Dugde og deres Magi ikke kan udnyttes efter den Erfaring, som er hentet fra Menneskelivet, hvor dette glæder hen som den lille Strom, uden voljemæne Brundninger og stærke Hæld. Det er Skillelsen af ganske anden Art der mude os, hvort et aandeligt Verdenpræst er indtraadt som Deling af Menneskelits Liv, saa at den jævne Livstrening slæber i Modsetning til den idsligere, og Præcelsen staaledes vender sig sharp og nojeregnende til Det, der ligget bagved. De stærkeste Sæle,

en Charakter som Luther, ses vi her at overvældes af deres Synds Bevidshed, gribes af Frygtens stærkeste Anfogtigheder, drives til alle Sider, for at finde Det, der kan dulne Ejens Uro og Angest for den straffende Retsfærdighed.^{*)} Men jaaledes vil Kraften til jævlig Streben, netop hvor den behovedes mest, blive stærkt lammet ved Ungfælles over det forbligangte Liv.

Men det er ikke enkelt Optehn i dette eller hinct Menneskes Liv, paa hvilke vi skulle faste vort Blif i denne Henscende. Thi fulde nogen Forestilling nævnes, som ret egenligt har behøret det menneskelige Liv i dens store Epocher, dannet dens Stiftelse, anlagt og ordnet den hele Virksomhed: da er det denne Forestilling, hvoredes det engang Øjort ikke kan vorte uigert, Syndens Skyde ikke lader sig undslippe, og hvoredes det dog er undværtigt for Mennesket, at forstasse sig No for Lanken om de stæle Overtrædelser, naar ikke Tilborelsen skal take alt Vorst og al Velydnig. I den gamle Verden var Livet derfor en fortrolende God og Fortsoning, Væren var ansigt ved Forestillingen om det guddommelige Væsen. Man troede sig ved at tanke sig Gud som menneskelige Væsen, der vel vedbedres over Synden og sendte sine Strafe over Synderen, men hvis Brede kunde filles, hvis Straffedomme kunde afcoedes. Om roflys, urelig Anstreng-

^{*)} Se nu Kronstadspræstet af Luther prioret Melanchthon om ham: "Langengang, man har i flere ejerstidens Guds Væde og be fortærlig Ettempler af hans Straffe, valorem ham en fraduu Radet, at han var nuv verb at forgaae." Og Luther har selv senere besvaret den Sjæleangst, der i Klosteret varo ham til at syge hæd for sit Sjæl ved overordene Bobstuelser, ved næsten at "være op til Døde ved Vaagen, Væren, Læsen og andet Kæbelde." (XIX. S. 2299.)

gelse for at udsonde Vreden og tilbagevinde den gudommelige Raade, blev heraf den naturlige Folge. Men ved jævndanne Gjerninger, hvortil Livet selv medførte Maledning og Opferding, og hvorev en eller anden Helsværdigheds eller Grømhedens Pligt blev opfyldt, fandt Man her ikke blåse stacende; thi det sollte Man vel, at der på denne Welt ikke fandt nogen Mere end simpel Skyldighed, ikke vindes noget Overstød, der fandt komme den idligere Syndskyld til Gode. Man jegte efter Gjerninger, der fra det sadelige Syndsvindl viste sig som aldeles ligegyldige og ubetvumiddelbart Formal, men netop derved syntes at fåre en større Bedydning til et betegne den Hestighed, der higede og trugtede ejer Guds Raad, der satte alt Under til Side, og ikke agtede noget Offer for dyet, ikke synde nogen Lidelse for at oprinse den. Heraf udvængtes den sammenbyggede Mangoldighed af Ceremonier — Handlinger, der aldeles ikke havde anden Bedydning og Hensigt, end at forhærlige Gud og vise Menneskets Beisen til den gudommelige Raade —, heraf den beständig tilbagevendende Ørserdersesse, hvor det Udførlige og Bedste, Markens Herligste, Hjordens fuldkomneste, felfrieste Dyr, sangue Blænder, selv egne Barn, trædte i Menneskets Sted som Sonemiddel, — heraf det hele afslutte Liv, sammenfat af de knægtigt udvæntte Arter af Salpinstler, hvorev man mente ligesom at føres gribe og afvende Himmelens Strafe. Det højeste Punkt i denne Kunst, at øffnungs Tølelsen indtil Neden og tilintetgjøre alt bevist Liv, er naærl hos Hinduerne, hvor Poenitenter tilbringe en halv År i ubevægelig Stilling med oprakte Arme, eller folge sig gjennem Ilde, og omvær laste sig ind under Hulsette af de rullende Lastvogne. Det er Phænomener, der vel måne bringe os til at erkende Synds skyldens Magt over det menneskelige Væsen og dets Krang til Berfening. Men

paa den anden Side — hvilken gaudsig Lomlyb i denne hele Stræben! hvilken Berøgelse af Vreden, at undergrave sig Lovens sabelige Forbringer, for at anvende Lid og Kraft paa det Unlystige! hvilken Selvmølgelse, at ville have en Blifsonhed enset som Gud velbehagelig, der staaer her i Egennytters Ejendele, alene og udelukkende er anlagt paa et afvende Straffen og Hobe Raaden tilbage!

Allerede det Gamle Testaments Profeter lærte derfor: at det "ille er i Øjere, men i Hjørnlighed at Gud har Behag, at Guds kundstab gjelder Mere for ham end Besæboffer".^{*)} Men hvoredesstilte da nu Hjørnlighed og Varmehjærlighed tankes at beskrive Forsoning af begangne Synder? Thi Mennesket fandt dog ikke fordelige for sig selv, at alhvert Dilellit har Krav paa den hele Lovs Opsoldelse, paa Mere, end Mennesket stod med sig selv at han opfylde, saa at Biss den varer bestandigt, enhoer Dag foreger Syndernes Tal, og et, selv endogsa om Lovens Forbringer lode sig opfylde, vi dog vilde være "unghje Ejendele"^{**)}, d. v. sagbarne, som ikke gjorde Mere end hvad der er vor Skyldighed, hvor alsaaningen overslodig, tilbagevirkende Forhærente lader sig erhverve. Hvoromhelst derfor Mennesket villes hen til selv at udsonde sin Synd, er Man altid paa ny falder tilbage til en tem Øfningsspragt, til vilkaarligt ukunste Handlinger, der syntes at imponere ved den frivilligt overlagte, smertelige Øfningsspragt. Øgsaa i den kristelige Verden har Dette stadsfestet sig. Vi møde her Enghoers (Unghoeres), som satte Bodens Huldkommenhed i at drage sig ud af alt menneskeligt Samfund, og mellem Dyrkens Dyr ligesom at formue et dyrt Naturstof, — modt Gudskejstet til Hinduernes for-

^{*)} Hos. 6, 6.

^{**)} Luk. 17, 10.

nufstødeste Udsprævelser: de saakaldte Styriter (Sottheboere), *) som tilbragte en stor Del af deres Liv paa høje Steder, i staende Stilling Nat og Dag, under øjen Himmel, — mede Anvældninger af Munkelivet som et himmelst Liv paa Jordens, hvor Verdensherrschaften endnu blev stærket, for at foregå Fortidensernes Suri, snart ved Lust om evig Tauskhet, snart ved andre, ligesaa unaturlige Vinster **). Den katholiske Kirke anviser selv denne Wei, ved at stille mellem de gudommelige Bud og de saakaldte "evangeliske Maab", hvortil ingen egenlig Herligelse skal påaehve Mennesket, saa at Forhennelisse altsaa ikke skal medføre Straf, medens derimod Bagtagelighedens derof skal give Adkomst til overordentlig Velensning. Af en saa grundfæst Lære have Forestillinger lidt efter lidt uvislet sig paa ganske naturlig Wei, som, betragtede i og for sig, løbere fra deres Red, kunde synes usædvanlige: om en overskydende Skat af Fortjenester, som de rette

*) Som den uanvendigste af disse Sottheboere nævnes Symeon Styliita, i det første Machhundrede i Chr. t., som skal have tilbragt 47 Aar paa en 40 Aars høj Slotte fortil sin Død, og allerede af sine Samtidige blev bekræftet som et Væbunder af Helligheden; hans Fortiden og Beskjæftelse aagedes som den første Valgjerning, og mange Heilige fulle ved hans imponerende Eksampl varre bleue omomble til Christenommen. Dog mangler det allersådengang ikke paa Dem, der udvælte mod en Betrækning af menselige Egenskæftninger, som lettelig kunne syre til Forstørrelse for Guds Dom.

**) Seo ca. Mand af den høje Maab og Venstevaaade som Pascal forte, som strengtroede og ortig Katholik, findt religiøs Ulfredesflæske i at foruge de legemlige Smæler, som Naturen allerede havde paalagt ham; han har et Bertholte med Hænge paa det døde Legeme, som han plejede ved en Klimberægelse, at bera ind i Legemet, saa ofte som en forstærkell eller ordelig Tanke opstod hos ham. (Kronicobeg. i Thol. Abst. s. ubrl. theol. Litt. X. S. 685.)

Hellige have erhvervet ved deres overvældende fremme Ridtjæhed, uden at de selv havre haft Brug for den; hvilken sag den er blevet nedlagt i Kirrels Skjod som frugtbartigste Capital. Over denne har Kirken alene Maadighed, og denne kan saaledes lade en kortre eller langere Del deraf komme jævndanne Troende til Gode, som, ifølge Skjedets Styrkebelighed, trænge deri, og hys Bærdighed til at hjælpe paa denne Maade er Kirken befjendt, — en Bærdighed, som blandt andre Maader ogsaa kan lægges for Dagen ved Rebedønhed til at erlægge en Maatlig Suri for at blive bestraflig i det andelige Gode. Det er den Kirkelige Aflad, i dens Grund og Betydning; — og hermed er det yderste Punkt naaet i Forståelsen af det andelige Spor: det er Syndsforladelsen behandlet som en transportabel Gjenstand, en formelg Hensidsscore!

Ville vi nu føge Bilden til denne Forvildelse, ligesaa qualende for Sjelen som forberedende for det hele Liv, hvor bliver da vel denne at sege, uden i den Forestilling: at det er Gud, der skal forsones, Mennesket, der ved sine Gjerninger Værd kan og skal forson Gud? Denne Forestilling er det — som vel hedder i den Augsburgske Konfession (Moe Krifte) —, "der foruden piante Samvæthederne, saa at Nogle bleve drevne ud i Østen, i Klosterne, i Haab om, ved Klosterslivet at fortjente Meaden, Andre udvælste andre Gjerninger for at gjøre Fællest for deres Syndet." Vi vende altsaa Sætningen om: det er Gud og Gud alene, fra hvem Forsoningen gaaer ud. Og hvortildest skalude Christendommen kunne tenkes at have anden Lære herom, efter det hele Forhold, den opstiller imellem Verden og Gud, som Den, fra hvem, ved hvem og til hvem Alling er? Men hermed er det da tillige indlysende, at den christelige Forson-

ningakære træder i fuldkommen Modsigelse til den gamle Verdens.

Vi vende os altid til den hellige Krist; og hvorende finde vi da her Jesu Virkemhed fremstillet som forsonende — først i almindeligt Udtryk, for at vi skulle blive staaende ved disse for det første? Jesus er "Møder imellem Gud og Menneskene, Stifter af den nye og bedre Bagt";^{*)} "Gud har ved hant forsigt, forsonet Menneskens med sig";^{**)} ved Jesus have vi "erholdt Adgang til Faderen, og hans Raadbe", ere "nærmede og færie hen til ham";^{***)} forhen lange kortsjernede fra Gud, stæmmede tilbage ved Freghen for hans Brede. Denne "Trædems Hånd" er de Christne fremmed, thi ved Christus er "Freindskabet ihjelslaget"; ved ham have vi "Fred med Gud, Frimodighed og Tillid, sonlig Udelærelses Hånd";^{†)} idet han har erhvervet Menneskene "Syndernes Forladelse, Forlæsning fra deres Overtrædelser";^{††)} Gud "tilregner dem ikke længere deres Synder, formar ikke deres Overtrædelser ihu."^{†††)}

Det er saaledes fra forhellige Sider, under forhellige former og Bemærker, at Evangeliet tilfører Mennesket den trostelige Lære. Men det er tillige Udtryk, som ofte kunligere ere nærmest beregnete paa at oprefse og berolige. De have en mere præstlig end dogmatisk Charakter, have større Styrke og Varme end Klarhed og Bestemthed; og en nærmere Fors-

Elaring over Forsoningen's Natur er her endnu ikke givet. Det ligger saaledes i de indholdsrigte Betegnelser en suet Opsordning til Tanzen; og saa dybt som vi have set, at denne Lære griber ind i det hele indre Liv, ville vi forud formode, at den Christelige Lærening ikke har undladt at følge de ansatte Spor. Mange forhellige Verte ere her blevne indstaaede — og anderledes kan det ikke tankes, hvor den religiøse Interesse blott har levede betoet —, men de falde alle ind under tonde Hovedretninger, i hvilke det ogsaa vil vise sig ved nærmere Etterhuse, at det hele Rum er udsmaalt. Ligefrem der nemlig er i Christus og i Christendommens en guddommelig og en menneskelig Side, som maae holdes forenede, naar den christelige Sandhed skal blive bevaret i sin Hælgeb, men tillige (som ovenfor vist, S. 28, 320 f.) Christen ligget nær, til at fremhæve den ene Side paa den andens Bekostning: saaledes vil, ogsaa ved denne Læres Udbilling, Interessen kunne være enfligten henvendt enten paa Christendommens Forhelligelse som guddommelig Forsonings-Anstalt, eller paa den praktiske Vetydning af Forsoningen for Menneskets sædelige Liv. Et Vill paa Lærenes Historie stiller Virkningen af denne dobbelle Meining, hvor den ene eller den anden er enfligt forhersende, paa Udbillingen af Forsoningens Begreb i klati Lyd.

Den ene Hovedretning er altsaa den, der betragter Forsoningen som et værk, der unmiddelbart, paa historisk Maade er tilvoiebragt ved Jesu Libelse og Død. Denne Forstilling lugter sig naturligen til Offerideen: hvorende den Offerendes Synder blive lagt paa Offerets Hoved, som ved denne Overførsle træder i Menneskets Sted, overtager Straffsen, som han har forsiktet, og saaledes virker Beprægelsen for den. Spor af denne Betragtningmaade findes allerede i den

^{*)} 1. Tim. 2, 5. Hebr. 7, 22. 8, 6, 9, 16, 12, 24.

^{**) 2. Kor. 5, 18, 19. Eph. 2, 16. Hebr. 2, 17. 1. Joh. 2, 2, 4, 10.}

^{***) Rom. 5, 2. Eph. 2, 18. 3, 12. Hebr. 7, 19. 1. Joh. 3, 18.}

^{†) Rom. 6, 1, 8, 15. Eph. 2, 16, 17. 3, 12. 1. Joh. 2, 28, 4, 17.}

^{††) Matth. 26, 28. Avg. 5, 31. Rom. 3, 25. Eph. 1, 7. Col. 1, 14. Hebr. 9, 16.}

^{†††) Rom. 4, 7. 2. Kor. 5, 19. Hebr. 10, 17.}

gamle Kirke, og den er lidt efter blot blevet oversat som Bøge, indtil den omfører, i det 11te Jahrhundrede, blev fremstillet i skarpsindig Form af en af Middelalderens mest admærkede Lærere, Anselmus, Erzbisop i Canterbury. Hovedtræstellen af dette System er følgende: Synd er Krankelse af Guds Majestat; og, som denne Majestat er uendelig, saaledes mibjører Synden også uendelig Ørde. En Eftergivelse af Mennesrets Synd uden Straf vilde derved stribe mod den guddommelige Retsfærdighed, og forsørge den sædelige Verdensorden. En Udsoneing af Synden er folglich nedeendig. Men skulle Synden udsoneas af Mennesket selv, da ville Straffen blive, ligesom Synden er det, uendelig. Dette vilde stribe mod den guddommelige Kjærlighed. Altsaa drives den guddommelighed Kjærlighed til at sige Erstatning andenstedsfra, hvorev der kan ske Retsfærdigheden Fyldest. En jædan kan frit hedes af Den, der var engang et Menneske — altsaa kan leude i Menneskenes Sted — og Mere end Menneske — altsaa kan ilfredestille Guds Retsfærdighed, d. e. af Godmennesket. Og hvorledes da? Ved at give Noget, som er af uendelig Værdi, og som han ikke var skyldig at give, d. e. sit Liv; thi fordi han var uden Synd, var han ikke skyldig at dø. Denne Gave har Kraa paa Øjengjeld; men denne kan ikke formne Sammen til Gode, som allerede har Alt, hvad Gaderen har, men derimod Menneskene, til hvis Forloøning han er sendt. Saaledes er Retsfærdigheden udsonet med Kjærligheden, og Forsoningers Sandhed og Gyldighed beslægt.

Hvad der, selv ved den løseste Glæsning, bliver påfaldende ved denne Dorte-Udvilting, er den strenge Form, hvori der striges frem fra Ethn til Ethn. Slutningsgrænsen bewæger sig fremad med lige røgtere Sikkerthed, end om det

var en juridisk Deduction eller en matematisk Bevisførerst; det ene Led slutter sig til det andet, den ene Slutning bryges paa den anden, som det synes med streng Nødvendighed, og saaledes staaer en Vigning stærk, der imponerer ved tilsynes lidende Fælhed. Men vi minderid af egen Erfaring vide, hvort idet det er de religiøse Idéers Viis, og hvor idet det ligge i deres Natur, at godtgøre deres Sandhed og Kraft for Guden paa denne Maade, kunne netop derved allerede nogen Mistro opståe til Udviltingens Gyldighed; og det seiler ikke, at jo denne vil gøreligere støttese sig, naar nærmere Betragtning viser, hvorledes her det Uendelige er draget ned i Endelighedens, det Uandelige i Egentlighedens Begrensdning. I de menneskelige Forhold nemlig gælder det, at Majestatenes Øre kan vorde saaledes Irrælt, at Forhædelsen imod samme ikke tor eftergives uden Straf; men hvorledes skalde Dette have Unvendelse paa det guddommelige Øret, det saaer faciles over den menneskelige Indtolken, at ligesaa blot Noget kan fratages Gud, som det kan gives ham ved Mennesket? I de menneskelige Forhold er det kun altfor vist, at Retsfærdighed og Kjærlighed øste staae forbundet imod hinanden; thi den menneskelige Retsfærdighed gader i Ulfeligheden ikke op i sin Øde; den strenge Ret kan mangengang blive den heieste Uret, og hvorved man da Kunden seges løst, uden derved, at Maaden under inddem, bemaaderne, eftergivende, formildende, for at rette paa Misforholdet, hvor det ellers vilde indtræde i alder stærkende Starphed? Men en Modstilling, som netop er grundet i det Endeliges Usudkommenhed, hvorledes skal den kunne oversores paa den Uendelige, og her sjæle ill Grundlag for Begrebet Udvilting? I Gud er Kjærlighed og Retsfærdighed Det; Head er vel Retsfærdigheden, uden netop Kjærlighed, betragtet som verdenshyrende med Hensyn til de frie,

fornuftige Væsener? Og endelig — fan det miskendes, at Overforelsen af Christi Hjorteneste paa Menneskene her bliver opfattet og fremstillet paa en saa træs, umiddelbar Maade, at det Aandelige, teen Sædelige er aabenbart forvret med legemlige Ting? Selv med den menneskelige Retfærdigheds Grundsatninger vilde det ikke bestaae, dersom en lidet Brode, som skalde træde istedenfor personlig Straf, blev erlagt af en Anden paa den Skyldiges Begne. Men naar Sagen bliver fremstillet, som om der ved Christi Opoffrelse er ydet et Besværlig, hvorevæb den guddommelige Retfærdighed er fuldestgjort, og daledes den guddommelige Kjærlighed kan have sin naturlige Udb; er det da ikke, som om Talen var om et Gjeldsforhold, hvor der alene ligger Gredslor Magt paa at erholde sin Forandrings Beløb, uden at det kommer i Betragtning, ved hvem Berigtigelsen stær?

Denne Opfattelse af Forsoningens Væsen som historisk Bjænbejerning, fuldbyrdet og afluet ved Jesu Livsdel og Død, er i det Væsentlige gjort gjældende i den Hellige Lære, og i den protestantiske Kirke isærdelebbed er den blevet fremhævet i Modstilling til den katolske Meining, at sege den fuldestgjerrende og personende Kraft i Menneskets egne Gjerninger. De souge Siber ere imidlertid af den Natur, at de ikke lader sig forståelse, hvæt den videnstabelige Kritik ter gres fri og ubindet, og efterat den frie Videnskabelig-Perioden var indtraadt i forrige Aarhundrede, er derfor denne Væreform blevet Gjenstand for stærke Ansigtslæser. Saamægt velsomme var det, da den nyeste Speculation ogsaa i dette Stykke anmedte sig som Forfører af denne Lære i alle dens enkleste Bestemmelser, og vataog sig at retsfærdiggjøre den for Tænkingen som den dybeste Sandhed. Men nærmere beset, gjælder dette Forfører og denne Retfærdiggjørelse et gansse andet

Forsonings-Begreb end det christelige og kirkelige. Nemlig — den moderne Speculations Forste og Sidste er den væsentlige Enghed af Gud og Menneske; og Dette netop, at denne Enghed kommer til Bevægelse i Mennesket, som hidtil har troet sig væsentlig forskellig fra Gud, skal være den christelige Forsoning. Thi Haad — siger Man — er Forsoning Andet, end Modstilling af Modstillingen imellem Gud og Mennesket? men Modstillingen bliver just paa det Grundigste hævet, naar den erfjendes i sig selv at være Juul. Og holbes nu endvidere fast derved, at Deden er Nedbryden af det Endelige, det Menneskelige og Forkrenkelige, for at det Guddommelige kan træde frem: da oll det — hedder det frendeles — gaae op for vor Erfjendelse, hvoredes Menneskene kunne figes at være forsonede ved Jesu Død. Thi Dette skal være den sande Betydning af Jesu Død: at det Menneskelige ikke bestaaer som noget Ulejligt i sig selv udenfor Gud, men kun som et forsvindende Moment, der ikke hindrer Engheden med Gud. Dersom der selger Opstandelsen og Himmelfarten paa Deden: den videnstabelige Enghed af Gud og Menneske, ejerat først Selvstændigheden af det Menneskelige er oplyset. — Naar en saadan Udtydning af Forsoningens Væsen en Tidlang har funnet gaae og gjældte som Udvælling af den kirkelige Forsoningslære, da er det kun et Bewis mere paa, hvilken Illusien der kan tilvejebringes ved smidige Phraser. Eller skalde det ikke være videnstabeligt for Enhver, hvoredes Forsoningen her bliver fort over paa ganske andre Enormer? Det er ikke langt en Virken, vi habe for os, og dens Indflydelse paa det videnstabelige Liv: en Grundforandring af Forholdet imellem Gud og Menneske; men det er en Begivenhed, en Udvælling i Tænkens Verden, en forandret Kunsthulde af Forholdet imellem Guds og Menneskets Væsen. Og ifølge hers af den hi-

største Virkelighed af Jesu Person, hans Liv og Død, Miseri og Lidens alene Betydning som Betegnelse af Menneskeheds, det menneskelige Besjæls sande Natur og Forhold til det guddommelige.

Til de Indvendinger imod den hvidt fremhælte Lære, som ere anførte i det Forlæggede, kommer endnu en væsentlig Beskæftigelse, naar den betrægs fra den praktiske Side. Sæl nemlig Forsoning og Syndforladelse trædes grundet i en i Guds Væsen og Stemning selv foregaaet Forandring, som Hyldestgivelse af den guddommelige Rettsdighed ved overnaturlig Foranvæltning af Gud selv: da synes Heraf at følge, at Menneskene rengang for alle have deres Ansigt i den, uden noget Vilkaar, nogen vændelig Betringelse fra deres egen Side. Et Forsoningen den umiddelbare Virkning af Jesu Opoffrelse for Menneskene og i ders Guds, hvoredes Sæl da denne Virkning kunne tankes at blive gjort til Quæst, det Ejemte at blive som uøjort, fordi Mennesket ikke troet paa Forsoningens Virkelighed, og tillegner sig den i dens Sandhed? Og her staae vi da ved det Punkt, hvorfra den anden, allerede anførtede, Forbedring gaaer ud. Dens hele Indhold er Indbesatet i den ene Satning: at det er Mennesket, som selv maa forsone sig med Gud. Og hvorledes? Ved Anger og Forbedring. Eht den Værdig, som i sin Anger har fættet det alvorlige Forsæt til Forbedring, skal allerede gjelde for Gud som det jedelige Menneske, og saaledes være Gjenstand for Guds Velbehag. Vistnok er den gamle Skuld ikke dermed afskafft; men Omvendelsen selv, Indredningen i det nye Liv er forbundet med en Stelle af Opoffrelser og suætelige Selvomregnelser, som udgjere Straffen for den tidligere Synd; og denne Uder saaledes det nye Menneske i det gamle Menneskes Sted; thi disse Evente ere, om end physisst det

samme Individ, dog i andelig Henseende forskellige Personer. Spørges der endnu, hvoredes Jesus ester denne Theorie, der fører hele Forsoningen tilbage til Mennesket selv, kan vediigst at gisæde som Menneskenes Forsoner, da bliver Svaret: vistnok han forsøvært som der fra ham udgaaer en Kraft til Helliggjørelse, til det nye Liv, i eg med hvilket Forsoningen allerede er gjort, — forsøvært altsaa som han, ved Lære og Liv, ved Lidelse og Død, letter Mennesket Omvendelsens Werk, gisver nye Kræfter til at fremme det begyndte Werk og føre det til Ende.

Dette er Forsoningslæren i den Skifte, hvori den nærværlig er udgaaet fra den Kantiske Skole og senere et bleven glosende i den jysk-sønderjyske rationalistiske Theologie; hvor det gjældt som hølleste Opgave, at tilsvanne de Christelige Verbovine saaledes, at de paa sikkert og ret umiddelbar Maade bleve Tilskyndelser til og Støtter for en fædlig Udvikksomhed. Modsatningen til den forhen fremhætte Lære falder af sig selv i Linene. Hje staaer Forsoningen som et Mysterium, aldeles afsluttet for sig; her falder den sammen med Gjenfødslen og Helliggjørelsen. Hjist er det Gud, som ved særegen Foranvæltning besirker Forsoningen os sig selv med Menneskene; her legges den hele Virksomhed over paa Mennesket: det er Mennesket, som forsøner sig selv med Gud. Sandheden og Betydningen af denne Opfattelse ligger i den Alvor og Styre, hvormed det her føres Menneskene i Tanke, hvoredes ingen Fortrostning til Forsoningen og den syndforladende Maade kan gjelde, som ikke viser sin Kraft i helliggjørelse Indskyndelse paa Menneskets Sind og Evnet; og det er ikke at agte som ringe Fortjensle, at have fremhævet denne væsentlige Side, der i den ølde Lære reform blev haft godt som overset. Men desvært må det antages som ikke ringere Genvidighed, naar Forsoningens Vir-

sen sættes i den sædelige Foer eller ubledes deraf, medens netop den rene sædelige Straaben usvendigen forudsætter Guds Forsoning og Freb med Gud (her overfor S. 356 f.). At Dette er det samme op rettighold, og at denne Beroligelse og Forstrostning er det første Fornedrue, hvorm vll. Bevidstheden vidne overalt, hvor den religiøse Erfaring ikke undertrykkes, hvor der kendes noget til den stampe, Samvittigheden har al besaare med tanken om den urettelige Syndestyd.

Men en credis Opfattelse faaer tilbage: Forsoningen besværet af Gud, men i Mennesket. Og dette er den christelige Lære: for det første hellige Skriften klar og bestemte Udtryksmæde. Thi det hedder i den hellige Skrif. ligesaadlig, at Gud forsoner sig selv med Menneskene, som at Mennesket forsoner sig selv med Gud; men det hedder: at "Gud har ved Jesu forligt og forsonet Menneskene med sig", eller at "Jesus har forligt og forsonet Menneskene med Gud". *) Dette altsaa i Guds Væsen og Sindslag er Forsoningen foregaact, saaledes som Man forestillede sig Forsoningen i den heidenske og den jødiske Verden, men i det Forhold, hvori Mennesket ved og føler sig til Gud. Men altid — at dette Forhold er blevet forandret fra et Frigjergs og Ungstelsens til et Tilsidens og Grindelighedens Forhold, styrkede ikke Mennesket, men Gud formedest Christus.

Den yderligere Kærfærdiggjørelse af dette Forsoningsbegreb bliver at sige i den christelige Grundlære om Guds Væsen selv, fra hvilket jo Forsoningen gaaer ud, og hvortil den vender tilbage. Men nu er den christelige Lære om Gud ingen anden end denne: at Gud er den rene "Aand", og hans Væsen den uendelige "Kjærlighed", at det guddommelige Væsen

er opbygget over al "Forunderlig og Skugge af Omstændelse", *) al omstændende Indvirkken af hans Gudsninger, at hans Kjærlighed ikke kan vindes — derudi beskaar hans Kjærlighed, "at vi have elsket ham, men at han harer elsket os" —, **) og heller ikke kan tales. Guds Kjærlighed slipper ikke Mennesket, sovd Mennesket forlader Gud; den omfatter Gode og onde. ***) I Forvielsen nu om denne evige, uendelige Kjærlighed mod Menneskene, selv i deres Ellstand som Syndere, har Mennesket Forsoning. Thi er "Guds Kjærlighed udgået i vores Hjertet", er den os nær og levende i et sin undommelige Hylde, saa at Det er i Stand til at fålle os fra denne Kjærlighed ?); da kunne vi i Guds Kærfærdighed ikke længere se den henvende, hafvende Brede, men del Maade og Warmhjertighed; der har Synderen ikke kan arbejde sig underlebed end som straffende, for dermed at vesse Bevidstheden om, hvorledes Synden har arbejdet imod sig selv, og saaledes at føre Mennesket tilbage til ham selv og til Gud. "Dersom I ikke Keeselse", hedder det, "håndler Gud med Eder som Vorn; thi Hvo er den Son, som Kaderen ikke reser? Men dersom I ere uden Keeselse, da tre I uagte, og ikke Gern." **) Saaledes har Mennesket Syndernes Forladelse, Straffens Østergivelse. Lidelsen nemlig, som visstnok, i den guddommelige Verdensorden måa forblive uadstillelig fra Synden, er ikke længere Straf; thi Det, som gør Lidelsen til Straf, er jo ikke den blotte Smerte, men det Sindslag af Gud, om hvilket den bærer Bidne. Er nu Lidelsen, der følger Synden som Straf, for den Christne ikke Nabenhærelse af en Brede, som forsøder Mennesket, men faderlig Tugtelse,

*) Mat. 5, 10. 2 Cor. 5, 18. 19. Ogs. 2, 16. Col. 1, 90.

**) Mat. 5, 4, 11.

***) Mat. 6, 45. Mat. 6, 36.

**) Mat. 5, 4, 9.

**) Hebr. 12, 7, 8.

Størrelighedens Uttring: da er Straffen og dens Hægt forsunder; Mennesket kan, midt i sine Synder, vende sig tilbørsfusk til Guds Raade og finde Høile i den. Men denne Virksomhed kan Mennesket ikke give sig selv; han har den kun, forfaaerdelsen den er blevet til Virksomhed for ham. Dersor er det ikke Mennesket, fra hvem Forsoningen udgaaer, men det er Gud, der forsoner Menneskene med sig ved den fulde Fremtrædelse af sit Væsen, saaledes som den er givet — og som den først er givet i Christendommen. Thi dette er Hovedpunktet i den christelige Abenbaringslære: at Christus er sendt af Gud til Menneskernes Friece, og hengivet til Døden for dem, medens de endnu varde døde og udsunkne i Synder og Overtrædelse: "da vi endnu varde Overtrædere, døde Christus for de Ugudelige — Gud leveredgjorde os med Christus, da vi varde døde i Overtrædelsen; af Raade ere vi fremsk."*) Dette altsaa er Gud først blevet forsonet ved Christus, men Gud har i Christus oabenbaret sig, er i Christus fremtrædende som den Forsonede, den Barmhertige og den Raadsfulde; og ikke i Gud, men i Menneskene og for Menneskene, er Forsoningen ved Christus blevet til Virksomhed.

Men i den hellige Skrift bliver denne Forsoning nærmest fort tilbage til Jesu Død som Soningsoffer: "Gud har fremført ham til en Forsoning, som et Skaboffer formedlet Troen på hans Blod";**) "selv gav han sig hen for os som et Blagtoffer, Gud til velbehagelig Zug!", og "var vores Synder på sit Legeme";***) Saaledes er hans Liv hengivet, hans Blod udgået "til Syndernes Forladelse", "for at bortage Mangeos Synder", og "ved hans Saar ere

*) Rom. 5, 6. Øph. 2, 5. **) Rom. 3, 25, 8, 3. Øev. 9, 14.

***) Øph. 5, 2. 1 Pet. 3, 24.

vi frigjorte".*) Det er, ved disse Udtale, nødvendigt, at vi gjøre os den gamle Verden, efter dens Tro og dens hellige Skif, lebende og nærværende. Oprindingen var her, hos Heden og Deber, Middepunktet af den hele Cultus, ligesom Forsoningen var Middepunktet i Religionsturen; thi Forsoningen sagdes knude til Østningen — Symbolat ved Hensigts- og Oppostelle af Eb og Baen til Gud. Nørrest stod her det jøøiske jødisk Forsoningsoffer, som engang aarlig blev bragt af Øpperprosten i det Allerhelligste selv for hele Hells Synder. En Bul blev fremført i Helligdommen mens Indenre for Jehovahs Altar, og Øpperprosten befandte over den, med Henderne lagde ved dens Hoved, alle Hollands Synder, for "at legge dem på Det Dyrke Hoved"; hvorefter det blev ført ud i Østen, for "at bare alle deres Misgivninger ud i Østen".**) Hvor næt læs ikke her Psalmerne til en Sammenligning, for at hædeliggjøre sig Jesu opoffrende Død i dens hele religiøse Betydning! Thi her var ikke blot en blodig Oppostelle, og — ligesom ved Østreturen — en Oppostelle uden egen Skif, men tillige en frivillig Hengivelse i Døden for Andres Skif, til Menneskernes Forsoning og Frelse, en Hengivelse af den reneste Skærlighed og Edighed, til Velbehagelighed for Gud.****) Men disse Uttræk ger ere af den Natur, at de kunne forstås mere eller mindre egentlig og ligefrem. Ved den nærmere Udtydning altsaa, hvor det gaaet at bestemme det hele Forhold, hvori Jesu Død staar til Forsoningen, måtte forskellige Opposteller komme tilfænde, og denne Forståelighed staar etter i næste Forbindelse med den hele Retning, hvori Forsoningsbegrebet selv er blevet udvist.

*) Matth. 20, 24, 26, 29. Hebr. 9, 28. 1 Pet. 2, 24.

) 3 Mojs. 16, 21 f. **) Øph. 2, 8.

Efter den første Hovedbetning nemlig, hvor Førsøgningen tankes fulbrydet i Guds Basen og Billie selv ved Christi personlige Virken, bliver denne hele førsøgende Virksomhed ligesom sammentrængt i Dødens Moment. Døden bliver bestemt adskilt fra Livet, saa at Krosten til at besejle Førsøgningen bliver udelukkende tilslagt den. Men hvori har nu Jesu Død sit Stregne og Gjendommelige, som adskiller den fra Livet og al Livets Virksamhed? — hvori, uden i det genn. Physiske, i den legemlige Smerte, i Dødequalen og Blodåb udgydelsen? Og saaledes står vi da ved en voldsomt bredt Foresættelse om Jesu Førsøgningsdød, som naturlig har fået sin staaende Form i den talrige Mængde af Opbyggelsesbeger og aandelige Sange, som ere udgaaede fra den pietistiske Skole: om Sjelens Blodbrudgom, i hvid dyb Bundet Gjessen, maa lyde ind for at finde Skif med Guds Brede, om Kramets Blod, hvori vore Klæder skulle værnes o. s. v. Men selv uden Hensyn til det Smagløse og Frostbedrænde i denne, altså paa ny tilbagevendende, Krebs af stærk sandfælge Villeber, er det klart, at Taufen saaledes bliver fort længere og længere bort fra den religiøse Side af Jesu Virksamhed, ind paa Enemarker, hvor det Legemlige træder i det Vandestriges Sted, og en formelig Deling instruerer af Christi Viesen, — saaledes, at han skal gjælde Menneskene som Hjælper ved sin Lære og sit Liv, som Førsøger ved sin Kærlighed og Død. Men ligesom, paa den ene Side, Jesu hele Virken man tankes som en uafbrudt Eden, i Kamp med Mantoens Hærstofskæ og Syndens Hochærdelse, saaledes man, paa den anden Side, hans Kærlighed opfattes som den højeste og reneste Virken; var ikke Jesu hele Liv en Gudsbegær af Døden, saa at han kunde siges — som Paulus skriver om sig^{*)} — "hvør Dag

^{*)} 1 Cor. 15, 31.

at dee", og var ikke ligesledes hans Død Huldbudelse af Livets Virksamhed? Derfor tør Christus ikke deles og sonderlæmmes; men den Betragtning alene har Sandhed og Sandhedens Kraft, som ligeligt famler Christi Liv og Død, hans Virken og Livet, og overhovedet alle Momenter af samme i en Enhed, som Utringer af den samme Gudsdommaand, der harve samme Udspring, samme Betydning, samme sædelig-religiøse Kraft.

Sætter vi os herfra ind i den anden Betragtningsmæde, hvor Førsøgningen saaledes satmer med Menneskets egen Omhændelse og Hælftegjørelse, da saaledes det af sig selv, at der her ikke kan tilslægges Jesu Død anden førsøgende Kraft, end førsøgsvilken det begejstrede Eksempl på den rene Hjælperighed, den højmodigste Selvopoffrelse man virke opvoksende og forudsættende ind paa Menneskets sædelige Basen. Men vi maae her gjenægte, at, hvor sand og rigtig end denne Opsættelse er, og hvor stark en Vægt der end egaa i Skriften bliver lagt derpaa, at "Christi Blod skal rense Samvittigheden fra alle Øjerninger, til at tjene den levende Gud";^{*)} — ja er den dog saa lidt udhåndmænde, at neder Det, som er det Stregne ved Førsøgningen, Sjelens Fred i Fortrystningen ill Guds Maade mod Syndere, bliver ledet udenfor Betragtningen.

Derimod — naar vi, efter den tredie anførte Synonymiske, holde fast ved Førsøgningen som den historiske Virkeliggjørelse af Guds Maade mod Syndere, der er givet i og ved Christus, da vil den christelige Sandhed af denne Opsættelse egaa godtgjøre sig derved, at saaledes Christi opoffrende Død viser sig i sin faregne Verhåndling, og dog paa den anden Side ikke andresides, end at dens Virksamhed, som ensartet, slutter sig af sig selv til den hele ørige Virken. Thi Jesus er blevet

^{*)} Hbr. 9, 14.

Menneskenes Personer, har udøbaret og virkeliggjort for dem Guds Barnhjertighed og syndforladende Raade ved sin Lære, der lader os hende Gud som det Væsen, i hvem Kjærlighed, Misærighed og Misundhed er uoploselig knelægget. Han er blevet Personer ved sit Liv; thi, som Kjærlighedens bæbde var Hovedsummen af hans Liv, saaledes var Kjærligheden Ejelen i hans Liv, — en Kjærlighed, der ligesaa lidt var beregnet paa Ejengudselskab, som den blev frataget ved Mishandling. Som han var "sendt at sege og frelse det Forstorbte og gjøre Syndere fælige", saaledes omgives han med Syndere og Tørlere, langt fra "at frøske det krankede Mør, og sluffe den rigende Lynde", *) og vi mindes hans Ord: "Hvo som har set Sonnen, har set Faderen", **) har i Sonnen sett Faderens Væsen at hende som Kjærlighed af idet usorstyrte Raade. Og endelig er Jesus blevet Personeren ved sin Død. Thi, mens Menneskene mener, at Guds Raade fulde erhverves ved Øfere, og søger Forsoningens Trost ved Øferydernes Blod, er det Gud selv, "der har fremstillet Jesus til en Forsoning formetest Troen paa hans Blod". ***) Saaledes er den historiske Virkelighed blevet Ejendomme af den jætte, der hele Liv fordrævende, Forstilling om Nødvendigheden eller Muligheden af Menneskenes Forsoning af Gud. Ved det ene saude Øfser er "en evig Forleining" funden, †) og saaledes ere Øfrene afflossede; thi "hvoc Synderne ere forladte, der behoves ikke mere Øffer for Synden". ‡) Den Raade hos Gud, som eftertragtedes ved Øfrydelsen, er her tilstede i Guds udøbaredes Væsen selv; thi det er den, som legger til Grund for den hele Foranstaltung ved Christus til sondige, fra Gud afsladne, Menneskers Frelse.

*) Eph. 19, 10. 1 Tim. 1, 15. Molt. 12, 20. **) Job, 12, 45. 14, 9.

***) Rom. 3, 25. †) Ørte, 9, 12. ‡) Ørte, 10, 18.

Men have vi saaledes jegt at udgrave den Christelige Betydning af Læren om Jesus som Menneskenes Personer, og er det høftedes os at komme til et Punkt, hvor Tanken finder Klædning og Fred: da kunne vi her, hvor Raadet er saa vigtigt og Værene saa forståelige, ikke nok foreholde os selv, hvoredes Evangellets mystiske Kære ikke tor tønnes bunden til den ene eller den anden enkle Forstillingsmæde. Eller herredt maa vi holde fast: at den Christelige Sandhed er forfejlet til den ene Side hvor Forsoningen bliver fort tilbage til Mennesket selv, saa at Christus bliver overflødig, til den anden Side, hvor Forsoningen ved Christus bliver knapt saaledes, at den kommer til at staae uden nødvendig Forbindelse med Menneskets aandelige Lte. Hovedpunktet derimod ville vi have at fortælle deri: at Forsoningen opstilles som udgaart fra Gud, som fulbydet ved Christus, i Menneskene; og Christelighedens Præve vil være givne os deri: at Guds forbarmende Raade udøbaret sig for os i Jacob's Lyb og paa jordan Raade, at den ejenter Ejelen Fred og Forsoning, og derved tillige bliver Væren og Kraften til Forsoning, til sand Ejengudselskab og Helliggjortelse.

XIX.

Metsfærdiggjørelse af Tro.

Det er Forholdet imellem Gud og Menneske, som udgør Religionens Indhold og Væsen, — men ikke blot betragtet fra Guds Side, hvor dette Forhold er uforanderlig, ligesom Guds Væsen selv er det, men også fra Menneskes Side, hvor dette Forhold ikke er, hvad det skal være, men iust ved Religionens Kraft skal bringes til sin Sandhed og Reehed. Saaledes er også Mennesket i al Religion foreudsat som det frie personlige Væsen, der selv kan og skal virke til Øjenoprettelse af det forstyrrende Forhold. Og i en aabenbaret Religion træder denne Forudsætning endnu klareere frem, fordi her er givet et bestemt Meddelelse fra Gud til Menneske, og saaledes også Fordringen og Opsordningen til Menneskene måtte være udtaalt på bestemt Maade. Hvor derfor Spørgsmålet er om en Religiens Gudommelighed, dens Større eller Ringere Gudommelighed, maa vi på den ene Side se hen til den Gudommelighed og Klarhed, hvori det guddommelige Væsen, den guddommelige Magt og Magte, bliver for Mennesket innde, men ikke mindre for hen til den Fordring, hvormed Religionen henvender sig til Mennesket, den Styrke og Reehed, hvormed det sidstes velsom Tilgivelse og aandelig Unvendelse fra Menneskets Side. Naar saaledes Geisschovsferen (See S. 75) betrægger de enkleste Mættning som mægtige Væsener, udruske med hemmelighedsfulde Kræfter, men uden dog vedhos at kunne forholde sig sig selv, hvor tybt disse Elng i deres Læsning staae under

Mennesket: da ville vi finde det at være i sin Ordens, naar han mener at kunne og buede tvunge sine Guder til at gjøre deres Skyldighed, ca. derjom Tingene gaae han haardhauffent imod, selv ikke frugter for at bringe Guderne til at falde til Hale ved Hug og Slag. Naar, paa et højere Trin af den religiøse Dannele, Guddommen havde ud over den hellige Verden, men dog bliver staaende i Gudelighedens Ufuldkomstenhed, saa at det guddommelige Væsen næfes undergivet Gudensabens Omstændinger, da vil den menneskelige Væsen naturligen blive henvendt paa dette Væsen selv, for at formidle og forsoner, vise og fasthalde den guddommelige Kunst. Derimod — hvor Guds Væsen opfattes som den venedlige Gudskommenthed, den venedlige Hellighed og Kjærlighed, der vil ogsaa den klovere Wirkning i Mennesket blive af reen aandelig Natur: gjengelbende Kjærlighed, Bestraffelse efter at modtagte den guddommelige Maade, uheldiggjøre sig dens Rigdom, tillegge sig den, glemmestrange sit Væsen med den, og lade dens Kraft komme til Udførelse deri.

I Christendommen formuer Gud Menneskene imode som Den, fra hvem af Sandhed og af aandelig Styrke gaar ud til Beroligning og Forsoning; det er Guds Maades Kraft, som udsier af alt Oudi, af Vanlundighed, af Sydendens og Grøgjens Trædom, som fører til Sandhed, Helliggjørelse og Fred. Her saaledes staaer Jesu tilbage at tilføje eller at erhverve fra Menneskets Side. Men dog hver Abendbataringen hele Værlighed betinget deraf, at Menneskene ville lade sig paavirke til deres Frelse, vilke lade sig forløse og forsoner. Christendommen bringer Sandhedens Gud fra Lysets Udspring; men hvor Lyset i Mennesket, det aandelige Dje er Mælt?*)

*) Mat. 6. 23.

der bliver Løst uden Virkning. Christendommen bringer Hellighedens Gabenhærelse i den Helliges Liv; men Menneskeste kunne forstørre sig imod Helligjærels Stol, "else Merket mere end Løjet"^{*)}; Christendommen bringer Mennesket Fred i den fulde Gabenhærelse af den guddommelige Kærlighed og Barmhjertighed, uafhængig af menneskelig Gjerning; men Menneskeste kunne ligefaldt holde fast ved den forsangelsige Indbillebung, at det er menneskelig Gjernings Fortjenest, ved hvilken Raaden først skal erlyceres. Her altsaa har vi de aabnende Betingelser, for at Christendommen skal i Virkeligheden blive for Mennesket, hvad den er bestemt til at være: et fundt og aabent Øje til at modtage Løjet, en Villie til at lade sig føre paa det Godes Vej, en ydmyg Erfjendelse af Menneskets Trang til den guddommelige Raade, og en tilidsfuld Fortrofning til dens Kraft. Men disse Betingelser ere i Selskabet samlede og indebefattede under den ene Betingelse af Tro.

"Mennesket bliver retfærdiggjort af Troen"; — dette er det store, vægtfulde Ord af Paulus, den Hovedfæning, hvorfra hans hele Utdrilling af Evangellets Lære gaar ud, og hvortil den vender tilbage^{**)}. I den angivne Fortbindelse forekomme disse Ord kun hos Paulus, og der kan saaledes ikke uden Vale spørge, om ikke Disciplen har tiltaget sig selv for Meget, ved at træde frem med denne Hovedlære, og stille den i Spidsen for sin Prædiken, om han ikke dermed har tigjort sat sig over Mesteren. Men det er sua Ordets formen, som tilhører Apostolen alene, og i Ordenes Form er Sandheden ikke indsynket. Naar Jesus lerer: at "Hvo som treer, skal blive fældt, og har det evige Liv"^{***}), og Troen

^{*)} Joh. 3, 19.

^{**) Rom. 3, 28. Gal. 2, 16.}

^{***) Mat. 16, 16. Joh. 3, 18, 36.}

overalt i den evangeliske og apostoliske Prædiken er sillet paan samme Sted: da er her væsentlig aldeles det Samme lært, som udtrykkes af Paulus med de auferste Ord. Thi Retsfærdiggjørelse er — i Kristiens Sprug, ligesom efter den almindelige Taleburg — Gudsprædelse af Retsfærdighed og Sandhed. Christus, hedder det, blev "retfærdiggjort ved Manden"^{*)}, d. v. s. "Kristusen blevist at være Guds Son"^{**)}; og saaledes hedder det ogsaa om Christusen: at den bliver "retfærdiggjort ved sine Vorner"^{***}), d. e. haandhævet, ved deres Vor og Liv, i sin Sandhed og Wertighed. At "Mennesket af Troen bliver retfærdiggjort for Gud" — betyder altsaa: at det Forhold til Gud, hvori egentlig kun den sande Retsfærdige vilde staae, hvorfra Mennesket alltsaa vilde være udelukket, dersom virkelig en saadan fuldstændig Retsfærdighed skulle forvrides — som Christus nemlig for Guds Raade —, i dette Forhold blioer Mennesket bestræbt ved Troen. Guds Raade er nemlig, ifolge hans Wesen, som er skjærlighed, evig den samme, bestandig vendt imod hans Skabninger. Men, ligesom Sandheden, staaet evig og grundet i sig selv, fun er levende og virksom for Den, som erhænder den, saaledes er Raaden, hvoreval staaet den samme, dog fun til og virkelig for Den, som troer paan den. Ved Troen altsaa bliver først det levende Samfund knyttet med Raaden; Mennesket befinder sig ved Troens Forordning allerede midt i Raadens Besiddelse, medens han, uden Tro og Fortrofning, staaer udenfor den, høer nær den end er ham.

Men maa dog ikke Dette sesogs at være en haard Tale? Synes ikke Betingelsen at staae i ettersynligt Misforhold til Raadet, som dermed skal blive opnacet? Ved Troen —

^{*)} 1 Tim. 3, 16.

^{**) Rom. 1, 3.}

^{***)} Matth. 11, 19.

læres der — og ved den alene, erholder Mennesket Andels i Guds Maade, bliver han salig og har det evige Liv. Men er der ikke i Troen paa retgang indeholdt baade for Meget og for Lidet? For Meget — thi Dette synes at følge af sig selv, at Det, der fra Menneskets Side bliver forbret som Væringelse for Guds Maade og Salighed, udbændigen måa ståne i Menneskets Magt; men skalde der nævnes noget Uanseligt i Mennesket, som stager udenfor Villiens Omraade, da maatte det, synes det, blive Troen. Hvor ofte er det ikke tilfældet, at vi ikke ere i Stand til at overbevise os om Sandheden af Det, vi hellere end gjerne ønskede at funne troe? og, paa den anden Side, hvor ofte nodes vi ikke til at troe, til at maaite lade glæde som sandt, hvad vi maaest af Mit ønskede at funne bencakte eller drage i Troist? Troen uenslig beroer paa Ellerskøfligheden af de Grunde, der bydes i det enkelte Ellerselv; og hvorvidt disse Grunde ere tilstærlige eller ikke, beroer ikke alene paa deres egen Vægt, men ogsaa paa Menneskets andelige Beskaffenhed, paa Medtagelighedens Tone, isølge de naturlige Ansig og den særige Udvilning, disse have erholdt. Intet synes derfor sandere og mere indlysende end Dette: at Mennesket kan forpligtes til at handle saaledes eller anderledes, men at Troen staaer ubens for Forpligtelse og Tilregnelse, at Man her ikke kan opstille Krænninger, men maa lade Troen gælde som et andeligt Naturprodukt, der er saaledes, som det efter de givne Forhold kan og skal være. — Men til samme Lid synes der i den opstillede Fordring at være indeholdt for Lidet. Thi man dog ikke i alle Ellerselde Væringelsen for den Hellige Velbesøg omfatte Menneskets hele Forhold til Gud og til Livet? Men hvor Forbringen bliver indskrænket til Troen, der synes Villiens Virksomhed at lades udværs; det menneskelige Liv

synes ligesom at blive halveret efter Tankens og Villiens Enemarker, jævnt med en villig Modtagen og Antagen af Det, der bydes, skal være Alt, hvad der paaligger Mennesket og fordras af ham i hans Forhold til Gud.

Det er Betragtninger af denne Natur, der ligge til Grund for Apostelen Jakobs Udvilning: hvorledes "Troen uden Gjerninger er død, som Legemet er dødt uden Blaud"; hvorledes det er "ved Gjerninger, at Troen bliver fuldkommet", og at dersor "Mennesket rettsværdiggjøres ved Gjerninger, og ikke ved Troen alene"). Menat saaledes Gjerningen er stillet i Spilden som Troens Fuldkomst, som det Hornemste og Vigtigste, da er Udvilningen aabenbart fært i en anden Reining, og det er ikke usandsynligt, at Apostelen er blevet forantlediget hertil ved den Styrke, hvormed Paulus fremhæver Troen som det ene Hornedue, og ved den Maade, hvorpaa Meningen heraf kan være blevet misforstået af flere. Og det har sin gode og lærlige Betydning, naar det store Spørgesmaal: Hvad Christus fordrer af sine sande Disciple — et i selve Kirkens Godjelslæb blevet opfattet og besvaret i forskellig Retning. Det er Forbilledet paa Det, der skalde gjentage sig i de følgende Tider. Der ligget heri paa retgang et Blodsnesbryd om den Rei, der ikke var nægtes Individueliteten, et opfattet de christelige Hovedspørgesmaal fra den Side, hvorfra de varde som for Besidsheden i først Klartebh og Brugbarhed, og en Mindelst om, hvor rigtigt det er for det christelige Liv, at forskellige Opfattelser, som alle følde indens for den christelige Grundsætning, ikke stilles skarpt og udelukkende imod, men udfoldende ved Sidens af hverandre. Og saaledes har den Udvilning af Forholdet imellem Tro og

) Dat. 2, 22. 24. 26.

Gjerninger, som er givet i Jakobs Brev, sin vigtige Sandhed. Thi naar Christus er ikke blot Forsoner, men ogsaa Forløser og Helliggjører, og denne dobbelte Side af hans Wiltsomhed ille ter opført, jen ten ogsaa Den alene glæde for hans sande Discipel, for hvem han er begge Dele, d. v. s. i hvem Fortrætningen til Guds i Christus gabenbarede Raade bliver Skitse og Straft til christeligt Liv. Det er desfor rigtigt, at der gjører Indbørs mod enhver Modstilletje af Forsoning og Helliggjørelse, af Tro og Rydighed; og det er tillige vigtigt, at der stært og indlempende strafres imod en Færre, som ligger inde, fordi Religionen him altid let og alfor hyppigt bliver betrægtet blot som Lære, som et Indbegreb af visse Gætninger, den religiøse Tro altjaa som simpel historisk Doctrinering, som vissig Untagelse og Ubehendelse, hvori paa en eller anden ydre Autoritet.

Men naar det forholder sig saaledes, skalde da ikke Sandheden være bedst tilfret og Misbrugen af Troens Navn forebygget, ved at jælle Øjerningen ligesom ved Siden af Treen, ved at gøre Øjerningen til Troens usædelige Brøvæsthen, ubetinget at forder Troens Pragt i Øjerninger, om hvil Sandhed og Værds Enhver kan overbevise sig? Vistnok, dersom virkelig Øjerningen i Stedt var udfyllelig fra Treen. Nu er der vistnok et indre Vis, en lantlig Wiesen i Siden, en Reining og Streben af Billien til Gud og hand hellige Lov, som ikke kan mangle, hvor Treen er sandt og op rigtig; men Øjerningen I og for sig — den ydre, sonlige Form, hvori Billiens Kraft træder frem — er og bliver et bedrageligt Phænomen. Thi paa den ene Side kan enhver Øjerning, med det største Prag af Tro og Tromhed, være et venderende Østn — bestaer ikke Hyllested og Skinhelligs hedend Kunst netop i at synes uden at være? — og paa den

anden Side kan Troen være sand og levende, uden at den tilsigtede Gjerning altså kommer til Huldbyrde; thi hvor ofte kan den ikke være afhængig af vores Velingeset, som ikke staae i Menneskets Magt, ligehom selv det jænde og kraftige Tre kan ved ugunstig Indvirkelse af Bevægelsen blive hindret fra at sætte Krugt eller at bringe den til Modenhed! Altsaa — det er ikke paa denne Maade, at Sandheden kan jegend betrygget. Gjerningen, det Udvortes kan ikke saaledes føres til, som om Troens Sandhed staae under alle Velingeser hændes voral, uden at Det dermed vil blive givet til Værel for den farligste Spiljegterie. Det staaer da fun ilbage, at jeg en saadan Udvikling af Troens egen Begreb, at der hverken indeholder Mere, end hvad der kan paalægges Mennesket som Bligt, eller Mindre, end at Menneskets hele indre Virksomhed, hele jætelige Liv bliver indbefattet deri. Et saadan Begreb af Troen er ikke Resultat af noget kunstigt anlagt og udført Tankearbejde; det vil fremvænde sig selv for Enhver, der alene kommer ihu, at det er religiøs Tre, en hvilken her er Tale, og betænker, hvad hermed er sagt. Thi for det Første — naar Religionens Indhold ikke er noget Fremmætt, ikke Roger, der tilhører Mennesket vidensta og bliver staande ubenfor ham, men er Indholdet af Menneskets egen Bevidsthed, der kan træde ud og donner sig i en bestemt Form, for at det saaledes kan blive taget nærrer i Betragning og fældere taget tilbage i Mennesket: saa er det ogsaa klart, at Troens, den religiøse Overbevisningens Liv og Styrke falder sammen med den hele jætelige Livs-Udvikling. Men nu fremstedes al sædlig Forpligtelse er indbefattet i den ene, at Mennesket skal arbejde sit eget Væsen, bringe til stand Bevidsthed, hvad der er nedlagt i hans Indret: da følger det af sig selv, at ogsaa Troen, dens Sandhed og Liv bliver

Gjenstand for vikelig Tørstigelse. Hvor alt nærligt Opsætning mangler til det Hellige, og Sjelen bliver stacende i den bænærende eller den ligegyldigt tvivlende Stilling med Hertugen til de gudommelige Ting; fulde der ikke være Brode paa Menneskes Side — ligejaa visst som der, efter Jesu Ord⁴⁾, er Skuld og Brode, hvor Loven, som er freven i ethvert Menneskes Indre, hviler der ubeklædt og ugnagtaget? Og derimod — naar den religiøse Tro er ligejaa Blomsten og Frugten af de aandelige Anlag, naar det er Hemmelighederne fra Sjelens eget Øyb, Grundstætterne for det hele nærlige Liv, Mennesket gjeninder i Gabenbaringen opførte og fastfæstede; hvorledes fulde vel da nogen Side af det nærlige Wesen og det Øb kunne staae udenfor, jordløse uberett af Troen? Vigesom christelig Tro er et Ravn uden sand Virkelighed, hvor ikke Tørnning og Prævelse er Grunden, hvorpaa den hviler, saaledes er Troens Indhold af den Natur, at det omfatter den hele Tilværelse, givere lige væffende og bestemmede ind i tankens og i Williens Liv; og det er derfor kun fuldkommen Misforståelse af den christelige Troes Wesen, hvor den ikke bliver opsatet som Williens Lov og styrrende Kraft.

Men tilviøse er det samtid, at den christelige Hovedlære: at Mennesket bliver retfærdiggjort for Gud, træder i Samfund med Gud, hans Maade og hans Kraft ved Troen — ikke da har sin Sandhed, naar den bliver bevaret i sin hele og fulde christelige Betydning, og det man indrymmer med, at Misforståelse og Misbrug her ligger saare nær, og at denne just her bliver af den sorderværligste Virkning for det nærlige Liv. Det Mettige er for stort, retvært et Element, til at det ikke, i det sandelige Menneskes Hander,

fulde være udsat for at forvantes. Hvad der er givet i fuld Vidde og Omfang, bliver altid mere og mere indstrængt og begrænset; hvad der er givet som Enhed, bliver sandsynligemot og henstruet til den ene eller den anden enkelt Side; hvad der er al opsatte og behandle paa aandelig Maade, flygter i sine, ubevægelige former. Saaledes træder i det levende, flydende Begrebs Sted en Ordformel, en Kereskesteins melje, ligesom den ydre Ceremonie træder i den aandelige Gudsdyrkelses, den ydre Øffening i det fromme, jordelige Sins delags Sted; og saaledes er det dum atter almindeligt, at i Stedet for den christelige, levende og leverendeierende, Tro træder en blot Hylding af en vis Hørristungsmade, en vis Læreform. En gammel lirtelig Væsenhedsle (det saakaldte Athanasianiske Symbolum^{*)}), som indeholder en lang Række af sine udspundne Væsenhedsler om Treenighedens Wesen og om Verdenslugen af de teende Naturet i Jesu Person, indleder sig selv med følgende Ord: "Enhver, som vil blive selig, skal nødvendig fremfor Alt holde fast ved den katolske Tro (d. v. i. Kirrels Væsenhedsler om de to nærværende Dogmater); dersom han ikke fastholder den heil og reen, vil han upåtvælvlig døe evindelig"; og den slutter sin Uddeling med disse Ord: "Dette er den katolske (den almindelige Kirches) Tro; dersom Nogen ikke troer den fulde og fast, vil han ikke komme frelset"⁽¹⁾. Det store, betydningsfulde Ord af Paulus^{**)}:

⁴⁾ Saaledes benævnet ester en nærlendig græs Pileum, Athanasius, Christiop. i Historien i det fjerde Xachandrede, Herobeholdsbærer af den mianijske Tro om Treenigheten, — var nietelig; thi det er kroksagtigt, at dette Symbolum ikke er blevet fortalt for det senere Xachandrede, og zden Ord i det latinske Sprog.

^{**) Rom. 14, 29.}

"et Det, som ikke er af Tro (af Sjælens Overbevisning), er Synd" — hvilket allerede af Augustinus var blevet fortalret fastslæbt, at Enhver, som ikke besjender den kristelige Tro og er døbt paa den Heilige Beskjendelse, skalde være Synd og hemsalden til Fordommen — er senere blevet taget i altio mere og mere indstræknet Betragtning. Katholikerne har vendt sine Ør paa deres Mistes Tro, som den ene Sande og saliggjørende, mod Protestanterne, og Døse have kun alt for ofte, suittede af Græplet, bringt samme Slutning imod religiøst Partier, der i en eller anden Kære ere afvægne fra den Heilige Rettroenheds-Gorm.

Hør nu saaledes, ved en Slags Indmøgning, en eller anden bestemt Troesform bliver sat i Troens Sted, vendt alle de forsyn beroende Indvendinger tilbage med deres hele Vægt: hvorledes Det skal kunne være nødvendig, uæftergivelig Bevingelse for Samfund med Guds Raade, der dog, som enkelt Form, umuligt kan falde sammen med Lingen selv, om højs Sandhed Mangfoldske børjer ikke formidler at overbevise sig, for ikke at tale om de Mange, der ei engang komme til Kunstab om dette formættelige Indbegreb af den hele Troessandhed, — og hvorledes den tilstrækkelige Bevingelse skal kunne være givet i en Troesform, om hulken dog Alt meget indrymmer, at Untagelse og Beskjendelse meget vel kan blive uden Krugl for Sind og Venner. Men saaledes som Troens Begreb paa saadan Maade bliver indstræknet, bundet og legemliggjort, begribe vi tillige, at Troens Væsen og Kraft måtte blive surberet paa meget forsikrigh Maade, og det bliver forsikrigh, hvorledes vendte Metninger her kunne gaae iensides med hinanden, som begge have Fordring paa at gjelde som Fremstilling af kristelig Sandhed. Den ene nulig støler sig til Cesaringen om, hvor saelig en Illusion der ligger i

Troens Raavn og Begreb, hvor forhenvældigt et Spil der til alle Tider er drevet med dette Ord, og den seger derfor Sandhedens og det kristelige Livs Bevingelse, ved at henvis til Birkebænk i Øjering, som Bevingelse for Guds Raade og Selvhæg; medens den anden Metning netop gører ud fra Betragtning af det bedrageriske Elm, der høster sig til enhver ydre Virken, og derfor falder Menneskets Taale og Hu tilbage til den indre Kvæstilde, til Troen som det ene Sande og Hornedue.

Det er Forholdsret imellem den Katholske og den protestantiske Kære, som er betegnet ved dette Grundord. Vi have allerede tidligere market os (S. 286 f.), hvorledes den katolske Kirke, i sin Udvilning af Syndens Væsen, bliver saaende ved det enkle Menneske selv som Syndens Øphav, ved Synden som alene og ubehæftende Menneskets eget Vorl, medens ved den protestantiske Kirke fører Betragtningen tilbage til den menneskelige Natur selv som bærende Spudens Spire i sig; og vi have erindret om den væsenlige Charaktersortskelighed, som heri allerede udraler sig: paa den ene Side den praktiske Metning, der behynger Mennesket med Syndens hele Ansvar, for saamægt skærvere at vokse til jo delig Anstrengelse, paa den anden Side den bestyrkende, religiose Metning, som fører Mennesket ind i Syndebeværlighedens Ørb, for igennem det at bringe Mennesket til at sege sin Hjælp i den frelsende Raade. Det er denne Forståelsighed i Charakter og Metning, der netop her træder paa det klædte frem. Den Katholske Kirke er fornadstrebdende; Virksomhed er dens Læren, Helligiorelse dens Maal. Den lobs remmer Troens Værd og Mytte, men fun som forberedende, forsæbelsom Sjælen ved den opvækkes og tilstyrdes, stemmes og foruddannes til at modtage Raaden. Men den Sætning,

at Mennesket bliver retfærdiggjort eller beraadet ved Troen, belægger den med Ureligt Vand. Thi Beraadning skal være Det med Helliggjørelse; denne bliver netop besvaret ved den quoddommelige Rode, og Retfærdiggjørelse bliver derfor i den futholste Kirke forstået ejer Ørret: om en virkelig Domstol i Mennesket fra urtsfærdigt til retfærdigt. Denne Retfærdighed bliver nu, læres der, foretaget ved gode Gjerninger. Det er derfor til Øjerninger, at den opjordes og tilskyndes først og sidst, og dens Waylønninger gaae ud paa at lave, hvoredes Kræsterne skulle vord og anvendes, for at Gromheden kan have Hellighed til at vise sig i ret glimrende Lyd, og Hjertemestens Gunn nære det højest mulige Punkt. Detsom der nu ved Øjerning ikke tankes paa den ubørtes Handlen, men paa den indre Kærlig og Begejelse af Wilken, som ligger til Grund for al Øjerning, den naturlige Gromhedsdrift til at virke stabende og dannende ind paa Øret, der omgiver os; da hunde det synes at komme ud paa Det, om esten Troen blev næust som udsoldet i sine Wilkinger's Mangfoldsighed, eller den hele Miskundhed sammentrangt i Trocas endnu uudvistede Græde. Men Dette er — hvad alle Kings' Erfaring lærer — det Undgaaelige ved denne Henbunden af Hr. og Sind til Livets og Øjerningers Mangfoldsighed, al Det i Øjerningen, der er det Tilsættige og det i sædlig Henseende Vigzældige — den ubørtes Handlen — efterhaanden bliver Hovedsagen, at Øjerningen mere og mere løser sig af fra Troen, og bliver stacende som god og forsømstig i sig selv. Den fremsadstræbende Retning bliver saaleden en uudstørshende, som taber sig i tom, forsømstig Udvorteshed.

Denne Udtæring — hvor religiøst Formet i Ørb og til Mere brugte paa pharisaist Wilk uden virkelig religios

Vetydning, ja endog blevet oabenlyst profanerede til et Magtspil, der slægtem drev Spot med sand Christelighed i Liv og Gjerning — haede i Middealderen naest sic hørt Punkt. Øje-fabrikationen var kun et Eksempel paa den fortærdelige Vandflægtning, og dybe christelige Charakterer som Reformatorerne kunde ikke blive trænende ved de enkelte udvertes Misbrug, men maatte jeg tilbage til den Jærestilling, hvori de havde den fælles Rod. Vi ville herom hør vor Kirkes Hovedbessenbøsse, den Augsburgske Confession. "Derom" — hedder det i den 2de Artikkel — "lært Predikanterne fordum Øret, hollse Synder og Øjerninger der i elhæft af Livets Hulde ere Gud velbehagelige; de drev fun paa barnagtige og umødvenlige Øjerninger, saaom viose Besidtage, viske Knaster, Pilgrimsvandninger, Helgenpaafaldelse, Rosakrusade, Muskelv og bedlige . . . Samvittighederne angledes ved denne Vore om Øjerninger, og herte ingen Trost af Evangeliet . . . Derfor var det heilig forstånd, at foretruge og fornære Læren om Øry paa Christus, for at de bekymrede Samvittigheder ikke skulle mangle Trost, men paa det de maatte vide, at ved Tro paa Christus gribes Røden og Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse . . . Og endvidt denne Lære forstiges af de usorstandige, saa fornærme dog de fromme og bekymrede Samvittigheder, at den bringer megen Trost, fordi Samvittighederne ikke kunne beroliges ved Øjerninger, men alene ved Tro, idet de vide for vir, at de fornædest Christus have en forsønet Gut. Hele denne Vore man føres tilbage til denne Kamp i den angædede Samvittighed, og uden denne kan den ikke blive forstaaet. Derfor denne de usorstandige og vanhellige Mennester ikke derom, idet de indbilde sig, at den christelige Retfærdighed ikke er Andet end en borgelig og ydlosydhed Retfærdighed (en Østarkommune af bestemte Love og

Overegler). Gjennemtrængt af denne Erkjenning af den dybe Trang, der gør sig gældende i det religiøse Menneske, og af en indre Modværdighed for ethvert Skinneser i det religiøse Liv, måtte Reformatorerne slutte sig til den pauliniske Udvælling med deres hele Liv og Stede, og hæste sajn ved den, til Betrygelse af Sjælen og Livets Reinheit: "Rac et denne ene Artikel — siger Luther") — om Mæfærtiggjørelse af Troen bliver staarende reen, da vil ogsaa den kristne Kirke joelvise reen, jæmbragtig og uden Eccler; men dersom den forvanses, er det umuligt, at gaae nogen enestående Videnskab eller nogen Særmeraand inde i den rette Mande."

Vi kunne saaledes belegne den protestantiske Kirkeske, i Modstilling til den latinske Fremadstræben, som tilbageførende, i Modstilling til dens Udadstreben, som stæbende indad. Den viser tilbage til det jorankigende Liv, drager Mennesket hans Øynderes Størhed, hans kendige Natur i Minde, og Nebvensidigheden af Horsomlig, Sjælens Verstigelse som det første Hornedne, og den minder om det Daaelige og Tomme i, ved fremstilige Øjerninger at ville erhverve en Veroligelse og Fred, som ene og alene kan hentes i Forstillingen til den guddommelige Række.

Men naar vor Kirke saaledes driver paa Troen og paa den alene som Vej til Guds Ræde, træder den da ikke i en betænklig Stilling til Evangeliet Lov, som forbinder Edighed og Helliggjørelse? er det ikke en selgramibel Anfe, som saa ofte, baade i osby og i andre Læb, er fremjert fra Katholikernes Side: at den protestantiske Kirke, ved sin enefuldige Unprædication af Troen, fører Menneskene til en falsk og farlig Forstilling til den guddommelige Ræde, fritager dem

for den sandlige Anstrengelse og Noxe, for at udrive sig af Syndevænen, og bringe Livet i Overensstemmelse med den guddommelige Lov? Men vi behøve kun at gjøre os Besje, mætonens og Reformatorenes Charakter nærværende, for at overtydes om, hvot stor en Uret der tilføjes vor Kirke, ved at underlægge den en jædren Lore. Thi det var netop de forældede Misbrug af Troeslærdommene til at begunstige et Godfrugtigheds-Osin: uden tilsvarende fædlig Sandhed, der saa fors af freudalde Reformationen; det var den Ridderheds og Alvor, hvormed Reformatorerne førte Troen ud i Livet, og varmede om den Sandhed og Frugtbarthed, der gjorde Reformationens Gang til Golfsjæg. Intet er derfor videre, end at, hvot Troen og Virksomheden rives ud fra hinanden, der er et Missal fra vor Kirkes Land og Tendents, hvot nærmest i Besjælskend Det encune slalte sig til den. Saar ofte nemlig som Troen bliver fremhævet som det ene Hornet, er den tilsvarende Virksomhed, Fæltigheden i sande Christelige Øjerninger, indbegrebet deri, forudsat som den naturlige undebivilige Virkning. Men den bliver ligesom holdt tilbage, denne Virksomhed i Øjerning, for at den religiøse Stemning og Sinedsjøførtning kan have Tid til at nær det Punkt, da der ikke længere kan være Fregt for, at Virksomheden skal falde ind i falske Spør, — da den øvermedige Stolen ved ejre Skrifter, den forældede Hjælpen efter Lov, den daarslige Pusken paa egen Øjernings Hæjtjense til være nedkæmpet, og den nærdelige Hærbund tilberligt forberedet til at give en virkelig christelig Vigsyre, — da Loven, som "alle er sat for den Matsærlige, men for Uretfærdige og Ulydige") skal være servanderet til sei, indre Tilskudshed og Drift, som giver Men-

^{*)} Sejet i Gelehrteværelsen, Art. om Reformationen.

^{*)} 1 Tim. 1, 9.

nestet Hyl og Glæde til det Gode, og Gjerningerne ville træbe for-
delingsloft frem, som de naturlige Dyringer af Kroen og Kjærlig-
hedens Liv, der fylter det Indre. Liviløje — en hol og ødel Mys-
tiske, der afsætter den fulle og lensige Værthelighed i dens
Mod! Men også vist, at den hele Sandhed og Sandheds-
kraft berører verpaa, at Kroens Begreb bliver udblikket i sin
helle Hylde og Omfang, saa at det bliver hart og indhysende,
hvorledes det, efter sit Væsen, emslutter Willens Retning og
Wirksemhed. Det er eienhedsigt, hvorledes Reformatorene
høve anstrengt sig for at forbedrage al Misforstaadelse i denne
Henseende. De erindrer ofte og ofte, hvorledes Kroen ikke er at
tænke som en blot historisk Antagelse af Christendommen, der som
saadan vistnok kunde blive uden videre Indstykke paa det indre
Liv; de nejed ikke med noget enkelt Definition, men sole den
ene Berklaring til den anden, for at belyse Kroen fra sær-
skellige Sider: som den levende Erfjendelse af Guds Røde,
den fulde og faste Fortrostning dertil, som Optagelse af
den guddommelige Kjærlighed i eget Sind, hvorved Herr-
tet formydes, og Willen sættes i en Bevægelse, der ikke hviler,
sændt Driften til at udtrykke det indre Liv i synlig Gjerning
hur hundet Tilhedsstillelse. "Troen — siger Luther — er et
andet Hjerte, Glemt og Sind, og gør altsaa et gaangt med
Menneste — den er intet Nader end det rette, sande Liv i Gud
selv — den er ikke en doek og ledig Lamte, men en levende,
alvorlig, tristlig og udtørlsom Fortrostning i Hjertet, af ju-
dæisk Hyperlighed, at vi derved blive Get med Christus, og ved
ham med Haderen — Troen førger ikke, om det er gode
Gjerninger at glæde; men saendt man spørger, har den all-
redede gjort dem, og er i beständig Wirkst."*)

*) I. S. 1141. II. S. 2797. VIII. S. 790. XIV. S. 114.

Men saa opfindsom som den menneskelige Hånd er til at
opleje, hvad der er givet hem Guds, saa tilbevislig som den
er til at standse ved en eller anden enkelt Del, som om det
Hjel var givet i den, fulde det være forberiget, om ikke den
samme Gjenderstæmmes - Drift her gav sig tilhørende, — saa-
meget mere, som Kristelsen her lagter nat til at tilhøbe sig
Brugelse for den sædelige Anstrengelse ved et mere indstram-
met, et bequemmere tilslæpt Begreb af Kroen. Selv Refor-
matorerne have ikke altid formcaat at holde Udeflingen af
Kroens Væsen liget fri for Genfriethed og Uderlighet. Under
de bestandige Angreb og Ansigtseller fra forholds Ejde, ere de
underliden blevne forst til saadanne Dyringer om Kroens Til-
strækkelighed, der kunde synes at ville læggiere den fra den jæde-
lige Peoen og Wiesen; og dette Over er sun altfor hyppigt
bleven forfulgt af sinere protestantiske Farere. Ikke nok, at
det blev almindelig Stif, at forbigaae al Indstørrelse af Gjern-
inger og tilstede forudsætte dem selv i det populære Hoveddrag,
hvor det visstlig er al Opfordring til omhyggeligt at seje Misfor-
staadelse forebygget; men det kente ejerhaanden til at gjælde som
Tegn paa protestantisk Reitervenhed, at trykke Gjerningerne
altid dybere ned, at rette Værmindelser og Idearaser mod
dem, ret saa om Det, hvoref Menneske i Almindelighed
live, ikke suarere er en Sky for Anstrengelse af Kræftlerne, end
en overdruen Wissomheds - Vær. Saaledes arbejdede Man
sig — i den ydemiistiske Interesse for at stille sig i ret skarp og
flarende Modstilling til Katholikerne — frem indtil den mørk-
værdige Sætning: at gode Gjerninger ere ikke alene unyt-
tige, men endogsaa skadelige.**) Delle var nu et Paradox,

**) Det var næmlig Prof. Amsdorff, Professor i Zena, som i Aaret
1569 (18 Kart efter Luther's Ord) forfagtere denne Sætning i et
egn Skrift.

ffke saa ilde meent som sagt; thi naturligvis var Meningen den: at Øjerningerne iffe i og for sig vare sædelige, men at de blevet det ved, at ved dem den falske Forestilling næres des til egen Fortjeneste. Men den egensige Grund, til at Man er kommen langere og langere bort fra den fulde Christelige Sandhed i dette Hovedstælle, er den: at Man ejer haanden har indskrænket Troen til en enkelt Deel af Læren og etter til en vis bestemt Maade at udvise og udtrykke denne Lære paa. Dette gisalber noenburg om Pietserne, som saaledes have sat sig fast i en bestemt Forestilling om Tiliggelse og Tilsagnelse af Christi Mæfjorbigheds og af hans blodige Forskningssynd, at de ved Troen ikke kanse paa Andet end Antagelse af denne Forestilling, uden at ville lade nogen Christelig Tro gisalbe udenfor denne suvere Forestillingskreds. Hvor det Aandelige og Rigets Bliver indfriet i saa suver og fattig en Form, er det intet Under, om Kræften svigter til at danne et nytt Christeligt Liv. Jo mere det derfor ligger i vor Kirkes Væsen, saa den hele Øjerningens virksomhed og overhovedet fra al ydre Form at sage tilbage til den aandelige Kilde, Troen, desto mere ligger det i dens vælforståede Interesse, paa den anden Side at drive paa Troens Uadstillelighed fra sædelig Virksomhed; og den Kirkeleær, som fremfor Nogen var Troens Prædikant, har ogsaa i denne Henseende ved sit klare Øje og sin træffige Stemme pligt den rette Wei. "Mange — siger Luther — raae uden al Fornuft, at gode Øjerninger ere uden Fortjeneste. Langt bedre var det, at Man lod de spøbsindige Disputationer face, og drev Folk til at gisere gode Øjerninger. Thi sandt nuv er det, at Gud giver for sin Fortjellesses Skyld, ikke for vores gode Øjerningers Skyld; men alligevel maae de gode Øjerninger gres, som Gud har beslægt. — Wilde Nogen

sige: naar Troen er Alt og er ilstrækkelig til at giøre Mensneset framt, hvorsor ere da gode Øjerninger befalede? Isader os være vel tilknøde, og intet givere: da hvare vi: nei, gode Ven! iffe saaledes! Det vilde være saaledes, dersom Du var blot et indre, aandeligt Menneske; men dette stærk ille ser den yderste Dag. Mennesket bliver i dette timelige Liv paa Jordten, og her maa han baade syre sit eget Regnum og forbedres med Andre; her tage Øjerningerne deres Begyndelse."*) — Dette er altsaa vor Kirkes Lære: at det frammie, til Gud henvendte Liv vistnok er Troens Huldestelse, men at den sande, Gud velbehagelige Frimhed først kan fremkomme der, hvor Sjelen er gjennemtrængt af Troen, som ydsmynger og opreiser, saaer og lager, renset fra den Egennytte og Forsknelighed, som er Religiøstens og Sædelighedens Grav.

Hver aldeles mit denne Lære, saaledes forstaet, har grebet og fastholdt det egenlige Middelpunkt af Evangeliet, derom ville vi lettlig overhøde os. Thi Troen, som, efter Evangeliet, er det aandelige Samfundsbund mellem Christus og hans sande Besvendere, omfatter just det aandelige Liv, der har sin Grund i Christendommen, og ytrer sin Kræft i at lede Willen paa Hellighedens Wei. Hvor den hellige Skelsj håndler om Bezingelsen for det evige og salige Liv, er, som vi have set, i Almindelighed Alt indbefattet i Troens Navn. Men det hedder ogsaa: at "dette er det evige Liv, at Ejende den ene sande Gud og Den, han udsendte, Jesus Christus";**) det hedder: at "uden Nogen bliver født paa Dy, fan han ikke see Guds Rige";***) det hedder fremtideles: at Kjærligheden er større end Troen og Haabet, at, om Nogen end

*) X. §. 1921. XIX. §. 1232. **) Joh. 17, 3. ***) Joh. 3, 3.

"havde af Tro, saa han kunne flytte Ørje, men havde ikke Kjærlighed, da var han Intet";³⁾ det hedder: at han "Den sat indgaae i Himmeriges Nige, som ejer Faderens Villie, som er i Himmel";⁴⁾ det hedder endelig, at Enhver skal dommes, vorde fællig eller usælig, ejer de Kjærligheds-Gjerninger, han har soet eller undladt.⁵⁾ Spørges der alt-saa: hvorledes den Tro maa være befolkøn, der i Christen angives som den saliggjorende, da bliver Svaret: at det er den, der hvilte paa Erfjendelse, der fornærer Menneskelig Wesen, glemmer trænger det med Kjærlighed, og saaledes frembringer Lydighed i gode Gjerninger. Og saaledes hedder det ogsaa med udtrykkelige Ord: den sande Tro er den, der er "virksom i Kjærlighed";⁶⁾ den bestrebes som et Liv, hvor den menneskelige Villie gaaer op i den guddommelige; 7) hvor den guddommelige Lov ikke længere er Øsenstand for youngen Lydighed, men for andeligt Glæde og frivillig Østerleven; 8) Det Kjærlighed, som er al Guddommeheds Indbegreb og Fulde, opstaaer og udsoldes i Mennesket ved Troen paa Gud som Den, der har gjort os ført og os idet Maade.⁹⁾

Naar saaledes Troen opfattes og bevares i den fulde christelige Betydning, som Sjælens ideelle Hængsels i den guddommelige Kjærlighed, som andelig Tillegnelse af den andelige, sejlgjorende, luttrende og levende Sandhed i Guds gæld: da gives der ingen renere og sandere Betegnelse af Maaden, hoervaa Mennesket kommer til Andel i Christen-dommens Velgjerninger, end den, fra hvilken vor Undersøgelse

er gaaet ud: at det er ved Troen, at Mennesket vorder retser-diggjort for Gud. Ebi den helle Sam af tilfældige Indsynder, ved holste Virksamheden og dens Ugydning saa let ledes paa Ørje, bliver saaledes holdt nede, og der gaaes tilbage til den indre Grund, hvorfra Virksamheden ikke kan andet end nedvise sig, saafremt denne Grund er i Sandhed tilfæde; ligesom det er Troens indre Godhed, Ecsternes Sandhed og Rigdom, der gør det dygtigt til at bringe god og rigelig Frugt. "Når man onser en Syg Sundheden tilbage" — siger Luther —, "vilde vel Ingen af et saadant Luste sluite, at man ikke agtede Brugen og Virksamheden af alle enkleste Lemmer nødvendig, ejerjem det dog netop er det, at Sandheden maa forties; saaledes maa Troen være Øphav og Gjerningemand i alle Gjerninger; ellers ere de Intet værd, — Gode fromme Gjerninger gjøre ikke en god from Maad, men en god from Maad gjør gode fromme Gjerninger."¹⁰⁾

³⁾ 1 Kor. 18, 9, 13. ⁴⁾ Mat. 7, 21. Joh. 14, 21. 1 Joh. 3, 6.

⁵⁾ Mat. 25, 14-46. ⁶⁾ Mat. 5, 6. ⁷⁾ Mat. 2, 19, 20.
⁹⁾ Rom. 8, 5 ff. ¹⁰⁾ 1 Joh. 4, 7-21.

XX.

Troen ved Maaden.

So mere Troens Væsen bliver udvillet i sin hele Ørste — saaledes som det er tilhørsret i den ret forstaaede evangeliske Kirkefare —, som den levende Optagelse og Selv-Tilgivelse af Christus, som det øndelige Forbindelsesbaand mellem Mennesket og Christus, hvorefter vi først blive indstammede i de øndelige Belgjerninger, Christendommen omstørter, den Glæde i Erfjendelsen, den Elskelille til det Gode, den Hjælp i Ejelen, der er den sande Christens Glædom, — desto mere træver det Spørgsmålet til Svar: hvorledes berettes, fremkommmer og udvisles Troen? hvor er det Udspring, den Grund, hvori Troens Vir maa føres tilbage?

Det Svar, som her ligger nærmest, er upaatvisteligt: i Mennesket selv; — og dette Svar giver ogsaa den hellige Christ. Thi hvor ofte og hvor indtrængende vende ifte Christus og Apostlene sig til Menneskets Willie, som den frie, fulgt selv bestemmede Kraft, med opfordrende, tilskyndende Ord: "anvender Øder — væger og beder — ransager og præcer — arbejder på Øders Saliggjørelse — ifører Øder Guds Rustning, giber Troens Skjold"^{*)} o. s. v. Men blev nu dette Svar forstaaet saaledes, som om Menneskets Willen eller Ifle-Willen med Henblik til Troen skalde tanked at ligge ubenzer den guddommelige Elskelse: hvorledes skalde vel Dette

være forenligt med den religiøse Bevidsthed, der Troet kan undtage i den endelige Verdens hele Mangfoldighed, som jo maa have sin sidste Grund i den uendelige Enhed? Og behenke vi, hvorledes den religiøse Tro ensjetter det hele auandelige Væsen i de forskellige Hørgrenninger af Maadens Virksomhed, at der herer en Elskelse i Ejelen til at troe og holde fast ved Troen under de Annoegsler, Vi set jører med sig, og at denne Elskelse auer maa sege sin Grund baade i den auandlige Glædommelighed og i alle de mangfoldige Livsforhold, som have deres Doel i Udvillingen af denne Glædommelighed: da ligger der Merre, end det ved første Øje fast funde synes, deri, at Troens Grund skalde være at sege i Mennesket selv; det menneskelige Væsen og det menneskelige Øje vilde derved ikke los fra Gud. Ville vi altsaa lade den religiøse Bevidsthed stemme i os give Svarret paa det evensor fremfalte Spørgsmåal, da kan det kun blive dette: at Troens sidste Grund er at sege i den guddommelige Willie. Og ogsaa Dette bliver paa det nærmeste udholt i Christen: Gud "halder og udvalger Menneskene til Evangeliet's Minnemølle"^{**)}; han "drager Menneskene", og "Ingen fant femme til Christus, uden det er givet ham af Faderen"; "Ingen kan påalinde Jesu som Herre, uden ved den Hellige Hand"^{***)}; Det er Gud, som "begynder og fuldører det Gode i Mennesket, visiter baade at ville og et udfore, efter sit Velbehag"^{****)}, som "oplader Øjens Glæde, lader Øjet ovgaa i Hjæret, giver Sandheds Erfjendelse, Fremvært i Kundeblad og Blis-

^{*)} Matth. 20, 16, 22, 3 §. Rom. 8, 20, 9, 24. 1 Cor. 1, 9, 27.
Gyl. 1, 4, 9 Thes. 2, 13. Gal. 2, 5. 1 Pet. 1, 15.

^{**) Søh. 6, 44, 45. 1 Cor. 12, 3. ^{****)} Phil. 1, 6, 9, 13.}

dom^{*)}), og som holder Mennesket fast ved Christus indtil Enden^{**)}.

Men hvoredes seer ikke Tantzen sig allerede her sandset ved en haerdstrengmel Knude? Der tilslægges Mennesket en selvstændig Billen, hvormed det vender sig enten til Christus eller bort fra ham; er da dermed ikke en Grænde sat for den guddommelige Almægt? Men atter skal det være Gud, som falder, forer og drager Mennesket til Christus; er da ikke hermed al Selvstændighed af den menneskelige Willle overhavet?

Udvælen er her blevet segt paa samme Maade, som den plejer at ses, hvor lignende Forlegenhed opstører i menneskelige Forhold, hvor Goldblom indtræder imellem forfældelige Klostyr og Magier: nemlig ved en næglende Beskræbsel, en Velen og Skriften til begge Sider. Vi harde tidligere (S. 284 ff.) hørt Lejlighed til at omhandle det vigtige Hovedpunkt i den kristelige Læren Historie, da de Dele af Læren, i hvilke den praktiske jædelige Interesse er nærmest sammentrængt, først som under følgen af Præstesse, da de forfældelige Hovedanstuelser stodte sammen med Hestighed, og en Modsatning dannede sig, som siden er bestantig vedbleven: imellem den kristne Monk Pelagius og den østrimiske Bisshop Augustinus, i det senste Aarhundrede. Det er Læren om Syndens Basen og dens Forhold baade til det enkelte Menneske og til den menneskelige Natur, som udgør det ene Hovedpunkt i denne Modsatning; det andet Hovedpunkt angaaer Willens Frihed og dens Forhold til den guddommelige Raade. Pe-

tagius gif, ved at bestemme dette Forhold, ud fra den Grundfærding: hvad Mennesket skal, det maa han ogsaa kunne, og hvor der et Lov og Dom, der man der ogsaa være frie Væsener, til hvem Loven er givet, og over hvem Dommen skal afflyges; altsaa: om end vi ønsker Grænen til at ville og at kunne tilfødest er fra Gud, saa er dog nu Billen og Handlingen Menneskets egen, illum at den menneskelige Køte til at virke bliver paa mångfældig Maade understøttet og hjälpet fremad ved den guddommelige Christi af Tingene, saa at Mennesket, ved at føre sig denne til Rytte, vil både komme lettere frem, og vil kunne slige højere, end det vilde lykkes ham uden denne Understøttelse fra Guds Side. Haa endnu bestænitere Maade blev det tilbyrdes Forhold imellem den menneskelige Willie og den guddommelige Raade angivet af Pelagius' Efterfølgere, de såkaldte semi-pelagianiske (halvpelagianiske) Theologer^{*)}, som, uden at give Slip paa Willens Frihed, dog tillige sagde at gældiggjøre ikke blot Nyttet af den guddommelige Raade, men ogsaa Nødvendigheden inden en vis bestemt Grænde. De lærte nemlig, at det Gode ønskel ikke kan komme til Fuldkyndelserne uden ved Guds mevtærende Raade, men at derimod den omtelige Disposition, Billens Retning, Ønsket og Nebobehyden til at modtage Raaden har sin Grund i Mennesket selv. Det er saaledes en Samvirkken, i hvilken Tantzen her søger Hjælp, af tvende Kæster, Guds og Menneskets, som paa et bestemt Punkte skalte møde hinanden, og have hver sin bestemte Andel i Virksomheden, hvor bliver Resultatet af

^{*)} Avg. 16, 14. 1 Kor. 1, 4, 5, 8, 6. 2 Kor. 4, 6. Eph. 1, 17.
2 Tim. 2, 25.

^{**) 1 Kor. 1, 8. 2 Kor. 1, 31. 1 Pet. 1, 5.}

^{*)} Det var isærdelser i det sydlige Frankrig, nemlig ved Monstene i Klosteret paa Lerina, en litte ø i Middelhavet af Marseille, at denne næglende Meinung udbredte sig. Som Stiftelsen af dette Kloster ønsket Johannes Caesarius (I. art. 432).

delte Møde. Ved denne Forestilling er den Katholiske Kirke i det Væsenlige blevet stående, — og det falder af sig selv i Linene; hvor aldeles denne Opfattelse, der gaaer ud paa et tilstede Enhver Sit, Gud hvad Guds er, Menneskeligt havd Mennekestis er, passer ind i den hele Bestrebelse, der karakteriserer den katholiske Kirke, at sætte og holde de menneskelige Kroester i overfladlig Virksomhed. Detimod funde Augustinus naturligvis ikke lade nogen Medvirkelser gaae fra Menneskets Side, aldenfund han antog den menneskelige Natur at være for aldeles forbaret ved Syndefalbet, at ingen fedlig Kraft var i den tilbage (see S. 288). Den guddommelige Raade blev saaledes Alt's og enevirkende: den gader forud for Billen, og bestemmer Menneket til at vilde; den folger efter Billiens Bewegelse, og giver den Kraft til at udføre. Hvad Gud vil have gjort — saaledes hedder det fremdeles —, det gør han selv, og det er folgelig for eget Baar, Gud belever i be Kroende. I en saadan Forme fikse disse Stæninger umøgelfigt lige sterkt an imod den fedlige Selvbevoldshed og imod den christelige Lære om Tilregnsesse og Dom. Alligevel kan det ikke undre os — højte Reformationens Hovedgrundlæggning: at give Gud Mæren for Alt, og at nedbryde den forsengelige Tro paa egen Fortjente ligesoverfor Gud —, at ses Reformatorerne slute sig til den angjældende Retning. I Luthers og Calvins Skrifter, — og ligesledes i Melanchthens tidligere (ihi senere gledede den fedlige Interesse sin Ret givende hos ham) forekomme der Ættringer, vel for sterke og haarde som hos Augustin. Læren om Billiens Frihed falbed her ligefrem — som den, der gør Indgrib i Raabens Ret — en "fælderlig og urimelig Opsidning", "en ugodelig Lære"; og naar der alligevel i Skriften er Tale om Guds Opsfordring til Menneket at holde

hans Bud, da vil Luther have Dette forstået som Ironie, ligesom naar Faberens spøgende fan falde og løske Barnet til sig, herudt det endnu fan stelle paa Venene⁴⁾). Det er — læser Melanchthon — saa langt fra, at den menneskelige Billie skal kunne medvirke til Treen og Omvendelsen, at Raabten man tilsluttgjores, Billien dodes, — og en modsat Drift stabels i Menneskets Hjerte, hvorendt det føres hen til det Hede⁵⁾). Sætter Lutheriske Thologer forte dertil: at Menneskets Billie og Forstand er i Guds Hænd ikke andres ledes end Træt og Stene, at Mennesket intet kan bibrage til sin Omvendelse, end ikke beride sig til Raaben, eller modtage den, naar den bydes, — eller troe paa Evangeliet. Beskaffenheten af de guddommelige "Raadevirknings", deres usædvanlige Oprindelse, den unmodstænkelige Kraft, hvormed de virke, og de kændetegn, ester hvilke de skulle kunne prøves, ere — baade i den katholiske Kirke, i langvarige Sædigheder imellem de pelegiansfindebe Jesuarter og Stanseflerne⁶⁾), der hyldede det strenge angjældende System, og i forstærkede Partier, som ere udgaaede fra den protestantiske Kirke — blev en Øjenstand for altsaaende fælles overspændte

⁴⁾ I Enghus Skrift imod Kraemas af Wittenberg: om den kaldtbunde Billie (de servo arbitrio) fra Kat. 1525.

⁵⁾ Gallo: Versuch einer charakteristischen Melanchthon als Theologen, 1840. S. 255 f.

⁶⁾ Saaledes benævnes ester Cornelius Jansen, Bisshop af Utrecht i Belgien († 1638), som i et Skrift, ugyldt ejest hans Deb, gav en fremstilling af den angjældende Lære, der blev Maalest for Bispejernes bestyrlige Borseligheder, som alle standede. Især Praelat lob sig berørt til at fortælle Begej som Fæller, og Kongen (Publ. vigt. 14) til at nedbryde Klosteret Verkelyal i Marchen af Sicilia, Hovedsædet for de jansenistiske Bøvere.

Gorstillinger og før en Mængde spidsstubige Ordleverier, ved hvilke man ikke kom videre end til Dio.

Saaledes staae de troende Retninger, som stillede sig — den ene til den menneskelige Selvberedighed om Billiens Frihed og Samvittighedens Tilregnelse, den anden til Ideen om den altvirkende Gud — uforsonede med hinanden. Et forsøg til Udføring er imidlertid udgaet fra Den af Meforumaterne, der som Christendoms-Lærer maastee indtog den første Plads — Ille ved Tænkens Dybhed, saa lidt som ved Ordets Størhed og Hjælp, men ved den Klarhed, hvormed han overstuede Hælheten af de christelige Læromme, ved den Huldstandighed, hvori han opfattede Christendommen med til hele Verden, som Sandhed og som sabelig Scroje — fra Philip Melanchthon. Han havde ubligere, ligejom Luther, stillet sig strengt til Augustins Lære; men et System, det tilintetgjorde Billiens Frihed og det vore, timelige Livs Betydning, og fulde Mennesket hen, som andelig livslos og virkdom ved det hele Omvendelsesværk, kunne ikke lade sig forene med hans Bestræbelse efter at føre den evangeliske Lov og Lære ind i Livet. Og saaledes lærte da Melanchthon senere: at vel er Mennesket's andelige Verden saaledes forstyrret ved Syndens Forbørsel, at det intet forvirrer uden den støbende og styrkende Magt, der bliver med eg i Mennesket overalt, men at Guds Vand og Guds Ord juist virker paa og glemmer den menneskelige Billie, — virker saaledes, at Mennesket bringes til at vise med den^{*)}.

^{*)} Her denne Afviselse fra den strenge angustinistiske Lære, som var født af Luther, og blev drevet til Overlighed af hans Øjretøjsfolgere. Men Melanchthon Øjenstaad for heilig Usægteligt af andre Teologer, og Skildren herom, som blev indci den synergistiske (d. v. s. om Mennesket's Medvirken til Maaden), blev jo ikke ved Gorighed igennem en Række af Maade.

Hør blev altsaa ille — saaledes som i det religiøse Gordeungs-System — Tale om een Deel af Virksomheden, som fulde tilkomme Maade, og en anden, selvstændig Deel, som fulde tilkomme den menneskelige Billie; men Melanchthon blev staande ved den simple Samling, at, ligesom det er Maaden, der frembringer det Gode, saaledes er det Billien, der modtager Maaden og beier sig til den. Hvorigt absærede Melanchthon udtryktlig imod at ville gaae dybere ind paa Sagen. Dette alene indstørpede han, at Guds Maade og Menneskets Frihed ikke kunne adskilles i Virksomheden; og saaledes var han aabenbart paa det Spor, der alene kan føre til en vrliglig Forsoning: naar neutrig den menneskelige Frihed ikke stilles imod Maaden, men netop beslagtes som Maadens Værk (s. ovenfor S. 206 f.).

Men Stemningen af denne Knude har endnu ikke næret sit Høieste, saalænge som vi alene hører Diet paa det Gode, der virkes i og ved Mennesket, lidstørke os til at spørge om Troens og Gudsfriglighedens Udspring og Fremvært. Vi hørte ikke laste Diet ud over Christendommens Historie, uden at stånde ved Modsatningen i det Gorhold, der overalt og til enhver Tid har dannet sig mellem Evangeliet og Menneskene: Modsetningen af dem, der ere grubne af Evangeliet's Frihed, tiltrukne ved dels Mildhed, hvilc Bestræbelse gaaer ud paa en alid fuldere Tilregnelse af Christ Vand, — og af de Lejndige, der bortskyde Evangeliet's Aavor, de Myggesløje, som despiste del, de Bantre, som vende sig bort fra Guds Rige. Det samme Spørgsmål glentager sig altjæt her: om Øvreindelsen til denne Modsetning, til Vantroen og Ugudeligheden. Og skal det nu være i den gudommelige Billie, at Grunden bliver at sege til det andelige Liv, i al dies Mangfoldighed

og Hørselflighed: synes ikke da her en Udgået ataabne sig, for hvilken Tanken flyer uwillfaarligt tilbage!

Dgaa her sindet vi Skriften at opstille vende modsatte Ved, uden at bringe Forbindelsen af begge tilveje. Menneskene — hedder det — "ville ikke" lade sig føre til Gressen; de "hade Lyset og ikke Mærket"^{*)}; de "forøgte Guds Hånd, forskyde hand Ord, og agte sig selv ikke værdige til det evige Liv"^{**)}; de "forhårde dureb Hjertet", og "tænke sig saaledes, ved Haardhed og ubodsærligt Hjerte, Werde paa Dominens Dag, da Gud skal betale Enhver efter hans Gjerninger"^{***)}. Men etter sindet vi i Skriften Beskrivelse af en guddommelig Willie, som valger og forskyder: Gud bestiller forud og falder, bestemmer og udvalger til Tro, Edighed og Helliggjertelse, til Salighed og det evige Liv^{††}); og han bestemmer ogsaa Menneskene til Vantoe; han giver dem hen til urene og onde Begierder, vaagender dem Vibjørrelser, at de skulle faste Lid til Regnen, forblinder, forstolter og forhårde deres Hjertet^{†††}). Saaledes synes det da at være Guds Willie, at der skal gives Vantoe, Ubodsærlige, Ulysselige. Men nu er det endvidere Skriftenes Kære — ligesom for at gjøre Modsigelsen fuldstændig, og spørre Tanken enhver Udgang —, at Gud "ikke vil, at Nogen skal fortæbes, men at Alle skulle komme til Dommedøje", at Gud "vil, at alle Mennesker skulle blive salige, og komme til Sandheds Erfhendelse", at "Guds saliggjortende Maade er aabenbaret for alle Mennesker", det Gud har sendt sin enbarte Son til Verden Gresse, som er "Forsoner ikke

^{*)} Matth. 23, 37. Joh. 3, 19.

^{**)} Eut. 7, 30. Avg. 13, 16.

^{***)} Hebr. 8, 6. Rom. 8, 6. 6.

^{††} Avg. 13, 48. Rom. 8, 30. 2 Kor. 2, 13. 1 Pet. 1, 2.

^{†††} 1 Pet. 2, 9. Rom. 1, 24, 28. 2 Thess. 2, 11. Joh. 12, 40. Rom. 9, 18. 13, 8.

alene for vores Synder, men ogsaa for den: ganzlo Werbend"^{*)}). Hvor bliver her Udei at finde? Skulle vi enten siqe, at Guds Willie for endevæl opgavet og begrændser sig selv, saa at Gud vil, at Alle skulle frelles, og altsi vil, at Gressen skal indstrænkes til enkelte Forudbestemte? eller skulle vi maaelse suarete sig, at det er Menneskets Willie, som saaledes vilster indstrænende, hemmende og omstændende tilbage paa den guddommelige Willie? at Guds Willie i sig selv er een og stemmerinde med sig selv, er det skjærlighed og Maade, men at den menneskelige Vantoe gler Guds skjærlighedsplan fra en altomfattende til en begrændet? Med andre Ord: hvorledes skulle vi undgaa en fornægtelse enten af den guddommelige Skjærlighed eller af den guddommelige Utmagt? Og en lignende Modstæning kommer os imede, naar vi blot ser hen til den ydre Udbevælse og Meddelelse af Evangeliet. Thi Christus er fremstaet, esterat Tuisindet af Elagter varer hændede i Vankundighedens og Syndens Mørke; og selv esterat Lyset er oprundet, er det ikke stet anderledes, end at det, efter saamange Talshundreders Fortælling, kun lyser for en ringe Deel af Menneskeslagten (see S. 101). Og dog nævnes han som Verdens, alle Menneskers Hjertet og Forsoner!

Beredt vi selv sage den ledende Traad ud af denne Gangen, vilde vi ikke lade Historien uspurgt, hvorpaa den mangeligen skalde lebe paa Sporet, ved de forstærlige Hæfger fra andre Tider paa at løse dei vanskelige Problem. Og etter het sindet vi den samme dobbelte Lei indslæct, som vi nylig havde set: enten en temmelig Magten mellem den guddommelige og den menneskelige Willie, eller en kief og bestreint Overhendelse af Det, der synes at følge ligesrem og med Neden-

^{*)} 2 Pet. 3, 9. 1 Tim. 2, 4. Tit. 2, 11. Joh. 3, 16. 1 Joh. 3, 2.

dighed af Ideen om Gud, uden Hensyn til de betenkelsige Sænkliger, som man ikke syde deraf.

Paa den ene Side allsaar søger man det tilfredsstillende og beroligende Svar saaledes: Uprører vieligt man det entages at være Guds Willie, at Alle skulle ved Christendommen komme til Sandhed og Salighed; og saavært som Gud har bestemt Alle til ligé Andel deri, man Christendommen ogsaa være kommet til Alls Kundskab. Et historisk Bevis for, at Evangeliet Dets har naaet allevegne hen, lader sig nu vistnok ikke finde; men vi maa ligefaldt holde fast derved, at Gud ad Være og Maader, som vi ikke formaae at udforste, har ladt Evangeliet Indhold, om end ikke i udvalget Form, vorde meddeleet til alle Jordens Elgæster. — Denne Forestilling er, som man seer, en blot Præstand, som isedenfor videre Mensædigs givelse viser ud i en mystisk Laage, hvor hverken Det eller Gud er et støtte; men hvor Talen, saaledes som her, er om en historisk Kjendsgjerning, den store Udvredelse af Christendommen, kan det mindst være tilladt, at here Undersøgelsen tilbage i en almindeliglig Tankelhed. — Men hørledes mit endvidere bringe den forstellige Modtagelse, Christendommen findes hos dem, til hvilke den virkelig er naaet hen, den Bragten og Forstoden, som fra saamange Sider bliver den til Deel, i Samhæng med Guds Willie, at den skal vorde Alle til Frelse formedelt Troen? Saaledes — hæder det videre —, at Grunden til, at den guddommelige Willie ikke bliver til Virkelighed hos Alle, er at seje i den menneskelige Willies Gjenferidighed. Men hørledes? den menneskelige Willie i Strid med den guddommelige Willie, og udgaaende af denne Strid som den stærkere, den overvundne! Retslig! hermed skal for saaebi Justitier imod Guds Willie, som det er blevet forudsæt af Gud, Hvo der vilde anmaane Christendommen

med frende Sind, og Hvo der vilde haardnakken forståede den; og efter denne Forudsætning maa derfor opsaa Gud antages at have truffet den nærmere Bestemmelse, med Hensyn til de enkelte Mennesker. Altsaa: naar Menneskene ere vanskro og gjenferidige, da er dette ikke Folge af nogen Fordom-bestemmelse af Gud; men vistnok er det forudsæt af Gud, at just Disse ville forblive i deres Vantre; og uagtet derfor Alle oprindeligt have været bestemte til Salighed, er denne almættelige Bestemmelse nærmere blevet rettet og tempet efter den forstellige Forhold, hvori det er forudsæt af Gud, at Menneskene ville stille sig til Christendommen. Men det er for det første klart, at en Willie, som ikke bliver til Virkelighed, men bliver senere indstreglet og begrændet, vaa ingen Maade kan forenes med det christelige Begreb om Gud, hvilket Willie tillige er Liv og Væsen. Og dernæst vil det lettelig ses, at hænd der paa denne Maade undgaaes ved Forestillingen om Gud som Korsag til Vantre og Forhærdelse, alene er Vænet, der anstodelige Navn: Forudbestemmelse. Thi naar Vantren, Forstofskønen, med det Døde som forudsæt af Gud, og virkelig er blevet forudsæt, et — som om det allerede var nærværende — blevet Grund til den senere Indstrækning af den guddommelige Maade: da man dette Døde ogsaa vores mundgaarlig, voere et Led i Raffen, som med Næværdighed maa træde ind, naar Tiden er det. Men hør bliver Grunden til denne mundgaarlige Næværdighed at seje, uden netop i den guddommelige Anordning og Bestemmelse? Det er derfor vel en Dommer, Tanken maa tage; men den føres udrændigen ab den til det samme Punkti, som just skalde undgaaes.

Og netop Dette er det, Augustinus allerede fra sin Side har gjort glæsende som ubeslædelig Sandhed. Saaledes

sem den menestelige Mødre skal ved Syndefaldet være for-
dæret i sin indreste Grund, er det — efter Augustins Vor —
en Selvfolge, at Menneskene maa være illuskrede og forstof-
te mod Raadben, fremture i Vantrø og Ugudelighed, og saas
ledes ikke Jordommelsens imøde. Til at forstare denne adminis-
trative Jordommelse kan alsaar ingen Forudsætning af Gud
være forneden; den følger med Nødvendighed. Derimod —
for at ikke Alle skulle blive Uretfærdigheds Bytte, set at Nogle
af det hele Amtial skulle blive ført til Tro og Salighed, er
en foregående Nachbeschädigung forsonen, ved hvilken Gud rager et
vist Amtial ud af Slægten, som i sin Hjelphed er Jordommelsens
Bytte. I disse Udvælgte vinker Raadben med nymodstaalg Dragt.
Og i en saadan Udvælgelse og Forudsætning (Prædestina-
tion) ligger ingen Uretfærdighed; Ingen vil kunne beklage sig
som forudrettet; thi de tilbageblærende harer kun den Lov, de
haro forstofte, som vilde være bliven Alles Lov uden Huds-
tagelse, mensom Guds Raadbe ikke var trædt in i dem, og som
ikke bliver haarrbare, fordi den nu bliver undgaaet af Nogen. —
Paa denne Maade er det, som man seer, endnu hylledes Aus-
gustinus at undgaae en direct Forudsætning af Menneskene fra
Guds Side til Vantrø, Synd og Uafslighed; heriif
sal nemlig den tilstættelige Grund være tilstede i den naturs-
lige Virkning af Syndefaldet. Men det sidste Punkt vor her-
med ikke naært. Et Spørgsmaal stader endnu ubesvaret:
hvori da Syndefaldet selv, den første menneskelige Synd
stulde have sin Grund. Eller Man hertil saare: i det første
Menneskes egen Billie, hvori gabenbar blev da ikke Inconse-
quensen i det hele System! Den gudommelige Billie stulde
være ene bestemmede Grund; og desværre stulde det vigtigste
og indflydelsesrigeste Moment — det, hvorev Mennesket er
bleven reet ud af det oprindelige Samfund med Gud, en ny

Epoche er begyndt i det menneskelige Liv — have sin Grund
udenfor Gud! Det er indlysende, at der paa dette Punkt endnu
er en Halsked i Systemet, som maa overvindes; og Den, som
med fast, uretlet Håb gjorde det sidste Skridt, og gav Peabes-
tinationen den Huldendelser, som tidligere manglede, er Calvin
— Augustins Vandbærende i Charakterens Aar og Taulens
Dybhed, men dannet af endnu haardere Melm, i sin lyse re-
ligiøse Charakter mere gammeltestamentlig end nyttestamentlig,
mere prophetisk end evangeliisk.^{*)} Grunden allsaar til Syndes-
falder, som etter har den almindelige Syndighed og den al-
mindelige Jordommelse til Folge, kan kun være at sige det,
hvori Alt — det Ende som det Gode — har sin Grund: i
Guds Billie og Jordomstunden. Det er nemlig, ester Gal-
vin, et oprindeligt Utaadevalg, hvorev Gud har fra Ewig-
hed af delt Menneskene i tondearter: i Dem, der ere
bestemte til Tro, Gudsfryst og Salighed, og Dem, der ere
bestemte til Vantrø, Ugudelighed og evig Jordommelse. Og
først saaledes maa man tilføre, at Beien er, at dette Spar,
vandret til Ende. Tanken har fundet sin usorstyrrelige Hulde
i en Enhed, en allbestemmende Grund, hvoret enhver haade
Medvirken og Medvirken er udelukket. Men hvilken Hulde!
"En forståelig Beslutning, et grævoekende Mysterium"^{**)}
tilstaaer Galvin selv. Men fast og usiglig, nedslæder han
enhver Tro og Trodsæding som formæstlig, ved Henvistning
til Guds undgrundelige Vores: "vi ter ikke undsaa os for
at underlaaer vor Læste under den uendelige Billdom, og
holde den under hans Hemmelighed", ikke vilde giøre vore Tro-
restiller om Retfærdighed og Uretfærdighed gielende; thi

^{*)} Om Galvins Charakter, i Berhalz til Luther og Melanchthon,
se mitz "Herkunft voer Bischofsmannen" S. 87 f.

"Guds Regel er neiop Retserdighebens høkleste Regel; hvad som helst Gud vil, måt dermed gørlæ som retserdig!";^{*)} — Men Hvo først ifste, at der, ved et Magisprøg, er forudsat som givet, hvad der først skalde berettes! Thi Dette er jo neiop Spørgsmålet: om en sådann "Guds-Regel" virkelig er givet, om denne Lære er og kan være den rette Opfattelse af Guds Willie, efter det Begreb om Gud, som er Grundlaget for den menneskelige tankning og Grundlaget for den christelige Lære. Og han vel her Saaret være tvivlsomt for Nogen, der bører det christelige Gudsbegreb i sig, som Regelen for al Sandhed! Thi er Gud den Hellige, "som ene er god, og som frister Dugen";^{**)} hvorledes skal han da tankes at bestemme Mogen til det onde? er Gud den Retserdige, som "betaler Enhver ejer hand Gjerninger, dem, som ved Bestridighed i gede Gjerninger føge Øre, Heder og Uforståelighed, et evigt Liv, men dem, som ere gjenstridige og ikke lyde Sandhed, men aldelede Uretserdighed, Ugavn og Vrede";^{***)} hvorledes skal han da tankes at adstille Menneskene, under alledeles ikke Ulfart, til fuldkommen modsat Bestemmelse! og endelig — hvorledes skal Gud, som er den uundværlige Biærighed, Allsod Hader og Frejrer, funne, wertimod Skriftenes Lære om "Guds fuldgiverende Maade, som er aabenbaret for alle Mennesker"!); tankes at bestemte sine Skabninger til evig Usalighed! Saa uforenlig er den calviniske Lære om Menneskernes Forudbestemelse til Salighed og til Hordemælje med den christelige Lære om Guds Bøsen. Og ikke mindre bringer den usofsonlig Spøld ind i Menneskeis Bøsen og hele Liv, Strid imellem Troen paa

^{*)} Institut. vol. chr. (Udberetning i den christelige Religion), III. 29, 7, 8.

^{**) Matth. 19, 17, Mat. 1, 1, 13.}

^{***)} Rom. 9, 6-8. ⁱ⁾ 20, 2, 11.

Guds ubegræbelige Maadsutning og den sædelige Selobes vidsthed, der med usynelig Forpligtelse opfordrer Mennesket til at "arbeide paa sin egen Saliggjerelse";^{*)} Thi efter Calvins Lære er det ligesaa umuligt, at den af Gud udvalgte kan fortolkes, som det er umuligt, at den Forstude kan blive frest. I Tilværelsens første Dobbelt maa Menneskets hele Livshistorie allerede tankes givet, og Troaden afspinder sig med usynelig Nødvendighed, uden at Noget egentlig kan siges først at blive til i Ejernes Liv; Alt er allerede til fra først af som forudbestemt Biærighed. I Sandhed, vi behøve tanke at tydeliggjøre os det Uhyre, der ligger i denne Forstilling om en guddommelig Forudbestemmelse, der med usædvanlig Nødvendighed omfatter vor hele Tilværelsens Udvilting, og fører de udsatte Øfere med usandselig Balde mod Herdækkens Alsgrund, for at begribe, hvor voldsom en Magt den måt udøve over Sistene, hvor den holdes som Sandhed, hvorledes den maa bringe Blodet til at sterkne i Materne, bringe Stikstand i Livet og deis hele Stroben og Birken. Ligesom det derfor kan er enkleste Dele af den reformerte Kirke, i hvilke denne Lære overhovedet har fået Indgang, jaaledes er det Inn i de nærmeste Slagter efter Reformationen, da Calvins Ansælse endnu var saa overstigen, at den har funnet overholdes i sin hele Strenghed. I senere Tider er den blevet formindret paa forskellige Maader, hvorevæ Man efterhaanden har nærmet sig til den Lutherse Forstillingstænde.

Og dog er det Noget i denne Forstilling, der med en egen Magt holder Tanken fast. Hver vist det endeg er, at vi, naar dette Spørjorafges indtil et visst Punkts, maa finde os tilbagestøtte og siste andenstedøshet, vil dog selve Grundset-

^{*)} Phil. 2, 12.

ningens, heorpar Læren tilfødt hiller: Guds Willie som den sidste bestemmede Grund til Alt — stedse paa my drage vor Tanke til sig. Men noget Elgivende gjælder ogsaa om den anden ovenfor anførte Betragtningssmaade, — til sifstet Vibnesbyrd emt, at der i enhver af dem findes en Sandhed, som beg øster i enhver af dem maa være paa vorselig Maade forfejet. Thi bet er, paa den ene Side, velgjærende og forsonende for Tanken, at holde det Onde og det Undes Virkning borte fra os udenfor den guddommelige Willie, naar vi kan vidste at forme det med den guddommelige Almægt, at Noget kommer til Virkselighed, uden at have sin Grund i Guds Willie; og derimod er der en imponerende Høihed og Styrke i denne Tanke om den guddommelige Willie som Grund til Alt, hvad der stær, naar vi blot indfase Målheden af at forene Livets Phænomener, der udvælle sig for vores Dine, med den guddommelige Hellighed og Hjærlighed.

Det Forselde og Ulfredsstilende i den ene som i den anden af de ovenfor givne Fremstillinger ligger altsaa i den udelukkende Eensidighed, heorend der enten holdes fast ved den guddommelige Willies Almægt, med Oppofrestre af dens Godhed og Hjærlighed, eller fast ved den guddommelige Willie som den algode og Hjærlige, men saaledes at Almægten tas bes af Sigte. I begge Tilfælde bliver Eensidigheden lige stor; thi Guds Basen er hverken Almægt alene eller Hjærlighed alene, men forening af begge; almægtig Hjærlighed, Hjærlighedsfuld Almægt. Det er Evangeliets Lære om Gud; og naar den hellige Skrift — vil ikke gader nærmere inde paa Forheldet imellem Almægten og Maaden, men derimod ligger lige Maadt paa begge Begeber, læret, at Gud, efter sin uendelige Hjærlighed, vil Alles Frelse, men ogsaa læret, at Sistens Vantre og Forstofslise ikke kan ligge udenfor den

Almægtiges Willie: da er heri Forståningen givet os, at begge Dele bestaae med hinanden. Denne Enhed tot vi ikke opgive; ved den maa vi holde urettelig fast, uden at lade os forvirre og strække ved Modsigelsen, der synes at trænge sig ind derimod, selv om det ikke selve lykkes for vor Tanke, at sprede al Damselfhed, og med fuldkommen Klarhed et godt glæde Enheden's Basen.

Altsoa — for at begynde med Det, der endnu hører til Evangeliet og til Menneskeheden's ydre Historie: naar Slægter endnu bestandigt sidde hen paa Jorden i Dødens Mat og Slygge, uden Anelse om Livet, der for Mortaliteter über er oprundet, mensom andre ere blevne indlemmede i Christi Rige fra deis første Tider af: da kunne vi dog heri ikke andet end erkjende Guds Anerkning og Bestemmelser, om vi end med Apostelen maae sante, at "Hens Domme ere uransaglelige, hans Være usporlige".*) Men hørerleds skulle det da kunne fers holde sig anderledes med Det, der hensyntil Evangeliet og til Menneskets indre Historie? Thi naar Evangeliet finder den forstelligste Modtagelse hos Dem, der tilbydes, og udeover den forstelligste Indskydelse paa deres Side, da man jo visstof Mennesket ogsaa her staae som frit, sig selv bestemmende Basen. Men naar Gud, som det ovenfor er uddækket (sie S. 207), viser — vel middelbart, men dog fuldstændest — just i og gennem de frie Væsener, da maae vi ogsaa her holde fast ved den Bekjendelse, at den sidste Grund er alene at sege i den guddommelige Willie. Og selv da kunne vi ikke forlade denne Bekjendelse, naar vi set Mennesker forsyde den tilbunde Maade, forbavde sig i Synden, og ligesom indvælde sig selv til Forbørvæsen, — alle blot for havvidt, som

*) Rom. 11, 39.

jo deg den Misbrug, et Misbrug efter sin Natur tilfæder, tilføst man høres tilbage til Den, der har dannet Misbrugget med Mulighed til Misbrug. Men just fordi det Onde er tillige det Naturstædige, kunne vi ikke antage end antage, at den menneskelige Willie, danned og udviklet under andre Forhold, også ville have taget en anden Retning, som mere stemmede med dens Natur.

Men, naar saaledes denne Tank paanoder sig med uafslørlig Magt: at den hele ydre og indre Gang, Evangeliet tager over Verden, igennem Menneskenes Side saavel som i sognet Gjordens Lande, er Huldbrydelse af den gudommelige Willie, — da vilde vi først da troe i uopfælig Trods med den gudommelige Raade, dersom vi antage Menneskets andelige, religiøse og sædelige Udvilting afsluttet med den jordiske Tilværelse, den Punkts af Christelig Skundstab og Kro, som her blev naadet, som det sidste og endelige. Thi da vilde Horsmælligheden, saaledes som den her kommer os imøde, hvorhen vi end vendte voet Blif: af Dem, der ere Komme til Evangelists Skundstab, og Dem, der ere forblevne uvidende derom, af Dem, som hvem Evangeliet er blevet Lyste for deres God og Lys på deres Bel, og Dem, der vise det bort som et Luchs, — blive til en virkelig Modstyrning uden Mulighed af negen Redning. Paas den ene Side haarde vi Dem, i hvem den gudommelige Raade er kommen til Virkelighed og Huldbrydelse, paas den anden Side Dem, fra hvem den er engang for alle vendt tilbage som og uden Hugt. Og naar nu ingen Virkelighed kan salve udenfor den gudommelige Willie, da vilde jo intet Blag blive os tilbage. Modstyrningen måtte føres ind i den gudommelige Willies selv, og den vilde her træbe frem under den haardeste Form: som evig Udevalgelse og som evig Hærskudse, ester egen Willies Velbehagelighed.

Men hvori altsaa har det Forvirrende, det Angivende og Oprydende i denne Forestilling sin Grund, uden i den vilkaarlige Begrændning, der vil have Menneskenes andelige Udvilting under den gudommelige Raades Hervælse indskranket til det suvere Ruum af den jordiske Tilværelse? Lade vi derimod Troen begye den oprørste Steante, træke vi os Evangeliet forhættende sin Virksomhed gennem de forskellige Afsnit af Tilværelsen, ligesom igjenom de forskellige Afsnit af det jordiske Liv: da fulder den frigjældige Modstyrning af Udvælgte og Hørstædt, Venaadede og Hordende ind til en Horsmællighed — tilvæje virkelig, stor og betydningsfuld, men dog altid en Modstyrning, der kan oploshed — af Dem, der i et tidligere, og Dem, der i et senere Lidspunkt blive grabne af Sandhedens Magt. Enhver Deling i den gudommelige Willie er saaledes udelukket: som almægtig Gtaade omsover den Alle, og virker hvad den vil i det hele Omfang. Den modstræbende Willie fra Menneskets Side tilber Jon at tænke som forblægende, lidt efter lidt forspændende, ligesom jo ogsaa det ferte Afsnit af det menneskelige Liv, der falder intellekt den jordiske Hedsel og Deb, viser os Saadenne, der først jeans og efter heftig Modstand have aabnet Øre og Hjerter for det gudommelige Kalb. Udvælde altsaa af det andelige Dels Syntreds ud over Grænsen, Mennesket i sin forhænede Indskrænkethed opstiller sig selv i Tide og Rum, Sammensætning af alle de Punkter, der, bekræftede fra det lavere Standpunkt, viser sig som usammenhærende Ensfærdigheder, til en Enhed, er det, der her, som overrasket paa Troens Grænser, aabner Belen til Udsynsug. Ligefrem Samnings-Uebelbet ill den ene Side viser tilbage til en forudsaaet Tilberedelse og Tildannelse af Jorden, til den anden Side viser hen til en fremtidig Spirten, Grunnen og Mods-

men: saaledes er Christi Komme til Verden og hans personlige Virksomhed blandt Menneskene paa engang Afslutning af den tidlige Forberedelse, og tilige Udgangspunkt for en gradvis Fuldendelse. Christus saedes ikke paa sig for Dem, til hellige Evangeliet ill de forhellige Tider næer hen, ikke alene i legemlig, men ogsaa i aandalig Utydning; og for denne uophelige Virken af den gudommelige Maade er Tidetiden her og højest at lære saa næstrude Genhed.^{*)}

I Concordiaforsamlingen (bet. S. 289) hedder det, i Udtalelingen af denne Øvre: "Derjom Nogen fremstalter Varen om Prædestinalionen paa saadan Maade, at enten de angædede Ejere ikke kunne hente nogen Trost fra den, men snarere maae børnes føres til Besvindelse, eller at de Ubosættige bestrybes i deres Træghed eller Ugivelsighed; da er Intet voldsomme, end at Varen ikke fordrages efter Guds Regel og Willie, men efter den menneskelige Hornufis blinde Omstændne, Intet voldsom, end at Kristen bliver fortvaret og forhaet imod den Hellige Mandes Menighed og Hensigt." Dette er et Ord, især ud af den Christelige Bevægelshebs Dybde; thi hvor stude vel en sikkere Verden vore at sege for, at den givne Reoning er i Christendommens Hand, end i dens Kraft til at give Ejelen Christelig Trost og Christlig Styrke! Men

saaleds som Almagten, der virker Alt i Alle, er i Alt Maaden Kærlighed og Maade, han den ikke ville ophave Frelsyden, der er dens højeste Vorl., Guds Værens fuldeste Rabenbæring; men Almagten virker næst i os, at virke med Frelsed., d.v.s. i Overensstemmelse med voit Bosens reelle Natur; og hærelædes skulde en sikkere Tilskudelse og Opfordring kunne tænkes, til at mede den gudommelige Maade, bringe vor Billie altid nærmere til den gudommelige Billie! Og alder — saavist som Guds Kærlighed er Almagt, der virker Alt i Alle, for ingen Medsættning, der for den menneskelige Øie stiller Menneskene mod hverandre, tankes som blærende; det er Gjennemgangsympatier, gjennem hvilke Maaden vil vide at ført All til Frelsens Genhed.

^{*)} Det er Schleiermachers — som var Rektor over af Konflikton, men først var Geistlig ved en senere Indenpræstermentet Menighed —, hvem den forste drøftig forsonende Utdeling af den unantlige Øvre om den gudommelige Maade som altvæsentlig: foretagen i hans "Evangelium", også i en foregåen Afskriftning: "Heber die Seele von der Gewissheit". Et Næ og grundig Utdeling om "den Christelige Bevægelsesbæder" af Bernd, Prof. i Tübingen († 1812) findes omtalt i Dr. F. L. abel, opst. Betr. VIII. S. 722-754.

XXI.

Det Kirkelige Samfund.

Udholdet af den hidtil anførte Utdragelse er Forholdsret, hvori Gud har tilført sig til Menneskene ved Gabenbaren af sit Vorser og sin Willie i Christus, den forlopende og forsonende Virksomhed, som udgaaer fra Christus, deraf det Velvæsen fra Menneskeets Side for at fåae Andred i denne Virksomhed, endelig den gudommelige Kirke — hvori vi tilhører den enige, om end øste kirkelivende, Kjærlighed — af den Orden og Maade, hvorpaa Christendommens Formaal bliver opnaret i den menneskelige Verden. Hermed vilde Kirkens af vor Utdragelse være udmaalt, derfemt vi kunde blive staaende ved det enkle Menneske for sig. Men for Enhver, som fatter den menneskelige Udviklingsgang i Øje, bliver det klart, hvorledes Mennesket ikke staaer for sig alene, men Enhver indtager sit Sted som Led af det større Samfund. Thi de aandelige Muleg, der ere nedlagte som Spirer i Mennesket, — hvorledes komme de vel i Gang, vindt Frejdighed og Styrke, uden ved Besværing ubevist? Det er et uofbrudt Mælfe af Indvirkninger og Uaavirkninger, der fra alle Sider sætter Menneskets Kraft i Bevægelse, snart for at sætte egen Kraft imod den fremmede, snart for at slalte Verbund med andre ligeartede Kraftter. Og den Mandensvælling, som er Livets Krug, bringer Inden — jæv ille Den, der næder det heilige Trin — videre, end til at udgøre et Verbindslelle af den menneskelige Natur og dens Kraft; hon Jan, ved sin verfonlige Gjendommelighed, givs til Vibrag, stærke eller ringere, til at

fuldtændiggjøre Andres Virken; men til samme Lid trænger han til selv at udnyttes i sit Vorser og understøttedes i sin Virksomhed ved andre Gener end de, der ere tilstede hos ham selv. Og jo større Utdræftning og Omfang af en Virksomhed er, jo længere dens Wei, jo højere dens Maal, jo stærke og mere forstærkende Kraft er den aljæa forudsætter: desto stærkere bliver Trangen til Samfund og Samvirken. Saaledes vil den enkle Haandværkeres Færdighed eller den enkeltmænende Skundskab kunne erhverves ved egen Udholdenhed og Glæd, i alt Hald ved en oganden enkelt Udvikling, medens en højere, kunstnerisk eller videnfædig Udbommelse hvertiden kan opnieres eller kan bevares fri for store Mangler og Genvidigheder uden velsidende, berigtede, understøttende Virken fra Større Sider. Det Samme gjælder på Edeligheds Quærmerter. Hver Malet ille bliver tilført højere end Udvælelse af et yder Trosnæddie, af Ceremonier, Vanner, Hæste, eller legemlig Uthårdelse og Afslappning af den sandelige Natur, før han den Galte vore sig selv Nak; ja, Tilbagetrækken fra det menneskelige Selskab, det assurdeste Queborssko kan her netop vise sig som den rette Ret til Guldkammens hid; thi Samkoret vilde her kun virke afsyrende, forstyrrende, fristende; hærtimod et fril og levende Samfund, indbyrdes Uværelse af Konfer og Tøleffier, et fra Sider og tilføre Sider bevæget aandeligt Lid bliver det nødvendige Udviklingsmiddelet, hvor Gudskommenheden sættes i harmonisk Udvikling af de aandelige Muleg.

Derfor er der i al Religion en mægtig Kraft til at drage Menneskene sammen, og til at fravælte dem til hver anden. Thi som Det, der abejter Religionens Væsen og Indhold, beides dybdest i Grunden af den menneskelige Udviklighed, sættes træder det tilhøje, stabende og dannende, frem i alle Re-

ninger og alle Stiftelser af Livets Virksomhed; det er paa engang det næst Garregne for Mennesket, Det, hvori det aandelige Glædedommelige i ethvert enkelt Menneske Højeligt afspejler og udpræger sig, og tiliggæ det mere Høldebs for Alle, Det, hvori Alle mædes med lige Interesse og lige Hornedenshed. Men hvad der saaledes udfylder det Andre, at det bliver løbende og bestyrrende Magt for Tankens, Høldebs og Billiens Liv, vokser lige stærkt en Drift til at udtaale og meddele sig, og en Træng til at modtage fra Andre. Og denne Drift og denne Træng tilføder ikke Mennesket at holde sig afslutter og fjern fra Andre; den bringer ham til at føge hen, hvor Tanker og Høldester kunne være udvælvende, hvor Udtrykken af hans eget Andre kan blive forstørret, og åfter, ved Andres Medfølelse og Meddelelse, kan være rigere og renere tilbage. Og heriblant Det, der her serer Menneskene tilsammen, er i sin Natur een Menneskeligt, Udspring og Endemaalet for alt sandt menneskeligt Liv, og saaledes slægger ud over den Højkærlighed i indre og ydre Vilkaar, som ellers holder Menneskene adskilte, hvor Enhver fordrer og søger sin Tilsfærdsselskab paa sinegen Maade, — har det religiøse Samfund en renere menneskelig, en aandeligere og inderligere Charakter end noget andet. Dette saaledes Præg hindrer imidlertid ikke en højt forståelig Bestættenhed af det religiøse Samfund; idet Samfunds Charakter, dets Anvendning og Virksomhed er bestemt ved den Religionslære, der er Samfunds Grundvold. Hvor saaledes Religionen væsentligt hin er en Anvældning til at ihjælle og bryde Gud paa saadan Maade, at han derved kan være forsonet, Raaden kan være erhvervet og bevaret: der vil en saaledes, offentlig Gudselskab, besørget paa et tilveiebefugte denne Forsoning ved Øffinger og Ceremonier, blive Middelpunktet for det religiøse Samfund;

Dette var Tilfældet i de hedenste Religionssamfunds. Hvor Religionens Hovedindhold er Væledning til at glæde Gud Hjelpest ved Lovens punstlige Dybfælde: der vil det religiøse Samfund børage sig om den uslagte Udhydning, den fuldstændige, normale Urværdelse af Loven, og om Midler til at rette et bedstydigt og for Lovens Østerlevelse indhjort Sinselag; saaledes i Hedsommens, navnlig den senere. Underledes bemod, hvor Guds-Erfjendelse og Tro er Religionens Formaal, hvor Alt, hvad Mennesket har at yde Gud, er sammentrængt i en Dykfælde i Kærd og Sandhed, som er Det med det samme, oprigtige Troens, hvor Øjenstandene for den guddommelige Lov ere formede i Hjærtelighed, som er Troens umiddelbare Frugt. Her vil det religiøse Samfund ikke kunne have anden Betydning, end at bringe det sande Troens til Udtryk og til Utdrilling, i altid større Omfang, til altid større Frugtbarthed.

Vi have allerede (S. 341 f.) mindet om det Belydningsafslutte deri, at den hellige Skrift betegner sind eet og samme Navn det indre Samfund med Gud, som Christendommen bevirker i det enkelte Menneske, og Samfundet med Gud, som er Christendommens Formaal med Hensyn til den hele Stolt, betragtet som Enhed. Vi mindes dermed om, at, ligesom paa den ene Side et virkelig Samfund, en samboerglig Birsten paa Religionens og Sædelighedens Enemarker alene kan finde Sted imellem saadanne Mennesker, som ert i Fred og Samdrøglighed med sig selv, fordi den indre Spild og Oplesning nødvendigvis måtte bringe samme Modstrid i den ydre Virksomhed, saaledes kan, paa den anden Side, den højere og fuldere Samfirket af alle Menneskets Gøter først blive opnaget i og ved en fuldstændig Birken af Mennesker med hverandre. Dette Navn, hvormed Menneskets og Mennesker-

hebens Samfund med Gud bliver betegnet, er "Guds Rige"; og en Mølle af Herrens Signaler gører nu paa at udvise dette Navnads Betydning, Samfundets Væsen og Bestraffenhed. Dets Indre Værd er betegnet ved Skatten og den kostbare Perle, der afgøres hvicke end hulstefomheds andet Klenodit, *) — dets Straff til at udevide sine Grænser og gjennemtrænge Verden med sin Kraft, ved Sennepstornet, der vokter op til et Huggetfulde Liv, ved Sundegejen, der gjennemfører den hele Massa, **) — de forskellige aandelige Billvaar, ved hvilke dets Wissemhed er betinget, ved Sæderneenes Stjæret i den gode og den stille Jordbund, ***) — dens Hindring og Modstand i Menschenenes Slethed, ved Almien i Hoveden, de fortærvede Gifte mellem de godt. †)

Til nærmere at tydeliggjøre os Bestraffenheden af det firkelige Samfund, er herfor Venen anført os ved en dybere Indbrængten i Betydningen af det indkoldelige Noen. Vi nævner Kirken for det Høste som Guds Rige, da ligger heri Dette; at det firkelige Samfund nu, ligesom et্যvert andet Samfund, udgjør en Enhed. Et forenende og sammenholdende Midtpunkt måtte være givet, — en Sandhed som er kendes, en Autoritet, som hylles af Alle; thi det gælder om ethvert Rige, ethvert Samfund: at, "om det er spildagtigt, kan det ikke beståe." ††) Dersor kommer i Skriften idelig og idelig den Formaning igjen: at bevare "et Sind — Mensenes Samfund — Enhed i Gjennemførelse, i Tro og Haab paa den ene Grundvæld, som er lojt." †††) Men hvor der et Tale om en Enhed, som skal tilvejebringes og bevares, altsaa ikke

*) Matth. 13, 44-46. **) Matth. 13, 31-33. ***) Matth. 13, 18-23.

†) Matth. 13, 24-30. 47-50. ††) Matth. 12, 25.

††† Rom. 12, 16. 15, 5. 1 Kor. 3, 21. 2 Kor. 13, 13. Gal. 3, 28. Ef. 4, 5, 13. Phil. 2, 1. 1 Pet. 3, 8.

er grundet i Tingens selv og givet med den, der er en Fleethed forudsat, som skal bringes til fføringen, — en Fleethed, ikke blot i Antal, men også med Højtidelighed i Naturgaver og Kræfter, saaledes at det juist er ved døses gjensidige Bevirring, ved den fleetsidige Indvulsen paa hverandre indbyrdes, at Enheden skal verde opnact. Dette er Betydningen af Pauli Signaler: hvoredes Kirken er en Bygning, der vel holder paa sin engang lugte Grundvæld, men er sammenstal af en Mangfoldighed af Steen, af hvilke enhver har sin Plads at udfyldse, — eller et Legeme, der vel har et styrende Hoved, saa hvilket den aandelige Kraft udstrommer til Alle, men en Mangfoldighed af Lemmer, som have hver sin Øjerning; saaledes er en Mangfoldighed af Maabevæger og deres Virksomheder udlagt i Kirken, udmind Manden er den samme, Herten den Samme, og Gud den Samme, som visiter Alt i Alle.*)

Der er dyb Sandhed i disse Signaler, vil paa Baamindelse og paa velgjørende Beroligelse, og i begge Retnings, den påsmindestende og den beroligende, funne vi trænge til at gjøre os Indkoldet af denne Sandhed ret levende og klar. Thi hvilken Undsbudning synes der ikke at være ill Højtidelighed og Velmyring, naar vi agte paa de aandelige Højtideligheder, som delle det kristelige Liv! Det forekommer os mangengang, som om Modsatningerne ere saa sterke, at det forgives høges Bei til Urofning og Overenskomst; og en Hristelise eller dog et Christiske Lande mangengang opstaaer, ved mere eller mindre usædige Godsholdregler at fremvælle en Enhed, hvortil paa anden Maade enhouer Udsigt synes afsløret. Men vi skulle betanke, at Enhed i Tro ikke er Enhed i Gjærling og Menighed, Enhed i Klostreining ikke Enhed i Handlemæde, Enhed i

*) Rom. 12, 36. 1 Kor. 12, 29. 4, 16 §.

Gudsdyrelse ikke Enheds i eneste Stift, at overhovedet Enhedsformighed ikke er Enhed. I det Enhedsformige er ingen Hædhed, ikke jo et enest tilstede Del er en Hædhed for sig; den ene retop er som den anden, saa at en Forbindelse her ikke giver andet end dog Enhedsprægning af samme Enhed. Saaledes giver en Sammenhæveling af Sandbørs fun en større Magt, men intet Hele; et Anslag paa nof faa mange Instrumenter af samme Tone giver en stærkere, men ingen rigere eller holdigere Læd; — det er, hvad Paulus siger: "hvorom alle Legemer være et Læd, hvad blev der da af Legem"?) Sammenen betimod er nætop Sammen til Enhed af de forskellige Toner efter et bestemt Forhold, Disjonsansermed Oplegning i samfløvende Acoord; ethvert organist Legem er ligelædes Forering af Dile, som alle ere hver for sig forskellige i Form og i Bestemmelse; og just deraf kan ingen af dem elle mangl, ubra at Legemet bliver usædvanligt; ingen kan tages ud af sit Sted, uden en Hærdelæsje, som giber ind i det Hele; ingen kan leve, uden at det hele Legeme über.**) Saaledes er heller ikke nogen Guldstrandighed i det religiøse Samfund og det religiøse Kirke tankelig uden ved, at den hele Mangfoldighed af aandelige Personligheder, med Forstilling i Opfattelse, Blusstilse og Udværtning, holdes samlet, som De, der, Hver med sin Gen og paa sin Maade, dag elle tjenet den samme Herre, strebe til samme Mål.

Mit Dette ligger i Betragtningen af Kirken som Guds Rig. Men naar saaledes Tanken er blevet fort hen til Det, der er det hældes for Kirken med andre Samfund, saa vil derimod det Særegne og Elendommelige for det fælles Samfund træde frem, naar vi betragte Kirken som Guds

Rige, Guds Tempel. Ikke som om der skalde gives noget aændeligt Samfund, der ikke i en vis almindelig Velighed, kan og maa betragtes saaledes — i en Verden, hvor Alt er af Gud, og ved sin Natur selv føres tilbage til Gud; men et nærmere, særegent Forhold er herom betegnet, hvori det fælleske Samfund staaer til Gud. Kirken vilde ikke, i saadan særegen Betragtning, kunne kaldes Guds Rige — thi Guds Rige er "Alt et Rige af denne Verden" *) —, dersom det var doelt mellem Gud og Verden, havde verdslige Formeal tilfældes med andre Samfund; saaledes som Stads-Samfundet, medens det vistnok strækker henimod et Ideal, Samhedsens og Retfærdighedens, dog maa indstrække fra Virksomhed og nedstemme sine Fordeleinger til saadanne Forme af det Sande og det Retfærdige, som funne være Glensand for ydre Lov, funne overholdes ved ydre Foranstaltung. Kirken vilde ikke kunne kaldes Guds Rige, dersom naturlige Grænser var opstaaet for dens Udestraffning — thi Guds Rige falder sammen med den hele Verden, og Evangeliet "Alt er udgangen over al Jordens, dets Ord til Jorberigs Grænser" **) —; saaledes som det borgerlige Samfund er grundet paa vielle nationale Elendommeligheder, vielle Sprægjørheds, og i disse har sin Grænde sat, saa at Udvældelsen ud over dem vil tiliggøre eller skære nedjæv Samfundets Oplegning. Og intet vilde Kirken heller ikke kunne kaldes Guds Rige i særegen Forstand, dersom den ikke ville alene paa de almindelige Ideer af Sandhed og Ret, saaledes som disse liggende til Grund for et menneskelig Forpligtning; thi vi tale her om et Samfund, der har sit historiske Udspring, sin historiske Grundvold og Hælded i en historisk givne Guds-Abenbaring. Altsaa,

*) 1 Cor. 12, 19.

**) 1 Cor. 19, 28.

*) Joh. 18, 36.

**) Rom. 10, 18.

som Guds Rige er Kirkens Samfund, i hvilket Menneskene — betragtede alene i Egenstab af Mennesketer, som frie Hørmusvæsener — ere fornede til Udvikling af det rene Menneskelige, af Mandens Væsen i dens Hælhed og dens Forhold til Gud, og hvor denne rene aandelige Udvikling bliver fremmet ved den Kraft, som er givet i Guds Aabenbaring til Menneskene i og ved Christus.

Men dette Guds Rige er jo dog også et Menneskeriges Rige. Det er et Samfund af Mennesketer; det aandelige Væsen, der er Gjenstand for den Hellige Viessomhed, er knyttet til Legemet og den legemlige Verden, og de aandelige Midler, som staae til Kirkens Ehre, har derfor også en legemlig Side, funne både understøttet og hæmmes i deres Viessomhed ved yder Forhold. Heraf viser det sig da som naturlig fulgt, at, ved Udvikling og Ørvning af det kirkelige Samfund i Verden, Mænnerne kan tage forskellig Retning, Virkemheden kan dele sig i jordlig Side: til Kirkens aandelige og i dens legemlige Side. Og du enten din me eller den anden af disse tonde Rettninger lettelig faaer Deerhaend, saa vil Kirkens Klostergutter føre den samme Medsatning i Anstreng og Besværheds frem for os, som vi har forsømt paa mange andre forskellige Stør: i den ene Retning enensdig Læsionen af det Aandelige fra den umindværlige legemlige Form, i den anden Retning en ligesaa enensdig Fremhævning af den legemlige Form paa den aandelige Sandheds og Arealheds Bekostning.

Allerede i den gamle Række strængste Partier, der betragtede alt hynlig Kirkedomme, al Kirkelig Anordning og ydre Skif ille alene som noget Uriggyligt og Deerfledigt, men endog som noget Urent, der kun hørte til at omfatte Evangelists rene Lys, og hindre Mandens frie Bevegelser. De opfokede

Betegnelser menig, der ere givne i Skriften af Christi Vand som Fredagens Vand, af Christi Rige som et Rige ikke af denne Verden, af Christi Lære som Vand og ikke Bogstav, af den christelige Gudsdyrkelse som Dyrkelse i Vand og Sandheds, *) — blevet forstaarde og anvenble ille som Reglen, hvorefter de ydre former skulle dannes og bruges i Mandens Ejeste, men som om Bogstav, Skif og Anordning i det kirkelige Vand derved var udelukket og forbundt; kirkelig Form og kirkelig Gudsdyrkelse fulde alene beholde Vand og Betydning for den sandhedsgrundede Mængde, medens den for de Mandesligjædede var Virkethedens af Mandens Mysterier. Spurgtes der altsaa, hvad Kirken er at finde, Hvo der udgjor dens Samfund, da henviste man til disse Mandesligjæbede, der fulde vere indviede i den rene Sandhed, og derved være frigjorte fra Vaandene, hvori den store Haab var hilstet, hvorsomheds end Saadanne motte findes, vidomsprædte, usjendte og ubrugelige af Verden. Thi — hech det — Kirken maa være ren og hellig, uden Plej og Lyde; men hvoredet passer ikke denne Beskrivelse paa det kirkelige Samfund, saaledes som det bestaaer imellem Menneskene, sammenfat af aandelig Stende og aandelig Blinde, af fromme Hellige og af Saadanne, ved hvem det christne Maan kan stændes og besmittes!**) Naar saaledes Mysterierne satte en Selvsærlighed, en Hensynen af Ejelen i Bestuelsen af Guds Hellighed, som Huldsommehedens Ideal,

*) 2 Kor. 3, 16 ff. 17. Doh. 18, 26, 4, 24.

**) Det er især Montanisterne (af Stifteten Montanus fra Phrygien), en seermægtig Sect i det anden Jahrhundret, og Novatianisterne (af den romerske Præbiter Novatianus), i det tredje Jahrhundret, som i den gamle Række har give Gennel paa denne Dørspartning af Verbringene til Kristus Hærd og Hellighed i dens Jordiske Virksomheds.

og, for at kunne uforstyrret hengive sig her til, måtte arbejde paa at levere sig fra det virkelige og virksomme Liv, da kunne den kirkelige Samfundsorden og Samfundsvirken her ikke ansætte end træde hindrende i Vejen, og vise sig som forstyrrende for den sande Straaben efter Hellighed. Og efterat Reformationen havde ladt af sjæle mellem Religionens Vejen og dens andre former, mellem Troen og den blotte Ordbevægelse, fremstod der Partier, som derved dannede Reformationens Princip til den første Overlighed, som viste sig paa et andet Vis, en umiddelbar Inspiration, der fulde gjorte det freme Guds Ord, al Grænsten børver og al videnstablig Danmarks overflodig. Saaledes varde Gjendøberne *) i det følgende Aars

*) Oprindelsen til Gjendøbernes Sect falder i Reformationens første Aar, hvor de særlige Lande var Skærplassen for de første jønes mislykke og voldsmenne Klæninger ved Thomas Müntzer og Bueffet, og for de Korpsgjelder, som derved fremstod. Den Sachsen jors plantede Eksemplerne sig til Schmalkaldborg, og herfra over til det nordvestlige Østjælland, nærmest Westkysten, hvor Glæden Müntzer var afsat til Hovedstad i det nye Jerusalem Røde, som regeedes af Dethan Borchhold fra Leyden og Bernhard Knippelholting, indtil Staten blev indtaget, og Partiet opfandige Krusnæbbes Elev gengjaldt i fuld Maal. Sværti et døde Parti, i den oprindelige Stiftelse, legnede karakteren ved den blote Ydrafører af Sanctedaaben som rigtlig og ved Gjentagelse af Daaben i den vorre Aaben. Det var ligesom noget et politisk som et kirkeligt Parti. Det Princip var alunden, regelret helst, og dette blev gennemset paa den næste Maade, ved Sovex og Stormen imod Eva og Sortighet, Ferm og Deten Lande i kirkelige og borgerlige Herheds. Hørst som ennu rigelig Uretning for et fanatisk Sjæl ved Troen paa Abenbætler og guddommelige Indgivelser, hvormed de højeste Udjuværdier bejnyttedes. Herd saaet, fra Nidderen af det 16de Jahrhundrede, har den voldsomme, voldsmenne Land holdt sig. Ved den Aab opstod en Reformatior Islandt dem, kirkelunden Menno Simonsis, som lagde Grunden til et mildere og kirkeligt Charakter, og under Naam af Mennene ikke

hundrede mod et selskab, regelmæssig og ordnet Gudsstjeneste, mod Brugen af de hellige Beger, mod en afflutter, til Vorres embedet forberedet og fælde Gudslykke; og endnu stærke og mere omfattende var den Opposition, som i det 17de Jahrhundrede udgik fra Quækerne *) mod et kirkelig Lov og Regel, mod hellige Tider, hellige Steder, hellige Stille. I alt Dette var de funnede sorgelige Leveninger af Parochialists Land, der skalde hundre den sande og Gud velbehagelige Ørkelse, de fremme Kortiser i Ejelen, og gjorte Indgrib i Guds Landes Virken, som danner og understøtter sine Rebstabber, uden at værge til hjælp fra den menighedslige Skole, Kirke og Bevægning. —

Baptister har Man i nogen Aar i sine Stader ikke fundet Bevægelse eller holdt Almøde ved at lade dem have Lov i Christelig Religionsfriheds Reber.

**) Den Quækerne adskilte Ørkene sig ved deres første Formoder paa 1600-tallets Maade herom, at de afholdt sig fra en hvil politisk Uretning, og i al Stillehed indførte de sig til det Kantiske og Religiose. Dog vognede de sig, ligesom Gjendøberne, ved at åbne Gud og gjøre Kristighed, og efter Princip og Tendents ere et nærmestagte ved dem. Det er Ørkietionen med et lidt forskel i det kirkelige, som her har naadet Christighedens høje Stand; en delskifteende Tilbagesævelsen til det "indre, guddommelige Lov", som skal gjøre alt Gørligt og Sydligt — Christ og Theologie, Symbol og Ceremonie, Kirk og Kirkeordnen — overflodigt. Stifteren af dette Parti var en mindel Skovmært, Skomageren Georg Fox, født 1624 i England. Men sin Begründelse og Ide bedømde fuldt det den berømte Will. Penn, født 1644, som i den efter ham opfandte nordamerikanske Provins Pennsylvania lagde Grunden til et blomstrende Samfund, hvor almædlig Religionfriheds er ferske Grundlag. Døgna en videnstablig Ørkypre har Partiet hørt i Skotlandet Robert Barclay, født 1648, hvis Bavedebet er "Gjørstaftrist for den sande Christelige Theologie, hanledes saa den læret blandt de Quækerne, at til Det berømte Ørkere a: Bilkere" (af den Der, hvormed de breve paa Menigheds Skrivelse for sit Gallgæt "med Frej og Bilkern").

Det alvorligste Angreb paa Kirkens Selvstændighed er imidlertid gaaet ud fra den nyeste speculative Skole. Thi Kirkens Betydning som selvstændigt Samfund berører paa den Ekeladelse, at Mennesket bestaaer som personligt Væsen for sig, og dog i Væsen og Udværelse afhængigt af Gud, at det Dømmede, det Jordiske har sin Betydning som Herredømme og Indgang til det Hinsidige, det Himmeliske. Men naar nu dette skal være Sandhedens Hovedsum, at Gud og Menneske er Et; naar dette skal være Bevegelsesmænens Grundloev, at drage det saafalde Hinsidige ind i det Dømmede, sogns Evigheden i Eterniteten: da kan det kun gjelde som Levning af gammel Jordom, at tilkægge Religion og Kirkets Hyldest og Her til selvstændig Verstaen. Vistnu — hæder det — saa lenge som Staten ikke tilhulde erkender sit Væsen og sin Bestemmelse, saa lange som den gør sig til en blot Politisk Anstalt, indstrækker sig til de materielle Interesser, til at vørne om Sikkerhed for Liv og Ejendom og om høje Døden: da maa der være Enemærker, hvor de holste Hjemmedenheder, Alt hvad der hører til Sædelighed, Vibensfab og Kunst, kunne finde deres tilskredsstillelse; og saaledes træder da Kirken frem som selvstændigt Institut, der er nødvendigt til et fuldstændiggjorte Staten. Men saaledes kan den kun gjelde saa lenge, indtil Staten, i fuld Bevidshed af sin Verdighed, drager ind under sin Omsorg, hvad der naturligen hører derindunder. Det vil da Intet blive tilbage, som skalde ligge ubensror Statens Grænser, og kunne gjelde som stregent for Kirken; thi den sande Humanitet er Et med Gudsrigtighed. Den fuldende Stat optager saaledes Kirken i sig; den reelle Statsborger er tillige den reelle Himmelborger. Naar derfor det kirkelige Liv forsøder mere og mere, paa selvsamme Tid som det fortinste, selvbevidste Liv er i Udvilting; naar Vibensfab og Kunst giver sig

mere og mere fri for den Forbindelse med Kirken, som fun i Unydhedsperiode var naturlig: da skal dette være fuldkommen i sin Orden. Staten kan vel, af Hensyn til den store Mængde, der endnu befinder sig paa Kroens Standpunkt og ikke kommer saa vidt, at den kan undgåre den kirkelige Kryffe, finde Opsædning til at beholde de kirkelige Herrer; men at haanthørce den, at stille nogen kirkelig Bettungsevne for et være Borger i Staten, skal være et uabegårt Indgreb i de "Bidendede Ret", for hvem den hele Kirkelighed skal være et overvundet, betydningslejt Standpunkt.)

Paa denne Maade er det nu klart, at Kirken enten — ved Overspændingen af sine separatistiske Partier — kommer til at mangle historisk Virkelighed. Thi heid det har historisk Virkelighed, har ogsaa sin historie, sinlige Horn; men skal Kirken, saaledes som sine Partier ville, være et reen aandeligt Samfund, hvis ærkefri Væsen begrænses ved enhver Berøring med den legemlige Verden: da er den sinlige Kirke paa Jordens fun et uigte Eller, et stussende Øjegleblisse; ligesom vi have set, at den historiske Virkelighed af Jesu Person falder bort, hvor man har villet forhellige hans Gudsdomstighed, ved at nægle Sandheden af hans menneskelige Natur. Eller ogsaa, dersom det kirkelige Samfund — saaledes som den moderne Speculation præstaer — ikke har Noget, der adskiller dens Udværelse og dens Virksamhed i det borgerlige Samfund: da er det fun en tilsnegen Elsverrelse, et slækket Liv, det frister; den fremstilende Udvilting af Statens Idee lever paa Kirkens Livsstrof, og bringer dens Opførings Tidne allihverumere.

) Deyne Rechnung er ikke udslettet i et bekjent Werk af Prof. Kothe i Heidelberg: "Ausfänge des christl. Flehs" (1837). Prof. Strauss, Dr. Olshausen, II. S. 617 ff.

I den fuldkomneke Modfærtning til denne Vorhylighed af Kirkens synlige Væsen finde vi en anden Retning, som gaaer ud paa, saa flert som muligt at godtgjøre, saa stærkt som muligt at haandhaave den synlige Kirke som et Samfund, vorstentigt forskellige, i Henseende til Formaal, til Virksomhed, og til Virksomhedsmidler, fra enhvert andet Samfund: ved nemlig just at gjøre de ydre former, under hvilke Kirken bestaaer, til dens egenlige, reuge og uforanderlige, Væsen. Dette er Grundanken i den katolske Lære om Kirkens Natur og Væsen.

Det katholiske Kirkepræstetraad gaaer nemlig ud fra den Gudsretning: at Kirken, ligesom Staten, vilde være et Navn uden betydning, et Tunkbillede uden tilsvarende Virkelighed, der saa den ikke havde sin bestemte Form og Formaation, — at følgelig en saadan Organisation ikke saa mangt, og at alle de former, som ere nødvendige til Kirkens Holdbarighed, ses at den kan sammenholdes med Fælighed og stærke med Kraft, maade antages at være ordnede umiddelbart ved guddommelig Myndighed. Saaledes maa Kirken, ligesaavel som Staten, have sit Regerings-Personale, der her kan kan være at seje i Præstestaben. En Trinfolge maa her, ligesom i Staten, ikke at adskille af over- og underordnede Styrke, altsaa Bisshopper og Præster. Den øverste kirkelige Magt maa her, ligesom højt, være samlet hos Den: den første Bisshop, Papeen. Og da Kirken, uden en saadan gradvold fremstrekende Concentrering af Magten, ikke vilde til enhver Tid kunne ordne, væddommme og afgjøre i Troens Anliggender, ikke give den fulde Mægt i Christi eget Væsen, som er formanden: saa skutes, at denne hele Organisation er indstiftet af Gud, og al Alt, hvad der er sagt og fortalt om Kirken, egenlig gælder den Dæk af Kirken, som er den ledende og styrende,

og om det øverste Led, hvor den hele Kirke af den kirkelige Magt er sammantrængt. Her altsaa skal Christus være i Sandhed tilstede, i det synlige Overhoved nemlig, der et trædt i det usynlige Sted; her skal det være den Hellige Aund selv, som taler og handler i Menighets Stillelse; thi Mandens hemmelighedesfulde Gaver skalle, ved en uafbrudt Abenbaring, meddeles til Kirkens Styrke ved Ordinationen, og fun igennem Diocester Forvaltning komme Kirkens Medlemmer til Glæde. Kirken er saaledes bestandig, ved et historisk undersøgte Voerd, knyttet til Christus; den er i sifret Bestyrelse af den fulde Sandhed, og gaaer sin Vane fremad, opbeget over al Uildfarelse, tern og fuldkommen til enhver Tid*).

Hvilken Modfærtning til det, i det foregaaende angivne, opstodtes af Kirkens Væsen! En udeopteg, historisk Form tilvirker her paavist: en Rolle af Bisshopper, gennem hvilke den guddommelige Mandes Gaver skalle verde meddeles ved mynstlig Haandspaaalæggelse; i Diocester skal Manden have sine usædelige Organer, til hvilke den christelige Sandhed skal være saaledes bunden, at den ligesaa lidt skal kunne være tilstede, hvor denne Form mangler, som mangler, hvor denne Form er tilstede. "Hvor Kirken er — hedder det — der er den Hellige Aund", og fremdeles: "hvor Væsen er, der er Kirken". Men herledes forholder nu dit Billedet, der het opstilles af Kirken som den fuldkomne, hellige, alid med sig selv samstemmende, sig til det Billedet, som den ubestillelige Historie lever os inde? De mest gaaende Contrader mede os paa Historiens Blad, — saa staarinde, at vi ikke kunne endet end forbause over en Del-

*) Om vore oversigt af Katolicismens kirkelige System findes i min "Antholægiens og Protestantismens Kirkesættning, Tære og Kritik", C. 11—26.

stighed; som vorer at ignorere saa talende, historiske Stjendes-gjerninger! Vi finde i Raalten af den catholiske Christenheds Overhovedet og Fader Saadanie, som haro vorer Christenheds Stjendes. Men hvor Billien er forsvaret og urem, og Livet sun fremviser en Forvaagelse af Christus: Hvad skalde vel der berge for, at ikke den christelige Sandhed er blevet forsøgt dulgt eller forsøgt forvansset! Vi finde ligaledes Paver, som uferdigten have beftadt sig til Kærdemme, der senere ere blevne forbevilet som Hæltelse, ja, som uferbeholsden ere af de anfelelige Kirkeforsamlinger blevne ertlæredte styrbige i Sketterie; og i det saakaldte avignonse Gangenstab (i de 70 Aar fra 1305 til 1375), da Paven havde, paa den franske Konges Opfordring, maattet forlægge sin Residens til France, ses vi det mærkværdige Stuespil af toende Paver paa samme Tid, den ene i Roma, den anden i Avignon, gjensidigt forskellige og handlyse hinanden, ubet at det er muligt historisk at afgjøre, hvilken af de Toender i de parallelle lobende Raesser der skal gjelbe som den ægte, og hvilken som den nægte*). Saaledes forsvinder denne Nimbus ved noget mere Betragtnug; det klinger som spottende Tale, at nebblique at henvisse til den ufeilbare Majestet, hvor Historien viser os et Afgrundsbillede, der fun styrder menneskelig Kloeg paa den ene og menneskelig Leitroenhed paa den anden Side sin Ansættelse.

Altter her staarer saaledes en Modsatning for os af toende Extremer: en Aandeliggjørelse, som vil oplose Kirken i et Samfund enten af sande Frømme eller af sande Blømme, hvorved ethvert synligt Mærke forsvinder, paa hvil-

* Historiske Eksempler, som indeholder den historiske Gjendrivelse af det catholiske Kirke-System, er meddelede i den næste Dog., S. 88—48.

Ici den skalde kunne paavises som virkelig eksisterende Samfund af Mennesker, — og en Legemliggjørelse, hvoreb Kirkens aandelige Besjen stårner og stifter i øde Forme. Opraven bliver ogsaa her, at føge den rette Midte, og at føge denne Midte saaledes, at den aandelige og den legemlige Side kommer lige meget til sin Ret, — ligesom den menneskelige Personlighed først bliver bevaret i sin Sandhed, hvor begge Sider holdes forende, og ligesom vi here set, at Jesu gudmenneskelige Personlighed først eksistere i sin Hælded, hvor den Aandalige og det Legemlige, det Guddommelige og det Mensuelige bliver ligelt erkendt. Dette er den protestantiske Kirkes Idee. Sial Kirken have synlig, legemlig Virkelighed, da maa den ikke blot være et Samfund af Dem, der ere aansindigt forbundne ved Troens og Fremheden usynlige Baand; det maa være et synlige Foreningspunkt, og dette kan for et kristeligt Samfund kun være at føge i det uabnærede, guddommelige Ord og i der til hørende hellige Handlinger. Og heril er det, at den protestantiske Kirke, i Modsatning til det aandelige Oplossnings-Extrem, slutter sig med Troens og Fremheden hele Magt. I Tilds til Guds Ord er det, at den tillegner sig Christi Forhøjelse*), at Kirken hviler "paa en Klippe, saa at Hæbedes Porte ikke formace imod den". Det er dette Ord i Sandhed givet fra Gud til Mennesken som Døbel til Salighed, da han det sige saa lidt seuerst, at det nogensinde i de forgangne Tiders Løb skulle have været uden Øgleighed og uden Kraft, som at nogensinde i Fremtiden en anden Grundvælde skulle trode i dels Sted**). Selv i de mørkeste Tidsrum har Christelig Sandhed haft sine Orgener, christelig Treebstast har godis

*) Matth. 16, 18.

**) 1 Kor. 3, 11.

gjort sin fejellige Magt, og det har aldrig manglet paa Samfund, større eller mindre, i hvilke Kirkens sande Lævligesom har været sammentrængt, og været i Stand til at danne Mænd, som have fortsat det apostoliske Kald, at udbrede og forplantte Evangeliets Sandhed i høje Kredse; og ligesaa vilst vil Kirken, hvor den med Trofasthed og Indberetighed støtter sig til dette Ord, til enhver Tid have det fjerste Middel til at forene Kræfterne i deres Sagen efter Sandhed, i Straben efter Hellighed, og til at føre denne Sagen og Straben i det rette Spor. Men paa den anden Side: hvorpåd Ordet skal kunne bevares i sin Reinheit, og kunne yltre sin hele Kraft, berett ikke, efter vor Kierfes Lære, — og dette er dens Modsatning til den Katholiske Kirke — paa nogen udvortes Form, nogen mystisk Skif, nogen hemmelighedsfuld Overlevering, men alene paa den andelige Underlighed, Reinhed og Frihed, hvormed Samfundet hengiver sig til det guddommelige Ord, berører sig aabent og modtagelsigt for dets Indvirken. Saaledes er Kirken paa en gang den sande og fuldkomne, fordi den har Sandhebens usvigelige Regel i sin Mitte, og den usfuldendte, fordi den til enhver Tid er sagende og skreibende efter den rette og fulde Tillegnelse af denne Sandhed; den, er paa en gang værende, altid den samme, med Hensyn til Formaal og Grundretning, og vorsende, undergivet Forordning, med Hensyn til egen Anordning og Foranstalting. Ethvert Kunst i Kirkens Læv er, ligesom i det eneste Menneskes Læv, at betragte som et Gjennemgangspunkt, igjennem hvilket Evangeliets Stand skal føre den vildere fremad til rettere christelig Tilbørelse.

Men det er først i Birhomedes-Tilstanden, at Charakteren, hos det enkelte Menneske faavelsom hos Samfundet, træder frem i sit fulde Lyd; og saaledes vil ogsaa det Glendoms-

mælge i den katholiske og den protestantiske Kirke og Forholdet imellem begge først blive fuldt kommet Uati, naar vi tanke oö den Virksomhed, som naturligvis uudvistet sig af Principia i begge Kirker.

Hvor Kirken gjer Haandstand paa, ved sregen guddommelig Venodning at være i Besiddelse af den fulde Sandhed, og henviser til en Fleksyrene Stand, som den ufeilbare Udstyber og Anvender af denne Sandhed, som den af Gud bestilledte og undersuelt udrustede Forvalter af overnaturlige Raademulder: der maas denne Kirke formostigvis forbre af Kirkens øvrige Medlemmer, at de ubetinget underkastet sig dens Skabelse, og Disse maas fra deres Side, saaseent be ere virkelig troende, være ligesaa villige til staden Underkastelse. Saaledes den katholiske Kirke. Den fremstæder som et mystisk Institut, der paa overnaturlig Maade staaer i bestandsdigt Forhold til Gud, har overnaturlige Kræfter og Raadgaver i sit Skjeb, og til Undsæt i dette Forhold og dømme Gvoer gaaer kun den ene Vri — igjennem Kirken. Dersor maas den katholiske Kirke, paa Menneskenes egne Begne, for deres egen Saligheds Skjeb, gjøre Tro paa sin guddommelige Majestæt, og — hvad der er det Samme — paa Præsteskabets guddommelige Charakter, som Melleminister, Mæglere og Forsonere mellem Gud og Menneskene, til første og næstligdelig Pligt. Det viser sig nem den høreste Usorstand og som ligesaa stor Urigelighed, at ville gjøre egen Tanke og egen Willle glæsende mod Kirken. At give Mistalb paa al andelig Selvstændighed, at være rebe til at tage Forstupten hængende under Kirkens Lydighed, til at opoffre egen, tilhyneladende nok saa grundet, Overbevirkning, naar denne træder i Strid med det kirkelige Ordafol, er den troende Katholiks Gørkende. Det enkelte Medlem af Kirken har intet

Kalb og Ingen Besølge til at træde virkende op, eller til at gjøre sin Stemme paa nogen Maade gislaende; men at medtage med troende Grefrugt, hvad der bydes af Kirkenes indeviede Ejendom i dens Naen, med ubetinget Lydighed at følge enhver Kirkelig Anmodning — er Alt, hvad der paaslgger de enkelte Medlemmer af Kirken. Men jo mere nu Kirsens Majestat træder frem som hellig Majestat, med verdiglig Heihed og Hærstemagt, desto lettere vil Forholdet danne sig imellem Kirken og dens enkelte Medlemmer paa een uvertes Maade. Troen bliver betragtet som Nogen, der kan paabysdes og fremtoinges, nemlig som høje Hylding og Understøtelse, Wantro derimod som Forhundrelse med et Respecteforhold, der man fues ved Straf og Evang. Det kan ved højre Kirkelæs senes uforlængt, hvorledes Højholderen ved eigne Meninger, nogen Kirkens Lærestedsstilling — det er Dette, der i det kirkelige Sprog fortages ved Rjetterie — kan blive straffet, ligesom borgelig Forbrydelse, med Tab af Frihed, Godb og Elv, eller hvorlebes Kirken kan finde det forsvaligt, at bervue en Stad, en Provins, et Land Brugsgen af Sacramenter og de øvrige kirkelige Geder, som efter dens egen Lore ere de nødvendige Velingeset for Saligheds Opnæelse, for paa denne Maade at bringe vedkommende Enighed til at falde til Hale. Uligvel er Dette ikke Arbet, end højd der er formelig organiseret i den katholiske Kirke — Hent ved den kirkelige Inquisition, Dette ved det kirkelige Interdict⁴⁾). Og heri er fun en aldeles consequent Auvens-

⁴⁾ Interdict er allerede blevet anbragt i det 11de Kvarhundrede, og var i Papalzamenskab tilknyttet med den kirkelige og kongelige Magt ved Mittel, hvoreud Kriger 7, Duxzente 3, Gezger 9, Beauficius 8 med Ellerheds funde bringe deets mægtige Stobbanhede til Utspøgelse. — Inquisitionen blev organiseret i det 13de Aarhundrede

vede at finde af de kirkelige Principer. Thil en Kirke, der opfatter sit Formaal paa aldeles udeordnes Maade, kan iste betragte den gienstridige Højholderen ved Lærdentine, som Kirken har erklæret for vildsjærende, anderledes end som Øpner og Majestatsforbrydelse, og den mac, ligesom Staten, finde sig opfordret til at gribe til de virkemæste Trængsmidler, for at overholde Respecteforholdet, og hindre Ulydighedens og Øpsetighedens Smitte fra at udbrede sig videre. Men visstof — naar en Kirke vil virke for det aandelige Liv ved Midler, der ere tagne fra den legemlige Verden; med denne Verdens Vaaben vil bekæmpe Fiender, der iste ere af denne Verden: da kan Forvildelsen og Uarmingen ikke haude frem paa etruskligere Maade.

Når derimod en Kirke vel ved sig i Besiddelse af Sandhedenes Kilde og Regel, men derhos erligner, at det guddommelige Ord støbse fun erban for en Del et cabnet og frugtbargjort, og fun fun blive dette i altid fuldkommert Grav, efter som flere og større, renere og rigere skræster blive medbragte til at modtage, meddele og anvende dets Skatte: da man en seadan Kirke finde sig henvisst til sig selv — visstof med Forstroeling til Ordens og Mandens Beledning, thi Christus er, efter Forhantens Ord, selv tilstede blandt sine troende Besindere⁵⁾), men dog saaledes, at det Guddommes

(med kirkelige reformatoriske Gader i det sydlige Frankrig, og overtaget til Domizianoverdena. Senere har dette Christenhuset udfoldet sin hele mægteløse Magt i Spanien, i det 15de og 16de Kvarhundrede, hvilket Manet og Tider, derpaa mod hensynlige Størrelsanter. Om disse Foranstaltninger, i hvilke den katolske Kirkes Gleissomhed naare til Højpunkt, er nærmest hundret i min "Katholikenes og Protestantismens Kirkesforståelse" s. f. v. S. 178—183.

⁵⁾ Matth. 18, 20, 28, 29.

lige Fun virker i og formedelsé det Menneskelige. Men at henvises til sig selv, er at henvises til det hele Antal af sine Medlemmer; thi Kirken er netop Samfundet, Indbegrenset af alle Enstede; det er ille ved noget ydre Forbindelsesled — ved en historisk Række af Bisskupper eller en mystiskvirkende Haandspænleggelse eller ved overnaturlig Inspiration —, at Christus er tilstede og virker i sin Kirke, men ved Ordets Kraft og ved Kroens og Indsigtens Hærd, og i denne have Alle, mere eller mindre, Andel. Dersor vender den protestantiske Kirke sig til alle sine Medlemmer uden Forskjel, med Øvredring til at samvirke til det fælles Formaal; jo større og jo flere og forskelligere Kroster der virke sammen, desto større er Kirklens Sundhed, ligesom Legemets Sundhed netop bestander i alle enstede Lemmers Sundhed, denne stærke Forbindelsen om Kraftig Fremadstreben til det foresatte Maal. Saaledes er altsoa Hocholdet mellem Kirken og dens Medlemmer her et ganstæ andet end hyst. Ingen er her blot modtagenude, men Enhver tillige ydende, virkende paa sit Gud, berettiget til at lade sin Stemme lyde i de fælles Kroes-Ulliggender, og at fordrøje Oprørssomhed for den. Men, ligesom enhver enkelt Lem henter sin Kraft fra Kæringen, som tilskyder det hele Legeme, saaledes er det ogsaa ved sin Forbindelse med Samfundet, ved Alles Andvorden paa den En, at den Enstede bliver og mednes i al christelig Huldkommenhed; og dersor man Enhver øfter være forpligtet til at lettet til Andreas Stemme, tilhørselig til at midtrol det enstede Dommerne, hvor det træder i Sharp Modsatning til den almindelige Overbevisning, beslittet paa at bevare Sjælen aaben og tilgængelig for Beklæg og Indvirkten af den almindelige Samfunds-And, der kommer ham imod allevegnefra, thi endelig for at bryde Samfunds Baand, soedi hans egen Wering om det sande

og Netle ikke formater at gjøre sig gældende. Den trodsige Selvvaadigheds-And, der i den protestantiske Kirke er blevet Møber til saamange schismatiske Partier, der vil have Legets Billie holdt som øverste Princip, forslarer Legets Græd som ubundet Ret til at vurdte det religiøse Liv efter eget Godbevindende, og saaledes vil gjennemhøre ti fuldkomment Isolerings-System paa de religiøse Enemarter, — denne And er kun en Parodiering af den sande Protestantismes And. Til man føge den skælige Samfunds-Idee udvallet i dens hele Vetydning, og ses den i levende Virksomhed, som aandelige Samlede og Samvirken: da maa man netop vendte sig til den protestantiske Kirke og protestantiske Skriftekære. Naar den katolske Kirke gjør Forordning paa denne Mært, da er det fordi Samfunds-Ødien bliver forvaret med en forstørret Form. Den katolske Kirke har kun aandelige Hærstere og aandelige Ejendomme, et aandeligt Livsgenstand, som udelukker al fri og levende religiøs Virksomhed.

Derimod ligger det i den protestantiske Kirkes Basen, at øgle og haandhæve Troesfridheds Ret som en hellig Ret; og virkelig behøver man, paa Protestantismens Enemarter, kun at nære Det Troes- og Samvirkeligheds-Tvang, for at fremkalde de alvorligste Indsigter imod enhver Sig-tilse for, at skulle have gjort sig stædig i denne Horsyndelse. Men der ligger i dette Ord, efter detta rette Begreb, en heel Deel Mere, end man ofte er tilbørlig til at ville henføre ders til. Thi i egentlig Vetydning at ville gjøre Lov til Øjens-stand for Tvang, ved udværes nedende Magt at ville beherske Samvirkeligheden, fremvringe eller tilbagelænge, hvad Mennesket bevarer som det Allerhelligste i sit Basens dybste Indre, utilgøreligt for enhver Uredfommende — Dette forbinder sig

hyllestgodd af sig selv. "Ingen — siger Luther^{*)}) — skal ellers kan hønge til Tro; selv Gud, der er over al Magt, har endnu aldrig villet hønge noget Menneske med Magt til Troen; — thi Troen vil være frivillig og unødet, og antages uden Toang". I denne Betydning ligger der altsaa ingen Hæmmedighed i den Erklæring, at Man er langt fra at ville hønge Mogen Tro. Troen staaer, ligesom Indsigt, Forskans-dighed, Dyd, over Kvæagens Sphære, og selv den katholiske Kirke indgæmmer, at Kirken ikke har nogen Dom over de sjuelle Tanker. Men — for akter at tale mod Luther^{**)}) — "den Christelige Frihed bliver truet ved roende Ting: naar man befaler, trænger og driver til at gøre, hvad ikke er besatet eller paabudet af Gud, og naar man forbryder, for-mener og forhindrer, hvad ikke er forbudt og formoent af Gud". Og saa Dette er at hønge Troen og et paalagte Samvættigheden befærende Baard, naar Man vil have den frie og uforbeholdne Kæting formoent, vare sig i Ord eller i Handling, af en Christelig Overbevælling, fordi den afgør mere ellers mindre fra den, der befændes i Samfundet som den vedtagne og herlende. Thi der lægges herved an paa at hindre den sande og nærlige Samstemmen af det gøre med det Jæde, sel endog at tilreichelinge en fremstillet, hyllest Modfælding imellem det Jæde og det Øde; men er da hermed ikke et Indgreb gjort i den Frihed, hvoril en hver Christen har en heiere Ret end den, menneskelig Lov kan enten hage eller give, saalange som han befænder sig inden Christendommens Eremærker? Og ikke mindre er det gjen-sænligt, herledes det Nieløje Samfund, ved en saadan Fremgangsmæde, metodistisk arbeider sin egen Interesse, til ejet

^{*)} XVI S. 1089. XX S. 20 j. ^{**) XX S. 248.}

Germælt inod. Det er Kirkens Interesse, at samle inden sine Grænser de flestmulige andelige Kræfter, at give dem den størstmulige Uddannelse, gjøre den størstmulige Venug af dem; og her betrever den sig, ved at formene den religiose Uttringsfrihed, den Sandhed, som — om end eftersig eller dunsigt opfattet — ikke mangler i nogen Modsigelse, der fremgaarer af oprigtig religios Overbevælling, betrever sig den Opfordring, som ikke vilde udblive, til flerindig Betragtning, til grundig Prøvelse og naudeligt Forståar. Det er Kirkens Formaal, at fremme christelig Sandheds Gifjendelse og Christelig Troeblik, og til den Ende at modberøde faste og flas-delige Vandretæmlinger med Mandens Magt; men idet Kirken her bekämpet det virkelig eller formentlig Usandt med suddanne Haaben, som ikke naar hen til de aendelige Eremærker: hvad udtæster den vel derved Andet, end netop at nære og deshydrere det Usandt, som skal indvændt derigliges, ikke udværtis tilbagestræmmes? "Godt hjælper det, siger Luther^{*)}), naar Du syrker Skæleriet i Hjerlet, og sun seæller den udevidig paa Tungen, og driver til Regn? Troang og Besaling bringer det blot til et Spilspægterie, et vore Væsen, et Ubesøl, hvorfaf kommer Skinhælligt og Hyllest; thi det er intet Hjerte, ingen Tro, ingen Hjerlighed. — Guds Øre maa her stvide; derjom del ikke straffer til, da vil virkelig Magt langt mindre straffe til, om den end fælder Verden med Blod. Detsfor lader Øders Germæstelse og Øvers Magt farre, og lader Guds Ørd have sin Gang, som det dog vil, mere og frolt have. Thi Guds Ørd ophøjer Hjerterne, og berner fuldt af sig selv alle Skæl-terret og Bildsævret ud af Hjertet".

Saa stor og væsentlig er Højtælligheden af den hele Vielomheds, den Ret og Bestyrkelses, i den katholiske og den

^{*)} X S. 461 j. XX S. 24.

protestantiske Kirke; og denne hale Charakterforskellighed har sin naturlige Grund i det forskellige Princip, saaledes som det i det Koregaaende (S. 391 f.) er bemærket, at den katolske Kirke henserer Alt til Helliggjørelse, udtrykt i øvre Øjenving, den protestantiske derimod til det indre Liv, til Troen. Hvor nemlig udvores Kvænghedsgejerninger gælder som nydeverdigt Middel til Saligheds Uthvervelse, der bliver man staaende indenfor Kredsen af Det, der kan forestyrres, ordnes og overholdes ved udvores Autoritet; og en saadan Autotriket kan selvfølgelig ikke nødvendig, for at, mellem de mange forvildende Spør, den rette og den nærmeste Vej kan blive indskrænket og fastholdt. Denne Vej til Maalat er det nu, den katolske Kirke værtager sig, som quædemulig Fører, at afsætte og anbøje. Naar de Troende hængter sig til denne Gjærelse, da frastrive de sig Met til egen Præwelje og selvstændig Birket; men der anvores dem Veddrag i den fuldkomne Sikkethed, den ubelsmænde Re, hvormed enhver Troestof, al Saligheds-Sorg lades over på Kirken; det hele Verden indskrænker sig til troelig Østerfølge af enhver kirkeelig Høvsligt om Være og Gjerning. Hvor derimod Troen er det Første og det Sidste, der er vistnu et faststaaende Grundlag givet, et Troesindhold, som er det samme for alle Medlemmer af det kirkelige Samfund. Men paa dette Grundlag man der byggeb, dette Indhold man forarbejdes, og delt aandelige Bygnings- og Formnings-Arbejde kan Kun udøres ved Enhvers egne Kræfter, naar Bygningen skal have Fasthed, Fortrættet Liv og Vand. En Handling kan udøres; en Bisjendselje kan afslægges, et Læsgaard givet paa Andres Wegne; men hvor der spørges om Troen, kan ikke den øre træde i den Andens Sted. Saaledes træder da i den protestantiske Kirke, Personlighedens Ret op ligeoverfor Samfundet. Det er

Dette, Luther udtrykker med de Ord: at "saa Mange som der ere Christne, saa Mange ere ogsaa Prester"*) , d. v. s. at ingen fremmed aandelig Pleje, ingen præstlig og kirkelig Virksomhed kan frigøge den Enkelte for ulidst at være sin egen Skælsørger, at vægne og bøde og præce, for ligemmen Livet at komme til Sandhedens Erfjendelse, til Troens Fasthed. Det er dette Princip, som de evangeliske Høvster og Standere udtalte i den højstlige Protestantismen (paa Rigsdagen i Sværlig 1529), som her givet den protestantiske Kirke dens Plan: at "i Ting, som angaaer Guds Lov, vor Ejefred og Salighed, maa Enhver selv gjøre Regnskab for Gud, saa vi Ingen kan undholde sig med Andre, Øltres eller Farres, Afgjærsle og Beslutning"; else, i Luthers fremsige Spørg: "Heg spørger ikke om, hvor Mange, der have antaget dette, og hvor længe de have gjort det, men om det er saaledes rigtigt; — thi det er usædvanligt, at regere Samvittighederne for Gud med menneskelig Systematikk og lang Sædvane"**). Det følger af sig selv, at en saadan Grundlæggning maa kabne-Visse for aandelige Bevægelser, Bevægninger og Øffeninger; og det uretigt konsgede Liv, den protestantiske Kirkes Historie fremviser fremfor den katolske, kan saaledes ikke vække Forundring. Men Hvo som finder Dette beklageligt, vil slæde sig Ejeblikket i den Selvberedelshed, der ligget til Grund for al denne aandelige Gjæren, i den Erfjendelse, som her er kommen til din Hov: at Religionen er hevert Menneskes eget, dets personligste Utliggende, — han stær i aandelig Hensættelse udenfor den protestantiske Kirke. Hvor uændelig Megnet ligget ikke i den ene Skænskjermning, at den hele religiøse Revolutionen et Afsædning af Protestant-

*) X S. 305. XIX S. 104.

**) XIX S. 310. X S. 1797.

Hømen? Thi hør lidet tilfredsstillende end de endelige Resultater kunne vise sig af de enkelte Systemer hvort for sig, i hvert modstredende et Forhold end mange af disse havde stillet sig til Christendommen, saa kan det dog ikke glemmes, at der er en andelig Frugt, som alene bringes til Mædenhed ved den frie Kentes Virksomhed, og at enhver ny Melning, hvori Tænkelsket becager sig, bidrager til denne Mædenhet: Dristen og Dugtigheden til at forståe Givet i dens Hælhet og dens Ensfelsheder, i dens Grund og dens Mæninger; og efter Dristen og Dugtigheden til at føre Tænkens Sandhed, Idéens Mænghed ind i Livets forhellige Forhold; gjøre Mandens Lovgjaldende over Tilhørlighedens regellose Stil. Og på den Tær og det Helse, hvormed denne Opgave bringes in Realisering nærmere, beror det Hellige Samfunds, som ethvert Samfunds, Huldkommunehed.

Men Hvo ser ikke, at der her er delegert en almindelig Charakterforhållighed, som formuer tilspyre paa alle Hovedpunktter i det menneskelige Liv! Hvor nemlig et Samfund, dens Billie og Autoritet bliver betragtet med en mystisk Vereyretion, som om der var noget Mindet end netop det hele Indbegreb af de dertil hørende Personligheder, og derimod den enkelte Personlighed fratjendes Ret og Besatelse til at virke paa sin Sted som Medlem i og for Samfundet; hvor der fordres ubelinjet Forstunningen og Underlaftelse ligeoverfor den styrende Magt, og den selvstændige Kirken fordommed som ustyrlig og fordærvelig Selvraadighed: der leser og regerer — om end med ringere Konsequens — den samme Hand, som i den Katholske Kirke har ristet at bringe sin Virksomhed i System. Den protestantiske Mandes Wesen derimod gjenstår vi overalt, hvor der er Selvstændighed i Præyen, Willen og Virken, Fastholden ved egen Overbevisning og

ved dens gode Rå til at høre sig, og fortægt der ligger nogen Kraft i den, til at gjøre sig gjeldende hos Mænd. Hver derimod knuseste Villkaarighed, urelig, lid og lid vafende, Græten og Bragen træder i Hornstighedens Sted, og den reformatoriske Skriben staaer over i stormende Domstolings-Sege; der er — at vi skulle gjenstage det — forbilledet ikke at sege i den protestantiske Kirke — thi den er tillige en evangelist, paa Evangeliets Grund fasthærende Kirke —, men i den udspændende, til alle Sider omfattende, Sæter, der ville have den Enkeltes Villkaarighed glort gjeldende i de firkellige Forhæld med den almindelige Hornst.

XXII.

Den Kirkelige Cultus.

Når vi følger det religiøse Livs Historie i Mennesket, fra den første Oprindelse til Blomstringens og Frugtens Tid; da vil den fuldmæde Drøgt ført være givet i det sædlig-religiøse Liv som en Himmel, hvor det menneskelige Væsen, i al sin Lænk, Willen og Handlen, er glemmepræget af Guds blyende og virkende Kraft. Men en sådan bestandsdig "Dyreliv af Gud i Himmel og Sandhed" er et Fremheds-Ideal, som kun kan tilnærmes i det menneskelige Liv. Derimod har det menneskelige Liv sine Momenter, hvor det religiøse Ideal bliver ligesom anticiperet, hvor Mennesket virkelig er heelt og ideelt i Guds Lænest, idet det hele Væsen gører op i Undtagt, og Det, som opfølder Menneskets Indre, virksomligt træder sensligt frem og fører sig til Udtryk. Dette er al Gudadyrkelses Væsen og Betydning: den umiddelbare Idealen og Køpreugen af den religiøse Stemning, en Aabenbaren af Undtagtens blyende Magt i Mennesket. Thi disse Gelelser, der vælles i Menneskets Indre, når Tanken bliver stark og levende om det Væsen, der er alt Livs og al Viessomheds Udspring, er heit oplyst over Alt og deg tilstede og virkende i Alt — Grefrygten, som vilde holde Mennesket i hvern Uffend fra Gud, naar ikke Kjærligheden drog ham til mod stærke Magt, vilde nedrydde Mennesket, naar ikke Guds egen konge Draghed —: disse Gelelser lade ikke Mennesket forblive stumt og stofst; de syge dets legemlige Udtryk, bryde frem i Hvininger, der, som naturlige Symboler, betegne Undtagtens Væsen.

Dg føledes — naar Blæffel søger til Himlen, mædens Knæt hæver sig mod Jorden, Hænderne folde sig til Ven, og Ordet stiger opad med Tanken: hvad er vel dette Andet, end det naturlige, i sin fuldstændige Utrigt af Guds Omhyggest under den gudommelige Almægt, og atter ser den Herrenlig, som Undtagen tilstrekker, eller hvori den øltere føler sig med Gud? Den samme Naturnevidenheds-Lov glæder for det religiøse Samfund. Hvorsomhilst en Lare er Øjenstand for fældes Tre og Behjænde, der kan en fælles Gudsdyrelæsse ikke længere bort; den bærer sig virksomt, både som det formlige Udtryk, hvori den fældes Tre finder Ellfredsstillelse, og som Middel til at nære, udeville og styrke dette Tre's Liv, idet den Enkeltes Fremhet vinder Besegling ved det samstemmede Udtryk. Ellvisse er det sandt — man vist som Vidnesbyrd om Gud, hans Størrelse og hans Maade, ere al judec over alt —, at der også fra Naturens Betragtning, fra Ester-tanken over det menneskelige Liv tilslyder Undtagen rig og ødel Nering; thi er sandt, at Undtagtsværelsen ikke er bunden til Lid og Sled, men at Mennesket kan hævde enhvert Sled til Helligdom, kan træse til Altet og bringe sit Offer i Læsfarmiertes Gernethed frem i offentlig Forsamling. Men paa den anden Side: naar det dog er i Mennesket, at Gud har sit sande Billed, sin fuldeste Åbenbaring, da kan det heller ikke sejle, at det er af Mennesker og ved Mennesker, at Undtagtens Liv, ligesom det nødligste Liv overhovedet, bliver renest og stærkest værvirket. Hvorledes kan ikke Kunstnerens Verk, hvor det religiøse Liv er fremstillet i menneskelige Ekse i sin Sandhed og Indberigthed, sympathetisk berøre os! Men en stærkere Kraft er endnu her, hvor dette Liv træder os i personlig Virkelighed imode; og, ligesom Menneske-heden intelsteds træder frem i stærkere Stiftelse og med et

adlere Præg, end i en Hørsamling af Mennesker, som alle sege ud over sig selv, til deres Besjens Udspejning og Gudsmaal, joæledes er også her en andagtstilende Kraft, som intet Andet erstatte; den Enkeltets Andagt staaer ligesom sammen med alle Andre, og den store Acord forsterker og mangfoldiggør den frimme Lære, som syder i den Enkeltets Indre.

Men kunne der dog ikke gives Religioner, i hvilke en Gudsdyrkelse ikke ville have, ja, hvor det maaest agtes som Inconsequents og Skæførglemmelse, dersom Gud blev Gjenstand for fuldøs Tillbedelse og Backalde? N dette Tillfælde ville høst ligge en Uersættelses-Uændelighed af Det, der i det foregaaende er sagt om den uændelige Forbindelse, hvori Gudsdyrkelsen staaer med Religionen, den fuldøs Gudsdyrkelse med det religiøse Samfund. Men det Sande heri er Dette, at der givs Aarskueler, som ville glæde for religiøse, maaens de dog gaae ud paa en Brængelse af Det, der betegner Religionens egenlige Wesen: det bestemte Forhold imellem Gud og Mennesket, — hvor enten Gud er faaledes Alt, at Mennesket bliver Intet, eller Mennesket faaledes et Alt, at Gud bliver Intet. Det er en Selvfølge, at en Dyrlæsse og Tillbedelse af Gud her ikke kan finde Plads. Hvor nærlig Begrebet om Gud — joæledes som i den pantheistiske Religion (set S. 179 f.) — stader ud i Forstilling om en Kraft, et Livsprincip, en Tænkning, som skal sammen med det hele Naturens og Mandens: der mangler Begrebet om Gud en Udtilling, en joædan Formning, at bestemte Udtryk, — mere Mætringer af det religiøse Ere kunne danne sig; Religionen bliver her en mystisk, smuglende Længsel efter Tillbagefylden i det høje Livsværd, og en dyssummende Bestren, en Hensynen i besværligst Tillstand vil joæledes træde

i Gudsdyrkelsens Side. Paa den anden Side — naar Mennesket under sin Gud i sig selv, i sit Besjens Natur nemlig, frigjort fra alt der Personlige og Individuelle (s. S. 165 ff.), da kan Gudsdyrkelse, som Bon og Backalde, henoverst til en Gud opstillet over den endelige Verden, Menneskenes Herre og Fader, ikke vise sig anderledes end som Afgudsdyrkelse; medens den sande Gudsdyrkelse bliver al slette i Schovsstedet, der har Alt i sig selv, i den begriplige Hylding af Menneskes Naturens Størhed og Herlighed. Hverken hører derind Gudsdommen troder ud for Kirken i bestemt Stillelse, som personligt Besjen, der indviter denne Lære også i bestemte Mæninger paa Højelsen, og tilhørende bestemte former af Andagtsens Dio kunne ikke udeblive.

Disse former, i hvilke Andagten træder ud paa synlig Maade, have i et best. Mangfoldighed dog en vis faststaaende Grundform; det er de samme Hovedbestanddele, som vi gennmude i enhver Gudsdyrkelse — samme nemlig, som der er givet Mennesket forskellige Midler til at udtrykke Sjelens indre Eje: Ordet, Tonen og Handlingen. Men vistnok er henvidt ikke givet Andet end de trete Elementer, ligesom Bogstaverne i Skriften, Farverne i Billedet; det Allers forskelligste kan komme ud, ved den forskellige Anordning og indbyrdes Sammenstilling. Og til den synlige Forskellighed i Gudsstuenes Hjem kan Grunden ikke være andensindes at seje, end i Religionen selv. Det er enhver Religionens særegne Land og Charakter, som her har været det stabende og dannende Princip; og allerflarest vil derfor det indre Væsen af en Religion komme tilsyn i den tilsvarende Cultus, der er ligesom Afspejlingen, hvori Religionens Idee har legemliggjort sig.

Hvor saaledes Religionen ikke endnu stanser ved Begrebet om Gud som et Bæsen, der er underkastet Endeligheds Vilkaar og er Hjemland for menneskelig Indvirkning, hvor altsaa den frodige Stemning maas være delt imellem Frengt for at være salben ud af Raaben, Langsel efter at vinde Raaben tilbage, og Glæde over at have fuldttagt Forsoningens Dæk; der blevet Gudsdyrkelsen en Rekke af Handlinger, bestemte til at tilfredsstille Langselen ved at erhverve Raaben, og til at udtrykke Glæden over det helligt udøpte Dæk. Dersoer har, baade i Hedenstabets og i Jødedommen, Gudsdyrkelsen sit Middelpunkt i Offeringer, udført med festlig Omgivelse. I disse gør den Offerende sig ligegent til Gud med Offeret; dette overtræder Menneskets Styrke, hvor ved den himmelstte Wrede skal være vakt, og den Offerende hengiver sig selv med Offeret, for at stille Vreden og Ubbageninde den jævne Gunst. Men begrund vi atter, hvor stor Basensforstillingen er imellem Hedenstabets Guder — disse personlige Fremstillinger af Naturstæds forstillinge Guder — og Jødedommens Jehovah — det ophejede aandelige Bæsen i Modsetning til Naturstædi —, hvorledes de hedenske Religioner heelt igjennem ere henvendte til at meddele Offeringer om den physiske Verdens Mysterier, dens Oprindelse, Udvælding og Utlærgang til Formelstte, mens de physiske Element er i den jødiske Religionslære blevet fortængt af de færdelige Begreber om Synd og Forsening og Lydklighed mod Loven (See S. 43-45); da funne vi ikke taak at se, at Offerhandlingen skulle haade højt og her have samme Bedydnug og samme udvores Præg. Og virkelig er Forstillingen her aldeles venselig. De hedenske Offeringer var Forherselser af de veldragte Naturguder, Ullring af Glæde og Laugneunelighed over Naturens else, hvori klar tilbagevendende

Vessignesser. I Spise- og Drille-Offere blev de udsøgteste Naturting, Herstegroden fra Marken, af Frugtvarer og Blomstoffer, givet de himmelstte Gåver tilbage; festlige Maalstider varer knyttede til Offerhandlingen, hvort Taassigelsen udtalte sig i Gjerning, ved den glade Rydelse af de gode Gæster, og Forlystelser, ved Opteg, Danss, Musik, Kampspøge og Skuespil, udtrykle den, ofte stolende og vildsørmende, Glæde. Saadanne Takosser, skændt holdte i overligere Tid, varer vel ogsaa anordnede hos Jøderne, nævntig ved Pasques og Puris-festen — høst for den begyndte, her for den helligt fuldttagte Host. Men til Grundbæren i den jødiske Religion — Gud som den Hellige, den strenge Dommer, der fører i det Skulde og glengelært aabenbart — var dog den dybe, engsleende og sanderfinsende Symbolevoldshed den tilsvarende religiøse Grundstemning; og ligefom den dybe elegiske Tone gaar igjennem al religiøs Digtning og Tale i det Gl. Testaments Beger, saaledes er det den samme Stemning, der har anordnet den jødiske Cultus. Forsoningsseret har fortrængt Takosser; det er Blodet, der skal udflette den blodige Styrke, og repræse det bejmitede Høft.

Højt Christendommen begrunde, ved Kors og ved Gjerning, Troen paa Gud som den evige Skarligkeit, den forbarmende Gader, og hermed var et andet Princip, en anden Rethning givet af den helle Gudsdyrkelse. Det Tilbedelse og Dyrlæsse som Middel til at bevise og bevare Forsoningen er hermed udelukket; ved det ene Offer, hvori Gud har selv aabenbart Menneskene sin Raabes midtermæltige Hylde, er enkeht Offeret gjort overslodig (See S. 378). Saaledes er det Sindslag, hvormed den sande, frende Christen dyrker Gud, frigjort fra elbært Anstreng af Egennytte, fra enhver Bestrebelse efter at opnase noget Gode udenfra;

Gudsdyrkelsen er joct tilbage til sin oprindelige Gudshed: at være det rene Udtryk af Andagten, hvori Gjelen kun søger Ellfredsstillelse af sin indre Krang, ved at oplyse sig til den guddommelige Majestet, hengive sig i den guddommelige Hjærlighed, venske sig under den guddommelige Kærlighed, fortrøste sig til den guddommelige Vilssdom. Den kristelige Gudsdyrkelse er derfor, efter sit jønde Væsen, en andelig "fornuftig Dyrkelse".^{*)} Den er ikke bunden til Ord, Øjning og Gabete, til Hester eller andre Skilte; thi dette er kun Skæggbilleder af Sandheden, som er andelig, — ikke bunden til Tid eller Sted; thi Mennesket er selv Guds Tempel, og det er sig selv, det hele Væsen og det hele Liv, Mennesket skal bringe "som et levende, helligt, Gud velbehageligt Øffr".^{**)} Men vilde man nu heraf slutte — hvad ikke sjeldent er blevet påstaaet —, at al synlig Gudstjeneste i Grunden skulle være Mishærstaelse af Jesu og hans Karet Land, varer en Synken ned fra den rene Andigheds Sphære, i hvilken den sande Christen bor hosde sig: da vilde dette være Mishærstaelse af Christendommens sande menneskelige Charakter, som nætop er Kærlighed af det Indre og det Ydre. Det er Hjærlighedens Væsen at meddele og synne sig, at sammenhænge til fællesskabens Næden og til fællesskabens Streben; og Christendommen vilde have fernagtet sin Natur, som Hjærlighedens Nabenbarelse, dersom den ikke havde godtgjort sin Magt, — ikke alene til harmonisk Udvikling og Udfolden af de andelige Kræfter i det enkelte Menneske, men også til at samle og forbinde Mensenes indbyrdes i fællesskabens Gudslykke, dersom den ikke, allerede fra Kirkiens første Tider af, havde stået den Grund-

^{*)} Rom. 12, 1.

^{**) 1 Kor. 3, 17. 1 Kor. 3, 16. 2 Kor. 6, 16. Rom. 12, 1.}

form for den fællesskabs Andagtsvælje, som siden er blevet uforandret i den kristelige Kultus. Vidnesbyrd herom har vi allerede fra Apostlenes Tider: i de daglige Sammenkomster,^{**)} i Sacramentets Rejse og de dermed forbundne Hjærlighedsmaaltider,^{***)} Vanner og andelige Sange,^{****)} Udelegning af den hellige Skrift og Taler til Opbyggelse,^{†)} Indvielse af Vorere ved Haandspælaegelse.^{††)} Allerede den gamle Kirke hældede sine festlige Tider; den jødiske Sabbat blev tidligt ombygget med Sonderen, og Paske og Blusfe varer allerede i de første Christianiteter de store Højtider, hvor den kristelige Glæde og det kristelige Haab udtalte sig. Senere udviklede sig lidt efter lidt kristelig Sang, Hjærlig Kunst, kristelig Klostebogning, kristelig Prædiken. Men hvor forsærlig var ikke den kristelige Andagtsvælje fra den Gudsdyrkelse, der var anordnet for Templet i Jerusalem eller for de heidenske Templer, fra de blodbestenkr, rygende Altere, de glintende Optog, den rige Ceremoniethed! I et af de aldeste heidenske Skrifter, et Forsvarsskrift for de Christne af en Kirkerør, Justinius Martyr, ^{†††)} som han indgav til keiser Antonius den Gromme, er ophedaret en Beruning, der giver os Billedet af den alde heidenske Gudsdyrkelse i al dens Simpleshed. "Paa den Dag — hedder det, — der fældes Solens Dag, forsamlle alle De, der leve i Byerne og paa Landet, sig paa jernne Sted, og Apostlenes eller Profeternes Skrifter

^{*)} 1 Kor. 2, 20.

^{**) 1 Kor. 2, 46. 1 Kor. 11, 20 ff.}

^{***) 1 Kor. 5, 19. 1 Kor. 2, 16. 1 Kor. 4, 6. 1 Tim. 2, 1 ff.}

^{†)} 1 Kor. 10, 7. 1 Kor. 14, 5, 28.

^{††)} 1 Kor. 11, 22. 2 Tim. 1, 6.

^{†††)} Han var født i Palestina, og var fra Urening til Christendoms med platonist Philo; han var Matthyrebeden i Novel 368.

forelæsede, saavært Eden tillader. Derefter holder Forstanderen en Tale, hvori han delarer Folket, og opfordrer til Christelig-
heds af saa flenne Exemplar. Dernæst rejse vi os alle, og
jævnlig Venner, og efter Vennen frembrædes Brød og Vin
og Vand. Forstanderen fremstører Den og Læsningerne, og Fol-
ket stemmer et Amen; derpaa står Mættling og Medbrø-
lse til alle tilstede overtræde; til de henvarende sendes det ved
Diocæterne. Men de, som have Overflod og Billig, sammen-
stede Enhver ejer som han finder for godt; hvad der
faaeldes bliver indsamlet, nedlagges hos Forstanderen i For-
varing; og han formær dermed Unnædige og Enhver til Hjælp,
og Dem, som formældt Segdom eller af anden Kærsig ere i
Træng, og Dem, som ere i Gangenslab, og fremmede Tidels-
sende." Dog men det her ikke ledes ubemærket, at Forbilledet
for denne Auerding af Gudstjenesten for en stor Del var
givet i de jødiske Synagoger, som, i Ortsindelse af Tempellets
næstens og Øfferdækkens Utilstrækkelighed, varer ofte i Bas-
tardina i de nærmeste Kirchendealer for Kristus, og efter-
haanden fundtes i alle jødiske Steder; her bestyrligede den
forsamlede Folk sig med Læring og Fortælling af de hellige
Bøger, med Den og Psalmenjang. —

Vi haro overfor angået Ord, Tone og Handling som
de naturligt Hovedbestanddele i enhver Gudsdyrkelse. Men
ligesom Ordet og Tonen er den nærmest, den umiddelbare,
aandelige Uttring af Andagten, saaledes er allier Ordet, —
det eindemmelige Uttryk for Mensættet — Uttring af den
sig selv klare og bevidste Andagt. I det indbyrdes Forhold,
som i denne Hensættende findes Sted, er derfor en naturlig Be-
gåel givne til at kritisere det nære eller ringere aandelige Os-
talt af en Gudstjeneste. Noar vi i den hedenste og ligefaa i den
oprindelige jødiske Gudsdyrkelse — endstandt her vismøl i

simplicere og addere Form — ses Handlingen, øvre Tillæg og Ceremonie, træde frem som det Forstørre, og Ordet berymd til-
bagetrængt og overværet, da er herved ligefaa vist betegnet
et lavere, jævnlig Standpunkt, joat den rene aandelige Char-
akter er udtrykt i den kristelige Gudstjeneste, hvor Ordet har
fra Begyndelsen af været det forberedende, Handlingen det
underordnede Element. Og endelig er ogsaa her Extremet
noæst til den anden Side, naær — jaædes som hos Oec-
sterne og hos ligearbejde Partiet (see S. 435) — Detekts Over-
legenhed er drevet til en fuldkommen Eremagt, og den hellige
Handling, Ceremonien og Alt hvad der hører til den synlige
Gudstjeneste, er tilslæbet som aandelig tom og betydningøs. *)

Ordets Stilling i den kristelige Gudstjeneste er alsaan grun-
det i Christendommens Væsen som Detekts Religion, som
religiøs Være, som Udværling af de hølleste Ideer i Detekts
hele Indhold (see S. 97 f.). Thi hverledes man vel en
Gudsdyrkelse være bestyrket, for et gælde som den aandelige
Religions sande Form, dens naturlige Uttryk? Den måa være
den rene og stærkt Uttring af den hele Magt, hvormed de
religiøse Ideer viste ind paa det menneskelige Slab, i de nat-
lige forstædtige, indre og ydre Forhold — af denne Magt til
at nedstrykke og optrise, træste og betolige, vyoelle og styrke.
Men dette Uttryk er luf, rettest og fuldstændigst, givet i Ord-
et, den udvallede, klare Tonens og Hældens Form. Medens
derfor Hedenstabels og Isædetommens Præster vøsentlig og for-
nemmelig varer Ceremoni-Tjenere og Øffertjenere, ere Christen-
hedenens Præster den fælles Andagts Utdalede og Be-
færdere ved Ordet. Vismøl trænger sig her frem for Tan-

*) Om "den kristelige Gudstjenestes Skæbje" ses et aanebægt Uttryk
af J. Schrenckter (1840), hvorfra en Del findes oversat i
Dansk. i. uens. Medd. VIII. IX. S. 48-136.

sen den Vanhelligelse, for hvilken det Hellige Juft saaledes er nærmest udjæt, den hele Mæste af anstrengelige eller indholdsstomme og forsanglig prunkende Ord, for hvilke Beien vistnok er spæret der, hvor Gudsbyrkelsen bewager sig om Handlinger, der i alle Døle ere ajsinne efter en Snør. Men Dette kan dog ikke forandre vor Dom om det jante Princip for Gudsbyrkelsen. Thi det er først i Ordets Brug, at Mennesket træder frem i den fulde, højeste Menneskelighed; og hvilken Rigdom af tanker er ikke, rensende og besvigende, fredsspendende og forsonende, strømmet ud over de christne Menigheder, for lidt efter lidt at gaae over i Holstne som andelig Ejendom, fra alle de Faber, som det evangeliske Land har aabnet til at tolle den kristelige Sandheds og det christelige Livs Gyldel!

Men Ordet fremtræder i den offentlige Cultus i dobbelt Skifte: deels som Kronhedens og Mædagens umiddelbare Udtryk, d. s. som Bon, deles som Uddeling af dens Grund, dens Indhold og dens Virksomhed, d. t. som Tale.

Bonnen, som Bestanddeel af den offentlige Gudsbyrkelse, er Hallelæben (Collect): Udtryk af Sielens Opflejtelse til Gud eller Christus, som Guds synlige Tabernakelse, fremfort enten af den forsamlede Menighed selv, eller af Presten, i dens Navn og paa dens Begue, som Menighedens Repræsentant. Til denne kristelige Kulturbølle af Bonnen har den catholiske Gudstjeneste sat sig i et betenkelt Forhold. Det hører til en af de nærmest isolerede Forstørreligheder imellem det offentlige Liv i et katolsk og et protestantisk Land, at man hører hen til Villoder af hellige Mænd og Kvinder med ydmyg Bon og Maafaldelse, baade i og udenfor Kirkerne. Det kan ikke salte vanfægtigt, at finde et religiøs-cæsthetisk Standpunkt, hvorfra denne Skit kan lade sig ajoinde en smuf og bisædesværdig Side: som synlig Betegnelse nemlig af den

fortsatte Samfund; og hvor betydningsfuldt er det ikke paa den ene Side, at kæste sig den uforanderede Deckagesje, hvore med de fromme Salige følge Dem, der endnu farbes i Liveris Strid, hvormed de leve i og midt det kristelige Samfund, for hvilket de engang havde offret Liv og Kræfter! hvor naturligt paa den anden Side, at komme fra store Højhender ihu med Øresnygt og Taknemmelighed! En saadan Skufommelise have Reformererne været langt fra at misbillige; de er sjældne baade det Naturlige og det Gavnlige i, at de lysende Forbillede paa Tro og Hellighed blive fremstillede til Hylding og Efterligning; *) men de erindre tillige, og med fuldeste Hede, at et saadant Forsear kun er at dreie Sagen bort fra det egenlige Hovedpunkt. Thi Talen er ikke om Skufommelise, Hylding, Taksgælse, men om Maafaldelse, hvoremed de Hellige skulle bevirges til at træde frem som Herbedere mellem Mennesket og Gud. Og her ligger da den falske Lære stedse ill Grund om Hægenernes Fortjenester og deres formidlende Indstødelse hos Gud, som om hans Maade ikke i sig selv var Beskyttelsesrigtige og muktommelige Væld. Den helle Hægenmaafaldelse holder saaledes tilsligt paa en egenmættig Grund. "Naar den asgrundiske Hylding — siger Luther **) — bliver taget bort fra Englene og de øvrige Hellige, saa vil den verlige Hylding være uden Støde, men snart bliver forglemt; thi naar der ikke mere bliver Hjælp og Rygte at haabe, baade legentlig og andelig, da vilde de vel lade de Hellige i Fred; thi for Suntet eller af Skærslighed vil Ingen synnerlig skukomme, agte og ære dem". Denne Prophetic er fun alt for vel gaaet i Ops-

*) Saaledes i den Augsburgske Konfession, Art. 21, og i den tilsvarende Artikel i Konfessionens Apologie.

**) I de schweinfurtske Article; zur Maafaldelsen af Hægen.

foldejse i den protestantiske Kirke, — til ikke ringe Afbrøst for det firkelige Samfundsliv. Medens Bevidstheden om en firkelig Oslojd, Rhukommelsen af Kirkens Læres, Udbredelse og Martyrer vedligeholdes frist og levende i den katolske Kirke, medens Billedet og Historie af Kirkens Heroer, og igjen nem dem Billedet af Kirkens Historie. Så i alle Tidssalder, træder Folket allerede innde, deres Virksomhed og Bevægter er det vel kendende: er det derimod i den protestantiske Kirke, som om den hele Stelle af Aarhundereder imellem Apostlene og Reformatörerne var udslettet eller agteret den uudkommende. Men til hvor fattig en Vibartelse har vor Kirke ikke berettet dræget sig tilbage! hvilken Rigdom af Hjemme og frugtbare Livsbilleder har den ikke herved berørt! påt højstet Middel har den ikke givet Aftald til at vælle og nære et firkeligt Almenaand, der, ligesom den nationale Almenaand, bliver kraftigst oplyst ved Beskuen af saadanne Personligheder, i hvilke Samfundets Land er i stort Aftenheds og Størst formen til Udvig! Men saavist som den protestantiske Kirke ikke er et usikret Kirkesamfund, men alene er Hovedmæsse af den sande oprindelige Kirke: saa vist er vor Kirke juist berettiget til at tillegne sig til Gud og Brug, hvad den ubetraenkta har for en Gud bortgiver, og der er visselig et Opførering til at gjøre Brug af denne Gud, ved at gjenoplivet de store historiske Mindes i det christelige Folks Bevidsthed. — Høje mindre præsædende er det Protestantien, naar han i de katolske Kirker hører Bonner og firkelige Formularer, som fremstiges i Miss Navn, og hvor det altsaa måtte være den første Hordring, at Alle kunne følge dem med Tansten, fremføres i det fremmede, af Folket uforståede (lastinse) Sprog. Det er aabenbart, hvoriden Bagt der i en jaadan Eng kan tilspægges den Grund, der sædvanligens ans-

feres til Hørbar: hvormeget Betydningshuslot og Heitideligt der ligger i den Lære, at der af alle salhøste Christne, uden forskel af Lid og Sted, bliver bedet med de fellesamme Deb. Det fremlyser i dette Tilfælde ret flart, hvor idet den eneste Personlighed gjælder i den katolske Kirke, hvor ringe Hensyn der tages berth, om Det, der foretages i Guds tjenesten, er tilfældet til at befordre Christelig Øvbegjelse eller ikke. I begge de anseede Henseender paastrænger en Sammenligning sig med den hedenske Cultus; thi i begge gjælder Denne som Mittel til at opnære og udvirke gode Ting hos Gud. Derser drages Hjelpenverdenen ind med i den bedrøvne Virksomhed. I denne Stelle af Engle og Helgene, som have Enhver sit Hverv og sit Patronat over enstet Stad eller Land, har den katolske Kirke en virkelig Mythologis; og i paafremmende Rob og Betragthed er det anvisst Enhver, til Hver i den store Mæle han har at henvende sig, for at fåre en mere formacende Stemme heftet til sin egen. Og når hvorren udværet en Maade bliver ikke Denne opført, hvor det kan blive paalagt som Fremhedsjerning og Lodsevælse, at gjenembrede Paternoster Baandet et vist Antal Gangs, med de tilhørende Haderor og Ave-Maria! Diflun et Skridt er herfra tilbage til den japanse Øpfindelse, for at undgåe Ulejligheden med selv at fremfore Monnerne: at have Bedesformelen heftet til en Maschine, der ved en Mechanisme bliver sat i Bevægelse og omdrejet det bestemte Antal Gangs.

Talen er i Kirken deels knipte til bestemte firkelige Handlinger, som Formular, for at forlære deres Bøsen og Betydning og understøtte deres Virkning, deles selvstændig Uvolling af Lærens Indhold og Almenheds: Prebisen, Hostie. Den apostoliske Prediken har grundet Kirken: "De, som glerne annamme hand (Peder) Prediken, blev døbie,

og der vandtes samme Dag henved lyt hujnde Gjæl¹⁾; *) — et nægtsigt Bidnedsbryd om det religiøse Ord's Kraft, hvori Hjerjetidens, at Disciplene skulle virke næste Gang end Wester-ten, **) allerede modtog sin Døfstedstid. Og det er en mark- værdig Plads, et opphøjet Sted i det meneskelige Ord's Hi- storie, der tilkennet den fællige Veltalechæd, — en retu- christelig Production, udpræget i en sammenhængende Række af Gjæller, som øje efterhånden også af Kirkens nevnlundligste Lævere fra dens herte Nachtræbæder af. Det var derfor det sifreste Tegn paa Kirkens Fortid og Gudsdyrkelsens Udbart- ning, da i Middelalderen Predikenerne forstørrede mere og mere, og at den øter har efterhaanden indtaget sin Plads i Kirkerne, er et talende Bidnedsbryd for Reformationens øgte christelige Charakter (voj. S. 98). "Vi Gudstjenestes styrke og fornemste Stylle", siger Luther, ***) "er at predike og lære Guds Ord", og herst og sikk øverstørter han derfor til at holde Ordet i Gang, uden hvilket Gudstjenesten aldrig vil blive "ein Woren und Tønen", en tankeløs, medhenist Græm- plasten. Den protestantiske Kirke har brevret denne Regel, at Prædikenen på ny her gjenvindet sin fællige Betydning. De lutherske Kunde er det fun der, hvor en unødighedsfuld For- virkning af Reformationen har fundet Sted, og hver begge Con- fessioner have offentlig Gudsdyrkelse inden de samme Landes- gewandser, at dette Eksempel er blevet fulgt, skjænt langt fra naæst.

Men hvad bor er det styrke og fornemste Stylle, er dog styrke en Stylle blandt flere, ikke det eneste eller det Hellige. Det er derfor en Gennemsigtighed, naar Ordet gør sig føleles gældende, at det vil være nogen føle allene Ros, have al anden

Understøttelse fortrængt; og naar Religionen angaaer og paas- virker Menneskestid hele Verden, og derfor ogsaa udtryller sig i og gennem det hele Verden, hvoredes fulde Gudsdyrkelsens da være beslet til, ligesom at foretage en Halvring af Mens- udst, at udskaffe andelige Helligkønster, som paa eten- dommelig Maade børde betegne og virke tilbage paa det Helligste og Heilige i Mennesket! Resultat er Tonen Genu- teis' Udtryk, ligesom Ordet er Tønens — Genuitet's Udtryk, i den nyskænkte Enhed og Hædhet af Folkeserne. Tonenes bevegelige Spil, den mangfoldige Indstrygnings og Udelægning mellem høerendre — som det synes, et vilkærligt Spil, og dog sammenholdt og størt efter indes Rødvendigheds Regel — er Billende paa Kølhed-Årel; Melodiens er Folkesernes Mel- ning, deres Stigning og Holden i behændig Bolgengang, Har- monien deres Hylde og Samflang. Men Sangen er alder- den fællige Toneform, der er Hældnings unødighedsstille, næ- turligste Udtryk. Sangen er Ordets Fortidshed, dets Sammens- mæltning med Tonen, hvor den Helligste er paa engang hand- lende og moblægrende, er sin egen Tilhører, og ved denne Schor- paasvirkens opbør sin Andagt paa jævnen Maade. Saaledes er Helligsangen et anseet som den øgenlig religiøse Kunsthedelse af Tenerne. Instrumenternes fungtigere, mere sammenhæftende og unødsoende Brug er i den fællige, ej allerede i den jødiske, Cultus blevet aldeles underordnet Vocalmusiken — istkur Psalmen og Orgelet har hævet sin Plads som helligt Instrument —; indenfor Domkirken sylder Kirken sin øgenlige Unbannelse. Allerede Apostlen opfordrer de Christne til at "tale til høerandte med Psalmer og Ledsange og andelige Viser, til at sangs og spille for Herren i deres Hjerte", *) og Davids Hærve sandt sit Hjemsted i de christelige

*) Mp. 2, 41.

**) Døs. 14, 12.

***) X. S. 270.

*) Mp. 5, 19.

Kirker, som stodum i Jerusalem's Tempel. Men lige fra det sisteke Maahundrede af har Kirken haft sine selvstændige Hymner og Psalmer, i det særst. græske og latiniske Sprog. Disse Sange have ligesom Jesu stadt sig deres Form, i den lange, udheldte Choralkoncert, der fører til Himmelsgnaden tanke, højt opstræbende Tolle; og i de klughulde Ord, de tankesvulde Toner, saa grindende i den simple, enfolde Størhed, hvore Menighederne fra Maahundrede til Maahundrede fundet det altid lige fristende, begejstrede Uttryk af Troens og Andagten sin. *) All et enten friere og fristere Gud, med stærke Andeholdestroldom og stærke Bevægelsighed i Følelsen og dens Udtryk, har den kristelige Psalme udbannet sig ejer Reformationens Lid i den evangeliske, navlig den lutherske, Kirke; og efter her stager Luther selv i Spidsen, med sin Aupreløsning i Gud og Ejersing af Muessen som "Guds egen Gave, som berører ogsaa fulde anvendes i Hans Tjeneste, der har givet eg plaki dem". "Gud har selv", siger han på et andet Sted, "gjort voet Sind og Hjerte glad ved sin eftelige Son, som han har hengivet for os til Fortælling fra Synder, Død og Djævel. Hvo som mit troer Dette med Oprigtighed, hen maa være glad, og med Lægi synge og tale derom, at Andre også maae høre det; men vil Nogen ikke synge og tale derom, da er det Legu til, at han ikke troer det, og ikke hører hen i det glade Nye Testamente, men under det dyde, uskyldige Gamle Testamente." **) Hvilket Blomsterbog om Troend Dybs hed og Jubertighed ligger ikke i den rige Psalmebibl., som

*) Om den gamle Kirkes Psalme, ses maz: "Religiouske og Profetiskelement i Kirkesfortfælling" s. f. z., S. 663 ff. I Grundtvig's "Songkoret" findes et stort Antal af den gamle græske og latinske Kirkes Psalmeoversættelse fraa bokmål.

**) XXII. S. 2263, X. S. 1728, 35.

esterhaanden har dannet sig i de evangeliske Lande! og hvorende Manier har den ikke bragt det andelige Liv! *)

Det er denne Kunstselskab af Ord og Tone, i Forbindelse med de hellige Handlinger (som heilste i det Holgende), som udgjør Gudsverdens Hovedbestanddeel. Men paa alle Side der og til alle Tider er den dannende Kunst trædt i Religionsens Tjeneste, er, som hellig Kunst, indslættet i Guds tjenestens Organisme; og det bliver allerede heraf altså suligt, hvor noks og indersigt Herbandet er imellem Religion og Kunst, hvoreledes den religiøse Idee og joer træder frem som stakende Princip.

Vejom Menighedens Andagi kommer til Udtryk i Ord og Sang, saaledes er det et Uttryk af den følejamme Mand, der i Kirkebygningen træder afrelygtblydende og udtagtprævaffende frem for Menigheden. Thi det er en Betragtning, foretakket af en helig Ide og Sands, naar man — som det er tilfældet med Puritanere og Deafere — i Kirken ikke joer Undet end et Gudsamtalested, et Bedehus, hvor enhver Godvrig skal være tilfredsstillet ved Universalighed og Venlighed i Indretningen. All en qanste anden Betragtningsmaade serer allerede den daglige Tales Sprog, der betegner Kirken som "Guds Hus", — det jomme Uttryk, heftet i de hellige Boger Menigheden selv ofte ofter betegnet**): som det legemligste Symbol af Religionen, til hvilket Tjeneste den er indebet,

*) Det er en ikke mindre Ide af denne Tempelfast — hvad enten det først hos til Blangto eller til andre Dach —, det falder paa den dannede Kirke. Af de 400 Psalmer, som indeholder i tel næsten 1000 ("Samle og nye Psalmer", af P. Hjort, 1863) er nu mindst 100, med store eller mindre Præls og Skærmomføjede omstændelser ofter frammebo, øvre eller neder, Deligheder.

**) I Isa. 3, 9. Eph. 2, 21. Æfob. 3, 6.

og af Menigheden, som der forsamler sig til selskab Ejebo-
oplæselse ved Ord og Sang. Og jo større tekniske Vandfæl-
heder der her maae overvinde, jo delsulgere en Opgave det
er, at betværg den glædestidige Mæsse, og pastrykke den et
et nærdeligt Præg, forvandle den til synlig og udtryksfuld
Idesform: som et saameget ældre Mindesmærke om Reli-
giøns dannende Magt staae Helligdommenes omkring i Lan-
dene. Dette er det symbolist Betygnende, der udgjør den hellige
Stil i Architekturen. Enhver Religion har haft sin nærdelige
Bygnings-Charakter, og i disse Monumenter af den indiske,
egyptiske, græske Tempelarchitektur, i den mahomedanske Mo-
ske-Stil, og efter i de forskellige Varieringer af den chri-
stelige Bygningskunst — den byzantinske, den sachsiske, den
gothiske — ligger et rigt Stof for Studier af selve Religio-
nernes Vand og Charakter.

Hvad de afbildende Kunster angaaer, da var hos Is-
derne ikke alene Templets Helligdom og de hellige Medailler paa
det Prægtigt udmykkede, ogsaa med Billedverker af symbolist
Betydning^{*)}; men desmod gjenstande vi den Ridsskæb, hvor-
med Moses vagede over Ørkenen af den ene, usynlige Gud,
i det strenge Forbud, der er udtalt imod ethvert Billed, som
kunde friste til Afgraderie, af Alt heilskomheds "i Himmel eller
paa Jorden eller i Vandet", som har "Lighed med Mand eller
Dyinde eller Dræg eller Hugl"^{**)}. En Kloft var saaledes
sat intællent Kunsten og Helligdommen, og den samme Streng-
hed, den samme stærke Utlærenskomhed blev almindelig hos
de ældste Christne. Men det var her ikke overordnet, i hvil-
ken Skikkelse det var, at Kunsten kom de Christne alstevne

^{*)} Dahl's "Symbolik des mesopotamischen Cultus", hvorfra Bartels findes
meddelte i Bidst. f. udbud. Medd. Dts. VI S. 192-286. XI S. 32-122.

^{**) 2. Moseb. 20, 4. 5. Reuel. 4, 16 f.}

Innde: som Afgraderiets Tjener, dets virkende Tjener, dets
Hovedstotte, — hvorledes i disse Billedstetter, der udgjorde Øffent-
hedsens Middelpunkt, Billedet uafkalligt stod sammen med
Gudsdommen, som tilbades under det hellige Tegn. Saaledes
gik den hele Mæssy for Afgraderiet over paa Billedverdenen,
og det saameget mere, som de Christne øje, ved Træsel og
Binsel, blevet trængte til at bringe Gudernes eller Kejsernes
Billeder deres Hylding: "Djævelen selv" — siger en Kirke-
fader af den strenge Skole^{*)} — "har indfert i Verden disse
Kunstneres af Statuer, Billeder og alle Slags Afbildninger".
Denne Antipathie sit tydelig Tilfredsstillelse ved den voldfornede
Omrestning, da de barbariske Folkeslag, som fremmede ind
fra Asien, oversvømmede det romerske Rigets Provibudser, og
kæmpede med Ild og Sværd; thi Kunstens Verker, i hvilke
de fun fara helen og foragtlig Diensty, blev en Hovedgen-
stand for den vilde Røsen. Lang Tid måtte naturligvis
hengaae, inden Livet vandt negenhundre Ilo og Fasched tilbage,
og inden Christendommen saaledes kom til Magt, at dens
Indflydelse hunde blive synlig, ogsaa paa de Gudemærker, der
alle unmiddelbart berørte Religionen. Men udeblive funde
dette Lidspunkt ikke — ved en Religion, som henvender sig
ligeligt til alle Sider af Menneskets Verden, og dersor sætter
alle deis Kræfter i ligelig Bevægelse, som besuden selv er
Historie, fremfører et Gallerie af hellige Personer i de for-
stillinge Visstillingen, og hvor Karen selv er fremstaaet i en
Række af Billeder og Figurer, der uafkalligt opfordre til
kunstnerisk Fremstilling. Og selv som Rødeverge mod de he-
dende Billeder og Tegn, der omgave den Christne til alle
Sider, ikke blot i Templerne, men i Huse og paa Huus-

^{*)} Tertullian, Presbyter i Karthago († omkr. 220); de idolatria
(om Afgraderdykkelsen) Kap. 3.

gernad, laae bet nor, at falde christelige Billeder og Tegn til Hjælp, der lidt efter (dt. kunde trænge hine til Guds, uden at dersor Ali stude komme til at gøre negent og tomt. Vigtigst var man segte at fortrænge hedenske og jødisk Hester ved at tilde christelige i deres Sted^{*)}), at embanne hedenske Templer til christelige Kirker^{**)}), gæve hedenske Elsker et christeligt Brag, — saaledes trædte ejerhaanden en Krebs af christelige Billeder og Tegn i de hedenske Sted, som endnu findes på gamle christelige Mindesmærker, Gravhøje, hellige Kar og Hulmøgervad; Korset, Ankaret, Rosser, Døren, Lammet, Hjerten o. s. f.^{***}) Ejerhaanden blev denne Krebs udeidet til Hovedpersonerne i den hellige Historie, og senere til Kristens Hæder, til Martyrer og fromme Hellige. Det er nu bekjendt, hvordobed den kristne Verden suget fant tilbage til den hedenske Sammenblanding af Billederne og de ved dem forestillede Personer. I det ottende og niende Aarhundrede opstod en af de heftigste

^{*)} Det nærdelsligste Eksempel herpaa er Julfestens Alt. Det er jo i det fjerde Kapitalekilde, at det først almindeligt af hellige høje Jesu Korsfest; og man ønskes om at hæmpe denne Fest til Kristus-Gudsverden, nogenlunde Jesu Korsfest ejer al Gudsfulgt kys og kærlighed i Kommerciatsvæsenet, ligesom man også ville gøre kærlige i jødisklige Delt av Kirken valgt forskellige under Eder, til Kristen. Omkring herfor til denne Erhøjelse i Kunsten af Westens Alt er også Kærl at sege det, at Kirken's Glæderfuldt saaledes staaede i Glædet for den Qæde, hvormed de hellige Høf ved en røg. Det ville selvfølgelig højest ejer Kærl fortalte Dog. Det er Kunstens af Jesu som Verdens Øst, den andenligste Øst fraude ikke til dette Valg.

^{**)} I Rom er paalæs Pantheon fra et Tempel til alle Guder blomst en Kirke for Maria og Christus. En arten romersk Altar — Maria sopra Minerva — er en Madafest, bygget paa Kronborgs øste af et Universalttempel.

^{***} En Korthandling om "Kærlig Kunstsymbolt" (oversat af Dr. H. S. Faber i Theol. Bladte. j. medd. Alt. IX. S. 237—279).

Stridigheder i Kirken (den saaledte Billedstrid) ved de konstantinopolitanske Kejeres Bestrebelser, at tilskynde Billeden til den forærgelige Overtro, ved at udvise Billederne af Kristne. Høster kom i Bevægelse, ephævet af Maletene, og den forbittende Strid og Krig, som varede i over hundrede Aar, hjente sin til at befæste Billedernes Misjelse, og endte med, at den kærlige Elbedelse af Billederne blev udtryktlig sanctificeret. Endnu i vores Dage ere Venninger af den græske Overtro tilbage i de katholske Lande. Thi endnu gælder blive enkelte Billeder, de saaledbe Maabilleder, tilbedte som undervirksinde til at helbrede Sygdomme, standse Vandoplager o. s. v., og de ere Gjenstand for Balsamier og Processioner fra nære og fjerne Egne; og hver ringe er Detle med den Misbrug, som Kunsten usædlig foranledigede i Middelalderens vanfunslige Tider!

Saaledes var det, ved Kirken Hornjelse i det jærlende Verhunstre, lignende Phenomener, der modde Reformatorerne, ham be, der havde medtaget Kirken ved dens Indvandring i den hedenske Verden; og den følgelige Gjennemgåelse af en billedstyrrende Vandelsisene, hvorede underverlige Kunsthistorier i Kirker og Klosterne ere grændte tilgrunde, saavel som de tænksomme Utrininger af Reformatorerne — nemlig af Zwingli, der ikke anjaas andre Utdanninger for tilkadelige i Kirkerne, end af Dyr og Blomster og lignende uskyldige Forgrindr^{*)} — maac heri lage en Undstydning. Et fejre Alt og en renere Dom vil man vente af Luthers digteriske Mand og gennemgåede Charakter. "Jeg er ikke af den Minning, siger han, at Kunsterne skulle ved Evangeliet staaes til Verden og joer

^{*)} Brevis isagoge in evang. docto. (fort. Ditlev. i det evang. Ecce) p. 251.

gane", — og videre: "når jeg hører om Christus, da danner der sig, jeg må måske ikke ville, et Billede i min Sjel af en Mand hængende på Korset, paa samme Maade som mit Ansigt naturligen udpeger sig i Vandet, når jeg seer deri; er det nu ikke Synd, men godt, at jeg har Billedet af Christus i Sjelen, hvoreftere Juulde det være Synd, naar jeg har det for Gud!") Bistof er det en Selvfolge, at de fremmere sædsvige og religiøse Grundsetninger, som Reformationen har gjort gældende, også maae udvise paa den ældste Side af det firkelige Liv, at en oleoerligere Kritik maa udbedres med Hensyn til de Personer og Scener, der bør vælges til fremstilling i Helligdommen; — af hørmange Regnendes Billeder, ligesaa histerisk usænde som stedende for den rencere Sande, ere ikke de Katholiske Kirker opført! Men her sigter Juulder mindst end en Opposition imod den firkelige Kunst, meget mere end en rensende Indvælse, hvorefter den, glemmed i ældre og rencere Stil, børde paa ny indtage sin Plads inden de hellige Mure. Nuat intidlictit Overgangen fra den kantiske, profaiske Verheds er gaaet langsommere for sig, end det kunde have været at vente, da er Grundten at sege i Omstændigheder af ganske anden Art, som ikke vedkomme det firkelige Princip. Thi ogsaa i Hensende til de økonomiske Ristninger mangler den protestantiske Kirke i de fleste Lande den offisielle Schlossendighed. Kirkerne ere ved Reformationen blevne beroede deres Giendomme, og givne i Højsorgelse hos Dem, der oppebære de firkelige Indtagter; og det er begribeligt, at man ikke har forsømt, af den christelige Grundsetning, at det i Gudsbytten ikke er det Øvre, der er det Væsenlige, at udsprinde en Maxime, som just her lader sig anvende paa høist

førdelagslig Maade for Vedkommende: at den førstnævnte Simpels-
hed og Farvelighed er Kirkens hjemmest Gavn, at det er ligefaa
fældende mod christelig Græsledhed som farligt for den protestan-
tiske Reehed, at ville virke Undtagt og Opbyggelse ved arbed
Middel end det, Naturen selv har stillet til Menneskeis Raas-
dighed — ved Detet. Det er faaledes en meget reel Hin-
dring, den egoistiske Interesse, som er at overvinde, for at den protestantiske Gudsæ kan blive arbedet op til et værdigere
Lehu, end den nu i Almindelighed indtager. Det er en almin-
deligere udbredt firkelig Sande, der maa blive den seiers-
rige Magt, om Dette skal naes; men Haabet om, at denne
Magt vil blive altid stærke og mere formændende, kan ingen
epgfe. *)

*) Om den protestantiske Gudsæ og Middlene til dens Herredring, er udførligere handlet i min: "Katholizismus og Protestantismus
Klitterfalsning" o. s. v. S. 776—800.

XXIII.

Sacramenterne.

Når Gudsdyrkelsen først der kan siges at være opnået fra det rette Synspunkt, hvor den betragtes som den hellige Form, hvori Himmelsheden danner sig sit Udtryk uden anden Hensigt end den, derved at fuldstigere sig selv: saa bliver der i dette Udtryk af Sjelens Andagts manglende en væsentlig Besværdelse, saaledes som Handlingen ikke trædder til Ordet, Tonen og den kunsneriske fremstilling. Saadanne Handlinger, der ere Vekjænde af Gudsdyrkelsen — gudstjenestlige, liturgiske Handlinger — staae i et andet Forhold til Religionen end de sædelige Handlinger. Den sædelige Handling er Uttring af Religionens Kraft til at danne Viljen i Overensstemmelse med sit Indhold, styre og styre den til at udtrykke det sædelige Ideal, som Religionen opstiller, i bestemte Reaktioner og former; den liturgiske Handling beris med er i sit Basen symbolisk, sindbilledlig, — billedlig Besværdelse af Religionen, af den religiøse Idee og det religiøse Liv. Et enhver fælles, offensig Gudsdyrkelse har altså hellige Handlinger deres naturlige Plads; og da Gudsdyrkelsen, ligesom Religionen, ikke alene betegner Menneskets Forhold til Gud, den meneskelige Sagen af og Opdragelsen til Gud, men ogsaa Guds Forhold til Mennesket, den gudommelige Redskaben og Nabenbarelse af sit Basen til Menneskene: saa bliver den symboliske Bedydning af dobbelt Art. Ennen nemlig er den liturgiske Handling Symbol af det fromme, til Gud henvendte, Guds velbehagelige Sindelag, saaledes som f. Ex.

Øfferhandlingen er Betegnelse af det hele Værens Hengivelse til Gud, eller saaledes som Sjelens Neenhed for Gud er syns bille betegnet i de Bønninger (Erfestationer), som hørte til enhver Ølclsds-Gudstjeneste, eller i de heile Kladebon, som var forestaaende til Brug for og under Gudstjenesten; — eller ogsaa den er Afsildning af Guddommens Væsen og dette Værens Nabenbarer. Saaledes, naar i de hedenske Mysterier Gudernes Liv og Virken, deres Død og Gjenopretning blev fremstillet paa dramatiscende Manér, og heraf atter et Billede var at føge af Solens aarlige Löb igennem Forbegin og Solhverv, Naturkrets forholdsige Perioder og deres Sandflydelse paa det menneskelige Liv.

Vagtet nu den religiøse Symbolik i Handling ikke kan indeholde og udtrykke Andet, end hvad der ogsaa indeholder og udtrykkes i Ordet — ogsaa dette er jo kun Tantsens Legn og Afsildning —: saa er Handlingen derfor ikke simpel Gjentagelse af Ordet. Den supplerer meget mere Ordets Virksomhed, har sine eindommelige Fortrin, men visind ogsaa sine eindommelige Mangler. Ligesom, ved Lystralenes Samling i det ene Brandpunkt, Billedet pludseligt springer bestueligt frem i rene og klare Omklæd, saaledes formærer det trofærente, billedlig-symboiske Legn paa en gang at fulle frem i salt Klarhed for Sjelens Eye, hvad der ved Ordet kun langsomt og gradvis bringes til Optagelse. Hvilken Bedydning af Kristelig Helligelse og Indvielse ligger saaledes ikke i Brugen af Korsets Legn! holsten græbende Sandhed i Symboler som den ovnvedte, ubrudeste Kæstet, eller den heile Daabsodragt eller Alrebestrøningen^{*)} ved Græstidens Begynd-

^{*)} Denne Ceremonie fortages i de latinske Kirker paa Alrebestrøning, maa de Lebz: "Iam ihu, Mennespel! at du er Christ, og ful vende tilbage til Ghys; ejer Bot, paa det du man have det volge Liv."

desse! og hvorledes træder ikke Betydningen af den stille Uge for de christne Menigheder frem i de katholiske Lande, hvor Kirkerne staaer stumme og sorgende, uden Orgeltoner og Klokketid, uden Billeder og Prydelse, indtil ved Paastafestens første Aftenud Tantscheden og Sorgen sprønges, Orgeler og Klokker falde ind med deres stærkeste Klang, og de bedøffende Stor synke ned fra Billeder og de festlige Smykker! Men paa den anden Side — fordi Aftstanden imellem det Overordnede og jordiske Tegn er langt større end ved Ordet, kan Deens Indhold let blive for rigt, for overmagtigt og stort. Vil Symboliet desvagtet oplage og rumme dette Indhold i deis Hæthed, da bliver det let til Untet, just fordi det vil være Alt; det sprænger sig selv som det overfyldte Kar, deis Indhold synder over og falder fra hinanden i kaotet, havende Ubestemthed, — saaledes som det saa hyppigt er tilfældet i overrædsede allegoriske Kunstmæsterskilder. Og omvendt — dersom Symboliet, for at undgaae denne Fejl, begrænses så, da vil det billede Tegn letterlig blive usfuldstændigt og urecat, fore til skies Opsalelse af Tingens Bosen, eller satte Godebet i Bevægelse uden Sandhed og Klarhed.

Det følger af den hele Charakter af de hedeniske Naturreligioner, at den berst horende Cultus fornemmelig bestod i en Række af symboliske Handlinger; thi det var her fun igennem det Sandfjelle, at det Overordnede blev skiltet; Guddommen fandt man fun i den synlige Natur. Natures symbolistige Sprøg blev saaledes Guds Sprøg; til dette Sprøg lyttede man, naar det gjaldt om at udveksle sig med guddommelige Bosen, og ikke mindre måtte man tve til dette Billedsprøg, naar der fulde seges Uttryk for de fromme Stemninger og Godebet. Til denne billedrige Naturcultus er Medfylket givet i forstjellige Partier i den christelige Kirke — saaledes Gnojsterne

i den gamle Kirke, Dækterne i den nye —, som saa aldeles mislighende den aandelige Forbindelse mellem Land og Bygmederden, Ordet og den symboliske Handling, at de ville have al Hærlighed og al Kraft sammentrængt i Ordet alene; de oversee, hvorledes Ordet, just fordi dets Bosen er at udtrykke Sandheden og Hrværdien i bestemtter Tankesform, bliver i seregen Grad afhængigt baade af den Talentes Personlighed, hans Tantning og Meddelelsesevne, og af en tilsvarende Sindstemning hos den Hørerende; hvor ofte findes ikke Ordet, uden egen Style, Indgengen sparet, saa det vender tom tilbage, fordi en sympathisk tilsvarende Stemning mangler hos Den, til hvem Ordet er henvendt! Men ogsaa i den katholiske og den protestantiske Cultus er Forstjelligheden med Hensyn til det symboliske Elements Benytelse i Gudsstjenesten stor og charakteristisk. Den katholiske Cultus strækker ikke videre end til at sætte det fromme Godefestslag, i al deis ubestemte Almindelighed, i Bevægelse. En saadan mysteriøs aandelig Indvirkning kommer sikkert og bequemmet til Malet, ved at sage sin Bei glennen Sanderne; og det er saaledes i sin Orden, naar det symboliske billedelement her bliver Hovedsagen, understøttet ved flere sandjelige Oprækkelsermidler af forstjellig Art. Men ikke selvest bliver denne Rigdom anvendt i saadant Overmaal, at al aandelig Vierung forsikes, idt ten religiøse Betydning suart overvaldes af forstjellige Prægloftog og dramatiserende Scener, suart er udstukket i en Mængde kunstigt ubiorante og joculært komponerede Symboler. Derimod kan den protestantiske Cultus ikke selv lægges for en Deerneværding af Ordet, en Mistjændelse af dets Krang til at understøttes ved det Gudsnes og Høværdiges Magt, som umiddelbart tilskaber Guden, og som, hvor det gjores forneden, kan både paa Ordets Mangler. Øggeven for den sande christelige

Cultus er eabenhvært sammensat af tvende Momenter, som det er vanskægt at forme. Det her nemlig i lige Ord værket for at tilfredsstille den fromme Evang i dets Almindelighed, uden at Gudsenske ter enten være berøgret paa en jæregen religiøs Stemning, som skal medbringes af alle tilstedsvarende, eller være afhengig af personlig Landsgrave og Talent, — og serget for, ved Lærenutvilling og opbyggeligg TALE at befordre det religiøse Livs Uddannelse i bestemte Retninger til større Skæthed og Frugtbarthed. —

I de hellige Handlinger, som ere indslædte af Jesus selv, og i hvilke en faregen Forbindelse er givet af Detet og den symboliske Skif, har den Christelige Gudsbyrdelse sine fastsættende Grundformer, — Øjenstand for Grefejagt og andagtsfuld. Delelagelse hos christne Menigheder, hvor mange og hvor store Forhålligheder der end ellers kunne adfille dem. Men allerede af denne Indslætelse af Serven selv følger det, at Christendommens underste Hændomdelighed maa være bragt i Form og Udtryk, være ligesom sammentrængt i Sacramenterne, som i "det jyslige Ord, Ordets Ufbildning", — for at bruge et Vandlingsudtryk af Reformatorene. Og saaledes er det. Thi den ene Side af Christendommen: Guds Raades Habenbarelse for Menneskene i Jesu Person og Virten, hvor flart træder den iffe frem i Kirvens Sacramenter, af hvilke det ene betegner os Begyndelsespunktet af Grefejens Liv, hans Grundlagsgelse af Kirken og den almindelige Kollelse til at lade sig indlemme her; det andet er Endepunktet af hans Liv, hans Dødsstelse for Menneskene og det bestanslige saligjærende Samfund med dem! Og iffe mindre gjelder Dette om Christendommens anden Side: det Hochold, hvori Menneskene blive ved Christus bragte til Gud. Thi

det ene Sacrament er Indstøtten af det christelige Liv ved Øjenhældsen, det andet er deis Beseglning ved Helliggørselsen, — det ene er det engang Afsluttende, det andet det sig alidt Øjettagende og Hornhænde. Endnu klarere og fuldstændigere kan en saadan indbydede Supplering lade sig påvisse ved det stærre Antal af sacramentlige Handlinger, som den katholiske Kirke gør gjeldende. "Maar det i det Hele mangler den protestantiske Cultus paa Fulde, saa vil man, ved at undersøge det Enkelt, finde, at Protestanten har for saa Sacramenter; ja, han har ikke et eneste, ved hvilket han viser sig virkdom: Nadveren; thi Maaben seer han blot fuldførs paa Andre. Sacramenterne ere det Højest i Religionen, det sandelige Symbol paa en overordentlig goddommelig Raade . . . Men et sandt Sacrament børde ikke staae alene; ingen Christen kan nyde det med saad Glæde, saaledes som det er givet til Glæde, naar ikke den symboliske eller sacramentlige Sande er næret hos ham. Hen maa være vant til at betragte den indre Religion i Hjertet og den ydre i Kirken som fuldkommen Eet, som det store almindelige Sacrament, der igjen deler sig i mange andre, og meddeles disse Dole sin Hellighed, Usurfrankelighed og Freighed . . . Saaledes er i den katholiske Kirke, ved en glimrende Mæsse af lige hellige Handlinger, Bugge og Græc, hvor langt end disse tilhørigheds sime være røkkede ud fra hinanden, forbundne i en usbrudt Streds. Men hvorledes er ikke denne i Sandhed andelige Forbindelse absoluett i Protestantismen, idet en Del af hine Symboler blive erklærede for uægte og kun nogle saa far regle?"¹⁾ Dette er bekendte Ord af Göthe,²⁾ der paa findrig Maade kommenterer over, hvorledes Katholiciismus

¹⁾ "Aus meinem Leben", 7e 2.

Helligdom omfatter det hele Liv, troder indværende og forsonende ind i dets betydningsfulde Momenter af den forskelligste Art, og han fører til den Slutning, at den protestantiske Kirius også her har, uden Hellig Grund, opoffret Stjonne og frugtbare religiøs-afskrifte Mønster, og med sædvanlig Tørhed indstrækker sig efter den farvelige Rossemheds Forting. Det er også beskjent, at Reformatorerne i den hjerde Tid ikke vare utilbøjelige til at foruge Sacramenternes Natur, og at oploge Absolutionen saaværom Ordinationen der. Men hvioje var det en rigtig og velgrundet Erfjendelse, der bragte Reformatorerne til at udhæve de hellige Handlinger, som alene blant alle andre ere bevislige, efter den hellige Skrifte Bevægning, indstiftede af Herren selv. Og hvor visstaaligt viser det sig ikke for den nærmere Betragtning, naar Handlinger, aldeles forskellige i Bedydning og i Anvendelse for Livet, ere i den højeste Klasse sammenstillede som nævntoede: — Noab og Mådvere, som ere højt igennem religiøs-keistelige Handlinger, med Bedydning og Gyldighed for enkev Christen, sammenstillede med Handlinger som Dedicationen, der alene gjelder en enest Stand, eller Mægtstabat, som blot gjelder Indtrædelse i et vist hundigt Forhold!

Men det kan ikke være tilsværliggjorte for den kristelige Betragtning, at seje det gudommelige ved Sacramentet — Det, hvoread det høyer sig ud over alle andre hellige Handlinger — alene i den gudommelige Autoritet, hvilket Indstiftelse har påtrykket det Ukjønnerlighedens Stempel under al Omstinden af de kirkelige Skrifter. Til den ydre, kirkelige Verdigihed maa også spore en indre Nature-Hortfulighed; hvad der er anordnet af Jesus selv med usorandelig Gyldighed, maa også besidde en eindommelig Kraft, være Kilde til en eindommelig andelig Besignelse. Kan nu en saadan Gjendem-

melighed i Kraft og Virksomhed parafses i Sacramenterne, og hvori bliver den al seje?

Vi have i det foregaaende set, at der i Sacramentet adfiller sig en dobbelt Side, hvorfra den hellige Handling fremstiller sig allerebe for den ydre Betragtning: som Betegnelsen af Guds Forhold til Mennesket, og som Betegnelse af Menneskets Forhold til Gud. Hvor nu Interessen er overvældende henved til den forstørrelse Hovhængelighed af Sacramentets Natur og Væsen, ved at nille det i Modsatning til andre kirkelige Handlinger som aldeles forskelligartet, der vil den forstørrelse Side naturligen blive fremhævet; thi ved den bliver Rejen aabnet til Forstållingen om det hemmelige hedsfuslede Maadevirke, ved hvilket den gudommelige Maade bliver tilført Mennesket paa overnaturlig Maade. Hvor derimod den religiøse Interesse viser sig som Træng til at gjøre sig den andelige Virksomhed af Sacramentet, dens Forhold til den menneskelige Sjæl vel satelig og klar, der vil den anden Betragtningstnude vise sig som den frugtbare; thi ved den freies Taufen ikke ud over Det, der har sin Stadsjæl i den fromme Besiddelshed: hvorledes Afbagten findes i Sacramentet, paa sregen Maade, i sregen Bedyrning, Samfund med Gud og Christus. Disse vende Reminger ere i den samme kristelige Tro forbundne, og det er joest i senere Tid, ved Reformationen, at de ere trædte ud fra hinanden i viensklig Modsatning. Paa den ene Side nemlig bliver Sacramentet opfattet som en Handling, der indstiller i sig overnaturlige Kræfter, som sættes i Verdagelse og bringe Mennesket i Besiddelse af sregne Maadevirksninger, saa snart den hellige Handling bliver udført fuldstændige og maagtigt i alle Dele (i det kirkelige Sprog: *opus operatum*), og i denne Hensigt, hvori Kirken bevarer den hellige Indstiftelse;

fra Menneskeets Side skal intet Videre være forneden, end at han ikke modvillig tilspærret Udgangen for Maaben. Det er den Katholske Kirkes Lov: det er i Sacramentet, at Christen er egenligt fræder frem i sin hellige Charakter som Undersøger, efter den Magt, der er blevet forlemt ham ved Ordinationen. Men det paatrænger sig Enhver, hvorledes den andelige Sphære her er blevet forladt, og umyldet med en gaaende anden. Skulde man ikke mene, at det var et physisk Experiment, hvemom Talem var, hvor Virkningen ikke kan udeløse, naar blot alle Dele ere tilstede, og Alt udskres i den rette Orden, ikke ved mind en andelig Indvirking, der dog ikke kan træues løsren fra de andelige Velingelser i Hjel og Hjemt? — Denne Retning til det Overnaturlige og Magiske findende vil nu være paa det Gustfladigste fortrængt, naar Sacramentet fra først af bliver betrugt, ikke som Mædel til at tilhøre Mennesket Noget, der ikke allerede har, men alene som Votegnelse af Det, der allerede er tilstede i Mensuellet, som offentlig Groudsels-Behændelse oszca, som htere Tegn paa den fælles Tro, der forbinder Medlemmer af den samme Christelige Samfund. Dette er Mædsettingen til den katolske Lov om Sacramentets Natur og Virksomhed, og det var uben Trold for en stor Del netop Interessen ved at hørte sig sagt frem muligt fra den katolske Kirke, der bragte zwinglyt og senere Socinianerne*) til at hænde jo

*) Et velgjæst Parti, udstønget fra Italien, men fremsat ved Sacramentonen. *Quintus Socinus* fra Wien († 1569) og *Hans Brodersen Zanthius Socinus* († 1604) sympathiserede med Reformationenes Prændler, men troede at forme en consequent Christianitet af dem. Dette øg. Behændelse af enkelte af Mædelsteds føde imidlertid til en stor Bestands-Corpslighed baaide i Talem og i Gudsdyrkelse. De nebstede sig selv i Talem, senere i Kirkebygningen; ogsaa i England findtes indtil Mennigheden af dem.

ved denne Betragtning af Sacramentet som den ene faade og frugtbare. Men, da det nu maa indrømmes, at der gives mange Tegn og Forme, ved hvilke den samme Tro kan behændes og betegnes, saa kan det ikke mangles, at Sacramentet, naar dens Bedyning hermed skulde være udtemt, vil si lig temmelig overstredigt. Det er derfor kun et Stedt videre i samme Retning, naar Daadernes usorvhedsdelt eragle Sacramenterne som Stille, der i sig selv ere usærmede, mens de dermed ere Kilde til megen Trostro; de lade sig tale med den andelige Gjenfødsel i Daadens, med den andelige Fortning i den hellige Radverses Sted. — Et Midlertidt aabner sig imidlertid her for Betragtningen, imellem begge Gensidigheder: ved en Forbindelse af de tonde Sider, der funne folkes den guddommelig; og den menneskelige i Sacramentet, ligesom i Jesu Personlighed, — jaaledes oszca, at Sacramentet, just derved at det med særegen Kraft og Skerhed søger den guddommelige Naade Mennesket har, tillige berører den fra Mennesket Side en fædere og indersigtere Udflytten til Gud, en fædere Tro, en fædere Læsb, en værmere Andag. Dette er den Vel, som Luther og Calvin have betraadt. Sacramentets Virksomhed tager saaledes den samme Gang som Religionen overhovedet, som det guddommelige Ord: det virker med sin Kraft fra Gud paa Mennesket, og drager ved den Mennesket til Gud. Og en anden Gang kan ikke laues, naar Sacramentet ikke skal rives ud af sin Forbindelse med Religionen, men netop skal betragtes som "det hellige Ord", der betegner det Samme og viser det Samme som Ordet, istand ved andet Mittel og ad anden Vel.

Men endnu har vi intet Over paa det Spørgsmål: hvori den særegne Gudsdommeliighed skal ses i Sacramentets Basen, hvorpaa den særegne Kraft vroer. Og

saafremt vi her seje Mere end mystiske, stærktlydende men overhængende Ordformer, der just her øste gjore sig gjældende, — sogn et Hart og bestemt Begreb: da maae vi vende tilbage til Det, der adskiller Sacramentet fra enhver anden kiefelig Handling, og dette er det særegne Forhold, hvori det staar til Christus. I de øvrige Dele nemlig af Gudsstjenesten er Christus forsømmelig Gienstanden for Ord og Handling, og den mensnejlige Mællemkomst spiller her en Hovedrolle; hvor afmågtigt og svært kan ikke det mægtige, stærkt bidrængende Ord være ved en uduelig Tolk! I Sacramentet derimod træber Christus selv frem, som handlende Subject, fortsættende sin personlige Kirkohed, tilstedevarande i prophetisk Tale og præstelig Handling, i de betydningsfuldeste Mementer, medens den menneskelige Personlighed viger tilbage til den underordnede Rolle, som Udforer af Det, der er givet og forestillet i uforanderlig Form. Saaledes er det Christus selv, der her viser i sit foreløgende, personende Skæb paa mere umuldbar Maade, vijnok alstid under Forudsætning af nærdelig Modtagelighed, af trounde Stemning; thi for den Ille-Troende bliver Sacramentet uden Betydning og Kraft. Men noph i og formeldest det særegne Forhold til Christus, har Sacramentet sin egens dommelige Kraft: til at foregå Kaudens Modtagelsesønske, og drage Menneskene til Christus i sand og levende Tro. —

Daaben er Indlemmelse i det christelige Trossamfund^{*)}, hvoread Kirken, efter den Hjem og Maade, som Christus har indslillet, eller — hvad der er det Samme — hvormed Kirkins Herr i og gennem Kirken fornryer fra Dag til Dag og udevider Menneskernes Samfund med Christus. Daaben er "Gjensæbens Bod"^{**)}, Begyndelsen

af det nye, til Gud og Christus indviede Liv. Og hvor betydningsfuld er ikke den hellige Skrifts selb, i sin oprindelige Stiftelse! Thi Rejonskringen i Daabsvandet er ligesom en Vorlæren fra det gamle Liv, Opdællingen af Vandet er Opstandelse til det nye Liv^{**}). Daaben er "en god Samvittige heds-Vagt mod Gud"^{**}), til Helliggjærelse ved Troen. Men er da nu Daaben i sig selv Andet og Mere end Troens Beskæftelse og Besegling, den symboliske Betegnelse af den andelige Menselse og Gjensæbelse? Hvorledes kan det siges, at Daaben bestyrker selv, hvad den betegner: Tro og Helliggjærelse? — I den hellige Skrifft er Daaben stillet sammen og forenet med Tro og Lydighed: "Hvo som troer og bliver døbt, skal blive fulig", hedder det^{***}), og Daabens Indstiftelse[†]) lyder paa: "at døbe alle Folk i Faderens, Sonens og den Hellige Andes Navn, og at lave dem at holde alt Det, Christus har befaleet". Men hvorledes? maa her aiter spørges: en reen udvortes Handling og Troen ere her forbundne, som om de skulle være udstillelige! Alligeft den Troende fordlive indebt — selv om Apołstolen Daab havde ingen Beretning —, og ligesaa vel kan den Døbte forbliue i sin Vantrø; thi det staaer ikke i Kirkens Magt, at betrygge det Hellige mod Banhellige. Men staa denne Forbindelse af Daaben og Troen blive os klar i sin Betydning og Grund, da maae vi ikke standse ved Daaben som enkelt, for sig bestaante Handling, men tonke den i dens hele Forbindelse med det Kirkelige Liv: ikke alene alsaar som Indsæbels Beskæftelse og Forpligtelse, men som Indvielse i det christelige Samfund, som Indlemmelse af den

^{*)} Matth. 28, 19.

^{**) XIII. 3, 5.}

^{**)} Rom. 6, 2. Gal. 2, 11. ^{**)} 1 Pet. 3, 21. ^{***)} Mat. 16, 16.
^{†)} Matth. 28, 19, 20.

Enfeste i den store Heelhed, fra hvilis Elv og Befommelighed aanselige Indflydelses, Goder og Besignelser meddelelses til Enhæder. Naar da Den pristes salig, som "troer og bliver døbt", da er hereed Den betegnet, som ikke alene troer, men hvem Troen bliver Elsfyndelse og Trang til at føge Daaben, Delstædtighed i de Troendes Samme, til Fremtæxt og Udvikling af den begyndende, fremspirende Tro. Troen bliver altså den Hørste og det Støtte, Udgangspunkt og Endepunkt; og Modstættningen er jo ikke egentlig ikke mellem Dobie og Høres Dobie, men imellem Dem, der ere døbte af Tro og til Tro, og Dem, der ere uden Tro, hvad enten de ere døbte eller ikke.

Men naar saaledes Troen er Hovedsagen, men den da ikke egaae være Betingelse og Forudsætning for Daabets Betydning og Befommelighed? og har nogen Hordering over religiøsrigt, end at Daaben foretages i saadan Form og Maade, at Tro overhovedet lader sig forudsætte som mulig? Vi kunne altsaa vil forståe, hvad der i Skriften er yderst om Daabens Befinninger, fordi der ikke forekommer Spor til anden Daab end vorne Menneskernes, illesom egaae i den ældste Kirke, hvor en almindelig christelig Underordning gik forud for Daaben. Men hvosledes kan Daabens Betragning blive den samme, hvor den udferes paa spæde Børns²³ og hvor behagligt, ja hvort selvmødigende synes det ikke, at lagge siaa fri Bøgi paa Troen, efter den Maade, hvorpaa Daaben nu bliver udført? Hei er den Indsigtsfæste sammenhængt, som af andre og andre Partier er blevet reist imod Børnebæbrens Gyldighed, som endogaae hos Anabaptisterne (J. S. 434) har ført til Forkastelse af Børnedaaben som intetbetegnende, og til den Hordering, at Enhver, som træder over til deres Parti,

skal døbes paa my, — det vil sige, efter betes Paaschand: døbes for første Gang paa rett christelig Maade.

Denne Indsigtsfæste mod Børnedaabens Gyldighed er aften i den seneste Tid blevet formet med sammegen Styrke, at der vel er Opfordring til, her at tage dens Grundt nærmere under Overvejelse²⁴). Det er to Punkter, om hvilke Forhandlingen om denne Sac til dels drejer sig. For det første nemlig stenter Man sig til den Betragtning: at Det, der i historisk Henseende udstiller Sacramentet fra enhver anden kirkelig Handslag, netop er Indsigtsfæsten af Christus selv, et Sacramentet, som helge heraf, er opholdt over menneskelig Billighed, usforanderlig i den Form, hvori det er blevet indstillet, saa at det, forandret, ikke længere bliver den samme Handslag. Og da der nu i Skriften ikke forekommer Spor til Daab af spæde Børn, da Beklaring og Tro stilles sammen med Daab²⁵), hvorvid en varer, selvsærligt Alder er forudsæt: jævstaltes, at ingen Ret og Adkomst kan tankes til at afsige fra den Daabshorn, som er den eneste, der kan siges bestilligen at være indstillet af Jesus og anvendt af Apostlene. Denne Bevillingsværelse og Slutning har en tilsyneladende slænende Kraft, og uavvilklig for Protestanten, der vedtænder sig Grundfældningen om den hellige Skrift som øverste Regel for Troen og for Livet. Det er saaledes netop Christofredets Autoritet og Indsigtsfæstens Form ved den hellige Middelbare, som Deformatorerne have gjort glæsbenbe, naar de, ligesom Huskisterne og andre kirkelige Partier, forbrede Skriften tilbage som en Ret, der ikke kunne forholdes de Christne, og i de stærkeste Ubirigt

²³) S. Mærsken: Den christelige Daab, betragtet med Heden paa det sydlystige Øhjernmaal. 1848.

²⁴) Mælk. 28, 20. Mat. 16, 16.

erflede sig imod Uddragelsen af den, som Kervantning og Denklelse af Sacramentet; synes det da ikke at være den haabetgrilleligste Inconsequens, naar de ved Døbene Sættantur have selv fort Ordet for en lignende Forandring? — Men det er dog intydsende, at en jædian Bagberabelse af Christens Autoritet kan skee paa en Maade, hvoread den hører dens Haud, Christi og den evangeliske Kristes Haud imod sig: naar dermed naturlig al sel Udstilling bliver tilintetgjort, og enhver Form, saaledes som den er givet i Skriften, bliver stemplet som uscoraderlig i alle enskete Dele. Det hørte saaledes i Cr. paastaaes, at Døbene ikke skulle have Bevhyding og Gyldighed, siden den blev fortaget, saaledes som den beskrives af Apostelen^{*)}, som Neddyppelse — en Form, hvoret ved untageligt den symboliske Verdyning først træder som i sin Klarskyd. Men der behoveds kun Blugerpig, for at aabne Blæstet for den mægtige Forandring i Vilkaar, Kirken har imbergaatt fra den Tid af, da Døbene blev indstiftet, og for at gjøre det indydsende, hvor naturligt og nødvendigt den forandrede Døbform er fremgaar af den hele Forandring i Kristens Tilstand og Liv. Vel kan det ikke omstøttes, at jo Forstillingen om Syndens Forhold til Mennesket, saaledes som den ejer Augustins Tid blev almindelig herstende — om en Stylt, som Barnet drog til med sig ved Gudselen, og med den tillige sin Forbannelse (See S. 288. p. 13 f.) —, blev en øerst meboirkende Grund til at fremstende Døbene, som det eneste Middel til at afoerde Herdenimmen, at iste Døben fulde grinde på Verte udebi; for den Tid heed det endnu om Døbene: "God dem komme, naar de voxe til, naar de undervises om, hvorfra de komme; sed dem blive Christne, naar

de kunne hende Christus: Hvorfor ikke den uskyldige Alder til Syndenes Forlobelse? Lad dem først være et seje Hressen, saa at det kan ses, at den giles til Dem, der begjere den^{**)}. Men ogsaa uden Hensigt herlil: hevledes måtte vel — naar vi ville med Alvor sætte os ind i sine Tiders Forhold — Foraldrer være tilmoder, som fra Hedenstabet gif over til Christendommen, affergaaende alt Samfund med Mørket og de evige Manders Rige, naar de skulle være nødsagede til at lade deres unnydige Barn tilbage i dette Rige! Og endnu mere: med krislet Sind måtte vel christelige Foraldrer betragte deres Øren, sode i Kristenhedens Midte, og dog, som en Siegl af Undvelde, stacende udensor det Samfund, hvori de selv fandt Lys og Fred og Salighed, uden Ifkert Haab om at stelle oplyse det Tilspunkt, da de skulle blive fornedre med den ved samme Bevændrelse! Det var de emneste Føleller, som her fandt sig dybt saarde; det var den christelige Tro i dens Underlighed, Essensen af det særstige Samfund i dens hele Verhdeling og Verdi, som her maatte finde sig i Strid med den overleverede Form, og som færdede Døbene Ulefteles til en modner Alder. Det var saaledes intet mindre end vilkærligt, det var følge en andre Nærvændighed, at Døbeliden efterhaanden blev almænselig rykt tilbage til den spede Barnedemsalder.

Men bliver det ikke desvindstre, vil Man være, dog allid en følestilslagen Freihed, — uden enden Hjemmel end eget Livs, egen Trang, og hver dette Livs og denne Trang stilles over Christi Lov, ved hvilken dog den rette friheds-Grænde eingang for alle man være bestemt? Det Talen er her ikke om Forandring af et eller andet uegensigtig Punkt,

^{*)} Nov. 6. 3. 4.

^{**) Tertullian, om Døbene (de bapt.), Cap. 18.}

der alene angæter den yder Skif, saafom naar Besprængning med Vand er traadt istedenfor Røddypning, men om en Forandring, der griber ind i Daabens aandelige Betydning. Eller skal det ikke gælde som væsentligt, naar man sætter en Skabning uden bevidst Liv i Stedet for det tænksomme, undervisne, troende Væsen? og hvorledes vil man træste sig til at benægte dette i en Kiste som den protestantiske, hvor netop det hele religiøse Liv skal være indbefattet i Troen? Dette er faaedes bei andet Hovedpunkt: om virkelig den Forandring, hvor ved det spøde Barns Daab er traadt i Stedet for den Barnets Daab, kan siges at angære Daabens Væsen, at forandret dens Betydning. Viistnok kan nu Dette ikke nægtes, naar man bliver staende ved Daaben, betraktet alene for sig, som Afslægelse af Troesbekendelse og Daabsloft; det kan ikke nægtes, at Bekjendelse og Forpligelse, aflagte af det fuldvorne Menneske, grundet paa Troeelse og Overleg, har en ganzé anden personlig Betydning, end hvor begge Dele aflagges af Andre paa Barnets Begne. Vel har Man et engang allid været villig til at indrenne Dette — til at indramme, at Troen ikke kan antages et være tilstede i den Spøde selv ved Daaben. Man har tal om Kirkens Tro eller om Foraldrerens Tro, der ved Daabshandlingen ugesom skalde traade i egen Troes Sted, og forme de Spøde til Gode, — faaledes alle rebe i den ølde Kirke (hos de jankelske scholastiske Theologer i Middelalderen), senere hos Reformatorene, og lignende Forsvarsgrunde høres vel ogsaa endnu hist og her. Og viistnok — dersom man i en Sag som denne kan finde Evidensgivelse og Beroligelse i den blote Mulighed: Hvo ter benægt Muligheden af hemmelighedsfulde, undgrundelige Handsværelser, af en Formlystuen i Daabens Liebst af den hidtil skurrende Verløshed, af en vis mystisk Korsje af Mandens Liv,

der kan gælde som Tilhørermelse til Troen? Men skal en jaad dan Mulighed her kunne gælde som tilstrækkelig: hvortil faaes vi da ikke tilbage ved al Undersegelse om det Sande og Virkelige? for hvilke Missioner og Illustrationer blive vi ikke ba udsatte? Det er en alhve Afstand imellem Det, et Menneske ikke ter beseagle, og Det, om hvilc Sandhed han ter holde sig forvidst; og med Ringere end en saadan Forskøning ter vi ikke lade os nøje, hvor der skal være Tale om en Tro, der hviler paa virkelig Grund. Men et saadan Grundlag ville vi ikke fåvne, naar vi — som allerede erindret — holde fast ved Betragtingen af Daaben i dens Forhold til det Ehelige Samfundsliv. Det vilde viist ikke kunne nægtes, at Daaben var blevet en heel enden Skif, dersom den var blevet anvendt i sin nuværende Form, forend Kirken endnu var trædt ud af sin oprindelige Skifskje, — dersom altjor de spøde Børn af hedenste eller jødisk Hørelse var, hvor Lejlighed dertil gaves, bleone doble, uden at de tillige varer sikrede det kirkelige Samfund som virkelige Medlemmer, eller dersom Man gik faaledes frem ber, hvor Kirken endnu bestandigt befinner sig i samme Forhold, ubredet sig paa jomme Maade som i sin oprindelige Tilstand: ved Missioner blandt hedenste Folk. Men sammenholde vi Kirkens nuværende Wilkaar med de oprindelige, da vil Spørgsmålet blive dette: om ikke en Daab af christelige Forældres Børn har nuomstunder den samme kirkelige Betydning, som engang Daaben af vorne Profes lyter, der ombyttede den hedenste eller jødisk Religion med den christelige. Engang, omgivet af Hedenstab og Jøbedom, kunde Kirken kun udsøde sine Grænser og sin Virksamhed, ved at indholde Bekjendere fra de fremmede Eneiemster, ud af selve Medstamernes Milde, og det var en Selvfølge, at Kirken, i denne kompende Stilling, ikke kunde an-

hjende Andre som sine Medlemmer end Sæddanne, som sig selv bevidste afvoore den gamle Tro, som kunde afslægge Regnslab og føre Horsør for den nye. Men derimod var det Kirken frem af sig selv, ved altid nye Skud af sin egen Stammepræ den uvidere sine Grændser igennem Familleliv og Hushold; og vi kunne sige, at Barnet, som findes i det Christne Samfund af Christne Forældre, staaer i et Forhold til Kirken, hvorende til det, hvori Profeten befandt sig ved sin Overgang til den Allerede ved Hedselen er et saadan Barn omstillet af det kirkelige Samfund; den første Ophoagten af det andelige Liv vil — saaledes som Christendommen omfatter og gennemtrænger Livet — falde sammen med den første Ophoagten af den Christelige Verdenheds. En Christelighed er her ligesom Indhødet ved Naturen, der vil komme til Utræng ved de forstørre bevidst eller med halv Brødkød modtagne Indtryk, og intetvist på de forstørre andelige Udvilinger. Og naar det dog allermindst fan staae som noget Tilfældigt for os, om Mennesket findes i eller udenfor det Christne Samfunds Grændser y naad at meget mere heri maae erlænde den Orden og Fulge, hvori Gud vil have Forlempningen og Helltagningen ved Christniel's fuldbyrdet blanding Menneskene: da vor vi også i den Christelige Højsel ses et personligt Rold og en Berettigelse til Adgang til det kirkelige Samfundsliv, ligesom vi heller ikke kunne andet end forudsætte Samlykke og Trods om Optagelse i dette Liv, derjom nogen Utræng funde funde Sted. Og på den anden Side — hvor vilkaerlig vilde ikke enhver Bestemmelse blive af et senere Elbrygning for Daaben? Hvorundgaaeligt vilde det ikke blive, hvor jo dog et andbeligt og religiøst Samliv var gaaet forud, at den ydre Optagelse vilde falde langt senere end den indre? hvor stedende man ikke ville erkendes, saaledes at ville holde ud fra hinanden, hvad

der gaaer unnerstilt over i hinanden, at ville halvere den Christeligheds Liv i Ebende Tæle, en forchristelig og en christelig? Heti altsaa, i Bestaffenheten af det christelige Samfundsliv, i det levede og underlige Samfund, hvori den Christelige bliver bragt med Christus ved at indlemmes i og paavirkes af dette Liv, ligger Barnedaabens Retserbiggjortse. Thi maan Livet betragtes og behandles som en Enhed, og skal denne Enhed have Charakteren af et Christeligt, hvis Begyndelse ikke kan — ligesaa lidt som Begyndelsen af det andelige Liv overhovedet — konslettes til noget vist Punkt i Livet, beregnet efter Vor og Dage: saa har Indvielsen af dette Liv ogsaa sin rette Plads ved Indtrædelsen i Menneskelivet, for at den Christelige Tro kan fra først af blive Grundlaget for den hele paafølgende Udvilting.

Det er i det hele Liv, i den fuldstændige Udvilting af den Christelige Troes-Spirte — som er al christelig Optragessels Formaal, ikke alene for det himmelige Familleliv, men ogsaa for den underlige Dunhn, hvormed Kirken maan antage sig sine Børn —, at den rette Stadsfælelse af Daaben bliver at føge. Men det har sin ejendomme Værdiing, at det, fra først af Kyndelbe og efterhaanden udviflende, christelige Samfundslyt træder frem på synlig Maade, i en Handling, hvor den Samstemming, som ved Daaben maatte og varde forudsattes, bliver lagt offentligt for Dagen. Dette er Confirmationens Værdiing. Daabens Øglibighed kan ikke være afhængig deraf — eg hørledes skulle dette kunne tænkes ved en kirkelig Handling, som er en ny Indfæstelse, og som jo dog kun er en, paa bestemt Maade anordnet, Stadsfælelse af den oprindelige Indolelse, der fan gives paa mange andre Maader, ved Ord og Gjerning? Men en Christelig Træng bliver herved tilstrækkeligt for den Enkelte og for Mængden, og Confirmation

tionens Indstiftelse er Bønnesbyrd om den rette Erfordelighed og lykke Gudske af det religiøse Gemmis Kornstaben, som just betegner de Mænd, hvem Ideen dertil og dens første Udtalelse gyldede *). — Dørtigt kan Man, ved at retsfærdiggjøre den fællige Barnedøbning, gaae endnu et Skridt støvere, end her er stuet: enkelte Barnedøbning ikke alene for en ret Doxaform, brigtingstusk og gyldig, men også for den øvre Teth i en christelig Menighed. Men det er vel et Spørgsmål, om ikke heri er en Tilnærrelse til Extremityligven, hvori Anabaptisterne gjøre sig stoltige, naar de ifølge dem soerde Det til at udsette Daaben til den brølende Mørk, men tillige fortalte Barnedøbningen som intetrigende og ugyldig. Det er et andet Synspunkt end det fællige, fra hvilket Baptisterne gaaer ud: Daaben som den Enkeltes personlige og bevedede, fuldstændige Indvæbning i det kirkelige Samfund. Man kan støve dette Synspunkt enstidigt, forsaavidheds Daaben her bliver betragtet alene som en fri Handling, hvortil Indvæbningen bestemmer

* I den katolske Kirke indlægget vel Konfirmationen fra Plads blandt de syv Sacramenter, men den er dog først Mørk over en kirkelig Etik, som en overnaturlig Kraft bider tilfællen til et deligere og foregne Liv. Bisæppen bestyrger den Døbning med en indvæl Salve i Kongels Glædelige, med de Ord: "Jeg beklager dig med Jesuets Tegn, og befræster dig med Gudsens Salve, i Faderen, Sonnen og den Hellige Andes Navn". — I den protestantiske Kirke er Tauten om en Stribbelskab af Domkirkeret efter jordanskæde Religions-Unterselning gaaet op; allede Reformatorerne, nemlig Luther og Melanchton, anbefalede Konfirmationen i denne Form, og i særskilte præstehandbøger har den tidligere været brugelig, dog ikke som obligatorisk eller fast organiseret. Hørst Spenders Ridsjæther, for Christiansmannen som ikke nog helleret det at fåsse Konfirmationen almoebelig Indgang i Tyskland, og derefter i andre Lande. I Danmark blev den indført under Kong Christian 6. i Aaret 1736.

sig selv, ikke som Maadmeddel i Guds Hånd, der knytter Samfundsbanden mellem den Eufelte og Christus. Men naar det dog maa inddræmmes, at Samfundet, der er knyttet i den bevidstelse Mørk, først bliver til et virkeligt Samfund der, hvor det udvikles i et frist, selvbevidst Liv, saa bliver det vanskeligt, at forene en Paanoden af Barnedøbningen, hvor Førstede cause denne Form for virkelig eller mindre riglig, med Grundsatningerne for christelig Troes- og Liss-Frihed. Øfstedesfor at Daaben er, som naturlig Folge af de foranbrede Hochold i Kirkens ydre og indre Liv, bleven rykket tilbage til den spade Barnedøbning, funde upaaarbejdet ogsaa en anden Form tankes at være bleven den fællige: at det nejstede Barn blev ved kirkelig Holstelighed forelebigen knyttet til det kirkelige Samfund, medens Daaben som den fulde Substanselser derl — efter Tilbagtagningen af Barnedøbning-Moren som den religiøse Forsberedelsesstid — blev udsat til den Mørk, hvori det selvbevidste Liv var indtrædt. Til at benytte den Størstres Mørk til at forbyde og forvirre en saadan Form, vilde en evangelist skrile vist ikke finde gyldig Grund derl, at den selv har optaget og folget en anden Form, som den, der er dybere grundet i Kirkens Basen og dens Hochold til Christus. —

Den hellige Nedverere er indstillet, ester Indstifterens egné Det, til Thukommelse af Jesu opoffrende Kærlighed og den deri sammenhængende frelsende Birksemhed, *) og derved til Fortryllelse og Bestyrkelse af Troens Samfund. **) Men nu Sacramentets vorenslige Betydning i det kirkelige Samfund og for det kirkelige Liv er angivet under disse Synspunkter, da skalde man vente, at den helstelige Betragtning fornemmelig havde henvedt sig til denne Gode af Sacramentet: til at

*) Luk. 22. 19. 1 Kor. 11. 24. 26.

**) 1 Kor. 10. 16. 17.

hedsigjere sig, hvorledes Christus her synligt emfatter alle sine Bekjendere med det samme Sindelag, hvormed han omstænede sine første Disciple, og optager dem alle til Dødsstighed i den samme Grelske Besignelse, og hvorledes det store Samfund her slutter sig paa synlig Maade, ligesom foruden det tille, til sin Herre og Meier, som Grebne til Sammenen, hvorfra den frugtbringende Kraft strammer ud, til alle Dele.^{*)}

Men det er i en ganse anden Retning, at Betragning og Reflexion er blevet fært ud. Øsgehændinger var, ikke uden dyb religiøs Betydning, Middelpunkter i den gamle Verdens Gudsdyrkelse; og den hellige Skrift selv har ifte funnet finde dybere og rigere Betegnelser for Bevægningen af Jesu Døb, end ved at fremstille den som Offerded, som Hengfælde af Legem og Blod for Menneskenes Synder (see S. 274 f.). Nu er i den hellige Mædveres Bred og Vin givet som Hergens Legem og Blod, og saaledes lanae da Det er nærmere, end at sammentrænge Betydningen af den hellige Stadigere i Øffertens Begreb, fremstille Skriften helligste Handling, hvor Jesu Døværelse funde siges at glemme sig, som den højstdelige Offerace. Og hvormange Sammenligningspunktter varer ifte her givne, endogaa i det Høje! thi ligesom deres forudmønstede Spise- og Drikkeoffere af Korn eller Bred og Vin, saaledes varer her de samme Elementer tilstede; og ligesom de Gamles Øfringer sluttedes med jesuistiske Maalidder af Øffertynenes Stjed, saaledes trædte i den gamle Kirke Fægtighedsmaaltiderne i deres Sted (see S. 462). Saaledes blev det denne Betragning af Mædverens Sacrament, hvori den christelige Tro og Andagt tidligt fandt sin Tilsættelsesse: som Kirkes Fæltige Takoffer og som aandalig Gjæsttagelse af Christi

Offer. Men heraf blev det altier den nærlige Folge, at Tanken med først Interesse vendte sig hen til selve Bestandsdelene af Sacramentet; og det Mysteriose viede her sin salvanlige Tiltrakningekraft paa den menneskelige Lænning. Fors holdet imellem det Hellige og det Uhyggelige, mellem Brodede og Vinen i Mædveren og Herrvens Legem og Blod blev Øpgaven for grublende Øjleranden.

De forskellige Forstillinger herom have isærdeleshed samlet sig om trende Hovedansættelser. I undvællet Form have disse, allerede i den gamle Kirke, bestaet jonsides med hvændre; men senere ere de trædte selvstændigt ud, enhver for sig; og de tre forskellige Hovedpartier, det katholiske og de toende evangelist-protestantiske, have netop her, hvor Vare og Gudsdyrkelse falder sammen, deres viensynslige Mættelsetsmarkere. Som den første Forstillingsmæade, der staaer langst hen til den ene Side, nærene vi den: at Bred og Vin ere blotte billedeiske Tegn af Jesu Legem og Blod, efterdi Indstiltselsordene: "det er mit Legem — det er mit Blod" ikke skulle være at forståne anderledes end "det betyder"; ligesom naar Jesus siger: "jeg er det jænde Vilnius", eller Paulus siger, i den allegoriske Udtydnings af Forstillingen om Sarah og Hagar: "disse ere de tvende Pagter".^{*)} Dette er den Forstilling, til hvilken Zwingli her holdt sig, og efter ham en Del af den reformerte Kirke. Det er den rene Forstandss-Opfatning, som bliver staaende ved det Simpleste, Jeoneste og Hætteligest: Bred og Vin er i Sacramentet intet mere end udønsket del — Erindrings tegn; og saaledes over Sacramentets Mæde heller intet Videre end en Ghukommelsets Stif. Om nogen aandalig Virkning, der skalde være Sacramentets

*) 1 Joh. 15, 4, 5.

*) Joh. 15, 1. Gal. 4, 24.

Frukt, vil der altsaa ikke blive Tale, men osene om en from Erfjendtligheds-Mitring fra Menneskeis Side. Sacramentet vil ver ikke betragtet som Maademiddel, rigt og stærkt til at forstør Troen, men som et Vidnesbyrd om den Tro, der allerede er tilstede i Menneski, og ønsker at udhale sig i synlig Effekt. Modfætningen hertil er givet i den Catholiske Lære: at Brod og Vin i Sacramentet ikke længere virkelig er Brod og Vin, men alene har beholdt de Egenskaber, som sadde i Sandserne (Moseende, Lægt og Smag), tilbage for at øve Troen, men mens det i Virkeligheden er Legem og Blod. Nemlig: Jesu Ord: "det er mit Legem — det er mit Blod" skulle være at forstørre aldeles efter Bogstaven. Altsaa: i det Liebst, da Jesus rakte sine Disciple Brodet og Vinet med disse Ord, var det ikke længere Brod og Vin, men — saaledes som han sagde, efter Ordenes Lydelse — Legem og Blod. En undersøgd Forvandling af Substanzen (Transubstantiation) var altsaa foregået, uden at den kunde ses med Einene eller føles med Henderne; og den samme Forvandling foregår nærophortigt, hvort Gang at den ordinerede Geistlige udfører Indstiftelsens-Ordene i Indvielsen hellige Liebst. Det saaledes forevandede Brod og Vin træder altsaa ligesom i Christi Stob; det er, hvormegel end Sandserne indvende derimod, hans virkelige og naturlige Legem og Blod, der nydes. Naar Sacramentet derfor opfølges til Bestuelse eller børtes omkring i heitidelig Processtion, er det Ejendom for Samme Tilbedelse, som Christus selv vilde være det; og, ligesom Legem og Blod ikke bestaaer hvort for sig, saaledes lærer det fremdeles, at Vinnen er tilstede i selve Brodet, saa at Den, der nyder Herrens Legem i det hellige Brod, maa det Samme også nyde hans Blod. Paar den samme Slutning danner den catholiske Kirke lig, naar den, som bekjende, indstifter Legfolks Communi-

nion til Brodet alene, og erklærer denne for aldeles fuldstændig; og saa ofte som scierteindede Partier for Reformationen — saaledes Waldenserne i Frankrig i det viste, og Hussterne i Bohmen, i det seneste Aarhundrede — have, beracobende sig paa Jesu egen Indstiftelse, fordret Kaffen tilbage i Sacramentet, her Kirken offlader dette Forlangende, og endogaa erklærer det for en højst Vaorstorb, at Kaffen fulde nob vendigen hører med til det hele og fuldstændige Sacrament. Men overhovedet er denne Rydsje, som Communien, ikke Hovedtingen ved Sacramentet i den catholiske Kirke; derimod — ligesom Christus engang har ofret sig for Menneskene, saaledes læres det, at Kirken nu daglig glemmer dette Øfser, ved at frembare Herrens Legem og Blod, i det forevandede Brod og den forvandede Vin, til Horsning for de Troendes Synd, baade Levendes og Dødes. Dette er Betrydningen af den Kirkeelige Messse, Middelpunktet af den catholiske Gudsdyrkelse, som er omgivet med al mulig Festlighed og Glads. I denne Act har den catholiske Kirke etter faaet sin Øfshandling, og det er saaledes først ved Kirvens og dens Ejernes Messelomst, at Horsning og Syndernes Fortadelse, hvortil Adgangen er blevet nabet ved Christi Højtidsfest, skal komme de Troende Hver for sig til Gode.

De wende her framstalle Læreformer, den zwingleste og den calvinske, dannet en Modhæftning til hinanden indhørdes: efter hin har vi i Sacramentet blot billedelege Etindringstegn, efter denne har vi derimod Tinget selv i physiske, Kun ikke synlig, Virkelighed. Ogaa her staar et Middel spor tilbage, og paar dette finde vi Luther og Calvin, isvoral med negen Forskjellighed, at mødes. Man kan nemlig holde fast med Lanken ved en højre Natur af Sacramentet, ikke som en Omstiftet af den physiske Natur ved

legemlig Forvandling, men grundet i en sørøgen Forening med Jesu, som levligt altid beholder en hemmelighedsfuld Charakter, der estuarer Veten for nærmere Forstaaing; man kan fortrolte sig til en eindeligt virkende Kraft i Sacramentet — ikke af overnaturlig Art, men som, ved Sørgen Indholten paa den aandelige Vejen, ved Sørgen Styrkning af Troens Liv, bringer den Troende i nærmere Samfund med Christus. Héri — i at føge ud over den gudstilste Tæthed og Helligdom, men tilige vige tilbage fra den fælles Legemliggjørelse af det Aandelige, i at holde fast ved et Mysterium i Sacramentet — var Luther og Calvin enige, medens de decimod ikke fandt enten engaaende den nærmere Bestraffenhed af Christi Karborets i Sacramentet. Luther nemlig lærer, at Christus er i Sandhed og virkelig tilstede i Røverens Sacrament, vel ikke paa physisk og legemlig Maade, men dog saaledes, at han ligsaadet er tilstede, hvor Sacramentet nydes af Røvere, som hvor det nydes af Troende, istian al det af disse alene nydes til aandelig Besignelse. Calvin indrommer Tilstedeværtelsen som sand og virkelig; men, spørger han, naar det Virksomme ikke er legemlig Virksomhed, Hvad kan det da være Mindel end aandelig Virksomhed, og hvilken Virksomhed har vel hjemme paa Religions Entrærmerker, uden nogen den aandelige? Altsaa: aandeligt er Christus tilstede, formedest Troen, men ogsaa ogsaa alene for de Troende; hvor Sacramentet nydes uden Tro, der nydes det klette Bred, den klette Vin. — Det er bekendt, hvor heftige og langvarige Stridigheder denne Høstelighed imellem den højeste og den caelinste Kreds om Røveren har fororsaget, — Stridigheder, som have fortaret mange af de ødelæste Kræfter i den protestantiske Kirke, bragt Adspillet ind, hvor det gjaldt at holde sammen imed føl-

lede Modstandere, og givet et ubredeligt, fiendtligt forfølgende Sindslag Røring. Det er et nægtt Park i vor Kirkes Historie, og de Foreningsforsøg, som ere blevne gjorte i andre Tider, ere alle strandede paa Indsigts- og Modarbejden fra højst Side af Dem, der i enhver Tidstidsalder til den reformerede Kirke havde villet se Afsald fra den fandt Kreds og Herranden af Sacramentet. Vilse vi nu her føge et fast Punkt for vor Dom, om Sandheden her er paa Deres Side, der stræber til Forening, eller paa Deres, der arbejde paa at vedligeholde Adspillet, da kunne vi ikke føle ved at gøre ud fra Sacramentets Betydning som Maademiddel: til at styrke og befeste Samfundet med Christus. Hti al Dette er det højeste og formenste Synspunkt, niger enhver Christiens egen Bevidsthed; eller skalde ikke Enhver vide med sig selv, at det ikke er Foreningsmaaden imellem Christi Personlighed og Bred og Vin i Røveren, men Foreningen imellem Christus og de Christne, som under den hellige Handling selv binder Liv og Skarhed for hans Siel, og at det er ved Opstilling og Levendegjørelse af dette Samfund, at Sacramentet bliver os til Besignelse? Et religiøst Schisma kan her altfor kun blive forfarligt, hvor Høsteligheden, som findes Side, er af den Art, at den maa hindre fra at finde Opdagelse og at fremme det religiøse Liv i Forening, altsaa hvor Høstelighederne ere væsentlig forskellige om Sacramentets Virksomhed og om Virkningerne deraf; Hti her incaale nødvendigen medbringest gaafte forskellig Sjælbestyrkning, ligesom det ogsaa vilde være væsentlig forskellig Virkning, der ventedes af Sacramentet. Dette gjelder nu istiose om Katholikker paa den ene, og Protestantter paa den anden Side, ikke derimod om Lutheranere og Reformerter, naaelig ikke hvor Calvins Kreds er den glældende; og den Forening af begge Broder-

tierer, som i de senere Aar (siden 1817) er blevet tilveiebragt i de tødske Stater, skjænt ikke uden Modstand af de strenge Lutheraneres Parti, vil nærmesteligts staae i Kirkens Historie som hædrende Oldnæsbyg om den fremstredne Sufsigt i hvad der i Troeksager er at øgte for det sande Hornedue.

Førberedelsen til den værdige Delelighelse i den hellige Mæltvare har Apstelen Paulus betegnet med disse Ord^{*)}: "Hvort Menneske prøve sig selv, og sjæledes over han af Den bedste, og dræfti han af Kaffen". En saadan Selvprøvelse, foretaget med Alvor og Oprigtighed, fører til Erhædelse af egen Syndighed; og hvor den Geistlige staaer i Sandhed som Sjelesorger i sin Menighed, vil vel for den Bodsædige og Angergivne være en naturlig Trang, at tænke hen til ham, at oplade sit Indre for ham, og høje ham til syge Trof og Haad og aandalig Veiledning. Naturligvis var en saadan Syndernes Bekjendelse i den gamle Kirke fri og ureguleret; men da efter lidt blev den betragtet som kirkelig Evangeligpligt, indtil det endelig, paa en Kirkeforsamling i Rom 1215 under Pave Innocents 3, blev beslægt alle Troende, i det Mindste retgang aarligt at afslægge fuldstændigt Skriftemaal for den vedkommende Præst. Og den salhølle Kirke lunde ikke stande, før end dette Punkt var nået. Thi formalet for den kirkelige God er Absolutionen, hvor formeligt Syndesforladelse bliver meddeelt af Præsten, i Kraft af den forskrivede Myndighed, paa Guds og Kirkens Begne; men en saadan Ettergivelse af Syndens Straf forudsættes dog i det Mindste fuldstændig Kundskab til Synden, hvorens Straffen har været forskyldt. Kirken larer desfor også, at Absolu-

tionen bliver uden Kraft, dersom nogen væsentlig Synd er forskelligt blevet fortalt.

Med dette saaledie hemmelige Skriftemaal (det udsatte Øhrenblethe) have Reformatorerne på det Stærkeste etfloret sig. De erindre, hvorledes der, efter det sande kirkelige Begreb om Synden som Tansens onde Reining og Villiens onde Uttraa, ikke kan løses nogen Udtømmelse af Syndens Væsen ved Optælling af enfalte Øftringer, i hvilke den er fremtrædt som skuldgivende. — erindre om, hvilken Udgivelse herved er berett Samvittigheden, ved den bestandige Troen, entogsaan Skriftemalet har haft den fornødne Fuldstændighed til at forstaffe Andet i Absolutionen. Saaledes er Skriftemalet i den protestantiske Kirke, i egenlig Betydning som Bekjendelse af Synder, vendt tilbage til sin oprindelige Frivillighed. Men naar begrundet Absolutionen er som kirkelig Stik bibeholdt i vore Kirker, uden at nogen Syndes bekjendelse er gaaet forud, da følger det af sig selv, at den ikke kan have den samme Betydning, som tillægges den i den salhølle Kirke. Den er nemlig ingen Tilsigelse af en Syndes forladelse, som ikke allerede haves, men et stadsættende Udsagn af den Geistiges Mund om den gudommelige Varmhjertighed imod Synder, om hvilken den Troende og Angergivne allerede har Forvisning i sin heilige Tro: "Hvem som troer, at Synderne forlades ham formeldt Christus, har allerede modtaget Syndesforladelse formeldt Christus", hedder det i et kirkeligt Bekjendelseskrift.^{*)} En saadan Handling, beregnet paa at befæste den troende Forvisning om Guds

^{*)} Repetition confessionis (Øjendragelse af Troesbekjendelserne), forfattet af Melanchthon i Aaret 1561.

Maaede hos den Enkleste, er vistnok fuldkommen beregnet paa den menneskelige Natura's Fornebdenhed i Prebensen's alvorlige Tid. Thi, ligesom den almindelige Tro var et guddommeligt Horsjen, som flyrer Verdensbegivenhedernes Gang; og han varer forbundet med Mistrivs' og Torsagen i egen Christengel og Nod, saaledes er der en stor Ustændig mellem den almoechelige Tro paa den guddommelige Kjærligheds- og den saue Hervisning om, at Man selv — naar Guden kengtede og fanges af Syndens Veroldshed — var henfaret denne Haabe til sit eget Beg, troe sig omstillet af dens Zaen. Men maaer det dog alder ikke er Meningen, at Absolutionen fulde tilhøre Mennesket, hvad han for den ikke var i Besiddelse auf, da kan det heller ikke faldes vel betegnt, at der beholdtes en Anordning af denne Handling, som nødvendigen maas here ill at bestyde den faste Tro, at Presten het fulde, paa hierarkisk Rits, meddele Syndenes Forladelse; og dette er Tilsaaledet, naar Presten henvender sig til enhver Enkelt, under Haandspaaalægelse, med højdelig Tilseglelse af Syndenes Forladelse. Absolutionen kan, efter sin Betydning i den evangeliist-protestantiske Kirke, ikke være bunden til denne eller hin bestemte Form; den er kun en Udvilting og speciel Anvendelse af Evangeliet's Lære; thi — som Melanchthon saa saaftig siger — "Evangeliet er selv intet mindre end Absolution". Det vilde derfor usædvanlig være den næst evangeliistiske Form, naar i vores Kirker Absolutionen, i stedet for at udgaae en særegen Act, bleo inddraget i selve Skriftekalen, som er den kirkelige Forberedelse til Sacramentets Rydelse, saaledes at denne gav en Udvilting af Evangeliet's Tros for Syndere, og sluttede med et velsignende Duske, hvori det træsterige Indhold var sammensatet. Dette er ogsaa den ældre og oprin-

delige Form. Thi det er først i Middelalderen (i det 12de og 13de Aarhundrede), at disse Formularer bleve almindelige, som senere ere bibeholde, t heilfe en kirkelig Magt til at meddele Syndesforladelse er udtrykt; for den Tid indstrakte den Christlige sig til et Velsignelses-Ord: "Den almoechte Gud forbarne sig over Dig!" eller: "Gud givs Dig dine Synders Forladelse!" Ogaaer her vilde Kirken vise sig den sande evangeliist-protestantiske Charakter tro, ved en Restaurering af den ældre Kirkes Fordelstede, tenset fra Overmaling af senere Haand. *)

*) Del. Kordam: Om Fornyelsen af en Reform af det kirkelige Christendom. 1890.

XXIV.

Kirkeens Fuldendelse.

Efteret vi i det nærmest foregående, have setset vorl. Bill paa den lieftige Gudsdyrlæhe, som det synlige Udsigt af Kirkeens Liv og det synlige Middel for dens Virksomhed, hvende vi tilbage til Kirken i dens Heelhed: som det store, Menneskeheben omfattende Guds-Møge, hvor Menneskene, Indbydtes forenede og oplyede i det Indre ved fældes christelig Tro og christelig Kjærlighed, leve og virke med hverandre og for hverandre til Helliggjærelse for Gud.

Men er Dette Andet og Mere end et Billde, udfaast og indsynsket af den fromme Lauf? Hvorledes skalde vi redder og retsædiggjøre Sandheden af dette Begreb om Kirken, man vi sammenholde det med Kirkeligheden, og her paa alle Punkter synes at finde et Modstykke til Idealiet? Hvad Dier her syns siender vaa, er den Grundse, der viser os Kirkeps. Quærmerker indstrakte til en Deel, den langt ringere Deel, af Jorden, viser os Modsatningen af Dem, der befunde sig i Sandheden denne Grundse, og Dem, der staar utenfor, tildeles endog uden at Christiendommen har naest til deres Dier? Og en anden Modsatning er ikke mindre virkelig og vofenslig, om end ikke alid ligesynlig: imellem Dem, der i Sandhed ere Christne, ejer Liv og ejer Sindelag, og Dem, der ere Christne af Navn alene. Etal denne Grundse, denne Modsatning varer blioende? Etal Christus her vorde den frende Magt, og fare sic Kald til Ende? Hvorledes og naar skal dette ske? Og fremdeles — kaste vi et Blik ind i Kirkeens indre Liv,

i dette Samfund, hvor der skalde være Enhed i Tro og Haab og Billens Retning, da synes Mangfoldighed uden Enhed, Oplosning uden Sammenhold, at være det trosteløse Billede, der alligevel troder os imede. Der er Modsatning i Lært-medsatte Grundbreninger, som drage sig igjennem alle Perioder af Kirkeens Liv, og have esterladt sig dybe Spor i denne Oplosning af det ene Christensamfund i forhellige Kirker, denne Udstillen fra de enkelte Kirkesamfund af saamange Sæcte, Pariser, Skoler, der belæmpe hverandre med aandelige og lejemlige Baaben, bechnittende Christenheden med alle Oprør af Usæd, Flændstab og Vorsigelse. Der er Modsatning i Gudsdyrkelsens Form og Maade, større end i noget andet religiøst Samfund. Eller kan man træde fra en lutholsk Prægelse ind i en puritanist eller quakerist Bedehal, fra det heilige Gudsrum, hvor alle Midler ere opbuble til Gud-dommens Forhersigelse, ind under det simpleste Tag, hvor Helligdommen alene er at søge i den Himmelens eget Indre, fra den glæs blændende, sandsbetræfende Ceremonieneste til de negne Bagge, hvor Andagten skal have Alt i sig selv, i sin Utialen i Ord og Sang, — uden at spørge sig selv, hvorledes det dog er muligt, at disse gudelighedslystige former alle tilhøre en Religions og en Religiøs Besindelse? Og i det religiøse Liv er Modsatningen ikke ringere: mellem en ufrættelig, ubærettelig Gjerningsvirksomhed og en Hengivelse til virksom Selvbeskuelst, mellem en Tilbagevenden til den gamle Verdens Spægelser og Selvpinster og en Misbrug af christelig Kjærligheds Navn til at faste sig ud over al sædelig Lov og Orden. Als lærede de løselige Indblif, vi, ligesom i Verdigtaende, have havt Lejlighed til at gjøre i Kirkeens Historie, have viest os, hvorledes aandelige Meltinger, Vorromme og Herrestlinger, staar skært og udelukkende over for hverandre, — mangen-

gang med et joeden Charakter af Overspænding og Christelighed, at vi hører Magie med at tanke os dem hylsede med vifteleg og alveleg Overbevistning; og der, hvor Enheden endnu synes at være bevaret, vil elhver Strid dybere ind i de kirkelige Forhold bringe os Synet af Forstælligheder og Medstænninger.

Denne Modstæning og Strid — paa Enemarker, som ere indviebne til Fredens og Sandregtighedens Enhed — kan ikke andet end mangeltgang forekomme os ret nedslagende, og mange adle og frimurere Gejstier have ved Betragtningen heraf følt sig dybt sacrede, angstede og nedtrykte. Her, hvor Træng og Forudsædning er hos Alle den samme, synes det jo dog, at Tilfredsstillelsen måtte være at sege ad samme Vis, et sind ved samme Vandpunkt. Men hør lader her et Punkt sig passe, hvor Menneskernes Overbevistning og Tro er den samme? og hvad Bedyndning kan det vel have, at Christus er Iomman til Verden som Venen og Sandheden, naar Enhver, nu som før, bevarer sig det gamle Spørgsmaal, Hvad Sandheden er, paa sin forstællige Maade, naar Livet dækker sig, nu som før, i Verre ad de forstælligste Spor?

Vel er det nu faaet — hvorum vi oftere har hørt Lejlighed til at overhøre os —, at Forstællinger og Lærdommek, som, ved særst. Diefort og udervise af den historiske Forbindelse, kun' vise sig som ubegribelige Tankeforevildelser, træde frem i et andet, religiøs og mere forsonende Lys, naar vi sætte os ind i den hele nærdelige Betragtningssmaade, hvoraf de ere fremgaaede. Det er endvidere sandt — og også her har vi fastet vor Opmarthedsenhed —, at Forstællighed ikke udrusler en holere, almindeliger Enhed, og at det just er igjennem Forstælligheder, at Verden serer til altid sandere og ferre Enhed i de menneskelige Forhold; og saaledes ty-

vi, ved at det Særdeinde, det Ufuldkomne og Slelte, der nu forevirer og formirer Livet omkring os, ikke lade os gøre vællende i den Tro, at den skummenholderne Magi er stærke end den oplosende, at der i den er en Kraft til at here Menneskene, glemme alle Forstællinger og Omroeje, fremad til Nære Rechted og Krugtbarthed af christeligt Lys. Men til et endeligt Hvildepunkt formne vi dog ikke endnu ved denne Stuen ud i Fremtidens. Thi saaledes som der er Fremstiden, er der ogsaa Strid; en Fremstiden i det Værdelige er Strid med modstræbende Magter i det Værdelige, og saaledes er, hvor langt end Tantzen søger fremad, Fuldbedehens Punkt dog ikke nær. Saaledes som det menneskelige Liv og dets Udvilting er bundet til de samme Timelighedens Vilkaar som nu, vil der vedblive at være Strid imellem Kjødet og Manden, og hvad der hindrer den rene og fulde Virksomhed af Kæsterne i Menneskets Indre, vil i samme Forhold hindre den fulde Samvirken af de nærdelige Kæster imellem Menneskene indbyrdes. Altfaa: paa Jorden, i en Verden af Mennesker, hvis Liv er Strid, er tilkampet Udvilting fra Tro til Tro i det sorte Eldestrum, som ødelægger Bugten fra Graven, Ian Kirken ikke lønnes i sin Fuldbedelse, som et Guds-Rige, hvor der er Mandens Enhed i Fredens Vand.

Det er denne Erfjendelse af, hvorledes Synd og Forstællighed er indslættet i den Ellerrelse, hvori Mennesket befinder sig under Jordlivets Vilkaar, og saaledes trænger sig, med adspættende og oplosende, forderende og forserrende Magt, ind i elhver menneskeligt Samfund, og tillige Bevistsheden em, at Mennesket bærer i sin Sel, hvad der her bliver næpnaat: ikke alene af Danster og Langsler, men også af Glæg og Kæster, — det til alle Eider har vendt Sind og Tanke til det Gisidige, valt Haab om og Langsel efter en fuld-

temmere Form af Livet, vel dannet ejer det Verdiøste, men med stærkere, samdragtigt virkende Kræfter, med uforstyrret Fred og Fælighed. Den hellige Geist træster på Dødesgl på denne Forventning. Den viser os hen til "Dagenes Ende", da denne Verden, Tingenes Orden, som den nu bestander, skal være ophørt, da Christus skal komme at brenne Levende og Døde, hvorefter der skal være "nys Himmel og en ny Jord, hvor Færdighed skal bee", *) og Menneskene skal være "lig Engle", **) udsløst af den grove Sandelighed, der nu knager og nedtrækker Aanden, være — ejer den digteriske Beskrivelse i Glædenbærgs Vogen — Borgere i "det nye Jerusalem, der nedstiger fra Himmel, smykket som Bruden for sin Brudgom, . . . hvor Gud skal afdække enhver Saare af Menneskernes Minde, hvor der ikke skal være Død eller Sorg eller Skæg eller Moie, ingen Besvittelse eller Logi; hvor Gud tilbedes af sine Ejendomme, og han selv er deres Kyd". ***) Det er saaledes ikke Mennesket alene, men den hele Naturorden, Forfatningen gleder. Thi også i den physiske Natur giver Spejlet og Synet af skæmningen indre Fortælle, af højmaade voldsomme Ubbend og ødelæggende Domstællinger Billædt af en Udstand, hvor nyt Formet af Livet kan understørende Hovedskærer formue til Udvælling; derfor — som det hedder hos Apostelen :**) — "ligger al Stabning indtil mi", efter et "frygtjeres fra den Herfrænkelsighedens Trældom, som den er underlagt, og saae Deel i Guds Øens Hellighed". Da hvor eindeligt er ikke Menneskets fulde Forladning beslægtet af en tilsvarende Øjenfældelse af Tingenes Orden, som omgiver ham? Thi vel kan Mennesket ved Tantens Magt,

hæve sig ud over den; men i Virkeligheden — hvorledes er ikke al frembringende, dannende, tilmed hercende Kirken fra Menneskets Side i sit Udsigt belinget af gunstigt eller ugunstigt Forhold til Naturringene! hvor ejer ikke den fælleslig virkende, den kunstneriske stabelende Hand overvældet af Clemenciernes Magt, og hvilke Kræfter manne ikke opbydes og anvendes, hvor molsem en Trosten i Materien er ikke forneden, for at gjøre Naturringen Modstand! Hinsides altsaa det jordiske Eres Grænser, haas et Tilbærelses-Erin, opheit over den nærværende Begtænding, den nærværende Strid imellem Land og Materie, er det først at Kirkens, det andelige Menneskemands Fuldbedelse kan føges. Og her tilfører selve Kristens Venævene af Kirken som "Guds Filde"; thi i Guds Rige er Tidens Grænse udelukket, ligesærlsom Rummet. Saaledes som derser dette Rige er beskrevet i Kristen, omfatter det det Denesidige og det Hnidsidige som Genhed, ligesom etvoet tidligere og senere Udsnit i det jordiske Liv samler sig til Et; og naar Christi Rige "er ikke af denne Verden", **), hvorledes skulle det vel da kunne tankes som indstørket til denne Verden? hvorledes skulle vel Christus være, i dette Liv alene, at tanke som Trots Wibbelskraft og Helliggjørelsens Herre?

Men naar saaledes den kristelige Lære om Kirken først findes sin Afslutning, ved at føje Fuldbedelsen af det hre Begyndte og Indledede i et hinsidigt Liv: da er Dette ikke at forstået, som om Evangeliet skulle have Spejle tilstede på alle de Spørgsmåal, som Mennesket hunde ønske besvarede, angaaede denne Fuldbedelses Bestæmmelshed og de Vilkaar, under hvilke denne skal opnåres. Det kan ikke nef tales til Hjerte,

*) 2 Pet. 3, 13.

**) Mat. 22, 30.

***) Årh. 21, 2, 4, 27, 22, 5.

†) Rom. 9, 19-22.

**) Pet. 18, 36.

Hvor aldeles Christiens Hitteringer om det himmelige Liv have en prophetisk Charakter — det vil sige: Christen styrker os ikke, som ved et Gabenbarns Tegnslag, over og int i et Tilskommende, der staar lebrevet fra det Nærerende; den meddelelser ingen Straffer om den himmelige Livetrelse i dens enstede Vilkaar; men den advarer vort Gud til at hente og agte paa Spirene til den tilkommende Udførling, som ere givne i det Nærerende, skærper det andelige Øye til at forseghe disse Udfoldningens forhjælpe Trin, og saaledes at give et Vilkaar af Livet, hvori det fødeelig-religiøse Ideal er Virkelighed. Hvad der gisler om af prophetisk Lyden og Barsten, at Virshed og Klarhed i det Hele og Store er forenet med sovende Ubevistethed i de enstede Omsteds, det gisler ogsaa om Christiens Antydninger om det himmelige, og intcheds er det mere forneden end netop her, at give sig ind under de christelige Hovedbiers Beskrivning; for at de billedlige Troel kunne sættes paa den rette Plads til et andeligt Vilkaar. Hørkunns dette, maa hender man den ubefante Dømningens Behovning, hvori det himmelige Emnerne ere holdte, og forlanger et ligstaa rettet og fuldstændigt Omsteds af disse, som af det Denesstige: da vil man kun indspinde sig i en Laberinth, hvor ingen Troeb fører den Segende og Friflende til Udgangen. Derfor har den Behandling af Troestalten, som egentlig gæter ud paa at gødegjøre, at Christendommen er moden til at opgives, med fortrolig Begierlighed lastet sig over denne Del af Christiens Lære, og lover sig herfra det rigeste Udbytte. Og vistnu — naar man først stiller Sagen saaledes, som om det skal være nødvendigt, dersom ellevs Christiens Måletret skal have noget at behyde, at ellevs Christiord bliver at forslace efter Ordets Lydelse; naar man saaledes vil have Christens Måletreder om Christi

Gjenkomst i Skyen ved den yderste Dag og Basunens Korb til Dommen forklarede — ikke som billedevis Betegnelse af en religiøs Ver, men ligesom om en udoverlig Retterungs-Act var bestemt Tid og Sted, og der fulgtlig Inn Fal vere Welget intet om at lade Det gælde for Christendoms-Lære, der følger af streng begstavelig Udnudning, eller at hidensvare Røddendigheden af at gaae ud over Christendommen som de andelige Umundiges Religion: da har man ikke gjort sig Sagen vanskellig. Man vil da uden Troel med Strauss komme til det Resultat: at, personer Verdensmene om Dommen til Salighed og Usalighed, om Verdens Undergang eller Fortvælvelse, endnu skulle have nogen Betydning, da manne de "frylægges fra det himmelige til det Denesstige, fra det Tilskommende til det Nærerende". Menlig: Verdenshistorien er den sande Verdensdom, som fuldbyrder sig uafbrudt, hvor det Gelle fremtræder i sin Tomhed og Intethed, det Gode i sin Sandhed og Virkelighed — dette er Saligheden og Hedsomheden; og "naar Manden er opstanden, opeaagtet til det sande Liv, da er den gamle Endelighedens Verden, med sine sandelige Tilsløffelser og sine selvsgaede Kristelser, gaaet under, og i dens Sted en ny forskaret Verden gaaet op, som overalt lader Manden i Mangfoldsigheden erfjende det Gne, lader den, i de enstede Gode saavelsom Under, føle, afgaae og finde detrene og højeste Gude!").

Og visstlig er der hei christelig Sandhed i den Mansuelle, at det himmelige ikke tar tankes i Modstyrning til eller stærkt affsaaret fra det Denesstige, at Mennesket allerede har fan og skal have et Liv for Saligheden; men ligesaa vist er

*) Strauss, Christ. Glaubentheyr. II. S. 667 f. 671, 695.

det, at det christelige Øer er jordiske, naar Christiens hele Fylde drages ind i det Eternelle og Verdiele. Thi Dato er voldsomere, end at det ikke er at fortælle som figurlig, ugenomgående Tale, men som christelig Hoved- og Grundstørre, naar Christen fortæller det Denne Stige ud i et hinsidigt, og fra dette huler det Øs, der først lader os erkjende det jordiske Liv, dets Bevægelser og Formaal i dets sande Wesen. Og i troende Hovedpunkter lader den christelige Lære om det Hinsidige sig sammenfalte — i disse Punkte: hvorvidt og hvoreledes Menneskene ogsaa hinsidet dette Øs Grundet ville vedblive at være Øjenstand for Christendommens Indvirkning, og hvilken der er denne Virkneheds endelige Udgang, til hvilket Punkt Menneskene ville blive ført ved den som sidste Endemål.

Det første Spørgsmål hører os ind paa Betragtningen af den menneskelige Tilbærelse hinsidet, og Christen betegner den som tilkommende almindelig Opstandelse. "Den Time kommer, paa hvilken alle i Gravene skulle høre hans (Christi) Røst, og gaae frem til Opstandelsen"; Christus sag "oprise Sine paa den yderste Dag"; "i et Delsik, ved Jesuunens Øs skulle de Døde opståne" *). — Men, naar saaledes Opstandelsen er henlagt til et vist tilkommende Tidspunkt, da ophører et mellemliggende Tidrumt sig for Læren, en Mellentidsstand imellem Døden og Opstandelsen, og det Spørgsmål opstaaer: hvæltes det denne Tidstand stal konkret. En ligefrem Beværelse af dette Spørgsmål kunne vi ikke vente at finde i Apostlenes Skriften, fordi Døde ventede Christi Øjenkomst til Opstandelsen og Dommen som umiddelbart foretagende, og Mellentiden altsaa for dem saaledes ind, at den ikke

hunde blive Øjenstand for alvorligere Betragtning. Under denne Forudsætning ere alle deres Uttringer glyne, medens berimod Spørgsmålet for os bliver dette: hvad Apostlene herom vilde have hørt, saafremt Erfaring allerede havde funnet bringe dem Berigtede af deres Fortvivning om de Ting, der foreløbe. Hertil er nu kun Beslebning at hinde, ved at rette os til den jævliggende Grund, der er givet i Evangelieets Hovedstærdomme. Og naar Opstandelsens Tidspunkt er afdelt og fjernet fra Dødens, da vil, ved første Delsik, Belget kun synes at være givet imellem at tenke os denne Mellentidsstand enten som Øsbrydelse, Standsnings af Livet, altsaa som umiddeligt Død eller dog som Dyale, Ejektion, indtil Opstandelsens Tid ved Dagenes Ende, eller som et vedvarende, beridst og voldsomt Skeleto, men uden legemlig Organ, saa at det altsaa blev Øjenforeningen af Siel og Legeme, Forstørrelsen af det egentlig menneskelige Liv, der skal være henlagt til det fjerne, for Mennesker ubestemmelige Tidspunkt. Men intet begge disse Hovedslænger reiser Indsigelse sig fra christelig Side. Thi skal Døden være en Øsbrydelse, et umiddelligt Ophør af det selvbærdende Personligheds-Liv, da vilde Øre og Livsverksomhed ikke, saaledes som det er christelig Lære og christelig Tro, here til, ikke være grundet i det menneskelige Wesen selv, som det guddommelige Wesens Billedet; og de klare Udsagn i Skriften, hvor det tilkommende Liv bliver, som beridst personligt Liv, Ingentid umiddelbart til det nærværende Liv, vilde manglende Al Behydning; — saaledes Jesu Ord til Roveren paa Korset: "dag skal du være med mig i Paradies" **), Parabelen om Lazarus og den rige Mand ***), hvor Øjengjeldelsen indtræder umiddelbart ved Døden, og de

*.) Joh. 5, 28. 6, 39. 10, 64. 1. Kor. 15, 54. 1. Thes. 4, 16.

**) Luk. 23, 43.

**.) Luk. 16, 22.

højpige Sammenligninger af Livet her- og Livet højet med Sæd og Høst, Arbeide og Hvile, Kamp og Kampens Udmøning. Ille ringere Venlighed har den enden Forstålling. Thi en sand og levende menneskelig Personlighed er jo os kun tænkelig som Forening af Sjel og Legeme (s. S. 264); og personen din endelige Personlighed funde intet benaret uden et legemligt Organ for Sjelen, da magte vistnu den Tilstand, hvori Sjelen saaledes virkede i reet Almindelighed, synes fuldkommer end den, hvor dens Virkemhed aldrig blev forhindret ved Legemet; den Overgang altsaa, der skulle være en Fremstreden, belegget som Opstandelse, visde i Virkelsigheden virke sig som Tilbageførel. Men hvoredes altsaa? naar vi maae holde fast hercav som Heltelig Lære, at ethvert Mensneste ved Døben allerede overstaaer eller træder over i et selvbedst Liv, som umiddelbar Fortsetelse af det nuværende; hvor en Forening af Sjel og Legem reborer i fuldkommene Udvilssing: i hvilken Betydning kan da i Skriften Opstandelsen omtales og betegnes som tilkommende, som indtrædende for Alle i et vist givet Tidspunkt? Det saaer Iun tilbage, at forståas denne almindelige Opstandelse som Indtrædelsen i en ny og højere Tingenes Orden, hvor Christus er i Sandhed tilstede som andelig Konge, som Den, der hjälpes af Alle i sin Majestæt, — som et nyt Samfundsliv, der bliver, at nyt Etableret for enhver Gudst, fordi en fuldkommete Andads Udvilssing og andelig Kirken hos den enkelt spæne bliver summert i og ved Samfundet med Alle. Det Store og Besynderligstefulde i hin Opoche, til hvil Styrkbrud de Lewendes Blif er henoveret, vil saaledes være benaret; og stulde Mogenheden, at denne Udvilssing dog først langt kørte fra Opstandelsens Navn, da man vi erindre os, hvoredes Udvilssene Liv og Død, Opstandelse til Liv og Hensyns i Død, ere i

Skriften's Sprog, ligesom i den hele Oldtids, den almindelige Betegnelse for den hæmmede og bundne, og den frie, udvildede Tilstand af det andelige Liv: for Fribigt, Frihed, Salighed paa den ene Side, ligesom for Vanfriheds, Usaligt, Usallighed paa den anden. —

Med den almindelige Opstandelse er forbunden den almindelige Dom, og dette er den anden Fremstilling, der her bliver Gjenstand for vor Betragtning. "De" — hedder det fremdeles *), — "som have glori Gudt, skulle gaae frem til Livets Opstandelse, men De, som have gjort evnt, til Dommens Opstandelse". Og denne Modstilling bliver paa andre Steder nærmere bestemt duchon: at de Treende og Froimme skulle, som Beskynde, "arve Riget efter det evige Liv, som er beregt for dem", de Vantræ og Ugudelige berimob skulle, som Forbandede, overgives til den evige Pine, til Døden, som ikke udslettes, til Dømen, som ille dør**).

Blive vi nu lidtil Videre staande ved Modstillingen, saaledes som den her er givet, af evig Salighed og evig Usalighed, da er det for det første indlysende, esterdi Dommen er knyttet til Opstandelsen: at det ikke er Udgangen af dette Liv, der saaer som endelig Domst-Termín, hvor en saadan Modstilling skulle indtræde. Udgang er det Skriften's Lære, saaledes som det billede er framstillet i Lignelsen om Lazarus og den rige Mand, at det Hjemfidele slutter sig umiddelbart til det Nærerende, som Gjengeldelse og Dom; men en saadan Gjengeldelse fuldbyrder sig jo ogsaa i dette Liv; ethvert efterfølgende Driebif, hvor Samvittigheden falder sin Dom, er Gjengeldelse for det foregaaende. Dersor hedder det ogsaa i Skriften, at Dommen er allerede nærværende, at

*) Jes. 5, 29.

**) Matth. 25, 31 ff. Mat. 9, 44.

Den, som troer, "har et evigt Liv, og kommer ikke til Døden, men gaaer over fra Døden til Livet"); og hvorledes Mennesket bører sin Himmel og sit Helsebed i eget Bryst, træder øste sydligt og i stærke Træk frem for det ydre Øje. Men denne Østengelskdoms-Tilstand er saa langt fra at udelukke den fortsatte frie Virken af Kæsterne, at den meget mere er det Kraftigste Middel til at bevæge Omverdens- og Gjennedelsen til nyt gaudeligt Liv. Og ligger ikke et i Sandhed felfomt Blendværk til Grund for den almindelige Forestilling, at Døden skalde være den breite Overgang til fuldendt Salighed eller til nijgenfaldelig Fordomme? Mennesket fortvivler sig til Bevidstheden om sit Væsen som udebeligt, om en usikrere fællig Bevarelse af sin Personlighed, og i samme Dilektivitets-tilstand Man ikke Livet faaledes sammentrængt i den jordiske Ellerelse, i helle Ictie Moment af den menneskelige Tilværelse, at det skal være dette Moments Anhændelse, der bestemmer Vilkaar og Tilstand for den hele øvrige Tilværelses! Og atter: Mennesket er viligt og redskant til, indtil sin Døds-tid at erhænde og befriende sig som Den, der synder i mange Døle; og dog kan han i samme Dilektiv give den Tanke-Sum, at Døden, skalde, som ved et Kræsleslag, udstie ham af al Syndens Magt, omstyrke ham til et hellige og frugtfri Væsen; thi Døle og intet Mindre ligger i den forståelige Forestilling, at Mennesket skalde ved Døden indgå i den evige Salighed. Den første Vætingelse for denne Økser-dog Modtagelighed for Saligheden; og nær denne tankes mængdig af Natur, da forudsetter den jo nærop et Væsen, opbygget over den Syndighed, der man høste ved Mennesket fra det jordiske Liv, og det ikke faaledes, at den skalde kunne borttagtes eller

^{*)} Joh. 5, 24.

astrydes som et Baahæng ubenfra. I Kirkedelen af denne Syndighed, som Mennesket fører over med sig som Arvelod fra den jordiske Tilværelse, ligge Røgen til den katholiske Lære om Skjortsilden. Allerede hos Plato forekommer den billedlige Forestilling om en rensende Ald, som Mennesket måtte gjennemgaae, for at det Urene, Syndens Smitte fande vorde ubeklædt fra det oprindelige Væsen. I denne Bevægning fandt Forestillingen Indgang hos Christelige Lære i den gamle Kirke; thi jo mere Christendommen gav Syndesbevidstheden Liv og Skyde, desto klarere indlyste det, at selv hos den Bedste Livet var langt fra at være ubeklædt til at modtage den Salighed, der først udholder den Christelige Tanke og Langsel. Men af denne Idéens Sandhed er saat godt som Intet blevet tilbage i Kirkens senere Lære. En saadan auandelig Menbung er nendig, som havde sin Grund i den menneskelige Natur, maatte rimodsigelsen være Nebvendighed for Alle; hvormed den, efter den katholiske Kirkes Lære, skal være indstrammet til visse ringere Mæler af Sønder, som ikke ere blevne tilbærligt afsonede ved de kirkeelige Bobosæder, og som følge heraf følge Mennesket efter Døden. Forvanskningen af den oprindelige Sandhed er her aabenbar, og ikke mindre aabenbart reber Forvanskningens Grund sig i den hierarkiske Hensigt, at giøre det ret sienførligt, hvor umindelig den kirkelige Bod er, idet enkøre Forhemmelige deraf skal indhentes og erhældes i det tilkommende Liv. Endnu mere salder det i Linene, hvor vel Kirken har vist at giøre denne Forestilling frugtbart og indbringende, ved at lære, at Kirken har Magt og Mendighed til at udele Sjelene for Liden af Skjortsilds-Vinen ved Hjælp af Messer og Forbønner. Unægteligt vilde en saadan ubetimelig Undesen være det Verste, der funde vederjares Mennesket, dersom Man, ligesom i den gamle

Kirkelæs opfattede Elberdilken fra den religiøse Oldt: som nødvendig Forberedelse for den højre Salighed. Men saa altså os er, ved Kirken's egen Foranstaltung, den religiøse Bejdning forsvundet, at alene Forstillingen staaer tilbage om en vissaartlig Straf, uden at indre Grund og indre Urfning, men joen da til Hylle har sin Præis, for hvilken den, ved Kirken's formaaende Mellemskift, ikke offgeset.

Near der saaledes, i alle Tidssider, bliver at finde mællem Dødsdømen og den endelige Domstol, saa at Mennesket af Menneske's Elbene til evig Salighed eller evig Mislykke maa rykked fra him ud til denne: da ligge heri visuos noget Midlunde for den christelige Køleske, som gør det enkelte Menneskets Vel og Vice til til eget. Thi saaledes vil selv for Den, der blev bort midt i sine Sender, Haaber ikke tilbage, at Kæci Hindredes vil kunne rykked til det Dommedagsforsvaret, som her blev forsømt. Betragtet derimod fra den venlig religiøse Oldt, bliver Sagen den samme, saalede som Tanken til sidst ser sig standset ved en Modfærtning af Gudsige og Godsamme; thi dette er joft Spørgsmålet: om den man standses ved en saadan Modfærtning, som endeligt og sidste Resultat af det christelige Forloveningsverkt.

Det funde nu synes, som om dette Spørgsmål måtte anses tilstrækkeligt besvaret ved den store, langt overværende Samflemming i den ølde saaledesom den nære kelse. Thi vel har der til alle Tider været Den, der ikke funde forsøgte sig med Tanken om Godommens og Christi's Salighed, joedt de saade den uforenlig med den guddommelige Retfærdighed og Kjærlighed, saaledes som den har i Christus oabenbaret sig for Menneskene. Allerede fra de selske Kirchhunderår have vi et Ord af en Kirkeleerer, som rigtignok stod helt

baade over sin Samtid og sin Eftertid — Origenes^{*)}: at "Gud er unndigt for den Unmægtige, Dinnt uheldeligt for Den, der Jesu har slaktet vel", at derfor Guds Oprægelse af sin Skabning, den guddommelige Kjærligheds og Kjærligheds formaal ikke kan forstås, at det Døde, saavist som det ikke er oprindeligt i Skabningen, heller ikke kan være evigt, men maa forgone, ligesom det er opfattet, og at saaledes alle, ikke allede de onde og ugudelige Mennesker, men selv Djævel og Daemoner ville blive ført tilbage til den oprindelige Tilstand. Og hvor dybt tankt og følt, hvor stærkt og øveligt udtrykt er ifst dette Ord af den samme Lærer: "min Kærest har ikke glæde mig, saalange jeg forbliuer i min Synd"^{**)}, saalange som hans Kjærligheds Plan ikke er fuldstændigt opnact! Sagnende Gunnar komme os fra andre Sider imode; en dygtig Lærer nogle Kirchhundreder senere, Johan Scotus Erigena^{***)}, har vitret sig saaledes: "Den

^{*)} Fundt i Alexandria, ærkebis. Vorret i Egypten, Palestina, Asia-bien, Grækenland, Marokk (Sjefest han Gader tilhører) i den heilige Christenstiftelse under Kaiser Decius, A. 253. Han er den ørste Lærer i den christlige Oldt, hvis udmeld ved videnskabelig Vorret og filosofisk Kunst, ved glimrende Erklaaret og skrædder Indskriften. Han er herret blandt den ørste Stiller af den theologiske Uderskab, og ro fruens Vorret i alle Døle af Kirken ere saaledes, indstillet efter amfibellum, nogenude af hans Øje, at han allerede Heilige Mey benævnel som "den helle Kirkes Vorre". "Som hand Ord, saaledes hans Hu; som hand Hu, saas istet hand Det" — er Kirchhundrederne Gunblins' Bibleskyb om ham.

^{**) De principiis (som be Christi's Grundfærmisse), III. 6. 5. Har måtte over 3 Molt. 7. 2.}

^{***)} Fundt i Irland eller Wales, levde ved Karl den Godes Høf i Irland, — en central Saambr, høb og stærktlig Lærer i en mæl Skole, † omst. 860. — "de divis. naturae" (om Naturværdi's Indberling), 5. 27.

guddommelige Gudslyd vil fortære Døbsstaben, det vilse Liv opsluge Døben, Saligheden opsluge Usaligheden, med mindre man fulde mente, at Herren, som er Menneskaturens Fræjer, Ifste har frejt den hele Skjørt, men en enkelt lille Deel af samme". Det er vel Samme, som er udtrykt i Jesu Svar paa Disciplenes Spørgsmaal, hvoreledes det vil være muligt for et Menneske at blive frejt: "For Mennesket er dette unmuligt, men for Gud er Altting muligt" *). Men — vi maa tilstaa det — saadanne Stemmer høre til Undtagelserne; de have kun ladt sig forsyde med Baromslyd, og dog er det ikke lykkes dem, at undgaae Mistanke angaaende Reinligheden af deres Tro eller vel endog uudenbar Herhertrelse. Thi, uagtet den blotte Tanke om Evigheden er overvoldende for den menneskelige Konstning, end lige naar Evigheden skal tanket udfyldt med formuntige Væseners Eide og Uralighed, har Man vist, med markantlig Rosighed og Gisserhed at haandtere denne Tanke. De evige Hervedstrafte, deres Natur og Bestaffenhed, have udgjort et Govedsætte — ikke alene i Hollets Forestillinger, men ogsaa i Theologernus System; man har fundet dem at være ligesaa naturlige og ligesaa vel i sin Ordens, som borgerske Straffe, der blive dicsierte paa Livet; og, ligesom det er blevne bemærket, at i Dante's "guddommelige Komedie" Partiet om Helvere er tilige bedre udsort end Modstykket om Himmerig, saaledes har man doælet ved Sildren og Udenalen af de Fordomtes Dvaler, ikke uden et vist vanhelligt Belbehag, lig den Landsfæst ved Synet af det redningbøje Brug, — et maadeligt Vidnesbyrd om den formuntlige Rosighed til Salighed, saafremt dertil skalde udforde noget mere end en fuldstændig Rettroenhed, d. v. s. en fuldstændig

dig Hengiven under den kirkelige Autoritet. Det yderste Punkt, hvorettil Varmhjertigheden højt og her næentes at kunne gaae, var en Formidelse i Usalighedens Grad, og mulig emsider en Uisnitelgsørelse af de Fordomte, som følge af den uephørlig fortærende Dval.

Hatte vi nu denne Modjætning af Salige og Fordomte nærmere i Øje, da fungerer den sig til en anden Medsatning af Troende, Retfærdige, Frømme, som skulle arve Saligheden, og Vantrœ, Uretfærdige, Ugudelige, som ere Fordomtens Voru. Denne Modjætning er almindelig i Skriften; og her, hvor det gælder om at sammenfatte Øverpunkterne, der emslutter den hele uendelige Forskjellighed i den menneskelige Verden i religies og sædelig Hversekende, har denne Modsatning sin gode Betydning. Øversigt derimod paa det virkelige Liv, vil man ikke være i Stand til at holde denne Medsatning fast. Thi rets og jældt er Tro, Retfærdighed, Frømhed ligesaa lidt nogensteds at finde, som Vantrœ, Uretfærdighed og Ugudelighed. Der vil højt ligesaa vel være Strid med Troiens og Råbets Magt, som her mellem Manden og Samvirkelighedens Nærlæser; og saa lidt som det gaaer an, at halvert Menneskelægten i Vidende og Uvidende, Opskyt og Vanværdige, ligesaa lidt kan en saadan Halvering gennemføres paa Treens og Sædelighedens Unærlæser. Derimod vilde jo vistnok højn Medsatning have en virkelig historisk Grundbold at holde paa, dersom man, isledenfor Troende og Vantrœ, kunde sætte Christne og Ikke-Christne. Og virkelig har det heller ikke manglet paa Med til at afsætte Fordommen til Mse, som stode udenfor den christelige Bekendelshed; men desse store Betænkelighed maatte man paa den anden Side finde ved at indlempne alle Christne uden Videre, paa Grund af den blotte Troessbekjendelse, i de Saliges Tal. Man er

* Matth. 19, 26.

her med Nødvendighed blevet fort hen til den aandelige Modstillet af troende og illestredende, sande og stræmte Christne. Men saaledes blev det nu iedrændt, at Menneskene i denne, som i enhver aandelig Henseende, oploste sig ikke i tvende hinanden mødte Partier, men i en Uendelighed af forskellige Nuancer i Art og Grad; og den christelige Lære om Sallighedens Forhold til Troen og Fremheden, Usalighedens Forhold til Vantroen og Ugudeligheden vil altsaa først da komme til Velydning og Anwendung, naar den store Modfærdning bliver bragt i sydende Form. Og hør udtryksligt minder ikke Skriften om at agte paa det Dødes sterke eller ringre Grad! Gæsterne, som forstede Herren, varre mere skyldige end selv Indbyggerne i Sodoma og Gomorra, i Tyrus og Sidon, *) Pilatus mindre skyldig end De, som havde overgivet Jesus til ham at dømmes.**) Thi Øhydens Grad — ja lærer Herren selv — beroer paa de betroede Vandsgaver, paa Kundstabens Klærhed; ***) og naar Enhver skal "dommes efter sine Gjerninger", da er herved at tanke paa Gjerningernes sædelige Værd, som hed Enhver et forsærligt, efter den hale Sum af indet eg yder Forhold, under hvilke Livets Uffhørshed er fort. Men saaledes vil Sædningen om Sallighed formedes Tro, Fordommelse formedes Vantro af sig selv udsætte sig til den Samling: at Enhvers Sallighed og Usalighed har sin Grund i, og staaer i Forhold til hans Tro eller hans Vantro, dens Styrke, Consequents og Magt over det hele Verden.

Men hermed er Kånden endnu ikke løft. Thi, om end ogsaa hos endelige Verjener det Døde ja sit som det Gode

*) Matth. 10, 15, 11, 22.

**) Joh. 12, 11.

***) Luk. 12, 46, 19, 12-26.

kan tænkes i sin Huldendelte, ja bliver en ganzse væsentlig Modfærdning staaende af Dem, der til begge Elde ere Øders punkterne nærmest: paa den ene Side De, som med troende og synlig Øje stæbte hen til Gud og Christus, og De, som forhævde sig imod den falske og drageriske Maade. Just denne Modfærdning gleder det sidste, aarværdige Spørgsmål. Det spøges: om en saadan Forhævdelse i det endelige Verden, en Modstrebbe af den menneskelige Willie med den guddommelige, et Standsfæb imed Gud og den herske uafhængelige Usalighed kan tænkes vidværende i Ewighed, som den menneskelige Tilværelses sidste Udgang. Men det maa dog her erkendes, at en helhedslig Beskrivning af den guddommelige Verdenskæde, at dens Huldendelte ved den christelige Habenbarings- og Ærkebodings-Aftalt ikke er givet, saaledes som en saadan Modfærdning bestaaer. Bestuet kan — som vi i det Foregaaende have set (S. 206 f.) — denne Øhydre ikke tænkes saaledes indgrænsende, at den skulde opnare den menneskelige Frihed som Gudsbestemmelser og Lære. Men vi have ogsaa set (S. 209 f.), at den menneskelige Frihed ikke tænkes som Habenbarelse og Øsenbillede af den guddommelige Frihed, at deri vel er givet Mulighed til at synde, men at Synden dog altid er Undatur, at dens Magt er begrænset, at det Døde, betragtet i sin Forbindelse med den guddommelige Verdensplan, alene kan tænkes som Gjennemgangspunkt, glemme hvilket de frie Kræfter ville lede sig ledte og føre til at fåne den guddommelige Willie, at altsaa den endelige Frihed er ja langt fra at opnare den guddommelige Øhydre, at dens Udevisning til sand Frihed meget mere maa betragtes som den fornemste Gjerning af denne Øhydre. Derfor nu den menneskelige Willie tænkes i al Freiheit modstræbende det Gode og bestemmede sig til det Døde, da bliver sunn Valget

givet os hvællem Øet af To: enten at antage denne Uorbedrelighed stemmende mod den guddommelige Øske — en Reaktion af den guddommelige Mægt, men paa Kærlighedens Velsigning —, eller at sage dens Grund i en Noeovervindelighed af den menneskelige Willie, hvorfra den guddommelige Kærlighed er bevaret, men sam ved Mængdens Begåendening. Men den kristelige Idee er hermed ikke stort Fodfest; først i Besigebet om en almænglig Kærlighed, om en Maade, for hvilken Gerefer alle Glædninger maae falde, en hvilket Modstand lade sig bøje, har den kristelige Tro sin Tilsidesættelse og Hølle (jf. S. 418).

Tage vi saaledes Gudsstøtte i den kristelige Lærtes Middelpunkte — den guddommelige Kærlighed og dens fulde Abenbarelse og Verhørligelse i Christus —, da føres vi med Noeovervindelighed til Taulen om en Fuldstændelse af Guds Rige i Tidene synde, hvoriel opsoa flere Anlydninger i Skriften vist ob hen. "Alt er overgivet mig", siger Herren, "af Faderen"; men "Faderen, som har givet mig dem, er større end Alt"; derfor "naar jeg bliver ophevet fra Jorden, skal jeg drage Alt til mig"; og "Engen kan rive dem af min Faders Haand; jeg giver dem et evigt Liv, og de skulle ingalunde fortæbes, og Engen skal rive dem af min Haand". *) Den store Tanke er grebet af den store Apoel. Thi naar Paulus henviser til "den Himmelshand, der skal verde oprettet i Elbernes Hylde, for at sammenfæste Alt under et Hoved"; **) naar han i hei Begeistering advarer denne Elbernes Hylde, da Christus skal have "alle Djæbler under sine Hænder", og "jeg skal overlegge dig Ham, som har underlagt ham alle Ting, at Gud skal være Alt i Alt" ***); da er her Ideen

af andelig Fred og Enhed stillet os for Dio som Værelig-
hed, hvor enhver Modstærtning skal være oplevet, det Modstært-
ende og Døde være overværet og tilslintegjort ved den stærke
Magt. Dette er den eneste Maade, paa hvilken Christus
kan tankes som Gierherre, hans Hænder tankes underlagte hans
Hæder. Thi Christi Hænder er Indbegræbet af alt andeligt
Dødt; og hvorledes skal Dette kunne besluttes, uden paa aans-
delig Vis? Var Christus en Konge af denne Verden, da
kunde den Underleggelige, Kristen omstoler, tankes som Glas-
vers Sendertræden under Gierherrens Høb, tankes som den
beskrives i det St. Testament, hvor Jehovah skal samle Heds-
ningene i Josaphats Val, og tage Høven med Forserdelse over
dem. *) Og dog — hvor ejent har iffe, selv i det St. Tes-
tament, Begrebet trængt sig frem om Guds sande Bøsen som
Maade og Mistundhed! Thi, sel Guds Bøsen kendes i sin
Sandhed i Naturen og dens Liv, da man han, som det hedder,
alle jeges i Verden, der sonderbryder klipper og sprænger Hjelde,
iffe i Jordsskjelvet, ikke i Himmel, men i den sagte, misti fuldende,
saaledende Bind. **) Og saaledes kan heller ikke Christus,
som er Øet med Faderen, hans Vorsteuds udøgtste Billede —
hjælpet han lidt som her — ville lade Legioner Engle fride
for sig; ***) men hans Geier er Mandens Geier over Djæ-
len, ved at overvære Vantroen, hvilke Billiens Øjeansvidelighed
og drage Alt til sig, saa at Alles Knæ knule boig sig fri-
villigt tilbedende for ham, som Herren til Gud Fader Øet.
Forst da vil der være en Hjerd, som en Hjede, Enhed i
Tro og Hæab og Kærlighed, som der er en Gud og en
Fæller; forst da vil der være Opfyldelsens Sandhed i det
store Øev; at Alt er overgivet ham af Faderen.

*) Matth. 11, 27. Zeph. 10, 23. 29. 12, 32.

) Eph. 1, 10. *) 1 Kor. 15, 25-29. Eph. 1, 22.

) Berl. 3.

**) 1 Kong. 19, 12 ff.

***) Matth. 26, 53.

Men endnu staaer Skrifftordet paa den anden Side tilbage. Thi en saadan almuelig Overvindest af det Onde, en saadan Tilbageferen af Stabning til Gud "som Alt i Alt" — (det theologiske Motryk Apokatastasis) —, hvorledes skal den bringes i Samflang med den hovedaflige Fremstilling i Skriften, hvor der faaedes, som vi have set, ved Modsatningen af de Fremmede Salighed og de Ondes Hordommelse som lige svig* og uighedsalig? Vi maae herved gjøre os det Ondekommelige klart ved Skriftenes Udtyslænade, der sylder af dens mere praktiske end theoretiske Opfatning af Troeslærdommen: ved Fremstillingen af religiøs og svedelig Begreber ikke al blive faaende ved almindelige, abstrakte Betegnelser, men snarere et fugtigt dem til en bestemt, begrænset Form, under hvilken deres Bedrøvning troder flottere bestuelig, mere levende og indtrængende frem. Naar saaledes vunde Maæder af troende og vantro, gode og onde, gudfrugtige og ugodelige Mennesker findes i Modsatning til hinanden, da er det her ikke blot de enkelte Mennesker, i hvilke det Onde ligefaa lidt som det Gode findes i Huldbudshed, der føres fram for vor Betragtning, men det Gode og det Onde, saaledes som det er i sig selv, men som det fasteligt, van end ufuldstændigt, kommer tilsyne i de menneskelige Individuer. Og naar de Ondes og det Ondes Uførlighed bliver fremstillet som Deel uden Øphør og Ende, da ter vi i denne Udtredning af Straffen igjenom uendelige Tider set en Betegnelse af den indre Uendelighed, der ligger i den hængende Bevidsthed fremfor i enhver anden Sorg og Gremmelse Livet medhører, i den sonderfaaende Faaelse af selvforstyrst Glemthed. Saaledes vilde da det egenlige Vores Indhold af denne Fremstilling af en Domshandling, hvor Dommen lyder paa de Godes evige Salighed, de Ondes evige Hordommelse, kunne giengives saaledes: at det Gode og det

Onde staar i et evigt og uforanderligt Forhold til den gudsdommelige Retsværdighed, og den deri grundede gudsdommelige Verdensorden, saa at, ligesom det Gode og det Onde i al Evighed ikke kan fortiges, saaledes har det Onde — og dets med ogsaa de Onde, ejer den Andel, Enhver har i det Onde — sin Hordommelse i sig selv, sin udnødvendige og uendelige Oval og Smerte.

Et andet Spørgsmaal er dette: naar Begrebet om Kirvens Huldendesse ved Christi andelige Besirens af sine Medstandere viser sig som det udnødvendige Endepunkt for den christelige Tænking, — hvorledes da forstaaer den overvejende Medstand, som denne Lære har fundet i Kirken? Grunden hertil er ikke vanskelig at angive. Thi det skunner ici, at denne Lære kan opstås og fremstilles paa en saadan Maade, at den fastligste Misbrug deraf ligger her. Dersom nemlig den endelige Overvindest af det Onde, det endelige Øphør af Uførligheden tankes paa een udoverlig Maade, som naturnedvendig udvikling af den hele Verdensorden, i hvilken ethvert enkelt Menneskeliv er indlemmet og indtager sit Sted, saaledes at Enhver kan fortrose sig til, naar Tidens Kyld er der, at ville blive, uden egen Willies og egen Krosts Anstrengelse, optaget i de Troades, Fremmes og Saliges Antal: da ligger her den immoralistiske og demoralisende Charakter klart for Dagen. Thi saaledes bliver Det, der efter sin Natur hører hen til Mandens, de frie Kræsters Verden, stadt ind i en mekanisk Naturmedværdigheds Klæde; det sadelige Liv, deis Straffen og Virken taber sin hele Bedydning, idet Sadelighed og Uførlighed maas, iselge Naturens Orden, ildstødt føre til det samme Maal. Men vi have allerede bemærket det som de religiøse Fciers almuelige Lov, at det aandelige Element bliver behandlet paa et sandsig Maade. Detie

gjælder fortrinslig om Ideen af en endelig Oploftning af de sædlig-religiøse Modsigelser i Mandens Enighed; ogsålig var det en plump mechanist, ligesom nældes som usædlig Form, under hvilken denne Lære blev formannet af Anabaptisterne paa Reformationens Tid, (se S. 434); og heri var Grunden nærmest vorte at føge til Reformatorens bestemte Forfæstelse deraf. Men heri kan man liggte Opfordring til at afsænke denne Indsigelse ved sandt aandelig Udevisning: hvorti leveres det just et sigejnum be frie Kræsters Virksomhed, at den guddegnimelige Guds Styrke og Kærlig fuldbyrder sig i Christi bens Leb. Dersor har Ingen her vorte erkefelest Bidne, men enhver Enkelt kan og skal, til Gud og Sted, bibrage til at "semslende Guds Dags Tilkommen",^{*)} som er Kiefens, det aandelige Samlings Huldestende, da Menneskeslagten skal ved Christendommens ejerrige Kraft, understøttet ved en sædlig Verdensorden, hvori Guds Kjærlighed og Retfærdighed er cabenbarci, blive fært tilbage til sin oprindelige Verdighed som Guds Billede og Guds Slægt. Og først i denne Lære, der udvider Lanken fra det eneste Menneske til Menneskeslagten som Enkbe, har Læren om Menneskets Udsædlighed, om evigt Liv og evig selvberørt Virken, sin reelle Afslutning.

^{*)} 2 Pa. 8, 12.

XXV. Treenigheden.

De judeiske Ord, med hvilke Jesus, efter de forghedske Dages afbrudte Samle med Disciplene, tager Missed med dem, lyder, efter Beretningen hos Mathæus 28, 19. 20, saaledes: "Giv dem og giver alle Folk til mine Disciple: dyber dem i Farverens, Sonnenes og den Hellige Mandes Navn, og lærer dem at holde alt Det, jeg har beslægt Ober; og set! jeg er med Eder alle Dage indtil Verdens End." — Allerede Skriftslet op den historiske Aftalening giver disse heitidelige Ord en satrigen Betydning, og indnu mere Indholdet selv. De indeholder Herrens sidste Willie, og denne er en Besaling angaaende Evangellets Fortryndelse for "alle Folk", og den Horm og Maade, hvorpaa Opdragelsen i hans Kirke skal ske. Og naar denne Opdragelse er knyttet til "Faderens, Sonnenes og den Hellige Mandes Navn", da er det indlysende, at et Maadbegreb af den christelige Troenslæres Indhold, en Sammenstilling af det eindemmelig christelige, Det, der udstiller den christelige Beskedelse fra enhver anden Religionsbekjendelse, maa være givet i disse Ord. Døsa i andre Skrifter af det Rye Testamente nænes denne Trehed paa lige betydningsfuld Maade. "Der er Hørstel paa Maadbegrebet", skriver Paulus,^{*)} men Manden er den Samme; der er Hørstel paa Tjenestier, men Herrin er den Samme; der er Hørstel paa kraftige Øjemedninger, men Gud er den Samme, som trætter virker Alt i

^{*)} 1 Cor. 12, 4-6.

Allt". Og sin Hilsen til den forhylleste Menighed meddeles Apostelen i de Ord: "Der Herres Jesu Christi Name, Guds Kærlighed, den Hellige Maribo Samfund være med Eder!" *)

Men fremdeles — naar på de anseede Sider, de tre Personer ere adslite og holdte al fra hverandre, da findes det intydigstes Forhold imellem dem nærmere udvallet saaledes, at Treheden gører sammen i en Enhed. Dhu Faderen er Ifølge blot Den, der sender Sonnen, Sonnen ifølge blot Den, der udgaaer fra Faderen; men Sonnen er Faderens "Hellige hejde Ølands og hans Værens ubrygts Villede"; "Hvo som har set Sonnen, har set Faderen"; Faderen og Sonnen "vere Et". **) Og Manden udgaaer ikke blot fra Faderen, og selv des af Sonnen; ***) men det er Manden, som alene "rangsager Guds Dybbede, og reed Det, som er i Gud", som "Istragen visiter Guds Øjerninger"; †) og Guds Vand er Christi Vand, den samme, som forudt nabenede Propheters Mund, lagde det varslende, forjættende Ord paa deres Tunge, og nu virker, ordnende og frørende, i Kirken. ‡‡)

*) 2 Kor. 13, 13.

**) Hbr. 1, 3. Joh. 14, 9, 10, 20.

***) Joh. 15, 26. †) 1 Kor. 2, 10, 11, 12, 6, 11. Mat. 12, 28.

‡‡) 1 Pet. 1, 11. Ap. 20, 28. Eph. 4, 11.

Det Sted i Skriften, hvor Treenigheden er betegnet i de bedyndelste Ord, 1 Joh. 5, 7: "De ere Tre, som vidne i Himmel: Faderen, Ørket og den Hellige And, og denne Tre ere Et" — er her forbigaaet. Det er nemlig uanfør af Luth. al kørte Det ere intetsteds af en senere Saar, holl. for at et Udsagn, der nogenude sig til pienfældigt til den forhyllede Treenighedsstøre, ikke skalne faaenre i Skriften. Det hidtilige Verks hersor ligget her, at hine Ord ikke styrer i noget af de grønne Skriftdoktriner af det nye Testamente eller i nogen af de Overordnetheder deraf, som havdes fra den albre Rikes Alder; og i de langvarige Stridigheder om Treenighedsstøren, som syntes i det første og senere Rørtidsskrift, hvort elhver Skrifstof blev benglet, som i særdest Maade, ofte

Bekendelsse af denne Tre-Eenhed i Læren, Paafaldelse af den i Bon og Psalm er den christelige Kirkos Skrjende til enhver Eb og elhvert Sted; hvor langt end de forskellige Confessioner og kirkelige Partier saae set hverandre indbyrdes i mange enstede Dele af Læren, saa er het dog et Kunst, hvori de, med ganste enstede Undtagelse, mødes. Saamot derimod Spørgsmålet udevider sig til den nærmere Udvilning af Forholdet imellem Trehed og Enhed: da viser den selvsamme Lære sig, fremfor nogen anden, som et Mødselfske Kunst, idet den fælleds Bekendelse deler og spreder sig i de forskelligste Dyrkninger og Fremstillinger af Lærens Betydning. Men juvist som Hovedsummen af Evangeliet Lære er givet i denne Bekendelse, saa vist maa der funne stedes og paavises en Enhed, hvori Medjsatningerne gaaer op, en Bekydning, i hvilken de Christne i Almindselighed ere enige i at befjende Gud som den Treenige. Og til dette, det egentlig religiøse Moment, som ligger til Grund for de forskellige Kir-

endogjaa fun med tilskydende Samhæd, sed sig bezigte mod Varens Medstændere, forekommer intet Spec til disse Ord; forst ved Guds af det samle Værhævde nævnes de, og det af hvoret i den latinske Kirke. I vor Kirkelige Overfattelse findes Ørket derfor ogsaa intetregts, og i en Skrivertalning givens oprindelse vaa, at de ikke haab været i den gamle Kirke. Relater høvde det vistret vært, om Ørket var blevne Adskilt i jelse Kirke, og fun tilspænde i Annærelingen. Det vaa ikke for Meget, at givet Sandheden den samme Ørke i det 19de Aarhundrede, som Luther har givet den i det 16de. Luther udeled nemlig Ørkene af sin Overfattelse, og de findes ikke i de Regnover af denne, som udkom i hans Skriftil. Hvor 28 Aar efter hans Død, i en Regnave, som udkom i København 1674, trælede man sig til at fornemme Luther's Ørkede, vel at intsyde de udtaleble Ord, og efter denne Autorisitet — allsoa ikke ejer Luther — harde de atter i de senere Overfattelser fundet Ørke inde i Læren.

felig-dogmatiske former, maas den christelige Øgen fornemmelig være rettet.

Catulin — Manden med det starke Tankeblif og den fine dialektiske Kunst, men ogsaa med det dybe religiose Glemte — har ledsgært sin Udtælling af Treenighedskloren med denne Uddeling: "Her, om ellers noget Ord i Christens Skjulte Mysterier, maas der phileopheres med etruskig Sandbog med stor Besjederhed, nataelig med Aglymagiohed, at ikke enken Tankt eller Lange gaaer ud over de Grænser, til hvilke Guds Ord straffer sig; — man maa komme ihu, at Menneskets Mand træder her ind i en Labyrintus, naar den giver efter for sin Vibebegjærlighed, og derfor lade sig lede af de hemmelige Draffler, om man end ikke omfatter Mysteriet Dyrkbed."*) **Wistof** fan det ikke gialde som Blaigt eller endog som rigtigt, at den christelige Tankeing i alle steder gaar videre end Christens Ord, albenstand bei er vist, at dette Ord selv driver og fører Tanken videre frem. Men hørd den store Reformer øgenlig vil højt mindet om, at Dette, at Tankeingen kun kaa gaar i det reale og sikkre Øver, naar den slutter sig jaaleded til Christen, at den høder sig af den eneise Retning og Entemaaal, søger Værens øgmalige Væsen og Betragtning i Det, der i Christen og i den christelige Verdenslighed fremtræder og godtigter sig som Aljern og Hovedsum af christelig Kære og christelig Tre.

Og det er en Dyjorbring, der glæder enhver Christen: at førefrage sig selv det Spørgestaal, i hvilken Retning han/s Tanke føres hen ved Christens Ord om Fader, Son og Hånd, hvilken Betragtning der aabner sig for hans Sjel ved denne Verdenslighed. Sikkert vil Øveret ikke høste: at det er Gud —

*) Institutio vel. chr. (Udtegning i øx Chr. Religion). I, 18, 21.

eller blot i sit Vajns Almindelighed, som Slaber, Styrer og Herre, men i det foregne, bestemte Forhold, hvori han har sat sig selv til Verden ved sit Værens Aabenbarelse i Christus —, der her træder frem for Tanken og den fremme Betragtning. Og kunde det da ikke stude Gjennlang og Bekjærsle i Gaberts øgn Verelighed, naar vi angter Den som Christens Kære og som den christelige Verdensligheds Indhold om Fader, Son og Mand: Gud som den uendelige Kjærlighed, fra Kvighed af besluttende Menneskens Frelse — som Den, i hvem Guds eget Væsen er blevne aabenbarer for Menneskene, til Forsoning og Forlodning — som Den, der i Tidernes Lab fører denne frelsende Maade ud til Virkelighed, ved at virke, oplysende og helliggjørende, i Mennesket og i de Troende Samfund. **Alsaa:** den christelige Aabenbaring i dens hele Kjæld og Omfang, fra dens Udspring i den guddommelske Maades Billie indtil dens Huldbrydselse i Eieløs Virselighed, er sammenfaldet og indbegrebet i Treenighedskloren. Dette er daadé den nærmestliggende og den frugtbareste Lydning af dens Indhold, og vid den bliver Christen i Almindelighed facende.

Men det er i det Foregaende Neoen utvistet (Se S. 81 f.), hvæledes Christendommen et indtraadt i Verden som Huldbrydselse af den hele forstående Guds-Aabenbaring for Menneskene. Saaledes bliver Christendommen ikke længere at betræge alene for sig, i isoleret Stilling; den slutter sig til den helt Andre af Guds-Aabenbaringer, som ere gloede i Naturen og i Historien; og denne Andre fører Tanken i opstigende Linie tilbage til Skabelsen som den første Act, i hvilken Guds Væsen er trædt ud i Aabenbarelse af sig selv, som den Selvoverbaresse, der ligger til Grund for enhver anden. Øgsaa Christendommen bliver dersor i Christen østere stillet

sammen med den, som var anden Skabelse, som Skabessens Huldbendelse. Og hermed hersk vi til det andet, højere Trin, hvor Treenighedsstolen udsolter sin Bekræftning i videre Dusfang. Det er Sieber i Kristen, af rigt men hummelighedsfuldt Indhøst, til hvilke vi her harre at vende os; om Ordet, som var i Begyndelsen, var hos Gud og selv var Gud, ved hvilket alle Ting ere blevne til, og joen i Udens Hjelpe blev Kjed (o: fremstod i menneskelig Skikkelse), ej boede islaende os, *) — om Sonnen, al Skabningens Forstesøde, ved hvem alle Ting ere ståtte, og ved hvem alle Ting bestaae, som bærer alle Ting ved sin Krafts Ord. **) Udgjør nu Menneskets Ørb er den fuldbagte, udprægde Menneske-Lauke, den modnede, i Livet udtræbende Billie og Bestyrning, saaledes givet der ingen sandere og dybere Vigtighed af Guds Væsen som levende og vilstende, som Vielde og Magt, end "Ordet, som var i Begyndelsen, og selv var Gud". Men om dette Ørb hedder det — ikke alene, at det i Jesu er fremstillet i menneskelig Personligheds Skikkelse, men også, at det var hos Gud fra Ewighed af, ikke alene, at det har virret i Christus til Menneskernes Frelse og aandelige Ejendomsløse, men også, at det har været stabende og LIVE frembringende fra Ewighed af; og ligesaa er Alanden ikke alene oplysende, glæslebede, helliggjorende ved Christus, men epedelinde, savrende, flyrende Alt. Saaledes fører Kristen den guddommelige Tre-Eenhed frem for os under et anden Form, som Gud, Ordet og Alanden, og udanner os dermed en højere og videre Lansekreds: Gud som den evige, i sig selv levende Aland, det ene Indbegrebet af den uendelige, i sig selv assolutte Huldbommeenhed — som det synligt fremtrædende Væsen, der

*) See 1, 1-14.

**) Col. 1, 14-20. Hebr. 1, 1-3.

gabbanbarer sig i Skabningen som Hjælplighed, Vilbedom og Magt — som Den, der droget det Skabte til sig, og fører Alt tilbage til Enhed med sig.

Saaledes er i Treenighedsloren bet hele Christelige Guds begreb indsluttet: Begrebet af Gud ikke alene som den Uenkelige, Ufajelige, Skjulte, men som den Virkende, Igj selv Habenbarende, Synlige, som Den, "af hvem, ved hvem og til hvem Alt er". Men også heri viser Mennesket sig som Guds Billede, at en lignende Trebed er den Form, under hvilken al menneskelig Kirken, enhver aandelig Krafts Virking fremstiller sig for Betragtingen. Thi den vilstende og virkende Kraft er først at betragte i sin ubestente Almindelighed, berester udadvendt til den bestemte Ejendom, dannende og ordnende, endelig ferende Verket tilbage til Meisteren. Det bliver heraf let forståeligt, at der i alle Oldtidens Religioner lader sig påvisse Gvoer, mere eller mindre uddannede, af en Opsatning og Fremstilling af det guddommelige Værens Enhed fra et træbølbt Synsprudt. I det Gamle Testamente, nævnsig i Ørdsprægenes Bog og i Mosebogens Bog, bliver der saaledes på føregang Maade skjnet imellem Gud selv og Guds Amand og Ørb: Alanden er Livsprincipiet i den physiske og den aandelige Verden; den次要 i Skabningens Begyndelse over Vandene, udgaaer fra Gud som stabende og forsynende, som opvællende og begejstrede; og Ørdet, Lanken, Vielde, men træder frem som skelstandigt guddommeligt Væsen, der fra Ewighed af er hos Gud, ved hvem Alt er frembragt, dannet og ordnet. Men også i Hedenstabels Religioner har Betragting af Verden i dens oprindelige, dens narreende, dens tilkommende Veriude, joet til at tydeliggjøre sig Gud i Forhold til Verden, som tilsvarende Trebed. Hindus-Religionen har sin hellige Tre-Eenhed (Trimurti) i Brahma, Vischnu og Siva, til

Betegnelse af den bærende Hånd, den opførende Kjærlighed, den omdannende, formende Kraft. En lignende Trehed har den egyptiske Religion (Ptah, Keph, Rekh), den persiske (Oromzé, Mithra, Ahura-maan), den nordiske (Odin, Baldr, Læs). Overalt en Utdrøftning af det ene guddommelige Øje i trende Givaller.

Det vilde være en Misforståelse, dersom der, ejer det Foregående, skulde synes — ifølge den Belejring, Striften über — at være givet en dobbelt Utdrøftning af Treenighedens Indhold. Det er nemlig det samme Forhold, der ligesom gentager sig i trende forskellige Sphærer, af hvilke dog den ene falder ind under den anden, eller som begge falder ind under et fældes Hovedbegreb; og dette er: Guds, i hans eget Døsen grundbede, Forhold til Verden, faaledes som denne Døsen har udbenbaret sig selv, oprindeligt i Stabelsen og Elverelsen af Verden, historisk i dens Fuldselte ved Christus som Menneskets legende Øjensider til et højere Øje. Men den christelige Speculation, som fra Kirrels aldste indtil dens nyeste Ålder har gjort den guddommelige Treenigheds Mysterium til sin Hovedgenstand, har ifølge sin det Tilfredsstillelse ved denne, mere praktiske, Utdrøftning af Øjetens Behydning. Det er ikke Guds Forhold til Verden — det oprindelige, som Skaber, der historiske, som Gestalter — der er blevne Speculationens Hovedformål, men det indbyrdes Forhold imellem de trende Led af Enheden. Denne Retning af Speculationen stod i nær og tyde Forbindelse med Undersøgelsene om Christi guddommelige Natur, der høstede den christelige Tænking allerede i den selslige Oldtid (her S. 321). Så denne Undersøgelse måtte uovervindelig føre ind på en Bestemmelse af Christi Forhold til Gud, Sonnen og Faderen, for at forene den christelige Grundlære

om Christi Guddommelighed med den christelige Grundlære om Guds Enhed; og denne Betragtning af Forholdet imellem Faderen og Sonnen måtte naturligen blive udøldet til Mans døds Forholds til Faderen og Sonnen. Hermed var da Nedsættningen givet for den hele påfølgende Behandling af Treenighedslæren.

Hovedspørsmæterne i denne Utdrøftning — og udenfor dem skulle vi naturligvis her ille gaae — lade sig uden Vanskelighed bringe til Klædning; thi de forskellige Hovedspørsmæter, som have løbet jævnligt med hinanden, havde deres nødvendige Grund i Oppgåvens Natur og Bestaffenhed. Der måtte nemlig fra Begyndelsen af vise sig en dobbelt Venstrelighed, og paa at overvinde denne måtte al Anstrengelse være henvendt. Paa den ene Side: naar Fader, Son og Hånd adskilles i Kære og Velhændelse som Tre, da måtte det gælde om, ikke desto mindre at bevare det guddommelige Øjetens Enhed, sageledes at ethvert Etat af Tægtskaber blev undgaaet; og paa den anden Side: naar Velhændelsen af Fader, Son og Hånd tillige var Bestanden af en Gud, måtte det gælde om, i denne Enhed bedømget at bevare den guddommelige Personlighed af enhver Venstrelig af de Tre for sig betragtet. Hvor måtte nu en Udeli synes aaben, for at tilfredsstille den dobbelle Interesse? thi den ene turde saa lidt som den anden sattes til side. Enten kunde man gaae ud fra Begrædt om den ene Gud som det Høje og Væsenligste, og da nogledes man med at trække sig Treheden i Enheden som en Tresoldighed i det guddommelige Øjetens Virken og Indsvulsen paa Verden — man olystte Dette ved Treheden af Legende, Sjel og Mand i Mennesket, eller af Solens Enhed, der oplyser sig for Betragtningen i dens Stoffelse, dens Øje, og dens Varme. Eller ogten kunde man gaae ud fra

den trodobbeste Personlighed. Man talte sig enher af de Tre som for sig bestaende Person, og sagde at hvare Enheden, ved at samle dem til Det, som over og underordnede; ogsaa her havde man oplysende Exemplar ved Handen; af Bloden, der optager Væltens og Kildens Vande, eller af Frugten, der flyder ud af Stammen, som aldr er Udspring af Roden. Men herved var endnu ingen tilfredsstillende Løsning givet. Thi efter den første Betragtningsmæde var Intervenen ja overvejende henvendt til den guddommelige Enhed, et der ved Enheden kun tænkes paa ligesamme forstellige former, under hvilke den ene Guds Vibesomhed kom til skulig Stabenbarelse; men paa den Maade som Christus selv ikke ill at glæde saa selvstændig Personlighed. Dette opnødtes nu vel ved den anden Opfattningmæde; men naar Men her tog sin Udflygt til et Underordnings-System, saa lot det sig ikke mangle, at Christus tabte sin guddommelige Hulde og fandt ned til et Slags guddommeligt Melleman, lig den sydneske Oldtids Halvguder og Herrer. Det var Bekampelsen af disse Retninger, der gav Uledning til den første retu dogmetiske Stridighed i Kirken, som deude dens Karre i Partier, der stod starkt over for hinanden (den arrianse, af Arius, Propheter i Alexandria), og til den første almindelige Kirkeforsamling (i Nicæa, Aar 325), hvor en gjældende, orthodox Kirkelore blev bestemt ved Majoriteten af de tilstedevarende Bisopper. Den Behendelse, der her blev etableret for den sande, var denne: at der i det ene guddommelige Væsen ere tre guddommelige Personer, usabir og lige i Natur og Værdighed. Men allerede dengang varste denne Karakterenske Modstand fra flere Sider. Mange ansatte Kirkelitere sagde en Middelsti, og mente at finde denne i en Formel, som gjorde de tre guddommelige Personer "lignende", istedenfor "lige",

i Natur og Væsen; og hun langsomt, og ved Forening af verdelig Vaabenmagt med kirkelig Fordomme, lykkedes det at tilslanke den kirkelige Bestemmelses Overmagt. Men med Ordsermen var Engen ikke klarer; det kom an paa, om Tautingen var i Stand til at forene i et Begreb, hvad Spræget forenede i en Formel. Saasomme nu som Altersmagten stod i sin myndige og truende Herster-Charakter, holdes dens Karren usagd; men blev betragtet som usgjennemtrængeligt Mysticismum, og fra dette Standpunkt inaate enhver Indsigelse blive uden Velydaaing. Den hande i alt Falb kom glæde som Bevis for, at her var Energerier, som varer uskønnelige for Tanken; og en suadan Tilskænske var det netop, Kirken ønskede; thi hvad den forlangte, var blot en vandomgivende Behendelse, som ikke ville sig at visse, fordi den ikke var i Stand til at tilgne sig Behendelsens Indhold ab Kandjungsens Vei.

Bed Reformationen blev denne Gistefatten afbrudt. Bel late Kirbens Karre om Treenigheden, udenfor den Krede af Lærdomme, som Reformatorene selv gledte til Hjemsland for prævende Kriss. Reformationen var, efter sin hele betydning, af praktisk Charakter, nærmest henvendt paa det økologiske, Livs Kar og Verdenshabet, i det enstige Menneske og i Samfundet, og det var de Tele af Karren, der i den senere Kirke varer aabendbart forvansche og i denne Gistefælle virkede umiddelbar fordelevende ind paa det religiøse og kirkelige Liv, soua satte den kristelige Middelalder i Bevægelse. Men ikke mindst vigtigt inaate det var Reformatorene, at overvæde Verden om, hvor langt det var fra deres Kgl, at ville sage sig los fra den almindelige Kirke, at ville staa et nyt Kirkeforsamling, medens de netop arbejdede paa at gjenføde og besøge den sande, oprindelige Kirke, til hvilken alle sande Troende i andre og nyere Tid havde hørt; og herfor lod huet bedre Bevis sig here,

end at optage den Troesbæhenselse, der i følge Mørkandredes havde uforændret været Grundlag for den fælleske Lærebijtning. Men det nærdelige Geltirerings-Selskab var indgået fra Reformationen, var for stærkt, til at Bevægelsen ikke snart skulle forplantte sig også til de Dele af København, som Reformatorerne selv havde lader overleve. Til den hellige Kristi blev Protestanterne henvistte først og sidst: "Den christelige Kirke", siger Luther,^{*)} "tilkommer det ikke, som Den hellige og Overherre at bestemme Kroens Mættler, men den bliver selv bestemt af den hellige Kristi, som af sin Dommer og Overherre". Men naar den fælleske Theorie om Treenigheden blev sammenholdet med Christiens Mættlinger, fandt det ikke være andet, end at Escolus måtte opstaae, om den også, med sin tilspidsede dogmatiske Terminologie, fandt siges at have sin Grund i Kristi, at være et sandt Udtale af den herlig indeholdte Kære; og efter den Frihedslov, som af Reformatorerne var gjort gjældende ved Ord og Gjerning, magatte Skjønhoer anse sig befriet til at opnælle denne Skrøbe, og at arbejde på, hvor det syntes fernedest, at føre de fælleske Værkerbestemmelser tilbage til Kristiens Stumpelhed. Men De, der ønskede sig til denne Fortifikelse af Reformationsselskabet, var ikke heldent Manc, som manglade det rette Kald, som stormede frem i fædlig Rætning, med eneude Misfælse og bitter Tale, med Dver for at nedbryde uden Eyne til at opbygge; og bestreben blev derser ikke vellysende, i det mindste ikke i sine nærmeste Hulger; den fremsædte, som naturlig Reaktion, en svære Hængel ved de bestyrkende former, og viste siges snarere hæmmende end udfordrende. Detta gjælder nævngt om Dem, der fremstode som Bekämpere af Treenigheds-

^{*)} XIX, S. 1191.

Løren (de saakaldte anti-trinitariske Løvere). De indstansede sig ikke til Indvendinger imod de fælleske Lærebøner, men de mislignede tillige deres nærdelige Velhænding, den religiøse Ide, som antisjælbeligt ligger til Grund for det hele Arbeide; de var ikke langt fra at panevne, at det skulde være ved fælleske Mægtsprog eller ved et ubegribeligt Blendverk, at den treenige Gud var blevet Christenhedens Symbolum, eller også de arbejdede på at opnæle Kørens Indhold i et eller andet naturphilosophisk Mysterium. I blandt de Mand, der fremstode i denne Rætning samledt med Reformatorerne, er Michael Servet blevet uavkundig ved sin tragiske Skjebne.^{**)} Den samme Opposition er forstået af Socianerne (see S. 186) og Arminianerne,^{***)} og i det attende Mørkandrede, har Treenighedsækken, fremfor nogen anden Lære, maaret friste baade Modsigelse og den mangfoldigste Udtjening og Uretning.

^{*)} En fundfærdig og talentfuld Monk, Spæder af Jesu, som, blandt koge af høj, havde af reformatorisk Øver fastet sig ind mod den theologiske Statuum. Hans Hovedskrift er "Restitutio christianismi" (Christendommens Genopretning), hvori den fælleske Treenighedselte, der i hans Elne var ligestaaet Behøjelse af tre Güter, betambes som Hovedgrund til Kørens og Kristens Fortærvelse. Hans Fortsættelse, som han udgik fra Calvin, enties med Dvera ved Paalst, i Kref. II. 1553 — et Skrøb, som havde de øvrige fælleskirke Læres og selv Melanchthonens Hellige. Saa langt var det fra, at en evangelisk protestantisk Klub entusiasme formaaet al krange ind i Livet, som foregivende og dyrmede i Kroen[†] tilhængere. En Biographie af Escol (se Crelle, mbd en Fremstilling af hans Lære, oversat af Louis Crelle, i prisforanstalten Kurz-Dramatischer, 1843) findes i København, f. ubers. theol. Lit. XI, S. 466-562.

^{**)} Et Paalst i den reformatoriske Kirke, saaledes kaldt efter Paul. Arminius; Prof. i Ørhøjn i det sydlige Mørkandredete. Partiet afstiller sig for de strenge Galvinister ved Hæftelsen af det udeliggende Maabredig, og overvægedet ved theologisk og vitenskabelig Uretnelighed.

Det er etende gennodpunktet i Kirke og Guds, dvs. med hvilke Oppositioner, i ølde og nyere Dage, har koncentrert sig. Det første Munkt er dette: at det, som Kirken som befjendes tre Personer i det ene guddommelige Wesen, udvendes: at det ikke er muligt, i nogen Tegning at forene, hvad den Kirkelige Verliggelse, dvs. hvem svigter — Personernes Trebed, og Væsenets Enhedsvisse, hvilket nemlig, på den ene Side, fastholder en virkelig Enhedsvisse dighed af de tre Personer, som tilsinde, tilsvarende Højtids bestemmede Subjekter, da bliver det ikke muligt at tilsinde Enhed, hvori de fulde sammenfaldes, vedgledes, endnu ikke en fælles Form, en fælles Værenessse. Man kunne erklære en andelig, moralisk Enhed, i Væsen og Virkelskabet, men ikke en væstlig Enhed; de tre Personer, hvem velsindtes som Et, men ikke som En; og Enheden, hvilket gudommelige Wesens Trebed falder fulgtlig hørt. Då man derimod gaae ud fra Guds Wesens Enhed, hvem tilsinde Enhed, holde fast ved den som Indbegrebet af alle Enhederne, der udgjør det gudommelige Wesen, da bliver det ikke muligt, at tilsinde sig Enheden, ved Sidet af denne Enhed, voldsmede ledes end som noget Upersonligt, som en Tresidighed i det gudommelige Wesens Kirken og Abrahamske Storfamilie. Den anden Del af Kirkens Lære er hentet i Enheds tre guds dommelige Personer befjendes lige i Væsen og Virkelskab. Herimod erindres: at Kirkelagen selv ikke har været i Stand til i Virkelskaben, at haandhave og gennemføre en uændelig faste kommen Enhed i Wesen og Verdighede. Da der doges, at Gaderen er usædt, medens derimod Guden er højt af Haderen; der læres, at Manden udgaaer fra Gaderen og Guden. Men hvorfledes, spørger man, lader det sig da nagle, at hermed Guden er fælt på et lavere Trin end Gaderen, i en

vis Afhængighed af Denne, og dermed på et højere Trin end Manden, som et underordnet baade Hader og Gud? at elstat — hvad Kirken netop på det Største eksterer som Bevæglære — en Trinselge er indremmet mellem de tre guds dommelige Personer?

Det maa erkendes, at det ikke er hæftedes at tilbageføre disse Indsættelser, uden ved at bry til saadanne Uddybninger af Kirkeslæten, som bens tvrigste Forvarere ikke have funnet erhjende som sande og gyldige. Og helt ligget da en Værmindelse om, at Opgaven her ikke endnu er at anse som løst, den mennekellige Mandes Arbejde ikke endnu her et fort til Ende, at nævnt den helselige Theorie ikke var gjort ordning på at gisæde som afsluttet, som tilfædigt tilfældende og kommende Betegnelse af den gudommelige Trebeds Forhold til Enheden, men at bens Bestemmelje suarre maa føges deri, at hene som Væren og Forfar for den helselige Grundlære mod andre Retninger, i hvilke Sandheden vilde være forselet på væsentlig Maade.

U den kirkelige Læreform heller ikke i Virkelskaben har formaaret at tilfredsstille eg at give den segende Mand det høje lepunkt, hvorell den længer, derom vider den Række af forskellige Uddybninger, som komme os imede baade i alde og nyere theologiske og philosophiske Systemer. Det Gudommelige ved disse Speculationer er at seje der, at de gaae ud over det Spor, der er anvist i Skriften, sualedes at det ikke skal være efter sit Forhold til Verden, som den i Verden ukennenbare og i Verden Virkende, at Gud befjendes som den treenige, men efter sit eget Væsen, i dettes inderste Dyb. I hvor mangfoldige former og Bindinger end Uddybningen er blevet forsøgt, er dog denne Hovedretning den samme i de gamle og de nye speculative Skoler; og Ugeledes

lade de mange forskellige Udvillinges-Glosser, som vere givne i lig
fra Augustinus til Hegel, sig hensæt til det vante Hovedordet. Enten nemlig skal det være Guds personlige Øresen, Guds som
den heilste Personlighed, hvilket betegnelse er indholdt i Treenig-
hedsorden, og saaledes blive da de forskellige Hovedordener i den
menneskelige Personlighed lagte til Hjælp. i Treheden. i Gen-
heden er blevet forklaret snart som den guddommelige Øresen,
den guddommelige Elsæder, den guddommelige Willen, og
snart som Hukommelse, Tanke, Willie i Guds Ørtesystem
snart som den guddommelige Ejel, Forståelse, Høfde, og snart
som Magten, Wilsdommen og Kjærligheden i Gud. Vi
Eller ogsaa skal det være en Bestrivesse af den vindende Ør-
ken i Gud, af Guds Øresen som indre Øje og Wilshed,
der er antydet ved den guddommelige Erhöd i Genheden.
Maar nu — saaledes som i det Højecke System, + Mands-
dens Øresen sættes i Tænkningen, i den rene Ørken, da vil
Treheden blive at forslare i Overordnemusser hermed, som
de forskellige Ørter i det guddommelige Domstol. Og da-
etter ere i ethvert Selvbevidstheds-Øje de samme, en Forhol-
ding, hvorfedt Mennesket ligesom gruber og henviller til Bes-
tuelæs sig selv som et andet, og fremmed Begyndelæs, altså
bliver sig dette tilsynelænde fremmede Øresen, hvilken som sit
eget, en Udbagaaen og en Tilbagetræden, en Øffelstæv og
en Tilbageføren af denne Øffelstæv i Genhed. Detta samme
gandelige Wilslag maat være givet i den guddommeligheds-
Ørken, iskin al Øjenstander for Guds Tanke-Øje som varer
Noget udenfor Gud, men intet Andre end Guds eget Øresen.
Og saaledes skal altsaa Treenighedsorden være at tyde som
Uabenbarelse af det indre Øje i Gud: som Selvbestien,
Tanke af sig selv som et Andet og Underlebtsvarende, for-
skellig fra Gud, og altså som Øphavelse af denne Forskjellighed,

forbi det tilsynelænde. Andet netop er Det med Gud, er dette
Øresen selv. Og dette skal nu, saa påstanden der, juft være
Indholdet af den sirkellige Ørte. Denne indre, gandelige
Ørte, hvorfedt Gud først kommer til virkelig og selvbældt
Utværelse, denne Ørte, af sig selv som et Andet og en Til-
bageførsen af dette Andet i sig selv skal være Det, den
sirkellige Ørte — noget ubekjærligt, maa man tilstaae —
har villet udtrykke ved disse Bestemmelser: at Gaderen
væler Gennem af sig selv, og at Manden udgaer fra Ga-
deren og Sonnen. *) — Underledes berimod i de Skoler, hvor
Speculationen, med et Anstreng af Mysticisme, vender sig til
Livets Helethes-Side. Her bliver det guddommelige Øresen op-
fattet som det enige Kjærlighedslys, hvorefter Guden har den
guddommeligt Kjærlighed alene bliver Gud ~~men~~, og dette indre
Kjærligheds-Spit, hvor Gud meddeler sin Øresen til et Andet,
som forskelligt fra Gud, der dog netop er dette Øresen selv,
som saaledes være Treenighedsordenets Indhold.

Ogaa her gjer Speculationen, nærlig den mystic, For-
deling paa den Ørtheneste, at den, som den kristelige Aben-
barings rette Tolk, først har udfoldet den dybe, sådvanligens
oversættede Sandhed i den kristelige Hovedlære, stiller den tils-
lalte, utiliggængelige Troes-Hemmelighed, der kun blev betrægtet
med tankelæst studeende Øje, i det klareste Daglys, hvor Bes-
tydningen man blive aabenbar for Enhver, som er vant til
at øgle paa Livet i sit eget Andre, og saaledes tillige bragt
gandelig Hylde ind i de sirkellige Formler, der ejer den føds-

*) En særlig og interessant Diskussion om den Højecke Treenigheds-
orden forehold til den sirkellige og den speculative er juft i den
mestle Øje af flere Theologer og Philosopher i Nyplads (Ende
og Wiesch, Sichez d. V. og Weisse). See Livst. f. mæn-
skel. Øret. VIII. S. 52-95, IX. S. 607-645. X. S. 516-576.

vanlige Opfattelse afstreglede ved deres Givhed og Tothed. Men kunne vi lade denne Godehedsnuance gælde som sand og velgrundet? Lykke vi vedkende os en Lydning, som den her anførte som virkelig Udvilling af Treenighedslerens Indhold? Maas vi påsage i Skriften, og ikke os dens Lære om Sandeten, Sennen og Manden for det bestuende Øje, eller nære vi tage Kirkens Beskridelse for os om de tre Personer, i det ene guddommelige Øjen, om Sonnen Hjelpe af Faderen, om Mandens Udgang fra Faderen og Sonnen — kunne vi da virkelig lovmæne til den Christelidse, at him Lære eller, at denne Bekendelses gaaer op i Begrebet om en Schødeslæn eller en Selvslæn i Gud? Dette er et Spørgsmaal, ingen evangelist Christen kan oplyse som sig vedkommende. — Et Spørgsmaal, på hvilket Enhver, som vil vide at gøre sig rede for sin Tro og sin Troes Grund, maa have et Svær at gøre. Thi hvad der er fremst i Skriften som den christelige Lores Hovedsæm, hvad der tegnir Indholdet af den almindelige Trossbekendelse, kan ikke være et Tankeproblem. Den dybere Indtængning i Lorens Indhold og den klarere Udvilling deraf kan vistnok jordre et dybere andedeligt Sven, men i sin Almindelighed maa denne Lære angaae det Grundpræcise i den christelige Tro og Lære, det Grundbestemmede for det christelige Liv. Her lader Kirken ingen Missillede gælde af Indviende og Uindviende; og ligefaa lidt vil her ugen Udtydning fanne givne Forbringning paa at gælde som Sandhed, der ikke har indlejende og gribende Betydning for den christelige Troen og det christelige Livs Hornidenhed. Men maa det nu for evangeliske Christne være Kendegjerning, at Christendommens Middelpunkt er grubet, dens Lores Jubbegreb er sammenfældet i Guds Selv-Aabenbarelse i Christens til Menneskernes Kirke og Fortælling; hvorfraes fulde da vil en Udtydning af Lorens

om Faderens, Sonnets og Mandens Venhed gælde os som den sande, hvor den hele Guds-Aabenbaring i Christus og den frøsæde Guds-Virkenhed i ham ikke uden ved kunstige Tanke-Operationer bliver bragt ind i Treenighedsleren?

Vi mene saaledes, at det voldsomme Grundlag er forsøkt i disse Udtydninger, at, hvor Man ikke gaaer ud fra den Hornudsættning, at Sandheden er givet i et vist philosophisk System, og at Christendommens Sandhed heligelig kun staaer til at række ved at indstøbes i Systemets Form, — hvor Man ikke blot ved Det hylber over Kirkes Grundsetning om Skriften som den christelige Sandheds Regal, men anerkender dette i Øjerning, ved at lede Tanknissen i det Spor, der er anvist ved Skriften: der vil en Udtydning af Treenighedsleren i den augione Retning vel kunne gælde som sikkert, men ikke som den naturlige og sande, ikke som den, der har Mellemhold og Hemmel i Skriften — vi forsøgaa herved ikke udtrykkelige Ord, men Skriftenes hele Tankevælle, den Retning, hvori dens Antydninger flyve hen, deres indbyrdes Forbindelse og religiøse Anvendelse. Mægt mere visser en sadan Udtydning sig for os som en Omhybning, hvor de bibelske Skrifter og de selskæfe Hjemler er, mere eller mindre visthaftigt, overforte paa Begrebsbestemmelser, som henhøre til en ganzé anden Betragtning. Vi mene at have fast Grund at stelle os til — Skriftenes og den christelige Bevidstheds, — naar vi seje: at Bekendelsen af Fader, Son og Mand just desfor er Indbegreb af den hele christelige Lære, fordi den betegner det Aabenbarings-Forhold i dets hele, fulde Omfang, hvori Gud har sat sig til Verden: som Skaber, Selsker og Helliggjører.

Derimod er dette vistnok en rigtig Sandhed — let flettes sig ved nærmere Erfarande og fengslet i sin Anvendelse —, at

den højeste Treenighedsbørs, om Gud i sit Forhold til Verden, viser tilbage til et dybt liggende Begreb: Øgsaa i Mennesket, er det hele Maade at være og virke paa Aabenbaretse af den indre Værens Eiendommelighed; og ved at forholde den menneskelige Virksomhed, og samle dens eneste Dele til Get, skulle vi os til den andelige Personlighed, hvilken Væsen her fremtræder synligt for os. Den samme Slutning maan gisalde her: saaledes som Gud aabenbarer sig, saaledes er han ogsaa i Sandhed; den Form, under hvilken den guddommelige Virkens aabenbarer sig, maan have en tilsevarende Form af hans eget Maatsæt. Og saaledes føres vi fra den stabende og forlejende Virksomhed i Naturen og i Historien tilbage til en oprindelig andelig Virken i det guddommelige Værens Dyb, som gaar forud for enhver ubadtrevende Virksomhed, og hvori denne har sin nedvendige Grund (i det sydste Sprog: en oprindelig "Schaffen" forud for "die Schöpfung"); det samme Begreb, der — som ovenfor bemærket (S. 191) — alene satter os i Stand til at træffe den stabende Virksomhed som evig i Gud, uden dermed at indromme, at Verden er lige evig med Gud. Utsaa: dette Begreb om en evig, oprindelig indre Virken i Gud eller, med andre Ord, om Gud som det personlige, sig selv bevidste og selvfænsterlige, oprindeligt i sig selv levende og virkende Væsen, ligger som Forudsætning til Grund for den Selvæbenbarlig, som er Indholdet af Treenighedsstaren; og ligesom Treenighedsstaren saaledes har sin Stab i Begrebet om Gud som det personlige Væsen, saaledes er det altsaa Lære, der først oplygger det hele Indhold af det christelige Begreb om Gud, gior dette Begreb levende og frugtbart. Og skulle vi saaledes til Slutning forsøge at angive den høje Vetydning af den christelige Gudsbekjendelse, hvori

den hele Lære samler sig i en Genkend, hvilke vi sige: at den er Bekjendelse af Gudsom det personlige Væsen, den enige Hørnaf og den enige Kærlighed, hvim fra Tidernes Begyndelse har aabenbart sit Væsen i den stabe Verden, i Tidens Hylde i Gudmennesket, og som aabenbarer sig i ethvert Menneskes Liv ved Måndens dragende og forende Magt.

Gos' C. 20. Nævnt i Saare i sagene, og ved den Døgs
Høftaler tilliges med givere. Gjennemført i 1830. Et
af minste af minne omstændigheder er det nu
Katholiconens og Protestantismens
forhold til den kirkelige Forsamling. Hvor og Hvorfor
er det nu i dag en vigtig forskel mellem dem, og hvilket

Festpredikener,

holde i Frederiks Kirke i Kjbenhavn.

I Rbd.

Populaire Foredrag

om

Reformativnen.

I Rbd.

Det Nye Testaments

Hermenentil.

2 Rbd. 3 $\frac{1}{2}$.

Under hvilken Form maa den reviderede Liturgie
anføres indført i vores Menigheder og anvendt
i vores Kirker?

24 R.